

קיצור שלחן ערוך

להרב הגאון המפורסם רשכבה"ג מזה"ר שלמה גאנצפריד זצ"ל

ועל דגלו ספר

שערים מצויינים נהלכה

חלק ראשון

כולל הלכות הנהגת הבוקר ציצית תפלה תפלין ברכות
מוזזה ספרי קודש מאכלות אסורות רבית נדרים

כשמו כן הוא. מכיל כל חידושי דינים והלכות השכיחים. בטעמים ונימוקים.
פותר שער לדופקי לתשובה. למצוא פתרון לשאלות ובעיות. המתחדשות
יום יום. מתוך גלויי הטבע והמדע והתקרמות הטכניקה. מציין
ומאסף כל השיטות והרעות שונות. המפורזים בספרי רבותינו.
ושו"ת ראשונים ואחרונים. למספר אלפים ומן ספרים
יקרי המציאות. ולרבות כתבי יד שבאו אחריהם.
הארות והערות על דברי האחרונים. מכאן כל
העניינים שלא נתבארו כל צרכן בספריהם.

חברתי בעזר צורי וענגי

שלמה זלמן ברוין

חופ"ק ברנזביל — ברוקלין, נ. י.
לפנים רב וראש הישיבה בבוראפעסט

שנת תשי"א

ניו יורק

לוח התיקון

בבקשה להגיה טכאן על הדפים במסומם

- דף פ"ב שורה ט"ז בשערים וכו' כתיב יניח מזוזה ויברך, וצ"ל לא יברך
- דף קל"ג שורה י"ב בקצור ש"ע כתיב בחמשה עשר בטבת וצ"ל בשבת
- דף קפ"ג שורה א' בשערים וכו' כתיב השבעיות וצ"ל הטבעיות
- דף קפ"ח שורה ד' בקצור ש"ע כתיב וקילוח המים וצ"ל על קילוח המים
- דף קפ"ח שורה ח' בקצור ש"ע כתיב קשה וצ"ל קצה
- דף ר"ח שורה ח' בשערים וכו' כתיב האור וצ"ל האויר
- דף רנ"ח שורה נ' בשערים וכו' כתיב ועוד שאין וצ"ל ועוד שא"א שאין
- דף רע"ע שורה ט"ז בקצור ש"ע כתיב לעצמו וצ"ל לצמא
- דף שנ"ג שורה כ"ז בקצור ש"ע כתיב האיציאוכ וצ"ל האיצימכא

איסור השגת גבול ידוע מן התורה

להשיג אצל המחבר
RABBI SOLOMON BRAUN
523 Saratoga Avenue
Brooklyn 12, N. Y.
HYacinth 8-5916

נרמס ברמס
HADAR LINOTYPING & PUBLISHING CO.
290 Saratoga Avenue, Brooklyn 33, N. Y.
HYacinth 8-5903

ההקדמה לא נכתבה הנה, כי כבר נכתבה בחלק שני
שמה תמצאנה. שנתתי לו משפט הבכירה, לצאת
התוצה לאורה ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

מפתח לקצור שלחן ערוך

א	דיני השכמת הבוקד	א	פת ובישולי וחלב עכו"ם
ב	הלכות נטילת ידים שחדית	ב	הדוצה לאכול ולשתות קודם הסעוד'
ג	דין לבישת בגדיו והילוכו	ג	הלכות נט"י לסעודה
ד	הנהגת בית הכסא ובדכת אשד יצר	ד	הלכות בציעת הפת ובדכת המוציא מא
ה	נקיון המקום לדבר שבקדושה	ה	הלכות סעודה
ו	דיני ברכות ובה"ה וב"ש ואמן	ו	הלכות ברכות לדברים שאוכלין
ז	הלכות ברכות השחר	ז	ושותין בתוך הסעודה
ח	דברים האסורים עד שיתפלל	ח	דין מים אחרונים ובהמ"ז
ט	הלכות ציצית	ט	הלכות בדכת הזימון
י	הלכות תפלין	י	הלכות מאכלות אסודות
יא	הלכות מזוזה	יא	הלכות סתם יינם והכשר הכלים
יב	הכנת הגוף ומקום שראוי להתפלל	יב	דיני ברכות על מאכלים מחמשת
יג	דיני קדושת בהכ"נ ובהמ"ד	יג	מיני דגן
יד	דיני פסוקי דזמרה	יד	דיני ברכת היין והטוה"מ
טו	דיני קדיש וברכו וצירוף עשדה	טו	כללים בברכה ראשונה
טז	ואם יצאו מקצתן ודין הש"ץ	טז	כללים בברכה אחרונה
יז	דיני הפסקות בברכות ק"ש ובק"ש	יז	ברכת העץ ופדי האדמה ושהכל
יח	הלכות תפלת שמ"ע	יח	דין רוטב ומשקה מפירות וירקות
יט	דיני משיב הרוח ומו"ט ויעו"י ועננו יט	יט	דיני עיקד וטפל
כ	דין חזרת תפלת הש"ץ	כ	דין קדימה בברכות
כא	דין מי שלא התפלל איך ישלימנה	כא	דין טעות בברכה
כב	דיני תחנון	כב	דין בידך על מאכל או משקה
כג	קצת דיני קריאת ס"ת	כג	ואח"כ הביאו לו עוד
כד	דין אם נמצא טעות בס"ת	כד	דין ברכת הרוח
כה	דיני ובא לציון וגמר התפלה	כה	דין ברכת שהחיינו והטוה"מ
כו	דיני קדיש יתום	כו	דין ברכת הראייה
כז	הלכות תלמוד תורה	כז	ברכת הגומל וקצת ברכות פרטיות
כח	הלכות ס"ת ושאר ספרי קודש	כח	הלכות משא ומתן
כט	מדות שירגיל בהם האדם	כט	אונאת דברים וגנבות דעת הברי'
ל	איסור דכילות לשה"ר נקימה ונטידה ל	ל	שלא לעשות סחורה בדבר האסור
לא	שכל כונת האדם יהיה לשם שמים לא	לא	הלכות עסקא
לב	שמירת הגוף ע"פ הטבע	לב	הלכות נדרים ושבועות
לג	דברים האסורים משום סכנה	לג	דברים ששצריכין ליהזר בדרך
לד	הלכות צדקה	לד	הלכות תפלת מנחה
לה	הלכות חלה	לה	הלכות תפלת מעדיב
לו	הלכות מליחה	לו	סדר הלילה
לז	הלכות טבילת הכלים	לז	

לוח המפתחות עפ"י א"ב

עמוד	אבל בענין המנהג שהאבלים חולקין עצמם בסדר התפלה ואחר יורד לקדושת „ובא לציון“.
קמט	אבל שנתאחר לבא לביהכנ"ס עד אחד תפלת י"ח
קמט	יורד לתיבה לומר ובא לציון ואח"כ מתפלל.
קנ	אי מותר לאבל לשנות נוסחתו מאשכנז לספרד או להיפוך כדי להתפלל לפני העמוד.
קנ	אם אביו צוה לבגו שלא לומר קדיש אחריו.
קנב-קנג	גידל יתום בביתו ורוצה היתום לומר קדיש אחריו ומשיג גבול האחרים.
קנב	לא נכון המנהג שאבל חשוב אומר קדיש עוה"פ אחרי שהאבלים כבר אמרו קדיש זה.
קנד	אם הרבה אומרים קדיש ואחד מקדים לחבירו או גדול שאימד עם הקטן.
קנג	אם מותר לומר קדיש בחדש הי"ב או עכ"פ קדיש דרבנן.
קנה	מי שמסתפק על יום היארצייט אם הוא ביום ד' או ה' בחדש.
צו	יתום העומד בפסדו אי מותר לו להפסיק לומר קדיש.
	אוסטרליא ואמריקה הדרומית ראה „טל ומטר“ „ברכת הראייה“.
	ארץ ישראל ראה „טל ומטר“.
שכ	אונאה בענין אונאת דברים.
	אונאת ממון ראה „משא ומתן“.
	אשכנז ספרד ראה „אבלי“ „מאכלות אסורות“ „ספר תורה“ „תפילין“ „קר"ש ותפלה“.
ל	בית הכסא ומרחץ מודרני אי כשר המקום לנטילת ידים.

עמוד	
לה	אי מותר לעיין שם בספרי חול הכתובים בלה"ק ולעיין בדקדוק העברית.
לו	אי מותר לקיים שם מצוה בלי ברכה.
מ	אי מותר ללמוד תורה בחדר הרחיצה.
צא	בית הכנסת ענין כיבוד ביהכנ"ס.
צא	שלא ליחד ולקבוע הבית קיבול שמשתינים עליה לצד כותלי ביהכנ"ס מבחוץ.
צא	אי מותר למכור ביהכנ"ס להשתמש בהמעות לצורך בנין בית טבילה לנשים.
צא	כיצד יתנהגו במכירת ביהכנ"ס כדי לבנות חדשה.
צב	ביהכנ"ס שנכתב על הכותלים פסוקים ובהם שמות שאינם נמחקים ורוצים לצייר מחדש. אי מותר לצייר שם הקדוש בביהכנ"ס ע"י עכו"ם.
צג	אי מותר להתפלל בבית שהיה מקודם בית תפלה לעכו"ם.
צג	אי מותר לעשות מבית טבילה ביהכנ"ס או ליקח האבנים לצורך ביהכנ"ס.
צד	אי מותר לעשות ביהכנ"ס בבתיים שלמעלה ממנו יש שם עכו"ם או ביהכ"ס.
צב	אי מותר לנטוע אילנות בחצר ביהכנ"ס כמנהג הגוים.
צד	בענין האיסור שקובעים הבימה למעלה אצל האה"ק.
צד	בגמר בנין ביהכנ"ס מאי מברכין.
קטו־קטז	ביהכנ"ס שרוצים לשנות כותל מזרחו לצד אחר.
פט, קטז	בענין כיבוד ת"ח במקומות ביהכנ"ס.
רעד	ברכות הנהנין בענין שלא ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה.
רעה	בירך בחלומו ברכת "שהכל" והקיץ משנתו ורוצה לשתות.
רעו	בענין הנהנין לשתות ע"י קש חלול נתון בהבקבוק.

לוח המפתחות

ז

עמוד	
רעז	אין מברכין על עישון קנה מקטרת וסגריות.
רעז	כרד המאכל באיזה רבר ובלעו בלי טעימת החיך האם חייב בברכה אחרונה.
רעז־רעז	חולה שנשפע לו מזון בתחבולות שלא דרך הפה אם חייב בברכה.
רעט	אם צמא למים בעת שהוא בבית המרחץ האיך יתנהג בברכה.
רפ	פת שנתפח שנכנס בו הבל של אויר לח ונראה ככזית.
רפ	כזית פת שנצטמק ונתמעט בשיעורו.
רפ	שיעור הרביעית בזה"ז.
רפא	אכל חצי כזית והקיאו ואכל עוד חצי כזית אחר אם מצטרף להראשון.
רפא	שתי משקה חמה ששוהה בשתינו יותר משיעור כדי אכילת פרס.
רפב	גלידה (איז־קרים) שמפני קרירתו לוקקים אותה מיט מעט ושוהה יותר כדאכ"פ.
רפה	שינה בנוסח הברכה שבמקום „הארמה” אמר „הארץ” ובמקום „בורא” אמר „יוצר”.
רפג	אכל מזונות ושתי יין ובברכת מעין ג' שכח בתחלה להזכיר שניהם ורק בחתימה הזכיר שניהם.
רפג־רפד	אכל רבר שברכתו „בורא נפשות” וחבירו שתי שברכתו „בורא נפשות” האם אחד יכול להוציא חבירו.
רפו	חטים תוגרמים (טערקישער־ווייץ) שאוכלין לקינוח סעודה מאי מברכין.
רפז־רפח	קליפת תפוחי זהב ואתרוג מאי מברך.
רפט	כלאיכ מאבטיח ותפוח מאי מברך.
רצ	טעה ובירך על היין „בורא פרי העץ”.
רצא־רצב	שיעור שריית הצמוקים בהמים לברך עליהן „הגפן”.
רצב	בדין טפל ועיקר והטפל הוא כשיעור העיקר פחות מכשיעורו.

לוח המפתחות

עמוד	
רצב-רצד	בירך על העיקר האם יכול להקדים אכילת הטפל.
רסז	דיני ברכות על פת הבאה בכיסנין.
רסח	דין ברכה על בייגיל — פרעצין.
ער-רעא	דין ברכות על מאכל ממיני דגן.
רעא	דין ברכה על משקין שמוציאין מחרצנים.
ערב	בדין יין שפוטר כל מיני משקין.
רעג	בענין ברכת הטוב והמטיב.
רלז-רלז	דברים הבאין בתוך הסעודה.
רלה	חולה ביהכ"פ שאוכל פחות פחות מכשיעור אי צריך לו לברך בכל פעם.
רצה-רצו	אי מותר להקדים שתית היי"ש לאכילת מזונות.
מט	ברכת השחר טמטום ואנדרוגיגוס אי יאמרו שלא עשני אשה.
מט	גר אי יברך שלא עשני גוי.
מט	מי שנרדם וישן במלבושיו מיסב על מטתו וחוזר וניעור ורוצה לקרות קר"ש או ללמוד אי צריך לברך ברכת התורה.
מט	אם מסופק אם בירך ברכת התורה.
נ	
רמ	ברכת המזון שיעור עיכול לברך ברכת המזון.
רלט	בהמ"ז דבעי כזית אי סגי בכזית מצומצם עם מה שגשאר בין החניכים.
רלח	בענין מים אחרונים שרוח רעה שורה עליהן.
רמ	מי שנסתפק אם כבר בירך ברכת המזון.
רמ-רמא	בדין אם שכח לומר יעלה ויבא.
רמב	חתן שנמשכה סעודתו מיום ז' לליל ח' אי מברכין שבע ברכות.
רמג	ברכת הזימון שמברכין על הכוס אי מותר גם כוס סלצר.
רמד	אם המברך על הכוס הוא איטר יד.
רמד-רמה	נכון שהאבל יהדר לברך ברכת הזימון.
רמו	יש נהגין לעמוד כשאומרים ברוך א' שאכלנו משלו.
רמו-רמו	באיזה משקין מצטרפין לברך ברכת הזימון.

לוח המפתחות

ט

עמוד	
רמז	ברין שאחד מפסיק לזימון ולא שנים. פועלים שאין להם רק זמן קצר לסעוד בצהרים
רמה	אי צדיכין להמתין לברך בזימון. חבורה שיש מהם אוכלין מאכלי בשר ויש
רמט	מאכלי חלב. אם דואין אלו את אלו ע"י מחיצה של זכוכית
רמח	או ע"י מראה (שפיגל) אי מצטרפין לזימון. ברכת הריח מי שאין לו חוש הריח אם יכול לברך
רצט	ברכת הריח. בירך על הריח ברכת "שהכל".
ש	שושנים וורדים המתחדשים משנה לשנה אי צריך לברך עליהם שהחינו.
שא	ברכת שהחינו ביהכנ"ס שנשרף והעמידו חורבותיו אי מברכין שהחינו.
שג	קנה בית בהקפה ולאחר הימים פרע אי יברך שהחינו על הקנייה.
שג	הוציא לאור ספר שנתקבל אי יברך שהחינו.
דש	פירות המורכבין אי מברכין עליהם שהחינו.
שה, שיא	ברכות הראייה אין נוהגין היום לברך הברכה על הרואה את חבריו לאחר זמן. ברכת אילנות צריך דוקא ימי ניסן או לא. מי שהוא בארצות הדרום ורואה אילנות מבלבבין בימי חורף. הרואה קשת בלילה אי ראוי לברך. נשים אי יברכו ברכת החמה. אם העננים כיסו החמה אי מותר לברך. ברכת המלכים צריך דוקא מלך או אפי' נשיא המדינה. אי מברכין ברכת "שככה לו בעולמו" על ממזר או כלאים.
שיא	ברכת הגומל אי אשה או הקטן מברכין ברכת הגומל. בעת המלחמה כיצד יתנהגו בברכת הגומל. אי מברכין הגומל גם בלילה.
שיא	
שיב	
שיב	

עמוד	
ריג	בישול עכו"ם בענין איסור פת ובישול עכו"ם.
ריד	מומר ומחלל שבת אם הם בכלל הגזירה.
ריד	תיקון לפת ובישול עכו"ם.
רטו	מיני דגן או אורז קלויים.
רטז	חלב אי יש בו משום בישולי עכו"ם.
רטז	דבר שנתבשל בתולדות האש.
	בשר בחלב בענין השיניים שמושיבין הרופאים ואוכלין בשר וחלב.
רנא	אי מותר להגעיל מבשר לחלב או איפכא וכן מבשר או חלב על כלי סתמי פארעווע.
רנב-רנג	אי מותר לבשל חלב (החית בצירה) בחלב (החית בקמץ) וכן בורית בחלב (החית קמוצה).
רנ	ברוילער ברוילער חשמלי (עלעקטרי) לצלות בו בשר שלא נמלח ולהשתמש אותו לבשר וחלב.
רו	גבינות עכו"ם גבינות עכו"ם וישראל רואה עשייתן. בית חרשת של ישראל העושין גבינות מסתם חלב.
ריח-ריט	אבק דק (רענעט) נעשה מעור קיבות נבלות וטרפות ומגבינים בו הגבינות.
ריט	גרמופן — פונוגראף קול אשה מזמרת מתוך לוח שבגרמופן אי הוה נמי דבר ערוה.
מב	כשמעריך גרמופן ומזמרת מה שנגנו בתוכה חזנים קלי דעת שמוכירים אזכרות אי עובר המעריך על איסור „לא תשא“.
מד	גילוי ראש בענין האיסור גילוי ראש ומי שפרנסתו מכריחו לעבור על זה.
לג	כובעים הקלועים ושערות הראש יוצאים מבין הנקבים.
לג-לד	אנשים היושבים בגילוי ראש אי נכון לברכם בשלום.
לד	היושבין בפרוק אי חשוב ככסוי ראש.
לד	דרך-ארץ בענין התוארים הגדולים הנהוגים במכתבים.
קע	שלא לראות מכתבו של חבירו שלא ברשותו.
קעג	

לוח המפתחות

יא

עמוד	אי נכון לחוג את חג הלידה.
קצו	במדות שירגיל האדם בהן.
קסה-קעח	שלא לילך במלבושי גוים.
לא-לב	דפוס דאה „ספרי קודש“.
דנג	השגחה — הכשר בענין הכשר שצריך שני חותמות.
דנז	מי הוא בכלל מוחזק בכשרות להאמינו לקנות
דנה	ממנו דברים שצריכים הכשר.
	אשה אי נאמנת להיות משגחת.
	דאה „משא ומתן“.
כח-כט	השכמת הבקר שלא לילך ר' אמות בלי נט"י שחרית.
כט-ל	בענין שאמרו שרוח רעה שורה על הידים שחרית.
ל	דין המאכלים שנגעו בהם קודם שנטלו ידיהם שחרית.
לא	איזו דברים המצריכים נטילת ידים.
נא	בענין איסור טעימה קודם התפלה.
נב	בענין האיסור להקרים לפתח חבירו לקבל פניו קודם התפלה.
	דאה „בית הכסא“.
קצח	חלה אשה שהפרישה חלתה ואדהכי בא עוף או חתול וחטפו החלה ואכלוה.
קצח	בענין שיעור חלה.
קצט	הפרישה חלה וחזרה ונתערבה בעיסה.
דיז	חלב עכו"ם ברין חלב עכו"ם וחלב הנעשה מאבק-חלב פאודער-מילק.
דכ	נסיובא דחלבא (קרים-סמעטין) אי הוה בכלל חלב עכו"ם.
דכ	אי מועיל לסמוך על בדיקת אומן (כימיקון — כעמיקעד) שאומד שאין בו חלב טמא.
דח-דט	טבילת כלים כלים של משומד (מומד) אי צריכים טבילה.
רט	מומר שחזר לדת ישראל או גר שנתגייר אי כליו צריכין טבילה.

לוח המפתחות

עמוד	כלים שזכה מהפקר.
דט	כלי שלא נטבל נתערב בכלים שנטבלו.
ריב-דיג	בית חרשת של נכרים והפועלים ישראלים.
רי	לקח כלי מחנוני ואינו יודע אם הבית חרשת הוא של ישראל או של נכרים.
ריא	כלים ששואלים מחנוני אי צריכים טבילה.
רי	אי דשאי לאכול ולשתות אצל מי שחשוד שאינו טובל הכלים.
ריב	כלים שנעשים ממיני חומר כימי.
רי	שכח לטבול קודם שבת ויו"ט.
ריב	אי מותר לטבול בנהרות שיש חשש שרבו הנוטפין על הזוחלין או לטבול בשלג.
רי	טעלעוויזשאן אי מותר לברך נגד דבר ערוה שנראית בטעלעוויזשאן.
מ-מא	טיליפון ראה "ראדיו".
	טר ומטר אוסטריא וברזיליא שימי הגשמים להם מניסן ועד תשרי וימות החמה מתשרי עד ניסן כיצד יתנהגו בשאלה והזכרה, וכן מי שנוסע לשם ודעתו לחזור כיצד יתנהג בזה.
קכב-קכד	בן ארץ ישראל שזמנו לשאול ב' מרחשון יצא לחו"ל שזמנו לשאול בליל ששים לאחר תקופת תשרי.
קכא	בן ארץ ישראל שכבר התחיל לשאול בא"י ונסע לחו"ל ששם עוד לא שואלין.
קכא-קכב	בן חוץ לארץ שהוא בא"י והתחיל לשאול ובא לביתו לחוץ לארץ.
קכב	באיזהו מקומות יש לנהוג כארץ ישראל לשאול ב' מרחשון.
קכב	בא לביהכנ"ס בשמיני עצרת בעת תפלת המוסף והש"ץ כבר הזכיר גשם והוא לא התפלל עדיין שחרית.
קכ	

יין ראה "ברכת הנהנין" "סתם יינם".

לוח המפתחות

יג

עמוד

סז	סבת כיצד יתנהג בתפילין. זמן קר"ש במדינות אצל ציר הצפוני שהיום או הלילה מתארכים ב' וג' חדשים.
קו	כימיקון — כעמיקער דבר שיש בו חשש שנתערב בו דבר איסור אי יש לסמוך על בדיקת האומן (כימיקון — כעמיקער).
רכ"ד	מאכלות אסורות דם שנמצא בביצים.
רמט	מראית העין באיסור דם.
רנ	דם היוצא עם החלב מדדי הבהמה.
דג	עופות הנולדים מחימום ע"י מכונה.
דגה"רנו	עופות שצואריהם ערומים בלי נוצות והנקראים פערל-הינער.
רנו	גליצערין ודושעלאטין שנעשה מדבר איסור ונפרש ממנו חלקי האיסור ונשתנה לצורה אחרת. דזשעם-לעקפאר הנלקחין מהשוק ויש חשש שלא נבדקו מתולעים.
רנח	קמח בימי הקיץ שמצוים בהם נמלים (מילבן).
רנח	תולעים הנמצאים בדגים.
רנט	אי מותר לאשכנזי לאכול אצל ספרדי וכן להיפוך.
שמד	ראה "כימיקון — כעמיקער" "מיקרוסקאפ" "איסור סכנה".
רנו	מיקרוסקופ תולעים שאינם נראים רק ע"י מיקרוסקופ. דבר שלא מהני בה בדיקה אי מותר לבדקו ע"י
רנט	מיקרוסקופ.
מזוזה	אם גוי קבע המזוזה בבית הישראל אי חייב להסיר ולחזור ולקבוע.
עח	בתים שיש להם מעקה (באלקאן) לפניהן לרה"ר.
עט	הסיר המזוזה לבדקה וחוזר וקבעה או שנמצאת פסולה וקובע אחרת אם צריך לברך.
פ	דלת קטנה בתוך גדולה ונפתחת בפני עצמה.
פ	בענין חדר קטן שאין לו ד' על ד'.
פ-פא	

לוח המפתחות

עמוד	
פא-פב	בתים העשויין כמין צריף שהכותלים עם גגם משופעין כאחד.
פב	הסירו הפתח עם המזוזה שעליה כדי לתקן הכותל וחזרו וקבעו הפתח עם המזוזה שעליה אי הוה תולמ"ה.
פב	בית החולים שיש חולים שוכרים חדר ומשתהים שם ב' וג' חדשים אי חייב במזוזה.
פב	השוכרים בימי הקיץ דירות בכפרים לשאוף אויר צח אי חייבין במזוזה.
פב-פג	העזרות שלפני ביהכנ"ס והם דרך כניסה גם לבתי מדרשים אי חייבין במזוזה.
פג	בית האטורים של יהודים אי חייב במזוזה.
פד	פתח מרתף שהוא משופע אי דינה כעומדת וחייבת או כשוכבת ופטורה.
פד	בית שהיה שכור אצלו ואח"כ קנה את הבית אי חייב לחזור ולברך על המזוזה.
פד	הקובע מזוזה בתוך שלשים שנכנס לדור.
פה	אי מותר לדור בבית שאין שם מזוזה.

מליחה

ר	אם הוא במקום שאין לו מים להדיח הבשר רק מי הים.
רא	כבד שנשרה במים מעלי"ע.
רז	מלח כבד עם בשר ביחד.
דב-רג	עוף שנמלח שלם, ועוף שנמלח ולא נטלו ממנו חוטי הצואר.
רב	בשר שנקרח ודוצים להכשירו מאיסור דם.
רח	בשר ששהה ג' ימים בקרח או במקרר (פרידזידער).
רד	בענין צליית הכבד על גאז ועלעקטער.
רד-רה	צלה הכבד או בשר שלא נמלח בכח השמש ע"י זכוכית שמתעגל בו חום השמש.
	דאה "ברוילער".

מקרר פרידזידער ראה "מליחה".

משא ומתן סופר הכותב סת"ם ועשו תנאי עמו שמכל דף ודף יקח שכרו אין לו לכתוב אותיות גדולות

לוח המפתחות

טו

עמוד	כדי להשתכר בדפין.
קס	דבר שמותר דוקא בהפסד מרובה ומכרו סתם אי הוה אונאה.
שיר'שטו	בית חרשת שיש להם רב המכשיר וכעת רוצים הבעלי חרשת להעמיד בית חרשת אחרת בעיר אחרת והמרא דאתרא דשם מעכב שבאים לו בגבולו.
שטו	מכר שטרי הגרלה ואח"ז נודע שכבר עבר יום המשכת הגורלות וגורלו הצליח ורוצה המוכר לבטל המקח.
שטז	מכר את חטאיו או חלקו מעוה"ב אי יש בזה ענין מכר.
שיז'שיח	

נדר נדר לאחר מחברת העיר ושכח לאיזה מהם נדר.

נדר שאם תלד אשתו וזכר יתן כ"ה כסף ואם נקבה מחצה וילדה תאומים זכר ונקבה או שני זכרים.

נדר על דעת רבים שלא לבוא לחבורה פ' ונזדמנו אצל אחר ממכיריו.

נדר שלא יראה פניו של פ' ומת המורד אי מותר ליכנס להתעסק בו.

טלית ותפילין והטבעות מאצבעות אם הם בכלל מלבוש לענין נדר.

בענין נדר בעת צרה.

נשבע שלא לעבור לפני התיבה.

נטיילת ידים כלי זכוכית שנסדק בסדק רק שאינו מוציא

כלום אי כשר לנטייל.

אי מותר ליטול ידים בבקבוק שפיו צר.

אי מותר ליטול ידים מפלומפ או מן הברזא (קראן).

אם הוא במקום שאין לו רק מי היים או חמי

טבריה ושאר מעינות החמין או שלג.

אם נוסע באוטובוס וכדומה ולא נמצא לו מים שם.

רכו

לוח המפתחות

עמוד	
רכז	דין דבר שטיבולו במשקה.
רכז-רכו	העושה צרכיו קודם אכילה.
רכג	שכח לברך ענט"י עד אחר הניגוב.
רלד	בתי מסעדות שבאין שם לאכול גם אלו שאוכלין בלי נט"י.
רצב	אם אוכל פת לשם טפל לדבר אחר והוא גדול כביצה אי צריך גם נט"י.
	סעודה לחם מחטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב אי מברכין עליו המוציא.
רכח	דיני בציעת הפת.
רכח-רכט	בענין טבילת הלחם במלח.
רל	בענין מה שאמרו שאסור לאכול עד שיתן מזונות לבהמתו.
רלא	בענין מה שאמרו שלא ליתן השיריים לחבירו.
רלב	בענין ביזוי אוכלין.
רלג	
	סתם יינם חולה שאבו"ס שעפ"י פקודת הרופאים צריך לו לשתות יין ואין כאן רק סתם יינם.
רטא	יין שרף בבקבוקים חתומים ויש ביניהם הנעשין מסתם יינם ולא ניכר.
רסב	ציטראן-זאלץ וויינשטיין הנעשין משמרי יין.
רסב-רסג	יין שנעשה ע"י מכונת עלעקטרי והגוי הפועל עובר אצל המכונה (מאָטאָר) ולא אצל הדריכה.
רסג-רסו	
	איסור סכנה דגים עם חלב אי אסרו משום סכנה.
קפו	שלא לשתות מים אחר אכילת דג.
קפז	בענין איסור אוכלין ומשקין תחת המטה.
קפז	אי גם בשממית כשנופלת באוכלין יש איסור סכנה.
קפז-קפח	דבר שיש בו איסור סכנה אי בטיל בששים.
קפח	בענין איסור לישן יחידי בבית.
קפח	בענין איסור קציצת אילן ונתיצת כיריים.
קפט	
	סתורה ברבר האסור אי מותר לסחור בדם ובקיבות נבלות וטרפות ובדקין שלהם לעשות מהם נקניקים.
שכא	

לוח המפתחות

יז

עמוד

אי יש חילוק בין חלב (החית בצירה) מבהמה
טהורה לטמאה בדין סחורה בהם.
אי מותר לקנות חלב חזיר לעשות מהן בורית.
אי מותר להיות סרסור או פועל באיסורים.

ספר תורה סעודה שעושין בהתחלת כתיבת ס"ת אי

הוי ג"כ סעודת מצוה.
אשה אי חייבת במצות כתיבת ס"ת.
כתב אשכנזי וכתב ספרדי אי כשרין זה לזה.
מחלל שבת שכתב איזה אות בסיום כתיבת
התורה.
הקדיש ס"ת לביהכנ"ס וכעת רוצה אותה בחזרה.
נוהגין לצאת בספרי תורות לקראת החדשה.
מברכין שהחיינו כשקיים מצות כתיבת ס"ת או
שקנאה.
כלי קודש שרוצים להחליף בחדשים.
אי מותר להחליף העצי חיים העליונים
לתחתונים.
ספר תורה שנפל או שנקרע ר"ל.
ראה "ספרי קודש" "קריאת התורה".

ספרי קודש כתבי קודש שמונחין בבזיון אי מותר

לשרפן.
גליונות ההדפסה (קאָרעקטען) שמגיהים מהם.
ספרי קודש הנעשין ע"י לעטאגראפיא ואותיותיו
הן קטנות שאינן נראות רק ע"י כלי מגדיל
הראות.
אותיות של עופרת שנעשה ע"י מכונת
סטעראַטאפיא ולינוטייפ ויש בהן שמות
הקדושים אי מותר להתיכן בגמר מלאכתן.
אי מותר לחבוש ולכרוך ספרים בכתבי קודש
הנדפסין.
ספרים שנדפסין ע"י עכו"ם אי יש בהם קדושה.
ערות דבר אי מהני עצימת עינים לברך במקום ערוה.

עמוד	
מב	גוף האשה שדרכה להתכסות. ראה „גרמופן“ „ראדיו“ „טעלעוויזשאן“.
קצ-קצא	צדקה אשה שמקמצת מברכת הבית כדי ליתן צדקה. אשה הנודרת צדקה אי מחויב בעלה לשלם בעבורה.
קצא	עשו תקנה לטובת צדקה והנשים רוצים לקיים התקנה ובעליהן מוחין.
קצה	בע"ב שנודרים צדקה לאורח או למוסד והגבאים פוחתים מהסכום שנתקבץ.
קצב	עני שבא ומבקש סכום ידוע ואם לא יתנו לו ישכיר עצמו למלאכה שיחלל שבת בה.
קצו	היה בנו חולה ונתן צדקה כדי שיבריא ומת ורוצה לחזור מהצדקה.
קצד	בענין שלא ליתן כל הצדקות לעני אחד.
קצג	אי בעל מעשים דינו כת"ח לענין צדקה.
קצו	בן ארץ ישראל והוא איש פשוט ובן חו"ל והוא ת"ח מי קודם.
קצז	בענין מאמר חו"ל שלא לבזבו יותר מחומש.
קצב-קצג	בענין מאמר חו"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.
קצז	ראה „נדר“.
נג	ציצית בענין המנהג שאין מתעטפין קודם הנשואין.
נג	אם רקם פסוקים על הטלית.
נג	בענין המנהג שעושין עטרה לראש הטלית ויש נוהגין גם באמצעו.
נג-נד	ציצית שנעשין ע"י מכונה.
נד	העשייה לשמה היינו שיוציא כן בשפתיו או די במחשבה.
נה	אשה או קטן ואונן אי כשרים להטיל ציצית.
סא	הטיל הציצית בלילה או בשבת.
נה	כשהוא ערב שבת ואין לו פנאי להטיל הציצית כהוגן.
נה	אופן הקשירה.

לוח המפתחות

יט

עמוד	
נו-נו	אם מחויב לבדוק הציצית גם בשבת.
נו	אודות הנהגתין לעטף הראש בלי הגוף.
נו-נח	בענין התכלת שרצה גאון וקדוש אחד להנהיג בכית ישראל.
נח	אם נפל טליתו ממנו אי צריך לחזור ולברך.
נט	אי מותר להתעטף בטליתו של חבירו כשהלה מוחה בו.
ס	בענין שזור כפול שמנה.
סב	אם נכון להסיר הציצית ולתלות אחרים בלי שום סיבה.
סב-סו	סודר (רדיד — שאל) שכורכין סביב צוארן להגן מצנה וכן הטליתים העשויין מפס קצר ומשימין על צוארם.
קה	קר"ש ותפלה זמן קר"ש כיצד חשבינן. מאימתי מותר להתפלל תפלת השחר ואנשי הצבא האיך יתנהגו בזה.
קט"ק	בענין נוסחאות התפלה (ונוסחתו בומן בית שני).
קז, קיג	אי מותר לשנות מאשכנו לספרד וכן להיפוך.
קיב, קנ	ספרדי ואשכנזי שיש לכל אחד מהם הברה ומבטא מיוחדת אי מוציא אחד את חבירו.
קיב	וכן אי מותר לו לשנות ממבטא למבטא.
קיט	אם מותר לישב בפני המתפלל כשמקומו מושכר לו.
קכד	שכח יעלה ויבא בראש חדש וחזה"מ.
קכה	שכח יעלה ויבא בר"ח והזכיר עצמו אחר שחלץ תפילין.
קכו-קכז	בעת חזרת התפלה לא נכון אז להחליץ תפילין דרש"י וללבוש דר"ת.
קכו	אם הוא עוסק בתורה וציבור מתפללין אי מחויב להפסיק לענות ב"ה וב"ש ואמן.
קיי"א	העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין אי מותר לו להפסיק לילך לעיין בספר.
קג	העומד בבין הפרקים וקראוהו לתורת אי מותר לומר להחזן שיעשה „מי שבירך“.

לוח המפתחות

עמוד	העומד בקד"ש וקראוהו למפסיד אי מותר לו לומר הפטרה.
קד	העומד בקד"ש ושמע שהבעל קריאה עשה טעות בקריאה.
קד	ברין תפלת תשלומין.
קל-קלא	בענין מה שנוהגין להחסיר תחנון ביום פקודה של צדיק.
קלג	חתן שהיה בביהכנ"ס בעת התפלה וקודם שהגיעו לתחנון יצא.
קלג	אם עומד בפסד"ז ואין שם בעל קריאה אלא הוא אי מותר לו להפסיק.
צה	אם חסד עוד אחד להשלים המנין אי מותר לו להפסיק לקרוא אחד מחוץ.
צו	יתום העומד בפסד"ז אי מותר לו להפסיק לומר קדיש.
צו	ברין צירוף קטן או מחלל שבת או אונן למנין.
צח-ק	אם הששי לא התפלל ביחד עם המנין ואח"כ השלים גם הוא אי מצרפין אותו.
קא	ששה התפללו ביחד השמנה עשרה ואח"כ באו עוד ד' והשלימו לעשרה אי מותר להם לומר החזרת התפלה.
קב	בתענית ציבור שאין שם רק ששה מתענין אי יאמרו ענגו בחזרת התפלה.
קכט	מי שיש לו מחלה שמטפטף תמיד מי רגלים או חולי הטחודים שזב ממנו דם תמיד.
לז	אי מותר להתפלל נגד דבר מיאוס כגון הקאות.
לח	אי מותר להתפלל נגד בית הכסא המודרנים.
לט	אם שוכב בבית החולים ובקבוקי מי רגלים שם פתוחין.
לט	התפלל והיה נצרך לנקביו.
פו	שיעור הילוך שיחייב לילך להתפלל בעשרה.
פח	אם הוא בבית עכורים או שוכב בבית החולים של גוים ויש שם תמונת אלילים.
קיד	מחזורים וסידורים שיש בהם ציורים וביהכנ"ס

לוח המפתחות

כא

עמוד	שנצטייר בדמות י"ב מזלות.
קיג-קיד	קריאת התורה כיבוד התורה בעת שהולכין עמה
קלד	לשלח לקריאה.
קלה	הנוהגין שהעולה לתורה ממשמש על מקום הקריאה.
קלו	למה אין מדקדקין לעמוד בעת שמברכין על התורה.
קלו	היוצא בין גברא לגברא.
קלו	כהן שמתמא למתים אין לו קדושת כהונה.
קלו	כהן שלומד מלאכת הניתוח ומוכרח לטמא למתים.
קלו-קלז	אם רוצים לקרות ישראל במקום כהן.
קלז	אם אין לוי אי נכון יותר שהכהן יצא מביהכנ"ס.
קלח	אי יש להקפיד לקרוא דוקא בשם פב"פ.
קלח	אם אביו הוא מומר כיצד קוראין אותו לתורה.
קלח-קלט	בענין לקרוא שני אחים זה אחר זה.
קלט	אם עלה באחד משבעה קרואים אי יכול לעלות עוה"פ למפטיר.
קלט-קמ	בתענית ציבור והכהן וגם הלוי אין מתענים.
קמ	בן ארץ ישראל הבא לחו"ל אי מותר לקרותו בירו"ט שני של גליות.
קמא	לדקדק לקרות גם בנגון וטעמים.
קמב	ספר תורה שהיא כבדה וקשה לעשות עמה ההגבה כדינה.
קמג	מנין שכבר שמעו קריאת התורה ורוצים לקרות עוה"פ בסדר תפלתם.
קמג	חברותא שממהרים לדרכם ויתפללו שם ורוצים לקרות קודם עמוד השחר.
קמד	אם אין להם מנין בשחרית רק בעת המנחה ורוצים לקרות אז.
קמד-קמה	נמצא טעות בספר תורה בתיבה שיש שם קרי וכת"ב.
קמה-קמו	נמצא תיבה אחת כפולה.
קמו	ספר תורה שנשתנה הדין שנהפך לאדמדם.

עמוד	ספר תורה שנמצאת פסולה ואין שם אחרת.
קמז	נמצאת פסולה ונתערבה בספרי תורות אחרות.
קמח	רבית הלוקי עניני רבית.
שכג-שכד	אסור להלוה לכבוד המלוה בסנדקאות או ללמוד עם בניו.
שכה	יש חילוק בין הלוה סאה בסאה למוכר לו סאה בסאה.
שכה	הלוה לו מטבע והוקיר או הוזיל.
שכו	מה שנהגו הסוחרים להוזיל המקח אם הקונים פורעים מיד.
שכז-שכז	באיזה אופן מותר למכור שט"ח בפחות מהסכום.
שכז	מה שנהגו הסוחרים שקונים תבואה חדשה העתידה לבוא במחיר קצוב.
שכח	סוחר שמקדים מעות לאחד שיקנה לו סחורות וכשמוסר לו הסחורות הוא מנכה אחוז מפני הקדמת מעות.
שכח-שכט	ת"ח שמסר מעותיו לסוחר ומקבל מזה איזה אחוזים.
שכט-של	אחד שרצה ללות והלך חבירו ולוה מהבאנק ומסר לחבירו והלוה משלם בעבורו הרבית להבאנק.
שלא	בטעם ההיתר מסחר הבאנק וגורלות והבטחה.
שלב	ישראל וגוי שהם בשותפות כיצד יתנהגו בעניני רבית.
שלג	כמה חילוקי מומר לענין הלותו ברבית.
שלג	בענין התקנה להינצל מאיסור רבית.
שלד	ראדיו אם שומע קדושה או ברכו ע"י ראדיו או טיליפון אם יענה עמהם.
מו	קול אשה מזמרת ע"י ראדיו.
מב	תורה בענין קביעת עתים לתורה ומעלות לימוד הלכות.
קנז-קנז	בענין לימוד תורה לאשה.
קנז-קנז	בענין לימוד הלכות בכל יום.
קנז	כשבעלי הווהר חולקים עם הפוסקים.
קנח	אי מותר להזכיר שם הקדוש בשעת הלימוד.
קנח	

לוח המפתחות

כג

עמוד

שנא־שנב

שמו־שמט

שנ

שמג־שמר

שמב־שמג

שמג

סג

סג

סד

סד

סד

קנט

סד

סד־סה

סה

סה־סו

בענין קביעת לימוד תורה בלילה ומה שאמרו

המקובלים שלא לקרות מקרא בלילה.

תפלת מנחה ומעריב בענין שנהגו הרבה צדיקים

שהתפללו מנחה סמוך לעת ערב.

מי שדרכו להתפלל במתינות ואי אפשר לו

להתפלל שמנה עשרה עם הציבור רק אם ידלג

תמיר ברכת ברוך לעולם אמן ואמן.

תפלת הדרך גם בזמנינו יש לזוהר בתפלת הדרך.

בענין שגרולי הראשונים דרו במצרים.

אי יש איסור לדור בספרד.

תפילין איש צבאי שניתן לו הבחירה ביום עש"ק או

להיות חפשי היום ויהא לו אפשרות להניח

תפילין היום או להיות חפשי למחר ביום השבת

איזה עדיף.

איש צבאי שניתן לו הבחירה על כל משך

עברותיו או להיות בהלשכה ויצטרך לחלל שבת

בכתובה ויהא לו אפשרות להניח תפילין בכל

יום או להיות בהמחנה ולא יהא לו אפשרות

להניח תפילין אבל יהא לו אפשרות לשמור

שבת.

שיעור זמן תפילין עליו.

תפילין שנמצאו פסולין מתחלתן.

אם כתבן נער בן י"ג שנים ולא נבדק אם

הביא שתי שערות.

אם נכתבו בכתב ספרדי אם מותרין לאשכנזי

וכן להיפוך.

סופר שמוציא תפילין מתחת ידו שאין השערות

יוצאין לחוץ.

סופר שכתב סת"ם ואח"כ רואין שהוא מין

ואפיקורס או שנחפס בגנבה.

אי מותר לחשזיר התפילין ע"י אשה וקטן ואינו

יהודי.

אם נפסקו התפירות או שנתקלקל ריבוען וחודן.

אם נשאר התיק על של ראש בשעת התפלה ואי

עמוד	
סו. ע	נכון להשים התיק על של יד.
סז	זמן הנחתן בבקר ואנשי הצבא שאין להן אפשרות להניחן דק קודם אור היום.
סז	מי שעובר על קו התאריך ומשנים מגין יום השבת כיצד יתנהג בתפילין.
סח	אם פגע בתפילין קודם להטלית.
סח	מי ששערתיו צומחין על המצח.
סט	בענין מה שנהגו המקובלים להניחן מיושב.
סט	בענין הנוסח שמברכין "להניח" ולא "לקשור" כלישנא דקרא.
ע	בלורית אי הוה חציצה לענין תפילין.
ע	קשר של יד לא יזוז מהבית.
עא	טעה והניח דר"ת במקום דרש"י.
עא-עב	בעניןה' פרשיות שצריכין לאמרן.
	גידם שאין לו יד רק זרוע ומי שאין לו יד שמאלית לגמרי ומי שנקטעו שתיים או שיבשה ידו.
עב-עג	אם נפסקה רצועה ברחבה שלא נשאר שיעור כשעורה.
עג	אם הרצועות נפסקו ואין להם כל השיעור.
עג	ספסלי ביהכנ"ס שתחתיהם יש תיבה להצניע שם תפילין.
עד	אי מותר גם לדידן לאכול אכילת ארעי בתפילין.
עד	אם רוצה להחליף הרצועות והפרשיות והבתים והכיסים משל רש"י לדד"ת או להיפוך וכן אם נתערבו רש"י בדר"ת.
עו	הניח תפילין של חבירו ומכריחו להסירם ומניח אחרים אי צריך לחזור ולברך.
עז	בענין המנהג שקטן מקדים להניחם ויש שדוקא יתום מקדים.
עה-עו	בענין לחלצם בשעת המילה ושלא לחלוץ נגד רבו.
עח	בענין תפילין בחוה"מ.

קצור שלחן ערוך

א. דיני השכמת הבוקר. ובו ז' סעיפים.

שויתי ד' לנגדי תמיד א

הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים, ההולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם, תנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כמו ישיבתו, תנועותיו ועסקיו, כאשר הוא לפני מלך גדול. וכן אין דיבורו והרחבת פיו, בהיות עם אנשי-ביתו וקרוביו, כמו בהיותו במושב המלך. כי אז משניח בודאי על כל תנועותיו ודיבוריו, שיהיו מתוקנים כראוי. כל-שכן כאשר ישים האדם אל לבו, כי המלך הגדול הקדוש-ברוך-הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו. עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו, נאום יי; הלא את השמים ואת הארץ אני מלא! בודאי מיד תגיע אליו היראה וההכנעה, מפחד השם-יתברך ויבוש ממנו¹.

ב וגם בשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב; ומיד כשיעור משנתו, יזכור חסדי יי יתברך-שמו, אשר עשה עמו, שהחזיר לו את נשמתו, אשר הפקידה אצלו עייפת, והחזירה לו חדשה ורגועה, כדי לעבוד עבודתו יתברך-שמו בכל יכלתו, ולשרתו כל היום, כי זה כל האדם. כמו שאמר הכתוב חדשים לבקרים רבה אמונתך. פירוש, בכל בוקר נעשה האדם בריה חדשה, ויודה בכל לבבו להשם-יתברך על זאת. ובעודו על משכבו יאמר: „מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך“. (ואף-על-פי שעדיין אין ידיו נקיות, יכול לומר זאת, כיון שאין בו שם). ויפסיק מעט בין תיבת „בחמלה“ לתיבת „רבה“.

שערים מצויינים בהלכה

א) לנגדי תמיד עי' בחינוך (מ"ע תלב) רששה מצות חיובן תמיד ולא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחר אי להאמין שיש אלקי מצוי בעולם שהמציא כל הנמצאים שנאמר אנכי השם אלקיך וכו' בי שלא להאמין

א 1) אויח הגה ס"א סעיף א.

ג יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר ב וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים ב. „עז כנמר“ פירושו, שלא יתבייש מפני בני-אדם, המלעיגים עליו בעבודת השם-יתברך. „קל כנשר“, כנגד ראות העין, לומר: שתהא קל לעצום עיניך מראות ברע. כי היא התחלת העבירה; העין רואה והלב חומד, וכלי מעשה גומרין. „רץ כצבי“ כנגד הרגלים, שרגליך לטוב ירוצו. „וגבור כארי“ „כנגד הלב“, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב. ואמר: שתחזק לבך בעבודתו ותתגבר על היצר לנצחו, כגבור המתגבר על שונאו לנצחו ולהפילו לארץ ב.

ד לכן צריך האדם להתגבר כארי, ומיד כשיעור משנתו (ואמר מודה אני וכו') יקום בזריזות לעבודת הבורא יתברך ויתעלה, קודם שיתגבר עליו היצר-הרע בטענות ותואנות לבל יקום. ויתחכם עליו להשיאו בחורף: איך תקום עתה בבוקר השכם והקור גדול, ובקיץ ישיאנו: איך תקום סמטתך, ועדיין לא שכעת משנתך, או בטענות אחרות וכדומה. כי היצר-הרע הוא יודע היטב, לצוד בני אדם במחמורות בל יקום. ולכן כל בעל נפש הירא וחרד לדבר יי, צריך להתגבר עליו ולא ישמע לו. ואף אם יכבד עליו הדבר, מפני כבודת הגוף ועצלותו, ישים מגמתו רצון מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא. וישים אל לבו, כי אם היה קורא אותו איזה אדם, לאיזה עסק

שערים מצויינים בהלכה

בוולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גי ליחרו שנאמר שמע ישראל השם אלקינו השם אחר די לאהבו שנאמר ואהבת את השם אלקיך הי יראת השם תהיה על פניו תמיד שנאמר את השם אלקיך תירא וי שלא לתור אחר ראיית עינים ומחשבת הלב שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.

ועיין במורה נבוכים (ח"ש פ' ל"ג) ובחובת הלבבות (שער היחוד פ"ג) דצריך האדם להשתרע להשיג מציאות השם על ירי החקירה בדרך הסברה והשכל, ואמנם שם במורה (ח"א פ' ל"א) כתב שההמון אינם מסוגלים ללמוד החכמה זו ועיין בכוזרי (מאמר ה' סי' כ"א) שהעיקר גדול כסיום התורה הוא אל תתחכם הרבה וכ"כ בספר דרך פקודך (מ"ע כ"ה).

ב) הוי עז כנמר כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ג') דכוונת התנא הוא משום רכח היצה"ר הוא כד' יסודות אי כשנוכר יסוד האש יתלהב לרוץ לרכב עבירה בי כשנוכר יסוד הרוח יחשוב מחשבות רעות

שירויה בו ממון או לגבות חובו, או שהיה קורא אותו, שיציל את ממונו מן ההפסד, כגון אם נפל דליקה בעיר וכדומה, בודאי היה זריו לקום מיד, מפני אהבת ממונו ולא התרשל. וכן אם היה צריך ללכת לעבודת המלך, היה קם בזריזות ולא היה מתרשל פן יעלילו עליו, או כדי למצוא חן בעיני המלך. על-אחת-כמה-וכמה לעבודת מלך-מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שיש לו להזהר לקום במהירות ובזריזות. והמרגל את עצמו בדרך הזה, ארבע או חמש פעמים, לא יכבד עליו אחר-כך. והבא למהר מסייעין לו.

ה אם אפשר לו להשכים ולקום בחצות הלילה, לעשות אז תיקון חצות מה טוב, כמו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות וגו'. וכמו שהקדוש-ברוך-הוא מקונן בעת ההיא, שנאמר יי מרום ישאג, וממעותן קדשו יתן קולו, שאג ישאג על נוהו. ואומר: אוי, לבנים, שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין האומות⁴. ואם אי-אפשר לו לקום בחצות, יתגבר על-כל-פנים לקום קודם עלות השחר, וכמו שאמר דוד המלך עליו-השלום אעירה שחר; אני מעורר את השחר, ואין השחר מעורר אותי. וגם לאחר חצות הלילה יכול לעשות תיקון חצות, ואחר-כך יעסוק בתורה, איש איש כפי יכולתו. ושיעור משניות קודם לכל דבר (ועל-ידי-זה זוכה לנשמה, משנה — אותיות נשמה) ואם אינו ברה-כי, יעסוק בתהלים ומעמדות וספרי מוסר. ומוב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה. תנא רבי חייא⁵ כל העוסק בתורה בלילה, שכינה כנגדו, שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות, שפכי כמים ובך נוכח פני יי. פירוש: שהשכינה היא אז כנגדך. עוד אמרו רבותינו ז"ל שכל העוסק בתורה בלילה נקרא עבד יי כמו שנאמר כל עבדי יי, העומדים בבית יי בלילות. ובלילות הקצרים, שאי-אפשר לו להשכים כל-כך, לכל-הפחות יתאמץ לקום, בעוד שיהיה לו זמן להכין את עצמו, ללכת לבית-הכנסת, להתפלל עם הצבור⁶.

ו מזמורי תהלים, וכן שאר פרשיות מתורה, נביאים וכתובים,

שערים מצויינים בהלכה

והרהורי עבירה גי וכשנובר יסוד העפר יררוף אחר התאות לערן את כשרו די וכשנובר יסוד המים יתנאה על בני האדם ויעוז פניו כנגדן ונגד ארבע אלו אומר התנא ארבע תקנות האלו עז כנמר וקל כנשר וכו'.

(5) תמיד סוף פי"ד.

(6) או"ח שם וחי"א.

(3) סוד או"ח סי' א.

(4) ברכות ג.

שאינם שגורים בפיהכל לאומרם בעל-פה, אפילו מי שיודע לאמרם בעל-פה, יש לו להזהר שלא אמרם בעל-פה וסומא מותר⁷.
 ז יש למחות ביד האומרים תחנות שבמעמדות, שמסיימין: ברוך אתה יי שומע תפלה, אלא יש לומר: ברוך שומע תפלה, בלא שם⁸.

ב. הלכות נטילת ידים שחרית. ובו ט' סעיפים.

א לפי שהאדם כאשר קם ממטתו שחרית הוא כמו בריה חדשה לעבודת הבורא יתברך-שמו, לכן צריך להתקדש, וליטול ידיו מן הכלי, כמו כהן שהיה מקדש ידיו בכל יום מן הכיור קודם עבודתו¹. וסמך לנטילה זו מן המקרא, שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך יי לשמיע בקול תודה וגו'. ועוד יש מעם לנטילה זאת², לפי שבשעת שינה שנסתלקה ממנו נשמתו הקדושה, בא רוח הטומאה ושורה על גופו, וכשניער משנתו, מסתלק רוח הטומאה מכל גופו חוץ מן אצבעותיו, שאינו עובר מעליהם עד ששופך עליהם שלש פעמים מים³ בסירוגין. ואסור לילך ארבע אמות א) כלי נטילת ידים⁴, אם לא לצורך גדול מאוד.

ב ילבוש מלבוש הראשון את הטלית-קטן, שלא ילך ארבע אמות בלא ציצית. ולפי שעדיין אין ידיו נקיות, לא יברך עליו⁵.

ג נטילת ידים שחרית הוא בדרך זה: נוטל את הכלי ביד ימינו, ונותנו לשמאלו, ושופך תחלה על יד ימין, ואחר-כך נוטל את הכלי בימינו, ושופך על יד שמאל, וכן יעשה שלש פעמים⁶. וטוב ליטלם עד פרק הזרוע, אך בשעת הדחק די עד קשרי אצבעותיו⁷, ורוחץ פניו לכבוד יוצרו שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם⁸. וגם ירחץ

שערים מצויינים בהלכה

א) ואסור לילך ארבע אמות עיין בשערי תשובה (סי' א') בשם שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' א') הטעם שאין העולם נזהרין בזה משום דסומכים על זה דכולא ביתא כד' אמות דמיא וסוים דאין לסמוך על זה

4) שם סק"א.	7) סי' מ"ט ובבאה"ט.
5) טור סי' ח.	8) טו"ז סוף סי' קל"א.
6) סי' ד' סעיף י"ג.	ב) 1) ב"י סי' ד'.
7) שע"ת סק"ה.	2) ב"י בשם זוה"ק.
8) מג"א סק"א מגמ' שבת ג': וע"ר רש"י שם.	3) מג"א סק"ו.

פיו מפני הרירין שבתוכו, שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה וכמתרה⁶. ואחר-כך מנגב ידיו. ויזהר לנגב מפני יפה¹⁰.

ד צריך ליטול ידיו דוקא לתוך כלי¹¹, ואסור ליהנות ממי הנטילה מפני שרוח רעה שורה עליהם⁵, וישפכם במקום שאין בני אדם הולכין¹².

ה לא יגע קודם נטילה לא בפה, ולא בחוטם, ולא בעינים, ולא באזנים, ולא בפיה-המבעת, ולא באוכליו, ולא כמקום הקזה, מפני שרוח-רעה השורה על הידים קודם נטילה מוזק לדברים אלו¹³.

ו טוב להקפיד בנטילת-ידיים שחרית, בכלי ובמים ובכח גברא, כמו בנטילת ידים לסעודה (לקמן סימן מ'). אך בשעת הדחק שאין לו כראוי והוא רוצה להתפלל, יכול ליטול ידיו מתוך כל דבר, ובכל מיני מים ובלא כח גברא, ויכול לברך על נטילת ידים¹⁴. ואם יש לפניו נהר, טוב יותר שימכול בו ידיו שלש פעמים או אפילו בשלג. אבל אם אין לו מים כלל, יקנח ידיו באיזה דבר, ויברך על נקיות ידים, ודי לו לתפלה¹⁵. ולכשיודמן לו אחר-כך מים, וכלים הראויים יטול ידיו כראוי, אבל לא יברך עוד¹⁶.

ז כתיב ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו. וכיון שצריך האדם לכרך את השם בכל קרביו, אסור לברך עד שינקת את הקרבים, מצואה ומי רגלים. ובקומו בבוקר מסתמא הוא צריך לעשות צרכיו, או לכל הפחות להשתין, על-כן לא יברך ברכת על-נטילת-ידיים

שערים מצויינים בחלכה

רק בשעת הדחק, ובספר הלכה למשה (סי' ב') מביא ממהר"א שרעבי שכתב בספר דברי שלום (שאלה מ"ח) דדוקא מי שעבר עליו חצות לילה כשינה צריך ליהזר כזה אבל אם סם בחצות לילה אין צריך ליהזר.

ב) שרוח רעה שורה עליהן עי' ברש"י (יומא ע"ו: ד"ה מדיחה) דרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלן שחרית וכן כתב בזוהר (פ' וישב). ובלחם משנה (שכיתת העשור פ"ג ה"ב) כתב דהרמב"ם לא חייש לרוח רעה שאין מצויה בינינו וכ"כ בים של שלמה (פ' כל הבשר) דמה שהזהירו חז"ל משום רוחות לא שכיחי בזמן הזה וכו'. ובמג"א (סי' קע"ג ס"א) כתב נמי דנשתנו הטבעים ואין לחוש ב"כ לכמה דברים המוזכרים

13) שם סעי' ג' ד' ה'.	9) סעי' י"ז ובב"י.
14) סעי' ד' ומג"א סק"ד.	10) סעי' כ'.
15) סעי' כ"ב.	11) סעי' ח'.
16) מג"א סק"ג.	12) סעי' ט'.

בשעת נטילה, עד לאחר שינקה את עצמו, וירחץ ידיו עוד פעם אחת, ואז יברך על-נטילת-ידיים, ואשר יצר וברכת התורה, וברכת אלהי נשמה וכו' (17).

ח אם השכים ונמל ידיו בעוד לילה כדינו, והיה ער עד אור היום, או שהיה ישן אחר-כך שנית בעוד לילה, וכן הישן ביום שתין נשמין (לערך חצי שעה), וכן הניעור כל הלילה ולא ישן שיתין נשמין, בכל אלו יש ספק אם צריכין נטילת ידיים או לא. לכן יטול ידיו שלש פעמים בסירוגין (כדלעיל סעיף ג) אבל לא יברך עליהם (18).

ט אלו דברים צריכין נטילת ידיים במים: הקם מן המטה, והיוצא מבית-הכסא (ד), ומבית-המרחץ, והנומל צפרניו (ה), והמגלח שעורותיו,

שערים מצויינים בהלכה

בנמרא שהם סכנה לרוח רעה. ועי' בחיי ארם (כלל ב') ובמשנה ברורה (סי' ד' ס"ק י"ד) ובערוך השלחן (סי' ד' סעי' ט"ו) דאם נגע במאכל קורם שנמל יריו אין לאסור המאכל. ובב"י (יו"ד סי' ו') כתב בפירוש דבבר שאסור משום רוח רעה אז בדיעבד מותר. ועל זה אנו סומכים שלוקחים לחם מהאופה אף שהפועלים אינם מדקדקים במצות ליטול ידיהם שחרית. ג אבל לא יברך עליהם ובהגהות רעק"א (סי' ד') כתב דבניעור כל הלילה וגם עשה צרכיו יש לומר דמברך משום ספק ספיא ספק כהרא"ש דמברך בעשה צרכיו וספק כהרשב"א דבניעור כל הלילה נמי מברך משום לא פלוג. ועי' בבואור הלכה (סי' ר' סעי' י"ג) דמשמע נמי דעתו כן. ד והיוצא מבית הכסא עיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' כ"ט) שחקר אי מועיל נטילת ידיים במרחץ להסיר הרוח רעה כשקם ממסתו ונפ"מ כשיצא מבית המרחץ רי לרחוץ פעם אחת, ועי' בספר אות חיים ושלום (סי' מ"ג) שהביא בשם אביו בעל דרכי תשובה דבית הכסא שבמרכבת הקיטור שלמטה הוא פתוח וכשמנענים ומושכים בקני ברזל העשוי לשם נופל הצואה לחוץ מלמטה דרך הילוכו ויש בהחדר הזו מכונת נהלת מים (וואסרלייטונג) נכון להחמיר לכתחלה שלא ליטול ידיו שם ואם אין לו מים אחרים מותר לו ליטול יריו ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' קפ"ב) כתב להחמיר ועי' בערוך השלחן (סי' פ"ג) משמע נמי רעתו שם שאסור ליטול בפנים, ובספר ערות לישראל כתב הגרי"א הנקין דבתי כסאות שבמדינה זו שהצואה נשטפת מיד לחוץ והחדר מיוחד גם לשארי דברים נראה דיש לו דין חדר אמצעי שבמרחץ שאסור שם בקר"ש ותפלה ומותר בשאיילת שלום ויכול לרחוץ שם ידיו לתפלה ולאכילה ויברך ענט"י בחוץ. ה והנומל צפרניו עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ח) שבשעת

והחולץ מנעליו¹, והמשמש מטתו, והנוגע בכנתו, והמפלה את כגדיו, אפילו לא נגע בכנה, והחופף ראשו, והנוגע בגופו במקומות המכוסים, והיוצא מבית-הקברות, והמלוח את המת או שנכנס באהל המת, והמקיו דם¹⁶.

ג. דין לבישת בגדיו והלכו. ובו ח' סעיפים.

א כתיב והצנע לכת עם אלהיך, לפיכך צריך האדם להיות צנוע בכל אורחותיו. ולכן כשלובש או פושט את חלוקו, או שאר בגד שעל בשרו, ידקדק מאוד שלא לגלות את גופו אלא ילבישו ויפשיטו כשהוא שוכב על משכבו מכוסה, ואל יאמר: הנני בחדרי חדרים בחשיכה מי רואני, כי הקדוש-ברוך-הוא מלא כל הארץ כבודו וכחשיכה כאורה לפניו יתברך-שמו, והצניעות והכובשת מביאין את האדם לידי הכנעה לפניו יתברך-שמו¹.

ב אין הולכין בחוקות עובדי כוכבים ולא מתדמין להם, לא במלבוש ולא בשיעור וכיוצא בהן, שנאמר ולא תלכו בחוקות העובדי-כוכבים, ונאמר בחוקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם. לא ילבוש מלבוש המיוחד להם^א לשום גאות והוא מלבוש שרים, ולדוגמא, הא דאמרינן בגמרא² דאסור לישראל להתדמות להם, אפילו ברצועות המנעל, שאם היה דרכם לקשור כך, ודרך ישראל בענין

שערים מצויינים בהלכה

נמילת צפרנים מותר לרכב ברכרי תורה והביא שסיפר לו הנאון בעל מהרי"א אשכנזי שראה בעיניו שבעל ישמח משה נו"נ ברכרי תורה בעודו נמל צפרניו. (ו) והחולץ מנעליו כתב בארחות חיים (סי' ד' אות י"ד) בשם ספר מאורי אור רנ"א אם נגע במנעלים חדשים נ"ב דינו בן ובהנהגות מהרש"ם שם הביא בשם מהריעב"ץ רבחדשים אין צריך ליטול ידיו. (א) מלבוש המיוחד להם עי' בסידור יעב"ץ (שער הרלק) רמלבושי פריצות הם פתח פתוח להתכוללות וכן מתמרמר הגאון מהרי"א בספרו יערות דבש ובשורת טוב מעם ודעת להגאון מהרש"ק (מהרו"ק סי' קפ"ח)

(2) סנהדרין ע"ד.

(19) סעי' י"ח.

ג (1) סי' ב' סעי' ב'.

אחר, או שהיה מנהגם להיות להם רצועות אדומות, ושל ישראל שחורות, משום דצבע שחור מורה על ענוה ושפלות וצניעות³, אסור לישראל לשנות. ומזה ילמוד כל אדם לפי מקומו ושעתו, שהמלבוש העשוי ליוהרא ופריצות, לא יעשה הישראל כן, אלא מלבושיו יהיו עשויין⁴ בענין המורה על הכנעה וצניעות, הכי אמרינן בספרי⁴, שלא תאמר הואיל והן יוצאין בארגמן אף אני אצא בארגמן, הואיל והן יוצאין בקלוסין (כלי זיין) אף אני אצא בקלוסין, שדברים הללו דברי שחץ ונאוה הם, ולא כאלה חלק יעקב, אלא דרכם היות צנועים וענוים, ולא לפנות אל רהבים⁵. וכן כל דבר שנהגו למנהג ולחוק, דאיכא למיחש שיש בו שמץ עבודת-כוכבים, לא יעשה ישראל כן. וכן לא יגלח ולא יגדל שערות ראשו כמו הם⁶, אלא יהא מובדל מהם, במלבושיו, ובדיבורו ובשאר מעשיו, כמו שהוא מובדל מהם במדעו ובדעותיו. וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים.

ג לא ילבוש בגדים יקרים, כי דבר זה מביא את האדם לידי גאוה, ולא בגדים פחותים מאוד או מלוכלכים, שלא יתבזה בעיני הבריות, אלא יהיו לו בגדים ממוצעים ונקיים⁷. לעולם ימכור אדם אפילו קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו⁸.

שערים מצויינים בהלכה

כתב נמי דהלבושין מלבושי עכו"ם מפני שרוצים לרמות להם דינם כמותרים ובשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"א סי' 15) כתב דאפי' במלבוש אחד עובר על ובחמתיהם לא תלכו ובמנחת חינוך (מצוה רנ"א) כתב דמלבושים שהנזים לבשו בהם בימים הראשונים ועתה עזבו אותם מותר לישראל עתה כיוון שהישראל ניכר בהם. ועי' בשו"ת אמרי נועם להנה"ס מדויקוב (ח"ב סי' ט"ז) משמע שם שאם קשה לישא אשה אם לא ילך במלבושי נכרים מותר לו לשנות מלבושיו כדרי לישא אשה ועי' ברמ"א (יו"ד סי' קע"ח) דאם הבגד הוא לתועלת או מותר כגון מי שהוא רופא לובש מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא ועי' בדרוכי תשובה (סי' קע"ח).

ב) מלבושיו יהיו עשויין עי' ברמב"ם (רעות פ"ה ה"ט) מלבוש ת"ח יהיה מלבוש נאה ונקי וכו' בגדים בינונים נאים עכ"ל ועי' בספר אלה המצות למהר"ם חניז (סי' תקמ"ז) דהמלבוש קצר הוא מלבוש מיוחד לפרוצים ובעלי אנרוף ומלבוש ארוך למלכים ולאנשי המדות וכ"כ המהר"ל בליקוטים דבגדים קצרים הוא דרך הריקים וארוכים הוא דרך חשובים ועי' בירושלמי

(3) יו"ד סי' קנ"ז סעי' א' וש"ך סק"ה. (6) יו"ד שם סעי' א'.

(4) בפ' ראה פ' השמר. (7) רמב"ם פ"ה ה"ט מהל' דיעות.

(5) ב"י יו"ד סי' קע"ח. (8) שבת קכ"ט.

ד לפי שמצינו שהימין היא חשובה בתורה; לענין עבודה, ולענין בהגיד ובהגדל של מילואים, ושל מצורע, ולענין מצות חליצה; לכן בלבישה וכן בשאר דברים, לעולם יקדים של ימין לשל שמאל, ובחליצת המנעלים ושאר בגדים, יחליץ של שמאל תחלה (וזהו כבודה של ימין). ואך לענין קשירה, השמאל חשובה יותר, מפני שקושרין עליה את התפילין; ולכן כשצריך לקשור, יקשור של שמאל תחלה, כגון מנעלים שיש בהם קשירה, נועל של ימין ואינו קושרו, ונועל את של שמאל וקושרו, ואחר-כך קושר של ימין⁶, וכן בשאר בגדים.

ה יזהר מללבוש שני בגדים ביחד, משום דקשה לשכחה¹⁰.

ו אסור לילך ד' אמות⁸, או להוציא מפיו דבר שבקדושה בגילוי הראש^ד 11. וגם הקטנים צריכין להרגילן לכמות ראשן, כי היכי דתיהוי עלייהו אימתא דשמיא. כדמצינו ברב נחמן בר יצחק: אימיה דרב נחמן בר יצחק, אמרו לה כלדאי (חזיים בכוכבים), בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישא, אמרה ליה: כסי רישך, כי היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא וכו' 12.

שערים מצוינים בהלכה

(סוכה פ"ה ה"ד) דמלכות בית שאול היו הולכין בבגדים ארוכים וכו'.
 ג ד' אמות בגילוי ראש בעיקר איסור גילוי ראש עי' במו"ז (סי' ח' ס"ק נ') דנכלל באיסור ובחקתיהם לא תלכו ובשו"ת מהר"י מברונא (סי' 5"ד) כתב דעכשיו הוי כעובר על דת יהודית וכן בנימוקי או"ח (סי' ב') מברר כן ובפסקי דינים לצמח צדק (סי' ב') מחלק בין זמן קצר לזמן מרובה ועי' בברכי יוסף (סי' ב') שהאריך עוד בזה וכתב דבבית המרחץ אפי' מדת חסידות אין בו להחמיר וראיתי בשו"ת חת"ס (חו"מ השמטות סי' קצ"א) כי אחר שבא האפיפיור הידוע ימ"ש התחילו להסיר הכובע ולהשתמש בעבורתם בגילוי ראש וזה מין הכנעה אצלם ומקדם היה ההכנעה ביחפי דגל ובהמשך הזמן נתקבל גם לאינם מאמינים בו.
 ועי' בשו"ת נטע שורק (סי' ב') נשאל באיש רחיל חטאין שרוצה ללמוד אומנות וצריך לעסוק בזה בערכאות בגילוי ראש העלה שם להתיר לו וכן בשו"ת ירושת פליטה (סי' י"ח) כתב דלעת הצורך משום פרנסתו יש לסמוך להקל.

ד דבר שבקדושה בגילוי ראש עי' בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' ב') דהכובעים הקלועים ועשויים כשבכה נקבים נקבים והשערות יוצאים מבין הנקבים חשיב כיוסי אפי' אם הפרוץ מרובה על העומד ומותר להתפלל

11 סי' ב' סעי' ה, וסי' צ"א סעי' ג.

12 מג"א סק"ו מגמרא שבת קנ"ו.

9 סי' ב' סעי' ד ה.

10 מג"א סק"ג.

ז אסור לילך בקומה זקופה וגרון נמוי, כענין שנאמר ותלכנה נמויות גרון וגו'. ומכל-מקום לא יכוף ראשו יותר מדאי, אלא במדח בינונית, בכדי שיראה את הבא כנגד פניו, וגם יראה מדרך כף רגלו (13). גם ממהלכו של אדם ניכר, אם חכם ובעל דעה הוא, או שומם וסכל, וכן אמר שלמה בחכמתו וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר, ואמר לכל סכל הוא, — הוא מודיע לכל על עצמו שהוא סכל (14).

ח יש לזוהר שלא ילך איש בין שתי נשים, ולא בין שני כלבים, או שני חזירים, וכן לא יניחו האנשים שתלך ביניהם, אשה או כלב או חזיר (15).

ד. הנהגות בית הכסא ודיני ברכת אשר יצר. ובו ו' סעיפים.

א ירניל את עצמו לפנות ערב ובוקר, שהוא זריזות ונקיות (1), אם אינו יכול לפנות, ילך ד' אמות, וישב ויעמוד עד שיפנה, או יסח דעתו מדברים אחרים (2). המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו (א) (3) ואם משהה מלהמיל מים בעת צרכו, עובר גם משום לא יהיה בך עקר (4).

שערים מצויינים בהלכה

בהן וכתב שתה"ד (סי' יוד) כתב כך בפירושו וכן העלה בשו"ת ריב"ם שנייטוך (סי' ז') ועי' בשרי חמד (כללים מערכת א' אות שי"ג) בשם ספר מר ואהלות שנכון לזוהר שלא לומר שלום להאנשים היושבים בנילוי ראש כי הם ישובו שלום ואסור להזכיר בראש מגולה אלא במקום הדחק וצורך גדול מפני דרכי שלום מותר.

ועי' בבאה"ט (סי' ב' ס"ק ו') דשערות שקורין פרו"ק חשובין כיסוי אך יש לזוהר משום מראית עין ובפחד יצחק (מערכת פ' אות פירוקא) כתב דהיושבין בפירוקא והוא פאה נכרית הם כיושבין בראש מגולה.

א) המשהה נקביו עובר בכל תשקצו כתב בנימוקי או"ח להנה"ק ממנוקאמש (סי' ב' י"ג ס"ק י"ז) בשם מרן בעל דרכי חיים זצ"ל דשיעור יציאת קטנים לאדם בינוני ובריא הוא שלש שעות ולא ילך בזה ברמינות

(13) הריי בס' היראה. (3) שם סעיף י"ז וסי' צ"ב סעיף ב' ויש

(14) לשון הרמב"ם שם בהל' דעות. סכנה בדבר (שבת ל"ג) וחמירה

(15) פסחים ק"א. סכנתא מאיסורה (חולין ט:).

ד (1) סי' ב' סעיף ז. (4) סו"ז שם סק"ג.

(2) מג"א סי' ג' סק"ג ממגרא שבת פ"ב.

ב יהא צנוע בבית-הכסא, לא יגלה את עצמו עד שישב, וגם אז יצמצם שלא לגלות רק מה שמוכרח לו לגלות, שלא למנף את בגדיו, ויזהר בזה גם בלילה כמו ביום, אם נפנה במקום מגולה שאין שם מחיצות, יכוין שיהא פניו לדרום, ואחוריו לצפון, או איפכא, אבל בין מורה למערב אסור, ואם יש מחיצה יכול לפנות בכל ענין אם אחוריו לצד המחיצה. ולהשתין מותר בכל ענין, לא יפנה בפני שום אדם, ואפילו בפני עכו"ם אסור, אבל להשתין מותר, אפילו ביום בפני רבים, אם צריך לכך, משום דאיכא סכנה אם יעצור את עצמו, ומכל-מקום יש לו להסתלק לצדדין⁶.

ג לא יפנה בעמידה⁶, ולא יאנס לדחוק עצמו יותר מדאי, שלא ינתק שיני הכרכשתא⁷ ולא ימהר לצאת מבית-הכסא, עד אשר ברור לו שאינו צריך עוד, וכשמשיל מים בעמידה, ישגיח שלא ינתזו על מנעליו ובגדיו. ויזהר מאוד, שלא לאחזו בידיו במילתו⁶.

ד בבית-הכסא אסור להרהר בדברי תורה⁶, לכן בהיותו שמה, טוב שיהרהר בעסקיו ובחשבונותיו, שלא יבא לידי הרהור תורה או הרהור עבירה חסו־שלום⁶. ובשבת שאין להרהר בעסקיו, יהרהר בדברים נפלאים שראה ושמע וכדומה¹⁰.

ה יזהר לקנח את עצמו יפה, כי אם יש לו אפילו משהו צואה בפיה-הטבעת, אסור לו לומר שום דבר שבקדושה. לא יקנח ביד ימין מפני שקושר בה התפילין, ואיטריד, יקנח בשמאל ידיה, שהיא ימין של כל אדם¹¹.

שערים מצויינים בהלכה

לרחק ולנסות גופו הרבה. וכתב עוד שמי שיש לו חולי שלשול טוב לו לעצור ולשהות עצמו ואינו עובר משום כל תשקצו והרמיזנות יתירות מחליש גופו ועורקו. והאריך בזה הרבה עיי"ש.

(ב) בבית הכסא אסור להרהר בדברי תורה ובשאילת יעב"ץ (סי' י') כתב שאסור לעיין במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להניע ליריעה זו רק עפ"י הכתובים ויבא להרהר במקרא. ומותר לעיין בספרי חיצונים בבית הכסא אפי' הם כתובים בלשון הקודש ונכון לתלמיד חכם לעשות כן עיי"ש.

(9) סי' פ"ה ומג"א סק"א.

(10) באה"ט שם בשם השל"ה.

(11) סי' ז' ובבאה"ט.

(5) סי' ג' ובמג"א ס"ק י"ב.

(6) מג"א סק"ה.

(7) סעיף ט.

(8) סעיף י"ג י"ד וע"י לקמן סי' קנ"א.

ו בכל פעם שנפנה או שממיל מים, ואפילו רק טפה אחת, ירחוץ ידיו במים ויברך ברכת אשר יצר. אם הטיל מים או נפנה, ושכח מלברך אשר יצר, ואחר-כך שוב הטיל מים או נפנה, וזוכר שבראשונה לא בירך, אינו צריך לברך רק פעם אחת ומי ששותה סם המשלשל ויודע שיצטרך לפנות כמה פעמים, לא יברך עד לאחר הגמר.

ה. נקיון המקום לדבר שבקדושה. ובו י"ז סעיפים.

א כתיב וכסית את צאתך כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וגו' והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו'. מכאן למדו רבותינו ז"ל¹, שבכל מקום אשר ה' אלהינו מתהלך עמנו, דהיינו כשאנו עוסקים בדבר שבקדושה², כגון קריאת-שמע, תפלה, תורה וכדומה, צריך להיות המחנה קדוש שלא תהא צואה מגולה שם, ושלא יראה דבר ערוה, כנגד פניו של אדם הקורא או מתפלל.

ב ואפילו להרהר דברי-קדושה, במקום צואה או מי-רגלים או כל דבר שהוא מסריח אסור³, עד שיכסה אותה, כמו שנאמר וכסית את צאתך⁴. או שימיל לתוך מי-רגלים של פעם אחת, רביעית מים, לא שנא היו הם בכלי תחלה ונותן עליהם מים, ולא שנא היו חמים בכלי תחלה (ואם היו מי הרגלים בעביט המיוחד להן לא מהני להו מים כדלקמן סעיף י"ג) ולמי רגלים של שני פעמים, צריכין ב' רביעית מים וכן לעולם⁴. ואפילו אם נבלעו מי הרגלים כל שיש שם עדיין קצת לחלוחית מהם, צריך לשפוך שם מים⁵.

שערים מצויינים בהלכה

(א) כשאנו עוסקים בדבר שבקדושה עי' בפתחי תשובה למהרי"א מווילנא (סי' ע"ו) הביא מספר טוב עין (סי' ח') שנסתפק נרול אחר במי שהוא במקום מטונף כגון בבית המוהר אי יכול לקיים המצוה במעשה לבר בלא ברכה כגון ליטול לולב ואתרוג ובספר עקרי הד"ט (סי' ה') כתב דשרי עיי"ש ועי' בהלכות קטנות (ח"ב סי' נ"ז) שכתב נמי דמותר לקיים המצוה כגון ליטול לולב במקומות שאינן נקיים ומכש"כ שמותר להרהר ולדבר בעשיית המצוה כגון האיך יעשה הסוכה וכדומה. ועי' בביאור הלכה (סי' ע"ו סעי' ח') דאסור לו להתפלל שם ועובר על איסור דאורייתא.

ה' (1) ברכות כ"ה, שבת ק"ג. (4) סי' ע"ו.
 (2) פ"ה סעיף ב'. (5) סי' פ"ב סעיף ב'.
 (3) סי' ע"ו.

ג אם יש צואה על בשרו, אף-על-פי שמכוסה בבגדיו ב), אסור בדברי קדושה, שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, בעינין שיהיו כולם נקיים 6), ויש מקילין בזה, אבל הנכון להחמיר. ואם יש לו אפילו מעט צואה בפיה-הטבעת אף-על-פי שהיא מכוסה, לכולי-עלמא לא מחני, מפני שבמקומה זוהמתה מרובה 7).

ד צריכין ליוזר שבכל מקום שיש להסתפק שמא יש שם צואה או מירגלים, לא יאמר שם שום דבר שבקדושה, עד שיבדוק את המקום 8). ואין להתפלל בבית, אם בעליה יש מקום מטונף 6).

ה תינוק שאחרים בימיו יכולין לאכול כזית מיני דגן אפילו על-ידי תבשיל, בכדי שגדול אוכל שיעור פרס, מרחיקין מצואתו וממי רגליו 10). וטוב וישר, להרחיק גם מצואת קטן בן ח' ימים 11).

ו צואת אדם, אף-על-פי שאין לה ריח רע 12), וכן צואת חתול ונמיה וצואת תרנגול אדומי מרחיקין מהם. ושאר צואה של בהמה חיה ועוף מסתמא אינה מסרחת אין צריכין להרחיק הן. אבל אם מסרחת, וכן נבלה המסרחת, וכל דבר המסריח מחמת עיפוש 13), וכן לול של תרנגולין, מרחיקין מהן, וכן מרחיקין ממים סרוחים. ומי-משרה, ששורין בהן פשתן, או קנבוס סתמן מסריחין, וצריכין להרחיק מהן כמו מן הצואה 14).

שערים מצויינים בהלכה

ב) אף על פי שמכוסה בבגדיו עי' במנ"א (סי' ע"ח ס"ק ב') במי שיש לו מחלה שמטפטה ממנו מי רגלים יש להתיר לעשות לו בנדר סביב האבר והבגדים העליונים יהיו נקיים ובשעת ההטפה יפסוק ואח"כ יתפלל. עוד כתב המנ"א (סי' ע"ו ס"ק ח') בשם הרב"ז במי שיש לו חולי הטחורים (גילדערנער אדער) שזב ממנו דם תמיד ואנב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שהליחה סרוחה שותת ממנו ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא דרך דחיה בסירוגין הוי מן המעים ויש לו תקנה כרחיצת מקום הזוהמא ואם שותת ויורד תדיר מעצמה אז הוי מפי הטבעת והוי כדם מכתו ורם מגפתו ואין צריך תקנה כלל. ע"כ (כך הגיה ביד אפרים שם).

ג) כל דבר המסריח מחמת עיפוש כתב בערוך השלחן (סי' ע"ו

11) מג"א שם סק"א.	16) ברכות כ"ה.
12) סי' פ"ב.	17) סי' ע"ו סעי' ד' ה'.
13) סי' ע"ט סעיף ד' ה' ר' ד'.	18) סי' ע"ו.
14) סי' פ"ו.	19) פרמ"ג סי' קנ"ד מ"ו סק"א.
	10) סי' פ"א סעי' א'.

ז צואה יבשה כל-כך, שהיא נפרכת על-ידי גלילה, הרי היא כעפר, והוא שלא יהא בה ריח רע⁽¹⁵⁾, אבל אם נקרשת מחמת הקור, כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום, עדיין שם צואה עליה⁽¹⁶⁾. וצואה שנתכסה בשלג, חשוב כיסוי⁽¹⁷⁾.

ח עד כמה מרחיקין, היתה צואה מאחוריו, צריך להרחיק ממקום שכלה הריח, ד' אמות, ואפילו אם הוא אינו מריח, צריך להרחיק שיעור זה כאילו היה מריח. ואם הצואה אינה מסרחת, די אם מרחיק ממנה ד' אמות, ואם הצואה מלפניו, צריך להרחיק כמלא עיניו. ואפילו בלילה⁽¹⁸⁾ צריך להרחיק כשיעור שהיה יכול לראותה ביום, ואם היא מן הצדדין, יש להחמיר כאלו היתה בפניו, ויטה את-עצמו כדי שתהא לאחוריו⁽¹⁹⁾.

ט בית שמתפללין בו בצבור, ונמצא שם צואה, אף-על-פי שהיא אחורי השליח-צבור ורחוקה ממנו יותר מד' אמות ממקום שכלה הריח, מכל-מקום צריך הוא לשתוק ולהמתין עד שיוציאוהו או יכסוה, מפני שאי-אפשר שלא תהא לאחד מן הצבור תוך ד' אמות ממקום שכלה הריח, ואסור לו לשמוע ולכוין למה שאומר השליח-צבור⁽²⁰⁾.

י מי שהתפלל, ומצא אחר-כך שיש שם צואה, אם המקום ההוא היה ראוי להסתפק בו שמא יש שם צואה, והוא פשע ולא בדיק, כיון דתפילת שמונה-עשרה היא במקום קרבן הוה-ליה, זבח רשעים תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל שמונה-עשרה⁽²¹⁾. וכן קריאת שמע שהוא מדאורייתא, ואין בו חשש ברכה לבטלה, חוזר וקורא, אבל בלא הברכות, וכן שאר הברכות שאמר שם, ואפילו ברכת המזון, אינו חוזר ומברך, ואם אין המקום ראוי להסתפק בצואה, דאז לא פשע, אפילו בתפלה יוצא בדיעבד, ואם נמצאו מי רגלים, אפילו המקום ראוי להסתפק, יוצא בדיעבד גם בתפלה.

שערים מצוינים בהלכה

סעי' כ"א) ראסור להתפלל נגד כל דבר המאוס כנון הקאות שאדם מקיא. ובמשנה ברורה (סי' ע"ו ס"ס י"ט) כתב בשם חירושי רעק"א דאין צריך להרחיק ממה שהארם מקיא.

15 סי' פ"ב סעיף א'. ומשערין באדם בינוני (מ"ב)

16 מגיא ומ"ב שם. 19 סי' ע"ט סעיף א', וסי' פ"א סעי' ב'.

17 שעי' סי' ע"ו סקיח וח"א. 20 שם בהג"ה.

18 או סומא (הגה סי' ע"ט סעיף א' 21 סי' ע"ו סעיף ח'.

יא יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדבר שבקדושה עד שיכלה הריח, ואם יצא מהבירו, גם-כן צריך להמתין; רק אם הוא עוסק בלימוד תורה, אינו צריך להמתין, בשביל ריח שיצא מחברו⁽²²⁾.

יב בית הכסא, אף-על-פי שיש לה מחיצות ואין בה צואה, צריך להרחיק ממנה ד'⁽²³⁾, ולכן ספסל העשוי עם נקב, שמעמידו תחתיו גרף לפנות עליו, אף-על-פי שהוציאו את הגרף, וכסו את הנקב בדף, מכל-מקום יש לספסל זה דין בית-הכסא, וצריכין להוציאו מן הבית או לכסותו כולו⁽²⁴⁾, אך אם הוא כסא המיוחד לשיבה, ומכוסה בכר לישב עליו, ורק לעת הצורך מסירין את הכר ונפנין שם, ושוב מחזירין עליו את הכר, בזה יש להקל.

יג גרף של רעי, ועבים של מירגלים ה', אם הם של חרס או של עץ, דינם כבית-הכסא ואף-על-פי שהם נקיים ואין להם ריח רע, ואפילו נתן לתוכן מים, או שכפאן על פיהם, לא מהני, ואפילו נתנם תחת המטה, לא מהני (דמטות שלנו אינן חוצצות), אלא צריך להוציאן מן הבית או לכסותן. ואם הם של מתכות או זכוכית. אם הם רחוצים יפה ואין בהם ריח רע, אין צריך להרחיק מהם⁽²⁵⁾. פי חזיר, כיון שדרכו לנקר בצואה, דינו כגרף של רעי, ואפילו עולה מן הנהר, אין הרחיצה מועלת לו⁽²⁶⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ד צריך להרחיק ממנה וזה דוקא בבתי כסאות שהיו או שנעשה בהחצר והיא חדר מיוחד לזה משום דהמחיצות נעשו בשביל בית הכסא אבל בבתי כסאות שהם סמוכין להבית שאין המחיצה מיוחדת לבית הכסא דוקא אלא משתמשים גם לבית מותר לקרות נגדו כך פי' הטו"ו (סי' פ"ג ס"ק א') וכש"כ בבתי כסאות שלנו שהם בבית והצואה נשטפת לחוץ אין לו דין בית הכסא ועי' לעיל (סי' ב' ס"ק ד').

ה) ועבים של רגלים מי ששוכב בבית החולים ושמה שכיח עבים מזכוכית ובו מי דגלים מונח בצד כל מטה אצל החולה מותר לקרות קר"ש ולהתפלל דאפי' צואה רחוקה היא איסור דאורייתא אפ"ה אם היא בעששית מותר לקרות כנגדה דכסוי תלה רחמנא וכמש"כ בש"ע (סי' ע"ו) וכש"כ מי דגלים שהוא רק מדרבנן כמש"כ המג"א (שם ס"ק י"א) ואפי' כשפתוח כל בקבוק מלמעלה מ"מ כיון שאי אפשר בלאו הכי ויבוטל שם מקר"ש ותפלה יש להתיר כמש"כ הפמ"ג (מ"ז סי' פ') לענין הפחה דלא אתי דרבנן ויעקור דבר תורה.

(22) סי' ע"ט סעיף טו.

(25) סי' פ"ו ועי' מג"א סק"ד.

(26) סי' ע"ו סעיף ג.

(23) סי' פ"ג סעיף א' טו"ו ומג"א.

(24) שם סעיף ה' ולא כהב"י.

י' בבית-המרחץ (ו) גס-כן אסור לדבר או להרהר בדבר שבקדושה, ואסור להזכיר שמות המיוחדין להקדוש ברוך הוא אפילו בלשון חול (כגון „גאט” בלשון אשכנז או „בוגא” בלשון פולין ורוסיא) בבית-המרחץ או במכואות המטונפות⁽²⁷⁾. וכן אסור ליתן שם שלום לחבירו. כי שלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר ויקרא לו ה' שלום⁽²⁸⁾ ואדם ששמו שלום, יש אוסרין לקרותו שם בשמו. ויש מתירין כיון שאינו מכוין על ענין השלום, אלא להזכרת שמו של אותו אדם. וכן נוהגין להקל, וירא-שמים יש לו להחמיר.

טז אסור לדבר דברי תורה וקדושה נגד ערוה, בין שלו בין של אחר, ואפילו מקטן וקטנה, (רק לצורך מצות מילה, מותר לברך נגד ערות התינוק) ואפילו אם עוצם עיניו, שלא לראות את הערוה, לא מהני כיון שהיא נגדו. אלא יטה פניו וגופו מכנגדה.

טז גוף האשה (ז) כל מקום שדרכה להתככות (ח) אם נתגלה שם

שערים מצויינים בהלכה

(ו) בבית המרחץ עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' י"ח) כמי שיש לו בתוך חדרו חפירת מקוה מים חמין בתוך ביתו לטהרת נשים שבביתו ומכוסה בכיסוי נסרים העלה שם דכיון שאין משתמשיין בה רק פעם או פעמים בחדש לכן מותר ללמוד שם בשעה שמכוסה החפירה רק מהיות טוב שיעמיד מחיצה עראית לחוץ בינו להמקוה וכן בתב בשו"ת בנין ציון (סי' ר') באחר שיש לו בחדרו אמבטי שלפעמים רוחצין בו מותר ללמוד שם וטוב לכסות האמבטי בשעה שלומד עיי"ש. ואין ללמוד מזה לחדר הרחיצה שלנו דשם אין משתמשיין בו רק לפעמים משא"כ בדין שנעשה לשם רחיצה בקביעות על בן אסור דבר שבקדושה שם ועי' לעיל (סי' ב' ס"ק ר').

ומי שהוא במרחץ וצמא למים האיך יתנהג בכרכתו עי' לקמן סי' נ'.
 (ז) גוף האשה נשאלתי בדבר מכונת הטליוויזשאן שכבר נמצא בכל בתי מסערות הכשרים שבזה מושכים את לב ההמון לסעוד אצלם כידוע האם מוכרח הישראל כשר שסועד שם לצרף פניו משם בשעת הברכה משום דכמה פעמים רואים ראשה נואמת שם או מפרסמת הסחורה ע"י המכונה הזו והיא הולכת כנגדי פריצות ובגילויי שערות ואסור לברך ולומר דבר שבקדושה כנגד הערוה, או נימא כיון שאין הערוה בעצם כאן והוא רק ע"י מראה אין עובר בזה על האיסור ולא יראה לך ערות דבר. והנה בש"ס (ברכות כ"ה:) וכן הוא בש"ע (סי' ע"ה סעי' ה') דערוה בעששית אסור לקרות כנגדה דלא יראה לך ערות דבר כתיב והא קמתחזיא וברש"י שם מפרש דהוא מחיצת זכוכית מפסקת בנתים. והיינו שהוא רואה

קצור שלחן ערוך — ה — שערים מצוינים בהלכה מא

גוף הערוה דרך הזכוכית ולא שהוא רואה צל הערוה כמראה של זכוכית שנצטיירה שם כמראה וכן כתב בשערי תשובה (סי' תכ"ו) כשם השכות ועקב (סי' קכ"ו) חילוק זה לענין קידוש הלכנה אכל כאמת אין ראה משם רהתם כשרואה באספקלריא רהוא מראה של זכוכית חיישינן שמא היא עיגול עכ לכן וכשרואה זכוכית לרקיע ורואה צורתה ליכא למטעי אבל הכא אין חשש מעות כלום וא"כ אסור רשמה ראייה ועי' בשו"ת הלכות סטנות (ח"ב סי' פ"ב) לענין אם ראו הערים את העוכר עבירה דרך מראה של זכוכית (שפינעל) דלענין ערות שאני ועור שם בהלכות סטנות (ח"א סי' דע"ר) הביא דראייה ע"י עששית שמה ראייה רהא דרשו חז"ל (יבמות מ"ט): וראה את ר' רהיינו על ידי אספקלריא. ובעין זה מצאתי בשאלות ותשובות בית שערים (אורח חיים סי' ל"ג) להגאון ר' עמרם כלום ובשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' ל"ב) להגאון ר' אלעזר דייטש מבאנהארד שהעלו שם ראיסור קול כאשה ערוה שייך גם ע"י מכונה פונגראף-גרומופון אם ראה אותה אשה פעם אחת ושניהם מביאים ראה מש"ס (מגילה ט"ו). רבירעה ומכירה יש איסור עיי"ש הרי לך רהא דאמרו חז"ל קול באשה ערוה הוא גם ע"י מכונה פונגראף. וכש"כ בערוה ממש רהא קול אשה היא לכמה ענינים קיל מערוה ממש כמו בפנויה ראסור דוקא בקר"ש ותפלה כמש"כ בש"ע וכמנ"א (סי' ע"ה סעי' ג' ועי' שם כמשנה כרורה) ואפ"ה אסור אפי' ע"י מכונה א"כ כש"כ ערוה ממש דאסור אפי' ע"י מכונה. ועי' בליקומי תורה מהאריו"ל (פ' ויקהל) עה"כ ויעש את הכיור נחשת במראות הצובאות וז"ל הנה כשעת הקרכת הקרבן היה הכהן מכיר כפניו מקום שפגם ובמחשבתו והיה מנקה אותו מחטאו. וכאשה שאסור להסתכל בפניה הביא אותה לפני הכיור שעשו במראות הצובאות ורואה שם צורתה ומכיר כמחשבתה והיה מנקה מחלאתה עכ"ל והמשמע קצת דע"י מראה ליכא איסור הסתכלות ובעת בשעת ההרפסה רהאה לי ידירי רהה"ג מהר"ח קאָהן מכוראפעסט דבילקוט סופר פ' ויקהל הביא ג"ך מהש"ך על התורה בשם הרקנט"א שהכהן צריך לראות כשעת זריקת הרם האיש והאשה המתכפרים בקרבן וכעבור שאסור להסתכל באשה עשו הכיור כמראות הצובאות כרי שהכהן המקריב קרבן נשים מסתכל ככיור ורואה בו פרצוף אשה המביאה קרבן.

אמנם בשו"ת מנחת אלעזר להנה"ס ממונקאטש (ח"ג סי' כ"ה) הביא רברי האריו"ל הנ"ל ותמה בה רמ"ג זיל בתר מעמא אם חוששין להרהור כשמסתכל בפניה א"כ ע"י מראות הצובאות מסתכל בפניה נמי שייך הרהור ואם לא חיישינן להרהור מפני שמצותה בכך (ומנינה ומציל) א"כ יסתכל בפניה ממש והעלה שם דבאמת בביהמ"ס שהוא מקום השראת השכינה אין כ"כ חשש הרהור וכפרט שמצותה בכך ומתריץ שלא יקשה מש"ס (סוכה ג"ו. נזיר מ"ה. סוטה ח'). ומה שאינו מסתכל בפניה ממש הוא משום רהיו באים לביהמ"ס ללמוד יראת השם כדכתיב „למען תלמיד ליראה את ד"א" ואם היה מסתכל בפניה ממש ילמדו ממנו היתר הסתכלות כאשה וכיון שמצותה ע"י הסתכלות על כן השכיל בחכמתו ית"ש בתורתו שצוה להסתכל רק במראות הצובאות ומפני שעושה שינוי זה ידעו שיש איסור הסתכלות

שיעור טפח, וכן שערות של אשה נשואה ^ט, אשר דרכה לכסותה, אם נתגלה קצת מהן, חשוב כמו ערוה לגבי איש. ואין חילוק בין שהיא אשתו או אשה אחרת, אבל לגבי אשה לא חשיבי כמו ערוה ^{טז}. קול זמר מאשה ^י חשוב גם-כן ערוה ^{יא}. ומכל-מקום בשעת הדחק, שהוא שומע

שערים מצויינים בהלכה

והכא שאני שמצותה בכך עיי"ש הרי לך שיש איסור הסתכלות גם ע"י מראה. ועי' בש"ס (נזיר ד':) במעשה דר' שמעון הצדיק שאמר לו נזיר אחר שהסתכל בבכואה דמים וראה צורתו שם ופחו עלי יצרי וכתב רש"י שהביאו לידי הרהור עיי"ש הרי לך שהצל שרואים ע"י מים וכש"כ במראה היא כמו שרואים את גוף הרבר. ומחויב לצרר פניו ועכ"פ להעצים עינים בשעה שמברך שם.

ח) שדרכה להתכסות עי' בטו"ו (סי' ע"ה ס"ק א') רבשוקה אפי' בפחות מטפח ואפי' באשתו אסור שהוא מקום הרהור יותר משאר איברים ובפמ"ג שם כתב דברגל דהיינו ער ארכובה במקום שדרכן שהולכין יחף אפשר דאין חשש ובחיי אדם (כלל ד') ובמשנה ברורה (סי' ע"ה ס"ק ב') כתבו רבידיה נמי הוא כפי המנהג שדרך לגלות אבל זרועותיה אפי' רגילין בכך אסור משום דעושין זאת באיסור ופריצות ובשו"ת חלק לוי (סי' ל"ו) כתב דבקטנות רלא שייך בהן לומר שעושין זאת באיסור ופריצות א"כ במקום שהולכות תמיד בזרוע מגולה לא הוה ערוה.

ט) וכן שערות של אשה נשואה עי' בנשמת אדם (כלל ד') דשיער וקול הוי ערוה מדרבנן שאסרו שלא יבא להרהר לכן נראה דאם מעצים עינים מותר ודוקא בערוה ממש קיי"ל (בש"ע סוס"י ע"ה באחרונים שם) דאפי' עצימת עינים לא מהני ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קכ"ו) כתב נמי שמהני עצימת עינים נגד שער האשה ובמשנה ברורה (סי' ע"ה ס"ק א') כתב דבשער ד"ה מהני עצימת עינים אפי' נגד ערוה ממש.

י) קול זמר מאשה ומ"מ בשעהד"ח ששומע נשים מזמרות דבר זה כתב במרדכי (ברכות כ"ד). ועי' בשו"ת בית שערים (או"ח סי' ל"ג) ושו"ת פרי השרה (ח"נ סי' ל"ב) שגשאלו אורות קול זמר מאשה ע"י מכונה פונוגראף-גרומופון שהעלו דאם ראה אותה פ"א מעולם אסור לשמוע קול זמרה ע"י מכונה הנ"ל והביא ראיה מש"ס מנילה (ט"ו). ביודעה ומכירה קאמינא ואם לא ראה אותה מעולם יש לצרר להתיר אבל בעל נפש יחוש לעצמו דמכוער הרבר רק אין למחות בזה ובשו"ת בית דוד להג"ו לייטער (סי' קפ"ח) נשאל אורות קול שיר ע"י ראדיו וצירד נ"כ ריש לסמוך על זה הגם שיש לחלק בין מכונה גרומופון כמובן דהכא היא עומדת ומזמרת משא"כ התם שהמכונה בעצמה מזמרת.

נשים מזמרות, ואי-אפשר לו למחות, לא יתבטל משום זה, מקריאת-שמע ותפלה ותורה, אלא יתאמץ לכיין כל לבבו, להקדושה, שהוא עומק בה ולא יתן לב עליה.

י' אם לבו רואה את הערות שלו. אף-על-פי שהערות היא מכוסה, כגון שהוא לבוש בחלוק, גם-כן אסור לו לומר כל דבר שבקדושה, אלא צריך להיות לבוש במכנסים, שהם מדובקים על גופו או יאזור באיזור או יניח זרועותיו על חלוקו כדי להפסיק בין לבו לערותו. ואשה אינה צריכה לזאת (30).

ו. קצת דיני ברכות, וברוך-הוא וברוך-שמו ואמן. ובו י"א סעיפים.

א קודם שיברך איזה ברכה, צריך הוא לדעת איזה ברכה שהוא צריך לברך, כדי שבשעה שהוא מזכיר את השם יתברך שהוא עיקר הברכה, ידע מה שיסיים (1). ואסור לעשות שום דבר בשעה שהוא ממברך (2) ולא יברך במהירות אלא יכוין פירוש המלות. וזה-לשון ספר-חסידים (3). כשהוא נוטל ידיו או שממברך על הפירות או על המצות השגורות כפי כל האדם, יכוין לבו לברך בשם בוראו, אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וצוהו על המצוה. ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג, ומציא דברים מפיו בלא הגיון הלב, ועל דבר זה חרה אף ה' ושלח ביד ישעיה ואמר: יען כי נגש העם הזה, כפיו

שערים מצויינים בהלכה

ופשוט שאין לנרות היצה"ר בנפשו ולשמוע דברי שירים אך היום שמכל החלונות שומעים קול הראדיו אי אפשר ליהזר בכל זה וכבר כתב המרדכי דבעוה"ר אנו יושבים בין או"ה ועת לעשות לר' הפרו תורתך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת שיר נשים נכריות עיי"ש ועי' לעיל ס"ט ז'. (יא) חשוב ג"כ ערוה עי' בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' ק"ץ) דאף לכבוד המלכות ג"כ אסור בביהכנ"ס לומר הנשים בשעה שהאנשים שם ואין בזה כבוד מלכות כשהוא נגד התורה וכן בשו"ת פני מבין (סי' ס"ב) נשאל בזה וסיים ג"כ שאסור.

(2) סי' קפ"ג סעיף י"ב וסי' קצ"א סעי' ג'.

(3) סי' מ"ו.

(30) סי' ע"ד סי' א' ד'.

(1) סי' ה' וסי' חסידים תתמ"ב.

ובשפתיו כבודני ולכו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. אמר הקדוש ברוך הוא לישעיה: ראה מעשי בני כי אינו אלא לפנים ומחויקים בה, כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו: באים בכיתי ומתפללים לפני, תפלות הקבועות כמנהג אבותיהם לא בלב שלם. הם מנקים את ידיהם ומברכין על-נטילת-ידיים וכוצעים ומברכין ברכת המוציא. שותים ומברכין כמו שהדבר שגור בפיהם. אף בעת שהן מברכין, אינן מתכונין לברכני. לכן על-כן חרה אפו ונשבע בשמו הגדול, לאבד חכמת חכמיו היודעים אותו ומברכים אותו כמנהג ולא בכוונה, דכתיב בתריה לכן הנני יוסיף כו' ואבדה חכמת חכמיו כו' לפיכך הזהירו חכמים על הדבר ואמרו עשה דברים לשם פועלם וכו' עד-כאן-לשונו. וראוי לאדם שירגיל את-עצמו לומר את הברכות בקול רם כי הקול מעורר את הכוונה.

ב כשהוא מברך יהא פיו נקי מן הרוק וגם שאר דבר לא יהא בתוך פיו שנאמר (4) ימלא פי תהלתך.

ג אסור להוציא שם-שמים לבטלה (א), וכל המוציא שם-שמים לבטלה עובר על מצות עשה דכתיב את ה' אלהיך תירא (5) וכתיב אם לא תשמור וגו' ליראה את השם הנכבד והנורא וזהו סכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי-אם בדרך שבח וברכה כמה שהוא מחויב או בדרך לימוד, ויירא ויודעזעו אבריו בשעה שהוא מזכיר את השם יתברך שמו. אבל לא להוציא חסו-ושלום לבטלה. ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות המיוחדים לשמו יתברך. ולא לבד בלשון הקודש אסור אלא אפילו בכל לשון אסור. והמקלל את חבירו או את עצמו בשמו יתברך

שערים מצויינים בהלכה

(א) אסור להוציא שם שמים לבטלה עי' בשו"ת תרשיש שהם (או"ח סי' י"א) דאם מעריך מכונה פונגראף-גרומפון ומזמרת מה שנגנו בתוכה חזנים קלי הדעת ובתוכה אזכרות וברכות עובר המעריך על הזכרת שם שמים לבטלה דהוא עשה, "את ר' אלקיך תירא" ולא תעשה, "ולא תשא את שם ר' לשוא" ואפי' לדעת התוס' (ר"ה ל"ג.) והרא"ש (סידושין פ"א.) דע"י ברכה הוא מדרבנן הוא דוקא אם אומר בפיו דרך סיפור שבחו ית"ש משא"כ ע"י כלי מכונה שהוא דרך תענוג ושחוק הוי דאורייתא. אבל בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ה) כתב דמי שמעריך המכונה אינו עובר על העשה ולא תעשה דאיסור זה שייך דוקא ביוצא מפי אדם בר דעת ולא

או בכינוי (כינוי הוא 6) מה שמשבחין בו הקדוש-ברוך-הוא, כמו הגדול, הגבור, והנורא, הנאמן, האדיר, והחזק והאמיץ, העוז, חנון ורחום, קנא, ארך-אפים, ורכי-חסד) בכל לשון חייב מלקות 7. ובעונותינן הרבים רוב המופעים אינם נזהרים ואומרים בלשון אשכנו „גאט זאל איהם שטרעפען” וכדומה. ועוברים כזה על לאו של תורה. ואם קלל בלא שם ובלא כינוי או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר „אל יהי פלוני ברוך לה” וכדומה אף-על-פי שאינו חייב מלקות, איסורא מיהו איכא. וכן אסור לכתוב בשום מכתב „שמו-יתברך” ככל לשון, ורבים מועים, וכותבים „שמו-יתברך” בלשון אשכנו, או שכותבים תיבת „אדיע” והוא לשון צרפת, וכיאורו „עם-ה” והוא איסור גמור, כי לאחר זמן יתגלגל המכתב כאשפה, ודבר זה גורם עניות בישראל, מה ששם-שמים מצוי, ומכל-שכן כבזיון חסו-שלום, וצריכין התחכמות והתאמצות לכבול זאת 8. כשכא לו רוק בתוך פיו, ירוק תחלה ואחר-כך יאמר את השם, ולא שיאמר את השם, ואחר-כך ירוק. וכן כשמנשק את הספר, ירוק תחלה ולא אחר-כך 9. כשרוצה להזכיר את „השם”, יאמר תיבת השם, ולא כמו שמועים התמון ואומרים „אדושם” כי אין זה דרך כבוד של מעלה 10.

ד צריכין ליוהר שלא לברך חסו-שלום ברכה לכבולה. או לגרום לעצמו לברך ברכה שאינה צריכה 11. ואם נכשל וברך ברכה לכבולה, וכן בענין אחר אם נכשל, והוציא שם-שמים לכבולה, יאמר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד 12. ואם מיד לאחר שהזכיר את השם נזכר שאינו צריך לברך, יסיים „למדני חקיד” שזהו פסוק שלם והוי כמו לימוד ולא לכבולה 13. ואם התחיל גם תיבת אלהינו, ונזכר מיד

שערים מצויינים בהלכה

במכונה שהיא נולם כלי והארם שפשע שנגן בתוכה אין לפנינו רק יש כאן איסור שאמרו חז"ל כל מקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה ולכן אף להעריכה ע"י נכרי יש לחוש לזה וכן בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סי' כ"ב) כתב נ"כ ר"אין כאן רק הגרמא ובה אין איסור להזכרת השם אלא שיש איסור משום זלזול השם עיי"ש.

(10) טו"ז סוף סי' תרכ"א.	(6) שבועות לה.
(11) סי' רט"ו סעיף ד'.	(7) חו"מ סי' כ"ז סעיף א'.
(12) סי' ר"ו סעיף ר' וסי' כ"ה הגה	(8) א"ת שם.
סעיף ה'.	(9) מג"א סי' קל"ט סקייד בשם סי'
(13) שם בס"י ר"ו.	חסידים סי' רנ"ה.

לאחר שאמר אלהי ולא גמר לומר „נו“, יסיים ויאמר: ישראל אבינו מעולם ועד עולם (שזהו גם-כן לשון הפסוק, בדברי-הימים-א' כ"ט י') ומכל-מקום יאמר גם בזה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (14).

ה בירך על המים ושמע שיש מת בשכונה, והמנהג הוא לשפוך המים שבשכונת המת מפני הסכנה (15), מכל-מקום כיון שבירך ישתה מעט, שלא תהא ברכתו לבטלה (5). ואל ידאג מפני הסכנה, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע (16) ולאחר ששתה מעט ישפוך השאר (17).

ו כל הברכות, חוץ מברכת המזון (18), אם נסתפק בהם אם אמרם או לא אמרם, אינו חוזר ומברך (19).

ז חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות, ודוד המלך תקן זאת, רמו לדבר, נאום הגבר הוקם על „על“ בנימטריא ק'. וסמך מן התורה, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי-אם ליראה את ה' וגו', אל תקרי „מה“ אלא מאה, הן מאה ברכות, שהן ליראה את ה' ולאהבה אותו, ולזכרו תמיד על-ידי הברכות שמברכין (20); הקלות שבמשנה-תורה הן צ"ח, וכתיב גם כל חלי וכל מכה. הרי ק'. וק' ברכות שאנו מברכין בכל יום, מגינות עלינו להנצל מהן (21). ובשבת ויום-טוב וכן בתענית, שחסרים מן מאה ברכות, משלימים במה שמכוונים לברכות השליח-צבור, בחזרת התפלות וברכות הקוראים בתורה, והמפטירין. ועונין אחריהם אמן. וגם ברכת הנהנין (22).

שערים מצויינים בהלכה

(ב) שלא תהא ברכתו לבטלה עי' ברמ"א (סי' רע"א סעי' ה') דאם בירך המוציא במוצאי שבת וקודם שאכל נזכר שלא הבדיל עריין אוכל פחות מכזית ואח"כ יבריל, ובשרי חמר (מערכת ביהמ"צ סי' א') כתב ג"כ דאם בכין המצרים שכח ובירך על הבשר יטעום קצת שלא תהיה ברכה לבטלה ועי' בכרכי יוסף (סי' תקנ"ז) באם בירך על הפרי ונזכר שלא בירך עוד שהחיינו והוא בכין המצרים יברך שהחיינו ויטעום קצת ועי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תקס"ח) דאם הוא יום התענית ושכח ובירך והכניס האוכל לתוך פיו יפלוט ולא יאכל ויאמר בשכמל"ו.

14	צליח ברכות ל"ט.	18	ע"ל סי' מ"ד סעיף י"א.
15	כדלקמן סי' קצ"ד.	19	סי' ר"ט סעיף סעיף ג'.
16	קהלת ח' ה' ועי' לקמן סי' ק"ט	20	מנחות מג; סאו"ח סי' מ"ו סעי' ג'.
	סעיף ט.	21	רוקח סי' ש"ב.
17	מ"א סי' קצ"ד סק"ח.	22	מג"א סק"ח.

ח כל ברכה שאדם שומע מחברו ג). כששומע אומרו „ברוך אתה ה'“ הוא אומר: ברוך-הוא וברוך-שמו. וכשגומר את הברכה, צריך לומר אמן ד). ופירוש אמן הוא אמת. ויכוין בלבו: אמת הוא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה. ובברכות שיש בהן גמ-תפלה, כגון בברכות שמונה-עשרה, מן אתה חונן עד המחזיר שכינתו לציון, ובברכת שים שלום, יכוין באמירת אמן לשני דברים ה), אמת היא הברכה, ויהי רצון שיאמנו הדברים במהרה. ובקדיש שאינו אלא תפלה על העתיד, יכוין רק לבקשה, שיאמן הדבר במהרה 23).

ט אם השומע עומד במקום שאסור לו להפסיק, לא יאמר ברוך-הוא וברוך-שמו 24), וכן אם הוא שומע ברכה ו), שגם הוא צריך לצאת

שערים מצוינים בהלכה

ג) שאדם שומע מחבירו עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ע"ב) דאם שמע ע"י טיליפון ברכת חבירו שבירך בריחוק מקום יענה אמן וכן יכול לענות קדושה וברכו ע"י שמיעה זו אם המשמיע הוא בר חיובא ומתכוין להוציא את השומעים וכן כתב בשו"ת פני מבין (סי' ק"ג) ובספר הלכה למשה (סי' ו' אות ע"ב) כתב דהוא הדין ראדיו המולכת ומשמעת הקול למרחוק ג"כ דינא הכי אבל בספר משפטי עויאל (ח"א סי' כ"א וח"ב סי' ס"ד) כתב שאינם יוצאים בזה ידי חובתם. וכן הרבה בזמנינו חידשו דפעולת המכשירים כאלו מהפכים לגי קול האדם לגלי חשמל (עלעקטרי) וחוזר תיכף ומהפכו חזרה לגלי קול על ידי תנורות הממברנא שבראדיו וקול-דם ולכן המכשיר הקולט את הקול רומה לתקליט של גרומופון שהשומע ממנו רק קול תקליט שומע ולא קול אדם הארכתו בזה בח"ב (סי' ע"ז ס"ס ז') ובח"ג (סי' סכ"ט ס"ס כ').

ד) צריך לומר אמן עי' בשו"ת מים רבים (סי' כ') ובשו"ת דברי דוד (סי' ט"א) דבאמצע לימודו אין צריך להפסיק לענות אמן אבל מהמעשה שהובא בלבוש בענין עניית אמן משמע שמחוייב לענות.

ה) יכוין באמירת אמן לשני דברים עי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' פ"ה) במי שנזדמן לו לענות אמן על שני דברים (ששמע שני מיני ברכות) אפשר שאמן אחד עולה לכאן ולכאן ואם יאמר אמן ואמן שפיר דמי וכן כתב בשע"ת (סי' ככ"ד ס"ס י"א) ועי' בירושלמי (מגילה פ"ד ה"י) דאמן אמן כשמע שמע ומודים מודים דמי ומשתקין אותו וכתב בלבוש דרוקא אמן אמן אין לענות אבל אם הוסיף הוא"ו שאומר „ואמן“ לא דמי להתם ומותר.

ו) וכן אם הוא שומע ברכה עי' בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' צ"א)

בברכה זאת, שתהא נחשבת לו כאלו אמרה בעצמה, כגון ברכת השופר וברכות מגילה, לא יאמר ברוך-הוא וברוך-שמו, משום דזה הוי הפסק באמצע הברכות⁽²⁵⁾. ולענין עניית אמן, אם הוא עומד במקום שאינו רשאי להפסיק, יבואר אם-ירצה-השם לקמן⁽²⁶⁾.

י צריך לזהר מאוד שיאמר תיבת אמן כתיקונו, שלא יחטוף „האלף” ולא יבליע „הנון”. גם יזהר מאוד, שלא יענה אמן, קודם שסיים המברך כל הברכה. כי זהו אמן חטופה. וגם לא יאחר מלענות אמן, דזהו אמן יתומה. אלא תיכף כשמסיים המברך את הברכה, יענה אמן⁽²⁷⁾. ולא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו⁽²⁸⁾.

יא אין עונין אמן על ברכת עצמו (מלבד בברכת-המזון לאחר בונה ירושלים)⁽²⁹⁾, ואפילו מסיים ברכה אחת בשוה עם השליח-צבור, לא יענה. אבל אם הוא כרך ברכה אחת, והשליח-צבור ברכה אחרת, וסיימו בשוה, עונה אמן על ברכת השליח-צבור, ואם סיים ברכת ישתבח, או ברכת שומר עמו ישראל לעד, או ברכת יהללך שלאחר הלל בשוה עם השליח-צבור, עונין גם-כן אמן, (כיון דהרבה פוסקים סבירא-להו, דאפילו לאחר עצמו, עונה באלו אמן)⁽³⁰⁾.

ז. הלכות ברכת השחר. וכו' ח' סעיפים.

א אחר לעסוק בדברי-תורה, יש מחלוקת הפוסקים, אם השומע יענה אמן או לא. יש-אומרים שאין כאן סיום הברכה, אלא והערכ וכו', גם-כן נמשך למעלה. והכל הוא ברכה אחת, ועל-כן אין לענות אמן, ויש-אומרים דכאן הוא סיום הברכה, והערכ-נא היא ברכה אחרת,

שערים מצויינים בהלכה

במי שמדבר בשינתו ובירך ברכה וחבירו שמע ממנו לא יענה אחריו אמן. וכעין זה כתב בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' נ"ט) עיי"ש.

(28) שם סעיף י"ב.

(25) דגמ"ר שם

(29) סי' רס"ו סעיף א.

(26) בס"י ו'ד ובס"י ט"ז.

(30) סי' נ"א ובמג"א סק"ב.

(27) שם סעיף ח'.

וצריכין לענות אמן ^א, ולכן המברך יש לו לומר ברכה זאת בלחש, שלא ישמע חברו, ויבא לידי ספיקא ^ב.

ב ברכת הנותן לשכני בינה וכו' לא יברך, עד שיאיר היום ^ג.

ג ברכת פוקח עורים, יכול גם סומא לברך ^א, שיש לו הנאה שאחרים מראים לו את הדרך ^ב, אם קדם וברך זוקף כפופים, קודם שברך מתיר אסורים שוב לא יברך מתיר אסורים, דכבר נכלל בזוקף כפופים, שבכלל זקיפת הקומה היא התרת האברים ^ב.

ד אחר „המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי“, אין עונין אמן, כי אין כאן סיום ברכה, אלא ויהי רצון וכו' שייך גם-כן לברכה זאת, וסיום הברכה הוא, הגומל חסדים טובים לעמו ישראל ^ב.

ה הניעור כל הלילה ^א, מברך בבוקר כל ברכות השחר, חוץ מברכת על-נטילת-ידיים שאינו מברך ^ב, וברכת אלהי נשמה, והמעביר שנה. וכן ברכת התורה, יש ספק אם יברך או לא ולכך יש לו להדר לשמוע אותן מפי אחרים, ולענות אמן ^ב.

ו כל ברכות השחר, אם לא אמרם קודם שהתפלל, יכול לאמרם לאחר התפלה, חוץ מברכת על-נטילת-ידיים, (דכיון די-ש-אומרים דנטילת-ידיים שחרית, נתקן משום התפלה, אם-כן לאחר שהתפלל, אין עוד מקום לברכה זאת), וחוץ מברכת אלהי נשמה (שכבר יצא כברכת מחיה המתים) ^ב.

שערים מצויינים בהלכה

(א) יכול גם סומא לברך עי' בפמ"ג (א"א סי' מ"ו ס"ק ז') דטומטום ואנדרוניגוס לא יאמרו שלא עשני אשה ואפשר שיאמרו שעשני כרצוננו. ועי' ברמ"א (סי' מ"ו סעי' ד') ובמג"א וטו"ז שם דגר יברך שעשני גר במקום שלא עשני גוי ועיי"ש בכאר היטב (ס"ק ח') דיש חולקין ולא יברך אלא שני הברכות עכד ואשה.

(ב) הניעור כל הלילה עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' של"ז) דמי שנדרם וישן כמה שעות במלבושים כלילה מיסב על מטתו וחזר וניעור ורוצה לקרות קר"ש או ללמוד צריך לברך עתה ברכת התורה אף שיחזור

1) סי' מ"ז סעיף ז.	6) שם סעיף א.
2) פרמ"ג ומטהיהודה.	7) סי' ד' סעיף י"ג.
3) ח"א כלל ח.	8) שם בח"א ועי' מ"ב סי' מ"ו מ"ו.
4) שם ופמ"ג.	וע"ל סי' ז' סעיף ט.
5) סי' מ"ו סעיף ה.	9) ח"א ועי' מ"ב סי' ד' ו.

ז וברכת התורה ג) אם לא אמרן קודם התפלה, נחלקו הפוסקים, אם יאמרם לאחר התפלה או לא. יש-אומרים דלא יאמרם, משום דכבר נפטר באהבה רבה, (או אהבת עולם) שיש בכרכה זאת גם-כן מעין ברכת-התורה: ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד וכו'. ויש-אומרים דאין ברכת אהבה-רבה פוטרת מכרכת התורה, אלא אם לומד לאחר התפלה מיד בלי הפסק. לכן לכתחלה צריכין ליזהר לכרך ברכת-התורה קודם התפלה, וכדיעבד, אם שכח לכרך קודם התפלה, ילמוד איזה דבר מיד אחר התפלה ¹⁰), ואם גם זאת שכח, אזי מספיקא גם-כן צריך לכרך עוד ברכת התורה ¹¹).

ח אם קראוהו לעלות לתורה, קודם שבירך ברכות התורה, אם אפשר לו לכרך קודם, כל ברכות התורה, וגם לומר לכל הפחות פסוק א', כגון יברכך וגו' יעשה כן, ואחר-כך יעלה לתורה ויברך, ואם אי-אפשר לו לעשות כן, יעלה כך לתורה, וכיון שבירך אשר בחר בנו וכו' לא יאמר אחר-כך, רק ברכת אשר קדשנו וכו' והערב נא וכו' עד לעמו ישראל, ויאמר יברכך וכו' ¹²).

ת. דברים האסורים משהאיר היום עד לאחר שיתפלל וכו' ו' סעיפים.

א משעלה עמוד השחר, שהוא אור הנוצץ מן השמש כמורה, כיון שאז מתחיל זמן התפלה (שאם התפלל אז כדיעבד יצא) ¹ לכן אסור לאדם להתחיל במלאכה, או להתעסק בעסקיו, או לילך בדרך קודם שיתפלל ², שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו „צדק" זו תפלה שמצדיק לבוראו, והדר וישם פעמיו לדרכי חפצו ³.

שערים מצויינים בהלכה

לישן על מטתו דרך קבע משום דרוקא כשישן על אצילי ידיו מקרי שינת עראי אבל בשנדרם על מטתו כמלבושיו מקרי קבע.
ג) וברכת התורה עי' במשנה ברורה (סי' מ"ז ס"ט א') שהעלה ברעת הרכה הראשונים דברכת התורה דאורייתא ולכן אם מסופק אם בירך או לא חוור ומברך רק לא יברך אלא ברכת „אשר בחר בנו".

10 סי' מ"ז סעיף ד' ח.
11 רז"ש דלא כח"א.
12 סי' קל"ט סעיף ט' וח"א.
1) כדלקמן רסי' י"ח.
2) סי' פ"ט סעיף א' ג'.
3) ברכות י"ד. וברשיי שם.

ב ואסור לו לאכול או לשתות, שנאמר, לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכל האוכל או שותה, ואחר-כך מתפלל, עליו הכתוב אומר, ואותי השלכת אחרי גוך, אל תקרי גוך אלא „גאך” אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה, קבל עליו מלכות שמים⁴. ואפילו לשתות קאפע או טהע עם צוקער וחלב אסור^א. ואיש זקן וחלוש, שאינו יכול לעמוד על נפשו, עד עת יציאת הצבור מבית-הכנסת, בפרט בשבתות וימים-טובים, שמאריכין הרבה, יותר טוב להתיר לו להתפלל שחרית בביתו בנחת, ויקדש ויאכל איזה דבר⁶, ואחר-כך ילך לבית-הכנסת, ויכוין לבו עם הצבור בתפלת שחרית, ויתפלל אחר-כך עמהם מוסף, ולא שישתה קאפע עם צוקער וכדומה, בלא קבלת עול מלכות-שמים תחלה⁶, אך לצורך רפואה, מותר לאכול ולשתות קודם התפלה, שאין בזה משום גאות. וכן אם אין בו יכולת לכוין דעתו בתפלה, בלי אכילה ושתייה, אם ירצה יכול לאכול ולשתות קודם התפלה⁷.

ג יש-אומרים שאפילו אם קם בחצות הלילה, אסור לו למעום קודם שיתפלל⁸, וכן נכון להחמיר, אך אם חלש לבו, מותר לו לאכול ולשתות איזה דבר, לחזק גופו לתורה⁹.

ד מים וכן טהע או קאפע בלא צוקר ובלא חלב, מותר לשתות קודם התפלה, אף לאחר שעלה עמוד-השחר, כי אין באלו משום גאות. ואפילו בשבת ויום-טוב שחייב בקידוש, מותר לשתות דברים אלו קודם התפלה, ואין הקידוש מעכבו, כיון שקודם התפלה עדיין לא הגיע זמן

שערים מצויינים בהלכה

(א) עם צוקר וחלב אסור עי' במשנה ברורה (סי' פ"ט ס"ק כ"ב) דכוונת אחרונים שאסרו עם צוקער דוקא אם נתן לתוכו למתקו זהו אסור קודם התפלה אבל אם לוקח מעט צוקער בפיו בעת השתייה אין אסור ועי' בשו"ת תשורת שי (סי' שס"ז) שכתב להיפוך דלוקח לתוך פיו אסור אבל ליתן בתוכו מותר עיי"ש והמנהג היום להקל בכל ענין. ועי' בשו"ת השיב משה (סי' ה') דמתיר טעימה בעלמא רק שלא ימלאו כרסם ויהי' לשם שמים ועכ"פ יהי' קודם אור היום עיי"ש.

(7) סי' פ"ט סעיף ג' ד.

(8) מג"א שם סק"ד בשם זוה"ק.

(9) ח"א.

(4) ברכות ז.

(5) עי' לקמן סי' ע"ז סעיף ט"ו.

(6) באה"ט סי' פ"ט סק"א.

קידוש, דאין קידוש אלא במקום סעודה, דהיינו סמוך לאכילה, והרי אי-אפשר לו לאכול קודם תפלת השחר¹⁰.

ה אסור להקדים לפתח חברו⁶, לקבל פניו, וליתן לו שלום, ואפילו לומר לו: „צפרא דמרא מב“ (גומען מארגען), שנאמר, חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא, כלומר, במה חשבתו לזה, שהקדמת כבודו לכבודי¹¹. ואם פגעו דרך מקרה, מצד הדין מותר ליתן לו שלום, אך נכון לשנות בלשונו, כדי שיתן לב, שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל¹².

ו אפילו ללמוד, אסור לו להתחיל משעלה עמוד-השחר, אך מי שהוא רגיל לילך לבית-הכנסת, ואין לחוש שיעבור הזמן, מותר לו. וכן מי שהוא לומד עם אחרים, ואם לא ילמדו עתה, יתבטלו מלימודם, מותר ללמוד עמהם, כי זכות הרבים דבר גדול הוא¹³, ובלבד שישגיחו שלא לעבור זמן התפלה¹⁴.

מ. הלכות ציצית. ובו כ"א סעיפים

א גדולה מצות ציצית, שהרי הכתוב שקלה ותלה בה את כל המצות כולן, שנאמר, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', ציצית בגימטריא ת"ר, ח' חומיון וה' קשרים הרי תרי"ג¹. לכן צריך כל איש להיות נזהר, שיהיה לו סלית קטן, שיהא מלוכש בו כל היום², ויהיה של צמר רחלים לבן³, וגדול כשיעור, דהיינו ג' רבעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב⁴, ויש-אומרים אמה על אמה⁵. ואותן שעושין את הסלית

שערים מצויינים בהלכה

ב לפתח חבירו עי' בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' כ"ב) דדוקא לפתח חבירו אסור אבל לרבו או לארזו כגון משרת אצל בעה"ב מותר וכ"כ בצל"ח (ברכות י"ד) ועי' במשנה ברורה (סי' פ"ט ס"ס ט') שכתב דגם לפתח אביו או רבו אסור עיי"ש.

10	סי' פ"ט סעיף ג.	סי' כ"ד.
11	ברכות י"ד.	2) סי' כ"ד סעיף א.
12	סי' פ"ט סעיף ב'.	3) סי' ט' סעיף ו.
13	שם סעיף ו.	4) באה"ט סי' ט"ז סק"א.
14	ח"א ורד"ש ה' ת"ת ס"ד סעיף ד.	5) מחצה"ש וארה"ח.
- ט 1) מנחות מ"ג: וברש"י שם ועי' טור

קמן תפור מן הצדדין, צריכין לזוהר שיהיה מן כל צד פתוח, רוב הנראה לעינים, ואפילו על-ידי קרסים לא יחובר⁶. גם יהא כל אדם נזהר א) שיהיה לו מלית גדול בציצית, שיתעמף בו בשעת תפלה⁷, ויהדר שיהיה לו מלית נאה ב), וכן כל המצות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר, דכתיב, זה אלי ואנוהו, ודרשינן: התנאה לפניו במצות⁸, וידקדק לקנות ציצית מאיש נאמן, שיהיה במוח שנעשו במויה ובשזירה בפירוש לשמה א) וכמצותן⁹, ויהיו ארוכים כשיעור¹⁰.

ב מי שאי-אפשר לו אלא במלית של פשתן, שאי-אפשר לעשות בו ציצית של צמר משום איסור שעמנו¹¹, יש מי שאומר שיעשה כנפות של עור, ובהם ציצית של צמר¹², ויש חולקין עליו שלא לעשות כן¹³.

ג הנקב שמכניסין בו את הציצה, לא יהא רחוק משפת הבגד, הן באורך הן ברוחב, יותר מן שלשה אגודלין, (יש-אומרים דגודלין אלו

שערים מצויינים בהלכה

א) כל אדם נזהר עי' בכאר היטב (סי' י"ז ס"ק ד') שהביא ממהרי"ל סמך להמנהג שאין מתעמפין עד אחר הנשואין. ומה שכתב עליו. ועי' בתשב"ץ קמן (סי' תס"ב) ובבני יששכר (תשרי מאמר י"ג אות ב') שכתבו ג"כ טעמים להמנהג הזה.

ב) מלית נאה עי' בכאה"ט (סו"סי' כ"ד) בשם הררכ"ן ראסור לרקום פסוקים של תורה על הטלית ובשע"ת (שם ס"ק ב') כתב דאם רקם ינביה הטלית כשישב ע"ג ספסל ולא ישב על גוף הטלית.

ועי' בכאה"ט (סי' ח' ס"ק ד') שנהנו לעשות עטרה לסימן שהציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו ובשם האריו"ל כתב שלא היה מקפיד על זה עיי"ש. ובלבוש (סי' ז') השבית מנהג המקומות שאין עושין עטרה משום דאם יש עטרה נראה דעיסרה נעשה לכסות הראש וכ"כ בעמ"ז שם. ושמעתי דמה"ט נוהגין לעשות עטרה גם באמצע הטלית רבזה מראה שאין עיסרה לכסות הראש.

ג) בפירוש לשמה עי' בשו"ת מהר"ם א"ש (או"ח סי' א') דציצית הנעשין ע"י מכונה ואינם יהודים עוסקים בהם וישראל עומד על גבם ואומר

6) מגיא סי' י סק"ב.	10) שם סעיף ד.
7) סי' כ"ד סעיף א.	11) סי' סעיף ב.
8) מגיא שם מגמ' שבת קל"ב.	12) מגיא שם סק"ח.
9) סי' י"א סעיף א' ב.	13) עי' שע"ת סק"ו.

מודדין במקום הקצר שבאגודל, דהיינו בראשו, ונכון להחמיר כן, עיין
 שערי-תשובה, כי למעלה משלשת אגודלין, לא מקרי כנף הבגד אלא
 בגד¹⁴. ואם עשה את הנקב למעלה משלשה אגודלין, אף-על-פי
 שכשקושר את הציצה, מושך את הקשר, ומקמיט מן המלית עד שבא
 הנקב למטה, מכל-מקום פסול¹⁵. ואם לאחר שתלה את הציצה בנקב,
 שהוא למעלה מן השיעור, חתך בנקב כדי שתתלה הציצה למטה מנ'.
 פסול משום „תעשה ולא מן העשוי“¹⁶. וגם לא יהא הנקב קרוב לשפת
 הבגד, בין באורך בין ברוחב, פחות מכשיעור שיש מן הקשר האמצעי
 של אגודל, עד סוף הצפורן, כי למטה מזה גם-כן לא מקרי כנף אלא תחת
 הכנף¹⁷. ואם היה הנקב רחוק כשיעור, אלא שעל-ידי משיכת הקשר,
 נקמט שפת המלית, ואין בו כשיעור, מכל-מקום כשר¹⁸. והחומין שהם
 בשפת המלית ואינם ארוגין, יש ספק אם נמדדין לשיעור זה או לא, על-כן
 צריכין לחתכם משם, קודם קשירת הציצית¹⁹. במלית קטן, נוהגין

שערים מצויינים בהלכה

להם לטוותם לשם מצות ציצית אין להכשירם. ועי' בשו"ת מחזה אברהם
 (או"ח סי' נ') שכתב דאם נעשו ע"י מכונה או אפי' אם נעשו ע"י ישראל
 יש לאסור דמסיבוב שני ואילך לאו מעשה אדם הוא אבל בשו"ת חסד
 לאברהם (מהר"ת סי' י"ז) ובשו"ת תפארת יוסף (או"ח סי' א') מכשירים
 כיון דמתחלה היה בה אדם הוה גם סופו בכח אדם דהסוף נעשה מבח
 התחלה עיי"ש ועי' לקמן (ח"ג סי' ק"י ס"ק ב"ג) מה שכתבנו לענין מצות
 מצוה ועי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סוס"י ס"ט) מה שכתב עוד מזה ומשמע
 דאם היה בונה לשמה יש לצרד להתיר עיי"ש ועי' בשו"ת רכרי חיים (סי' נ')
 שהוא נגד כל מעשה המכונות מפני שעלול לכא מזה כמה מבשולים ולדעתו
 הם פסולים אך נגד גדולי הזמן הוא כמחריש עיי"ש והיום אנו רואים שכך
 עלתה בימינו שתולים ציצית על הטליתות לקוחים מבתי חרושת שעוברים
 שם עכו"ם ומחללי שבת ולא נעבדו לשמן וחויז מזה שאינו מקיים המצוה
 עובר על איסור ברכה לכטלה והיוצא בו כשבת עובר על איסור הוצאה
 במש"כ בש"ע (סי' ש"א סעי' ל"ח).

ועי' במשנה ברורה (סי' י"ד סעי' ב') דבעי בונה לשמה היינו להוציא
 בשפתיו אבל בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (סי' נ') השיג עליו דרי במחשבה
 לכר עיי"ש.

14 סי' י"א סעיף ט' ועין שע"ת.

15 מג"א סקי"ד שם.

16 מג"א סקט"ו.

17 סי' י"א סעיף ט'.

18 מג"א סקי"ז.

19 סקי"ז.

קצת לעשות, שני נקבים זה אצל זה כמו צירי, ומכניסין בשניהם את הציצית, והן תלויות מבחוץ²⁰.

ד אם בשעת קשירת הציצית, היה הנקב רחוק כשיעור, ואחר-כך נקרע קצת הנקב, או שפת המלית, עד שהציצה היא בפחות משיעור הריחוק מהקצה, לא נפסלה בכך. כי לא הקפידה התורה, שלא תהא הציצה תחת הכנף, אלא בשעת עשיה, שנאמר, ועשו להם ציצית ד' על כנפי בגדיהם וגו'. ומכל-מקום לכתחילה טוב לעשות אימרא סביב הנקב, וכן בשפת המלית, שלא יפחת משיעור קשר אנודל²¹.

ה נוהגין לעשות בציצית חמשה קשרים כפולים, שיש ביניהם ארבע חוליות ה, דהיינו שמכנים את הד' חוטין בתוך הנקב, וקושרם בשני קשרים ו, וכורך בחוט הארוך הנקרא שמש, ז' כריכות, וחוזר

שערים מצויינים בהלכה

ד ועשו להם ציצית כתב הרמ"א (סי' י"ד סעי' א') ולכתחלה יש להחמיר להצריך אנשים לעשות הציצית דהיינו התלויה בכנף ולא אשה ובמנ"א (שם ס"ט ג') כתב רהוא הדיון סמן לא יטיל הציצית בכנף של גרול ובפמ"ג (א"א שם) כתב ראה הוא בן י"ג שנים אף שלא הביא הב' שערות אין להקפיד אפי' לכתחלה ובמשנה ברורה (שם ס"ט ד') הביא משם ארצות החיים להקל ע"י סמן ורוקא כשגרול עומד על נביו ומלמדהו לעשות לשמה ובלאו הכי אפי' אם כבר הטילם הסמן צריך להסירם ולחזור וליתנם. ובשו"ת אבני זכרון (ח"ב סי' ה') העלה כבר מצוה שקשר בעצמו הציצית בכנף בעודו סמן שנכון שיסירם ויחזור לקשרן עיי"ש.

ועי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' ג') ראונן לא יקשור הציצית ואם עשה לעצמו צריך להסירם ולקשור מחדש ואם עשאה לאחרים אין צריך להסירם עיי"ש.

ה ארבע חוליות עי' בשו"ת בית שערים (או"ח סי' י"ב) רבשעת הרחק כנון בערב שבת יוצא אפי' בחוליא אחת שמחויב מדאורייתא ובחיי אדם (סי' י"א דין י"ט) כתב רבערב שבת יקשור הקשרים סמוך לכנף ויכרוך ג' כריכות ויחזור ויקשור שני קשרים.

ו וקשרן בשני קשרים כתב בסידור הרב התניא שצריך להקט הקשר סמוך לכנף ממש כרי שיהא הקשר הראשון למעלה מקשר אנודל וב"ב בשו"ת תשורת שי (סי' ר"ל) ובאשל אברהם להנה"ק מבוטשומש (סי' י"א) כתב שאין הכרח לזה ובליקוטי מהרי"ח כתב ששמע ממרן בעל קרושת יו"ט שהראה את דברי התניא לאביו היטב לב זצ"ל וצוה להתיר לו הציצית ולחזור ולקשרן כרברי התניא.

וקושר שני קשרים, ושוב כורך ח' כריכות וקושר שני קשרים, וכורך י"א כריכות וקושר שני קשרים, וכורך י"ג כריכות וקושר שני קשרים²². ומתיות כי נוי ציצית הוא, שתהיינה כל החוליות שוות בארכן, לכן בחוליא הראשונה שהכריכות מועטות, ירחיקן זו מזו, ובחוליא שניה יקריבן קצת יותר, וכן בשלישית וברביעית²³. ושיעור כל אורך הציצה, דהיינו מן הקשר ראשון, עד קצה החוטין, צריך להיות לכל הפחות י"ב אגודלין²⁴. והנוי הוא שיהיו כל החוליות ביחד שלישי, והחוטין התלויין שני שלישים, על-כן ידקדק שתהא כל חוליא ברוחב אגודל, ויהיו כל החוליות ד' אגודלין, והחוטין התלויין ח' אגודלין, ואם הן ארוכות יותר, יעשה החוליות גם-כן קצת ארוכות יותר²⁵. טוב לדקדק לעשות כל הקשרים בד' חוטין שמצד זה, עם ד' חוטין שמצד זה, שיהא כל חוט חלוק חציו לכאן וחציו לכאן²⁶.

1 אם לא פסק את החוטין זה מזה, אלא שלקח חוט אחד ארוך מאד, וכפלו לארבעה, וכך הכניסם בתוך הנקב, וקשרם ואחר-כך פסקן פסול, משום דכתיב, גדלים תעשה לך ודרשינן "תעשה ולא מן העשוי", פירוש דבעינן שיהיו הציצית בשעת עשייתן על הבגד כהלכה, ולא שיהיו נעשים בפסול, ואחר-כך יוכשרו על-ידי מעשה, שנמצאו עשויים כראוי דזהו פסול²⁷. וכן אם היתה הציצה עשויה כתיקונה על בגד אחר, ונקרע הבגד, ורוצה לתת את הציצה כך בבגד אחר, או אפילו בבגד זה, כגון שנפסק הטלית מן הנקב עד סופו, ונפלה הציצה ורוצה להחזירה למקומה, ולתפור את הטלית עד הנקב, וזהו גם-כן פסול משום תעשה ולא מן העשוי. וכן אם קשר את הציצית, בשעה שהיה טלית זה פטור מציצית, כגון שהיה רובו תפור, ואחר-כך התיר מן התפירות, עד שרובו פתוח וחייב בציצית, אם ישארו הציצית כמו שהן, גם כן פסולין משום תעשה ולא מן העשוי, אלא צריך להתיר את הציצית, ולחזור ולקשרן כהלכה וכן כל כיוצא בה²⁸.

2 קודם שיתעמף בטלית, יבדוק את הציצית 3 אם היו כשרות,

שערים מצויינים בהלכה

1 יבדוק את הציצית עי' במג"א (סי' י"ג ס"ס ה') ובטו"ז (ס"ס ג') שמשמע בפירוש מדבריהם שצריך לבדוק הציצית גם בשבת קודם הברכה

22 ס"י סעיף א' וע"ל סעיף י"ג.

23 מג"א סקכ"א.

24 ס"י סעיף י"ג.

25 ס"י סעיף ד'.

26 ס"י סעיף ה' ו' וסי' ס"ו סעי' ב' ג'.

27 סעיף י"ד ובמג"א שם.

וצריך לבדוק גם את החוטין שהן בתוך הנקב, ואת הכריכות, וגם יפריד את החוטין שלא יהיו מהודקין זה בזה. ואם נשתהה לכא לבית-הכנסת, שבעוד שיפריד את הציצית ויבדקן, יתכמל מלהתפלל עם הצבור, אינו צריך לבדקן ולהפרידן⁽²⁹⁾.

ח כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, פירוש קודם העשייה, ולאחר הברכה תיכף ומיד, צריך לעשות את המצוה בלי הפסק⁽³⁰⁾, לכן יאחזו את המלית בשתי ידיו, ויכוּן שצונו הקדוש ברוך הוא להתעמף בציצית, כדי שזכור את כל מצותיו לעשותם, שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ⁽³¹⁾. ויברך מעומד להתעמף בציצית (הכ"ט בפתח), ויתעמף מיד את ראשו ^(ה) עד למטה מפיו, ואחר-כך יעלה הכנפות על צוארו, ויתעמף כעטיפת הישמעאלים, ויעמוד כך כדי הילוך ארבע אמות⁽³²⁾, ויאמר הפסוקים: מה יקר וגו' ואחר-כך יכול להסירו מעל ראשו⁽³³⁾. ונכון להזהר שלא לגרור את הציצית על הארץ, משום ביוזי מצוה⁽³⁴⁾, לכן יגביהן ויכול לתוחבן תוך החגורה⁽³⁵⁾.

ט אין מברכין על הציצית אלא ביום, ולא בלילה ^(ט) ולכתחילה יזהר שלא יברך עליהם עד שיהא כל-כך, שיכיר בין תכלת ללבן ⁽³⁶⁾. ואם

שערים מצויינים בהלכה

וכן כתב הב"ח (סי' ח') והובא במשנה ברורה (סי' י"ג ס"ק ר') ועיי"ש בכיאוור הלכה מש"כ עוד מזה ובשו"ת הרא"ש (כלל ב' סי' ט') כתב בפירוש שאין צריך בדיקה בשבת קודם הברכה.

ח ויתעמף מיד את ראשו עי' בשו"ת לחם שלמה (סי' י"ג) דאופן שעושיין העיטוף רק סביב הראש בלי הגוף לא יצאו ידי חובת עיטוף עיי"ש אבל מצות ציצית בודאי יצאו דלא כתב בתורה עיטוף רק אשר תכסה בה. ^(ט) אלא ביום ולא בלילה עי' לקמן (סי' י' ס"ק י').

י שיכיר בין תכלת ללבן מצות ציצית יש בה מצוה שיהא בהם חוט תכלת והוא צביעה ידועה ברם חלזון ועכשיו אין לנו מצוה זו שאין אנו מכירין החלזון ובמדרש רבה (שלח) איתא רננגו החלזון ובשנת תרמ"ה קם הגה"ק מה"ו גרשון חנוך האדמו"ר מראדזין ובעוצם חכמתו יגע וטרח עד שלרעתו מצא החלזון בנבול ים התיכון ורצה להחזיר מצות תכלת ליושנה וכל גדולי הדור יצאו בנגרו (עי' בזה באריכות בספר עין התכלת) וכל העולם

29 סי' ה, סעיף ד' ט' ובמג"א ופמ"ג. 33 מג"א שם סק"ב.
 30 סי' ר"ו סעיף ג' ומג"א סק"ד. 34 סי' כ"א סעיף ד'.
 31 סי' ה' סעיף ח'. 35 סעיף י' ס"ז ומג"א.
 32 שם סעיף א'. 36 שם בטו"ז

לבש את המלית קמן בעוד לילה, ולא בירך עליו, או שלבשו בעוד שלא היו ידיו נקיות, ולכן לא בירך עליו. אזי כשהוא מברך על המלית הגדול, יכוון בכרכה זו גם על המלית קמן³⁷. ומי שאין לו מלית גדול, אם לובש את המלית קמן ביום וידיו נקיות, יברך עליו על מצות ציצית (הוא"ו בפתח)³⁸, ואם לובשו כשאינו יכול לברך עליו, אזי אחר-כך כשהוא יום וידיו נקיות, יקח את הציצית בידיו, ויברך על מצות ציצית, ואם ישן במלית קמן, לא יברך עליו אחר-כך כלל, אך כשמברך על המלית גדול יכוין לפומרו³⁹.

י הפושט מליתו ודעתו לחזור וללבוש מיד, אפילו הלך לבית-הכסא, כשחוזר ולובשו לא יברך עליו, כיון דמצד הדין מותר ללכת בו לבית-הכסא, לכן לא הוי הפסק⁴⁰. אבל אם היה דעתו שלא ללבוש מיד, ונמלך וחזר ולבשו צריך לברך עליו⁴¹, ואם נפל מליתו ממנו שלא במתכוין, אם מקצתו נשאר על גופו אף-על-פי שרובו נפל, כיון שנשאר עליו קצת מן המצוה, אינו צריך לחזור ולברך כשמתקנו עליו, אבל אם לא נשאר כלום על גופו, אף-על-פי שאחזו בידו כיון דלא נשאר מהמצוה על גופו, דהא אין המצוה לאחזו את המלית בידו, אלא להתעטף בו גופו, לכן צריך לברך כשחוזר ולובשו יא⁴². ואם אירע לו כן בתפלתו, במקום שאין רשאי להפסיק לא יברך אז, אלא ימתין עד שיוכל לברך, ואוחז את הציצית בידו ומברך⁴³.

יא מותר ליטול מלית של חבירו באקראי בעלמא, גם שלא

שערים מצויינים בהלכה

כולו חוץ מחסידי ראזין לא סבלו דבריו ועי' בשו"ת ישועת מלכו להנאון מסוטנא (או"ח סי' ב') רחושש בזה משום לא תתגודרו ועור כתב בספרו ישועת מלכו (יו"ד סי' ע"ב) ריש להסתפק באם צוה אחר שישקרו אותו בחוטי תכלת אם יקיימו דברי המת ובהקדמה לספר עין תבלת הנ"ל כתב הנאון מו"ה יצחק אלחנן דרוקא במלית שהיה הולך בחייו ילבשו אותו אחר מיתתו ועי' בערוך השלחן (סי' ט' סעי' י"ב).

יא ולכן צריך לברך כשחוזר ולובשו עי' במחצית השקל (סי' ח' ס"ס ב') דאם נפלה מליתו ממנו ונשאר עליו מלית קמן אין צריך לברך ובמשנה ברורה (שם ס"ס ל"ט) כתב דגם אם נשאר מלית קמן צריך לברך

(41) מג"א סק"ח והגר"א.

(42) סעיף ס"ו ומג"א.

43 באה"ט שם.

(37) סי' ה' סעיף י.

(38) סי' ח' סעיף ו.

(39) סעיף י' ס"ז ומג"א.

(40) שם בסריז סק"ב.

מדעתו, להתפלל בו ולברך עליו, משום דמסתמא ניחא ליה לאינש יב) דליעבד מצוה בממוניה, במקום שאין חסרון-כים, אבל לא יוציאו מן הבית שמונח שם, כי אולי חבירו מקפיד על זה. ואם היה הטלית מקופל, יחזור ויקפלו, ובשבת לא יקפלו, דכיון שאין מקפלו משום איסור שבת, חבירו מוחל לו⁴⁴). והשואל מחבירו טלית רק לעלות בו לתורה יש ספק אם לברך עליו⁴⁵, על-כן יתכוין שאינו רוצה לקנותו, ואז לכולי-עלמא אין צריך לברך. אבל על הטלית-הקהל, אפילו אינו נוטלו רק לעלות לתורה, צריך לברך עליו דהוי כשלו⁴⁶).

יב סתם צמר האמור בתורה ובפוסקים, הוא צמר רחלים ואילים⁴⁷, וטלית שהשתי הוא של צמר, והערב הוא של צמר גפן או משי וכדומה, או להיפך שהערב הוא של צמר, והשתי הוא ממין אחר, ירא שמים לא יברך על טלית כזה, משום דיש אומרים דגם ציצית של צמר אינן פוטריין רק בגד שהוא ממינו. וכן טלית של משי והציצית הן צמר, לא יברך עליו, אלא יברך תחלה על טלית של צמר ויתעטף בו, ואחר-כך יסירו ויתעטף בזה, אך אם גם הציצית הן של משי, יכולין לברך עליו, (ולא שכיחי במדינתנו ציצית של משי, דהא ציצית בעינן טויה לשמה). ואם מקצת ציצית של משי, ומקצתן של צמר, גרע טפי ואין לעשות כן⁴⁸).

יג ציצה שנפסקה ממנה חוט מארבעת החוטיין (שהם כפולים לשמנה), ונשאר ממנו כדי עניבה, דהיינו ד' אגודלין או נפסקו שנים ונשאר מכל אחד ד' אגודלין, ושני חוטים הם שלמים כשיעור כשרה, אבל אם נפסקו ג' חוטיין, אפילו נשאר מכל אחד ד' אגודלין, והחוט

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ט' אות ר') ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ח) שהסכימו לרברי המחצית השפל וספק ברכות להפל'.
יב) דמסתמא ניחא ליה לאינש עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' כ"ט) בשם שו"ת הרא"ם דאף אם עומד וצווח שאינו רוצה אין שומעין לו דקים לן דניחא ליה ועי' בשרי חמד (מערכת נו"ן אות י"ד) דנגד רצונו של בעה"ב אסור ליטול וכן משמע משאר אחרונים עי' במשנה ברורה (סי' י"ד ס"ק י"ג).

44) סי' י"ד ומגיא ס"ק ד' סי'.

45) סק"א.

46) מגיא סק"ד וארה"ח.

47) מגיא סק"ו.

48) פרמיג ודה"ח.

הרביעי הוא שלם, או שנפסק אפילו רק חוט אחד, ולא נשאר ממנו ד' אגודלין אף-על-פי שג' חוטין הם שלמים מכל-מקום פסולה, (אם לא בשעת הדחק). ולכן אם נפסק חוט אחד משמונת החוטין התלויין, אפילו נפסק לגמרי עד החוליות פשיטא דכשרה, כיון שחוט זה אינו רק חצי חוט, והרי יש עדיין בחציו השני כדי עניבה ויותר. ואם נפסקו ב' חוטין ולא נשאר מהם בכל אחד ד' אגודלין, אם יש לחוש שמא שני חוטים אלו הם חוט אחד. אם-כן הציצה פסולה, אבל אם הוא כמות שהם משני חוטין, כגון שבשעת קשירתם דקדק לקשור תמיד ד' ראשים שבצד זה, עם ד' ראשים שבצד זה, ועתה נפסקו ב' ראשים מצד אחד של הקשר, אם כן הרי הן בודאי מב' חוטין, וכיון שיש בכל חוט עדיין, שיעור ד' אגודלין ויותר בצד השני של הקשר, ושני החוטין הם שלמים הרי הציצה כשרה⁽⁴⁹⁾. אם נפסק חוט אחד במקום שהם תלויים בנקב פסולה. זה שאמרנו שאם נפסק חוט אחד ונשאר ממנו כדי עניבה כשרה, זהו דוקא, אם בשעת עשייה היו כל החוטין ארוכים כשיעור, אלא שאחר-כך נפסקו, אבל אם בשעת עשייה, היה אפילו רק חוט אחד קצר רק משהו מן השיעור פסולה⁽⁵⁰⁾.

י"ד חוטי הציצה צריכין להיות שזורין ג) ואם איזה חוט נפרד משזירתו, אזי כל הפרוד נחשב כאלו נקצץ ואינו⁽⁵¹⁾.

טו טלית שיש בו ציצית ונחלק לשני חלקים, כמו שהוא שכיח בהרבה טליתים שלנו, שהם מחוברים משני חלקים, ולפעמים מפרדין אותו כדי לכבסו, או לתקנו, ואחר-כך חוזרין ומחברין אותם בתפירה, כיון דמסתמא יש בכל חלק כדי להתעטף בו, על-כן די אם יטול שתי הציציות מאיזה חלק שירצה, ולאחר שיחבר את הטלית יחזור ויקשרם⁽⁵²⁾, אבל אם אין בכל חלק בפני-עצמו כדי להתעטף בו, צריך

שערים מצויינים בהלכה

ג) שזורין עי' בשערי תשובה (סי' י"א ס"כ ב') שיש עושין מעשה עבות שזור משמנה חוטין ואין מוחין בידו ובביאור הלכה שם העלה דלכל הפוסקים די שיהיה שזור לשנים אלא שיש אומרים דלמצוה מן המוכרח יהיה כל חוט כפול לשמונה ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ו') שהקפיד דוקא על כפול שמונה.

(51) סי' י"א סעיף ג.

(49) סי' י"ב סעיף א.

(50) טו"ז שם סק"ג וסי' ח' סק"ח ומג"א (52) טו"ז סק"ג ועי' מחה"ש, וטוב להחמיר

לכתחילה.

סי' ט"ו סק"א.

להסיר כל הציצית, (משום כשנתפרדו החלקים נפטר כל חלק מציצית, ולאחר ששוב נתחברו ונתחייב בציצית, אם ישארו בו הראשונות, פסול משום תעשה ולא מן העשוי יד) כדלעיל סעיף ו'). ואם בחלק אחד יש בו כדי עיטוף, ובחלק שני אין בו כדי עיטוף יסיר את הציצית מחלק זה שאין בו כדי עיטוף⁵³.

טז אם נחתך או נקרע הכנף, ונפרד לגמרי מן המלית, ואין בחתיכה זו ג' גודלין על ג' גודלין, יש-אומרים שחתיכה זו אפילו לאחר שתפרה היטב אל המלית, פסולה מלהטיל בה ציצית דכיון שאין בה ג' גודלין, אין עליה שם כגד, ואפילו אם נתחבר עם המלית, נחשבה כפרוד⁵⁴ ויש להחמיר כן. אבל אם אינו נפרד לגמרי מן המלית, כיון שנשאר מחובר מעט, מועלת התפירה שיהא נחשב בכלל המלית, והציצית שיטיל בו אחר התפירה כשרות, ונוהגין לתפור חתיכת כגד בכנפי המלית, משום דבהרבה כגדים אפילו חדשים, יש בהן חתיכות מחוברות שאין בהן ג' על ג', לכן נותנין במקום המלת הציצית, חתיכה של ג' על ג'.

יז יש-אומרים שבכל השטח של הכנף, שראוי להטיל שם את הציצה, דהיינו ממלא קשר גודל משפת המלית, עד ג' גודלין, לא יהיה שם שום תפר אפילו משהו בחוט שהיה ראוי לעשות מחוטין כאלו ציצית למלית זה. כגון אם המלית של פשתן, לא יתפור שם בחוטי פשתן רק בחוטי משי וכדומה, ואם המלית של משי, לא יתפרנו בחוטי משי, ואם המלית של צמר, לא יתפרנו בחוטי צמר, אלא בשל משי וכדומה, ויש להחמיר בזה גם באימרא, שעושים סביב הנקב לחזקו, וכל זאת אינו רק בחוט לכן, אבל בחוט צבוע אין לחוש⁵⁵.

שערים מצויינים בהלכה

(יד) משום תעשה ולא מן העשוי עי' בפמ"ג (מ"ו סי' י"ח ס"ק א') דאם הטיל ציצית בלילה כשר ולא הוה תעשה ולא מן העשוי ומשמע דלכתחלה לא יטיל בלילה עיי"ש ועי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' כ"ט) ובהנהות מהרש"ם (סי' י"ח) דיותר להטיל בלילה כמו שמותר לכתוב תפילין בלילה. עור שם מסתפק הפמ"ג כאם הטיל הציצית כשבת אם כשרים והעלה דכשונג כשרים ולא אמרינן ביה כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני דבאיסור שהיום גורם לא אמרינן כלל זה (ועי' בסמ"ע חו"ט

55) סעיף ו' שם ובמג"א סק"ג.

53) דה"ח ומ"ב.

54) סי' ט"ו סעיף ד' ומג"א סק"ד.

יח אם רוצה להסיר ציצית מן המלית, כדי לתלות בו ציצית אחרות יותר יפות, או מפני שנפסק אחד מן החוטין, ורוצה לתלות שלמות, אף-על-פי שגם הראשונות עדיין כשרות, מכל-מקום מותר, כיון שאינו מבטל את המלית מן הציצית. ואדרבה יתלה בו ציצית יותר יפות (טו 56), ויהא נזהר שלא ישליך את הראשונות למקום בזיון (57).
 יט ואפילו ציצית שנפלו והסירן מן המלית, לא יורקן לאשפה משום בזיון מצוה. ויש מדקדקין לגנום בספר, ולעשות מהן סימן בספר, משום דאיתעבד בהו מצוה חדא זימנא, ליתעבד בהו מצוה אחריתא. וגם המלית שנתישן ואינו לובשו עוד למצוה, לא יעשה בו תשמיש מגונה (58).

כ אם בא בשבת לבית-הכנסת ומצא שנפסלה ציצה מן המלית, ואינו מוצא לשאול מלית אחר, והוא מתכייש לשבת בלא מלית, אזי כיון שאי-אפשר לו היום, לקשור ציצה אחרת לכן משום כבוד-הכריות, מותר לו ללבוש את המלית כך, ולא יברך עליו. במה-דברים-אמורים כשלא נודע לו קודם שבת שנפסלה, אבל אם ידע קודם שבת שנפסלה, אסור ללבושו. דהיה לו לתקן מאתמול (59).

כא הלובש בגד שהוא חייב בציצית בלא ציצית, הרי זה ביטל מצות-עשה (60), וצריכין להשגיח בקצת בגדים (טז), העשוין באופן שיש

שערם מצוינים בהלכה

סימן ר"ז ר"ח ושוחט בשבת יוכיח ראמרין (חולין י"ד). רכשר. ובשו"ת ברכת יעקב (סי' נ') כתב שפסולים מטעם אי עביר לא מהני ונעלם ממנו דברי הפמ"נ הנ"ל ועי' בשו"ת פני מבין (סי' י"ד) שהעלה ג"כ רבשרים עיי"ש. טו יתלה בו ציצית יותר יפות ובשו"ת כתונת יוסף (סי' א') כתב ראפי' אינם יפות יותר אלא מטעם סיבה אחרת ג"כ מותר לתלות השניות ועי' בחיי אדם (כלל י"א) דאם קשה בעיניו הטרחה מותר לנתקן ואין בזה משום בל תשחית.

טז להשגיח בקצת בגדים עי' בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ג סי' קצ"ד) אורות מה שכורבין סביב צוארן סודר (רדיר-שאל) ויש בו ד' כנפות אפ"ה פטורין מציצית וב"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רע"ב) דהמנהג שאין מטילין בהם ציצית מפני שאין סובבין לפניו ולאחריו רק מונחין השני צדדין לפניו ועוד כיון שכל תשמישן רק בקיפולן ובקיפולו אין בהן

(59) סי' י"ג סעיף ג' ומגיא סק"ח.

(60) מגיא סוסי י.

(56) טו"ז ומגיא שם סעיף א'.

(57) סי' כ"א.

(58) שם סעיף א' ב'.

להם ארבע כנפות, צריכין לחתוך קרן אחד שיהא עגול. אבל אם כפל את הקרן, ותפרו בענין שנראה עגול, לא מהני, דכל מה שלא חתכו עדיין מכלל הבגד הוא ⁶¹, וגדול עונש המכטל מצות ציצית, והזהיר במצות ציצית, זוכה ורואה פני השכינה ⁶².

י. הלכות תפילין. ובו כ"ז סעיפים.

א מצות תפילין היא נם-כן מצוה יקרה מאוד, שכל התורה הוקשה לתפילין ^א, שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך ^ג, ומי שאינו מניח

שערים מצויינים בהלכה

השיעור לכן פמורין עיי"ש ולא דמי לטלית שנתקפל כדרך לובשי בגדים ואחר שנתקפל אין בו כשיעור כרי לכסות ראשו ורובו ואפ"ה חייבין כבר כתב בשו"ת בית יעקב (סי' ק"ו) רכיון שעומר להתפשט כפשוט דמי אף שלא נתפשט עדיין. אבל הכא עומדין להתקפל. וממילא גם אותן שמשמיים על הצואר טלית קטן בלא שיעור אין מקיימין מצות ציצית וביהכנ"ס שחולקין מליתים כאלו להבאים להתפלל נורמין ברכה לבטלה.

א שכל התורה הוקשה לתפילין עי' בנשמת אדם (כלל ס"ח) כאיש צבאי שלפעמים יכול להחליף משמרתו וניתן לו הבחירה ביום עש"ק להיות חפשי היום ויכול להתפלל ולהניח תפלין או מחר ביום שבת קודש ויהיה חפשי ממלאכה למחר והיום אי אפשר לו להניח תפילין העלה שם שיבחר לו יום השבת ועי' בשלחן מלכים (סי' י') שחולק עליו דרבר זה תלוי בפלוגת הרב"ז והחכם צבי בענין מצוה הבאה לידו היום אי יעבירנה והחכם צבי (סי' ק"ו) רעתו שם שימתין למחר למצוה גדולה והחתם סופר בתורת משה (שמות פ' ותקח צפורה צר) מסיק כהרדב"ז והוא הביא עוד ראיות כהרדב"ז ולכן העלה דאם ניתן לו הבחירה בערב שבת יבחר לו בו היום ויניח תפילין אף אם יצטרך לחלל שבת למחר ואם ניתן לו הבחירה ביום שבת יבחר לו השבת.

ועי' בשו"ת נהרי אפרסמון (או"ח סי' נ"ו) שנשאל באיש צבאי שניתן לו הבחירה שיבחר לו על כל משך זמן עברותו או לכתוב כהלשכה ויצטרך גם לחלל שבת במלאכת כתיבה אך יהא לו אפשרות להתפלל בכל יום בתפילין או להיות בהמחנה ושם לא יהא לו אפשרות להתפלל בתפילין אבל יהא לו אפשרות לשמור השבת כמה פעמים העלה שם דשב ואל תעשה

^י (1) קידושין ליה.

(61) מהרי"ש סי' ה' סקיד.

(62) סי, כ"ד סעיף ה'.

תפילין ב), הרי הוא בכלל פושעי ישראל בגופו². ומי שמניח תפילין פסולין ג), לא בלבד שאינו מקיים את המצוה, אלא שמכרך כמה וכמה ברכות לבטלה, שהוא עון גדול³. ולכן ידקדק לקנות תפילין, מסופר מומחה ד) וירא-שמים ה), וכן רצועות יקנה מאיש נאמן, שהוא בטוח

שערים מצויינים בהלכה

עדיף ויבחר לו להיות בהמחנה ולא יכתוב בשבת אעפ"י שלא יקיים מצות תפילין. ועי' ס"ק הבא.

ב) ומי שאינו מניח תפילין עי' בפמ"ג (א"א סי' ל"ז) דאם הניח רק רגע עליו קיים המצוה ועי' בש"ע (סי' ל"ז סעי' ה') דיוהר כל אדם להיותם עליו בשעת קר"ש ותפלה וכ"כ האריו"ל (שער הכוונות דרוש ה' תפילין). ובפרע"ח (שער התפילין פ"ז) רעיקר מצות תפילין הוא בבקר בשעת התפלה.

ג) ומי שמניח תפילין פסולין היינו במזיד שיורד שפסולים ומניחם. אבל בשונג שלא ידע שהם פסולים קיים המצוה למפרע וכן כתב בספר דעת קדושים (סי' ל"ט תפילין שנמצאו פסולין למפרע שאין לתלות שעכשו מקרוב נעשה יש לומר דשייך בהו כעין מה שאמרו חז"ל (קירושיין ס"ו): דכהן העובד ונודע אח"כ שהוא חלל אין חשש על עבודתו למפרע שנא' ברך ד' חלו וכו' וכן העלה בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קי"ז) ראם קנה תפילין מסופר מומחה ויר"ש ונמצאו שהיו פסולים מעיקרא כגון שהיה חסר אות וכדומה באופן שלא היו כשרים מעולם העלה שם ג"כ דכיון שהוא עשה כתיקון חז"ל לא הוה הברכות לבטלה ואפי' ירי המצוה ג"כ קיים עד עתה כיון שלא פשע והביא כמה ראיות לזה עיי"ש.

ד) סופר מומחה עי' בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' ח') שכתב להזהיר הסופרים שלא ינוחו לכתוב תפילין ע"י נערים מבן י"ג שנים עד שבודקין אותו אם הביא סימנים וחקר שם אם יש להכשיר בריעבד כשלא נברקו וסיים דבריעבד המיסקל יש לסמוך שמא היה לו סימנים ונשרו וגם כיון שמחויב בקשירה הוה גם בכלל כתיבה עיי"ש שהאריך בזה ועי' בישועת יעקב (סי' י"ז ס"ק נ') שכתב ג"כ כן.

ועי' בשו"ת כנה רעננה (או"ח סי' צ"ג) דסופר שהוציא מתחת ידו תפילין שאין השערות יוצאין לחוץ אסור לברך על תפילין שלו עד שיברקו אחריו אם הוא מומחה ואינו מולזל בכל דיני תפילין עיי"ש.

ה) וירא שמים עי' בערוך השלחן (יו"ד סי' רפ"א סעי' ט') בסופר שכתב ס"ת (או תפילין ומזוזות) ואח"כ ראינו שהוא מין ודאי מעיקר הדין היה לומר דהשתא הוא דאיתרע ועד עתה היה בחזקת כשרות אמנם באלו הרשעים קרוב מאד לומר שמכבר היתה טינא בלבו ובפרט ברור פרוץ הלזה

(2) סי, ל"ז סעיף א' מגמ' רה"ש י"ז. (3) פמ"ג סי' ל"ב סקס"ט.

שנתעבדו לשמה, מעורות טהורות, ובעונותינו הרבים רבה המכשלה במה שקונים תפילין ורצועות ממי-שהוא, לפי שמוכרים בזול, והם פסולים. וכל ירא-שמים יתן אל לבו, אם על מלבושיו וכליו, הוא מהדר שיהיו כתיקונן, מכל-שכן בחפצי ה' יתברך-שמו, שלא יצמצם ויחוס על הכסף, אלא יהדר לקנות אותן שהם בודאי כשרים, אף שמחירם רב, וישגיח עליהם שיהיו מתוקנין ושחורים^ו). הבתים והרצועות. ויש למשוח הרצועות תדיר בשומן שיהיו שחורים, (ולא ימשחם בשמן דג הנקרא „פישטראן” כי הוא מדג טמא). ואם נתקלקלו התפילין, אפילו רק במקצת או שנפסקו התפירות^ז, יעשה מיד שאלת-חכם אם הם כשרים, וביותר יש לדקדק על הקרנות^ח, ובפרט בשל-ראש שהוא שכיח מאוד

שערים מצויינים בהלכה

דהאמונה נתרופפה והסופרים רבו כארבה וכו' ולקוחים נערים רקים שאין בהם לחלוחית יראת שמים ומוכרים תפילין ומזוזות בעד מטבעות קטנות מפני שכותבים הרבה בכל יום וכו' עיי"ש ועי' בפמ"ג (א"א סוס"י ל"ב) דסופר צריך להיות ירא וחרד עוד יותר משוחט כי שם איכא לאו דנבילה והכא יש הרבה מצות עשה בכל יום וברכות לבטלה.

ועי' בשו"ת ברכת יוסף (סי' א') דסופר שננב מותר לכתוב תפילין דחשיד לקל דהיינו לגניבה אינו חשיד על החמור דהיינו תפילין אבל בשו"ת תפארת יוסף (סי' ב') ובשו"ת קנאת סופרים למהרש"ק (סי' ע"ו) ובשו"ת תשורת שי (סי' מ"ד) כתבו דנפסל להיות עוד סופר.

ו) שיהיו מתוקנים ושחורים עי' בפמ"ג (בתחלת הפתיחה לסי' ל"ב) דטמן פסול בכל תקון עשיתן. והיינו השחרתן ובמשבצות (שם ס"ק ה') ובאשל אברהם (שם סי' ל"ט ס"ק ו') חזר מזה והתיר להשחיר ע"י קטן אם גדול עומד על גביו ויצוה להשחיר לשמה. ועי' בקסת הסופר (חסירה י"ח) שהעלה להכשיר ע"י אשה וע"י קטן בעומד על גביו ובשו"ת מהרש"ג (סי' ז') חולק עליו ועי' במשנה ברורה (סי' ל"ג ס"ק כ"ג) דמותר ע"י אשה להשחיר דהיא יודעת לעשות לשמה אבל ע"י אינו יהודי וקטן אינו מותר רק אם יש עומד על גבם. ובביאור הלכה שם כתב שמצא בהדיא בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' ס"ח) דהשחרת הרצועות אינו בכלל תיקון עשייה עיי"ש.

ז) שנפסקו התפירות עי' בקסת הסופר (סי' כ"ד סעי' ד') שאם נפסק שתי תפירות זה בצד זה הרי הם פסולים מספק ואם אין לו אחרים יניחם בלא ברכה ועי' במשנה ברורה (סי' ל"ג ס"ק ט"ו) שכתב שאם נפסק שתי תפירות יניחם בברכה ובשלש בלא ברכה.

ח) וביותר יש לדקדק על הקרנות עי' ערוך השלחן (סי' ל"ב סעי' ע"ז) דאם מיחזי כעגול קצת בקצותיה כי כן דרכן להתקלקל מעט במשך העת אין להחמיר כלום עיי"ש וכן יש לפרש דברי המשנה ברורה (סי' ל"ב

שמשתחקות ונעשו שם נקבים ונפסלו. וכן שכיח מאד שמחמת שנתישנו התפילין, נפרד קצת מהעור העליון של ראש ונפסל, וצריכין להשגיח על כל זה במאוד. וכל הזהיר במצות תפילין לנהוג בהם קדושה, שלא לדבר בהם דברי הבלים ושיחת-חולין, מאריך ימים, ומובטח שהוא בן עולם-הבא, שנאמר ה' עליהם (שנושאים עליהם שם ה' בתפילין) יחיו, ולכל כהן חיי רוחי ותחלימני והחייני⁴, „תפילין“ הוא לשון פלילה והוכחה (ולכן הלמ"ד דגושה, למלאות חסרון השניה) כי התפילין הן עדות והוכחה, שהשכינה שורה עלינו, כמו שאמר הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו', ודרשו רבותינו ז"ל⁵ אלו תפילין-שבראש, שיש בה „שי"ן“ מהשם שדי, ולכן אין לכמות תפילין-של-ראש⁶ לגמרי עם הטלית⁶.

ב זמן הנחתן בכוקר י, משיראה את חכירו הרגיל עמו קצת כרחוק ד' אמות ויכירו⁷. אחר שלבש את הטלית, מניח את התפילין. והא דמקדימין את הציצית לתפילין, משום דמצות ציצית תדירא יותר, שנוהגת בין בחול, בין בשבת ויום-טוב, ומצות תפילין אינה נוהגת אלא

שערים מצויינים בהלכה

ס"ק ע"מ) שכתב דאם נתקלקל חודי הבתים לגמרי עד שנעשה ענול צריך לתקן עיי"ש וכוונתו נמי שיתקלקל לגמרי ויעשה ענול ולא במסצת. ועי' בשו"ת חסד לאברהם (מהר"ת או"ח סי' ח') שכתב דכל שנעשה בהכשר ונתקלקל אח"כ דיבוען יש להכשיר עוד כל שאינה ענולה כאמנוזא וכן כתב בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ס"ד) דכל שאינה נראה לעינים יש להקל. עיי"ש. ט) אין לכמות תפילין של ראש עי' בשו"ת מחזה אברהם (סי' ד') ושו"ת אבן יסרה (מהרו"ג סי' ק"ט) דאם שכח להסיר התיק משל ראש ונשאר מונח עליו עד לאחר שהסיר התפילין יחזור ויניחם בלא ברכה. ועי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' י"ז) שהביא בשם המהר"ם שיק שצוה להניח התיק על תפילין של יד שלא יתקלקל הריבוע אבל עי' בשו"ח תשורת שי (מהרו"ק סי' תקי"ג) שכתב לאסור והביא קצת ראייה מתוס' (מנחות ל"ה. ד"ה מעברתא) וכן בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ז') ושו"ת יד יצחק (ח"ג סי' ער"ה) ושו"ת לבושי מרדכי (מהר"ת סי' קע"ח) כולם כתבו לאסור והוכחו במאסף לכל המחנות (סי' כ"ז ס"ק צ"ד).

י) זמן הנחתן בכוקר עי' בש"ע (סי' ל' סעי' ב') ובמנ"א (שם ס"ק א') דמדאורייתא מותר להניחם בלילה דקיי"ל לילה זמן תפילין אלא שרבנו

4) מנחות מ"ד. ח סק"ג.
 5) מנחות ל"ה. ז ס"י ל' סעיף א.
 6) ס"י כ"ז סעיף י"א ועי' מג"א ס"י

בחול י(א), וקומא לן(8) תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם(9). ואם פגע תחלה בתפילין, אף-על-פי שהן בתוך כיסן(10), צריך להניחן תחלה י(ב), ואחר-כך יתעטף במלית, משום דאין מעבירין על המצות, דכתיב ושמרתם את המצות, קרי ביה את המצות, מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה(11).

שערים מצויינים בהלכה

אסרו שמא ישנכם ויישן בהם. ועי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"ב סי' קס"ב) דבימות החורף שימי עננים הם מותר להניחן בבוקר השכם שלא ניכר היטב אם כבר הגיע הזמן דכיון דמדאורייתא מותר להניחן בלילה הוה ליה ספיא דרבנן ולקולא עיי"ש.

ראה בוילקוט יוסף (שנה י"ח סי' נ"ז) הביא בשם חותנו הגאון בעל תבואות השרה שהתיד לאנשי הצבא שיניחו ויברכו עליהן קודם אור היום ויתפללו פסר"ז וקר"ש בלא ברכותיה ושמנה עשרה וכשיגיע הזמן קר"ש יאמרו קר"ש וברכותיה בלא תפילין. ועי' במשנה ברורה (סי' ל' ס"ק י"ג) שהביא בשם חידושי רעק"א דאם בירך עליהן קודם אור היום אין צריך לברך שנית בבוקר עיי"ש. ובמהרי"ל (הלכות סוכה) מעשה במנצצה (מאינץ) בהושענא רבה שהיו סבורין שכבר עלה עמוד השחר והיו מתעטפין במלית ותפילין וסיימו פסוקי דזמרא והמתינו אח"כ כמעט שעה עד שעלה עמוד השחר ובערב ר"ח חשון צוה לגזור תענית על שאמרו פסר"ז והניחו מלית ותפילין בלילה עיי"ש ועי' בשע"ת סי' תרס"ד.

יא) ומצות תפילין אינה נוחגת אלא בחול עי' לקמן (ח"ב סי' ע"ב אות א') שהארננו בענין מי שעובר על האוקיינוס הגדול המפסיק בין אזיע לאמריקה ועובר על גבול הקו התאריך והוא המקום שהסכימו עליו כל העולם שזה התחלת המזרח וסוף המערב ומשנים מנין יום השבוע והחדש דהיינו אם עובר ממזרח למערב כופלים את יום העבר ואם עובר ממערב למזרח מדלגים על יום המחרת הבאתי משו"ת בני ציון להגאון ר' דוד שפירא (סי' י"ד) שצריך לו להניח תפילין בשבת שנתחדש לו עפ"י חשבון החדש בספינה ובשבת שהוא לפי החשבון שיצא מביתו לא יניח תפילין ועי' בשו"ת זכרון יצחק (סי' ל"א) דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת אין לו להניח תפילין דכיון לר"ע (מנחות ל"ו:) איכא איסורא להניח תפילין בשבת ויו"ט מוטב לעבור על ספק מ"ע בשב ואל תעשה מלעבור על ספק איסור בקום ועשה ובביאור הלכה (סי' שר"מ) כתב דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת יניח תפילין אלא בשעת תפלת שבת לא יניח שלא יהיה תרתי דסתרי אהדרי עיי"ש.

יב) צריך להניח תחלה עי' במנ"א (סי כ"ה ס"ק א') דאין ספידא

(10) ח"א ודה"ה, דלא כמ"א ור"ש.

(11) יומא ל"ג. וברשיי שפ.

(8) זבחים פ"ט.

(9) סי' כ"ה סעיף ובב"י.

ג כתיב והיה לאות על ידכה (כפ' והיה כי יביאך) מדכתיב ידכה כה"א דרשו רבותינו ז"ל¹²) דהיינו יד כהה זו שמאל, שהיא תשה וכחה, ויניחה שם במקום שהבשר הוא גבוה יג), שנאמר ושמתם את דכרי אלה על לבככם שתהא שימה כנגד הלב. ולכן יניחה שמה ויטה אותה מעט, לצד הגוף שכשיכוף הזרוע למטה, תהיה כנגד לבו¹³). והא דכתיב בתפילין של-ראש בין עיניך קבלו רבותינו ז"ל שאין זאת בין עיניך¹⁴) ממש, אלא כנגד בין עיניך, ומקומה היא ממקום שהשערות מתחילין לצמוח יד), ונמשך מקומה למעלה עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס, דהיינו שקצה התיתורא שלמטה, לא תהא למטה ממקום התחלת צמיחת השערות, וקצה המעברתא, לא תהא למעלה ממקום שמוחו של תינוק רופס. וצריך לזהר מאד שתהא מונחת במקום הראוי. ואם מניח אפילו מקצתה על המצח במקום שאין שערות גדלות, או אפילו הניחה כולה במקום שיער אלא שהוא מן הצד ולא כנגד בין העינים, לא עשה את המצוה ובירך לבטלה¹⁵). והקשר יהא מונח כנגדו מאחורי הראש למעלה כגובה העורף שהוא סוף הגלגולת במקום שיער, שהוא כנגד הפנים ולא יטה לכאן או לכאן וצריכה שתהא מהודקת בראשו¹⁷). והנה כשהבית עם המעברתא רחבים קשה שתהא מהודקת כראוי, וצריכין לזהר בזה מאד.

שערים מצויינים בהלכה

כזה כיון דהתפילין עריין בתוך כיסן ועי' בכיאור הלכה (סי' כ"ה סעי' א') דלא פסקינן כזה כהמג"א והכיא מכמה אחרונים וכספר מאסף לכל המחנות (סי' כ"ה ס"ס י"ג) הכיא מכמה אחרונים שפסקו כהמג"א.
 יג) במקום שהבשר היא גבוה עי' כרמ"א (סי' כ"ז סעי' א') שלא יניח כחצי העצם סמוך לשחי ובכיאור הגר"א שם חולק ע"ז דאף מחצי עצם ולמעלה כשר וכערוך השלחן (שם סעי' ד') כתב דמי שיש לו מכה על בשר הנכוה יניח סמוך לכית השחי כרעת הגר"א וכן משמע כמשנה כרורה (שם ס"ס ד') שיש לסמוך ארעה זו.
 יד) במקום שהשערות מתחילין לצמוח עי' כשו"ת פרי השרה (ח"א סי' קמ"ט) שאם יש לו שערות כמקום המצח לא אזלינן בתר ידיה אלא בתר רובא דעלמא ובלבושי מרדכי (ח"א סי' ק"י) כתב דבאיש כזה יש לכרוק מקום שמוחו של תינוק רופס דכוראי כזה ארוך משאר בני אדם.

16 סעיף סי' וסו"ז ופרמ"ג שם.

17 סעיף י' ומחה"ש סקט"ו.

12 מנחות ל"ו.

13 סי' כ"ז סעיף א' ומג"א.

14 מנחות ל"ו.

ד מניחין את התפילין מעומד (טו) 18, לא ינער את התפילין מן התיק משום כיוזי מצוה, אלא יקחם בידו (19). מניח תחלה של יד, וקודם שמהדק את הקשר, מברך להניח תפילין (20), (הה"א בקמץ והלמ"ד של תפילין דגושה) 20. ומהדק את הקשר ועושה ז' כריכות על ידו (21), ואחר-כך מניח תיכף את של ראש, וקודם שמהדקה על ראשו, מברך על מצות תפילין (הוא"ו כפתח) 22. ומהדקה על ראשו ואומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והטעם שצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, הוא מפני שיש קצת ספק בכרכה זאת, ומפני שיש ספק בכרכה זאת, לכן יש גם-ספק אם השומע יענה אמן או לא, על-כן נראה-לי כי טוב לברך ברכה זאת בלחש. לאחר שהניח של ראש, עושה כרצועה של יד ג' כריכות על האצבע האמצעי, א' כפרק האמצעי, וב' כפרק התחתון 23.

ה אפילו אם אירע לו שהוציא מן הכיס של ראש תחלה (י), צריך להעביר על המצוה ומניחה מתוך ידו, ויכסה אותה באיזה דבר, ויניח תחלה של יד, דכיון דקדימת של יד לשל ראש הוא מן התורה, שנאמר

שערים מצוינים בהלכה

(טו) מניחין את התפילין מעומד הרמ"א (סי' כ"ה סעי' י"א) הכריע כן ולא כהוזהר (במדבר דף ס"ב: וחיי שרה דף סל"ב:) שיניחו תפילין של יד מיושב. וכן המהרש"ל (סי' צ"ח) והובא כחס יעקב (סי' תפ"ט) כתב ג"כ שיניחו מעומד והמג"א (שם ס"ק כ') הכריע דהכרכה מעומד וההנחה מיושב. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' ק"ב) משמע נמי שהיו נוהגין לברך מעומד וההנחה מיושב. והיום כבר נהגו בהרמ"א להניח מעומד ועי' במשנה ברורה (סי' כ"ה ס"ק מ"ב) שאין לזוז מהמנהג.

(טז) מברך להניח תפילין עי' בכ"ח (סי' כ"ה) הטעם שאין מברכין לקשור תפילין בלישנא דקרא רכתיב, "וקשרתם" משום דעיקר מצות תפילין הוא שיהיה עליו כל היום ואם היה מברך לקשור תפילין היה משמע שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע אחת ואה"כ יכול להסיר לכך תיסקנו, "להניח" דמשמע שיהיה מונחין עליו שעה אחת עכ"פ עיי"ש.

(יז) שהוציא מן הכיס של ראש תחלה ואם שבה וכבר הניח של ראש תחלה אין צריך להסירה (שאיילת יעב"ץ סי' קכ"ה שירוי ברכה סי' כ"ה).

- 18 סי' כ"ח סעיף י"א. 22 מג"א סי' כ"ה סקיט והרבה אחדונים
 19 מג"א סוף סי' כ"ה. דלא כטו"ז בשם אהיו.
 20 סי' כ"ה סעיף ה' ז' ח. 23 סי' כ"ז סעיף ח' ומג"א סקי"ב.
 21 סיכ"ז סעיף ח'.

וקשרתם לאות על ירך והיו לטומפות בין עיניך, לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה בזה (24).

ו לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו (יח), לא שנא של יד לא שנא של ראש, ושערות קצרות, לא הויין חציצה, שדרכן בכך (25). אבל אותן המגדלין בלוריות (ט) מלבד שהוא דרך שחץ וגאווה ויש בזה איסור, יש עוד איסור משום הנחת תפילין, דכיון שגדולים הרבה הויין חציצה (26).

ז יזהר בתפלה של יד, שלא יזיז הקשר מן הבית (ט), (וגם כשהן בתוך כיסן צריכין לזהר בזה), והיו"ד של הקשר יהיה לצד הלב, המעברתא, אשר בה הרצועה תהיה לצד מעלה, והבית לצד מטה (27). ובשעת הדחק כגון אימר שהוא מניח בימין, ועתה אין לו תפילין אלא שאולין, ממי שמניח בשמאל (וכן איפכא), ואין יכול לשנות את הקשר, ואם-כן אם יניח באופן זה, המעברתא לצד מעלה, והבית לצד מטה, תהיה היו"ד עם הקשר לצד חוץ, על-כן יהפוך ויניחה שהמעברתא תהיה לצד מטה, והבית לצד מעלה, כדי שתהיה היו"ד והקשר לצד ה"ב (28).

שערים מצויינים בהלכה

(יח) דבר חוצץ בין תפילין לבשרו עי' בשו"ת עמק הלכה (סי' ח') דאם הניח תפילין בתיס שלהם ונזכר והסיר התיס אין צריך לחזור ולברך אבל ביש לו תיס גם מלמטה תחת המעברתא והתיתורא הוה חציצה ויחזור ויברך ועי' לעיל ס"ט ט'.

(יט) אבל אותן המגדלין בלוריות כך כתב המחצית השקל (סי' כ"ז ס"ט ד') דאם גדולים הרבה יש בהן חציצה ובערוך השלחן (סי' כ"ז סעי' י"ד) כתב דיש רוצים להחמיר כשהשער גדול מאוד ואין להחמיר בהשער הטבע הגדל במקומו אבל אם יש לו בלורית שמסבב גם צדדי השער של מקום אחר בזה וראי יש חציצה ועי' בפמ"נ (א"א סי' כ"ז ס"ט ד') שהביא מרש"י (זבחים י"ט). רשע ארוך היוצא שלא במקומו חוצץ. אבל במקומו אינו חוצץ עיי"ש. ועי' בחתן סופר (שער הטומפות פ' כ"ז) דהמגדלים בלוריות יש בזה ביטול עשה ראורייתא ובספר אות חיים להגאון ממנוקאטש (סי' כ"ז ס"ט ו') העלה דק מרבנן יש חשש חציצה.

(ב) שלא יזיז הקשר מן הבית עי' בשו"ת תשורת שי (מהר"ת סי' צ"ג) דצריך שהיו"ד של הקשר יהא רבוק להבית שהפרשיות בתוכו ולא

(24) סי' כ"ה סעיף ה' מגיא סק"א. (27) שם סעיף ב' ג' ובשע"ת.

(25) סי' כ"ז סעיף ד' ומגיא. (28) שם בבאה"ט סק"י.

(26) מחה"ש וסמי"ג שם ועי' סי' ג' סעיף ב'.

ח אמור להפסיק בשיחה, בין של יד לשל ראש, ואפילו לרמזו בעיניו ולקרוץ באצבעותיו אמור, שנאמר והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך. צריך זכירה שיהיה תוכף תפלה של ראש לשל יד, כדי שתהיה הויה אחת לשתייהן⁽²⁹⁾. ואפילו אם שומע קדיש או קדושה לא יפסיק, אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים הקהל⁽³⁰⁾. אך אם שומע שאחר בירך ברכת להניח תפילין, יכול לענות אמן, שהרי אמן הוא האמנת הדברים, שהוא מאמין במצות תפילין, והוי כמו הויה אחת⁽³¹⁾. בתפילין לרכינותם^(כא) גם כן אמור להפסיק בין של יד לשל ראש, אך לקדיש ולקדושה יכול להפסיק⁽³²⁾.

ט אם טעה והפסיק, ימשמש בשל יד ויברך שנית להניח תפילין ויחזק את הקשר, ואחר-כך יניח של-ראש ויברך עליו⁽³³⁾. ואם הפסיק לצורך התפילין אינו צריך לברך שנית על של יד⁽³⁴⁾.
 י יכוין בהנחת תפילין שצונו הקדוש-ברוך-הוא להניח תפילין שיש בהם ד' פרשיות^(כב) שכתוב בהן יחוד שמו יתברך ויציאת-מצרים, על

שערים מצויינים בהלכה

די שיהא רבוק להמעברתא אבל בשו"ת אבני נזר (סי' י') מצרר דרי אם רבוק למעברתא.

כא) בתפילין דרבנן תם עי' בשו"ת סמא דחיי (סי' א') ובשו"ת חיים שאל (סי' א') דאם טעה והניח תפילין דר"ת בחשבו שהם של רש"י אף אם דרכו להניח שניהם מ"מ כיון שהפסיק כם ע"י קר"ש ותפלה צריך לברך שנית על של רש"י ובהאלף לך שלמה (סי' י') כתב דאף אם חולצם מיד ג"כ צריך לברך שנית ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' כ"ה) כתב לחלק במי שרגיל להניח דר"ת בכל יום ועתה אחר שטעה והניח של דר"ת נזכר מיד ולא הפסיק כלל יחלצם ויניח של רש"י ואינו מברך ואם אין דרכו להניח של ר"ת ג"כ לא יברך דספק ברכות להקל וטוב שישמע מאחר הברכות ואם הפסיק בקר"ש ותפלה או איזה מוזמרים או אפי' אם דרכו להניח של ר"ת ג"כ צריך לברך על של רש"י ובשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' פ"ב) הביא דסקלה מהה"ס מלובלין זצ"ל שבכל ענין אין צריך לברך על של רש"י עוד הפעם והבעל דברי חיים מחלק בין רגיל להניח של ר"ת למי שאין רגיל להניחם.

כב) ארבע פרשיות עי' בכ"ח (סי' כ"ה) דמה"ט צריך לקרות גם

(29) לשון הרין בשם הרזיה סוף מס' באה"ט שם סק"א.
 (33) סעיף ט' ומג"א שם.
 (34) שם סעיף י'.

(30) סי' כ"ה סעיף י'.
 (31) סי' כ"ה שעי' סק"ח.

הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח. כדי שזכור תמיד נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה, בעליונים ובתחתונים לעשות כרצונו. וישעבד לו את הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהיא עיקר התאווה והמחשבות, ובוה יזכור את הבורא וימעיש הנאותיו³⁵ ויקיים, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" ולכן כתיב בתפילין בין עיניך.

יא תפילין של יד ושל ראש שתי מצות הן, ואינן מעכבות זו את זו, שאם אין לו אלא אחת, או שמחמת איזה אונס אינו יכול להניח אלא אחת, מניח אחת. אם מניח של יד, מברך להניח תפילין לכו, ואם מניח של ראש מברך עליה להניח תפילין, וגם על מצות תפילין, ואומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד³⁶.

יב איטר גמור³⁷, אפילו נעשה איטר, מחמת שהרגיל את-עצמו כן, מכל-מקום יניח בימין של כל אדם, שהיא שמאלו. ואם עושה כל מלאכה בימין, רק שכותב בשמאל, או בהיפוך, היד שכותב בה היא חשוכה ימין, ויניח התפלה בידו השנייה. ואם שולט בשתי ידיו, מניח בשמאל של כל אדם. וכן אם לא נולד איטר כלל, אלא שאחר כך הרגיל את-עצמו לכתוב בשמאל, ועושה כל מלאכתו בימיו, מניח בשמאל של כל אדם³⁷.

שערים מצויינים בהלכה

פרשיות אלו „קדש — והי' כי יביאך" והובא במנ"א (שם ס"ק ו') ועי' בפמ"ג (א"א שם) שכתב דהמניחין תפילין דר"ת יאמרו הארבע פרשיות אז והוא סותר עצמו ממה שכתב (מ"ז סי' ל"ד ס"ק ב') שיקרא בר"ת ב' פרשיות שמע והיה אם שמוע אבל פ' ציצית אין צריך לומר עיי"ש וכן בש"ע הרב הגרש"ז (שם סעי' ה') כתב ג"כ שלא לומר פ' ציצית ובמנהגי החתם סופר איתא שלא קרא קר"ש בתפילין דרבנו תם ועי' מזה בשו"ת מהר"ם שיק (סי' כ"ג) ובאות חיים (סי' כ"ה ס"ק ו').

(כן) איטור גמור כתב הרמ"א (סי' כ"ז סעי' א') גידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה פי' ויברך על של ראש שתיים (עי' בשע"ת שם ובביאור הלכה) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ה') כתב דאם נשאר קצת גם מפוסת יד שהוא הקנה קודם למרפק (עלענבויען) יברך ג"כ. ואם אין לו יד שמאלית לגמרי כתב בכאה"ט (שם ס"ק ד') בשם שו"ת הרמ"א (סי' קנ"ב) דפטור מלהניח בימין ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ג') חולק עליו והעלה דיניח בימין ויברך על של ראש שתיים.

37) סי' כ"ז סעיף ו' ובמגיא.

35) לשון הב"י בש"ע סעיף ה'.

36) סי' כ"ז סעיף א' ב'.

יג שיעור רוחב הרצועות, בין של ראש בין של יד, לא פחות מאורך שעורה כד). ושיעור ארכו, של ראש, מימין ומשמאל עד הטבור או למעלה ממנו מעט. ויש-אומרים דשל צד ימין תגיע עד המילה (שימושא רבה), וכן נכון להחמיר לכתחלה, ושליד, כדי שיהדקה ויעשה בה ז' כריכות על הזרוע, וג' כריכות על האצבע ויחזקה (38). ואם נפסקה הרצועה בין של ראש בין של יד יעשה שאלה כה).

יד יזהר שיהיו הרצועות בצד השהור לחוץ (39), ואם אירע לו שנהפכה הרצועה שמביב ראשו או סביב זרועו בצד הלבן לחוץ, יתענה (40) או יפדה בצדקה (41) וכן אם נפלו לו התפילין לארץ (42) בלא נרתיקו, יש

שערים מצויינים בהלכה

ומי שנקטעו שתי ידיו. כתב בשו"ת בשמים ראש (סי ק') דפטור אפי' משל ראש דכיון שאי אפשר לו בעצמו אלא ע"י אחר לא חייבו התורה לעשות לו שליח לקשור לו התפילין אבל בשו"ת שאגת אריה (סי' ל"ז) העלה דחייב בשל ראש וכ"כ בעמק יהושע (סי' ג') ומי שנקטע לו יד ימין פשוטא שיבקש מאחרים שיניחו לו התפילין על שמאלו (משנה ברורה סי' כ"ז ס"ק ה') ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' א') במי שיבשה ידו עד שאינה מוציאה טיפת דם הוה כחסר לנמרי ותלוי בפלוגתת הרמ"א והשב"י הנ"ל ובשו"ת חסד לאברהם (ח"א סי' ג') מחלק בה דאם עומדת להתרפאות חייב ואם אינה עומדת להתרפאות הוה כנחתך ופטור.

כד לא פחות מאורך שעורה עי' בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ב סי' ה') דאם נפסקה הרצועה ברחבה עד שלא נשאר כשעורה פסול וכ"כ בשו"ת משיב דברים (סי' כ"ב) אבל בשו"ת תשורת שי (מהר"ת סי' קס"ג) מלמד זכות על מה ששכיח דבמקום ההירוג הקשר של יד נפסק קצת ברחבו דכיון שהיה השיער בתחלת עשייתו לא נפסל אח"כ וסיים דמ"מ ידקק בזה. כה) יעשה שאלה בש"ע (סי' ל"ג סעי' ה') כתב דבראש בתוך השיעור שמקיף הראש וביד בתוך השיעור שתקיף הזרוע וכדי שתמתח עד אצבע אמצעית ויכרוך שם ג' כריכות לא מהני תפירה ובטו"ז (שם ס"ק ו') כתב דבשל ראש אין להקל בתפירה תוך שיעור בימין עד הטבור ובשמאל עד החזה עיי"ש ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ"ט) הביא מכמה אחרונים דבמקום הדקס יסמוך על הש"ע ועי' בשמן הרוסח (מהרו"ג או"ח סי' א') שהעלה ג"כ דהעיקר כפסק הש"ע.

כו) התפילין לארץ עי' בשערי תשובה (סי' מ' ס"ק ה') בשם אוהל יעקב דהפסלים של ביהכנ"ס שתחתיהם יש תיבה קטנה להצניע שם טלית ותפילין ועל נבי הפסלים יושבין העלה שם דמצד הלכה צריך שיהא

(40) מג"א שם סק"ה.

(38) שם סעיף ה' י"א ובטור.

(41) ח"א.

(39) סי' כ"ז סעיף י"א.

לו גם-כן להתענות, אבל אם נפלו בנרתיקן אינו צריך להתענות, אלא יתן איזה דבר לצדקה⁽⁴²⁾.

מזן אם הסיר את התפילין, מפני שצריך ללכת לבית הכסא, כשחוזר ומניחן צריך לחזור ולברך עליהם⁽⁴³⁾, ואם עומד בכרכות של קריאת-שמע, דהיינו מן ברכת יוצר אור ולהלן, לא יפסיק בכרכות שעל התפילין, אלא יניחן בלא ברכות, ולאחר תפלת שמנה-עשרה, ימשמש בהם ויברך עליהם⁽⁴⁴⁾.

מזן כל זמן שהתפילין עליו, לא יסיח-דעתו מהן כלל⁽⁴⁵⁾, חוץ מבשעת תפלת שמנה-עשרה ותלמוד תורה. אסור לאכול בהן סעודת קבע, אבל אכילת עראי⁽⁴⁶⁾ מותר לאכול בהן⁽⁴⁶⁾, ולישן אפילו שינת עראי אסור בהן⁽⁴⁷⁾.

יז חייב אדם למשמש בתפילין, בכל שעה ושעה שנוכח בהם, שעל ידי זה לא יבא לידי היסח הדעת גמור, וימשמש תחלה בשל יד ואחר-כך בשל ראש. ומנהג יפה למשמש בהן כשמזכיר מצותן בקריאת שמע⁽⁴⁸⁾, כשאומר וקשרתם לאות על ירך, ממשמש בשל יד ונושק, וכשאומר והיו למוטפות בין עיניך ממשמש בשל ראש ונושק⁽⁴⁹⁾.

יח מעלין בקודש ולא מורידין⁽⁴⁸⁾, ותפילין של ראש קדושתה גדולה משל יד, לפי שיש בה ד' בתים וגם השי"ן. ולכן רצועה שהיתה בשל ראש, אסור לעשותה של יד. אבל משל-יד מותר לעשותה לשל

שערים מצויינים בהלכה

הלל טפח בין התפילין למקום הישיבה ועכ"פ חלל קצת יהא שם עיי"ש.
 (ז) אבל אכילת עראי עי' בשו"ת תשורת שי (מהרו"ק סי' רט"ו)
 ראפ"י לרירן שאין מניחין תפילין רק בעת סר"ש ותפלה ג"כ מותר לאכול אכילת עראי ובמנהגי החתם סופר (סי' א') כתב שהיה מנהגו ללמוד בתפילין דרש"י ובעת לימודו היו מביאין לפניו קאפה והיה שותה.
 (ח) מעלין בקודש ולא מורידין עי' בבאה"ט (סי' ל"ד ס"ק ז')
 ראסור להחליף הכיסים והבתים והפרשיות והרצועות משל רש"י לר"ת או איפכא ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ') הביא ריש מקילין להחליף מר"ת לשל רש"י כשאין לו אחרת ולא איפכא עוד כתב שם דאם מצא רצועות ואינו יודע אם הם של רש"י או של ר"ת יוכל להניחם לשל רש"י דרובא מניחין

(42) סי' מ"ד סק"ה במג"א וא"ר.	(46) סי' מ סעיף ח.
(43) ח"א ורוב הפוסקים האחרונים.	(47) סי' מ"ד.
(44) ועי' סי' ס"ו סעיף ב.	(48) סי' כ"ח סעיף א.
(45) סי' כ"ח סעיף א.	(49) ח"א.

ראש⁵⁰). וכן רצועה של יד שנפסקה למעלה אצל הקשר, ורוצה להפכה שיעשה עתה הקשר בקצה האחרון אסור, אלא צריך לעשות הקשר בהקצה שנפסקה שם, וכן ברצועה של ראש, אסור להפוך מה שהיה בתוך הקשר, שיהיה חוץ לקשר⁵¹. כים שעשאו להחזיק בו תפילין, ונס החזיקו בו, שוב אסור להשתמש בכים זה דבר של חולין⁵².

יט אין לחלוץ את התפילין, עד אחר קדושת וכו' לציון, כשאומר יהי-רצון שנשמור חקיך. ובמקום שנוהגין שביום קריאת ספר-תורה, אין מחזירין את הספר-תורה, עד אחר קדושת וכו' לציון, אין חולצין את התפילין, עד שיחזירו את הספר-תורה ליהיכל. סימן לדבר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. וכיום שיש מילה, אין לחלוץ עד אחר המילה⁵³, בראש-חדש חולצין קודם תפלת מוסף, בחול המועד מוכות כולם חולצין קודם הלל, ובחול המועד פסח, הצבור חולצין קודם הלל והשליח-צבור אחר הלל⁵⁴.

כ חולצין מעומד. מסיר את הכריכות מן האצבע, וב' או ג' כריכות מהזרוע, וחולץ תחלה של ראש ואחר-כך חולץ של יד, משום דכתיב, והיו לטופפות בין עיניך, ומדכתיב והיו לשון רבים, דרשו רבותינו ז"ל⁵⁵ כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, ולכן מניחין תחלה של יד, וחולצין תחלה של ראש, שכל זמן שיש עליו של ראש, תהיה עליו גם של יד. ויש לחלוץ של ראש ביד שמאל, שהיא יד כהה כדי להראות שקשה עליו חליצתו, מפני שהמצוה היא שיהיו עליו תפילין כל היום,

שערים מצויינים בהלכה

של ו"י ואנן סבירא לן ג"כ דרש"י עיקר ומעלין בקודש ועי' בשו"ת קרן דוד (סי' ט') באם נתערבו הרצועות משל ר"ת לשל רש"י חר בתרי בטיל ואם נתערבו חר בחר יקח לאיזה מהן שירצה.

(כט) אין לחלוץ עד אחר המילה כ"כ הש"ך (יו"ד סי' רס"ה ס"ק כ"ד) והמנ"א (סי' כ"ה ס"ק כ"ח) והחיר"א בעבורת הקודש (קשר אנודל סי' ר') ובש"ע הרב הגרש"ז (סי' כ"ה סעי' ל"ח) ועי' בספר עטרת צבי להנה"ק מזיריטשוב (פרשת תזריע) לחלוץ התפילין בעת המילה הוא רומה למוסף ר"ח והביא שם הה"ק מלובלין והה"ק מהרמ"ל מסאסוב לא היו עליהם התפילין בעת המילה ובאות חיים (סי' כ"ה ס"ק ח"י) הביא שהבעל בני יששכר והבעל רברי חיים היו עליהם התפילין בעת המילה כהש"ך והמנ"א.

(53) סי' כ"ה סעיף י"ג ובמניא שם.

(54) מנחות ל"ו.

(50) סי' מ"ב סעיף א.

(51) מגיא שם ועי' שע"ת ודה"ה.

(52) שם סעיף ג.

אלא שמפני שאין לנו גוף נקי, חולצין מיד לאחר התפלה⁽⁵⁵⁾. ולא יחלוץ את התפילין, לא בפני ספר תורה⁽⁵⁶⁾, ולא בפני רבו⁽⁵⁾, אלא יסלק את עצמו לצדדין⁽⁵⁷⁾, מנהג חכמים לנשק את התפילין, בשעת הנחתן ובשעת חליצתן⁽⁵⁸⁾. אין להסיר את המלית עד לאחר חליצת התפילין⁽⁵⁹⁾.

כא יניח את התפילין בתוך הכיס שלהן, באופן שידע למחר להוציא תחלה של יד. אבל לא יניח של יד על של ראש כיון דשל ראש קדושתו גדולה משל יד, אלא יניחם זו אצל זו, ויניח הכיס עם התפילין בתוך כיס המלית למטה, והמלית למעלה כדי שיפגע במלית תחלה⁽⁶⁰⁾.

כב מי שאין לו תפילין, והצבור מתפללין, מוטב שיתעכב עד לאחר תפלת הצבור לשאול לו תפילין מאחר, כדי שיקרא קריאת-שמע ויתפלל שמונה-עשרה בתפילין, ממה שיתפלל עם הצבור בלא תפילין, אבל מי שמתירא שמא יעבור זמן קריאת-שמע עד שימצא תפילין, קורא קריאת-שמע בלא תפילין. ואם מתירא שמא יעבור גם זמן תפלה, מתפלל גם-כן, וכשימצא אחר-כך תפילין, יניחם בכרכות ויאמר בהם איזה מזמור, או יתפלל בהם מנהג⁽⁶¹⁾. אבל לילה לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחן בלילה⁽⁶²⁾. מותר ליקח תפילין של חברו גם שלא בידיעתו⁽⁶³⁾, להניחן ולכרך עליהן (כמו שכתוב בסימן שלפני זה סעיף י"א לענין מלית⁽⁶³⁾).

כג תפילין צריכין גוף נקי, וצריכין ליוזר שלא להפיח בהם⁽⁶⁴⁾. חולה-מעיים אפילו אין לו צער פטור מן התפילין, מפני שאינו יכול לשמור את-עצמו בנקיות כראוי. ואם נראה לו שיכול להיות כגוף נקי

שערים מצויינים בהלכה

(5) ולא בפני רבו עי' בברכי יוסף (סי' ל"ח אות ה') דאפשר דזה היה בזמנם דלפי סדר ומנהג צניפת ראשם היה צריך לנלות ראשו בחליצת תפילין אבל לרידן בניסל יכול להחליץ בלי שום גילוי.
(לא) גם שלא בידיעתו ובשו"ת פרי השרה (ח"ד סי' ס"ד) כתב דאם בא חברו ואינו מסכים שניחם ומכריחו להסירם ומניח אחרים צריך לחזור ולכרך.

55	סי' כ"ח סעיף ב' ובמג"א שם.	סעיף ח'.
56	סי' כ"ה סעיף י"ג.	(61) מג"א סי' ס"ו סקי"ב, וע"ל סי' י"ד
57	שם וסי' ל"ח סעיף י"א.	(62) סי' ל' סעיף ב'.
58	סי' כ"ח סעיף ג'.	(63) סי' י"ד סעיף ד'.
59	שע"ת סי' כ"ה וקט"ו.	(64) ע"ל סי' י"ב סעיף ד'.
60	סי' כ"ה סעיף א' וסי' כ"ח סעיף ב'.	

בשעת קריאת-שמע ותפלת שמונה-עשרה, יניחם אז, אבל שאר חולה, אם מצטער בחליו, ואין דעתו מיושבת עליו מפני צערו פמור, מפני שאסור להסיח דעתו מהן, ואם לאו חייב (65).

כד קמן היודע לשמור תפילין שלא יפיה בהם, ושלא יישן בהם, אביו חייב לקנות לו תפילין שיניחם. ועכשיו נתפשט המנהג שמתחיל הקמן להניח תפילין, ב' או ג' חדשים קודם שנעשה בן-שלש-עשרה שנה (66)ב.

כה בענין הנחת תפילין בחול המועד, יש מחלוקת הפוסקים וחילוקי מנהגים. יש מקומות שאוהזין כדעת הפוסקים שלא להניח, ויש מקומות נוהגין כדעת הפוסקים להניח, אלא שאין מברכין עליהם בקול-רם בבית-הכנסת, כמו בשאר ימות השנה, ויש נוהגין להניחם בלא ברכות, (ויש לו לכיין, שאם חול-המועד לאו זמן תפילין, תהיינה כרצועות בעלמא) ואף-על-פי שאינו מברך, מכל-מקום אסור להפסיק בין של יד לשל ראש. אך לקדיש-ולקדושה יפסיק, וצריכין לזוהר שהמתפללים בבית-הכנסת אחד לא יהיו קצת מניחין וקצת אין מניחין (כן נראה, דכזה ודאי איכא משום לא תתגודדו) לג (67).

שערים מצויינים בהלכה

כב) קודם שנעשה בן י"ג שנים הרמ"א (סי' ל"ז סעי' ג') כתב שאין לשנות המנהג דקמן לא יניח תפילין עד י"ג שנים והמג"א (שם ס"ק ד') הביא שנהגו להניח ב' וג' חדשים קודם הזמן ובערוך השלחן (סי' ל"ז סעי' ד') כתב כפסק רמ"א שלא יניח קודם הזמן והלואי שיזוהר בקדושת תפילין בהיותם בני י"ג שנים וכ"כ בשו"ת בית היוצר (או"ח סי' ג') ובאות חיים (סי' ל"ז ס"ק ה') הביא בשם צדיקים וקדושים שהקפידו על זה ולא יניחו קודם הזמן.

בילקוט הגרשוני (סי' ל"ז) הביא המנהג ריתום מתחיל להניח תפילין קודם י"ג שנים ואמרו אינשי כרי שיהי' לזכות אביו ואמו הנפטרים. ובערוך השלחן שם כתב דמה שמורגל בפי ההמון שיתום מתחיל עוד שנה קודם לא ירעתי שום טעם לזה ואין לנהוג כן ובאות חיים שם כתב נ"כ דהוא שמועות פורחות באויר ובשו"ת סת"ם למהרש"ק (סי' ל') כתב נ"כ שאין לזה שום רמז אלא כיון שיש דעות שיכול להקדים על כן די שיקדים בחדש קודם אבל לא בשנה עיי"ש.

לג) משום לא תתגודדו בשו"ת ב"ח החדשות (סי' מ"ב) כתב

(67) באה"ט ופמ"ג סי' ל"א סעיף ב' ובגמרא

יבמות י"ד.

(65) סי' ל"ח סעיף א' ב'.

(66) סי' ל"ז סעיף ג' ובמג"א.

כּו תפילין שהוחזקו בכשרות, מן הדין כל-זמן שהבית שלם גם הפרשיות הרי הן בחזקתן ואינן צריכין בדיקה, ומכל-מקום נכון לבדוק, מפני שלפעמים מתקלקלין מן הזיעה, ואם אינו מניח אותן אלא לפרקים, צריכין בדיקה ב' פעמים בכל שבע שנים, כי יש לחוש שמא נתעפשו. וכן אם נקרע הבית, צריכין גם הפרשיות בדיקה, וכן אם נשרו במים. ומכל-מקום אם אין לו מי שיודע לבדקם ולחזור לתפרן, יניחן כך בלא בדיקה, שלא יתבטל ממצות תפילין, אבל לא יברך עליהם⁶⁸.

יא. הלכות מזוזה. ובו כ"ה סעיפים

א מצות עשה לקבוע מזוזה א) בכל פתח¹, ואפילו יש לו כמה חדרים, ולכל חדר כמה פתחים העשויים לכניסה ויציאה, אף-על-פי שהוא רגיל רק באחד מהן, מכל-מקום כולם חייבים במזוזה. ואפילו אם נתמעטו הדירון, ואינו צריך עתה רק לפתח אחד, מכל מקום כולם חייבים. אך אם יש איזו פתח, שאינו עשוי אלא להכניס דרך שם איזה משא לפרקים, ויש שם פתח אחר לכניסה ויציאה, אזי הפתח העשוי רק להכניס משאות פטורה².

ב גם שערי חצרות, מבואות, עיירות, ומדינות, חייבין במזוזה, שנאמר ובשעריך³.

שערים מצויינים בהלכה

כך בפירוש והובא בהנהות מהרש"ם (סי' ל"א) וכ"כ בשו"ת השיב משה (יו"ד סי' ל"א) באמצע התשובה עיי"ש ובאשל אברהם להגה"ק מבומשוטש (סי' ל"א) כתב דמי שנוהג שלא להניח ובא למקום שמניחין אין בזה משום לא תתגוררו ריש לומד שנופו אינו נקי וכיון שיש איזה מעם אין כאן איסור וכ"כ בשו"ת מנוחת משה (סי' ס"ד) ובשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ת סי' ככ"ג) אבל להיפוך שמניח במקום שאין מניחין יש בו לא תתגוררו. ובמאסף לכל המהנות האריך עוד בזה.

א מצות עשה לקבוע מזוזה עי' בשו"ת מהרש"נ (יו"ד סוס"י נ"ז) שחקר שם באם עכו"ם קבע מזוזה בביתו של ישראל אם המזוזה בשרה והעלה רכשרה שאין לאסור משום תעשה ולא מן העשוי והעכו"ם אינו מחוייב בה, דהא גם סוכה יש פמול תעשה ולא מן העשוי ואפ"ה סוכת גנב"ך

68 סי' ליט סעיף ה' מג"א ומ"ג שם. 2 סירפ"ו סעיף ט"ז י"ז י"ח.
יא 1) יו"ד סי' דס"ה סעיף א'. 3) שם סעיף א' וע"ל סעיף ט"ז.

ג צריך לקבעה בימין הנכנס, ואם קבעה בשמאל פסולה, וצריך להסירה ולקבעה בימין ויברך עליה, ואין חילוק בזה בין אישר לאינו אישר⁴.

ד שני בתים אשר לכל אחד יש פתח לרשות-הרכים או לחצר, ובמחיצה אשר ביניהם יש גם-כן פתח, והשתא יש להסתפק בפתח זה, באיזה צד יתן את המזוזה⁵, אולינן בזה בתר היכר ציר, פירוש במקום שנעשים הצירים להדלת, שהדלת נפתח לתוכו וזהו עיקר הבית, ונותנים את המזוזה בצד ימין שנכנסים לתוכו. ודוקא כששני הבתים שוים בתשמישן, אבל אם אחד הוא עיקר תשמישו בזה, לא אולינן בתר היכר ציר, אלא לעולם נותנין את המזוזה בצד הימין שנכנסין להבית, אשר עיקר תשמישו שם, ואפילו הדלת נפתח לתוך השני⁶.

ה מקומה מתחלת שליש העליון של גובה השער, קבעה למעלה מזה כשרה, והוא שירחיקנה מן המשקוף ספח. קבעה למטה משליש עליון צריך להסירה ולקבעה כראוי ובברכה, ואם קבעה במפח העליון, יסירה גם-כן ויקבעה כראוי אבל לא יברך, ויש לקבעה במפח הסמוך לחוץ, ואם שינה בזו אינו מעכב⁸.

ו כיצד קובעה, כורכה מסופה לראשה, דהיינו מאחד כלפי שמע⁷, ומניחה בשפופרת או בשאר דבר⁸ וקובעה במסמרות במזוזת הפתח כאלכסון, ויהא ראשה דהיינו שמע כנגד הבית ושיטה האחרונה

שערים מצויינים בהלכה

כשרה. ועי' בשו"ת חלק לוי (יו"ד סי' קט"ו) העלה נ"כ דכשרה והוסיף עוד אם חזר ונמלה אפי' על דעת להחזירה חייב לברך כיון שלא בירך בראשונה כשקבעה העכו"ם.

ב) באיזה צד יתן את המזוזה עי' בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ב סי' ס"ז) אודות הבתים שיש לפניהם לרשות הרבים מעקה (באלקאן) צריך לקבוע המזוזה מימין הכניסה מהחדר להמעקה אפי' אם הרלת נפתח להחדר פנימה דכיון שאין פתח מהמעקה לרשות הרבים והוא סתום שאין ממנו יציאה לחוץ ותמיד כשכבאים מהמעקה להחדר אי אפשר בלתי אם יצא מתחלה מהחדר להמעקה לכן פשיטא רמה שנכנס מהחדר להמעקה זה מקרי „ביאתך" וכן כתב הטו"ז (סי' רפ"ט ס"ק ר') באם החצר סתום מכל צדדיו ופתח נפתח מבית לחצר קובע המזוזה בימין הנכנס מבית לחצר והכי נמי כן.

(7) סי' רפ"ח סעיף י"ד.

(8) סי' רפ"ט סעיף א'.

(4) סירפ"ט סעיף ב'.

(5) שם סעיף ג' והיא.

(6) שם סעיף ב'.

לצד חוץ⁶. ואם מזוזות הפתח אינה רחבה יקבענה זקופה, וזה טוב יותר מלתתה אחורי הדלת¹⁰. אם לא קבעה אלא תלאה פסולה¹¹, וכן צריך לזוהר למסמרה למעלה וגם למטה, שלא תהא תלויה¹².
 ז קודם שקובעה יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה, ואם קובע כמה מזוזות, די בכרכה אחת לכולן. אם נפלה המזוזה מעצמה וחזר וקבעה צריך גם-כן לברך, אבל אם הוא הסירה כדי לבדקה¹³, יש להסתפק אם צריך לברך¹³.

ח בקצת שערים יש פתח קטן^ד אצל השער הגדול, ודרך הפתח הקטן יוצאין ונכנסין, והשער הגדול אינו נפתח רק לפרקים, וכיון שהם שני פתחים וכיניהם עמוד רחב טפה, חייבין בשתי מזוזות¹⁴.
 ט במקום שיש לחוש שמא יגנבו אותה, אם אפשר לו, יחפור חפירת במזוזת הבית ויניחנה שמת, אבל לא יעמיק לחפור טפה כי שם לא הוי על מזוזת ביתך רק תוך מזוזה ופסולה¹⁵. עוד צריך לזוהר שיהא על-כל-פנים ניכר מקום המזוזה, ואם אי-אפשר לו לחפור בתוך מזוזת הבית, יש לסמוך בשעת הדחק לקבעה בפנים אחורי הדלת, ודוקא במזוזה עצמה ולא בכותל, ולא ירחיקה מחלל הפתח טפה כי אז פסולה¹⁶.
 י אין הבית חייב במזוזה, אלא אם-כן יש בו ד' אמות על ד' אמות^ה.

שערים מצויינים בהלכה

ג) אם הסירה כדי לבדקה עי' בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' דפ"ה) רפשיט ל' דהמסיר מזוזה כרי לבדקה ונמצא כשרה וחוזר וקובעה מיר אין צריך לברך וכן העלה בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' נ"ז) עוד כתב מהר"ם שיק שם דהמסיר מזוזה ורוצה לקבוע מזוזה אחרת צריך לברך ובשו"ת מהרש"ג שם העלה שלא לברך.

ד) יש פתח קטן עי' במצורת דוד בשם שו"ת צמח צדק מיהו אם תוך הדלת הגדולה עשוי דלת קטנה אפי' נפתחת בפני עצמה אינה צריכה מזוזה בפני עצמה ונפטרת בהמזוזה שבדלת הגדולה וכן ראיתי בספר זכר שמחה (סי' קמ"ה) וכתב דמזוזות ביתך כתיב וכאן המזוזות איננה הבית אלא פתח השער עיי"ש.

ה) ד' אמות על ד' אמות עי' בפתחי תשובה (סי' רפ"ו ס"ק ט') דדוקא בית דירה צריך שיהא בה ר' על ד' אמות אבל בית שער ומרפסת אפי' לית בהו ד' על ר' חייבין. עוד כתב שם דאם הבית כולו הוא גדול

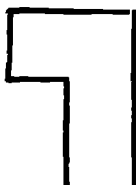
9) שם סעיף ד' ו'.	13) סי' רפ"ט סעיף א' ופ"ח.
10) פ"ת שם סק"ט.	14) ש"ך סקכ"ז וע"י ח"א.
11) טור.	15) סי' רפ"ט סעיף ד' ופ"ת סק"ה.
12) ח"א.	16) שך ס"ק ג' שם וחי"א.

ואם אין בו ד' אמות על ד' אמות, אבל יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות, כגון שארכו יתר על רחבו או שהיא עגולה, יש אומרים דחייב ויש-אומרים דפטור (17).

יא אין הפתח חייב במזוזה, אלא אם יש לו שתי מזוזות גבוהים לכל הפחות עשרה טפחים, ומשקוף על גביהן. ואפילו אין המזוזות מעצים או מאבנים אחרים, רק שכותלי הבנין בעצמו הן המזוזות, ועליהן תקרה גם-כן חייבת (18). ואם אין לבית אלא מזוזה אחת, כגון שמצד האחד עובר הכותל להלן כזה, אם היא מצד שמאל פטורה, ואם היא מצד ימין, יש ספק אם חייבת או לא, ויש לקבעה בלא ברכה (19), או שיקבעה לאחר שיקבע בפתח המחוייבת, ויפטור גם את זאת, וכן בכל מקום שיש ספק יעשה כן (20).

יב יש לו שתי מזוזות ואין לו משקוף, אלא שיש עליהן כיפה (כמין קשת), או אפילו גם מזוזות אין לו, אלא שהכיפה מתעגלת מן הארץ, אם יש בה בגובה עשרה טפחים רוחב ארבעה טפחים חייב במזוזה (21). ואותן החנויות שעושין מזוזה אחת מן הקרקע עד המשקוף, ומזוזה אחת שאינה מגעת עד המשקוף, רק שכוונתן את הכותל לערך אמה או יותר כזה, אם המזוזה שהיא גבוהה עד המשקוף היא מימין הכניסה, נותן את המזוזה באותה המזוזה, ואם המזוזה הקטנה היא מימין נכנס, אם היא גבוהה י' טפחים נותן את המזוזה בה, ואם אינה גבוהה י' טפחים נותנין במקום הרחב (22).

יג יש אומרים דאפילו אין דלתות לפתח חייב במזוזה, ויש-אומרים

שערים מצויינים בהלכה

ויש לו חדרים קטנים חייבין במזוזה. ועי' בספר זכור לאברהם (ח"ג אות מ') דחרר טמן וממנו נכנס לחדרים גדולים חייב במזוזה בהחדר הקטן בשני פתחיו בפתח החיצון ובפתח הנפתח להחדר הגדול אבל בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' צ"ט) כתב דרק הפתח שנפתח להחדר הגדול חייב.

(1) אלא שיש עליהן כיפה עי' בשו"ת משיב דבר להגאון הנצי"ב (ח"ב סי' פ"א) אורות הבתים העשויים כמין צריף שהכותלים משופעים

(17) סי' רפ"ו סעיף י"ג ובש"ך סקכ"ג. (20) ש"ך סי' רפ"ו סקכ"ג.

(18) סי' רפ"ו סעיף א' ב' ובטו"ז שם. (21) עי' טו"ז סק"ב.

(19) שם ש"ך סק"א. (22) דה"ח סוף ה' מזוזה ופ"ת סימן

דבעינן דוקא דלת, ולכן לא יקבע את המזוזה עד שיתלה מקודם את הדלת, ולא יקבע אותה תחלה ואחר-כך יתלה את הדלת, משום דבעינן „תעשה ולא מן העשוי“ (ז²³).

י"ד בית שאינו עשוי לדירה בקביעות (ה) פטור, לפיכך סוכת החג כחג פטור (ט²⁴). וכן אותן חנויות שעושין ביומא-דשוקא לימי משך היריד, ואחר-כך מפרקין אותן, או שנשארות כלי שום תשמיש פטורין (ט²⁵), אבל החנויות הקבועות כסחורה חייבות במזוזה (ט²⁶).

טו אכסדרה שיש לה שלש מתיצות ותקרה על גביהן, ופרוצה ברביעית אף-על-פי שיש לה שתי פצימין כמו צורת פתח, פטורה ממזוזה, מפני שהפצימין לא נעשו משום מזוזה, אלא כדי להעמיד

שערים מצויינים בהלכה

וננו וקורותיו אחר אי חייבים במזוזה. והעלה דפשיטא דפטורים כיון דקיי"ל דאינו סוכה דשיפוע אהלים לאו כאהלים כל שכן לענין מזוזה דבעינן דירת קבע לכולי עלמא בעי שיהיו גובה עשרה טפחים.

(ז) תעשה ולא מן העשוי עי' בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ב סי' ס"ו) לענין פתח שהיה בה מזוזה ועי' שנתקלקל הכותל שם לקחו ממנה הפתח עם המזוזה ואח"כ כשנתקן הכותל שוב נתנו לשם הפתח עם המזוזה כתב שם דמות ולא הוה תעשה ולא מן העשוי כיון דתחלת עשייתו היה בהכשר. ועי' במג"א (סי' ט"ו ס"ק ג').

(ח) שאינה עשוי לדירה בקביעות עי' בשו"ת אבני נזר (ח"ב סי' ש"פ) דבית החולים שיש חולים משתהים שם ב' וג' חדשים אינם חייבים במזוזה אף דבית שכור הוה כשלו אבל כאן החולה אינו שוכר הבית החולים אלא שהוא נתן שכר עבור שהוא שם כעת.

ועי' בשו"ת תרשיש שהם (סי' נ"ב) דאותם הנוסעים בימי הקיץ להכפרים לשאוף אויר צח ושוכרים שם דירות על איזה חדשים פטורים ממזוזה והביא שכן כתב הברכי יוסף (סי' רפ"ו אות ט') כשבורחים מדבר ושוכרים בתי נכרים או אחר שלשים יום יניח מזוזה ויברך וה"נ כן ובשדי חמד (מערכת מ"ם כלל קי"ח) כתב דאינו רומה דהתם בורח מהדבר ולולא האונס הזה אין לו שום חפץ ורצון בהדירה שבכפר משא"כ הכא שיושב בהכפר מפני צחות האויר ומתענג בה ואפ"ה מסיים דיניח בלא ברכה.

(ט) לפיכך סוכת החג פטור ובש"ע (סי' רפ"ו סעי' ג') כתב דביהכנ"ס פטור ממזוזה ועי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ק"י) אודות

רפ"ו סקי". 24) ע"ל סי' קליד סעיף ה'.

25) סי' רפ"ו סעיף ט"ו ש"ך ופ"ת שם

26) פ"ת שם סקי". וע"ל סי' ט. סעיף ר'.

התקרה, אבל אם יש לה מחיצה גם ברוח רביעית, אף-על-פי שהמחיצות נמוכות ואינן מגיעות עד התקרה, ואף-על-פי שהן עשויות חלונות חלונות חייבת²⁷.

מזן בית שער, והוא בית קמן שאצל שער החצר, שהשומר יושב שם, ומרפסת שהוא דרך לעלות בה לעליה, וחגנה והדיר, פטורין ממוזה, כיון שאין עשויין לדירה, ואם יש בית שחייב במוזה פתוח לאחד מאלו או לאכסדרה חייבים אף בפתח שנכנסים להם מרשות הרבים. ולכן שערי חצרות, שערי מבואות, שערי מדינות²⁸ ועיירות כולם חייבים במוזה כיון שבתים החייבים במוזה פתוחים לתוכן; אפילו עשרה בתים, זה פתוח לזה, וזה פתוח לזה (אפילו תשעה החיצונות הן בגונא דפטורין) אם הפנימי חייב במוזה, כולם חייבים. ולכן שער הפתוח מן חגנה לחצר, חייב במוזה²⁹, ויש-אומרים דבית שער ומרפסת חייבים, אפילו אין בית פתוח להם³⁰, ויש לקבעה בלא ברכה.

יז בית המרחץ, בורסקי ובית-הטבילה פטורין, מפני שאינן לדירת כבוד³¹. אבל רפת בקר וחדר שמגדלין בו עופות, ובית התבן והעצים, ואוצרות של יין או של שאר משקין, אם יש להם שיעור בית, חייבין³² ויש פטורין³³.

שערים מצויינים בהלכה

ביהכנ"ם שיש עזרה לפניו (פאליש-פארהויו) והוא דרך כניסה לביהכנ"ם ובצדה יש ב' חדרים שמתפללים ולומדים שם ובשני החדרים הנ"ל יש מוזה אי גם בעזרה שהוא דרך כניסה להביהכנ"ם ולהחרדים חייב במוזה או לא והעלה רהעיקר פתח העזרה נעשה לביהכנ"ם רוב נכנסין לביהכנ"ם והמיעוט נכנסין להחרדים שבצדה להתפלל שם לכן פטור ממוזה והביא רבעיר פרעמיסלא יש פתח כזו ואין לה מוזה ובעיר לבוב יש בכנון זו מוזה. (י) שאינן לדירת כבוד עי' בברכי יוסף (סי' רפ"ו אות ג') שדן שם אי בית האסורים של יהודים חייב במוזה או לא והביא מהרב בית הלל שרעתו לפטור ולימד זה מש"ם (יומא י'): וכן בשו"ת שער אפרים (סי' פ"ג) דעתו לפטור ובנו בהנ"ה שם דעתו לחיוב וכן העלה הברכי יוסף שם אולם דעתו להסכים לפטור בבית האסורין שיושבין שם כשני חדשים משום דהוא ירדת עראי עיי"ש.

(27) סי' רפ"ו סעיף ה.

(28) עי' רש"י יומא י"א.

(29) רמב"ם מהלכות מוזה הל' ד ח.

(30) סי' רפ"ו סעיף ז' ושיך סקטיו.

(31) שם סעיף ד.

(32) שם סעיף א' ב'.

(33) רמב"ם שם הל' ז'.

יח במקום שתינוקות מצויין, או שלפעמים רוחצין שם או שמשתינים שם, יכסה את המזוזה, ודוקא בהזדמנות דרך עראי, סומכין על הכיסוי, אבל לקבוע שם תשימש בזיון, כגון להעמיד שם כלי לשופכין אין לסמוך על הכיסוי⁽³⁴⁾.

יט בית וכן חצר שגם עכו"ם דר שם פטור⁽³⁵⁾.

כ מרתף שהמזוזות עם הפתח שוכבים בארץ פטור יא, דלא נקרא מזוזה אלא כשעומדת⁽³⁶⁾.

כא השוכר בית יב בחוץ-לארץ, פטור ממזוזה שלשים יום יג, דלא הוי דירת קבע⁽³⁷⁾.

כב היוצא מן הבית וישראל אחר יכנס לדור שם, לא יטול הראשון את המזוזות, אלא יניחם והשני ישלם לו עבורם⁽³⁸⁾.

כג חייב אדם להזהר מאד במצות מזוזה יד, מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנסו ויצא, יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש-

שערים מצויינים בהלכה

יא שוכבים בארץ פטור עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ל"ו) בפתח מרתף שהוא משופע אי דינה כעומרת או כשוכבת והביא ראיות ראלכסון הוה כעומר והעלה כשהוא משופע ממש וכ"ש כשנוטה יותר לעמידה חייב במזוזה ואם נוטה לשכיבה יש לצרר לפטור ולכן לא יברך עליה עיי"ש

יב השוכר בית עי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב צ"ד) כאם עשה מזוזה בבית השכור אצלו רמחוייב מדרבנן ואח"כ קנה הבית רמחוייב מדאורייתא אין צריך לחזור ולברך ונפטר בברכה כשעשה כשהיה מחוייב מדרבנן בעת שהיה שכור אצלו וראיה ממנ"א (סי' רס"ז) ריכול לקרש מבעור יום אף דלא הוי רק מדרבנן ואין צריך לחזור ולקרש כשנעשה לילה ומחוייב מדאורייתא.

יג פטור ממזוזה שלשים יום עי' בברכי יוסף (שיורי ברכה יו"ד סי' רפ"ו) הביא משו"ת תורת חסד הספרדי (סי' נ"ג) דאם בא לקבוע מזוזה תוך שלשים יום לא יברך ועי' באשל אברהם אופנהיים (או"ח י"ד ס"ק ב') דרעתו שם דרשאי לברך וציון להמנ"א (שם ס"ק ה') וכן הביא בפת"ש (יו"ד סי' רפ"ו ס"ק י"ד) בשם שו"ת רב משולם (סי' א') וכן העלה בשו"ת פני מבין (יו"ד סי' רי"ב) וכן המנהג.

יד חייב אדם להזהר מאד במצות מזוזה עי' בקרבן העדה (ירושלמי

34 סי' רפ"ו סעיף ה' ופ"ת סק"ו.

35 שם הגה סעיף א'.

37 סי' רפ"ו סעיף כ"ב.

38 סי' רצ"א סעיף ב'.

36 פ"ת סי' רפ"ו סק"א.

ברוך-הוא, ויזכור אהבתו ויעיר משנתו, ושגיותיו בהבלי הזמן, וידע כי אין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים. אמרו רבותינו ז"ל⁽³⁹⁾ כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בכגדו ומוזזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם⁽⁴⁰⁾. עוד אמרו רבותינו ז"ל⁽⁴¹⁾ בעון מוזזה, בניו ובנותיו מתים קטנים. וכל הזהיר במוזזה יאריכו ימיו, שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם⁽⁴²⁾.

כד ולפי שהמוזזה הוא להזכירו יהוד שמו יתברך, לכן כשיוצא מפתח ביתו, וכן כשנכנס ינשק אותה⁽⁴³⁾. אבל לא יניח את היד על המוזזה עצמה, אלא יזהר שיהיה זכוכית על השם⁽⁴⁴⁾. וכשיוצא מביתו ומניח ידו על המוזזה יאמר: ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני, ה' ישמר צאתי ובואי מעתה ועד עולם⁽⁴⁵⁾.

כה מוזות היחיד נבדקת שתי פעמים בשבע שנים, ושל רבים (שאינן להטריח עליהם) נבדקת שתי פעמים ביוכל⁽⁴⁶⁾.

שערים מצויינים בהלכה

סוף מנילה) ראסור לדור בבית שאין בה מוזזה ובפמ"ג (או"ח ס"ק י"ד) כתב עוד ראם יש לו בית אחר מחוייב לצאת כשהוא שבת ואי אפשר לו היום לקבוע ובאין לו בית אחר שרי וכן כתב בפת"ש (יו"ד סי' רפ"ה ס"ק א') דגם בחול הדין כן כשאין בנמצא מוזזה לקנות רביש לו בית אחר מחוייב לצאת ובאין לו שרי. ועי' במנ"א (סי' י"ג ס"ק ח') שהביא מהמרדכי רמותר לדור בבית שאין שם מוזזה ועי' במנחת פתים (או"ח סי' י"ג) שרעתו כן להלכה עיי"ש.

(39) מנחות מ"ג: שם סעיף ב' ובח"א.

(40) כ"ו מלשון הרמב"ם פ"ו הי"ג. (44) פ"ת סק"ד, וקה"ס מה"ת חקירה י"ט.

(41) שבת ל"ב: (45) שם סעיף ב'.

(42) סי' רפ"ה סעי' א', ונוכה לדירה נאה (46) סי' רצ"א סעיף א' ועי' רא"ש סוף

הלכת תפילין. (שבת כ"ג:).

יב. הכנת הגוף לתפלה ומקומות שראוי להתפלל שם. ובו ט"ו סעיפים.

א כתיב הכון לקראת אלהיך ישראל. פירוש שיכין את-עצמו לפני השם-יתברך, שילביש את-עצמו במלבושי כבוד כשהולך להתפלל, כמו שהולך לפני שר נכבד⁴. ואפילו אם מתפלל בביתו ביחידות ילביש את-עצמו כראוי. ובמקומות שנוהגין לילך בחגורה, אסור להתפלל עד שיחגור את-עצמו⁶.

ב טוב ליתן צדקה קודם התפלה, שנאמר אני בצדק אחזה פניך³, גם יקבל קודם כל תפלה, מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו, כי אם חסו-שלום יש פירוד לבבות ישראל למטה, או גם למעלה אין התאחדות, אבל התאחדות בגופיהן שלמטה, גורם התאחדות ודבקות נפשותיהן למעלה, ועל ידי זה גם תפלותיהן מתאחדות, ואז בהיות תפלותיהן כלולות יחד, היא רצויה לפני יתברך שמו.

ג כתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, ודרשו רבותינו ז"ל⁴ דרגליך היינו הנקבים שאצל הרגלים, ולכן צריך לבדוק את עצמו קודם התפלה אם אינו צריך לעשות צרכיו, ואם מרגיש בעצמו אפילו קצת הרגשה לצרכיו, אסור לו להתפלל. ואפילו בדברי תורה אסור כל זמן שגופו משוקץ עד שינקה את עצמו. ובדיעבד אם התפלל כשהוא נצרך לנקביו, אם הוא משער בעצמו שהיה יכול להעמיד את עצמו, שיעור הילוך פרסה (שעה וחומש) תפלתו תפלה, ואם לאו אפילו בדיעבד אם התפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל א'. ויש-אומרים שאם יכול להעמיד את עצמו (שיעור פרסה), אפילו לכתחלה מותר לו להתפלל, ויש לסמוך על זה אם הוא בענין שבעוד שיפנה יעבור זמן תפלה⁵.

שערים מצויינים בהלכה

א) וצריך לחזור ולהתפלל כתב במג"א (סי' צ"ב ס"א א') דקסמים אין צריך לחזור להתפלל רכן משמע בנמרא (ברכות כ"ג) והפמ"ג (שם א"א ס"א א') הביא משו"ת רמ"א דגם לקסמים צריך לחזור להתפלל.

4) ברכות כ"ג.

יב 1) רש"י ברכות כ"ה.

5) סי' צ"ב סעיף א' ובמג"א שם, וע"ל

2) אריח סי' צ"א סעיף ב'.

סימן י"ח סעיף ט"ז.

3) סי' צ"ב סעיף ז'.

ד מי שבירי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיה, עד שיגמור קריאת-שמע ותפלה, מוטב שיעבור זמן קריאת-שמע ותפלה, ממה שיתפלל בלא גוף נקי, ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא (ומשלים אחר-כך כדלקמן סימן כ"א). ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע, יניח תפילין בין הבוחר בעמו ישראל באהבה, לקריאת-שמע ומברך עליהם.⁶

ה צריך לרחוץ את ידיו במים עד הפרק⁷ קודם התפלה⁸, ולכן אף-על-פי שרחץ את ידיו בבוקר אם נגע אחר-כך בידיו באיזה מקום מטונף, דהיינו במקומות המכוסים באדם שיש שם מלמולי זיעה, או שחיכך בראשו, או שלא רחצם בבוקר עד הפרק, צריך לחזור ולרחצם קודם התפלה. ואם אין לו מים צריך לחזור אחריהם, ללכת לפניו ד' מילין או לאחרינו מיל. ואם מתיירא שמתוך כך יעבור זמן תפלה, מנקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי ומתפלל, דכתיב ארחץ בנקיון כפי וגו'. ארחץ במים אם אפשר, ואם לאו בנקיון בכל מידי דמנקי.⁶

ו ואם רחץ ידיו בבוקר, כראוי, ואין ידוע לו שנתלכלכו ידיו באיזה דבר, מכל-מקום כיון שהסיה דעתו בנתיים. ואפילו למד בנתיים, גם-כן הוי היסח הדעת, וצריך גם-כן לרחצם במים לצורך תפלה, אך בזה אין צריך לחזור אחר המים דוקא, שאם אין לו מים מזומנים, ובאם יחזור עליהם יאחר תפלת הצבור לא יחזיר עליהם אלא מנקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי, ומתפלל עם הצבור.⁶

ז ישתדל ויתאמץ להתפלל עם הצבור, דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אימתי „עת רצון" בשעה שהציבור מתפללין וכתוב כה אמר ה' בעת רצון עניתך, ואין הקדוש-ברוך-הוא מואם בתפלה של

שערים מצויינים בהלכה

ב צריך לרחוץ ידיו במים קודם התפלה עי' בשו"ת עין יצחק להנאון מקאוונא (סי' ב') בעיר שנעשה תקנה דאין רשאים אנשים לטבול בהמקוה מפני דהנשים שאננות אינם רוצים לטבול משום נקיות העלה שם דהגם דמדינא דשו"ע בטלוה לטבילת קרי עם כל זה האירנא דכמה אנשים עבלוה עליהם לחובה הוה כנדר ואין רשאים לטבול ולכן אין ממש בהתקנה עיי"ש.

6) לשון הש"ע סי' פ' ועיי"ש בסמ"ג. ברכות ט"ו.

7) רמב"ם הלי תפלה ט"ד ה"ב. 9) שם סעיף ה', וסי' רל"ג סעיף ב' ועיין

8) סי' צ"ב סעיף ד' וא"ר וח"א, ועיין באה"ט שם.

רבים, ואפילו יש בהם חוטאים¹⁰, דכתיב¹¹ הן אל כביר (פירוש רבים) לא ימאס וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי¹².

ח ההולך בדרך ג והגיע למקום שהוא רוצה ללון שם אם יש לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בצבור. אם יוכל לבא שמה בעוד יום, שלא יצטרך ללכת יחידי בלילה צריך לילך ד' מילין לפניו כדי שיתפלל בצבור, ומכל-שכן שלא לילך ממקום שמתפללין שם בצבור, אם יוכל לבוא למחוז חפצו בעוד יום¹³.

ט מצוה גדולה להתפלל בבית-הכנסת או בבית המדרש, שהם מקומות מקודשים, ואפילו אם לפעמים מתכבד שאין שם מנין, מכל-מקום מצוה להתפלל שם גם ביחודות, כיון שהן מקומות מקודשים. ומי שדרכו ללמוד בבית המדרש, יתפלל גם כן שמה בעשרה, אף-על-פי שיש בעירו גם בית הכנסת, אבל מי שאין דרכו ללמוד בבית המדרש, יתפלל בבית הכנסת שיש בה רוב עם¹⁴, וכרב עם הדרת מלך. ואם יש בעירו שני בתי-כנסיות, ילך להרחוק שיהיה לו שכר פסיעות¹⁵. אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נומל שכר כנגד כולם¹⁶. עוד אמרו רבותינו ז"ל¹⁷ כל מי שהולך שחרית וערבית לבית הכנסת, או לבית המדרש בזמן הראוי, ומתאחר שם כראוי, ומתנהג שם בקדושה כראוי, זוכה לאריכות ימים דכתיב אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, לשמור מזוזת פתחי, וכתוב בתריה כי מוצאי מצא חיים.

שערים מצויינים בהלכה

ג ההולך בדרך עי' בשו"ת בנין עולם (סי' ג') דהוא הדין הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה חייב לילך לשם. וכתב עוד דהשיעור מיל אין חושבין מביתו דא"כ אם היא עיר גדולה והביהכ"ם הוא רחוק מביתו יפטר מלילך אלא חושבין מסוף העיר עיי"ש וכתב בש"ע הרב הגרש"ז (סי' צ') דגם בכה"ג שצריך לילך לעיר הסמוכה מחוייב לילך בכוסר ובערב וכן כתב בערוך השלחן (סי' צ' סעי' כ') ובמשנה ברורה (שם ס"ט

10 רמב"ם שם פ"ח הל"א.

12 ברכות ז'. וסימן צ' סעיף ט'.

13 שם סעיף ט"ז י"ז ובמג"א.

16 ברכות מ"ז.

17 ברכות ח'.

14 סימן צ' סעיף ט' י"ח ופמ"ג.

15 מג"א שם סק"ב מגמ"ב ב"מ ק"ז.

י יש לו לאדם לקבוע לו בית הכנסת או בית המדרש, שיתפלל שם בקביעות, וגם יקבע לו שם מקום מיוחד לתפלתו (18), וכל תוך ד' אמות כחד מקום חשוב (19). וטוב אם יכול לקבוע לו מקום אצל הקיר, כדמצינו בחזקיהו המלך, דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו'. ולא יעמוד ולא ישב בתפלה אצל רשע. וכשמתפלל בביתו, יקבע לו גם-כן מקום, שלא יבלוהו בני ביתו (20).

יא מצוה לרוץ כשהולך לבית-הכנסת או לבית-המדרש או לשאר מצות, שנאמר נרדפה לדעת את ה', וכתיב דרך מצותיך ארוץ, ולכן אפילו בשבת מותר לרוץ לדבר מצוה. אבל בתוך בית-הכנסת ובתוך בית-המדרש אסור לרוץ, וכבואו לפני הפתח, ישהה מעט שלא (21) יכנוס בפתע פתאום. וירתע ויפחד מהדר גאונו יתכרך-שמו, ויאמר הפסוק ואני ברוב חסדך וגו' שהוא כמו נטילת רשות ואחר-יכנוס, וילך באימה וביראה כהולך לפני מלך. בקהלות שיש ליהודים רחובות בפני עצמן, מצוה להתעטף בציצית, ולהניח תפילין בביתו וילך כך לבית-הכנסת. ובמקום שדרים בין האומות, או שצריך לעבור דרך מבואות מטונפות, יש להתעטף בציצית ולהניח תפילין בפרוודור של בית-הכנסת, כי הוא ענין גדול לכנוס לבית-הכנסת מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין (22).

יב אם מחמת איזה אונס, אינו יכול לילך לבית-הכנסת או לבית-המדרש, ואפילו לשאר מנין קבוע יש לו איזה מניעה מללכת, יתאמץ לקבץ עשרה אנשים, שיתפלל על-כל-פנים בביתו בצבור, ואם אי-אפשר לו, יתפלל על-כל-פנים בשעה שהצבור מתפללין, שאז הוא עת רצון. וכן מי שהוא דר במקום שאין שם מנין, יתפלל בשעה שהצבור מתפללין

שערים מצויינים בהלכה

נ"ב) כתב דדוקא בבוקר מחויב לילך אבל לא בערב שאינו מחויב לילך בדרך בערב בשביל מנין וכתב בערוך השלחן שם דבשביל פרנסה יכולין להקל בזה דהא מצוה לפרנס אשתו ובניו בראיתא בש"ס (כתובות נ"א.).
 ר) וגם יקבע מקום מיוחד לתפלתו כתב בשו"ת הרא"ש (כלל ה' סי' ג') דהא דאמרינן (ברכות מ"ו:): דגדול מיסב בראש. וכן (בבא בתרא ק"ב.) בישיבה הלך אחר החכמה וכמסיבה אחר הזקנה זה נוהג במסומות שאינם קבועים אבל של ביהבנ"ס אטו אדם גדול שישב בראש והוליד בן

18) סי' צ' סעיף י"ט. שם סעיף י"ב ובמ"א.

19) מג"א סקל"ד. סי' כ"ה סעיף ב' ובמ"א שם, וסי'

20) סעיף י"ט כ"א ומג"א סקל"ג. מ"ג סק"א.

בעיירות, אך אם צריך ללמוד או לעסוק במלאכתו הנחוצה לו, ונתבאר לעיל סי' ה' דאסור להתחיל קודם התפלה, יכול להקדים עצמו ולהתפלל תיכף משתנן החמה²³.

יג וכן מי שחלש לבו, וקשה עליו להמתין מלאכול עד לאחר גמר תפלת הצבור, מותר לו להקדים תפלתו בביתו, כדי לאכול מיד²⁴, ודוקא בביתו מותר לו להקדים תפלתו בענין זה, אבל אם בא לבית-הכנסת שיש שם צבור, אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הצבור. ואפילו אם רוצה לצאת חוץ לבית-הכנסת, להתפלל קודם הצבור אסור, אלא אם-כן רואה שהצבור מתאחרין מלהתפלל, יתפלל הוא בפני עצמו, כדי שלא לעבור הזמן. וכן אם הוא חולה או שיש לו אונס אחר, מותר להקדים תפלתו, אפילו בבית-הכנסת. ויותר טוב שילך לביתו להתפלל²⁵. יד יש-אומרים שאם התפללו צבור בבית-הכנסת, ואחר-כך באו צבור אחר להתפלל שם אין לשליח-הצבור השני לעמוד, במקום שעמד הראשון, משום דהוי גנאי להראשונים, אם לא שכבר יצאו הראשונים מבית-הכנסת. ואם הראשונים הוציאו ספר-תורה וקראו בו, אין להאחרונים להוציא שנית ספר-תורה, לקרות באותו בית-הכנסת. אבל בהרבה קהלות אין מקפידין באלו דברים והכל כמנהג הקהלה²⁶. טז כופין בני העיר זה את זה לבנות בית-הכנסת או בית-המדרש ולקנות ספרים ללמוד בהם²⁷. ובמקום שאין מנין תמיד, כופין זה את זה בקנסות, שיבואו תמיד למנין ולא יתבטל התמיד. ואפילו הלומדים, שעל ידי זה יתבטלו מלימודם, כופין אותם שיבואו למנין, דומן תורה לחדר וזמן תפלה לחדר²⁸.

שערים מצויינים בהלכה

פריץ יפנה את מקומו ויושיבו גדול במקומו לא יעשה כן אלא בנחלתו ירבק ומקומו אל ינח וכן כתב מהר"י בי רב (סי' מ"ח) דבמקום שיש חסרון כיום אין חייב בכבוד הזקן ויחזיק בנחלת אבותיו עיי"ש וכתב על זה בשרי חמד (ביהכנ"ס אות מ"ו) דזה דוקא במקומות שמוכרין להבאים להתפלל אבל בשאין המקומות קנויים מושיבין הזקן במקומו.

23 סעיף ט' ובמ"א. וסימן קמ"ד.

24 כדלעיל סי' ה' סעיף ב'. 27 סימן ק"ג סעיף א'.

25 סעיף י' ובמג"א, וסי' ק"ד סעיף ב'. 28 סי' נ"ה סעיף כ"ב ובאה"ט וא"ד שם.

26 עיין מג"א סוף סימן ס"ט וברי' שם

יג. דיני קדושת בית הכנסת ובית המדרש. ובו ה' סעיפים.

א קדושת בית-הכנסת א) ובית-המדרש גדולה מאד, ומוזהרים עליהם לירא ממי שהוא שוכן בהם יתכרך-שמו, כדכתיב ג) ומקדשי תיראו ג), ובית-הכנסת ובית המדרש נקראים גם-כן מקדש, כדכתיב ואהי להם למקדש מעט ג), ודרשינן ג) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ולכן אסור

שערים מצויינים בהלכה

א) קדושת ביהכנ"ם בזמנינו היום מיחדים חדר סמוך לביהכנ"ם לבתי כסאות לקטנים ולגדולים ויש לזהר בזה שלא ייחדו צד כותלי ביהכנ"ם לקבוע שם הבית סיכול מחרסינה (פארצעלאי) [שהוא דבר שוע וחלק ומשרק שריק מנבו] רהא גם כותל ביהכנ"ם מבחוץ יש בו קדושת ביהכנ"ם כמש"ב בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' נ"ד) והובא בשע"ת (סי' קנ"א) ועי' בראש יוסף (מגילה כ"ז:) דיש להזהיר להעולם שלא ישתינו על קירות ביהכנ"ם מבחוץ ובש"ס נדה (י"ג.) שם איתא שהתירו לאחוז באמה להשתין מחוץ לנג ביהכנ"ם אף שזה עבירה חסורה מאד עיי"ש.

ב) כדכתיב ומקדשי תיראו עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ל"א) בדבר שאומות העולם מקפידים לכבד מקום בית תפלתם אם אנו לא נעשה כן יש חילול השם וכעין זה כתב המנ"א (סי' רמ"ד ס"ק ח') והוא מוסיף לזה רהא כל מה שאנו בונים ביהכנ"ם לקבץ בו רבים ולקדש שם שמים נפקא לן מקרא בפ' אמור „ונקדשתי בתוך בני ישראל" כמו שאיתא בש"ס (מגילה כ"ז:) ורישא דהאי קרא הוא „ולא תחללו את שם קדשי" והשתא אם בבנין ביהכנ"ם יהיה חילול השם בין הנוים מקיימים סיפא דקרא „ונקדשתי" ועוברים על רישא דקרא „ולא תחללו" עיי"ש ומשמע שם דקרא ברבר מפורסם כמו בנין וכרומה שהוא לעין כל שייך דבר זה להקפיד כמו שהם מקפידים אבל ברבר צנעה אין להקפיד רהא בהרבה דברים אין אנו מקפידים כמו שהם מקפידים כמו סעודת מצוה ושינת מצוה.

ג) ואהיה להם מקדש מעט עי' בשו"ת עין יצחק להנאון מקאוונא (או"ח סי' ג') דמותד למכור ביהמר"ר קטן לעשות מהמעות בית סבילה לנשים דהוא מצוה דרבים ואיסור כרת וסתירת ביהמר"ר הוא מדרבנן וכתב עוד טעמים עיי"ש.

ובענין סתירת ביהכנ"ם שאסור אפי' אם רוצים לבנות חדשה כמש"ב בש"ע (או"ח סי' קנ"ב) עי' בשו"ת חתם סופר (סי' ל"ג—ל"ד) שנותן עצה לזה שאחד מבני הקהלה ימכור חדר מכירה גמורה וחלוטה לביהכנ"ם קבוע ואם אין להם ממון לשלם לו יזקוף עליהם במלוה ואח"כ יחזיקו תיכף בהחדר הזה להתפלל וכיון שיש להם חדר לביהכנ"ם מותר לסתור הביהכנ"ם

לדבר כס דברים בטלים, ואין מחשכין בהם חשכונות אלא של מצוה, כגון קופה של צדקה וכדומה. ונוהגין בהם כבוד ד, לכבדם ולרכבם ה, ומדליקין בהם נרות לכבוד ג. אין לנשק בהם בניו הקטנים, שאינו ראוי להראות שם אהבה אחרת, זולת אהבת השם-יתברך ד. **ב** קודם שיכנסו לתוכם יקנה את המיט מעל רגליו. וישגיח שלא

שערים מצויינים בהלכה

ויבנו החדשה וכשיגמור יחזרו וימכרו בחזרה החדר לבעליו הראשון וזה מותר בלי שום חשש, ועי' עוד בשו"ת דברי חיים (סי' י"א וסי' ט"ז) ובשו"ת מהרי"א אסאד (סי' כ"ז) ובשו"ת אבני צדק (סי' י'—י"א).

ד) ונוהגים בהם כבוד לכבדם ולרכבם עי' בהגהות רעק"א (סי' ק"ג) ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ע"ח—ע"ט) שיש איסור נטיעת אילנות בחצר ביהכנ"ס ובשו"ת בנין ציון (סי' ט') כתב שלא מצא איסור נטיעת אילן סמוך לפתח ביהכנ"ס וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' י"ז וסי' כ"א) דמותר לעשות גן סמוך לביהכנ"ס דאיסור לא תטע לך אשרה הוא רק בביהמ"ק כמש"כ הרמב"ם (פ"ו עכו"ם) ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכ"ז) כתב דבמקום שנוהגים העכו"ם לעשות כן בבית תפלתם אז אם אין האילנות נטועים כפי שנטועים הם יש להקל וכן בשו"ת מחזה אברהם (סי' כ"ט) האריך לברר שאין כאן איסור ולדינא יש להתיר אלא אם מערערין טוב להתיעץ ברב גדול.

ה) לכבדם ולרכבם וביהכנ"ס שנתוב על הכתלים מזמורים ופסוקים ובהם שמות שאינם נמחקים והושחרו הכתלים מחמת יושנם ורוצים לצייר מחדש עי' בשו"ת מהרי"א אסאד (סי' ר"ש) שעשה מעשה שכיסו כל שם כמטלית קלף ולבנו עליהם. ועי' בשו"ת מהר"ש למו"ר מראדמישל (ח"ג סי' ט"ז) דאם אי אפשר לרבק עליהם קלף או נייר יציירו באופן זה שיתחילו ללכך ולצייר סמוך למקום השמות דבכה"ג שעשה מעשה במקום חולין וזב אח"כ למקום הקודש ולא נמחק מיד לא חשיב רק הגרמא ויש להתיר גרמא במקום מצוה דשם שנכתב ע"י צנע לא הוה ביה רק פסול דרבנן עיי"ש ועי' במנחת פתים (יו"ד סי' רע"ו סעי' ט') שלא התיר גם בגרמא ולכן בכותל שהיה נכתב עליו „עלינו לשבח לארון הכל" התיר דוקא ע"י נכרי כיון דארון הוא רק כינוי.

ועי' בשאלות ותשובות שואל ומשיב (ח"ג סוס"י קמ"א) דאם מצייירים ביהכנ"ס וכותבין שם פסוקים עם שמות אסור לעשות זה ע"י עכו"ם. ובשו"ת נהרי אפרסמון (יו"ד סי' א') העלה שם להתיר שהנכרי יחקוק השם או באותיות בולטות על הארון הקודש לנוי ועי' בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ת יו"ד סי' קפ"א).

יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. מותר לרוק בהם אך ישפשף תיכף ברגליו⁵.

ג אין נכנסין בהם לא בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים. ואם צריך לכנוס לקרות את חבירו, יכנס ויקרא שם איזה פסוקים או יאמר איזה תפלה, או שישמע מאחרים איזה לימוד, או לכל הפחות ישב שם מעט, כי גם הישיבה בהם היא מצוה, ואחר-כך יקרא את חבירו⁶.

ד אסור לאכול או לשתות או לישן בהם אפילו שינת עראי, ולצורך מצוה כגון בליל יום הכפורים מותר לישן⁷, אך יתרחק מן הארון הקודש⁸. וכן לאכול שם לצורך מצוה, סעודה שאין בה שכרות ולא קלות ראש מותר⁹. וכן אותם האנשים שלומדים שם בקביעות מותרים לאכול ולישן שם אפילו שינת קבע, שלא יתבטלו מלימודם¹⁰.
ה כשבונים בית-הכנסת¹¹, צריכין להוראת תלמיד חכם¹². אך ובאיזה ענין לבנותו¹³.

שערים מצויינים בהלכה

ו) כשבונים ביהכנ"ס עי' במנ"א (סי' קנ"ד ס"ק י"ז) בשם הרא"ם דמותר להתפלל בבית שהיה בו בית תפלה של עכו"ם ובאר"ר שם (אות ט"ו) כתב דאפ"ה ביהכנ"ס קבוע אסור לעשות ממנו ובמשנה ברורה (שם ס"ק מ"ה) כתב דהעולם נוהגין להקל ובביאור הלכה שם העלה דאלו בתי תפלתם שמעמידין שם אליהם אסור לביהכנ"ס ועי' בשו"ת חתם סופר (סי' מ"ב) שמראה להתוס' (מגילה ו'. ד"ה טיאטראות) שכתב לאסור. ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ס ח"ג סי' ע"ב—ע"ג—ע"ד) העלה להתיר באותן שאין שם צלמים וכן בשו"ת עין יצחק (סי' י"א) כתב ג"כ להתיר אבל בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנ"ד) ובשו"ת מחזה אברהם (סי' כ"ז) אוסרים.

בארחות חיים (סי' ק"ג) הביא משו"ת פינת הבית (סי' ז') לאסור לעשות ביהכנ"ס ממקום שהיה שם בית טבילה דהא איתא בש"ע (סי' קנ"ג) דאסור למכור ביהכנ"ס לבית טבילה וממילא הוא הדין להיפוך עיי"ש וכן בשו"ת מחזה אברהם להגאון מבראד (סי' כ"ז) העלה לאיסור ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ל"ה) דמותר ליקח האבנים והלכנים מהמרחץ הישן ולעשות ממנו ביהמד"ר דהוא כשינוי מעשה ושינוי השם ועי' בשע"ת (סי' פ"ד) הביא משו"ת פנים מאירות דאם עשו שינוי מעשה בנופו של מרחץ שעקרו התנור ועשו ממנו בית לדור בו מותר לברך בו ולקבוע מזוזה בפתחו.

8) סימן תרי"ט סעיף ו'.

9) סימן קנ"א סעיף ד'.

10) מג"א שם סקי"ב.

5) סימן קנ"א סעיף ז' ח'.

6) שם סעיף א'.

7) סימן קנ"א סעיף ג' ד'.

יד. דיני פסוקי דזמרה. ובו ח' סעיפים.

א מן הודו עד לאחר השירה המה פסוקי דזמרה, וברוך שאמר היא ברכה שלפניהם וישתבח היא ברכה שלאחריהם. משהתחיל ברוך שאמר עד לאחר גמר התפלה, אמור להפסיק בדיבור אפילו בלשון

שערים מצויינים בהלכה

כתב הטו"ו (סי' קנ"א ס"ק ר') שאין לעשות ביהכנ"ס בבתי שיש בהירידה שלמעלה ממנו דבר מנונה כגון עכו"ם ודבר סינוף שדבר זה אינו מניח התפלה לעלות למעלה עיי"ש ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"ב) דאפי' אם ע"ג החרר שמתפללין שם דר ישראל ולמעלה ממנו דר עכו"ם ג"כ אסור ובשו"ת מהר"ש להגאון מראמישל (יו"ד סי' מ"ח) מתיר משום דהצורות תלויים על כותלי החרר ואינם נגר חלל דירה התחתונה שייחרו לביהכנ"ס וגם היום אין עובדין לצורות הללו כמבואר (ביו"ד סי' קמ"א) ולכן יש להתיר בביהכנ"ס שהוא לזמן.

ז) כשבונין בית הכנסת עי' לקמן (סי' י"ח סעי' י').

ח) צריכין להוראת תלמיד חכם עי' ברמב"ם (תפלה פי"א) וטור (סי' ק"ג) וברמ"א (סי' ק"ג סעי' ה') שעושין בימה באמצע ביהכנ"ס שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם ומסורו מש"ם (סוכה ג"א:) ובידושלמי (סוכה פ"ה ה"א) וזה"ש (פ' שלח דף קס"ד:) ועי' בשו"ת חתם סופר (סי' כ"ח) דאף בביהכנ"ס קטנה שאפשר לשמוע קול הקורא גם אם עומדת אצל הארון הקודש אפ"ה אסור דהא אמרינן בש"ס (סוכה נ"א.) דאנשי אלכסנדריא היו מעמידין הבימה באמצע אף שבלאו הכי לא היו שומעין והוצרכו להניף בסודרין וכו' וככה היו יכולים להניף בסודרין אם הבימה היה בסוף למעלה אע"כ דרוקא צריך להיות באמצע וטעמו שאנו מחזיקין הבימה כמו מזבח ומפני כן אנו מסבבין אותה בחג הסוכות כמו שסבבו המזבח וכו' ועי' מזה בשו"ת אמרי אש (או"ח סי' ז') ובשו"ת מחנה חיים (ח"ג או"ח סי' י"ד) ושו"ת גורן לרוד (סי' ז') ובשו"ת משיב רב להנצי"ב (סי' ט"ו) וכתב סופר (סי' י') ושו"ת מהרי"א אסאד (סי' ג') שכולם כתבו לאסור ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קס"ה) כתב דאפי' אם מתכוונים רק לצורך הרחבת המסום ולא להתרמות לבתי תפלתם ג"כ יש איסור משום ובחשתיהם לא תלכו עיי"ש והגאון הנצי"ב מביא שם לזה מש"כ הרמב"ם (בפהמ"ש ברכות פ"ט) אל תבוז כי זקנה אמך רהיינו שלא ילעיני על תקנת חכמים אעפ"י שהם ישנות וקדמוניות עיי"ש.

ט) ובאיזה ענין לבנותו עי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קע"ט) קהל שבנו או שקנו ביהכנ"ס ריעמוד הש"ץ ויברך הטוב והמטיב ובשו"ת חתם סופר (סי' ג"ג) נראה שם רמסכים לזה וכן עו"ש (סי' קנ"ו) כתב בביהכנ"ס שנשרף ובנו אותו בחזרה העלה שם דהמברך לא הפסיד ומשמע שם דשהחיינו לא יברך ובשדי חמד (ביהכנ"ס אות י"ב) האריך עוד בזה

הקודש א), (וכן בכל מקום שאסור להפסיק אסור אפילו בלשון-הקודש) 4. אך לענין הפסק לדבר מצוה, יש חילוק בין פסוקי דזמרה וברכותיה, לקריאת-שמע וברכותיה. בפסוקי דזמרה, אפילו באמצע ברוך שאמר ובאמצע ישתבח, אם שומע איזה ברכה מותר לו לענות אמן 6, וכן אם שומע שהקהל אומרים קריאת-שמע, אומר עמהם פסוק שמע ישראל וגו' 8, ומכל-שכן לקדיש ולקדושה ולברכו דמותר לו להפסיק ולענות עם הקהל, ומכל-מקום אם אפשר לו לכיין שיפסיק לאלו במקום הפסק, כגון בין מזמור למזמור, או לכל-הפחות בין פסוק לפסוק יעשה, וברוך הוא וברוך שמו לא יאמר תוך פסוקי דזמרה אפילו במקום הפסק (כיון שאינו נזכר כנמרא). וכן הנוסח יתברך וישתבח וכו' שאומרים כשהחזן מנגן ברכו, לא יאמר כיון שאינו אלא מנהג. וכן אם עשה צרכיו ורוחץ ידיו, נראה-לי דלא יאמר ברכת אשר יצר, כיון שיכול לאמרה אחר-כך 4.

ב יאחזו שתי הציצית שלפניו, ויאמר ברוך שאמר בעמידה 6. ובתשלום מהולל בתשבחות ינשקם ויניחם, ויאמר כל פסוקי דזמרה בנחת ובנעימה, ולא במרוצה, וידקדק בכל התיבות כאלו היה מונה מעות, ויכוין פירוש המלות, ומכל-שכן בפסוק פותח את ידך וגו' שצריך לאומרו בכונה גדולה, שיכוין פירוש המלות, ויתפלל במתשבתו על מזונותיו ועל מזונות לכל ישראל, ואם לא כוון בו כלל, אפילו בדיעבד צריך לחזור ולאמרו בכוונה. בין אלילים ובין זה' שמים עשה, צריך הפסיק קצת, שלא יהא נראה כתזוזר למעלה 6.

שערים מצויינים בהלכה

ובשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סי' כ') נשאל אי יש איזה תיקון לומר בבנין ביהכנ"ס והשיב שלא מצא מזה כלום אבל כשנגמר הבנין צריכים לעשות סעורת מצוה כמו בביהמ"ק כראיתא בש"ס (מועד קטן ט. שבת 5).
 א) אסור להפסיק אפי' בלשון הקודש עי' בשו"ת תשורת שי (סי' קכ"ח) דאם עומד באמצע פסוקי דזמרה ואין שם מי שיסרא בתורה אלא הוא מותר לו להפסיק לקרות בתורה מפני כבוד הציבור שהוא כמו כבוד תלמיד חכם דרשאי להפסיק בשבילו ועי' בשו"ת מהרש"ג (סי' נ"ב אות ב') דאין לו להפסיק לומר „ברוך שמייה" באמצע פסוקי דזמרה. ועי' בשו"ת פרי השרה (ח"ב סי' ט"ו) דאם אין מנין בביהכנ"ס

יד 1) סימן נ"א סעיף א' ב' ובאחרונים. 4) וע"ל סעיף ה'.

2) מג"א שם סקי"ג. 5) מג"א סימן נ"א סקי"א

3) טרו"ו סימן ס"ה. 6) סעיף ר' ד' ח' ובאה"ט שם.

ג יזהר שלא ליגע בשעת פסוקי דזמרה, ומכל-שכן אחר-כך עד גמר התפלה, במקומות המכוסים בגופו, או בראשו במקום המכוסה, וכן בצואת החוטם ובצואת האוזן אסור ליגע, כי אם על-ידי מטפחת, ואם נגע בידו יש לו לרחוץ במים. ואם הוא בשעת תפלה, ואי אפשר לו לזוז ולבקש מים, די לו בנקיון צרור, או חוכך ידו בכותל וכדומה⁷.

ד מזמור לתודה אומרים בעמידה ובשמחה, שהוא במקום קרבן תודה, וכן מן ויכרך דוך עד אתה הוא ה' האלהים יאמר בעמידה, וכן השירה יאמר בעמידה, ככוונה ובשמחה, וכן בכרכת ישתבח יעמוד⁸.

ה בשבת וביום-טוב אין אומרים מזמור לתודה, מפני שקרבן תודה באה כנדבה, ואין מביאין נדרים ונדבות בשבת וכיום-טוב. גם אין אומרים אותו כחול-המועד של פסח, מפני שאין קרבן תודה בא אז, לפי שעם התודה צריכין להביא עשרה לחמי חמץ. ולא בערב פסח, כי שמא לא יוכלו לאכלם עד זמן איסור חמץ ויצטרכו לשרפן, ולא בערב יום הכפורים מפני שממעט זמן אכילתם, ומביא קדשים לידי פסול⁹.

ו אם אחר מלבא לבית-הכנסת, עד לאחר שהתחילו הצבור להתפלל, ואם יתפלל כסדר לא יגיע להתפלל תפלת שמונה-עשרה עמהם, והעיקר שיתפלל שמונה-עשרה עם הצבור, על כן יכול לדלג כאשר יתבאר. אך ברכת על-נטילת-ידיים וברכות התורה וברכת אלהי נשמה, לעולם צריך לומר קודם התפלה¹⁰, ועל-כן אם לא אמרם בביתו, צריך לאמרם בבית-הכנסת, ואפילו אם על ידי זה יתאחר מלהתפלל עם הצבור. וגם קריאת-שמע עם הברכות בשחרית, צריך לומר דוקא קודם שמונה-עשרה, דהיינו שיתחיל ברכת יוצר אור, ויתפלל כסדר עד אחר שמונה-עשרה, בלי שום הפסק, (כדי להסמיך גאולה לתפלה דהיינו גאל ישראל

שערים מצויינים בהלכה

שחטר אחד להמנין מותר לאחר לעמוד ולהפסיק בין ישתבח ליוצר כדי שיקרא איש אחד מחוץ להשלים את המנין כיון שההפסק הוא לצורך מצוה. ועי' בשו"ת שאילת שלום (סי' מ"ג) הובא בארחות חיים (סי' נ"א) ריתום העומד בפסוקי דזמרה מותר לו להפסיק לומר קדיש ואפי' בברכות קר"ש מותר לו להפסיק ובשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' קי"ב) העלה שאסור לו להפסיק אפי' בפסוקי דזמרה אלא אם גמרו הקהל תפלת „עלינו”

(7) סימן צ"ב סעיף ו' ד' ופמ"ג. (9) שם הגה סעיף ט'.

(8) סימן נ"א סעיף ד' ט' ובאה"ט שם. (10) ע"ל סימן ז' סעיף ו' ד'.

לשמונה-עשרה) אבל שאר הכרכות וכל הסדר, ופסוקי דזמרה (כלי ברכת ברוך שאמר וישתבח) יכול לאמרם גם לאחר התפלה⁽¹¹⁾.
 ? ולכן לאחר שאמר שלש ברכות הנזכרים-לעיל, והניח טלית ותפילין, אם הוא רואה כי אין לו עוד זמן שיוכל להגיע להתפלל שמונה-עשרה עם הצבור, אלא כשידלג ויתחיל בברכת יוצר אור, אזי יתחיל שם. ואם יש לו זמן לומר גם ברוך-שאמר ותהלה לדוד עד סופו, דהיינו שם קדשו לעולם ועד וישתבח יאמרם. יש לו זמן יותר, יאמר גם הללויה הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם הללויה הללו את ה' מן השמים וגו'. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם שאר הללויה. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם ויברך דוד עד לשם תפארתך. ואם יש לו עוד זמן יותר, יאמר הודו עד והוא רחום, וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי ושם יתחיל. והמזמורים שמוסיפים בשבת וביום-טוב, אם אין לו זמן לאמרם, אזי כל המזמורים והפסוקים שאומרים אותן בכל יום, להם הקדימה, ואם יש לו זמן לומר קצת גם מאלו שמוסיפים נראה לי דבשבת וביום-הכפורים, מזמור שיר ליום השבת והלל הגדול, (שהוא הודו לה' כי טוב וכו') להם הקדימה. ובשאר יום-טוב, להלל הגדול לבד הקדימה, ואחר-כך מזמור למנצח, לדוד בשנתו, תפלה למשה, וכל אלו המזמורים והפסוקים יאמרם קודם ישתבח, ולאחר גמר התפלה ישלים כל מה שדילג, רק ברוך שאמר וישתבח אין אומרים לאחר התפלה. ואם רואה שאפילו אם יתחיל בברכת יוצר אור, לא יוכל להתפלל שמונה-עשרה עם הצבור אלא אם כן ימהר, טוב לו יותר להתפלל בפני עצמו כסדר במתינות ובכוונה⁽¹²⁾.
 ח אם בא לבית-הכנסת, והצבור מתחילין להתפלל פסוקי דזמרה, ואין לו טלית ותפילין והוא מצפה שיובאו לו, יכול להתפלל גם-כן פסוקי דזמרה, וכשיביאו לו טלית ותפילין יניחם לאחר ישתבח, קודם ברכת יוצר אור, ויברך עליהם. ואם מתירא שבעוד שיניחם יתעכב

שערים מצויינים בהלכה

ואין אחר שיאמר קדיש מותר לו להפסיק ובשו"ת מהרש"ג (סי' מ"ח) השיג עליו והעלה שיותר לו להפסיק בכל ענין באמצע פסוקי דזמרה לומר קדיש. ובספר כל בו (על אבלות) מצאתי שהביא ג"כ שם בהגה שחלקו על השאלת שלום שרוצה להתיר אפ"י בברכת קר"ש ורק בפסוקי דזמרה מותר לו להפסיק לומר קדיש לכבוד אבותיו אם לא יהי' מנין אחרי כן.

(11) שם, וע"ל סימן כ' סעיף י"א י"ב.

(12) סימן נ"ב ובח"א.

מלתפלל שמונה-עשרה עם הצבור, ידלג מן והוא רחום שבהודו עד והוא רחום שקודם אשרי, או מן ויושע עד ישתבח, ולא יאמר רק מזמורים העקריים כמו שכתוב לעיל, כדי שיהא לו פנאי להניחם לאחר שהוא אומר ישתבח, קודם שיאמר השליח-צבור הקדיש¹³.

טו. דיני קדיש וברכו וצירוף עשרה ואם יצאו מקצתן ודין הש"ץ. ובו י"ג סעיפים.

א אחר ישתבח אומר השליח-צבור חצי קדיש. אין אומרים קדיש וברכו וקדושה, ואין קורין בתורה אלא בעשרה אנשים גדולים א. ואם לא היו עשרה בשעה שאמרו ישתבח, אלא שנשלמו אחר-כך, לא יאמר השליח-צבור קדיש, כי אין אומרים קדיש אלא אחר דבר שנאמר בעשרה¹⁴, ולכן ימתינו מלומר ישתבח עד שיבאו עשרה. ויכולין להמתין עד קרוב לחצי שעה, ויותר לא ימתינו אלא יאמרו ישתבח, וימתינו, וכשיבאו עשרה יאמרו תחלה איזה פסוקים, ואחריהם יאמר השליח-צבור חצי-קדיש¹⁵.

שערים מצויינים בהלכה

(א) בעשרה אנשים גדולים עי' במנ"א (סי' נ"ה ס"ק ה') רבזמנינו נוהגין לצרף קטן ע"י חומש שבירו ועי' במחהש"ק שם ופמ"ג שם דאנו שאין לנו חומשים בגלילה כספר תורה אלא גרפסים אין לצרפו וכן דעת האחרונים שם הובאו במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ג) ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קס"ב) ובשו"ת פני מבין (סי' כ"ד) כולם מסכימים שבזמנינו אין לצרף שאין לנו חומשים בגלילה כנ"ל וכן בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (סי' ט') כתב שאם ינהגו כך בשעהר"ח ישאר כך גם להלאה וכן כתב בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' ז') אבל בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' כ') מצדד להקל בקריאת התורה כיון שקטן עולה למנין שבעה ובשו"ת מהרש"ם שם מצדד ג"כ לצרף קטן עם ספר תורה בירו שבלאו הכי לא היה להם מנין והביא כן מספר שו"ת מן השמים ולכן הקיל להם שלא יצטרכו לילך להביהכנ"ס של הריפורמין.

(ב) ומחלל שבת בפרהסיא אי מצרפין אותו למנין עי' בשו"ת חכם צבי (סי' ל"ח) ופמ"ג (א"א סי' נ"ה ס"ק ד') שכתבו דאין מצרפין דחשיב

¹³ ס"ט סקיד וסימן רל"ד סק"א.

¹⁴ סי' נ"ד סעי' ג.

¹⁵ ס"ו (1) סימן נ"ה סעיף א, ומג"א סימן 2) סימן נ"ג בהגה סעיף ג ומג"א סק"ה.

קצור שלחן ערוך מו

צמ

ב גדול, היינו שעברו לו שלש עשרה שנה ונכנס לשנת י"ד, (וסומכין על החזקה דמסתמא הביא ב' שערות) 3 כגון שנולד בראש חודש ניסן, אינו נעשה גדול עד ראש-חודש ניסן דהיינו בתחלת הלילה של ראש-חדש ניסן לאחר י"ג שנים נעשה גדול, מי שנולד בחודש אדר, כשהיתה שנה פשוטה, וכשנעשה גדול השנה מעוברת, אינו נעשה גדול עד אדר שני 4, אבל אם נולד בשנה מעוברת באדר-ראשון, נעשה גדול גם-כן באדר ראשון 5. ואם כשנולד היתה שנה מעוברת, וכשנעשה גדול היא שנה פשוטה, בין שנולד באדר-ראשון, בין שנולד באדר-שני, נעשה גדול כיום זה באדר של עתה. ונמצא, כי לפעמים נער שנולד קודם לחבירו, יתאחר יותר להיות גדול, מחבירו שנולד אחריו, כגון שנולדו בשנה מעוברת, זה בכ' לאדר-ראשון וזה ב' לאדר-שני והשנה אשר נעשים גדולים, היא שנה פשוטה 6.

ג צריכין ליוהר, שלא למנות את האנשים לגלגלותם לידע אם יש מנין, כי אסור למנות את ישראל לגלגלותם, אפילו לדבר מצוה, דכתיב וישמע שאל את העם ויפקדם בטלאים. ונוהגין למנותם באמירת הפסוק הושיעה את עמך וגו' שיש בו עשרה תיבות.

ד צריכין שיהיו כל העשרה במקום אחד, והשליח-ציבור עמהם, אבל אם מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר, אינם מצטרפין, אף-על-פי שהפתח פתוח ביניהם, ואפילו אם הרוב המה בבית-הכנסת, והמיעוט בעזרה שלפני בית-הכנסת, אינם נגררים אחר הרוב להצטרף עמהם, ואפילו העומדים על האסקופה בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו, כשסוגרין את הדלת נמצא מקום זה לחוץ, אף-על-פי שעתה הפתח פתוח, מכל-מקום נדון כלחוץ. וכל זאת לענין צירוף לעשרה 7 אבל אם

שערים מצויינים בהלכה

כגוי ובשו"ת משוב דבר להנצ"ב (סי' ט') כתב נמי שלא לצרף דהא דאמרינן בש"ע (סי' נ"ה סעי' י"א) דעבריון נמנה למנין עשרה זה דוקא בטומר לדבר אחד דאע"נ דכתיב זכה רשעים תועבה ותפלה במקום קרבן מ"מ הא מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדאיתא בש"ס (חולין ה'). אבל המחלל שבת שאין מקבלין ממנו קרבן ה"נ אין מצדפין אותו למנין עי"ש אבל בשו"ת מהרי"א אסאד (יו"ד סי' נ') ובשו"ת בנין ציון (סי' כ"ג) דעתם

3) סימן נ"ה סעיף ה'.

4) הגה סימן נ"ה סעיף י'.

6) שם סעיף י"ז.

7) שם סעיף י"ב י"ח.

5) באה"ט סק"י"א ועי' חת"ט סימן י"ד

היו כאן עשרה, ואומרים קדיש או ברכו או קדושה, אזי כל השומע קולם, יכול לענות עמהם⁵, אפילו כמה בתים מפסיקים ביניהם, כי אפילו מחיצה של ברזל, אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ובלבד שלא תהא שם צוואה או עבודת-גלולים⁶.

ה צריך לזהר מאוד, לשמוע הקדיש ולענות אחריו בכוונה, ומכל-שכן באמן יהא-שמיה-רבא, שצריך לכוין היטב, שכל העונה אמן יהא-שמיה-רבא בכל כחו וכוונתו, קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. ויש לענות אותו בקול רם, שבקול זה שוכר כל המקטריגים, ומבטל כל גזירות קשות. ומכל-מקום לא יתן קולות גדולים, שלא יתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא. אומרים אמן-יהא-שמיה-רבא וכו' עם תיבת יתברך, ואחר-כך ישמע מן השליח-צבור ויאמר אמן⁷.

ו יש-אומרים שאין צריכין לעמוד בקדיש, אך כל קדיש שתפסו בעמידה כגון אחר הלל, יש לעמוד עוד בו, עד לאחר אמן יהא-שמיה-רבא. ויש-אומרים שיש לעמוד תמיד, לקדיש ולשאר דבר שבקדושה, דיש ללמוד בקל-וחומר מעגלון מלך מואב, דכתיב ואהוד בא אליו וגו' ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא, ומה עגלון מלך מואב שהיה

שערים מצויינים בהלכה

דמחללי שבת בזה"ו נחשבים קצת כתינוק שנשבה לבין העכו"ם דהא הרבה הם מחללי שבת ואין דעתם בזה לכפור עוד באמונתנו עיי"ש ובשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' פ') הביא מכנה"ג שיש לצרף עבריון לכל דבר שבקדושה ובמשנה ברורה (סי' נ"ה ס"ק מ"ז) כתב דכל מי שכופר בתורה שבע"פ אין לצרפו לכל דבר שבקדושה וכ"כ בשערי אפרים (שער א' אות ל"ד) ועי' במהרש"א (ריש מס' כריתות ד"ה שהרי חלבנה) ועי' בשו"ת צני תפארת (סי' ל"ט) דמחלל שבת אין לצרפו וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (סי' ט"ז אות ג' וסי' קי"א) ובשו"ת קרן לדוד (או"ח סי' ל"א) ופרי השדה (ח"ג סי' ג').

ג ועי' במשנה ברורה (סי' נ"ה ס"ק כ"ד) הביא שם דאונן אין לצרפו למנין וציון שם מפמ"ג אבל באמת המעיין שם בפמ"ג (שם ס"ק ד') יראה דדעתו שיש לצרפו למנין דלא גרע למי שישן שכתב המחבר (סי' נ"ה סעי' ו') שמצרפיו עיי"ש ובארחות חיים סי' נ"ה הביא מספר כרם שלמה שחעלה דבזה"ו שיש מתעסקים אחרים יש לצרפו למנין ועי' בבאה"ט ס"ק ז'.

ב אזי כל השומע קולם יענה עמהם ובאם שומע ברכו וקדושה עיי' הראדיא אי יכול לענות עמהם עי' לעיל סי' ו' ס"ק ג'.

(9) סימן ג"ו סעיף א' ומג"א שם.

(8) שם סעיף כ'.

עובד-כוכבים קם לדבר ה', כל-שכן אנחנו עמו, וכן יש להחמיר⁽¹⁰⁾.
 ז אם אין ט' שומעין להשליח-צבור, לא יאמר כלל קדיש, כי כל
 דבר שבקדושה אין אומרים בפחות מעשרה, דהיינו אחד אומר ותשעה
 שומעים. ומכל-מקום אם אחד מהעשרה מתפלל ג) תפלת שמונה-עשרה,
 אף-על-פי שאינו יכול לענות עמהם מצטרף, והוא הדין לב' וג' וד', כל
 שנשאר הרוב שעונים, אין המיעוט מעכב⁽¹¹⁾. אבל אם אחד מהן ישן,
 צריכין להקיצו, כי הישן אינו מצטרף לעשרה⁽¹²⁾.

ח לאחר שאמר השליח-צבור חצי-קדיש, אומר בקול רם ברכו
 את ה' המבורך, והצבור עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד, והשליח-
 צבור חוזר ואומר גם-כן ברוך ה' המבורך לעולם ועד, שלא יוציא את-
 עצמו מן הכלל, שאומר להם ברכו, והוא אינו מכרך⁽¹³⁾. יש נהגין לענות
 אחר השליח-צבור אמן, אבל השליח-צבור לא יענה אחר אמירת הקהל.
 אם השליח-צבור מאריך בניגון בברכו, אומרים הקהל יתברך וכו' ואין
 לאמרו אלא בשעה שהוא מנגן, אבל כשאומר התיבות, לא יאמרו כלום,
 אלא ישמעו מה שהוא אומר⁽¹⁴⁾. אף מי שלא שמע מן השליח-צבור
 שאמר ברכו, אלא שומע שהצבור עונין ברוך, וכו' יכול גם הוא לענות
 עמהם⁽¹⁵⁾.

ט הקדושה שביוצר אור יש להדר לאמרה בצבור, ואם אי-אפשר
 אומרה גם ביחידות⁽¹⁶⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ג) ומכל מקום אם אחד מהעשרה מתפלל עי' בשו"ת חלק לו' (או"ח סי' מ"ה) דאם הששי לא התפלל השמנה עשרה ביחד עמהם יכולין
 לצרפו אם ימתינו עליו עד שיתחיל ויסיים גם הוא תפלתו דכיון דלא נמרו
 עוד תפלתם שהרי יש להם עוד לומר „אשרי ובא לציון" ודבר זה דומה
 לשנים שקבעו אכילתם ולא נמרו עוד ובא השלישי וקבע גם הוא מצטרף
 עמהם ולרעתי אין ראייה דאי להתם קא מרמית נימא נמי דאם חמשה
 התפללו יחד וגמר השמנה עשרה ובא הששי והניח טלית ותפילין והתחיל
 להתפלל ימתינו עליו עד שנם הוא יתפלל כל התפלה ויסיים השמנה עשרה
 ומצאתי אח"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ח) שבתב דהרבר פשוט דאם
 אחד עומד עריון בקר"ש אין מצטרף להם דצריך שיתפללו כל הששה יחד.

(10) שם ובמ"א סק"ד. סעיף ר' ד.

(11) א"ר ודה"ח ועיל סימן כ' סעיף ב'. (14) שם בסימן נ"ז ובבאה"ט ופמ"ג.

(12) טו"ז סימן נ"ה סק"ד. (15) סימן כ"ד סעיף י"א בהגה.

(13) סימן נ"ז סעיף א' וסימן קל"ט (16) סימן נ"ט סעיף ג'.

י אם אין בכית-הכנסת רק מנין מצומצם, אמור לכל אחד מהם לצאת, ועל היוצא נאמר ועוזבי ה' יכלו, אבל אם ישארו עשרה, יכולים היתרים לצאת¹⁷). אם כבר שמעו ברכו, וקדושה והקדישים עד לאחר עלינו¹⁸). ובדיעבד אם לא נשארו עשרה, יכולין לגמור בלא עשרה (רק שיהיו רוב מנין) את הענין שהתחילו בעשרה, ואם התחיל השליח-צבור לחזור את התפלה, גומר החזרת כל התפלה ואומרים קדושה, וגם אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו', אבל אין הכהנים נושאים את כפיהם¹⁹). וגם אין אומרים קדיש לאחר השמונה-עשרה, כי המה ענינים אחרים²⁰). ואם התחילו לקרות בתורה בעשרה, ויצאו מקצתן, גומרין את הקריאה, אבל אין מוסיפין. וגם אין קורין למפטיר, אלא האחרון שבמנין הקרואים, קורא את ההפסדה בלא ברכות²¹).

יא השליח-צבור ד) צריך שיהיה הגון, שנאמר נתנה עלי בקולה על-כן שנאתיה, ואמרו רבותינו ז"ל²²) זה שליח-צבור שאינו הגון ויורד לפני התיבה. ואיזה הגון, זה שהוא ריקן מעבירות, ופרקו נאה, פירוש, שלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושהוא עניו ומרוצה לקהל, שייסכמו לתפלתו, ויש לו נעימה וקול ערב שמושך הלב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים, כדי שיהיו הפסוקים שבתפלה סדורים בפיו. ואם אין מוצאין מי שיהיו בו כל המדות הללו, יבחרו את הטוב שבהם בחכמה ובמעשים טובים²³).

יב אין לאדם להתפלל לפני התיבה שלא ברצון הקהל, וכל מי שהתפלל שלא ברשות, מחמת אלמות וניאות, אין עונים אמן אחר ברכותיו, שנאמר וכוצע ברך נאץ ה'²⁴).

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ע"ז) באם היו ששה בעת התפלה בלחש ואח"כ באו עוד אנשים והשלימו לעשרה דמותר לומר תפלת י"ח בקול רם וכן ראה מעשה רב עי"ש.
ד) השליח ציבור דיני שליח ציבור כתבתי לקמן ח"ג סי' קכ"ח ס"ט ה'.

17) סימן נ"ה סעיף ב.

18) דה"ת. 22) תענית ס"ז.

19) שם סעיף ב' ג' ובאה"ט סק"ד. 23) סימן נ"ג סעיף ד' ה'.

20) כ"כ הסרי"ח. 24) סימן נ"ג הגה סעיף כ"ב.

21) סימן קמ"ג סעיף א' ובמג"א וש"ס

יג אין ממנין לשליח-צבור קבוע אלא מי שנתמלא זקנו, אבל באקראי בעלמא, כל שהוא בן י"ג שנה ויום אחד, יכול לירד לפני התיבה (25).

מז. דיני הפסקות בברכות קריאת-שמע ובקריאת שמע. ובו ה' סעיפים.

א קריאת-שמע ושלוש ברכותיה שהן: יוצר אור, אהבה רבה, אמת ויציב, (וכן במעריב קריאת-שמע ובכרותיה 1) הן חמורים יותר מפסוקי דזמרה. והן נחלקים לפרקים, ואלו הן בין הפרקים, בין יוצר המאורות לאהבה רבה, בין הכוחר בעמו ישראל באהבה, לשמע ישראל, בין ובשעריך לזהיה אם שמוע, בין על הארץ לויאמר (2).

ב (בין הפרקים א) מותר לומר אמן, על כל ברכה שהוא שומע, ומכל-שכן דמותר לענות לקדושה ולקדיש ולברכו, אבל ברוך-הוא וברוך-שמו לא יאמר (3). ונס אם שומע שהקהל אומרים קריאת-שמע, לא יאמר עמהם את הפסוק שמע ישראל, אלא יאמר מה שהוא אומר בקול-דם כדרך שאומרים הקהל שמע ישראל, שיהא נראה כאלו קורא עמהם (4). ג באמצע הפרק, אינו עונה אמן רק אחר ברכת האל הקדוש, ואחר ברכת שומע תפלה, ובקדיש יאמר: אמן יהא שמיה רבא מברך

שערים מצויינים בהלכה

א) בין הפרקים עי' בא"ר (סי' סו) באם קראוהו לעלות לתורה והוא עומד בבין הפרקים מותר לומר לחזן שיעשה ה"מי שבירך" דדומה לשאילת שלום והשבה מפני הכבוד. ובפתחי שערים להגאון רא"ז פרגליות (שער א' אות ב') השיג עליו ממש"כ המג"א (סי' סו ס"ק א') רבביהכנ"ס אפי' בפסוקי דזמרה אסור להפסיק לשאלת שלום ובספר שערי רחמים (שם אות ג') מחזיק ברברי הא"ר שמותר לו להפסיק דהטעם שאין להפסיק לשאלת שלום בביהכנ"ס הוא כי מקום קדוש שעומד בו גורם שלא יכעוס חבירו על השאלת שלום אבל ה"מי שבירך" שנוהגין אף בביהכנ"ס תו הדרא להיתרו הראשון שמותר להפסיק עיי"ש.

(25) שם סעיף ה' (יתר דיני השיצ בש"ע 3) סימן ס"ו סעיף ג' /ומג"א סימן קכ"ד סימן נ"ג).

מז 1) מג"א סימן רל"ו סק"א. 4) סימן ס"ה סעיף ב' ודה"ת.

2) סימן ס"ו סעיף ה'.

לעלם ולעלמי עלמאי. וכשאומר השליח-צבור דאמירן בעלמא ואמרו אמן, יאמר גם-כן אמן, ושאר אמנים שבקדיש לא יענה, שאינם מעיקר הקדיש. ובקדושה ישתוק וישמע מהשליח-צבור, ויאמר עם הקהל, קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וישתוק ויאמר עם הקהל ברוך כבוד ה' ממקומו, ויותר לא יאמר, שאינו מעיקר הקדושה. ואם שומע ברכו, בין מן השליח-צבור בין מן העולה לתורה, עונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד וגם אמן, שאחר ברכת העולה. ואם הקהל אומרים מודים, ישחה גם-כן ויאמר מודים אנחנו לך ולא יותר (5), ואם שומע קול רעם יש-אומרים דמותר לו גם-כן להפסיק ולברך ויש-אומרים דלא יפסיק בזה (6).

ד אלו ההפסקות שאמרנו, שמותר להפסיק באמצע הפרק (ב), אם הוא בברכות, יכוין שיהא ההפסק היכא דסליק ענינא, ואם הוא בקריאת שמע יכוין שיהא ההפסק בין פסוק לפסוק, ואם אי-אפשר מותר לו להפסיק אפילו באמצע הפסוק, ויתחיל אחר-כך מתחלת הפסוק (7).

ה מה שאמרנו שמותר להפסיק באמצע הפרק (ג) לדברים שאמרנו, אינו הדין בפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי בהם אסר להפסיק בכל ענין, ואפילו המלך שואל בשלומו לא יפסיק להשיבו (8). ובין אני אלהיכם לאמת ויציב גם-כן לא יפסיק כלל משום דכתיב בקרא (9) ה' אלהים אמת לכך אין מפסיקין בין אלהיכם לאמת, ונכון ליהודר שלא להפסיק, עד לאחר שאמר, גם תיבת ויציב, (לפי שגם ויציב הוא לשון אמת) ואחר-כך יכול להפסיק, כמו במקום אחר

שערים מצויינים בהלכה

(ב) שמותר להפסיק באמצע הפרק עי' בשו"ת קנאת סופרים (סי' קכב) נשאל שם באחר שקראוהו לעלות לתורה למפטיר והוא עומד באמצע קר"ש העלה שם שמותר לו לעלות ולומר ברכת התורה לפניה ולאחריה אבל ההפטורה עם ברכתיה לא יאמר הוא אלא אחר יאמר זה כדון מי שאינו יכול לומר ההפטורה דאחר אמרה עיי"ש.

(ג) שמותר להפסיק באמצע הפרק כתב בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' ה') במי שהוא באמצע קר"ש וברכותיה ושמע מש"ץ שהוא קורא בתורה וטעה בטעות אין לו להפסיק בריבוד לתקנו אלא יסח חומש ויראה לו הטעות.

(8) סימן ס"ו סעיף א.

(9) ירמ"ב ז' ז'.

(5) סימן ס"ו סעיף ג.

(6) מג"א סק"ה ועיין שע"ת סק"ו.

(7) שם במג"א סק"ג.

באמצע פרק 10). (דין לשאול בשלום ולהשיב שלום, בזמן הזה אין מקפידין, ואין להפסיק בזה אפילו בין הפרקים) 11).

יז הלכות קריאת שמע. וכו' י' סעיפים.

א התחלת זמן קריאת-שמע של שחרית, הוא כמו זמן תפלין 1), ונמשך זמנה עד רביעית היום, בין שהיום ארוך בין שהוא קצר, ונחשב היום מן עלות השחר עד צאת הכוכבים א) 2). ומצוה מן המוכרח לקרות כותיקים, (המחבכים את המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים קריאת-שמע וברכותיה עם הנץ החמה, ויסמוך לה התפלה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. ועל-כל-פנים צריכין ליזהר מאד, שלא לאחר הזמן מרביעית היום, ובפרט בימות הקיץ, כשהיום ארוך 3). במדינתנו לפעמים סוף הזמן הוא קודם השעה השביעית. ומכל-מקום בדיעבד אם עבר הזמן, מותר לקרות קריאת-שמע עם ברכותיה עד שלישי היום. אבל לאחר שלישי היום, אסור לומר הברכות, אלא אומר קריאת-שמע לבד ואפילו כל היום 4) ויש-אומרים דגם הברכות יכול לומר כל היום 5).

שערים מצויינים בהלכה

א) מן עלות השחר עד צאה"כ זהו דעת המג"א (סי נח ס"ק א') ולפי זה זמן קר"ש במוקדם אבל דעת הגר"א (סי' תנט) דחושבין מרגע נץ החמה עד רגע השקיעה ולפי זה יהיה הזמן מאוחר קצת (עי' בערוך השלחן סי' נח סעי' יד) ונץ החמה הוא העת שהחמה מתחלת לזרוח על ראשי ההרים והוא כמו ששה מינוטין קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (עי' בביאור הלכה סי' נח סעי' א') ולשני הדעות הנ"ל חשבינן היום לפי שעות זמניות כמש"כ הרמב"ם (בפיהמ"ש ברכות פ"א) ויש עור דעה דחשבינן היום לפי שעות שוות או שעות בינוניות שכל שעה היא אחת מכ"ד שעות במעת לעת והיא דעת הפני יהושע (ברכות קונ"א) ונקודות הכסף (יו"ד סי' קפד) ולחם שמים להיעב"ץ ועצי ערן להנה"ק מקמארנא (ברכות פא) והנהות מהרש"ם (סי' נח) מביא שהראו לו שכך כתב בתוספת הרא"ש (ברכות ג: ד"ה כיון שהגיע) והנה העולם תפסו כרעת הרמב"ם ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' סט) שכתב

10) שם סעיף ח' ובמג"א. 3) שם סעיף א' ופמ"ג.

11) שם סק"א. 4) שם סעיף ו'.

יז 1) עיין לעיל סימן י' סעיף ב'. 5) פרי"ח.

2) סימן נ"ח ומג"א סק"א.

ב מותר לקרות קריאת-שמע בין יושב בין עומד, ואם היה יושב אסור להחמיר ולעמוד, אבל אסור לקרות כשהוא שוכב, ואם הוא שוכב כבר, יטה את-עצמו על צדו ממש ויקרא. ואם הוא חולה קצת וקשה לו לשכב על צדו ממש, מכל-מקום מחויב להטות את עצמו קצת על צדו (6).
ג קודם שיתחיל, יכוין לצאת מצות קריאת-שמע שצונו הקדוש-ברוך-הוא (7), ובאמרו שמע ישראל יכוין את הפירוש: שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו, הוא ה' אחד, יחיד ומיוחד בשמים ובארץ. ויארץ „בחי"ת" של אחד, כדי שימליך הקדוש-ברוך-הוא בשמים ובארץ, וב„דלי"ת" יארץ קצת גם-כן שיעור, שיחשוב שהקדוש-ברוך-הוא, הוא יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם, ולא יארץ יותר משיעור זה (8). וידקדק שלא יקלקל קריאת התיבה אחד על-ידי מה שמאריך בו קצת, כי קצת מהמון עם מקלקלין, יש אומרים „אחאד", ויש אומרים „אחד-ע" ומוטב שלא להאריך מלהאריך ולקלקל (9). נוהגין לומר „שמע ישראל" בקול רם לעורר הכוונה, ומשימין יד ימין על העינים (10). לאחר שאומרים אחד, שוהין קצת ואומרים כרוך-שם-כבוד-מלכות-רלעולם-ועד בלחש (חזין מביום הכפורים), וצריכין לכוין בו גם-כן פירוש המלות (11).
ד שוהה מעט ואומר ואהבת וגו', וכן בין פרשה זו לפרשת והיה אם שמוע יפסיק מעט, וכן קודם ויאמר, יפסיק מעט, ויכוין בפ' ויאמר,

שערים מצויינים בהלכה

שאפ"ה יש להחמירים ואנשי מעשה על מי לסמוך שקורין קר"ש עפ"י שעות בינוניות והוה ער שעה ט' בין בקיץ ובין בחורף אבל זהו דוקא לפי המורה שעות שהיה מקדם שכל אחד היה לפי מקומו אבל בעת ההוא נשתנו המורה שעות שמסדרים אותם לפי חוק הממשלה ולפי הזמן הקורין מיטעל אייראָפּעישע צייט ויכול להיות הפרש במקום אחד בשלשה רבע שעה ובמקום כזה צריך לקרות קר"ש בשמנה ורבע שעה עיי"ש, ובעתים הללו נשתנה עוד יותר שמשנים השעון בין בחורף ובין בקיץ. בחורף מזויזים לאחור ובקיץ לפנים, ולכך צריך לדקדק לפי חשבון ההפרש. אבל יותר נכון להחזיק כדעת הרמב"ם הנ"ל (5). ועי' בתפארת ישראל (ברכות פ"א) שנשתפק במדיניות הצפוניות שהיום מתארך חדש וב' חדשים וכן הלילה מתי זמן קר"ש וציצית ותפילין ולקמן (בח"ב סי' עב ס"ק א') הבאתי מספר מור וקציעה לענין שבת דימנה ששה ימים ב"ד שעות

(9) ח"א.

(6) סימן ס"ג סעיף א' ב'.

(10) שם סעיף ד' ה'.

(7) סימן ס' סעיף ד'.

(11) סעיף י"ג ומג"א שם.

(8) סימן ס"א סעיף ה' וסעיף י"ד.

לקיים מצות עשה זכירת יציאת מצרים (ב 12).

ה צריך לקרות קריאת-שמע בדקדוק גדול מתוך סידור מדויק היטב, וישמיע לאזניו מה שהוא מוציא מפיו, וישגיח שלא יאמר דגוש במקום רפה, או רפה במקום דגוש, ויפסיק קצת בכל מקום שנרשם קו כזה. | וגם בפסוקי דומרה, צריך לדקדק בכל זה, ויטעום יפה העין של תיבת נשבע, שלא יהא נשמע כאלו אמר נשבה, „כה”א”, וכן ב„זי”ן” של תזכרו, ושל וזכרתם, ידקדק היטב שלא יהא נשמע כאלו אמר „בשי”ן” (13).

ו הקורה קריאת-שמע, לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו, אך לצורך מצוה מותר לרמוז בפרשה שניה (14).

ז קודם קריאת-שמע כשאומר והביאנו וכו' (ג) נוטל את הציצית בידו, ואוחזן בשעת קריאת-שמע ביד שמאל בין קמיצה לורת כנגד לבו. וכשמגיע לויאמר שהיא פרשת ציצית, אוחזין גם בימינו, וכשאומר וראיתם אותו, נותנים על העינים, ומסתכל בהם ונושקן, ונוהגין שבכל פעם שאומר תיבת ציצית, נושקן, ואוחזין עד ונחמדים לעד, שאז נושקן ומניחן מידי (15).

שקרים מצויינים בהלכה

וביום השביעי ישמור השבת עיי”ש, וה”ה הכא לענין קר”ש וציצית יתנהג כפי המורה שעות דשם ויותר טוב לחשוב כפי הזמן של ארץ ישראל. והארכתני לקמן.

ב זכירת יציאת מצרים עי' בארחות חיים (סי' סא) הביא מספר כרם לשלמה דמהאי טעמא נהגין שהרב קורא בקול רם פ' ציצית משום דזכירת יציאת מצרים דאודייתא ולא כל אדם מכיין בקריאתו לכן אומר הרב בקול לעורר הכוונה, וסמך לזה יש דאיתא במשנה (ברכות פ”ק) מזכירין יציאת מצרים ולא קתני אומרים יציאת מצרים והלשון מפעיל מורה שצריך להזכיר אחרים.

ג כשאומר והביאנו כתב בשו”ת הלכות קטנות (ח”א סי' ספה) דבארץ ישראל נוהגים לומר והביאנו וכו' ותוליכנו קוממיות ב א ר צ ו ואם אמר לארצנו ג”כ לא הפסיד דעל אחינו ג”כ אנו מבקשים.

עוד כתב (שם סי' קפו) דבבית שני גם כן לא היו משנים מן הנוסח והכל היו אומרים (כמו שאומרים בחו”ל) דהיו מצפים למלך המשיח וקיבוץ גלויות ומלכות בית דוד ובאן הוא מוסר השכל לאותן שבגרו באחד מהי”ג עיקרים להאמין בביאת המשיח מפני שהקימו מדינת ישראל. והתם בבית שני היתה השראת השכינה בביהמ”ק והיו רואים

(12) סעיף י”ד וח”א.

(14) סימן ס”ג סעיף ר ומג”א.

(13) מסעיף ט”ו עד סעיף כ”ד.

(15) סימן כ”ד סעיף ב’ ד ומג”א.

ח באמרו אני ה' אלהיכם, יאמר מיד גם תיבת אמת, שלא להפסיק ביניהם. וגם השליח-צבור אומר כן וחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת, ויכוין כל אחד לשמוע ג' תיבות אלו מפי השליח-צבור, כי באלו ג' תיבות, נשלמו רמ"ח תיבות בקריאת-שמע, כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ומתחילין אחר-כך ויציב, אבל אסור לומר עוד הפעם אמת. ומי שמתפלל ביחודות, יאמר קודם קריאת-שמע, אל מלך נאמן (ד), להשלים בג' תיבות אלו, מנין רמ"ח¹⁶).

ט אם הפסיק באמצע קריאת-שמע (דהיינו מן שמע ישראל עד על הארץ) מחמת אונס, שהיה מוכרח להפסיק, כגון שהיה צריך לצאת לעשות צרכיו, או שנמצא צואה בבית, אם שהה משך זמן, שהיה הוא יכול לומר כל קריאת-שמע, צריך לחזור לתחלת קריאת שמע¹⁷).

י קרא קריאת-שמע ונכנס לבית-הכנסת, ומצא צבור שקורין קריאת-שמע, צריך לקרות עמהם כל קריאת-שמע, שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל עול-מלכות-שמים עם חבריו, ויקבל שכר כקורא בתורה. והוא-הדין אם הוא בבית-הכנסת, ואומר דברי תחנונים, או פסוקים במקום שרשאי להפסיק¹⁸) (ואם עומד במקום שאינו רשאי נתבאר לעיל), ואם הוא עדיין לא קרא קריאת-שמע, קורא גם-כן עם הצבור, אבל צריך שיתכוין שלא לצאת ידי חובתו, כדי שיקרא אחר-כך עם הברכות¹⁹). וכן שאר דברים שהצבור אומרים, כגון תהלה לדוד, ועלינו, וכדומה²⁰) ואפילו פיוטים אומר עמהם, ואל יפרוש את-עצמו מן הצבור²¹).

שערים מצויינים בהלכה

העשרה ניסים שנעשו בכיהמ"ק ואפ"ה היו מצפים ומחכים ומתפללים על באת המשיח. וכאן הממשלה היא אבן נגף לתורת ישראל. ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים.

ד) אל מלך נאמן עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' כח) דגם אשה שאומרת קד"ש צריכה לומר א' מלך נאמן להשלים הרמ"ח תיבות הגם ריש לה רנ"ב אברין, והטעם עפ"י הקבלה עיי"ש. עור כתב שם דמנהג מרן הגה"ק הרב רי"ח חיים מצאנז היה כופל

16) סימן ס"א סעיף ג'.

17) סימן ס"ה סעיף א' ומג"א סק"ב.

18) סימן ס"ה סעיף ב' והגרי"א.

19) עיין סוף סימן מ"ו במג"א ומ"ב.

20) מג"א סימן ס"ה סק"ג ומה"ש.

21) סימן ס"ח.

יח. הלכות תפלת שמונה-עשרה. ובו כ"ב סעיפים.

א זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב ייראוך עם שמש, ובדיעבד אם התפלל לאחר שעלה עמוד השחר יצא א), ונמשך זמנה עד שלישי היום, ואסור להתאחר יותר, ומכל-מקום בדיעבד אם עבר והתאחר יותר, אפילו במזיד יכול להתפלל עד חצות היום אף-על-פי שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהו איכא ¹). עבר כמזיד עד חצות היום ולא התפלל, אין לו עוד תשלומין, ועליו נאמר מעות לא יוכל לתקון ²), ואם שגג או נאנס יבואר בסימן כ"א.

ב כשמגיע לתהלות לאל עליון, יעמוד ויכין את-עצמו לתפלת שמונה-עשרה ³), ויסיר כוחו וניעו, וכל דבר המכלבל את מחשבתו ⁴) וילך ג' פרסעות לאחוריו, ויאמר תהלות לאל עליון, וכו' עד גאל ישראל, ואז יחזור לפניו ג' פסיעות, דרך קירוב והגשה למלך ⁵). לא יפסיק בין גאל ישראל לשמונה-עשרה, אפילו לקדיש וקדושה וברכו, מפני שצריך להסמיך גאולה לתפלה. וטוב שיצמצם לגמור ברכת גאל ישראל, עם השליח-צבור בשוה, כי אם יגמור הוא תחלה, ואחר-כך השליח-צבור, יש ספק אם יענה אמן על ברכת השליח-צבור או לא, אבל כשהוא גס-בן

שערים מצויינים בהלכה

גם ביחיד ד' אלקיכם אמת. ועי' מזה בספר האשכול (תפלה וקר"ש סי' ה') ובנחל אשכול שם שהעלו לומר כן.

א (א) לאחר שעלה עמוד השחר יצא עי' בניאור הלכה (סי' פט) דעמוד השחר נקרא מה שמתחיל האור להתנוצץ בפאת המזרח קודם הנץ החמה כשיעור שעה וחומש שעה (רמב"ם ברכות פ"א) ולא כמו שטועין איזה אנשים שעמוד השחר הוא כוכבא דצפרא שהוא זמן הרבה קודם וכראיתא בירושלמי (ברכות פ"א) וכ"כ בערוך השלחן (סי' פט סעי' יא) וכתב בספר מלמד להועיל (סי' ל') דלהרמב"ם דעמוד השחר הוא שעה וחומש דהיינו חמש רביעיות (4—5) לפי שעות זמניות והוא בשעה שהשמש נמצאת שמנה עשר מעלות תחת האופק אחורנית וגם נשתנים לפי המקום והזמן והוא שוה למה שאנו קוראין נשף התוכני (אסטראנאמישע דעמערונג). ודברי המחבר כאן שכתב דלאחר שעלה עמוד השחר יצא, זהו דעת המג"א (סי' פט ס"ק ג') אבל האליהו רבה שם (הובא בבאה"ט שם) דבעי דוקא שהאיר פני כל המזרח ולא סגי בהתחלת האור להתנוצץ

יח 1) סימן פ"ט סעיף א'. 4) סימן צ"ב סעיף ג' וסימן צ"ח סעי' א'.

2) סימן ק"ח סעיף ד' מגמרא ברכות כ"ו. 5) סימן צ"ה סעיף א'.

3) ד"מ סימן צ"ה וחי"א.

נומר את הברכה, ודאי אין צריך לענות אמן, דאין עונין אמן על ברכת עצמו⁶). ובמעריב כיון שאין הברכה שלפני השמונה-עשרה מסיימת בגאל ישראל, מותר להפסיק, כמו בשאר מקום בין פרק לפרק⁷, קודם השמונה-עשרה אומר הפסוק ה' שפתי תפתח ונו', ואינו הפסק, כי הוא שייך להתפלה, אבל הפסוק כי שם ה' אקרא ונו' לא יאמר, כי אם כמוסף וכמנחה יאמרו קודם ה' שפתי תפתח⁸).

ג המתפלל צריך שידע, שהשכינה כנגדו, כמו שנאמר שפכי כמים לבך נכח פני ה' ויעיר הכונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו, ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם, בוודאי היה מסדר דבריו, ומכוין בהם יפה, לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שצריך לכוין לפניו את מחשבתו, כי לפניו יתברך שמו, המחשבה כמו דיבור, וכל המחשבות הוא חוקר. וקודם התפלה יחשוב מרוממות האל יתברך-שמו ושפלות האדם, ויסיר כל תענוגי אדם מלבו⁹).

ד המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שהוא מוציא בשפתיו, שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך, וכבר נדפסו הרבה סידורים, עם פירוש אשכנז, ויכול כל אדם ללמוד ולהבין מה שהוא מתפלל. ואם אינו יכול לכוין פירוש המלות, לכל הפחות צריך שיחשוב בשעת התפלה בדברים המכניעים את הלב, ומכוונים את לבו לאביו שבשמים, ואם תבא לו מחשבה זרה בתוך התפלה, ישתוק וימתין עד שתתבטל המחשבה¹⁰).

ה יכוין רגליו זו אצל זו ב, כאלו אינן אלא אחת, להדמות למלאכים

שערים מצויינים בהלכה

כנקודה בלבד וכן העלה שם בביאור הלכה עיי"ש, ועי' לעיל (סי' י' ס"ק י') לענין אנשי הצבא שאין להם פנאי כל היום האיך יתנהגו בתפלה וקר"ש ותפלין.

ב) יכוין רגליו זה אצל זה כתב בחיי אדם (כלל כה סעי' ט) ובמשנה ברורה (סי' קד ס"ק ב') דהעומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כנון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך מסקומו למקום

6) סימן ס"ו סעיף ד' ט' ומג"א שם. וע"ל 8) סימן קי"א ומג"א שם.

7) סימן ר' סעיף י"א. 9) סימן צ"ח סעיף א'.

8) סימן רל"ו סעיף א'. 10) שם בש"ע.

שנאמר ורגליהם רגל ישרה, כלומר, רגליהם נראות כרגל אחת. ויכוף ראשו מעט למטה, ויסגור עיניו שלא יסתכל בשום דבר, ואם מתפלל מתוך סידור, לא יסיר עיניו מן הסידור, ויניח ידיו על לבו, ימינו על שמאלו ויתפלל בלב שלם, באימה וביראה ובהכנעה, כעני העומד בפתח ⁽¹¹⁾, ויוציא את המלות מפיו בכוונה, ובדקדוק ⁽¹²⁾. ויתפלל כל אחד לפי הנומחא שלו הן אשכנז הן ספרד ג, וכדומה, כולם יסודתם

שערים מצויינים בהלכה

מיוחד לעיין שם בספר וכן מותר לשאול הדין עיי"ש ובנשמת אדם שם הכיא מקורים לזה ונ"ל עוד ראה לזה ממש"כ המג"א (סי' תקצא ס"ק ב') בשם הרשב"א במקום שהקהל מתפלל עם הש"ץ והש"ץ תוקע ומעה התוקע בסימני התקיעות אין מפסיקין באמצע התפלה להחזיר התוקע שיתקע כהוגן דהתקיעות שעל סדר הברכות אין מעכבות יעו"ש, ומשמע דאם היו מעכבות מותר להפסיק אבל יש לחלק בין ספק לודאי דהתם ודאי מעכבות והכא רק נסתפק באיזה דין.

ג) הן אשכנז הן ספרד עי' במג"א (סי' סח) בשם הכוונות דמנהגי התפלה אין לשנות מנהג מקומו כי י"ב שערים בשמים נגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג אבל מה שנוכר כנמרא זה שוה לכל. וז"ל הירושלמי (עירובין פ"ג) אעפ"י ששלחנו לכם סדר התפלה אל תשנו ממנהג אבותיכם וכתב שם הפמ"ג דלכן אין לשנות מאשכנז לספרד, ובשו"ת מהרשר"ם (או"ח סי' לה) כתב דמנוסח אשכנז לספרד מותר לשנות ועי' בשו"ת חתם סופר (סי' טו—טז) האריך בענין שהחסידים התחילו לשנות מאשכנז לספרד והעלה שלא לשנות שכל הכונות והסודות מרומזין גם בנוסח אשכנז, אלא שהאריו"ל היה ספרדי ע"כ עשה הכונות בנוסח ספרד ובשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' ח') השיג עליו דהאריו"ל לא היה ספרדי ונוסחתו אינו נוסח ספרד אלא נוסח הכולל שליטת משני הנוסחאות הסולת הנקיה ומי שאינו יודע שורשו ושבתו יתפלל בנוסח ההוא נוסח הכולל המקובל בין החסידים ככל תפוצות ישראל, ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' מג) מתמה שם על הרברי חיים ממש"כ בפרע"ח בהקדמה שלא לשנות מנוסח מקומו. ובשו"ת בית היוצר (סי' ה) מיישב כל תמיהותיו והעלה כהרברי חיים וכן בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' יא) האריך שם ומיישב שם כל הקושיות והעלה ג"כ שמותר לשנות. וכן בשו"ת פרי השרה (ח"ב סי' לה—צח) העלה שמותר לשנות אם דעתו להתפלל כן בקביעות אבל אם באקראי רוצה לשנות מפני שמתפלל כעת בביהמ"ד חסידים ודעתו לחזור לביהמ"ד אשכנז אין לו לשנות ועי' בשו"ת

בהררי קדש, אבל אל יערב תיבות מנוסחא לנוסחא ד), כי כל נוסחא תיבותיה מנויות וספורות, על-פי סודות גדולות, ואין להוסיף או לגרוע (ה' 13)

שערים מצויינים בהלכה

משיב רבר להנצי"ב (סי' יז) אם אשכנזים מתפללים בביהכנ"ס ספרדים או להיפוך דבתפלה בלחש אסור לשנות מהנוסחא שנהג מכבר ובקרושות שהוא בקול רם וכדומה אסור לשנות מהנוסחא שנהגו שם ולהרמב"ם יש בזה איסור לא לתגודרו עיי"ש, ועי' לקמן (סי' כו ס"ק ב') באבל שמתפלל לפני העמוד ומוכרה לשנות נוסחתו.

ד) אל יערב תיבות מנוסחא לנוסחא עמדתי על המחקר בענין שבזמנינו נתאספו יחד מכל שבטי ישראל ממדינות שונות וההברות והמבטאים שונים כמו מבטאי אשכנזי, ספרדי, ליטאי, פולני והונגארי. האם מוציא הש"ץ הליטאי את ההונגארי או להיפוך, ועוד יותר שפעמים הש"ץ בעצמו מערב ההברות והמבטאים פעם אומר בהברה הפולני ופעם בהברה הליטאי. בפסוק אחד אומר המלופים כהברה הפולני ובפסוק אחר כהברה הליטאי, שהוא כמו קמץ הפולני וההונגארי וזהו צחוק מכאיב שסותר עצמו בטעמים ונקודות. ובחפשי בספרים בענין זה מצאתי בספרי זמנינו שמדברים מזה דהיינו בענין ראשון אי הש"ץ ממדינה זו שיש לה הברה מיוחדת מוציא את בני מדינה אחרת שיש לה ג"כ הברה מיוחדת, הרב הגאון מהרא"י כתב בקונטרס (קול תורה תרצג—אב) דהשינוי לגבי אחרים נחשב בכלל קרא ולא דקרק באותיותיה. ולכן אין לשנות ממבטא למבטא אחר ובמשפטי עזויאל (ח"א סי' א) ביאר ג"כ שאלה זו והעלה שאין בשינוי המבטאים משום אל תטוש תורת אמת, שזהו יסוד כל תורת המנהגים וממילא מוציא הספרדי את האשכנזי בקריאת כל דבר שבחובה וכן להיפוך. וכן כתב הגרי"א הנקין בספר עדות לישראל דשינוי ההברות והמבטאים הוא בכלל מה שאמרו די"ב שערים יש ברקיע נגד כל השבטים וכל שבט יש לו נוסח אחר וכיון שלדיריה הברה נכונה היא כפי המסורת שבידם מוציא האחד את חברו יעו"ש ועי' בשו"ת חלק לוי (סי' פח) שהעלה ג"כ דאשכנזי מוציא ספרדי או להיפוך אף שמבטאי שפתם המה חלוקים והביא ראיה מש"ס (סוטה לב.) דביהמ"ז ותפלה נאמרין בכל לשון והתוס' (ר"ה קר"ש) כתבו דבקידוש יוצא אפי' אינו מבין הלשון יעו"ש וממבטא האשכנזי לספרדי או להיפוך לא גרע מלשון אחרת שאינו מבין והביא עוד ראיות לזה יעו"ש. ואחרי כל זה מצאתי בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' קעא) משמע קצת שם שספרדי מוציא אשכנזי וכן להיפוך. יעו"ש. ועד כאן לא דברו אלא שמוציא אחד את חברו אף שמבטא שפתם משונה אבל לערב מבטא שפתם מזה לזה בודאי סותר עצמו ובודאי שאינו יוצא. ועי' לקמן (סי' כח ס"ק ג')

י יזהר להתפלל בלחש, רק שהוא כעצמו ישמע, מה שהוא אומר, וחברו שבסמוך לו, לא ישמע קולו, כמו שנאמר בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע¹⁴).

ז לא יסמוך עצמו על שום דבר, אפילו סמיכה כל דהו. ואם הוא חולה קצת, יכול להתפלל אפילו יושב או שוכב, והוא שיכול לבין דעתו, ואם אי-אפשר לו להתפלל בפיו, מכל-מקום ירהר בלבו¹⁵).

ח לא יאחו בידו כשעת תפלת שמונה-עשרה, רק הסידור או המחזור אם צריך לו. ויש לו לרשום תחלה את המקומות, שהוא צריך להתפלל במידור ובמחזור, שלא יצטרך לחפש באמצע תפלתו¹⁶. לא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר, שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל, ולא מיקרי חציצה, אלא דבר שגבוה י' טפחים, ורחב ד' טפחים, אבל דבר קטן לא חשיב הפסק. ואפילו דבר גדול אם הוא דבר קבוע, כגון ארון ותיבה לא חשיב הפסק, ואדם נמי אינו חוצץ. ובשעת הדחק ככל ענין אין להקפיד, כיון שסוגר עיניו או מתפלל מתוך הסידור, שלא תתכשל כוונתו¹⁷. וכן לא יתפלל כנגד איזה ציור¹, ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד, או כותל מצויר יסגור עיניו, וכנגד מראה אסור להתפלל,

שערים מצויינים בהלכה

ה) ואין להוסיף ואין לגרוע עי' בטור (או"ח סי' קיג) בשם אחיו רבנו יחיאל. וז"ל דורשי רשימות הם חסירי אשכנז שהיו שוקלין וסופרין מספר מנין התיבות, התפלות והברכות ובנגד מה נתקנו. ובפרע"ח (שער העמידה פ"ב) מונה מספר התיבות ורובן מכונות ומתאימות עם מנין התיבות שבתב הטור שהוא נוסח אשכנז. ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' יא) הביא מספר אלים להישר מקנדיא ז"ל שכתב שהנוסח אשכנז מקובל עד שמעון הפקולי ואנשי כנה"ג וכבר הבאתי לעיל מש"כ הדברי חיים (ח"ב סי' ח') דמה שקבלו החסידים להתפלל בנוסח האריז"ל מפני שהוא שער הכולל שבירר נוסח זה משתי נוסחאות. ועי' לעיל ס"ק ב'.

ו) לא יתפלל כנגד איזה ציור עי' בתוס' (יומא נד. ד"ה כרוכים) וז"ל נשאלתי על אותן שמצויירים במחזורים צורות חיות ועופות אם יפה עושים והשבתו דודאי לא יפה עושים שמתוך שמסתכלים בצורות הללו אין מכונים לבם לשמים מיהו אין כאן איסור לא תעשה לך פסל אלא כחותם בולט וכו' ובאן הוא מין צבע בעלמא. וכן נפסק בש"ע (סי' צ' סעי' בג) דאין להתפלל נגד בנדים המצויירים אעפ"י שאינן בולטות ואין לצור

16) סימן צ"ד וטו"ז שם סק"ג.

14) סימן ק"א סעיף ב'.

17) סימן צ' סעיף כ"א וטו"ז סק"ה.

15) סימן צ"ד סעיף ו' ח'.

אפילו בעינים סגורות¹⁸, לא יתפלל במקום פרוץ כגון בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות, חלה עליו אימת המלך, ולכן נשבר ונכנע. ואם הוא בדרך מותר לו להתפלל בשדה, ואם אפשר לו, יתפלל בין האילנות¹⁹.

מ לא יגהק ולא יפהק (ניהוק היינו מה שלפעמים אדם מוציא מנופו לפיו נפחה מחמת שבעו, כריח המאכל שאכל, ויש-אומרים דהיינו שפושט גופו וזרועותיו מחמת כוכד, ופיהוק היינו שפותח מלקוחיו, כאדם שרוצה לישן, או שעמד משינה). ואם נצטרך לכך מחמת אונסו, יניח ידיו על פיו, שלא יתראה פתיחתו, וכן אסור לו לרוק, ואם בא לו רוק לתוך פיו, ומצמער בו הרבה, עד שנמרד מתפלתו, מכליעו בתוך מטפחת או בגד. ואם מאוס לו, יטה לשמאלו וירוק לאחוריו, ואם

שערים מצוינים בהלכה

ציורים בסירורים שלא תבטל הכונה. ובמנ"א (שם ס"ק לו) כתב דבכותל ביהכנ"ס אסור לצור ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש והיינו למעלה מג' אמות שזהו קומת איש. ובשו"ת פרי השרה (ח"א סי' ס') נשאל כמה שנהגו באמריקה לצייר על בותלי ביהכנ"ס דמות כל הי"ב מזלות טלה שור תאומים וכו' בתב דרוב פוסקים סבירא להו דבמזלות גם באינם בולטות אסורין עי' (ע"ו מנ: ד"ה והא ר"נ) וכן דעת הרמב"ם (עכו"ם הלכה י') וב"כ בש"ע (יו"ד סי' קמא סעי' ד') ואפי' להני שמתירים בשל רבים דליכא בהו חשרא מ"מ בכיהכנ"ס אסור כמש"ב הברכי יוסף (יו"ד סי' קמא) ובפמ"ג (מ"ו או"ח סי' צ ס"ק ו) ויש חשש שבאמצע התפלה יפנה עיניו אל המזלות לכן צריך להסירם עיי"ש. ועי' במבי"ט (ח"א סי' ל') שכתב ג"כ דאע"ג דברבים ליכא חשרא מ"מ בכיהכנ"ס איכא חשרא טפי שהוא מקום תפלה והא דאיתא בש"ס (ר"ה כר:) בההוא בי כנישתא בנהרדעא רהוה ביה אנדרטא (צלם דמות המלך) והווי עיילו רב ושמואל ומצלו, התם אנוסים היו ברבר וראיתי באגרות סופרים (צד 42) כתב שם מכתב מהגאון ר' עקיבא אינר לכני קהלתו שלא יציירו את ביהכנ"ס בצורות בעלי חיים ומזלות ולצור ציצים ופרחים מותר אם הוא למעלה מקומת איש.

ואם הוא בבית עכו"ם שהחרדים מלאים אלילים או שהוא חולה ומונח בבית החולים של עכו"ם ויש שם תמונות הרבה עי' בתה"ד (סי' ה) והובא קצת ברמ"א (סי' צד סעי' ט) דאם אי אפשר לו להתפלל בחוץ יתפלל שם באיזה קרן זווית, ועי' מזה בשו"ת עצי חיים (סי' א) שחעלה בפשיטות דמותר להתפלל שם וכן בשו"ת חלק לוי (סי' מד) מראה להרבה מקומות בש"ס שמותר להתפלל ועכ"פ עצימת עינים בודאי מהני עיי"ש.

אי-אפשר לאחוריו, ירוק לשמאלו²⁰), ואם אי-אפשר לשמאלו ירוק לימינו²¹). ואם כינה עוקצתו, ימשמש בכגדיו להסירה, שלא תתבלל כוונתו, אבל לא יסירה בידו. אם נשמש הסלית מעליו, יכול להחזירו, אפילו נפל רובו, אבל אם נפל כולו, אינו רשאי להתעמק בו משום דהוי הפסק²²). ואם נפל ספר לפניו על הארץ, ומתוך זה מתבלבל מכוונתו מותר להנביה בין ברכה לברכה²³). כל הדברים האמורים בתוך תפלת שמונה-עשרה, אמורים עד לאחר שיפסע הפסיעות²⁴), (ואך לענין הפסק יש חילוק)²⁵).

י צריך לעמוד בפניו לצד ארץ-ישראל, שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם. ויכוין גם כנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קדש-קדשים. ולכן אנו במדינתנו שיושבים במערכה של ארץ-ישראל, צריכין לעמוד בפנים לצד מזרח, (לא למזרח ממש אלא לצד קרן מזרחית דרומית ז), והיושבים בצפון של ארץ-ישראל פניהם לדרום, והיושבים במזרח פניהם למערב, והיושבים בדרום פניהם לצפון, נמצא כל ישראל פונים בתפלותיהם למקום אחד, דהיינו נגד ירושלים ובית קדש-קדשים, ששם שער השמים, שכל התפלות עולות דרך שם. ולכן נקרא בית-המקדש תלפיות, כמו שנאמר כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים אליו. ואם מתפלל במקום שאינו יכול לכוין לצד

שערים מצויינים בהלכה

ז) לצד קרן מזרחית דרומית כתב בתוס' (ברכות ל. ר"ה לתלפיות) והרא"ש שם והטור (סי' צד) דמה שאנו מתפללין לצד מזרח מפני שאנו במערכה של ארץ ישראל. והטו"ז (סי' צד ס"א ב') והמנ"א (שם ס"א ד') כתבו בשם הלבוש דארצות הללו הם במערכת צפונית של ארץ ישראל על כן צריך לזוהר כשכונין כיהבנ"ם יעמידו כותל מזרחית ששם הארון הקודש נומה לצד מזרחית דרומית ראו מחזיר פניו כנגד ארץ ישראל וביהמ"ס ופי' בערוך השלחן (שם סעי' ד') דרבותינו הבעלי התוספות והרא"ש היו בצרפת ואשכנז שפיר היו במערכה של ארץ ישראל אבל אנו שוכנים (כפולין ורוסיא) בצפון העולם וא"כ אנחנו במערכת צפונית של ארץ ישראל עיי"ש, ולפי זה ביותר צריכין לרקס בזה אנו ששוכנים באמריקה הצפונית והיא צפון העולם והיה לנו להתפלל עכ"פ נגד מזרחית דרומית כהלבוש.

(23) מג"א סימן צ"ו סק"ב.

(24) מג"א סימן צ"ו סק"ב.

(25) כמ"ש בסעיף י"ד.

(20) סימן צ"ו סעיף א' ב'.

(21) באה"ט שם.

(22) שם סעיף ג' ד'.

שכנגד ארץ-ישראל, יכוין לבו לאביו שבשמים, שנאמר והתפללו אל ה' (26). ואם עמד כנגד צפון או דרום, ונזכר באמצע שמונה-עשרה שאינו עומד כראוי, לא יעקור רגליו, אלא יטה פניו למזרח, ואם אי-אפשר לו, או שהוא עומד במערב יגמור תפלתו כך ויכוין לבו לבית קדש קדשים ולא יעקור רגליו (27). וכן אם הוא מתפלל במקום שיש צורות במזרח, יתפלל לצד אחר אף שאינו מזרח (28).

יא צריך לכווץ ולהשתחוות ד' פעמים בשמונה-עשרה, בתחלת ברכה הראשונה ובסופה, ובברכת מודים בתחלתה ובסופה. כשאומר ברוך כורע בכרכיו, וכשאומר אתה משתחוה כל-כך עד שהקשרים של חוליות השדרה בולטים וגם ראשו יכוף, וקודם שאמר את השם זוקף בנחת (על-שם שנאמר ה' זוקף כפופים), וכן כמודים כורע ומשתחוה, וקודם שאומר את השם זוקף, לא ישתחוה יותר מדאי, דהיינו עד שיהיה פיו כנגד התגור, כי זהו דרך יוהרא, וזקן וחולה שמצטער בכריעה כיון

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' יט) בביהכנ"ס שהיה נרחק מאד ע"י העזרת נשים שהיא במערב ורוצים להרחיב גבולו ע"י שיטנו העזרת נשים לצד צפון ופניהם לדרום אבל אז לא יהיה נחת דוח להנשים שאינם מתפללים לצד הארון קודש ועל כן רוצים גם לשנות הארון הקודש לצד דרום והעלה שם רמצר הרין היה אסור אלא כאן כיון שהאומן הבונה מדר הרוחות ע"י קאמפאס ומצא כי קרן דרומית מזרחית של ביהכנ"ס הוא המזרח האמיתי ולרעת הלבוש באמת צריך כזה ולכן אפי' אם משנים עתה לדרום ממש שעת הרחק שאני רעכ"פ קצת יהיה נוטה למזרח עיי"ש.

ועי' בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (סי' ג) נשאל בעיר אחת שכתו ביהכנ"ס פונים לדרום וכיהכנ"ס אחת פונה למזרח כדין ורוצים לשנות ביהכנ"ס זה שיהיה ג"כ פונה לדרום ומצאו תאנה שנבנה עתה בית תפלה לאיליים במזרח ביהכנ"ס, האריך שם והעלה שאסור לשנות ואין לחשוש משום בית האיליל שלפני ביהכנ"ס שהוא בית בפני עצמו.

ועי' בפמ"ג (מ"ז סי' צד ס"ק ב') רבמקומות שעושין הכותל כרעת הלבוש דהיינו דרומית מזרחית יהיה מקום הרב לימין הארון ואז אין צריך להדרים, ובמקומות שעושין נגד המזרח ממש יעשו מקום הרב לצפון הארון ואז ידרים. ועי' בספר חסידים (סי' תשס) שראוי להושיב הרב לימין הארון וכן עו"ש (סי' תשנט) כתב ג"כ חשיבות הימין אצל הארון.

(26) סימן צ"ד סעיף א' ב' ג'.

(28) ח"א.

(27) טו"ז שם.

שהרכין ראשו דיו. אסור להוסיף השתחויות (ח) ביתר הברכות לא בתחלתן ולא בסופן (29).

יב לאחר השמונה-עשרה אומרים אלהי נצור וכו' כורע ופוסע אך שלש פסיעות, כעבד הנפטר מרכו. הפסיעות יהיו בינוניות, ולכל הפחות כדי שיתן אגודל בצד עקב, ולא יפסע פסיעות גסות, ולא יפסע יותר מג' פסיעות. פוסע תחלה ברגל שמאל ואחר-כך ברגל ימין, ושוב פוסע ברגל שמאל, ועודה בכריעה הופך פניו לשמאלו, שהוא ימין השכינה שהוא כנגדו בשעת התפלה, ובצאתו מן התפלה אומר עושה שלום במרומיו והופך פניו לימינו שהוא שמאל השכינה, ואומר הוא יעשה שלום עלינו, ואחר כך משתחוה לפניו ואומר ועל כל ישראל ואמרו אמן. אחר-כך זוקף ואומר יהי-רצון וכו' שיבנה בית המקדש וכו' כי התפלה היא במקום העבודה, ילכן אנו מתפללים על בנין בית המקדש שנוכל לעשות את העבודה ממש במהרה-בימינו. והטעם שפוסעין תחלה ברגל שמאל, לפי שדרך הליכות האדם הוא לעקור רגל ימין תחלה, ולכן עוקר כאן שמאל תחלה, להראות כאילו כבד עליו ליפטר מלפני המקום ברוך-הוא, לכן, אטר-רגל עוקר תחלה שמאלו שהוא ימין כל אדם (30).

יג במקום שכלו הפסיעות, יעמוד ברגלים מכוונות כמו בתפלה, ולא יחזיר פניו למערב, ולא יחזור למקומו עד שיגיע השליח-צבור לקדושה. וכן כשמתפלל ביחידות יעמוד כשיעור זה (ט). ואם המקום צר ורחוק וכן כשאומרים פיוטים, חוזר כשמתחיל השליח-צבור התפלה (31). **יד** בתפלת שמונה-עשרה, לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו ואינו פוסק אפילו לקדיש וקדושה וברכו, אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים השליח-צבור והצבור, ויהושב לו כעונה לענין זה שיוצא, ומכל-מקום לא נחשב להפסק (32).

שערים מצויינים בהלכה

(ח) אסור להוסיף השתחויות ועי' בנימוקי או"ח (סי' ס"ז) שאין לעשות כריעות והשתחויות כברכת כהנים רק יסוב פניו לכל צד דמה שמבואר במג"א (סי' ס"ז) בשם זהר חרש (פ' נשא) כשאומר יברכך יראה לצד ההיכל וישמרך לצד ימין וכו' הכונה ג"כ רק החזרת פניו ולא כריעה והשתחויה דאין להוסיף על הכריעות והביא מכמה צדיקים שהקפידו על זה.

(ט) יעמוד כשיעור הזה חסר כאן. וכך צריך לומר, והש"ץ יעמוד

(29) סימן קי"ג סעיף א' עד סעיף ד'.

(31) שם ומג"א.

(32) סימן ק"ד סעיף ד' ועיין שיע"ת.

(30) סימן קכ"ב.

מז אבל בתפלת אלהי נצור מותר להפסיק לדברים שמפסיקין באמצע פרק של ברכות קריאת-שמע וקריאת-שמע³³). ומכל מקום אם אפשר לו יאמר תחלה יהיו לרצון וגו', ואם אפשר עוד יפסע גם-כן ג' פסיעות, ויש נוהגין לומר מיד לאחר המכרך את עמו ישראל בשלום, את הפסוק יהיו לרצון וגו' ואומרים אלהי נצור ופעם שנית יהיו לרצון וגו' וכן נכון לעשות ונראה לי דבענין זה מותרין להפסיק בתפלת אלהי נצור לענות כל אמן³⁴). יש-אומרים דקודם שאומר את הפסוק יהיו לרצון טוב לומר פסוק אחד מן התורה או מנביאים או מכתובים, המתחיל באות כהתחלת שמו ומסיים באות כמו סיום שמו³⁵). ונראה לי דהאומר יהיו לרצון שני פעמים, לא יאמרו אלא קודם יהיו לרצון השני.

מז כבר נתבאר בסימן י"ב בסעיף ג' דאם מרגיש בעצמו אפילו קצת הרגשה לצרכיו אסור לו להתפלל עד שינקה את עצמו. ומכל-שכן לתפלת שמונה-עשרה, שאסור לו לעמוד להתפלל כשהוא מרגיש קצת לצרכיו, עד שינקה את-עצמו. ואולם אם מתחלה לא הרגיש כלל ואחר-כך באמצע תפלת שמונה-עשרה הרגיש, שהוא צריך לצרכיו בין לגדולים בין לקטנים יעצור את-עצמו עד שיגמור השמונה-עשרה ולא יפסיק, אפילו אם ההרגשה היא גדולה, מכל-מקום, יעצור את-עצמו כל-זמן שיכול, ולא יפסיק לצאת באמצע שמונה-עשרה עד לאחר שסיים המכרך את עמו ישראל בשלום³⁶).

יז הרגיש שיצא ממנו רוח מלמטה, ואי אפשר לו לעצור, אם מתפלל בכיתו, הולך לאחוריו ד' אמות או לצדידו ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח, וחוזר למקומו ואומר: רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו, חרפה וכלמה בחיינו, רמה ותולעה כמותנו, וגומר תפלתו. ואם יצא ממנו הרוח במקומו לאונסו, וכן אם יתפלל בצבור שיתכייש אם יתרחק לאחוריו, אינו צריך להרחיק את-עצמו, וגם לא יאמר הרבון, אלא ימתין עד שיכלה הריח וגומר תפלתו³⁷).

שערים מצויינים בהלכה

כדי היולך ד' אמות קודם שמתחיל להתפלל בקול רם. וכן כשמתפלל ביחידות יעמוד כשיעור הזה, עיי' ברמ"א (סי' קכג סעי' א').

(36) סימן צ"ב ומג"א וחי"א.

(37) סימן ק"ג סעיף א' ב'.

(33) לעיל סימן ס"ז.

(34) עיין סימן קכ"ב סעיף א' ופמ"ג.

(35) א"ר בשם כ"י.

יח אסור לישיב בתוך ד' אמות של המתפלל תפלת שמונה-עשרה, בין מלפניו בין לאחוריו בין מן הצדדין, ואם היושב עוסק גם כן במה דשייך לסדר התפלה מותר. ויש מקילין דאפילו אינו עוסק בעניני תפלה, אלא שלומד תורה בפיו אינו צריך להתרחק⁽³⁸⁾. והירא דבר ה' לא ישיב לפני המתפלל תפלת שמונה-עשרה כמלא עיניו, אפילו אומר קריאת-שמע אבל לאחוריו ולצדדין אין להקפיד⁽³⁹⁾, ולעמוד מותר בכל ענין אפילו לפניו⁽⁴⁰⁾.

יט אם זה היושב הוא אדם-חלוש אין למחות לו⁽⁴¹⁾.

כ אם זה היושב ישיב קודם ואחרי-כך בא זה ועמד להתפלל מצדו או מלפניו, שנמצא זה היושב לאחוריו אינו צריך לעמוד, כיון שזה בא בגבולו. אבל עמד להתפלל לאחוריו שנמצא היושב לפניו יש לזוהר ולעמוד. וכל זה כשמתפלל בביתו, אבל אם מתפלל בבית המיוחד למנין קבוע, ומכל-שכן בבית-הכנסת המיוחד לכל-אחד להתפלל שם, אפילו ישיב הוא קודם צריך לעמוד י, כיון שהמקום מיוחד לתפלה לכל איש⁽⁴²⁾.

כא אסור לעבור בתוך ד' אמות לפני המתפלל תפלת שמונה-עשרה, ולכן אם אחד התפלל וגמר תפלתו, ואחד עומד לאחוריו ומתפלל ועדיין לא גמר, אל יפסיע זה שלפניו את הפסיעות, שנמצא כעובר לפני המתפלל, ולעבור מן הצדדין ומכל-שכן לאחוריו מותר⁽⁴³⁾.

כב שכור (א) אם אינו יכול לדבר לפני אדם גדול ונכבד אסור לו להתפלל, ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל

שערים מצויינים בהלכה

(י) צריך לעמוד כך כתב המג"א (סי' קכ"ט ד') ובשע"ת שם מוסיף דאפי' אם המקומות קבועים שקנאם ברמים נמי יש להחמיר אבל בפתחי תשובה ממהרי"א מוויילנא שם הביא מהרבה אחרונים רבבית המדרש המיוחד לתורה או בכיהכנ"ס במקומו שמושכר לו אף לכתחלה מותר לישיב ולעסוק בתורה ואפי' ביושב בטל אין צריך לקום, עיי"ש.
(יא) שכור בש"ס (ברכות לא:) איתא דהוא כאלו עובר ע"ז ופירושו הרשב"א שמפורסם שהשכרות מבלבל את הדעת עד שמביא לירי כפירה באמת. ובהוראה בשקר ויראה דמיונות כוזבות וזו היא ע"ז באמת ומי שעומד בתפלה והוא שכור שמא מתוך בלבול דעתו יבא לדמיונות כוזבות. ועי' בהלכות קטנות (ח"א סי' פג) שאלה שותה מוחלט שמכיר

(41) שם סעיף א.

(38) סימן ק"ב סעיף א.

(42) מג"א ושע"ת שם.

(39) ח"א.

(43) שם סעיף ד' ה.

(40) ב"י.

כשיסור יינו מעליו, ואם עבר זמן תפלה משלים אותה בתפלה (שלאחריה⁴⁴) כדין שוגג ואונס לקמן סימן כ"א.

יט. דיני משיב-הרוח, מל-ומטר, יעלה ויבא ועננו. וכו י"ד סעיפים.

א בחורף אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם, ומתחילין במוסף של שמיני עצרת א). השמש מכריז מקודם משיב הרוח ומוריד הגשם, ואם לא הכריז איך-אומרים אותו אז בתפלת המוסף שבלחש. וחולה שמתפלל ביחידות בבית וכן בני הכפרים שאין להם מנין, ימתינו בתפלת מוסף עד השעה שכודאי התפללו בעיירות מוסף ואז יתפללו גם המה מוסף ויאמרוהו. ואומרים אותו עד מוסף יום א' של פסח, דהיינו שהציבור גם השליח-צבור אומרים אותו עוד בתפלת הלחש. ובחזרת תפלת השליח-צבור פוסק מלאמרו, ושוב גם הצבור איך-אומרים במנחה כיון שכבר שמעו מהשליח-צבור שפסק מלאמרו. ומי שמתפלל ביחידות, יקדים להתפלל אז תפלת המוסף בכדי שעדיין לא פסק השליח-צבור מלאמרו בעיירות, כי מי שהוא מתפלל לאחר שכבר פסק השליח-צבור לאמרו במוסף אינו אומר עוד. יש מקומות שאומרים בקיץ משיב הרוח ומוריד המל, ויכריזו כן השמש קודם מוסף יום ראשון של פסח, ואז מתחילין לומר כן גם בלחש במוסף ופוסקין מלומר מוריד הגשם¹.)

ב טעה ולא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם נזכר קודם שאמר

שערים מצויינים בהלכה

בעצמו שיוכל להתפלל ולדבר לפני המלך מהו. תשובה עד שיעירו עליו חבריו.

א) ומתחילין במוסף של שמיני עצרת עי' בשו"ת שאילת שלום (מהר"ת סוס"י קצז) במי שאיחר לבא לביהכנ"ס בשמיני עצרת עד אחר שכבר החזיר הש"ץ תפלת מוסף והזכיר גשם והוא לא התפלל עדיין תפלת שחרית רמחוייב להזכיר גשם גם בתפלת שחרית כיון שכבר הכריזו „הגשם” וכן העלה בשו"ת תורת יקותיאל (סי' לז) שיוכיר גשם בשחרית אבל כביאור הלכה (סי' קיד סעי' ב' ר"ה לא יקדים) משמע מרהיטות לשונו דבשחרית אינו צריך להזכיר עיי"ש היטב.

44) סימן צ"ס סעיף א, דין תפלה באשה יט' 1) סימן קי"ד סעיף א' ב' ג' ופמ"ג. נדה ע"ל סוסימן קי"ג.

הברכה מחיה המתים אומר במקום שנזכר רק שלא יהא באמצע ענין, כגון אם נזכר לאחר שאמר ומקיים אמונתו אומר גם כן לישיני עפר ואומר משיב הרוח וכו' מי כמוך וכו'. ואם רוצה יכול לומר לגמרי משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו'. אבל אם לא נזכר עד לאחר שסיים הברכה מחיה המתים, צריך לחזור לראש תפלת שמונה-עשרה (ולא סגי שיתחיל אתה גבור, כי ג' ברכות הראשונות כחדא חשיבי לענין זה, שאם סיים הברכה שלא כהוגן צריך לחזור לראש התפלה²). מעה כמעריב של פסח או בשחרית או במוסף ולא אמרו, אין-צריך לחזור³. ג במקומות שאומרים בקיץ משיב הרוח ומוריד המל, אם מעה ואמר כן גם בחורף, אם לא נזכר עד לאחר שאמר ברוך אתה ה', גומר הברכה מחיה המתים, ואין-צריך לחזור כשביל הזכרת גשם, כיון שכבר זכר מל⁴, ואך אם נזכר מקודם שאמר את השם, אומר במקום דמלקא ענינא מוריד הגשם⁵.

ד אם מעה בקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם נזכר קודם שאמר הברכה מחיה המתים, חוזר ומתחיל אתה גבור וכו' (ואין זאת מדין חזרה, אלא כדי שתהא הברכה ניכרת שאינו אומר בה משיב הרוח ומוריד הגשם), אבל אם לא נזכר עד לאהר שסיים מחיה המתים חוזר לראש התפלה. אם לא אמר רק משיב הרוח ולא אמר מוריד הגשם, אינו מויק כלל ואומר מכלכל חיים וכו'⁶. אם מעה כמעריב או בשחרית של שמיני-עצרת ואמרו, אין צריך לחזור לראש⁷. ה מתחילין לומר מל ומטר⁸, בתפלת ערבית של יום ששים לאחר

שערים מצויינים בהלכה

ב מתחילין לומר מל ומטר כתב בש"ע (סי' קיז סעי' א') דבארץ ישראל מתחילין לומר בליל ז' מרחשון. לפי שנכוה היא מכל הארצות צריכין לנשמים יותר. ועי' שם בבאר היטב (ס"ק ד') דמי שיצא מארץ ישראל לחוץ לארץ דדעת הפר"ח היא דאם דעתו לחזור בשנה זו שואל ככני ארץ ישראל ואם לאו שואל ככני חוץ לארץ, ודעת כמה גדולים דתמיד שואל באותו מקום שהוא שם וכ"כ בברכי יוסף (שם אות ה') וגם בן חוץ לארץ שהוא בארץ ישראל ישאל ככני ארץ ישראל. עוד כתב (שם אות ו') דבן ארץ ישראל הנמצא בעירו בז' מרחשון והתחיל לשאול ואח"כ נסע לחו"ל ושם לא אומרים עוד כיון שהתחיל

(5) פרמ"ג.

(2) שם סעיף ה.

(6) שם סעיף ג' ד'.

(3) דרה"ח.

(7) דרה"ח.

(4) שם סעיף ה'.

תקופת תשרי⁸), והוא ביום ד' או ביום ה' לחודש דעצעמבער, ואומרים עד פסח.

ו אם טעה ולא אמר טל ומטר, אם נזכר קודם שסיים הברכה מברך השנים, אומר שם ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה ושבענו וכו' וחותם כראוי, ואם לא נזכר עד לאחר שחתם הברכה מתפלל להלן, ובתוך ברכת שמע קולנו⁹), אחר ריקם אל תשיבנו, אומר ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע וכו'. ואפילו אם לא נזכר אז רק אחר שאמר ברוך אתה, כל שלא אמר עדיין את השם, יכול לומר ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע וכו'. אבל אם לא נזכר עד לאחר שסיים הברכה שומע תפלה, חוזר ומתחיל ברוך עלינו וכו', ואם לא נזכר עד לאחר שאמר את הפסוק יהיו לרצון וגו', חוזר לראש התפלה¹⁰).

ז טעה בקיץ ואמר טל ומטר, חוזר ומתחיל ברוך עלינו, ואם לא נזכר עד לאחר שאמר את הפסוק יהיו לרצון, חוזר לראש התפלה¹⁰).

שערים מצויינים בהלכה

בביתו בעודנו בארץ ישראל יעשה כמנהגו גם להלאה עיי"ש. ונראה דבן חו"ל שהיה בארץ ישראל והתחיל לשאול ואח"כ חזר לביתו לחו"ל ולא הגיע עוד הזמן בחו"ל לשאול, בזה אין שייך לומר כיון שהתחיל שוב לא פוסק דהא לכמה פוסקים תמיד יעשה כמנהג ביתו בדעתו לחזור.

ועי' בשו"ת יין הטוב (סי' לה) דמה ששואלים בארץ ישראל מו' מרחשון אין הדבר זה תלוי בקדושת הארץ אלא באקלים ולכן בדמשק ושאר מקומות הסמוכים לגבול ארץ ישראל ומכע האקלים שלהם דומה לאקלים ארץ ישראל שואלים מטר בו' מרחשון כמו בארץ ישראל והביא שבשו"ת דבר יוסף שווארץ (סי' ד) פרט איזה מקומות שהם בכלל זה ודינם לענין שאלה כמו ארץ ישראל. ועי' בשו"ת הרדב"ו (ח"ה סי' שא נה).

ג) ובתוך ברכת שמע קולנו אומר טל ומטר זה יותר משלש מאות שנה נשאל הגאון ר' חיים שבתי משאלוניקי בספרו שו"ת תורת חיים (ח"ג סי' ז') ממדינת ברזילי שהוא מקום רחוק מקו השוה לצד דרום שקוטב דרומי שם נבוה עשרים מעלות ויותר. וימות השנה וכל סדר הזמנים משתנה שם מסיף לחורף. ימות החמה להם מתשרי עד ניסן וימות הנשמים מניסן עד תשרי. ומניסן עד תשרי צריכין לנשמים לצורך הזרעים ופירות האילן. ומתשרי עד ניסן אין להם צורך כלל וגדולה מזאת שאם יהיה להם נשמים מתשרי עד ניסן הוא רע להם הרבה מפני שאין אויר אותו מקום טוב כמו

8) סימן קי"ז סעיף א.

10) שם סעיף ג ה.

9) שם סעיף ד ה.

ח אם נסתפק לו אם אמר משיב הרוח או לא אמר, אם הוא לאחר ל' יום שכבר התפלל תשעים פעמים כראוי, חזקתו שגם עתה התפלל בהרגל שלו כראוי, אבל בתוך שלשים יום צריך לחזור ולהתפלל⁽¹¹⁾ וכן במל ומטר אם מסתפק לו לאחר שכבר התפלל תשעים תפלות כראוי, מוקמינן אחזקתיה שגם עתה התפלל כראוי, וקודם לכן צריך לחזור ולהתפלל⁽¹²⁾.

ט טעה במעריב ליל ראשון של פסח, והתפלל תפלת שמונה-עשרה של חול, ונזכר לאחר שהתחיל ברך עלינו שהדין הוא שצריך לסיים כל אותה ברכה⁽¹³⁾, אינו אומר מל ומטר כיון שגם הצבור אינם אומרים, ואם חלה השאלה (הוא יום התחלה לשאול מל ומטר) ביום שבת, וטעה והתפלל של חול והתחיל ברך עלינו, גם כן אינו אומר מל ומטר, כיון שהציבור עדיין לא התחילו, והיחיד נגרר תמיד אחר הצבור⁽¹⁴⁾.

שערים מצויינים בחלכה

מקומותינו יושבי צפון, אם יהיו נשמים מתשרי עד ניסן ירטוב האויר ויהפך לחולאים רעים ומפני אלו הסכות רוצים לשנות סדר התפלה בענין שאלה והזכרה ולשאול נשמים מניסן עד תשרי ושלא לשאול מתשרי עד ניסן. ובן בהזכרה להזכיר נשמים מניסן עד תשרי ושלא להזכיר מתשרי עד ניסן ע"ב תובן השאלה.

ובתשובה שם הכיא דברי הרמב"ם (בפיהמ"ש תענית ז.) שכתב רבשאר ארצות השאלה בזמן שהמטר טוב והגון באותו מקום, כי יש ארצות לא יתחילו הנשמים אלא מניסן וארצות שיש בהם במרחשון הקיץ והנשמים אינם להם טובים אלא מציתין ומאבדין, והאיך ישאלו אנשי זה המקום נשם במרחשון הלא זה מן השקר והאולת וכל זה דבר אמיתי וגלוי, ע"כ דברי הרמב"ם. והביא ג"כ רברי הרא"ש (סי' י בלל ר') הובא בב"י (סי' קיד) שתמה למה אין אנו מזכירין נשמים עד העצרת כיון שהנשמים טוב לנו אז. וכתב הכ"י דכל הגדולים לא הורו לו עיי"ש בב"י והעלה הגאון שם בתורת חיים דבמדינת ברזילי אין להם להזכיר ולשאול נשמים מפסח עד סוכות כמו בשאר העולם ואם צריכין להם מטר ישאלו בשומע תפלה, ומחג הסוכות עד הפסח שהנשמים רע להם אין להם להזכיר ולשאול כלל, אף שאנו מזכירין ושואלין, כיון שיש נזק להם וכדברי הרמב"ם עיי"ש. והובא זה גם באשל אברהם אופנהיים (סי' קיז ר"ה כיחידים).

ובמדינת אוסטרליא הנהיגו הגאון ר' נתן אדלער מלאַנדאָן ועוד אחרים עמו שלא להזכיר ולשאול בחורף. ובקיץ שיש להם צורך בנשמים ישאלו בשומע תפלה כמו בברזילין ובשנת תרנג העריך הרב ר' אברהם

(13) עיל סימן ע"ז סעיף ט"ז.

(11) סימן קי"ד סעיף ח' ט.

(14) סימן קי"ז מג"א סק"ב.

(12) באה"ט שם.

י שכח יעלה ויבא בראש-חדש בשחרית או במנחה, ובחול-המועד בין בשחרית בין במנחה בין במעריב, אם נזכר קודם שאמר יהיו לרצון, חוזר ומתחיל רצה. ואפילו אם נזכר קודם שהתחיל מודים, כיון שסיים ברכת המחזיר שכינתו לציון, צריך להתחיל רצה (כמו שכתבנו במשיב הרוח), אך אם נזכר קודם ברכת המחזיר שכינתו לציון, אומרו שם ומסיים ותחזינה עינינו וכו', ואם לא נזכר עד לאחר יהיו לרצון וגו', חוזר לראש התפלה ד). ובראש-חודש אם שכח יעלה ויבא במעריב, בין שראש-חדש הוא ב' ימים, בין שאינו אלא יום אחד, כיון שאמר ברוך אתה ה' והזכיר את השם, שוב אינו חוזר, אלא מסיים המחזיר שכינתו לציון וגומר תפלתו, והטעם בזה מפני שלא היו מקדשין את החודש בלילה¹⁵).

שערים מצויינים בחלכה

עבר הירשאוויץ שאלה להגאון ר' יצחק אלחנן מקאָוונאָ וביאר שם טבע הארץ וכתב דהגשמים אינם מזיקים בימות החורף והשיב לו בקיצור שישאלו כמנהג מדינתנו אבל הגאון ר' שמואל סלנטר הסכים להמנהג דשם שהנהיגו הגאונים הנ"ל וכמנהג ברזלי הובא בשו"ת בית אברהם נרפס בירושלים שנת תרסח.

. ומה שכתב במשפטי עוזיאל (מהר"ת סי' ו) שלא מצא מקור להמנהג שנהגו באמריקה הדרומית שאינם מזכירים מוריד הגשם בימות הגשמים וכתב הלכה פסוקה שזכירו מוריד הגשם וישאלו טל ומטר כמו אנו. אישתמיטתיה את דברי הרמב"ם והרא"ש והתורת חיים והאשל אברהם הנ"ל.

ומי שנוסע לברזיל או לאוסטרליא ודעתו לחזור ישאל כאנשי ביתו דהא גם בן ארץ ישראל הבא לחו"ל דעת הרבה גדולים דשואל ככני ארץ ישראל בדעתו לחזור אלא שרוב פוסקים סבירא להו דישאל כאנשי אותו מקום שנמצא בה והכא באמריקה הדרומית או באוסטרליא דאין לנו הלכה פסוקה לזו, ישאל כאנשי ביתו.

ד) חוזר לראש התפלה כתב בגליוני הש"ס להגאון ר' יוסף ענגיל (ברכות כט): פשוט הרב דאם נזכר תוך כדי דיבור של סיום, שים שלום" לא חשוב, "סיים" עדיין וחוזר רק לעבודה דהיינו רצה, רבכל התורה תוך כדי דיבור כדיבור דמי, ועוד נראה דאפי' הוא יותר מכדי דיבור והוא עוד תוך שיעור כדי הילוך ד' אמות נמי חוזר רק לרצה והיינו לפי מש"כ הריטב"א (על הרי"ף נדרים פי"א לו). דטעמא דתוך כדי דיבור כדיבור דמי, הוא משום דתוך שיעור זה רחושי מרחשין שפוותי' וכאלו הוא מדבר עדיין, וא"כ בתפלה דאמרינן (מגילה כז:): דעד כדי הילוך ד' אמות רחושי מרחשין שפוותי', א"כ כל שנזכר תוך שיעור כדי הילוך ד' אמות לא חשוב, "סיים" עדיין ואין לו לחזור רק לרצה. וזה חידוש דין בסיעתא דשמיא,

יא שכח בראש-חדש או בחול-המועד יעלה ויבא בשחרית, אף על-פי שלא נזכר עד לאחר שהתפלל מוסף, (שכבר זכר של ראש-חדש ושל חול המועד) מכל-מקום צריך לחזור ולהתפלל שחרית^ה, ואם עבר וזמנת ישלימנה בתפלת המנחה¹⁶).

יב בכל מקום שהוא צריך לחזור ולהתפלל, צריך להמתין כדי חילוך ד' אמות¹⁷).

יג שליח-צבור שמעה בתפלת הלחש, אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הצבור, אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול-רם (ולכן לאחר חזרת התפלה יאמר אלהי נצור וכו' ויפסיע ג' פסיעות). אך אם טעה בג' ברכות ראשונות, ונזכר קודם שהשלים תפלתו, בענין שלא יהא בחזרתו טורח הצבור, יחזור ויתפלל¹⁸).

יד ביום התענית בין בתענית-צבור בין בתענית יחיד, אומרים בתפלת המנחה בברכת שמע קולנו, עננו, וכשמגיע לבכל עת צרה וצוקה יסיים כי אתה שומע וכו', ואם שכח מלומר עננו, אם לא נזכר עד לאחר שאמר את השם מברכת שומע תפלה, אינו חוזר ואומר, אלא לאחר שגמר כל התפלה, לאחר אלהי נצור קודם שיעקור רגליו, ואמרו עד בכל עת צרה וצוקה ומסוים יהיו לרצון וכו'. ואם לא נזכר עד לאחר שעקר רגליו, אינו אומר עוד כלל¹⁹).

שערים מצויינים בהלכה

עכ"ר. ונראה דיש לסמוך על זה אם לא עקר רגליו רחא כעקר רגליו הרין פשוט כש"ע (סי' תכב וסי' קיו) רחזור לתחלת התפלה.
ה) צריך לחזור ולהתפלל שחרית עי' בשו"ת מהרש"ג (סי' נב אות ג') באם שכח יעלה ויבא בר"ח והזכיר עצמו אחר שחלץ התפילין, אין צריך לחזור להניח עוד הפעם התפילין לתפלת י"ח ויכול להתפלל עוד הפעם תפלת י"ח בלא תפילין וכן כתב בשו"ת פרי השרה (ח"א סי' צה אות ב').

16) שע"ת סימן ק"ח ס"ק י"ב וכדלקמן 17) סימן ק"ה.
סימן כ"א סעיף ד', וע"ל סימן כ' 18) סי' קכ"ו סעיף ד'.
סעיף ה'. 19) סי' תקס"ח סעיף א' ב'.

כ. דין חזרת תפלת השליח-צבור. וכו' י"ב סעיפים.

א כשפוסע השליח-צבור מתפלה שבלחש, עומד במקומו כשיעור הילוך ד' אמות, וחוזר למקומו (1) ואומר בלחש ה' שפתי תפתח וגו', ומתחיל בקול ברוך אתה וכו' (2). וכל אחד יזהר לשתוק או ולשמוע היטב ולכוין מה שהוא אומר, ולומר ברוך-הוא ברוך-שמו ואמן על כל ברכה כראוי. אפילו ללמוד אסור (א) בשעה שהשליח-צבור חוזר התפלה, ואיך צריך לומר שצריכין ליהרהר משיחה בטילה, ומי שנקל לו יש לו לעמוד כמו שהוא בעצמו מתפלל שמונה-עשרה, או בעינים עצומות, או לראות תוך הסידור מה שאומר השליח-צבור (3). קצת נוהגין שלאחר קדושה חולצין תפלין של רש"י ומניחין תפלין דרבנר-תם. ועושין שלא כדין (ב) (4).

ב בחזרת תפלת השליח-צבור, כיון שהשליח-צבור כבר התפלל בפני עצמו בלחש, ואינו חוזר את התפלה רק בשביל השומעים, ולכן צריכין שיהיו דוקא תשעה שומעין ועונים, שלא תהיינה ברכותיו לכמה (5). ולכן כשיש מנין מצומצם, צריכין להשגיח שלא יתחיל השליח-צבור חזרת התפלה עד שיגמרו כולן תפלותיהן שיוכלו לענות (6).

שערים מצויינים בהלכה

(א) ואפי' ללמוד אסור עי' בפתחי תשובה מטהרי"א מוויילנא (סי' קכד) הביא משו"ת דברי דוד (סי' מא) כשעוסק בתורה [והוא אינו מתפלל במנין זה] אין להפסיק ממשנתו לענות ב"ה וב"ש ואמן ושכן כתב בשו"ת מים רבים (סי' ב) ובפת"ש שם מסיים ריש לסמוך על זה דוקא למי שתורתו אומנתו וכו' או תלמוד תורה רבים עיי"ש. ואלו נאמנים להעיד בנודלן על מה שראו בקומנן וזוכרני בעת למדי בביהמ"ר (קלויוז) בעיר קאשווי והיינו שמה יותר ממאה בחורים ובביהמ"ר היו מתפללים מנין אחר מנין עד קרוב לחצות ובכל חצי שעה היינו נצרכים לעמוד לקדושה ולברכו וב"ה וב"ש ואמן בכל רגע ואמר לנו הגה"צ ר' חנוך העניך פאק הראב"ד דשם שאין אנו מחוייבים לענות ולא לומר קדושה וברכו אם מכלכל אותנו, ועי' בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי'קב) שכתב על אותן שגומרין סדר התפלה בשעה שהש"ץ חוזר התפלה, הנח להם דמוטב וכו' עיי"ש.

(ב) ועושים שלא כדין עי' בשו"ת פרי השרה (ח"א סי' טו) שכתב דכיון דמבואר באחרונים דגם בתפלין דר"ת אין להפסיק בין של יד לשל

כ (1) סי' קכ"ג סעיף ב" בהגה סקיח.

(2) סימן קי"א ומג"א סקי"ד. עי' פמ"ג סי' ל"ד מ"ז סקי"ב.

(3) סי' קכ"ד סעיף ד' עד סעיף ד' ומג"א (5) ולא דמי למ"ש סי' ס"ו סעיף ד'.

קצור שלחן ערוך ב

קכו

ג השליח-צבור צריך ליוהר, כשהוא מסיים ברכה אחת, שלא להתחיל ברכה שניה, עד לאחר שאמרו רוב הצבור אמן. ואם התחיל תיכף ברכה אחרת, כגון שסיים מגן אברהם והתחיל מיד אתה גבור, אזי כיון שהתחיל לומר אתה גבור, שוב אין אומרים אמן, ועונש בימול אמן אז הוא עליו (7).

ד בקדושה יזהר כל אחד לכיון רגליו, שיהיו שתיהן ביחד, כאלו היו רגל אחת (כמו שכתוב ורגליהם רגל ישרה), וכשאומרים קדוש קדוש קדוש, וכן ברוך וימלוך, מרים גופו ועקבו למעלה, ונוהגין לישא העינים למרום, ומוב שתהיינה סגורות (8).

ה כשמגיע השליח-צבור למודים, משתחיים כל הקהל ואומרים מודים דרבנן, כולו בהשתחויה (9), ומי שהוא עומד בתפלת שמונה-עשרה ושומע שהשליח-צבור הגיע למודים, אם הוא עומד באמצע ברכה, משתחוה גם-כן, אבל אם עומד בתחלת ברכה, או בסוף ברכה, לא ישתחוה, משום דאסור להוסיף השתחויות, בתחלת ברכה או בסוף ברכה, על אותן שאמרו רבותינו ז"ל (10).

ו קודם שאומר שים שלום, אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו', וכשאומר „וישמרך“ אומרים הקהל „כן יהי רצון“ ולא יאמרו אמן (ג). וכן כשאומר „ויחנך“ ו„שלום“. ואין אומרים אותו רק בשחרית ובמוסף,

שערים מצויינים בהלכה

ראש נמצא מי שחולץ תפילין דרש"י ומניח דר"ת בשעת חזרת ש"ץ השמונה-עשרה גורם עצמו או שלא לענות אמן או להפסיק בין של יד לשל ראש. ועי' בספר אות חיים למרן הגאון ממונקאטש (סי' כה אות ח) שכתב ליישב מנהג החסידים שנהגו לחלוץ דרש"י ולחניה דר"ת דרברי הפמ"ג שמרעיש על אותן שחולצין, נאמרו על הני שחולצין דרש"י ואין מניחים דר"ת רהא צריך לומר כל הקדשים והקרושות בתפילין, אבל כשמניח דר"ת ליכא חששא מירי עיי"ש. וא"כ כשמניח קודם חזרת התפלה ליכא למיחוש למירי. ועי' במג"א (סי' כה ס"ק כז) ריש שאין משהין עליהן יותר מהחיוב מפני שצריכין לזה נוף נקי והכל לפי מה שהוא אדם, עיי"ש.

ג) ולא יאמרו אמן עי' בפתחי תשובה (סי' ככו) הביא משו"ת יכין ובוועז (ח"א סי' כה) ריש עונין אמן ורעביר כמר עביר וכו' וכן בסידורי התניא מבואר נ"כ לומר אמן.

(10) סימן ק"ט סעיף א, וכדלעיל סימן

י"ח סעיף י"א.

(7) שע"ת סוף סימן קכ"ד.

(8) סימן קכ"ה ובט"ו.

(9) סימן קכ"ז סעיף א.

ולא במנחה, רק בתענית צבור, שאומרים גם במנחה שים שלום, אז אומר השליח-צבור גם אלהינו-ואלהי-אבותינו (11), ואין אומרים אותו בבית אבל, ולא בתשעה באב בשחרית (12).

ז לאחר שגומר השליח-צבור התפלה, יאמר בלחש יהיו לרצון וגו' (13), אבל לפסוע ג' פסיעות אינו צריך שסומך על הפסיעות שבסוף הקדיש שלם (14).

ח בתענית צבור ויש בבית-הכנסת עשרה שמתענים (ד) ומשלימים, אומר השליח-צבור בשחרית ובמנחה עננו קודם רפאנו (15), ואם טעה ולא אמרו, אם נזכר קודם שאמר את השם, מן הברכה רופא חולי, חוזר ואומר עננו ורפאנו (16), אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר את השם, גומר הברכה רופא חולי עמו ישראל, ואומר עננו בתוך ברכת שומע תפלה, וחותר שומע תפלה כמו יחיד. ואם שכחו גם שם, אומרו לאחר סיום התפלה בלא חתימה (17).

ט אין אומרים תפלת שמונה-עשרה בקול, אלא אם-כן יש לכל-הפחות ששה אנשים, שהם רוב מנין שהתפללו עתה. אבל אם אין ששה אנשים שהתפללו עתה, אין אומרים כל השמונה-עשרה בקול, אלא אחד אומר עד האל הקדוש בקול, ואומרים קדושה וגומר תפלתו בלחש (18).

י כל מקום שהיחיד אם טעה חוזר ומתפלל, כמו כן השליח-צבור בחזרת התפלה, אם טעה חוזר ומתפלל, חוץ משחרית של ראש-חדש וחול-המועד. שאם שכח ולא אמר יעלה ויבא, ולא נזכר עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, כי משום טורח הצבור, סמכינן על מה שיזכיר בתפלת המוסף. אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה ואין בזה טורח הצבור (19).

יא חיוב על האדם לומר קדושה עם הצבור, וגם אמן שלאחר האל הקדוש, ושלאחר שומע תפלה הוא גם-כן חיוב כמו קדושה, וכן הקדישים

שערים מצויינים בהלכה

(ד) ויש בביהכנ"ס עשרה שמתענים עי' בברכי יוסף (סי' תקסו) ובשע"ת (שם ס"ק ד') דוה דוקא בתענית ציבור שקבלו עליהם הציבור

11	סימן קכ"ז סעיף ב' ובאחרונים.	16	דה"ח.
12	באה"ט סימן קכ"א ואחרונים.	17	מג"א סימן קי"ט סק"ז.
13	סימן קכ"ז מג"א סק"ז.	18	סימן ס"ט סעיף א'. ועי' סימן קכ"ד
14	שם סעיף ה'.		סעיף ב'.
15	סימן תקס"ו סעיף ג'.	19	סימן קכ"ז סעיף ג' ופמ"ג.

שומר השליח-צבור, חיוב הוא לענות עליהם, וכן במודים הוא חיוב לשחות עם הצבור. ולכן אם נתאחר לכא לבית הכנסת, כאופן שאינו יכול להתפלל עם הצבור, והוא מוכרח להתפלל ביחידות, אם אין השעה עוברת, צריך להשגיח שלא יתפלל שמונה-עשרה, בשעה שיפסיד מלענות אחד מדברים אלו, אלא ימתין עד שיענה, ואחר-כך יתפלל שמונה-עשרה⁽²⁰⁾. אבל אל ימתין בין גאל ישראל לתפלת שמונה-עשרה, דהא צריך להסמיך גאולה לתפלה, ואסור להפסיק ביניהם, אלא ימתין קודם שירה חדשה⁽²¹⁾.

יב יחיד העומד בתפלת שמונה-עשרה, וכשהוא מסיים מחיה המתים, אומרים הצבור קדושת וכו' לציון, או קדושת יוצר, אינו אומר עמהם קדוש, לפי שאין הקדושות שוות, אבל אם הצבור אומרים קדושת מוסף, אף-על-פי שהוא מתפלל שחרית, עונה עמהם קדוש וכו' וכן בהיפוך דקדושת שחרית וקדושת מוסף שוות הן⁽²²⁾.

כא. דין מי שלא התפלל האיך ישלימנה. וכו' י' סעיפים.

א כבר נתבאר (בסימן י"ח) שאם עבר זמן תפלה כמזיד, אין לו תשלומין⁽¹⁾, אבל אם מחמת שגגה או אונס לא התפלל, או שמעך בתפלתו בדבר שצריך לחזור ולהתפלל⁽²⁾ יכול להשלימה לאחר התפלה הסמוכה לה. וצריך שיתפלל דוקא תפלה שהוא זמנה, ואחר-כך תפלת התשלומין, דהיינו אם לא התפלל שחרית, אזי כשיגיע זמן תפלת מנחה, יתפלל מתחלה תפלה לשם מנחה ואומר תחנון, ואחר-כך מיד אומר אשרי, ומתפלל עוד שמונה-עשרה בשביל שחרית. ואם לא התפלל מנחה, אזי יתפלל תחלה ערבית, וישהה רק כדי הילוך ד' אמות ואינו אומר אשרי אלא מיד יתפלל תפלת שמונה-עשרה בשביל מנחה. ואם לא התפלל ערבית, אזי לאחר תפלת שחרית, יאמר תחנון ואשרי, ויתפלל תפלת

שערים מצויינים בהלכה

להתענות אבל כד' צומות דמרכרי קבלה ניהו אפי' אין שם אלא ששה שמתענים והשאר אינם מתענים מחמת שהם חלושים ואנוסים הם יכולין לקבוע ברכת עננו, ועי' לקמן (ח"ג סי' עכר ס"ק י').

(20) סימן ק"ט סעיף א'.
 (21) סימן ס"ו סעיף ט', ועי' סי' ס"ט כא 1) סימן ק"ה סעיף ג'.
 (2) סעיף א' ב' י"א.

שמונה-עשרה לשם ערבית, ואחר-כך יאמר למנצח ובא לציון וכו'. ואסור לו לאכול עד שיתפלל גם תפלה זו, שהיא לשם ערבית (ג).

ב אם לא התפלל, בעוד שהיה לו עוד שהות להתפלל, מפני שהיה חושב, שעדיין ישאר לו זמן, אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך וכך עברה לו השעה; וכן מי שהוא טרוד לצורך ממונו, שלא יבא לידי הפסד, ועל-ידי-כן הפסיד זמן התפלה, אף-על-גב דאסור להעביר זמן תפלה משום הפסד ממון מכל-מקום מיקרי אונס, ויש לו תשלומין, וכן אם מחמת שכרות, לא היה ראוי להתפלל, נחשב גם-כן כאונס אף-על-פי שהתחיל באיסור לשתות, כשהגיע זמן תפלה (ד).

ג אין תשלומין לתפלה, אלא בתפלה הסמוכה לה, אבל אם נתאחר יותר, אין לה עוד תשלומין. כגון אם לא התפלל לא שחרית ולא מנחה, אזי מנחה יש לה תשלומין, לאחר ערבית הסמוכה לה, אבל שחרית אין לה תשלומין, כיון שעבר שני זמני תפלות (א) שלא התפלל לא בזמן ולא בזמן מנחה (ה).

ד אך ביום שיש בו מוסף (ב), אם לא התפלל שחרית, יכול להשלימה לאחר מנחה, (דכיון דזמן תפלת מוסף, בדיעבד עד הלילה כמו מנחה, אם-כן לא עבר שני זמני תפלות), ולאחר תפלת מוסף, אינו יכול להשלים תפלת שחרית, (דכיון שמזכיר בה קרבן מוסף, אינה ראויה שתעלה לתפלת שחרית) (ג). אך אם עדיין לא עבר זמן תפלת שחרית, יכול להתפלל שחרית, אף-על-פי שכבר התפלל מוסף (ד).

ה אין תשלומין לתפלה שהפסיד, אלא בזמן תפלה הסמוכה לה, אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. כגון אם שהה הרבה, אחר שהתפלל התפלה שהיא חובת שעה, אינו יכול להתפלל עוד, תשלומי תפלה שהפסיד, לפי שלא תקנו תשלומין לתפלה שהפסיד, אלא בזמן שהוא

שערים מצויינים בהלכה

(א) כיון שעבר שני זמני תפלות הטעם דאם שבח שני תפלות אין לו תשלומין עי' בפמ"ג (מ"ז סי' קח ס"ס ה) משום דפושע הוא שלא הזכיר עצמו בשני זמנים ודומה למה דאמרינן בש"ס (ביצה טז:): ששבח שני פעמים להניח עירובי תבשילין דמקרי פושע ובמו דאם עבר כמזיד זמן תפלה ראינו לו תשלומין מה"ט דחבמים לא תיקנו תקנה אלא לשונג.

(ב) אך ביום שיש בו מוסף עי' בכרכי יוסף (סי' קח) כאם שבח

(6) ועפמ"ג סימן ק"ה בא"א סק"ו.

(7) שע"ת סק"ו, ועי' סי' רפ"ו סעיף ד'.

(3) שם ובמג"א סק"ב

(4) שב סעיף ה'.

(5) שם סעיף ד'.

עוסק בתפלה שהיא חובת שעה, שאז כיון שהוא עוסק בתפלה, הוא משלים גם-כן מה שחסר⁽⁸⁾.

ו תפלת התשלומין שהוא מתפלל חייב להתפלל, כמו שהוא מתפלל אז תפלת החובה. כגון אם לא התפלל מנחה בערב-שבת, מתפלל ערבית שתים של שבת, אף-על-פי שהשניה באה לתשלום תפלת חול, מכל-מקום כיון שעתה הוא שבת, מתפלל של שבת, ואם התפלל של חול, חוזר ומתפלל. וכן בערב-ראש-חדש אם לא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים, ואומר בשתיהן יעלה ויבא⁽⁹⁾. ואם לא התפלל ערבית בראש-חדש, שמתפלל שחרית שתים, אם שכח יעלה ויבא אפילו בשניה, חוזר ומתפלל, (אף-על-גב שתשלומין-הלילה היא, ואז לא היה חוזר, מכל-מקום השתא ימא הוא)⁽¹⁰⁾. ובשבת אם לא התפלל מנחה, מתפלל ערבית גם-כן שתים של חול, אלא שיש חילוק באתה חוננתנו, בראשונה אומר אתה חוננתנו, ובשניה אינו אומר, והטעם בזה, כיון שאתה חוננתנו הוא כמו הברכה, ואין מבדילין ב' פעמים לתפלה⁽¹¹⁾. והוא-הדין להיפך, אם שכח ערבית כמוצאי-שבת. מתפלל שחרית שתים, ואומר בתפלת התשלומין אתה חוננתנו, לפי שמעיקר התקנה, צריך להכדיל בתפלה⁽¹²⁾.

ז מעה בראש-חדש במנחה, ולא אמר יעלה-ויבא, ולמחר אינו ראש-חדש, אם-כן אף אם יתפלל ערבית שתים, לא ירויח כלום, שהרי אינו יכול לומר עוד יעלה ויבא, ובלא יעלה ויבא, הרי כבר התפלל, על-כן אינו מתפלל כלל לתשלומין⁽¹³⁾.

ח תפלת מוסף אף-על-פי שזמנה כל היום, ואם-כן הוי מעריב תפלה הסמוכה לה, מכל-מקום אין לה תשלומין בלילה, משום דתפלת מוסף נתקנה משום ונשלמה פרים שפתינו, וכיון שעבר זמנו בטל קרבנו⁽¹⁴⁾.

ט מי שהוא צריך להתפלל שחרית שתים, או מנחה שתים, אם

שערים מצויינים בהלכה

להתפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואח"כ מוסף ואח"כ שחרית ובתורת חיים (סי' קח) העלה שיתפלל מנחה שחרית מוסף.

- (8) סימן ק"ח סעיף ג.
 (9) שם סעיף ט.
 (10) מג"א סק"ב.
 (11) סימן ר"ב ובמג"א שם.
 (12) מג"א סימן רצ"ד ס"ק א.
 (13) סימן ק"ח סעיף י"א ובח"א.
 (14) שם סעיף ר.

הוא שליח-צבור ג), יוצא במה שהוא חוזר את התפלה בקול רם (15).
 י מי שנמתפק לו אם התפלל או לא, בזמן-הזה (שאינ מתפללין
 בנדבה), אינו חוזר ומתפלל (16).

כב. דיני תחנון. ובו י' סעיפים.

א לאחר השמונה-עשרה, אומרים תחנון בנפילת אפים, ואין לדבר
 שיחת חולין, בין שמונה-עשרה לתחנון (1).
 ב בשחרית, כיון שיש תפילין בשמאלו, נוטין על צד ימין, משום
 כבוד התפילין, ובמנחה, נוטין על צד שמאל (2).
 ג נפילת אפים יש להיות מיושב, אך בשעת הדחק, יוכל להיות
 גם מעומד (3). לאחר תחנון אומרים ואנחנו לא נדע, ויש לאומרו בישיבה,
 ואחר-כך עומדין ואומרים מה נעשה וכו' (4).
 ד אין נפילת אפים כיו-אם במקום שיש בו ספרי-תורה, אבל במקום
 שאין שם ספר-תורה אף-על-פי שיש שם ספרי-קודש, אין נופלין על
 פניהם, אלא אומרים את המזמור בלי נפילת אפים, וכשמתפללים בעזרת
 בית-הכנסת, ופתח בית-הכנסת פתוח, נחשב כאלו היה שם ספר תורה (5).
 ה כשמתפללין בבית אבל, או בבית המת אף-על-פי שאין שם אבל,
 אין אומרים תחנון ז' ימי אבלות אפילו במנחה של יום ז', ונוהגין שגם
 בשוכם לביתם אינם אומרים. ואם יש אבל בבית-הכנסת, אין הצבור
 נגדין אחריו, ואומרים תחנון, אלא שהאבל אינו אומר (6).

שערים מצויינים בהלכה

ג) אם הוא שליח ציבור עי' בפמ"ג (א"א סי' קח ס"ק א') דאפי'
 אם הם עשרה שלא התפללו שחרית או ערבית מתפללין שנים ואין די
 לצאת במה שמחזיר הש"ץ להם בתפלה ומיהו ודאי רכשמתפללים תפלת
 התשלומין אין צריך להם שיחזיר הש"ץ התפלה בקול רם דלא תיקנו חז"ל
 תפלת הש"ץ אלא לתפלה בזמנה ולא לתשלומין עיי"ש. ועי' בשו"ת מהר"ם
 שיק (סי' צא) שמסתפק בזה אי צריכים גם לומר התפלה בקול רם ולומר
 קדושה, ולא הביא דברי הפמ"ג ועי' מזה בתורת חיים (סי' קח אות ב').

(15) מגיא שם סק"א.	(3) סעיף ב.
(16) ח"א ועי' באה"ל דאינו מוסכם.	(4) סעיף א' ובמגיא סק"ד.
כב 1) סימן קלי"א סעיף ב.	(5) סעיף ב' בהגה.
(2) שם בהגה.	(6) סעיף ד' ובסיז סק"ס וא"ר.

ו אין אומרים תחנון א) בבית-הכנסת שיש שם מילה, או שהבעל-ברית או הסנדק, או המוהל מתפללים שם, אף שהמילה תהא בבית אחר, ואם מתפללין מנחה, בבית התינוק קודם סעודת הברית, או באמצע הסעודה, גם-כן אין אומרים, אבל אם מתפללים לאחר ברכת-המזון, אומרים 7). אך הבעל-ברית והסנדק והמוהל לא יאמרו אף לאחר ברכת-המזון, משום דיום-טוב שלהם הוא 8).

ז וכן אין אומרים בבית-הכנסת שיש שם חתן ב), כל שכעת ימי משתה שלו, אם החתן הוא בחור או הכלה בתולה, אבל אלמן שנשא אלמנה, אין לו רק שלשה ימים ואחר-כך אומרים, וכיום החופה בשחרית אומרים, ובמנחה שהוא סמוך לחופה אין אומרים 9).

ח אין אומרים תחנון לא בראש-חדש ולא בחמשה-עשר-באב ולא בחמשה-עשר-בטבת, ולא בחנוכה ולא בפורים-גדול ב' ימים, ולא בפורים-קטן ב' ימים, ולא בל"ג בעומר, ולא בכל חדש ניסן, ולא בתשעה-באב, ולא בימים שבין יום-כפור לסוכות, ולא מראש-חדש סיון עד לאחר אסרו-הג דשבעות, ולא באסרו-הג דסוכות. בכל אלו אין אומרים גם במנחה שלפניהם, אבל בערב-ראש-השנה ובערב-יום-הכפורים אומרים

שערים מצויינים בהלכה

א) אין אומרים תחנון עי' בנימוקי או"ח (סי' קלא) דהא שנהנו בכמה מקומות להחסיר תחנון על יום פקודה (יא'הרצייט) של הצדיק יש לו מקור דוקא בשמנוחתו בבור באותו עיר מפני שמתאספים התלמידים והחסידים להתפלל על הציון ונקרא יומא דרגלא, כמבואר ברש"י (יבמות קבב). דיומא דרגלא היינו יום שמת אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה בשנה בשמגיע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם, עכ"ל רש"י. וא"ב כשאינו נקבר שם ולא באים מסביביו אין לזה טעם להחסיר תחנון כי אין לך יום שאין בו יא"צ מהרבה נאונים וקדושים לאלפים ורכבות וכבר בתבו התוס' (ברכות כו). דאף דאמרינן תפלת ערבית רשות אפ"ה אין לבטלה בחנם. וה"נ אף שתחנון הוא רשות, מ"מ אין לבטלה בחנם, עיי"ש.

ב) שיש שם חתן כתב בהלכות קטנות (ח"א סי' בא) דחתן שהיה בביהבנ"ס כשהתפללו הציבור, ובשעה שהגיע לומר תחנון יצא לו מביהבנ"ס אזלינן בתר התחלה כמו דאם יצא ולא נשאר עשרה בביהבנ"ס דגומרים קדיש מתקבל דבתר התחלה אזלינן והבי נמי בן.

9) שם ובאה"ט סקיד.

7) שם במ"א וא"ד.

8) ח"א.

במנחה שלפניהם¹⁰). ובערב ראש-השנה אומרים גם במליחות, רק לאחר-
כך אין אומרים¹¹).

מ בשני ובחמישי לפי שהם ימי רצון, כי בארבעים יום של קבלת
לוחות שניות, עלה משה ביום ה', וירד ביום ב', לכן מרכיב בהם
תחנונין, ואומרים קודם תחנון, והוא רחום. ואומרים אותו מעומד, וצריך
לאומרו בכוונה, ובמתינות, דרך תחנונים, וכימים שאין אומרים תחנון,
אין אומרים אותו¹²).

י לאחר תחנון אומרים חצי-קדיש, ובשני ובחמישי אומרים אל
ארך אפים מעומד¹³).

כג. קצת דיני קריאת ספר תורה. ובו ל' סעיפים.

א כשמוציאין את הספר-תורה מן הארון הקודש, ונושאים אותו
אל התיבה א), שקורין בו שם, נושאים אותו דרך צפון, שהוא לימין
הנושא, וכשמחזירין אותו אל הארון הקודש, נושאים אותו דרך דרום,
וצריכין להחזיק את הספר-תורה ביד ימין¹, ומצוה על כל אדם שהספר-
תורה עובר לפניו, שילוו אותו עד התיבה².

ב העולה לתורה, יש לו להתעטף במלית מצוייצת³, ועולה בדרך
קצרה לו, ויורד בדרך ארוכה. ואם שני הדרכים שוים, עולה בדרך הימין,
ויורד בדרך השני. ונוהגין שהוא מסתין, עד שהעולה אחריו אמר
הברכה האחרונה, ויורד בין גברא לגברא⁴.

שערים מצויינים בהלכה

א) ונושאים אותה אל התיבה עי' בסה"ק אור צדיקים למהר"ם
פאפריש (אות סט) שאין לעשות כמו שהרכה מהמון עם שנוגעין בידיהם
את הספר ומנשקין את הידים אלא יחבק הס"ת בשני זרועותיו וינשק הס"ת
בעצמו ועי' כפתחי שערים להנאון ר' א"ז מרגליות (שער י אות ז') שמחזיק
בידי ההמון אם אינו יכול לקרב עצמו להספר.

10) סעיף ו' ד.	כג (1) סימן קליד הגה סעיף ב' ובאה"ס
11) סימן תקפ"א סעיף ג.	סק"ד.
12) סימן קליד סעיף א' וסימן קלי"א	2) מג"א סימן קמ"ט סק"ג.
סעיף ה'.	3) וע"ל סימן ס' סעיף י"א.
13) סימן קלי"א סעיף א' ומג"א סימן	4) סימן קמ"א סעיף ד.
- קליד סק"א.

ג פותח את ספר-התורה ב, ורואה באיזה מקום יקרא 5, ואוחזו כך פתוח בשתי ידיו 6, וסוגר עיניו 7, ואומר ברכו את ה' המבורך, ויש לו לומר בקול כדי שישמעו כל הקהל, והם עונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ואם לא שמעו הצבור את המברך, אף-על-פי ששמעו שהשליח-צבור עונה, לא יענו עמו, אלא לאחר שסיים השליח-צבור, עונין אחריו אמן. לאחר שענו הקהל ברוך ה' המבורך-לעולם-ועד, חוזר העולה ואומר גם-כן ברוך ה' המבורך-לעולם-ועד, ומברך הברכה אשר בחר וכו', ועונים הקהל אמן 8, ומסלק את ידו השמאלית, ואוחזו את הספר-תורה בשעת הקריאה רק בימינו 9, הקורא קורא, והוא קורא עמו בלחש 10, ואין הקורא רשאי לקרות, עד שיכלה אמן מפי הצבור 11, וכל הקהל יכוונו דעתם לשמוע היטב קריאת התורה 12. לאחר הקריאה, חוזר העולה ואוחזו גם בשמאלו, וגוללו ומברך ברכה אחרונה 13.

ד אסור לאחוז את הספר-תורה בעצמו ערום, אלא יאחזו על-ידי המלית, או יאחזו בעמודיו, ויש מחמירין, שגם בעמודים אין אוחזין ערום, אלא על-ידי-המלית 14.

ה העולה וגם הקורא צריכין לעמוד, ואפילו רק לסמוך על שום דבר אסור. משום דצריכין לעמוד באימה, רכשם שניתנה התורה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה, ואך מי שהוא אדם חלוש, יכול לסמוך קצת סמיכה כל דהו 15.

שערים מצויינים בהלכה

ב פותח את הספר תורה ובשערי אפרים (שער ד' סעי' ג') הביא המנהג להעביר בהטלית או במעיל על מקצת העמוד במקום שיש לו לקרות ומנשק, ובשערי רחמים שם הביא מש"כ הנה"ק בעל דרכי תשובה (בתפארת בנים בסופו סי' ה') בשם הנה"ק רב שר שלום מבעלזא שאלו הנושקים באים לנ' דברים איסור מחיקות השם וגרם פסול לס"ת וגרם חילול שבת, עיי"ש. וכן בנימוקי או"ח (סי' קלט) כתב ג"כ שאין שום מקור לזה מדינא ולא ממדת חסידות. ובשערי חיים (שער ד' אות כ') הביא שגם הנה"ק משינאווע הקפיד במי שנהג למשמש ולנשק אבל הביא מקור לזה באחרונים, עיי"ש.

5	סימן קלי"ט סעיף ד'.	11	שם סעיף ה'.
6	שם סעיף י"א.	12	סימן קמ"ו סעיף ב'.
7	ח"א.	13	סימן קלי"ט סעיף ד' ומג"א סקי"ג.
8	שם סעיף ר' ד' ח' וע"ל סימן ס"ו סי"ג.	14	סימן קמ"ז סעיף א' ובטרי"ז.
9	מג"א שם סקי"ג.	15	סימן קמ"א סעיף א' ודה"ת.
10	סימן קמ"א סעיף ב'.		

ו בשעה שהעולה אומר ברכו, והקהל אומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, צריכין כל הצבור לעמוד ג) אבל בשעה שאומר הברכה אשר בחר בנו, וכן בשעת הקריאה, ובשעת ברכה אחרונה, אין חיוב שיעמדו הקהל. אלא המדקדקין במצות, מחמירין על עצמם ועומדין וכן נכון, אבל בין גברא לגברא אין להחמיר כלל 16).

ז אם הקורא בעצמו, הוא עולה לתורה, צריך שיעמוד אחר אצלו, שכשם שנתנה התורה על-ידי סרסור, משה רבינו עליו-השלוש, כך אנו צריכין לנהוג בה על-ידי סרסור 17).

ח כיון שהתחיל הקורא לקרות, אסור לכל הקהל לדבר, אפילו בדברי תורה, ואפילו בין גברא לגברא, ואסור לצאת מבית-הכנסת בשעה שקורין בתורה, אבל בין גברא לגברא שהספר-תורה מגוללת, יכול לצאת לצורך גדול ד) 18).

ט כשיש כהן בבית-הכנסת צריכין לקרוא אותו תחלה, ואפילו אם הוא עס-הארץ אלא שהוא אדם כשר, הוא קודם אפילו לתלמיד חכם, ואפילו אם הכהן רוצה למחול לא מהני ו) 19). ואחר הכהן קורין לוי, ואם

שערים מצויינים בהלכה

ג) צריכין כל הציבור לעמוד כך כתבו הטו"ז והמנ"א (סו"י קמו) ועי' כשערי חיים (שער ד' אות יג) הביא מהרבה אחרונים שאין צריכין לעמוד ומזה נתפשט המנהג בכמה מקומות אפי' אצל היראים שיושבין כברכת התורה, עי"ש.

ד) יכול לצאת לצורך גדול עי' כשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' צח) דהא דאמר בגמרא (כרכות ח.) דר' אבוה נפיק בין גברא לגברא הני מיילי באקראי בעלמא אבל לעשות זה תדיר אפי' בין גברא לגברא נראה הרבה פירוק עול תורה ואסור.

ה) לקרוא אותו תחלה כתב כש"ע (סי' קכח סעי' מא) דכהן שמטמא למתים אין לו קדושת כהונה ועי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שלח) דאסור לכהן רופא לטמא למתים וכן בשו"ת כתב סופר (סי' טו) כתב שהכהן הממונה לבדיקת מתים נתחלל מקדושת כהונה. ועי' בשו"ת מהרי"א אסאד (סי' מז) ככהן שלומד חכמת הניתוח ובמלאכתו מוכרח לטמא למתים יש לחשבו לשונג דהוא סבר שמותר לו מפני שיכול עי"ז לרפאות אחרים. ובב"י (סי' קכח) כתב דבשונג לא נפסל מקדושת כהונה, עי"ש.

ו) ואפי' אם הכהן רוצה למחול לא מהני עי' בשו"ת חתם סופר (סי' כה) באם אין שם בעיר אלא כהן אחד ויש שם חיובים הרבה אם יכולים

16) סימן קמ"ו סעיף ד' טו"ז ומג"א.

18) סימן קמ"ו סעיף ב' א' ובמג"א.

19) סימן קל"ה סעיף ג' ד' ובטו"ז שם.

17) סימן קמ"א סעיף ד'

אין שם לוי, קורין את הכהן אשר עלה ז) במקומו, ואומרים: במקום לוי, ואם אין כהן בבית-הכנסת, קורין במקומו לוי או ישראל⁽²⁰⁾. ויש לקרות את היותר גדול בתורה שנמצא שם⁽²¹⁾, ואומרים: אם אין כאן כהן, לוי במקום כהן, או ישראל במקום כהן, ואם קראו ישראל במקום כהן, אין קורין אחריו לוי. ישוב שכולם כהנים או לויים, יעשו שאלת חכם איך יתנהגו⁽²²⁾.

י אם הכהן עומד בקריאת-שמע, ומכל-שכן אם עומד בתפלת שמונה-עשרה, אפילו אין שם כהן אחר, אין קורין אותו, ואין צריכין להמתין עליו, משום טירחא דציבורא, אלא קורין לוי או ישראל, ואין אומרים: אם אין כאן כהן, אלא אומרים: לוי או ישראל במקום כהן. ובדיעבד אם קראוהו, אם עומד בקריאת-שמע או בכרכותיה, עולה ומברך את הברכה, אבל לא יקרא עם הקורא אלא ישמע. ומכל-מקום אם אפשר לו, יש לו לגמור את הענין שהוא עומד בו, להיכא דסליק ענינא, קודם שהוא עולה. ואם עומד בתפלת שמונה-עשרה, אפילו קראוהו לא יעלה, ובתפלת אלהי נצור וכו' יעלה. ואם הוא עומד בפסוקי דומרא, אם אין שם כהן אחר, אפילו לכתחלה קורין אותו, אך לא יקרא עם הקורא, אבל אם יש שם אחר, אין קורין אותו לכתחלה, וכן הדין בלוי⁽²³⁾.

יא אם קראו לכהן או ללוי ואינם שם, לא יקראו לאחר בשמו^(ח),

שערים מצויינים בהלכה

לפייסו ולכבדו עכ"פ בהוצאה והבנסה כדי לקיים מצות „וקרשתו“ במקצת טוב אבל להעבירו בעל כרחו אי אפשר ולכן במקום שמוכרים העליות וקורין לישראל במקום כהן אין היתר אלא בהסכמת כל הכהנים, עיי"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ריד) נשאל אי יכולין לקרות ישראל במקום כהן, העלה דלעתים מיוחדים כגון בכ' והה' ובשבת במנחה שקורין רק שלשה יכולים לשנות אבל לא לשנות בקביעות תקנת חז"ל.

ז) קורין את הכהן אשר עלה עי' בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' סא) שמקובל לו ממחר"ם בנעט שטוב לומר לכהן שיצא מביהכנ"ס שלא יברך ד' ברבות והוא העלה רעפ"י הדין אין לצוות להכהן שיצא וכ"כ בשו"ת מהרי"א אסאר (סי' מה) שאין לו לצאת ויברך ד' ברכות ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' נט) העלה כרבי מהר"ם בנעט וכן העלה בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' רסו).

ח) לא יקראו לאחר בשמו עי' ברדבני משה (סי' קלט) בשם

(20) סימן ס"ו סעיף ד', וסי' ק"ד סעיף ז',

וסימן קל"ה סעיף ה' ובמג"א.

(21) סעיף ח' ר.

(22) עי' מג"א שם סק"ז.

(23) סעיף ר' י"ב.

שלא יאמרו על הראשון שהוא פגום, אלא יאמרו להאחר: עלה אתה, ויעלה. אבל בנו יכולין לקרוא בשמו, שאין בזה פגם לאביו, שהרי אם האב היה פגום, גם הבן היה פגום. וכן אם הכהן או הלוי אינם יכולים לעלות, מפני שעומדים בתפלה, יכולין לקרוא לאחר בשמו, שהרי הכל רואים שאינו עולה מפני שאינו רשאי. ואם קראו לישראל ואינו שם, יכולין לקרוא לאחר בשמו, כי בישראל לא שייך פגם⁽²⁴⁾. וכן אם קראו לכהן או ללוי לאחרון או למפמיר, בשבת ויום-טוב, ואינם שם, יכולין לקרוא לאחר בשם⁽²⁵⁾.

יב אם לא היה כהן בכית-הכנסת, או שהיה אלא שלא ידעו ממנו, וקראו לישראל במקומו, ועלה, אפילו אם אמר ברכו את ה' המבורך, אלא שלא פתח עדיין את הברכה אשר בחר בנו, ובא הכהן או שנזכרו שישנו, קורין את הכהן ועולה, ואומר גם הוא ברכו וכו', והישראל כדי שלא יתבייש, יעמוד שם עד לאחר שיקרא הכהן והלוי ואז יקראוהו. אבל אם כבר אמר הישראל את השם מן הברכה, שאמר ברוך אתה ה', שוב אינו עולה הכהן. וכן הדין אם קראו ללוי במקום כהן, ובא הכהן קודם שאמר הלוי ברוך אתה ה', עולה הכהן, והלוי ממתין וקוראין אותו אחריו וכן הדין אם לא היה לוי, או שלא ידעו ממנו, וקראו את הכהן גם במקום לוי, ואחר-כך בא הלוי, קודם שאמר הכהן ברוך אתה ה' קורין את הלוי ועולה⁽²⁶⁾.

יג אין קורין שני אחים זה אחר זה^(ט), בין שהם מן האב בין מן

שערים מצויינים בהלכה

המרדכי כשקורין העולים אין צריך להזכיר שמם אלא מרמו לו שיעלה, אבל המנהג לקרות פב"פ. ובשו"ת חיים שא"ל (סי' יג) הביא דהמנהג בירושלים שאין קורין בשמם אלא השמש אומר לו שיעלה וברמ"א (סי' קל"ט) סתם לקרות בשמם כל אחד פב"פ ובספר מחולת הסחנים האריך שם נגד המתחדשים שבטלו המנהג לקרוא לס"ת בשמם, ובספר שערי חיים (שער א' אות ב') הביא בשם ספר מקרי דרדקי (פ' במדבר) שמנהג זה לקרוא בשמם נתייסר עוד מזמן בעלי תוספות, עיי"ש. ועי' בתרומת הדשן (סי' נא) דמרכתיב (פ' ויצא), „הידעתם את לכן בן נחור" ובאמת היה בן בתואל ונכד נחור נלמד מזה דאם אביו מומר קורין אותו לתורה בשם אביו, ועי' בתורה תמימה שם.

(ט) אין קורין שני אחים זה אחר זה בספר ארחות חיים (סי'

(24) סי' קל"ח סעיף י"א ובמג"א. (26) סימן קל"ח סעיף ר' ד,

(25) שערי אפרים.

האם. וכן האב עם בנו או בן בנו, אין קורין זה-אחר-זה משום עינא-בישא, ואפילו הם אומרים שאינן מקפידין, ואפילו האחד הוא אחרון והשני מפתיר. ודוקא בעבת שאין מוציאין ספר-תורה אחר למפתיר, אבל כשמוציאין ספר-תורה אחר למפתיר מותר, וכן אם המפתיר אינו בר מצוה מותר. ובכל אלו אם קראוהו וכבר עלה לא ירד. ובשני אחים רק מן האם והאב עם בן בנו אם קראוהו, אפילו עדיין לא עלה יעלה, ובמקום הצורך יש להתיר באלו אפילו לכתחלה לקראם זה אחר זה (27).

יד מי שעלה לתורה י) בבית-הכנסת אחד, ואחר-כך נזדמן לבית-כנסת אחר וקראוהו גם-כן אפילו לפרשה שכבר עלה לה, עולה שנית, ומכרך את הברכות (28).

מן בתענית צבור כשקורין ויחל, אין קורין לעלות לתורה אלא למי שמתענה יא). ואם אין כאן אחר אלא זה שאינו מתענה, או שאין בדעתו להשלים, קורין לישראל או ללוי במקומו. וטוב שיצא הכהן מבית-

שערים מצויינים בהלכה

קמא) הביא בשם שו"ת אמנות שמואל (סי' מז) דבמקום שאין קורים להעולים להספר תורה בשםם יכולים שני אחים זה אחר זה וליכא למיחוש לעינא בישא. ועי' ס"ק הקודם.

י) מי שעלה לתורה עי' בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' כז) שנשאל ברב שעלה לשלישי ואחר קנה מפתיר ורוצה לכבד הרב העלה שם דאם יש אחר מי שיורע להפטיר אין לעלות עוד הפעם. ועי' בספר חוט המשולש (דף ז') דרבנו הגה"ק ר' נתן אדלער מפפר"מ היה עולה בכל שבת לכהן וגם למפתיר, ופ"א אירע לו אבל ר"ל ובכל זה לא שינה מנהגו, ועי' בשו"ת לב שלמה (סי' ר') דאם אחר קנה מפתיר וקראוהו באמצע הקריאה במנין שבעה יכול לעלות למפתיר כיון שכבר קנה.

יא) אלא למי שמתענה כ"כ בש"ע (סי' תקסו סעי' ו') ומקורו ממהרי"ק ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קנז) דבתשעה באב שמתחייב בקריאת התורה בתקנת חכמים יכול לעלות אף למי שאינו מתענה. ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' עד) דהוא הדין בשאר ד' צומות יכול לעלות דרבני מהרי"ק לא נאמרו אלא למה שנהגין להתענות בצרפת בה"ב אחר פסח וסוכות דאם אינו מתענה אין אצלו יום התענית ולא בד' צומות. ועי' בשו"ת שנת חיים (סי' שמב) שהעלה ג"כ רביום הכפורים ותשעה באב יכול לעלות גם למי שאינו מתענה, וכן העלה במשנה ברורה (סי' תקסו ס"ק כא) והבאתי כבר מזה לקמן בהלכות תשעה באב ויום הכפורים, עיי"ש. (סי' עכר ס"ק י' ובסי' קלג ס"ק טו)

(27) סימן קמ"א סעיף ר' באה"ט ודה"ת. (28) מג"א סימן רפ"ב סקט"ו.

הכנסת, ואם יש כהן אחר אינו צריך לצאת, אלא יודיע שלא יקראוהו, ואם יקראוהו לא יעלה יב). ואם הוא בשני ובחמישי, אף-על-פי שקורין ויחל, מכל-מקום כיון שעתה הוא זמן קריאת התורה, לכן בדיעבד אם לא יצא מבית-הכנסת וקראוהו יעלה⁽²⁹⁾.

מזן וכן מי שדר בארץ-ישראל יג), ששם עושין יום-טוב רק יום אחד (מלבד ראש-השנה). ובא לחוץ לארץ, והיה בבית-הכנסת ביום שני של יום-טוב, אין לקרות אותו לעלות לתורה, והדין כמו שכתוב בסעיף הקודם⁽³⁰⁾.

יז סומא נוהגין לקרותו, ואף-על-פי דדברים שבכתב אסור לקרותן בעל-פה, מכל-מקום בזמן-הזה, כיון שהקורא קורא לפניו, מותר. ונוהגין שאין מדקדקים אם הוא תלמיד-חכם או עם הארץ, דמסתמא יכול לקרות עם הקורא⁽³¹⁾.

יח אם הראו להעולה המקום שיקרא, ובירך, ואחר-כך נזכרו שאין זה המקום, אלא שבמקום אחר צריכין לקרות, בין שכבר התחילו לקרות, בין שעדיין לא התחילו, אם המקום שצריכין לקרות היה גם-כן גלוי לפניו, אפילו הוא בעמוד אחר, ולאחר המקום שהראו לו, אין צריך לברך שנית משום דדעתו היה על המקום שבירך, ועל כל מה שנגלה לפניו. אבל אם לא היה המקום גלוי לפניו, אלא שצריכין לגלול את הספר⁽³²⁾, או אפילו היה המקום נגלה לפניו, אלא שהוא קודם להמקום

שערים מצויינים בהלכה

יב) ואם יקראוהו לא יעלה עי' בשו"ת הגרעס"א (מהר"ת סי' א) דבתענית שהכהן לא התענה וטעו וקראו אותו לעלות ואחר הברכה נזכרו שלא התענה ויש שם לוי שנ"כ אינו מתענה אפ"ה יקראו אותו אחר הכהן וכן אם אין שם לוי יקראו הכהן עוד הפעם במקום הלוי כנהוג ויברך ד' ברכות אעפ"י שאינו מתענה.

יג) וכן מי שדר בארץ ישראל בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' יג) כתב דלא יעלה ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' מ") כתב דיכול להיות ממנין הקרואים ובבאה"ט (סי' תקסו ס"ק ז') כתב נמי דיש מחלוקת בזה ובשערי אפרים (שער ח' סעי' צז) הכריע דביו"ט שני הנכנס לחוה"מ אם קראוהו יעלה ויברך וביו"ט שני הנכנס לחול לכתחלה לא יעלה ואם עלה יברך.

29) סימן קל"ה סעיף ה' וסימן תקס"ו. 31) סימן קל"ט הגה סעיף ג' ומג"א שם. סעיף ו' ובמג"א.

30) באה"ט סימן תקס"ו סק"ו. 32) סו"ז סימן קמ"א סק"ג. סו"ז סימן קמ"א סק"ד.

שהראו לו, צריך לברך שנית הכרכה, אשר בחר בנו אבל ברכו לא יאמר שנית, ויאמר תחלה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על הכרכה הראשונה, שבירך לבטלה. אם עדיין לא אמר אלא ברוך אתה ה', יסיים למדני חקיך. ואם המקום שהוא צריך לקרות הוא למעלה ממקום שהראו לו, אבל הוא סמוך, באופן שיכולין לקרות לו גם ג' פסוקים ממקום שבירך ולהלן, שהכל הוא בפרשת היום יעשו כן, ולא יברך שנית (33).

י צריך כל העולה לקרות לכל הפחות ג' פסוקים, ובשני ובחמישי, וכן בשבת במנחה, צריכין לקרות לכולם, לכל הפחות עשרה פסוקים. ויש לקרות להשלישי ד' פסוקים, ובדיעבד אם קראו לכולם אלא א' פסוקים, שלשה לכל אחד, יצאו. ובפורים שאין קורין לכולם אלא א' פסוקים, זהו משום דסליק ענינא (34).

כ הקורא בתורה יד, לא יסיים במקום שלא ישאר משם עד הפרשה דהיינו פתוחה או סתומה ג' פסוקים לכל הפחות. ואם כבר בירך, לאחר שסיים בפחות מג' פסוקים סמוך לפרשה הקורא אחריו, אינו צריך להתחיל מפסוק שלפניו, רק יתחיל ממקום שפסק הראשון, ויקרא עמו עוד ג' פסוקים בפרשה שניה (35). ובפרשה שאין בה אלא שני פסוקים, מותר להפסיק שם, אם יש פיסקא באמצע פסוק, כגון בתחלת פרשת פנחס, מותר לסיים אפילו בפסוק הסמוך לה (36).

כא וכן לא יתחיל בפחות מג' פסוקים, לאחר התחלת הפרשה, ולכן זה שלפניו, לא יסיים בפחות מג' פסוקים, לאחר התחלת הפרשה (37).

שערים מצויינים בהלכה

(ד) הקורא בתורה עי' בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פו) באמצע התשובה שם שאפיקורס אחד רצה ופער פיו לכטל הקריאה בניגונים שהמה מבבלים והכה על קרקרו דהנגינה מסורת משה רבנו ע"ה ומקובלת היא מאבותינו הקדושים האיך יש לקרות הטעמים ובעלי ספרי קבלה האריכו בסודם ומה שמען הוא אם הוא חס האיך אנו משנים הנגינה כמה פעמים בת"כ ובר"ה ויוכ"פ, אין אנו משנים כלום כי לעולם מנגנים הנגינות כמשפטן רק בת"כ מנמיד הקול כאבל המדבר ובר"ה ויוכ"פ כעומד נידן לפני המלך, ובמנילת אסתר בניגון של לב שמח וכו', אבל הניגון נשאר במשפטו בלי שום שינוי.

(36) הגה שם ומג"א סק"א.

(37) שם בש"ע.

(33) מג"א שם.

(34) סימן קל"ז סעיף א' ובמג"א.

(35) סימן קל"ח סעיף א' ובמג"א.

כב וכיון להתחיל תמיד בדבר טוב לישראל, ולסיים בדבר טוב לישראל, וכן לא יסיים כמי שעושה מעשה רע (38).

כג אם קראו לאחד רק ב' פסוקים, ובירך ברכה אחרונה, צריך לחזור ולקרוא, ויברך ברכה לפניה ולאחריה. וכיון שלאחר ברכה אחרונה הוא היסח הדעת, על-כן צריך להתחיל גם ברכו ויקרא ב' פסוקים שקרא תחלה, ועוד פסוק אחד עמו. ואם קרה זאת בשלישי (ושנים שלפניו קראו רק ג' ג'), צריכין לקרות עוד פסוקים, שיהיו כולם ד' פסוקים. ואם קרא זאת ככהן שלא קרא רק ב' פסוקים, וכבר קראו אחריו לוי, ונזכרו אחר-כך, אזי הדין כן הוא, אם הלוי עדיין לא בירך ברכה ראשונה, ואף שאמר ברכו לא הוא התחיל הברכה, ולכן יחזור הכהן ויקרא ג' פסוקים בברכות, כמו שכתבנו, והלוי ימתין ויקרא אחר-כך. אבל אם כבר בירך הלוי, אז יקראו עם הלוי ממקום שפסק הכהן, (אם יקראו להלוי מה שקראו להכהן, יהיה פגם להכהנים אשר המה שמה, כי יאמרו שהלוי התחיל לקרות בתורה), ואחר לוי יקראו שני ישראלים, שיהיו ג' קרואים, והכהן אינו מן המניין, (כיון שלא קרא רק ב' פסוקים), ואם קרה כן בלוי, שלא קרא רק ב' פסוקים, והישראל כבר בירך, יקראו להישראל אלו ב' פסוקים שקרא הלוי, ועוד פסוק אחד ויקראו עוד ישראל אחד לתשלום ג' קרואים. ואם לא היה כהן בבית-הכנסת, וקראו ישראל במקומו, ואירע כן שלא קראו לו אלא שני פסוקים, ולא נזכר עד לאחר שקראו ישראל שני, ובירך, אזי יתחיל הישראל השני מתחלת הסדרה, והישראל הראשון ימתין ויקרא אחריו, ואחריו יקראו עוד לישראל (39).

כד קמן לא יהיה הקורא, וגם אינו עולה לתורה (40).

כה לאחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש, ומגביהין את ספר-התורה (41), המגביה פותח את ספר התורה שיהיו שלשה עמודים מן הכתב גלוי, ומראהו לימינו ולשמאלו, לפניו ולאחריו, כי מצוה על כל האנשים לראות את הכתב, ואומרים וזאת התורה וכו' (41). וגוללין

שערים מצויינים בהלכה

(טו) ומגביהין את הספר תורה ובביהכנ"ס שהספר תורה היא כבדה ולפעמים אין שם אפי' אחר שיוכל להגביה יגללו אותה על השלחן ולכרוך עליה המעיל (שו"ת פרי השרה ח"כ סי' עג).

(38) שם ובמג"א סק"ד. (40) סימן רפ"ב סעיף ג' ובמג"א סק"ו.

(39) דה"ח וש"פ.

(41) סימן קל"ד סעיף ב' ובמג"א שם.

את הספר. ומצוה לגוללו שיהא התפר באמצע שתי הגלילות⁽⁴²⁾, ויגללו, עד שיהא התפר הסמוך, באמצע. אם התפר שלפניו יותר סמוך, יגללו לשם, ואם התפר שלאחריו יותר סמוך, יגללו לשם, דלמעט בגלילה עדיף, משום כבוד ספר תורה⁽⁴³⁾.

כו ככל עת שקורין בתורה^(טו), אומרים אחר-כך חצי קדיש, לכד ממנחה בשבת, ובמנחה בתענית, שסומכין על הקדיש, שאומרים לפני תפלת שמונה-עשרה⁽⁴⁴⁾.

כז בשני וכחמישי אומר השליח-צבור לאחר הגבת התורה, יהי רצון וכו', וצריכין הצבור לשמוע ולענות אמן, וכשאינן אומרים תחנון, אין אומרים יהי רצון⁽⁴⁵⁾.

כח אחר-כך מכניסין את ספר-התורה לארון-הקודש, ומצוה על כל-אדם, שספר התורה עובר לפניו, וכן המגביה והגולל, שילוו אותו עד לפני הארון-הקודש⁽⁴⁶⁾.

כט במקום שאין ספר-תורה קורא אחד מתוך חומש בקול-רם, והצבור ישמעו, שלא תשתכח תורת קריאה^(יז) ⁽⁴⁷⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(טו) ככל עת שקורין בתורה עי' בשו"ת יד מאיר (מהרו"ק סי' ג') דאם יש שבעה שלא שמעו עוד קרה"ת מותר להוציא הספר בשבילם ועכ"פ יהיו ששה ועי' בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ת סי' טו) שנראה דעתו שאפי' אם כולם שמעו אלא שרוצים לעלות לתורה נ"כ מותר לקרות ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קעה) העלה שעכ"פ יהיו שלא שמעו כמנין העולים וכ"כ במהרש"ם (ח"ב סי' צו) ובשו"ת פרי השרה (ח"ב סי' צז אות ב') העלה דאפי' ביש ג' שלא שמעו נ"כ מותר להוציא ספר תורה וכן העלה בשו"ת תורת יקותיאל (סי' נא) והוסיף עוד דאפי' אם כולם שמעו אם מתפללים כמנין יש להתיר דשייך לסדר התפלה עי"ש.

(יז) שלא תשתכח תורת קריאה עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קנח) שנשאל אי מותר לקרות בתורה קודם עמוד השחר והעלה דומן קריאת התורה היא בימים ובגלילות מדינא דנמרא ולכן יש להקל בשעהר"ח ועי' בשו"ת פני מבין (סי' לו) נ"כ נשאל אודות האנשים הנוסעים על יום השוק קודם אור היום ומתפללים על אם הדרך וקורין בתורה קודם צאתם לדרך העלה רכרכה לבטלה אין כאן אבל אין לעשות כן לכתחלה.

(42) סימן קמ"ז סעיף ג'. דה"ח.

(43) שו"ת מהר"ם ב"ב סימן ס"ט. (46) סימן קמ"ט.

(44) סימן רפ"ב, וסימן רצ"ב במג"א (47) מג"א סימן קמ"ג סק"ב.

סק"ב וד"ה.

5 עשרה שמתפללים ואין להם ספר-תורה לקרות, אין מביאים להם ספר-תורה לצורך הקריאה, אפילו אם הם חבושים בכית האסורים, ואפילו בראש-השנה ויום-הכפורים. אך אם מכינים יום או יומים מקודם, ארון או תיבה, שעושים מקום קבוע לספר-תורה מותר, ולצורך אדם חשוב והוא חולה, מותר להביא גם לצורך הקריאה לבד. ויש אומרים דלאדם חשוב אפילו אינו חולה, ולחולה אפילו אינו אדם חשוב מותר, ויש להקל בשבת פרשת זכור, ופרשת פרה, מפני שיש אומרים שהן דאורייתא⁽⁴⁸⁾.

כד. דין אם נמצא טעות ופסול בספר תורה. ובו י"ב סעיפים.

א אם נמצא בספר-תורה פסול מחמת טעות, אם הוא טעות גמור, אין קורין בו, וצריכין ספר-תורה אחר⁽¹⁾. איזהו טעות גמור א, כגון יתר או חסר, או נתחלף אפילו אות אחת ועל-ידי-זה משתנה הקריאה, כמו תומים תאומים- מגרשיהן. מגרשיהם, ואף-על-פי שהפירוש הוא שוה, מכל-מקום כיון שהקריאה אינה שוה, הוי טעות גמור. וכן אם הטעות הוא בענין, שיכולין לקרותו כמו שהיה צריך ליכתב, אלא שכתב, בענין שמשתנה הפירוש על-ידי-זה, כגון כפרשת תרומה, אמה וחצי רחבו, אם במקום „רחבו“, נמצא כתוב „רחבה“ בה"א אף-על-פי שיכולין לקרות את הכ' בחולם, מכל-מקום כיון שכאשר שהוא כתוב, הוי טעות שמשתנה הפירוש, הוי גם-כן טעות גמור. אבל אם הטעות הוא בענין שאינו

שערים מצוינים בהלכה

ועי' בשו"ת מהרי"א אסאר (סי' נ') שעשה הלכה למעשה שקראו בעת תפלת מנחה לאחר אשרי מפני שלא קראו בשחרית ובשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' א') נשאל ג"כ בשוב אחר שקשה להם לקבץ מנין בשחרית ורק לעת ערב יכולים להתקבץ אם נבון הרבר שיקראו בשעת מנחה והביא גם בן שו"ת מהרי"א הנ"ל והעלה שעפ"י סיכה יכולין לעשות בן אבל לא לתקן תקנה קבועה בזה וכן כתב בשו"ת בית שערים (או"ח סי' נ').

א איזהו טעות גמור עי' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' ל') כתוב „כסותה לברה“ וקראינן „כסותו לברה“ ואם נמצא שנכתב „כסותו“ צריך להוציא אחרת דהלכה רווחת ראם בתיב כקריאתו פסול וכן פסק

ע"ס סעיף ג.

(48) סימן קל"ה סעיף י"ד ובמג"א וח"א.

כד (1) סימן קמ"ג סעיף ד, וע"ל סי

משתנה, לא הקריאה ולא הפירוש, כגון במקום שצריך להיות „אבותם” כוא”ו אחר הבי”ת, נמצא בלא וא”ו, או בהיפך, וכן אם במקום שצריך להיות מלא יו”ד שמושית כגון אבתיכם, נמצא חסר יוד או בהיפך, וכן וכן כל כיוצא בזה, אין מוציאים ספר-תורה אחרת (לפי שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כל-כך, שנאמר שהאחר יהיה יותר כשר). אבל אם חסרה יוד שרשית כגון מה לך הגר אל תיראי, כתיב תראי בלא יוד אחר הת”ו, או אל תירא אברם, כתיב תרא, צריכין להוציא ספר-תורה אחר (2).

ב נמצא תיבה אחת חלוקה, עד שנראית כשתיים, או שנתקרכו שתי תיבות, ונראות כאחת לתינוק (3), או שנמצא תיבה יתירה, בין שהיא תיבה זרה, שאין כאן מקומה כלל, בין שנכתבה תיבה אחת (כפולה ב), (4), וכן אם נמצא שינוי בצורות הפרשיות, כגון פתוחה במקום סתומה או סתומה במקום פתוחה, או הפסק פרשה במקום שאינו צריך, או במקום שצריך להיות הפסק פרשה ואינו, כל אלו פסולין גמורים, וצריכין להוציא ספר-תורה אחר (5).

ג נמצא שנדבק אות לאות, אם נראה שנדבק לאחר הכתיבה כשר, כל שלא נשתנה צורת האותיות, אבל אם נראה שנדבק כן בשעת כתיבה, אזי יש חילוק, שאם נדבק כן קודם שנגמר האות כגון נו”ן פשוטה שנדבקה באמצעיתה ברגל תי”ו וכדומה פסול, אלא שבחול יכולין לגרוד שם להפרידם, אבל אם הדיבוק נעשה כגמר האות, יש להכשיר, ואין צריכין להוציא ספר-תורה אחר (6).

ד נמצא אות שהפסיד צורתו, בין שהיה כן מתחילת הכתיבה, בין שנעשה אחר-כך על-ידי נקב, פסול. אבל אם נמצא נקב תוך אות,

שערים מצויינים בהלכה

בשערי אפרים (שער ו' סעי' כד) ובלחם הפנים על הקצש"ע חולק ע"ז ורעתו שאין להוציא אחרת, עיי"ש. אבל בשערי רחמים שם ושערי חיים שם הסכימו להוציא אחרת והוסיף שגם בפ' ויחי כתיב „וברם ענבים סותה” והקרי הוא סותו אם שינה צריך להוציא אחרת.

(ב) בין שנכתבה תיבה אחת כפולה כתב באליהו רבה (סי' קמג ס"ק ה') אם נמצא תיבה אחת כפולה נוהגין נמי להוציא אחרת דיתר כנטול

(2) דהייח ופמ"ג. ד' סקי"ז.

(3) כדלקמן סעיף ה'. (5) יו"ד סימן רע"ה סעיף א' ושי"ך שם.

(4) ע"י בספר קה"ס מה"ת לשכת ס' (6) סימן קמ"ג מג"א סקי"ז.

או מחוץ לאות והאות בצורתו, אלא שאינו מוקף גויל וניכר שהנקב נעשה לאחר הכתיבה כשר, כיון דכשעת הכתיבה היה מוקף גויל 7). אם קפצה הדיו מאיזה אות ואינו שחור כראוי, פסול ג) (8).

ה אם יש ספק באיזה אות, שמא אין צורתה עליה, מראין לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש (היינו שאינו מבין את הענין, אבל יודע ומבין את האותיות) אם קורא כראוי כשרה ואם לאו פסולה. ואם התינוקות מחולקין, הולכין אחר הרוכ 9). ודוקא כשאנו מסופקין מועיל התינוק, משום דאז לא הוי רק גלוי מילתא בעלמא, אבל אם אנו רואים שאין האות כהלכתו, וכן אם נפסקו יוד"י האל"ף, או יוד"י העי"ן והשי"ן. ורגלי התי"ו וכדומה פסול אף-על-פי שהתינוק קורא אותו, כיון שעיינינו רואות שאין האות כתיקונו 10).

ו כשמראין לתינוק, אין צריכין לכסות לו האותיות שלאחריו, אבל האותיות שלפניו נוהגין לכסות 11). ואם נפסק איזה אות בנקב, ונשאר מקצתו גם מן הנקב ולמטה. ואנו מסופקים אם יש באות עד הנקב כשיעור, צריכין לכסות החלק שלמטה מן הנקב, כי התינוק יצרפו ובאמת אין לו צירוף 12). וכן אם קפצה הדיו ממקצת אות, ונשאר שם איזה רושם צריכין לכסותו, שלא יצרפו התינוק 13).

ז כשנמצא פסול שצריכין להוציא ספר-תורה אחר, אם נמצא בין גברא לגברא, מוציאין ספר-תורה אחר, ומתחילין ממקום שפסקו, ומשלימין מנין הקרואים, והעולין כבר בספר-תורה הפסול עולין למנין הקרואים. ואם הוא בשבת אם אפשר לקרות בספר-תורה השני ז' קרואים יעשו כן (לחוש לדעת הגדולים, דסבירא להו דמה שקראו בספר-תורה הפסול, אינו עולה להם), דהא נוהגין בלא הכי להוסיף הרבה קרואים 14).

שערים מצויינים בהלכה

דמי. ובפמ"ג (מ"ז שם ס"ק ב') חולק עליו דדוקא במריפות אמרינן כל יתר כנמול וכו' ועי' בשערי אפרים (שער ה' סעי' ח') דפוסק נמי דמוציאין אחרת ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קכב) דעתו כדברי הפמ"ג. ועי' מזה בשערי חיים (שם אות י').

ג) ואינו שחור כראוי פסול עי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי'

7) סימן ל"ב סעיף ט"ו סי"ו. (11) מג"א סק"ט.

8) מג"א שם ס"ק ל"ט, ועיין פמ"ג. 12) טו"ז שם סק"י.

9) לדוד אמת. (13) פמ"ג.

10) סימן ל"ב סעיף ט"ו. (14) סימן קמ"ג סעיף ד'.

ח ואם נמצא הפסול באמצע הקריאה, כזה יש חילוקי דיעות ומנהגים, וכל-מקום יחזיק מנהגו. ובמקום שאין מנהג קבוע, נראה לי דיש לעשות כמו שכתוב בשלחן ערוך, שלא לברך על ספר-תורה הפסול אלא מפסיקין מיד, ומוציאין ספר-תורה אחר, ומתחילין ממקום שפסקו ואם הפסיקו באמצע פסוק נראה-לי דיתחילו מתחלת הפסוק. וגומרין את הפרשה, (ונראה דיקרא לו בספר-תורה הכשר לכל-הפחות ג' פסוקים ואם אין עוד ג' פסוקים עד תשלום הסדרה, יתחילו למפרע קצת) ומברך ברכה אחרונה, אבל ברכה ראשונה אינו מברך, דעלתה לו הברכה שבירך על ספר-התורה הפסול (ופשוט דאם יכולין לקרות שבעה קרואים בספר-תורה הכשר, יעשו כן כמו שכתוב בסעיף שלפני-זה). והוא הדין אפילו אם לא התחילו לקרות כלל לזה העולה, שנמצא הפסול מיד לאחר הברכה, גם-כן מוציאין ספר-תורה אחר, ואינו מברך עוד ברכה ראשונה ואין לחלק בין קריאה האחרונה, לשאר קריאה בענין זה¹⁵).

מ נמצא פסול בספר-תורה ואין שם ספר-תורה אחר משלימין

בו מנין הקרואים בלא ברכות ד¹⁶).

י יש אומרים, שאם נמצא פסול בספר-תורה ה) בחומש אחד, מותרין

שערים מצויינים בהלכה

רנו) בספר תורה שנשתנה הריו לאחר הכתיבה ונהפך לארמם העלה שם דאם השינוי לארמימות הוא מחמת יושן ודרבו של ריו הרי הוא בשר שהרי נכתב בריו וטוב להעבירו בקולמוס כדי לקיימו ימים רבים יותר, אבל אם נשתנה לאורם ממש שאין בן דרבו של סתם ריו או אפי' רק לארמימות קצת רק שנשתנה מהר מיד לאחר הכתיבה שנראה שאינו מחמת יושן אלא שהריו מתחלתה היה בה חסרון, אינה נחשבת לריו אלא כשאר צבעונים והספר תורה פסול מתחלתו ואין לה תקנה ואסור להעבירו בקולמוס, עיי"ש.

ד) משלימין בו מנין הקרואים בלא ברכות ובשער אפרים (שער ו' סעי' סב) הביא ריש מתירים להשלים הקרואים בברכות עד תשלום ז' אנשים והשביעי יהיה המפטר כנביאים כיון שהוא שעת הרחק ואין להוציא ספר תורה זו במנחה, ועי' בשו"ת אבני צדק (סי' יז) באחד שהגיה ספר תורה ונמצא בו טעות ולא היה שם סופר לתקנו קודם שבת, העלה שם שאין מחוייב להודיע להקהל שלא יקראו בו דהוה כספס ספיקא שמא ברכה לכבולה דרבנן ושמא בהפוסקים רבשעת הרחק מותר לברך על ספר פסול, עיי"ש.

ה) שאם נמצא פסול בספר תורה כתב בשו"ת יד אליה' (סי')

לקרות בו בחומש אחר, כגון אם הפסול הוא בספר בראשית, מותרין לקרות בו בכרכות בספר שמות. ויש לסמוך על זה בשעת הדחק כשלא היה באפשרי לתקנו, או שנמצא בשבת או יום-טוב, ומכל מקום בשבת במנחה, אין להוציא כיון שאז אין הקריאה חובה כל-כך, דלא נתקנה אלא משום אותן שאינם באים בשני ובחמישי לכית-הכנסת⁽¹⁷⁾.

יא אם נקרעה התפירה שבין שתי יריעות, אם נשאר הרוב תפור, קורין בו, ואם לאו מוציאין ספר-תורה אחר⁽¹⁸⁾, ואם אין ספר-תורה אחר, אם הקרע הוא בזה החומש שצריכין לקרות בו, אין קורין אלא אם-כן נשארו לכל הפחות ה' תפירות, אבל אם הקרע הוא בחומש אחר, קורין בו אף-על-פי שלא נשארו רק ב' תפירות⁽¹⁹⁾.

יב נמצא שעוה או חלב שנמף על אות או תיבה, אם הוא כחול יסירו, ואם הוא בשבת או יום-טוב, אם נראין האותיות יקראו בו כך. אבל אם מכוסים כל-כך עד שאינן נראין, אם הוא במקום שאין צריכין לקרות שם, יכולין לקרות בו בכרכות, אבל אם הוא במקום שצריכין לקרות, ואסור לקרות אפילו תיבה אחת שלא מן הכתב, על-כן אם באפשרי להסיר את השעוה או החלב כלאחר יד, דהיינו שנתיבש היטב, ויכפיל את הגויל שעל-ידי-זה יפול, יעשו כן, וכאם לאו אין קורין בו⁽²⁰⁾. כשמסירין כחול את השעוה והחלב, אם הוא על השם ישניחו שלא יבא חס-ושלום למחיקת האותיות, אלא יחממו מבחוץ שילך השעוה או החלב⁽²¹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

פח) בס"ת שנמצא בה טעות ואח"כ נתערבה בספרי תורות אחרות ולא ירעינו איזהו הספר ומהו הטעות, העלה שם ריש לקרות בתוכם דבט"ל, וגם איכא ספק ספיקא שמא כהשיטות המתירים לקרות בס"ת פסול, ושמא הטעות הוא בחומש אחר. ועי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רעז) שהשיג על הירד אליה הנ"ל, ועי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ב יו"ד סי' נג) שהעלה כירד אליה' ובשו"ת ירושת פליטה (סי' כה) נכתב שם תשובה מהגאון מהרש"ג והעלה דאינו בטל, ורק אחד יש להכשיר באופן שתסח אשה (שפטורה מקה"ת) שלא כפנינו ספר אחת ותניח אותה על השלחן ותתכשר מכח כל דפריש מרובא פריש וילבישו הס"ת בכתונת אחרת באופן שתהיה ניכרת גם לאחר שיניחו אותה בחזרה, עיי"ש.

(17) סימן קמ"ג הגה סעיף ד', וה"א. (20) עיין פמ"ג סוף סימן קמ"ג במ"ו.

(18) יו"ד טו"ז רע"ח סק"ב. ובאה"ט סק"ט.

(19) עיין גה"ד שם. (21) שא"ט שער ה' דין ד'.

כה. דיני אשרי ובא לציון עד גמר התפלה. ובו ח' סעיפים.

א אומרים אשרי ותהלה לדוד וגו', וצריכין לכוין בו היטב, ובפרט בפסוק פותח את ידך וגו' יכוין את לבו מאד (1).

ב אחר-כך אומרים למנצח. ואלו ימים שאין אומרים אותו: ראש-חדש, חנוכה, ופורים, והוא הדין בשנה מעוברת ביום י"ד וט"ו שבאדר ראשון, ערב-פסח, וערב יום-הכפורים, ותשעה-באב (2), גם אין אומרים אותו בבית האבל (3), וביום שאין אומרים למנצח, גם אל ארץ אפים אין אומרים (4).

ג אומרים קדושת ובא לציון עם התרגום, וצריך לזהר מאד לאמרה בכונה, והתרגום יש לאמרו בלחש (5).

ד אסור לאדם לצאת מבית-הכנסת קודם קדושה זו (6).

ה יש להדר לאמרה עם הצבור, ולכן אם בא לבית-הכנסת בשעה שהציבור אומרים אותה יאמרה עמהם אף קודם תפלתו (א), והוא הדין דיכול לאמרה קודם שני הפסוקים דהיינו ובא לציון וגו' ואני זאת בריתי וגו', ואחר-כך יאמר פסוקים אלו, ומכל שכן שיכול לדלג אשרי ולמנצח כדי שיאמר קדושה זו עם הצבור, ואחר כך יאמר מה שדלג (7).

שערים מצויינים בהלכה

(א) יאמרה עמהם אף קודם תפלתו בתורת חיים (סי' קלב) הביא משו"ת עפר יעקב (סי' נט) ששאלו אותו אודות מנהג איטאליני שכל י"ב חודש מאב ואם אומר האבל קדושת ובא לציון עם הקדיש לפני העמוד, והא הקדיש חוזר על תפלת י"ח והיה להש"ץ לאמרה ועוד נהנו שאם איחר האבל לבוא עד אחר תפלת י"ח ואין לו שהות להתפלל עם הציבור יורד לפני התיבה לומר ובא לציון עם הקדיש ואח"כ מתפלל. והביא דמתה"ר (סי' נה) משמע שהקדיש חוזר על תפלת י"ח אבל מהאנור (סי' צד) משמע דקדושת ובא לציון היא מצוה בפני עצמה ומה"ט בשבת ויו"ט ממתנינים לאומרה עד מנחה ולכן יכול האבל לירד ולאומרה אף שהש"ץ התפלל תפלת י"ח, וכן אם איחר לבוא לביהכנ"ס יכול לירד ולאומרה אף שלא התפלל עדיין, יעו"ש. ועי' ברמ"א יו"ד (סוס"י שעו) שכתב בפירושו שאם אין האבל יכול להתפלל לפני העמוד ירד עכ"פ לקדושת ובא לציון. ועי' לקמן (סי' כו סעי' יד).

כה (1) סימן ג"א סעיף ו', וע"ל סימן (4) פמ"ג שם וחי"א.

י"ד סעיף ב'. (5) סימן קל"ב סעיף א'.

(2) סימן קלי"א סעיף א'. (6) שם.

(3) מג"א סק"י. (7) מג"א שם ודה"ח.

ו' ואומרים עלינו לשבח וכו', וצריכין לאומרו באימה וכיראה, ויהושע תקנו בשעה שכבש את יריחו, ואחר-כך אומרים מזמור של יום, ושאר מזמורים, בכל מקום ומקום כפי מנהגו⁽⁸⁾.

ז' כשיוצא מבית הכנסת, אומר הפסוק, ה' נחני וגו' ומשתחוה מול הארון הקודש, כתלמיד הנפטר מרבו. כשיוצא מבית-הכנסת לא יצא ואחוריו לארוך-הקודש, אלא יצדד, וכן ברידתו מן התיבה⁽⁹⁾.

ח' כשיוצא מבית-הכנסת אמור לרוץ או לפסוע פסיעה גסה, לפי שמראה עצמו שעייב בית-הכנסת דומה עליו למשא⁽¹⁰⁾. במהדברים-אמורים כשהולך לעסקיו, אבל אם הולך מבית-הכנסת לבית המדרש מצוה לרוץ⁽¹¹⁾.

כו. דיני קדיש יתום. ובו כ"ב סעיפים.

א' נמצא במדרשים הרכה מעשיות, כי על-ידי שהבן אומר קדיש א' בשביל אביו או אמו, ניצולים מן הדין, על-כן נוהגין לומר קדיש, וכן לעלות למפטיר ולהתפלל לפני התיבה ב', ובפרט במצאי שבתות, שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנום⁽¹⁾. וכן בכל ערבית שאז תגבורת הדין, ויש בענין הקדישים כמה חילוקי דינים על-פי המנהגים.

ב' בתוך שבעה, בין שהוא קטן בין שהוא גדול, בין תושב בין אורח, יש לו כל הקדישים, ורוחה כל האבלים, ואפילו פגע הרגל תוך שבעה המבטל גזרת שבעה, וכן לאחר שבעה שמבטל גזרת שלשים לענין

שערים מצויינים בהלכה

(א) שהבן אומר קדיש כתב בשו"ת אכן השחם (סי' מב) דאם אביו ציוה לו שלא יאמר קדיש אחריו יקיים צוואתו ולא יאמר.
(ב) ולהתפלל לפני התיבה בספר כל בו על אבילות מהרב יקותיאל יהודה גרינוואלד שליט"א הביא שהגה"ק בעל עצי חיים מסיגעט זצ"ל, פסק שאבל שרגיל להתפלל לפני העמוד וקרה לו להתפלל בביהמ"ד אחר ושם מתפללים בנוסח אשכנז והוא רגיל להתפלל בנוסח ספרד או להיפוך, מוטב לשנות מנוסחתו ויתפלל לפני העמוד הן מאשכנז לספרד או להיפוך. ועי' לעיל (סי' יח ס"ג ג') מה שכתבתי בענין זה.

(8) סימן קליב בהגה וסדר היום.

(11) מג"א סימן צ' סק"ו.

(9) כו' (1) יו"ד סימן שע"ו סימן ד' בהגה.

(9) מג"א שם.

(10) ברכות ו': וברש"י שם.

קדיש אינו מבטל, וכן לא אמרינן לענין קדיש מקצת היום ככולו, ואפילו במנחה של יום השביעי, יש לו כל הקדישים, ומונין שבעה ושלישים מיום הקבורה. ואף-על-פי שהאבל לא שמע מיד, ונוהג אחר-כך שבעה ימי אבל, מכל-מקום לענין קדיש אין לו דין שבעה, וכן אם מת ברגל מונים לענין קדיש מיום הקבורה⁽²⁾.

ג אם יש בכית-הכנסת גם יאהרצייט, אזי אם הבן שבעה הוא קטן, שהולך כל ימי השבעה לבית-הכנסת, יש להיאהרצייט קדיש אחד, ואם יש הרבה יאהרצייט, יש לכל אחד קדיש אחד ואפילו אם הקטן שהוא בן ז' ידחה לגמרי. ואם יש בן שלישים, יש לו גם-כן קדיש אחד, אבל אם יש הרבה בני שלישים, אין הקטן בן שבעה נדחה מחמתן לגמרי. ואם הוא גדול, שאינו הולך כל השבעה לבית-הכנסת אף-על-פי שמתפלל בכיתו במנין, מכל-מקום כשכא בשבת לבית-הכנסת אומר כל הקדישים ג) ואם יש שם יאהרצייט, אומר גם-כן כל הקדישים, מלבד קדיש אחד יטילו עליו גורל. ואך כשנתבטל ממנו השבעה על ידי רגל, או שמת אביו ברגל, אזי יש לו דין קטן, כיון שיכול לילך לבית-הכנסת בכל יום.

ד בן ז' קטן, וכן ז' גדול בשבת כשכאו לבית-הכנסת, שוים בקדישים, ואם יש גם יאהרצייט, הוא נרחה מחמת הגדול, ולכן יש להגדול קדיש אחד יותר מן הקטן, דהיינו הקדיש שהיה צריך הקטן לתת להיאהרצייט.

ה יאהרצייט וכן בן שלישים, קודמין לשאר אבלים שהם בתוך השנה, ומכל-מקום יש להם לתת גם להם איזה קדישים, ויש לנהוג שקדיש דרבנן, וגם הקדיש שלאחר עלינו, יהיה להיאהרצייט או לבן ל', ושאר הקדישים לשאר האבלים, אם ישנם כמנין הקדישים.

ו יאהרצייט וכן שלישים, היכא דאיכא רווחא בן שלישים קודם, ואין להיארצייט רק קדיש אחד, ואם יש הרבה יאהרצייט יש לכל

שערים מצויינים בהלכה

ג) כשכא בשבת לביהכנ"ס אומר כל הקדישים עי' בכרבי יוסף (שיורי ברכה שעו) דיש לומר קדיש גם בשבתות וכן נהגו קצת יעו"ש. ומשמע רגם נוהגין שלא לומר וכן בעיקרי הר"ט (אבילות סי' יד) הביא דיש נוהגין שלא לומר ועי' בספר בל בו על אבילות שמביא דבקהלות הספרדים יש מנהגים כזה שלא לומר בשבת ויפה הנהיג בקהלתו שאבל אינו אומר קדיש בשבת כי הרבה באים לידי חילול שבת בנסעם להביהכנ"ס.

אחד קדיש אחד, ואף-על-פי שהבן שלשים ידחה לגמרי, משום שהוא יאמר למחר, והיאהרצייט אם לא יאמר היום, עבר זמנו.

ז אם יש שני אכלים שוים, יטילו גורל ביניהם, ומי שעלה לו הגורל לומר ערבית, יש לשני כנגד זה קדיש אחד שחרית בלא גורל, ועל הקדיש הג' יטילו גורל, וכן אם ישנם הרבה גם-כן מטילין גורל, ומי שעלה לו הגורל, לא יבא עוד בתוך הגורל עד שיאמרו כולם.

ח התושב קודם לאורח (אם אינו תוך שבעה). יאהרצייט תושב ויאהרצייט אורח אין להאורח כלום, בן שלשים תושב, או תוך השנה תושב ויאהרצייט אורח, יש להאורח קדיש אחד. ואם יש יאהרצייט תושב, ובן שלשים תושב, ויאהרצייט אורח, יש גם-כן להאורח קדיש אחד, ואינו יכול היאהרצייט התושב לומר לו: אני קודם, כי יאמר: לאו מדידך שקילנא אלא מבן שלשים. ויאמר היאהרצייט תושב קדיש ראשון, ובן שלשים קדיש ג'.

ט אורח בן שלשים, ותושב תוך השנה שוים.

י יאהרצייט תושב ובן שלשים אורח, יאמר התושב קדיש ראשון ושני, והאורח השלישי.

יא אורח בתוך השנה, יש לו קדיש א' בתוך אכלים תושבים בתוך השנה.

יב תושב נקרא לענין זה, כל שיש לו כאן דירת קבע, אף-על-פי שאינו פורע מס, או שהוא פורע כאן מס, אף-על-פי שאינו דר כאן, ומי שבא לכאן ממקום אחר, לומר קדיש אחר אביו ואמו שהיו דרים כאן, אף-על-פי שהמה היו תושבים כאן, מכל-מקום כיון שהבן הזה אינו דר כאן, ואינו פורע כאן מס, אין לו דין תושב. בעל-הבית שמחזיק מלמד או משרת, אם הם פנויים נקראים כאן תושבים, אבל אם יש להם נשים במקום אחר, הרי הן כאן כאורחים. והלומד בישיבה, וכן מלמד המושכר לכמה בעל-ביתים, אף-על-פי שיש להם נשים במקום אחר, דינם כאן כתושבים. המגדל יתום בביתו ה) אפילו בשכר, אם אין לו לא אב ולא אם,

שערים מצויינים בחלכה

ד) התושב קודם לאורח כתב בנימוקי או"ח (סי' נה) דמה שנוהגים באיזה מקומות שאכל חשוב אומר קדיש ואחרי כן יאמרו האכלים אחרי הקדיש שלו ונמצא הוא קדיש אחד קדיש וכוה לא מצינו דמותר לעשות כיון שיש כבר הפסק בהקדיש הראשון אחרי המזמור או התפלה, יעו"ש.
ה) המגדל יתום בביתו כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קסד) כמי שנידל יתום ומת ורצה היתום לומר קדיש אחריו והאכלים אחרים

יש לו כאן דין תושב, אבל אם יש לו אב או אם במקום אחר, אפילו מגדלו בתורת צדקה, יש לו דין אורח.

יג מי שמתפלל בבית-הכנסת או בבית-המדרש תמיד, אם בא לומר קדיש בבית-הכנסת האחרת, האכלים שבשם יכולין לדחותו, ואפילו הוא תוך שבעה, דגרע מהאורח, כי האורח אין לו מקום להתפלל ולומר קדיש, וזה יש לו.

יד מי שיכול וראוי להתפלל לפני התיבה, יתפלל, ומועיל יותר מקדיש יתום, שלא נתקן אלא לקטנים. ומי שאינו יכול להתפלל כל התפלה, יתפלל מן אשרי ובא לציון ולהלן. ומי שיש לו זכות יותר בקדישים, כגון בן ז' ול', יש לו גם-כן זכות יותר בענין התפלה. נוהגין שאין אבל מתפלל לפני התיבה בשבת ויום-טוב, אך אם גם קודם האבלות היה דרכו להתפלל בשבת ויום-טוב, גם בזמן האבלות יתפלל (ג).
טו שנים ששויים בדין קדיש, ושניהם יכולין להתפלל לפני התיבה, ומרוצים בשוה לקהל יטילו גורל, שהאחד יתפלל עד אשרי ובא לציון, והשני יתפלל אשרי ובא לציון. ואם אחד אינו יכול להתפלל לפני התיבה, או שאינו מרוצה לקהל, והתפלל השני, לא הפסיד זה שהתפלל זכותו בקדישים, ומכל-מקום יש לו לוותר להניח הקדיש למי שלא התפלל, ומכל-שכן לקטנים (ד).

טז מי שהוא אבל על אביו, וגם על אמו, מכל-מקום אין לו זכות יותר בתפלות וקדישים משאר אבל, משום דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן (ה).

יז נוהגין שאין אומרים קדיש רק י"א חדשים (ו), שלא להחזיק אביו ואמו כרשעים, דמשפטם של רשעים הוא י"ב חדש (ז) שאם מת דרך-משל,

שערים מצויינים בהלכה

בביהכנ"ס לא הניחוהו, הכי א שם דברי הגמרא (סוטה מט.) דרב אחא בר יעקב גידל את ר' יעקב ולבסוף אמר ליה לאו בריך אנא, ופי' רש"י דאין עלי לכבדך כבן, עיי"ש. ואפי' אם יהיה קצת חיוב כבוד עליו מ"מ אין אבלים אחרים חייבים להניח לו מהקדישים ולכן יוספו מזמור ויאמר קדיש אחריו שבוה אינו מסיג נבול אחרים, וע"ש.

(ו) רק י"א חדשים נשאל הגאון בשו"ת מהרש"ג (סי' נב אות ו) אי נכון לומר קדיש דרבנן עכ"פ בחורש הי"ב, והשיב שלא ישנה מפני המחלוקת ואפי' לא יהי' מחלוקת בזה מ"מ יחזקהו כנאוותן ומחזי כיוהרא

(3) שפ"ה, וע"ל סימן קכ"ה סעיף ח'. (5) כנ"י ועיין גוב"ת סימן ה'.

(4) באה"ט סימן קל"ב ודה"ת. (6) יו"ד סימן שע"ו בהגה.

יו"ד שבט, פוסק לומר מ' טבת, וכיו"ד טבת לא יאמר, דהא הוי יום א' בחדש י"ב, ויום א' בחדש חשוב חדש, והוי כאלו אמר י"ב חדש. ולענין זה סונים מיום הקבורה, לא מיום המיתה, שאם נקבר י"א שבט, אזי פוסק ביו"ד טבת, כי המשפט אינו מתחיל עד לאחר הקבורה (7). ואם היתה שנה מעוברת, פוסק מ', (או י' כסלו) יום זה שהוא פוסק בו, יש לו כל הקדישים, רק ליאהרצייט שייך קדיש א', וכן לכן שלשים. ואם יש כמה יאהרצייט, או בני שלשים, נדחה הוא מפניהם לגמרי. מי שיודע באביו ואמו שהיו רשעים, מאותן שנידונין י"ב חדש, ראוי ומחויב שיאמר קדיש י"ב חדש (8).

יח כשיש הרבה אבלים רהמנא-לצלן, אזי כדי שלא יבא לידי קטטות ומריבות, נוהגין בהרבה מקומות, שאומרים ב' או ג' ביחד (9). יט אם אין בבית-הכנסת אבל על אביו ואמו, יאמר אותו קדיש מי שאין לו אב ואם, בעד כל מתי ישראל. ויש מקומות שנהגו, ששאר קרובים אומרים קדיש על קרוביהם, כשאין אבלים על אביהם ואמם, וגם כשיש אבלים על אביהם ואמם, אם יש מי שרוצה לומר קדיש אחר אבי זקנו, או זקנתו, שמתו בלא בנים, או אחר בנו, או בתו שמתו בלא בנים, יניחו לו האבלים לומר קדיש אחד, לאחר שהם אמרו כל אחד. ויש מקומות שנהגו, שגם שאר קרובים אומרים קדיש, אפילו במקום שיש אבלים על אב ואם, אלא שעושים פשרה ביניהם, שאין אומרים כל-כך קדישים, כמו האבלים על אב ואם. והולכים בכל זה אחר המנהג, ובלבד שיהא מנהג קבוע בעיר (10).

שערים מצויינים בהלכה

ועל כן אין לומר גם הקדיש דרבנן וע"ש ופלא לי על הרב יקותיאל יהודה גרינוואלד שליט"א שהעתיק בספרו כל בו דברי מהרש"ג להיפוך.
ועי' בשו"ת בית היוצר (או"ח סי' מה) שהגאון בעל כתב סופר אמר קדיש על אביו החתם סופר י"ב חודש פחות שבוע אחד.
ז) שאומרים ב' או ג' ביחד כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' מח) דאם אומרים הרבה קדישים ביחד ואחד מקרים לחבירו אם באים כל אחד תוך כדי דיבור של חבירו יענה עם הראשון, ועוד שם (בח"א סי' פ"ה) כתב דימתין עד האחרון ואם יש הפסק ביניהם יענה אחר כל אחד ואחד. ובספר כל בו על אכילות הביא משו"ת מתת ירו (או"ח סי' ט') גרול האומר קדיש עם יתום קטן והקטן עונה אחריו כל תיבה צריך לענות

(9) שם סק"ו.

(7) פמ"ג.

(10) שם בהגה.

(8) פת"ש שם סק"ט.

כ הבת אין לה לומר קדיש בכית-הכנסת, אך יש-אומרים שאם רוצים לעשות מנין בכיתה שתאמר שם הרשות בידם⁽¹¹⁾, ויש אומרים⁽¹²⁾ דגם זאת אין לעשות.

כא מי שהיה לו יאהרציים^(ה), ולא יכול לומר קדיש, כגון שהיה בדרך, או שלא הגיע לו קדיש, יכול לומר קדיש בתפלת ערבית שלאחר היאהרציים⁽¹³⁾.

כב אף-על-פי שאמירת הקדיש והתפלות מועילות להאבות, מכל-מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישור, כי בזה מזכים האבות, הכי איתא בזוהר הקדוש⁽¹⁴⁾, בן יכבד אב⁽¹⁵⁾ כמה-דאת-אמרת⁽¹⁶⁾ כבד את אביך ואת אמך, ואוקמיה במיכלא ומשתייא וככלא, האי בהיו דאיתחייב ביה, בתר דמית, אי תימא הא פטור הוא, לאו הכי, דאף-על-גב דמית, אתחייב ביקריה יתיר, דכתיב כבד את אביך, דאי האי ברא אזיל באורח תקלא, ודאי מבזה לאבוי הוא, ודאי עביד ליה קלנא. ואי ההוא ברא אזיל באורח מישור, ותקין עובדוי ודאי דא אוקיר לאבוי. אוקיר ליה בהאי עלמא גבי בני נשא, אוקיר ליה בההוא עלמא גבי קודשא בריך-הוא, וקודשא בריך-הוא חיים עליה ואותיב ליה בכורסיא דיקריה ודאי וכו' עד-כאן-לשוננו. ויש לו לאדם לצוות את בניו להחזיק כאיזה מצוה, ואם מקיימין נחשב יותר מן הקדיש, והוא תקנה טובה גם למי שאין לו בנים אלא בנות.

שערים מצויינים בהלכה

אמן אחרי הקטן ואם הגדול והקטן שניהם אחים ואמר הגדול גם בשביל עצמו עונין אחרי הגדול ולא אחר הקטן.

(ח) שהיה לו יאָרצייט עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קסא) במי שנמתק לו יום היאָרצייט אי ביום ר' בחודש או בה' בו, העלה ראם יש עור אחים בעולם היודעים בבירור יום היאָרצייט והם יעשו תקנתא לתיקון נשמת האב בקריש והרלקה ולימוד וכו' א"כ הספק מונח רק אקרפתא דהך נברא לכן יעשה כל התיקונים ביום ר' לחודש שיפגע בו תחלה, אך אם אין לו אחים מחוייב לעשות כשניהם בר' וה', עיי"ש.

(11) כגיי.

(12) סוף פ' בחקותי.

(13) תויי סימן רכ"ב.

(14) מלאכי א' ר.

(15) משה אפרים.

(16) שמות כ' י"ב.

כז. הלכות תלמוד תורה. ובו ה' סעיפים.

א אחר התפלה יקבע עת ללמוד תורה א), וצריך שאותו העת תהיה קבוע, שלא יעבירונו אף אם סבר להרויח הרבה ג), ואם צריך לעשות איזה דבר נחוץ מאד, ילמוד מקודם לכל הפחות פסוק אחד או הלכה אחת, ויעשה מה שנחויץ לו ואחר-כך ישלים חקו ג). ובקצת קהלות קדושות נתיסדו חברות קדושות, ללמוד ברכים מיד לאחר התפלה, ויש לכל ירא-שמים להתחבר אליהם ג).

ב כל איש ישראל חייב ללמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם כגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין זקן גדול ג), אפילו עני המחזיר על הפתחים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד-תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה. ומי שאינו יודע כלל ללמוד, או שאי אפשר לו מחמת רוב המטרדות, יספיק לאחרים הלומדים, ותחשב לו כאלו לומד בעצמו ג). כמו שדרשו רבותנו ז"ל ד) בפסוק שמח זכולן בצאתך ויששכר באהליך, זכולן ויששכר עשו שותפות, זכולן עסק בסחורה והספיק ליששכר פרנסתו, שיהיה לו פנאי לעסוק בתורה, לפיכך הקדים הפסוק זכולן ליששכר, מפני שתורתו של יוששכר על-ידי זכולן היתה. וכן מצינו במשנה ה), שמעון אחי עזריה אומר וכו' ונקרא שמעון על שם אחיו עזריה, לפי שעזריה עסק בפרקמטיא, והיה מספיק צרכי שמעון אחיו, שהיה עוסק בתורה, והתנו ביניהם, שיהא חלק לעזריה בשכר

שערים מצויינים בהלכה

א) יקבע עת ללמוד תורה עי' בכרכי יוסף (סי' קנח) דדיין הרן את הרין הוא כמו לימוד תורה דדינא היינו תורה ודוקא כשאינו מסבל שכר בער הרין, ומה"ט מלמד תינוקות כשכר אינו עולה לסביעות עתים לתורה. ולפ"ז הלומר בישיבה עם בני הישיבה ומסבל שכר בער זה אינו עולה לסביעות עתים לתורה. ועיי"ש.

ב) להתחבר אליהם עי' ברש"י (ברכות ג. ר"ה אלא) דאם מדכרין בכרכי תורה צריך ליסח חלק בזה ולא יהיה אז במחריש דהכל מחוייבין לספר בהן ויש גנאי אם מחריש אז. ועיי"ש.

ג) בין בחור בין זקן גדול עי' בזה"ט (פ' חיי) אורייתא לא איתיהיבת אלא לרכורי וכ"כ המג"א (סי' תרי ס"ט ג') דאשה לאו בת תורה

כז 1) ש"ע או"ח סימן קנ"ח סעיף א. 4) בראשית רבה פ' צ"ט.

2) מג"א שם. 5) זבחים ס"א.

3) יו"ד סימן רמ"ו סעיף א.

למודו של שמעון. ועל-כל-פנים יתאמץ כל אדם ללמוד אפילו רק מעט בכל יום ובכל לילה⁶.

ג מי שאינו יכול לעשות תורתו קבע^ד, אלא שהוא קובע עתים לתורה, יעסוק בעתים הללו שהוא קובע, ללמוד ההלכות השכיחות^ה, הנצרכות לדעת לכל איש ישראל^ו, וגם באגדות ומדרשים וספרי מוסר אשר יסודתם בהררי קודש, ממדרשי רבותינו ז"ל שהם מועילים להתליש כח היצר הרע, ואשרי מי שיש לו חק קבוע ולא יעבור, ללמוד בספר „חק לישראל“ דבר יום ביומו. וכל המוסיף מוסיפין לו טובה מן השמים.

שערים מצוינים בהלכה

היא אבל בב"י (יו"ד סי' שמ) כתב דנשמה קרוי נר בין ראי' בין ראש' ראשה דגם אשה בת תורה היא. ועי' בש"ע (יו"ד סי' רמו סעי' ו') ראשה שלמה תורה יש לה שבר אבל אין ללמד את בתה תורה שבע"פ אלא תורה שבכתב ודינים השייכים לה, ועיי"ש.

ד לעשות תורתו קבע כתב בספר נפש החיים (שער ד' פ"ד פרק טו) דהא דנחלקו חז"ל (מנחות צט:) אי מחוייב להגות בתורה יומם וליל או גם בקריאת שמע שחרית וערבית מקיים „לא ימוש ספר הזה מפידך“ הוא דוקא כשלומד ברי לקיים מצות לימוד אבל כל זמן שחסר לו מיריעת ההלכות ודעת התורה מחוייב ללמוד תדיר למען ידע לשמור ולעשות, וכ"כ בש"ע הרב הנרש"ז (הלכות תלמוד תורה) דהא דאמרו חז"ל רמזות שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים דוחה תלמוד תורה זה דוקא מצות הלימוד לצאת ירי חובת לימוד אבל כשעריין לא נמד כל ההלכות גדולה מצות תלמוד תורה זו מכל המצות.

ה ללמוד ההלכות השכיחות בש"ס (סוף נדה) איתא השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ויש לעיין אי בעי ללמוד דוקא גמרא שיש בה הלכה או אפי' אגדה בכלל, והנה בש"ס (ברכות לא.) איתא אל' יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה ומייתי ראיה מר' כהנא דאלויהי לר' שימי בר אשי ואמר לו דבר אגדה דכל ארץ שלא גזר אדם הראשון לישב לא נתישב וכתב מהר"ץ חיות שם דדבר הלכה לאו דוקא דגם על עניני אגדה נופל שם הלכה ברכת רש"י (פ' וישלח) הלכה בירוע שעשו שונא ליעקב ע"כ. וממילא לפ"ז גם אם לומד עניני אגדה דש"ס ג"כ מקיים השונה הלכות בכל יום וכו' אבל בהגהות היעב"ץ שם מפרש דגם באגדה ר' כהנא ג"כ יש בה דבר הלכה דנפ"מ לענין לולב, עיי"ש. וממילא לפי דבריו בעי הלכות ממש.

ד כשהוא לומד וצריך לצאת לחוץ, אל יניח את הספר פתוח, כי על-ידי זה משכח תלמודו⁸.)

ה צריך ליוזר, בכל מה שהוא לומד, להוציאו בשפתיו⁹) ולהשמיע לאזניו⁹), שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו וגו', ומי שמוציא בשפתיו, אף-על-פי שאינו מבין, קיים מצות ולמדתם, ולכן כל עם-הארץ מברך ברכת התורה בשחר לפני הפוסקים, וכן כשעולה לספר-תורה. וכל העוסק בתורה, ואינו יכול להבין, מחמת קוצר דעתו, יזכה להבינה בעולם הבא.

שערים מצוינים בהלכה

כתב בבאה"ט (סי' כה ס"ק יד) בשם כנה"ג כל דבר שבעלי קבלה וזוהר חולקים עם הנמרא, יש לילך אחר הנמרא והפוסקים מיהו אם בעלי קבלה מחמירין יש לילך אחריהם ואם לא הוזכר בנמרא ובפוסקים אעפ"י שנוכר בקבלה אין אנו יכולין לכופ לנהוג כן. ובשערי תשובה שם הביא בשם החכם צבי (סי' לו) דרין שאינו מוזכר ההיפוך בש"ס ופוסקים יש לילך אחר הקבלה וגם במקום שיש פלונתא בין הפוסקים דברי הקבלה יכריעו, והב"י (סי' קמא) כתב דרבר שאינו נזכר בתלמוד הזוהר מכריע אף נגד הפוסקים וכדרכי משה שם חולק על זה שאין לזוז מדברי הפוסקים והרבה אחרונים סוברים כהב"י והרבה כהרמ"א.

ו) להוציאו בשפתיו כתב בשאילת יעב"ץ (סי' פא) דאם יש הזכרה באמצע מטבע הברכה הכתובה בש"ס יכול לאמרה וכתב ע"ז בברכי יוסף (או"ח סי' רטו) דמנהג רבנן קשישאי שלא להזכיר השם בקריאתו ואחר זה הביא עוד דברי שאילת יעב"ץ רבשעת הלימוד מותר לקרות האזכרות בפוסקים המובאים בתלמוד ומשמע שם דבזה מודה הברכי יוסף לרבריו. עיי"ש. ועי' במהרש"א (ח"א ברכות ו). בר"ה שאפי' אחר ועוסק בתורה, וז"ל והרי מפרש לה לענין עוסק בתורה בכל מקום שאתן לך רשות להזכיר את שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בענין אחר אמור להזכיר שם שמים לבטלה עיי"ש. ומשמע כפירוש דברך לימוד מותר להזכיר השם. והיינו בעוסקו בתורה. ועי' במהרש"א (סנהדרין קר. ד"ה ד' לא קראו) דמלמד תינוקת כשקורא עמו אינו ראוי להוציא השם מפיו.

כח. הלכות ספר תורה ושאר ספרי קודש. ובו י"ג סעיפים.

א מצות עשה א) על כל איש מישראל ב) לכתוב לו ספר-תורה ג), שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, וקבלו חכמינו ז"ל פירוש, לכתוב את כל התורה שיש בה השירה. ואפילו ירש ספר-תורה מאביו, מצוה לכתוב משלו ד). שכר לו סופר לכתוב ה) לו ספר-תורה, או שקנאו, והיה בו טעות והגיהו, הרי זה כאלו כתבו ואסור למכור ספר-תורה, אך בשעת דחק גדול, יעשה שאלת חכם ה).

שערים מצויינים בהלכה

א) מצות עשה כתב במדרש רבה (שה"ש פ"א-ט) א"ר אלעזר עושין סעודה לנמרה של תורה, וכשו"ת עין יצחק להגאון מקאונא נשאל שם מחבורה אחת שהתחילו לכתוב ספר תורה ועשו סעודה לכבוד התחלת הספר אי חשיבא סעודה זו סעודת מצוה דהיתה תקנה בעיר דמסעודת מצוה לא היה צריך לשלם מס ולא העלה כלום בזה, ובנתיבות התלמוד (מערכת ג' אות כג) הביא מש"ס (מכות י.) דידע משה שלא יבא לארץ ישראל ואין השלש ערים שכעבר הירדן קולטות עד שיכנסו לארץ ישראל וכו' מ"מ התחיל במצוה והכריז שלש ערי מקלט. ומשמע בפירוש שהתחלת המצוה נמי מצוה, ועי' בפייהמ"ש להרמב"ם (אבות פ"ד מ"כ).

ב) על כל איש מישראל עי' בכרכי יוסף (יו"ד סי' ער) שהביא מהרבה הראשונים הרמב"ם והסמ"ג וכו' דרוקא איש חייב במצוה זו ולא אשה ובשאגת אריה (סי' לו) הוכיח דגם אשה חייבת, ובשורר ברכה שם מרחק דברי השאגת אריה והעלה שאין האשה חייבת.

ג) לכתוב לו ספר תורה בכרכי יוסף (סי' לו) פוסל שם מכתב אשכנזי לספרדי או להיפוך מפני שיש שינויים בצורות האותיות בין בני אשכנז לבני ספרד ולכן לא יניח בן אשכנז תפילין מבן ספרד וכן להיפוך, אבל עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ת יו"ד סי' קעא) דמעשים בכל יום דבן אשכנזי הנמצא בכיהכנ"ס הספרדים או להיפוך מעלין אותו לספר תורה ועולה שם ומכרך וקורא וכן ספרדי הנמצא בכיהכנ"ס האשכנזים וכו' וכ"כ בשו"ת שדה הארץ (ח"ג יו"ד סי' סח) דאין לפסול זה לזה וכשו"ת עין יצחק (יו"ד סי' כח) מכשיר ג"כ ספר תורה שנכתב בכמה אותיות ככתב ספרדי (וועליש) וכן בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קכ) מתיר לכתוב ספר תורה ככל מיני הידור בכתב ספרדי. ובספר אות חיים (סי' לו) להגה"ק ממונקאטש מתיר נ"כ התפילין מזה לזה. יעו"ש. ועי' לעיל (סי' יח ס"ק ד').

ד) מצוה לכתוב משלו עי' בתבואות השרה להגאון מכאנהאד (ח"ה

ב וכן מצוה על כל איש, לקנות שאר ספרי קודש שלומדים מתוכן, כגון מקרא, משנה, גמרא ופוסקים, שילמוד מתוכן, וגם ישאילן לאחרים. ומי שאין ידו משגת, לקנות לו ספר-תורה וגם שאר ספרי לימוד, אזי מהפריים שהן לצורך לימוד, הן קודמין⁽²⁾. אמרו רבותינו ז"ל וצדקתו עומדת לעד, זה הכותב (והוא-הדין הקונה) ספרים ומשאילן לאחרים⁽³⁾.
ג חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר-תורה⁽⁴⁾, ומצוה ליחד לו מקום, ולכבד את המקום ההוא ולהדרו ביותר, ולא ירוק כנגד הספר-תורה⁽⁴⁾, ולא יאחזו ספר-תורה בלא מטפחת⁽⁵⁾ הרואה את הנושא ספר-תורה צריך לעמוד לפניו, עד שיכניס את הספר-תורה למקומו, או עד שאינו רואהו עוד. ובבית-הכנסת בשעה שמוציאין ומכניסין את הספר-תורה, מצוה לכל מי שעוברת לפניו, ללותה עד מקומה, וכן המגביה והגולל, ילכו ללותה⁽⁶⁾.

שערים מצויינים בהלכה

כסופו) העלה להתיר אם מחלל שכתב האותיות „לעיני כל ישראל“ בעת סיום הכתיבה כנהוג ומותר לקרות בו וכן בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' רסז) מצודר ג"כ להקל כסתם מחללי שכתב שלא פרקו מעצמם עוד רוב מצות, עיי"ש. ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (סי' כד) האריך שם בענין זה וחולק על בעל תבואות השרה והעלה שהיריעה צריך גניזה וכמפתחות שם הביא שהגאון מכאנהאר חזר בו ומורה לאיסור.

(ח) שכר לו סופר לכתוב כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קמח) דבמקום שנותנין שכר לסופר כך וכך לכל דף אסור להסופר לעשות אותיות גדולות כדי לקשתכר יותר ואם עושה כן גול הוא, רק בעי שיכתוב אותיות בינוניות.

(ו) ומשאילן לאחרים עי' בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' יט) באחד שהיה לו ספר תורה כביהכנ"ס כמה שנים ועתה רוצה לקבל בחזרה משם ולתתה לביהכנ"ס אחרת ואנשי ביהכנ"ס הראשונה מוחים בו וטוענים כי בודאי הקדיש לגמרי את הספר לביהכנ"ס והוא טוען שלא נתן במתנה רק כמנהג שאר בעלי בתים שאין מקרישין לגמרי, העלה שם דהרין עם היחיד הכעל בית ויחזירו לו הספר.

(ז) כבוד גדול בספר תורה ומנהג כשנותנים ספר תורה לביהכנ"ס כאים לקראתו עם ספרי תורות אשר הם כביהכנ"ס (ברכי יוסף יו"ד סי' רפב).

- (2) שם סעיף ב' ובכ"י.
 (3) כתובות נ'.
 (4) שם סעיף ד', או"ח סי' קמ"ז סעי' א'.
 (5) או"ח סימן קמ"ט.
 (6) יו"ד סימן רפ"ב סעי' א'.

ד אפילו שאר ספרי קודש, אם מונחים על ספסל, אסור לישב על ספסל זה, אלא אם הספרים מונחים על איזה דבר שגבוה לכל הפחות טפח, ומכל-שכן דאסור להניח ספרים על-גבי קרקע, לא יניח אדם ספר על ברכיו ושני אצילי ידיו עליו. בשעת הדחק מותר לישב על-גבי תיבה שיש בה שאר ספרי קודש, אבל אם יש בה ספר-תורה אסור (7). מניחים חומשים על-גבי נביאים וכתובים, וכן כתובים על-גבי נביאים, ונביאים על-גבי כתובים, אבל אין מניחין נביאים וכתובים על-גבי חומשים (8).

ה ספר-תורה שבלה, גונזין אותו, וכן שאר ספרים וכתבי קודש ותשמישי קדושה, אסור לשורפן (9).

ו אין זורקין כתבי קודש, ואפילו הלכות ואגדות, ואסור להפוך אותם על פניהם, ואם מצאן הפוכין צריך להניחן כראוי (10)

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בבאר היטב (סי' רכג ס"ק י') הביא משו"ת מהר"י דהקונה ספר תורה יברך שהחיינו, ובשם ספר נאמן שמואל (סי' ז') הביא שיברך בפעם ראשונה שקורא בו ועי' בברכי יוסף (סי' ער) כתב דנוהגים לברך שהחיינו בעת הקנייה ובעת עלותו לספר תורה גומר בלבו להקנותו לציבור ואז מברך הטוב והמטיב ועי' במהר"ם שיק (יו"ד סי' רנד) ובשו"ת מהרי"א (יו"ד סי' רע"ו) שכתבו לנהוג כהברכי יוסף ובמנחת אלעזר (ח"ד סי' סה) כתב שאבותיו הגה"ק נהגו בעת עלותם בפעם ראשונה ואחרי ברכה שנייה ברכו שהחיינו. וכן המנהג במונקאטש. ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ננ"ה).

ח אסור לשרפן עי' בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' י') שמתיר לשרוף כתבי קודש בשעת הדחק שיש חשש שיבואו לידי בזיון, ובשו"ת כנסת יחזקאל (סי' לז) חולק עליו יעו"ש. ועי' בשו"ת עין יצחק להגאון מקאבנה (סי' ה"רו) אורות כתבי קודש שעושין המדפיסין שקורין קאָרעקסטין דעיקרם לא נעשו ללמוד בהם אלא כדי להניה על ידם הספרים שיוצאין מבית הדפוס, העלה שם דעיקר שריפת כתבי קודש אינו אלא מדרבנן היכי שאין בהן אוכרות, ודלא כהמג"א (סי' קנד ס"ק ט') ולכן טוב שיתנה עליהם בפירוש קודם הדפסתם דלא יחול עליהן קדושת כתבי קודש ואז מותר לשרפן, וכן כתב בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (ח"ב סי' פ').

(7) יו"ד סימן רפ"ב סעיף ד' ופ"ת סק"ח. (9) עיין ש"ע או"ח סימן קנ"ד.

(8) שם סעיף י"ט. (10) יו"ד שם סעיף ה'.

ז אין להשתין מים בפני ספרים ט), ולעת הצורך, על-כל-פנים יהיו מונחים גבוהים עשרה טפחים (11).

ח אין לעשות כפות ומעילים י) לדבר שבקדושה, מדבר שנשתמש בו הדיום, ובדיעבד שכבר נעשו מותר (12). אבל מדבר שנשתמש בו לעבודת-אלילים, אפילו בדיעבד אסור (13).

ט אסור להשתמש בספר להנאתו, כגון להעמידו להגן מפני החמה, או כדי שלא יראה חברו מה שהוא עושה, אבל אם השמש זורחת על הספר שהוא לומד בו, מותר להגן בספר אחר כיון שאינו עושה להנאתו. וכן להניח ספר תחת ספר שהיה לומד בו, כדי להגביהו לצורך הלימוד יש להתיר, אבל אין להניח ספר בתוך ספר אחר, שלא יצטרך לחפש אחר-כך מקום לימודו. לא ישרטט איזה קונטרס על הספר, לפי שאין קדושה בקונטרס, עד שיכתבו בו, וכן לא יניח נייר וכדומה בספר, למשמרת (14).

י המאבד כתבי קודש, עובר בלאו דלא תעשון כן יא) לה'

שערים מצויינים בהלכה

ט) אין להשתין מים בפני ספרים בשו"ת אבן יקרה (מהר"ת סי' לג) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שנז) נשאלו אודות התנ"ך וספרי קודש הנעשים ע"י מלאכת הפאטאגראפיה באותיות קטנות ואינן נראות לעין רק ע"י כלי מגדיל הראות אי מותר לנהוג בהם מנהג בזיון, העלו שם דאסור שגם כתב שאינו ניכר רק ע"י פעולה חשוב כתב.

י) מפות ומעילים עי' בשו"ת חתם סופר (סי' לה) דכלי קודש ישינים שרוצים להחליפם כחדשים והישינים יצאו לחולין שיהא רשות למוכרם העלה שם דצריך מקורם לחלל הכלי קודש הישינים על מעות ויקנו ממנו חדשים דבחילוף לבר אי אפשר ראין הקדש מתחלל על הקדש, עיי"ש. ועי' בשו"ת שערי צדק (או"ח סי' יג) העלה רעצי החיים של הספר תורה מותר לעשות העליון לצד התחתון ואין בזה הורדה כלל כי אדרבה יותר נקרא הצד התחתון תשמיש קדושה כי אוחזין בו בשעת הברכה ובשעת הגבהה עיי"ש.

יא) עובר בלאו דלא תעשון כן עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' לט) בדבר מכונת הסטטוגראטופיע שבבית הרפוס שמעשיה היא שמתחלה מסדרים האותיות של עופרת ולוקחים נייר עב ורוחקים על פני האותיות עד אשר נחקקים האותיות בתוך הנייר העב ונקרא שם הנייר מאטריצען,

(13) ח"א.

(11) ח"א כלל ל"א.

(12) או"ח סימן קמ"ז סעיף א' וא"ר, (14) מג"א סימן קנ"ד סק"ד ופ"ת סוף וסימן קנ"ג סעיף כ"א.

סימן רפ"ב ביו"ד.

אלהיכם¹⁵), וצריכין למחות בכורכי ספרים יב), שמדבקין בתוך הלוחות כתבי קודש. גם צריכין ליוזר מאד, כשנותנין ספרים קדושים ישנים, לאומן אינרייהודי ג) לכרכם מחדש, שיקחו מהם את הלוחות הישנות להצניעם, שלא יתנם האומן לספר חול¹⁶).

יא אין לוקחין כפר-תורה, תפילין ומזוזות מן האינרייהודי ביותר מכדי דמיהן, כדי שלא להרגילן לגנב ולגזול, אבל בכדי דמיהן חייבים לקנות, (אפילו במקום שצריכין גניזה), ואם האינרייהודי מבקש הרבה, צריך לעסוק ולדבר עמו בדברי ריצוי אולי ישוה עמו בכדי דמיו ואם עומד בדעתו, אז מניחין בידו, ואין לבקש מן האינרייהודי שיתנם בזול יותר מדאי, פן יכעוס וישליכם למקום אכוד¹⁷).

שערים מצויינים בהלכה

ואח"כ לוקחים עופרת ובריל ומתיכים על פני הנייר העב (מאטריצע) ועל ידי זה נעשים אותיות בולטין ע"פ הבריל כשמתקרר והטס הזה נקרא פלאטע ובה ידפיסו ספרים ועל ידי ההדפסה זמן רב מתמשטשין האותיות ולא ראוי עוד למלאכה ויתכזה מחדש ויש בהאותיות שמות שאינן נמחקין האם מותר להתיכם, מפלפל שם אי אותיות מהופכות הם בכלל כתב או לא. עי' בש"ס (שבת קד.) וירושלמי (שקלים פ"ו) ובשו"ת מעיל צדקה (סי' כט) כתב דאות הפוך אינו בכלל אות, והעלה שם המהרש"ם שיעשו מעשה ההתכה ע"י עכו"ם דמבואר בשו"ת חות יאיר (סי' טו) דמחיקת השם ע"י עכו"ם אין בו רק שבות והוא דבר שאין מתכוין יש להתיר בכה"נ, עיי"ש. ויש לרזן מינה גם לענין התכת האותיות שנעשו במכונת "לינוטיפ".

יב) בכורכי ספרים כתב המנ"א (סי' קנר סוס"ק יד) דאסור לקשור הספרים ברפי הספרים שמורידין אותן מקדושתן, ובאלי' רבה (שם ס"ק ט') מצדד להקל כשאין ראוי עוד לקרושה חמורה, ועי' בשו"ת אבני נזר (ח"ב סי' שעו) בדבר שנהגו היתר המוכרי ספרים לחבוש ספרים להסונה בתוך דפין הנדפסין והעלה שם דקדושת הנמרות היא רק משום שעומדים ללמוד בהם ולכן ברפין שלא ילמרו בהם לעולם, מותר לכוון בהם דהומנא לאו מילתא היא אך בספרי התנ"ך אפי' שאינם כתובים על קלף רק על נייר מ"מ כתיבתם מקדשתם ואסור לכוון בהם.

יג) לאומן אינו יהודי כתוב בהלכות קטנות (ח"א סי' טו) דספרים שנרפסים ע"י עכו"ם אם נעשו לדעת ישראל יש בהם קדושת ספרי קודש, אבל אם נרפסו לצורך עצמן אין ללמוד בהם ויש להסתפק אם נשבע בספר כזה אי הוה שבועה דאורייתא, ובהנה שם מבנו חולק על אביו עיי"ש. ועי'

15) רמב"ם סי' המצוות מל"ת ס"ה. 17) ירד סימן רפ"א סעיף א' סו"ז ומג"א.

16) מג"א סימן קנ"ד סקס"ו.

יב אם נפל ספר-תורה מידו (י), אפילו בנרתיקו, צריך להתענותו), ונוהגים שגם הרואים מתענים (18).
יג אסור לכתוב פסוק בלי שרמוט (19), יש-אומרים דאסור לכתוב דברי חול בכתב אשורית שכותבין בו התורה (20).

שערים מצויינים בהלכה

בשו"ת שבות יעקב (סי' טו) דכתוב ג"כ שיש בהן קדושת ספרי קודש ומצילין אותן בשבת מפני הדליקה, עיי"ש.

(יד) אם נפל ספר תורה מידו במג"א (סי' מד ס"ק ח') הביא בשם משפטי שמואל (סי' יב) מקור מש"ם (מו"ק כו.). דתפילין רומה לס"ת עיי"ש. אבל מקור להתענית לא כתב. ועי' בשו"ת דברי חיים (ח"א יו"ד סי' נט) הביא קצת מקור להתענית עפ"י דאיתא בש"ם (תענית טז.) דמוציא התיבה לרחוב העיר לומר כלי צנוע היתה לנו ונתכזה בעונותינו, הרי שהעונות גורמים לבזיון התורה ולכן אם נפל רהוא הבזיון עושין תשובה ומתענים על העונות, עיי"ש. ובשו"ת נפש חיה (סי' מד) הביא מקור מירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"ז) הרואה תלמיד חכם שמת כרואה ס"ת שנשרף א"ר אבוהו יבא עלי אם טעמתי כל אותו היום וכו', והרי זה בא ללמד ונמצא למר, עיי"ש.

(טו) צריך להתענות עי' בשו"ת חיים שאל (סי' יב) ובשו"ת הרי בשמים (מהר"ת סי' קלט) ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' נב) כלם כתבו שאפי' אם הספר פסול ג"כ צריך להתענות. והובא במאסף לכל המחנות (סי' מ' ס"ק ר').

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שלא) נשאל בדבר שאירע שבשעת הגבה וגלילה ע"י שמשכו שניהם נקרע הגליון עד תוך האותיות דחייבים הקורעים להתענות בה"ב או לפדות את עצמן וגם צריכין לתקן ולשלם משלהם ולא סני על ידי מטלית אלא להחליף היריעה בחדשה, וכן בשו"ת אבני זכרון (ח"א סי' עב) העלה ג"כ דאם נקרע ע"י הגבה צריך להתענות והביא ראייה מש"ם (יבמות צו:) דנתלקו ר"א ור"י ונקרע ס"ת בחמתן, עיי"ש.

ועי' בשו"ת ריב"א (סי' כז) דאם בשעת הוצאת הספר נפלה השניה לחוץ צריך הוא להתענות, ובשו"ת בית היוצר (סי' יד) כתב רמי שהניח הספר שנפל בארון מקורם שלא נזהר להניחו יפה הוא צריך להתענות. ושעור כמה תעניות צריך להתענות הנה בשו"ת דברי חיים (ח"א יו"ד סי' נט) ובשו"ת מהרש"ם הנ"ל כתבו להתענות בה"ב. ובשו"ת

כמ. מדות שירגיל בהם האדם את עצמו. ובו כ"א סעיפים.

א האנשים חלוקים הם בדעותיהם (פירוש בטבעיהם). יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד, ויש שדעתו מיושבת עליו, ואינו כועס כלל, או שהוא כועס פעם אחת בהרבה שנים. יש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר, יש שהוא בעל תאוה, לא תשבע נפשו מהלוך בתאוה, ויש שהוא לב טהור מאד, ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים, שהגוף צריך להם, יש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל ממון שבעולם, כענין שנאמר (1) אוהב כסף לא ישבע כסף, ויש מקצר נפשו, ודי לו אפילו דבר מועט, שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג די צרכו, יש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו, ומה שהוא אוכל משלו אוכל בצער, ויש שהוא מפזר כל ממונו, וכן בכל המדות הדעות, כגון מהולל ואונן כלי ושוע אכזרי ורחמן, רך לבב ואמיץ לבב וכיוצא בהן (2).

ב הדרך הטוב והישר הוא, שירגיל האדם את עצמו ללכת בדרך אמצעי. לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן, ואי-אפשר לחיות זולתן, שנאמר (3) צדיק אוכל לשובע נפשו, וכן לא יהא עמל בעסקיו, אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר (4) טוב מעט לצדיק, ולא יקפוץ ידיו ביותר וגם לא יפזר ממנו אלא יתן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך, ולא יהא מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר-פנים יפות וכן כשאר רוב המדות, מי שהולך בדרך האמצעי נקרא חכם (5).

ג אך הנאוה היא מדה רעה מאד, ואסור לאדם לנהוג בה אפילו במעוט, אלא ירגיל את-עצמו להיות שפל-רוח, כמו שצונו חכמינו ז"ל (6). מאד מאד הוי שפל רוח א). ואיך תרגיל את-עצמך להיות עניו ושפל

שערים מצויינים בהלכה

סת"ם (סי' נה) ובשו"ת אוהל יהושע (ח"ב סי' יר) כתבו להתענות רק יום אחר ושאר הימים יפרו בצדקה וכן שאר העם הרואים יפרו בצדקה.

(א) מאד מאד הוי שפל רוח וזה רוקא בלב ולא בדברים לדבר דברי ענוה או לעשות מעשה ענוה ואמרו חז"ל (ברכות לז:): רהריוט שוחה באלו ברכות באכות ובהוראה ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה וכהן גדול שוחה בסוף כל ברכה וברכה והמלך

(4) תהילים ל"ז ט"ו.

(5) שם ברמב"ם פ"ב.

(6) אבות פ"ד מ"ד.

כמ (1) קהלת ה' ט"ו.

(2) דמב"ם פ"א מה' דעות.

(3) משלי י"ג כ"ה.

רוח — כל דכריך יהיו בנחת, ראשך כפוף, עיניך יביטו למטה ולכך למעלה, וכל אדם יהא חשוב בעיניך שהוא גדול ממך. אם הוא תלמיד-חכם יותר ממך, הרי אתה מחויב לכבדו וכן אם הוא עשיר ממך, גם-כן אתה מחויב לכבדו, כדמצינו (7) רבי היה מכבד עשירים, ותחשוב בהיות כי השם-יתברך נתן לו עושר, מסתמא ראוי לכך. ואם הוא קטן ממך בחכמה או בעושר, תחשוב כי הוא יותר צדיק ממך, כי הוא אם עובר איזה עבירה, נחשב כשוגג ואונם, ואתה אם עברת עבירה אתה מזיד, אם כה תחשוב תמיד, לא תוכל להתגאות וטוב לך (8).

ד וכן הכעם היא מדה רעה מאד וראוי לאדם להתרחק ממנה מאד, וירגיל את-עצמו שלא יכעום אפילו על דבר שראוי לכעום. ואם צריך להטיל אימה על בניו ובני ביתו יראה עצמו בפניהם שהוא כועם כדי ליסרם, ותהא דעתו מיושבת בינו לבין עצמו. אמר ליה (9) אליהו לרב יהודה אחיה דרב סלא חסידא, לא תרתח ולא תחטי (לא תכעום, שמתוך הכעם אתה בא לידי חטא) לא תרוי (לא תשכר ביינך) ולא תחטי. עוד אמרו רבותינו ז"ל (10) כל הכועס כאלו עובד אילילים, וכל (11) מיני גיהנם שולטין בו, שנאמר (12) והסר כעס מלבך, והעבר רעה מכשרך, ואין רעה אלא גיהנם, שנאמר (13) וגם רשע ליום רעה. בעלי כעס אין חיהם חיים, לפיכך צוו להתרחק מן הכעס, עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים, וזו היא דרך הסוכה ודרך צדיקים, שהם עלובין ואינם עולבין, שומעים חרפתם ואין משיבין, עושין מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר (14) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (15).

ה לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא או בדברי-תורה, או

שערים מצוינים בהלכה

שוחה תחלת כל ברכה וסוף כל ברכה וכתב רש"י שם כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו עיי"ש ולכן לא היה רוח חכמים נוחה מאלו שהיו חותמים שמם ברכי שפלות וענוה ביותר שזה מראה יותר יוהרא וזה נאה לגדול הרור שהכל כפין לו והשפעתו עליהם.

(7) עירובין ס"ו.	(11) גורים כ"ב.
(8) אגרת הרמב"ן.	(12) קהלת י"א י.
(9) ברכות כ"ט:	(13) משלי ט"ז ד.
(10) מובא ברמב"ם שם ועיין רמב"ם אבות	(14) שופטים ה' ל"א.
ס"ב מ"י וכוה"ק פ' בראשית פ' ניצו.	(15) רמב"ם ה' דעות ס"ב.

דברים שהוא צריך לחיי גופו, ואפילו במה שצריך לצרכי גופו, לא ירבה דברים. וכבר אמרו רבותינו ז"ל (16) כל המרבה דברים מביא חטא, ואמרו (17) לא מצאתי לגוף טוב משתיקה ב, ואמר רבא (18) מאי דכתיב (19) מות וחיים ביד לשון, דכעי חיים בלישנא, דכעי מות בלישנא (20)

ו לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות א, ולא עצב ואונן אלא שמח, כך אמרו ז"ל (21) שחוק וקלות ראש, מרגילין את האדם לערוה. וכן לא יהא בעל נפש רחבה, נבהל להון, ולא עצב ובטל ממלאכה, אלא בעל עין טובה, ממעט בעסק, ועוסק בתורה, ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו, כמרשארמרורבתינו ז"ל (22) הקנאה והתאוה והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם, וצריך האדם להתרחק מהן (23).

ז שמא יאמר האדם, הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן, שמוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר, ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר, ולא ישתה יין, ולא ישא

שערים מצוינים בהלכה

ב) טוב משתיקה עי' ברמב"ם (בפיהמ"ש אבות פ"א מ"ז) שכל הדיבורים נחלקים לחמשה אי מצוה בי אהוב בי מותר די איסור הי נמאס. החלק הראשון הוא מצוה היינו לימוד התורה וזו מצוה עשה שנא' ודברת בם. החלק ב' הוא הנאהב לשבח המעלות השכליות ומעלות המדות ולגנות הפחיתות משני המינים הנ"ל או לשבח אלו שיש בם המעלות הנ"ל ולגנות אלו שאין בם המעלות הנ"ל שבוה יטבו המעלות בעיני בני אדם וילכו בדרכיהם ויתרחקו מאלו שיש מדות רעות וזה יקרא דרך ארץ. החלק ג' הוא המותר והיינו הדיבורים שמיוחד לסחורתו ולפרנסתו ועל זה אמרו שטוב למעט בהם והחלק ד' הוא האיסור היינו הדיבורים שהם היפוך התורה כעדות שקר ולשון הרע והרכילות וכדומה. והחלק ה' הוא הנמאס היינו לדבר דברים בטלים שאין בהם שום תועלת לא לנפשו ולא לגופו ולא לפרנסתו כרוב סיפור ההמון במה שאירע ומה שהיה האיך התנהג המלך בהיכלו וכדומה. ועל זה אמרו חז"ל שהיה בהם אלו שלא דיברו שיחה בטילה מעולם.

ג) בעל שחוק ומהתלות איתא בש"ס (כרכות לא). אמור לארם למלא שחוק פיו. ונראה דרוקא למלא שחוק פיו אבל לעבור שחוק קל

(16) אבות פ"א מ"ז.	(20) רמב"ם שם.
(17) שם.	(21) אבות פ"ג מ"ז.
(18) ערכין ט"ז.	(22) שם פ"ד מ"ח.
(19) משלי י"ח כ"א.	(23) רמב"ם שם. סו"ב.

אשה, ולא ישב בדירה נאה, ולא ילבוש מלבוש נאה, אלא ילבוש שק וכדומה, גם זה דרך רעה היא, ואסור הוא לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטה, שהרי כתיב בנזיר⁽²⁴⁾, וכפר עליו מאשר חטא על הנפש ואמרו רבותינו ז"ל⁽²⁵⁾ ומה אם נזיר שלא פירש את עצמו אלא מן היין, צריך כפרה, המונע את-עצמו מכל דבר ודבר, על אחת כמה וכמה. לפיכך צוו רבותינו ז"ל שלא ימנע האדם, אלא מן הדברים שהתורה אסרה לנו. ולא יאסור על-עצמו בנדדים ובשבועות דברים המותרים. כך אמרו ז"ל⁽²⁶⁾ לא דיך מה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים המותרים. ואשרי רבותינו ז"ל לסגף את-עצמו בתענית יותר מן הראוי, ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן, אמר שלמה המלך-עליו השלום⁽²⁷⁾ אל תהי צדיק הרבה, ואל תתחכם יותר, למה תשומם, ואמר⁽²⁸⁾ פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכוננו⁽²⁹⁾.

ח כבר כתבנו⁽³⁰⁾ מאמר יהודה בן תימא הוי עז כנמר כו' שלא יתבייש מפני בני-אדם המלעיגים עליו בעבודת הכורא יתברך-שמו. אבל מכל-מקום לא יענה אותם דברי עזות, שלא יקנה קנין בנפשו להיות עז פנים, אפילו שלא במקום עבודתו יתברך-שמו⁽³¹⁾.

ט זכן אין להתקוטט בשביל איזה מצוה, כגון להתפלל לפני התיבה, או לעלות לתורה וכדומה, כדמצינו בלחם הפנים, אף שהוא

שערים מצויינים בהלכה

על שפתיו אין איסור אבל היו הרבה מחו"ל שהיו נוהרים גם כזה כראיתא בש"ס (נדה כג). עד כאן הביא ר' ירמיה לר' זירא לירי גיחוך ולא נחך וכתב שם רש"י דר' זירא היה מחמיר טפי דאפי' שחוק גירדא בלא מילוי פה נמי לא שחק, ע"כ. ומשמע דר' ירמיה לא היה מקפיד על שחוק קל, ובש"ס (נדרים נ:): איתא דרבי היה מקפיד שלא ישחוק כלום. ובש"ס (סנהדרין צג): איתא דחנניה מישאל ועזריה היו אונסים עצמן מן השחוק בשעה שהיו לפני המלך ומשמע דשלא כפנו היו שוחקין, ועי' במשנה (דמאי פ"ב מ"ג) דהרוצה להיות חבר לא יהא פרוץ בשחוק ומשמע דדוקא פרוץ דהיינו למלא שחוק פיו אבל במשנה (אבות פ"ג) איתא סתם שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה ואפשר לפרש דשניהם ביחד מרגילין לערוה ולא שחוק נירדא דהיינו שחוק קל.

28	משלי ד כ"ו.	24	במדבר ו י"א.
29	רמב"ם שם פ"ג.	25	תענית י"א.
30	בסימן א' ס"ג.	26	ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.
31	ב"י אר"ח סימן א'.	27	קהלת ד ס"ז.

מצוה לאכלו, שנינו ⁽³²⁾ הצנועים מושכים ידיהם והגרגרים חוטפים ואוכלין ⁽³³⁾.

י טבע האדם הוא, להיות נמשך כמעשיו אחר רעיו וחבריו ואנשי מקומו, לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים, ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם. אמר שלמה המלך עליו-השלום ⁽³⁴⁾ הולך את חכמים יחכם, ורועה כסילים ירוע, ואומר ⁽³⁵⁾ אשרי האיש וגו' ואם הוא דר בעיר שמנהיגה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך משם לדור בעיר שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים ⁽³⁶⁾.

יא מצות-עשה להדבק בתלמידי חכמים כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר ⁽³⁷⁾ ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך פירשו רבותינו ז"ל ⁽³⁸⁾ הדבק בתלמיד חכם. לפיכך צריך האדם להשתדל, שישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמיד חכם, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר אליהם בכל מיני חבור, שנאמר ולדבקה בו. וכן צוו רבותינו ז"ל ואמרו ⁽³⁹⁾ והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמח את דבריהם ⁽⁴⁰⁾.

יב מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו ד, שנאמר ⁽⁴¹⁾ ואהבת לרעך כמוך ה, לפיכך צריך לספר בשבחו ו, ולחום

שערים מצויינים בהלכה

ד) כל אחד מישראל כגופו פירשו המפרשים דאין הכוונה שיהא מחוייב לטרוח בעד חבריו כמו שמטריח לעצמו, וכל אשר לו יתן לחבירו רהא אמרו חז"ל (בבא מציעא סב.) חייך קודמין, אלא בכל הרברים שרוצה לעצמו יחפוז גם לרעהו הן בכריאת הגוף והן בעושר והן בחכמה או בכבוד ולא יהיה לו מדת הקנאה שאם אין לו כל הרברים הנ"ל גם לחבירו לא יהיה.

ה) ואהבת לרעך כמוך אי גם גוי בכלל רעהו, עי' בתוס' (ב"ק לח. ד"ה עמד והתיר) ובמהרש"א ומהד"ם שם רס"ל להתוס' דגם גוי בכלל רעהו ובנימוקי יוסף שם כתב דגוי לאו בכלל רעהו, ועי' בפרמ"ג (פתיחה כוללת ח"ב אות י"ח) שהאריך בזה ועי' בספר מצות השם להרה"ג ד'

(32) יומא ל"ט.	(37) דברים י' כ'.
(33) מג"א סימן נ"ג סקכ"ו.	(38) כתובות קי"א:.
(34) משלי י"ג כ'.	(39) אבות פ"א מ"ד.
(35) תהלים א' א'.	(40) רמב"ם שם ח"ב.
(36) רמב"ם שם פ"ו ה"א.	(41) ויקרא י"ט י"ח.

על ממונו, כמו שהוא חס על ממון שלו, ורוצה בכבוד עצמו. והמתכבד בקלון חברו, אף-על-פי שאין חברו עומד שם, ולא הגיע לו בשת, ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו, למול מעשה חברו, או חכמתו, כדי שיראה מכללו, שהוא מכובד וחברו בזוי, אין לו חלק לעולם הבא עד שישוב בתשובה שלימה⁽⁴²⁾.

יג השונה אחד מישראל בלבוז) עובר בלא-תעשה שנאמר⁽⁴³⁾ לא תשנא את אחיך בלבבך. ואם חטא איש כנגדו, לא ישטמנו וישתוק, כמו שנאמר ברשעים⁽⁴⁴⁾ ולא דבר אכשולם עם אמנון מרע ועד טוב, כי שנא אכשולם את אמנון, אלא מצוה עליו להודיע ולומר: למה עשית לי כך וכך, ולמה חטאת לי בדבר זה, שנאמר⁽⁴⁵⁾. הוכח תוכיח את עמיתך, ואם חזר ובקש כמנו למחול לו, צריך למחול לו, ולא יהא אכזרי,

שערים מצויינים בהלכה

יונתן שטייף (ח"ב סי' ג') דזה דוקא אם מקיים השבע מצות שמוזהרין בהן אבל אם אינו מקיים השבע מצות לא עדיף מישראל שאם אינו מקיים מצות התורה מצוה לשנאותו וכ"כ הרמב"ם (פי"ד הלכות אבל) ואהבת לרעך כמוך היינו לאחיך בתורה ומצות.

ו) לספר בשבחו עי' בשו"ת מעשה איש להגי"ש אלישר (חו"מ סי' י') שנשאל במה שנהגו לתאר תוארים גדולים אי אין בו משום חנופה והעלה דאם הוא איש רע מעללים שמנעו ד' מכבוד יש בו משום חנופה אבל אם הוא איש ישר אין לחוש והביא ראייה סתום' (כתובות יז. ד"ה ישבחנו) דכתבו דטעמא דב"ש שאין להם לחז"ל לתקן להזמיק לומר שקר כדי לשבח הכלה ומכלל דלב"ה תיקנו חז"ל לומר זה, עיי"ש. ובשטה מקובצת (כתובות יז) כתבו שני פירושים בהא דאמרו חז"ל שתהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות א' שחייב לשבח הבריות אף שאין השבח בהם ב' שתהא דעתו נוחה עם הבריות כרי שיקלסו אותו כמו שמקלסין הכלה אף שאינה הגונה כ"כ וכן יקלסו אותו אף שאין הגון כ"כ והעלה שם שמתר להוסיף בתואר חברו אף שאינו כראי כ"כ ואין בזה חנופה. ועי' בשו"ת הרשד"ם (אבהע"ז סי' סה) שערער שם למי שתאר „למרון החכם המופלא" שהוא תואר שאינו נהוג בזמנינו ובשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עו) כתב דבכל זמן צריך לתאר החכם כפי התוארים הנהוגים בזמן.

ז) בלבו עי' ברמב"ם (דעות פ"ו ה"ה) דלא הזהירה התורה בלאו זה אלא על שנאה בלב אבל המכה את חברו והמחרפו אעפ"י שאינו רשאי אינו עובר על לאו זה.

(42) רמב"ם ה' תשובה ס"ד ה"ד.

(44) שמואל"ב י"ג כ"ב.

(45) ויקרא שם.

(43) ויקרא י"ט י"ז.

שנאמר (46) ויתפלל אברהם אל האלקים. באבות דרבי-נתן (סוף פרק ט"ז) ושנאת הבריות כיצד, מלמד שלא יכוין אדם לומר: אהוב את החכמים, ושנא את התלמידים, אהוב את התלמידים, ושנא את עמי הארץ, (אלא 47) אהוב את כולם ושנא את האפירקורסים, והמסיתים והמדיחים, וכן המסורות, וכן דוד אמר (48) משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקומט, תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי, הלא הוא אומר, ואהבת לרעך כמוך אני ה', מה טעם, כי אני בראתי, ואם עושה מעשה עמך, אתה אוהבו, ואם לאו אי אתה אוהבו.

יד אסור לאדם לבקש דין מן השמים, על חברו שעשה לו רעה, ודוקא בדאית ליה דיינא בארעא, וכל הצועק על חברו, הוא נענש תחלה. ויש-אומרים דאפילו לית ליה דיינא בארעא, אסור לצעוק עליו, אלא-אם-כן הודיעו תחלה (49).

טו תרואה את חברו שחטא, או שהלך בדרך לא טוב מצוה להחזירו למוטב, ולהודיעו שהוא חוטא במעשיו הרעים, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. והמוכיח את חברו, בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, להביאו לחיי עולם הבא. וכל שאפשר בידו למחות, ואינו מוחה, הוא נתפס בעון זה, כיון שהיה אפשר לו למחות (50).

טז כמה דברים אמורים כשהוא מדמה שישמע לו ה', אבל אם יודע בו שלא ישמע לו, אסור להוכיחו, דאמר ר' אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם, שלא לומר דבר שאינו נשמע, רבי אבא אומר חובה שנאמר (51) אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך (52).

שערים מצויינים בהלכה

(ח) שישמע לו עי' במג"א (סי' קנו ס"ק ב') דחבירו אפי' אם יודע שלא ישמע לו חייב להוכיחו וכן הוא בש"ע הגרש"ז (סי' קנו סעי' ז) דדוקא באיש אחר אמרינן כאם לא ישמע לו אין צריך להוכיחו ולא בחבירו אלא אם הוא שוגג אמרינן מוטב שיהיה שונג ולא מזיד.

(46)	בראשית כ' י"ו.	(50)	רמב"ם שם פ"ו ה"ו.
(47)	רמב"ם פ"ו מה דעות וע"ל סימן	(51)	משלי ט' ח.
	קפ"ט ס"ה.	(52)	יבמות ס"ה; א"ח סימן תר"ח
(48)	ההלים קל"ט כ"א.		סעיף ב',
(49)	ח"מ סימן תכ"ב בהגה.		

י' אסור לאדם לכייש את חברו, בין כדיבור בין במעשה, וכל-שכן ברבים, ואמרו רבותינו ז"ל⁽⁵³⁾ המלכין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא, עוד אמרו רבותינו ז"ל⁽⁵⁴⁾ נוח לאדם להפיל את-עצמו לכבשן האש, ואל ילכין פני חברו ברבים, שנאמר⁽⁵⁵⁾ היא מוצאת, והיא שלחה אל חמיה לאמר, לאיש אשר אלה לו, אנכי הרה, ולא אמרה לו בפירוש אלא ברמז אם יודה יודה, ואם לאו לא תפרסמו. לפיכך צריך האדם להזהר מאד, שלא לכייש את חברו ברבים, בין קטן בין גדול, ולא יקרא אותו בשם שהוא בוש, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו, ואם חטא כנגדו והוא צריך להוכיחו, לא יכלימונו, שנאמר⁽⁵⁶⁾ ולא תשא עליו חטא. במה-דברים-אמורים בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי-שמים אם לא חזר כשהוכיחו בסתר, מכלימין אותו ברבים, ומפרסמים חטאו, ומחרפים אותו בפניו, ומבזין ומקללין אותו, עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל, ואין בו משום אונאת דברים, שנאמר⁽⁵⁷⁾ ולא תנונו איש את עמיתו, ופירשו רבותינו ז"ל⁽⁵⁸⁾ עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצות הוזהירה התורה על אונאתו, ולא על העובר עליהן ולא חזר בו לאחר שהוכיחוהו בסתר ובלשון רכה⁽⁵⁹⁾.

י' מי שחטא חברו כנגדו, ולא רצה להוכיחו, ולא לדבר לו כלום ומחל לו בלבו, ולא שטמו ולא הוכיחו, הרי זה סדת חסידות, לא הקפידה התורה אלא על המשטמה⁽⁶⁰⁾.

י' חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, שלא ידבר אליהם אלא רכות, וינהג בהם מנהג כבוד, ולא יכאיבם אפילו בדברים, מפני שנפשו שפלה מאד, ורוחן נמוכה. אף-על-פי שהן בעלי-ממון, אפילו אלמנותו של מלך, ויתומיו, מוזהרים אנו עליהם, שנאמר⁽⁶¹⁾ כל אלמנה ויתום לא תענון. ברית כרת להם מי-שאמר-והיה-העולם, שכל-זמן שהן צועקין מחמת החמס שנעשה להם הם נענים, שנאמר⁽⁶²⁾ כי אם צעוק יצעק אלי, שמוע אשמע צעקתו. במה-דברים-אמורים שעינה אותן לצורך עצמו, אבל עינה אותם הרב, כדי ללמדן תורה או אומנות, או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר. ומכל-מקום ישגיח לנהלם בנחת וברחמים גדולים,

53	ב"מ נ"ח.	59	רמב"ם שם, ש"ע התניא ה' אונאה
54	שם נ"ט.		סעיק ל'.
55	בראשית ל"ח כ"ה.	60	רמב"ם שם ה"ט.
56	ויקרא י"ט י"ז.	61	שמות כ"ב כ"א.
57	ויקרא כ"ה י"ז.	62	שם.
58	ב"מ נח.		

שנאמר (63) כי ה' יריב ריבכם. אחד יתום מאב ואחד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה, עד שיהיו יכולין לעשות כל צרכיהם בעצמם, כשאר כל הגדולים (64).

כ צריך האדם לזוהר, שלא לעשות איזה דבר, שיכולין לחשוך אותו שעשה דבר עבירה, (אף-על-פי שאינו עושה), כדמצינו שהכהן התורם את הלשכה לא היה נכנס בכגד העשוי, בענין שיכולין להטמין בו איזה דבר, לפי שצריך האדם לצאת ידי הכריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום ברוך-הוא, שנאמר (65) והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר (66) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (67).

כא מדת חסידות שלא לקבל מתנה, רק לכמוח בה' שיתן לו די מחסורו, שנאמר (68) :שונא מתנות יחיה (69).

5. איסור רכילות, לשון הרע, נקימה ונמירה. ובו מ' סעיפים.

א (כתיב 1) לא תלך רכיל בעמך א), איזהו רכיל, זה שמוען דברים, והולך מזה לזה, ואומר : כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני, אף-על-פי שהוא אמת וגם אין בו גנות הרי זה עובר בלאו, והוא עון גדול, וגורם להרוג נפשות בישראל, לכך נסמך לו, ולא תעמוד על דם רעך. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי, שאמר לשאול (2) כי אחימלך נתן לדוד צדה וחרב, אף-על-פי שהדבר היה אמת, וגם לא היו גנות לאחימלך, שהרי לא עשה בזה שום מעשה רע, וגם אם שאול בעצמו היה שואל לאחימלך, היה אומר לו מה שעשה, כי לא נתכוין לחטוא בזה נגד שאול, עם-כל-זה גרם הרכילות של דואג, שנהרגו כמה כהנים (3).

שערים מצויינים בהלכה

א) לא תלך רכיל בעמך כתיב (משלי יא) הולך רכיל מגלה סוד. ומוכח מזה שהמגלה סוד הוא בכלל רכילות, ועי' בבאר הגולה (יו"ד סי' שלד) הביא שם חרם דרבנו גרשום מאוה"ג שלא לראות בכתב חבירו שלא ברשותו אלא אם כן זרקו.

63	משלי כ"ב כ"ג.	68	משלי ס"ו כ"ו.
64	רמב"ם שם ה"י.	69	חור"מ סימן דמ"ט סעיף ה'.
65	במדבר ל"ב כ"ב.	ל	1) ויקרא י"ט, י"ו.
66	משלי ב' ד'.	2)	עין שמואל"א כ"ב ה'.
67	שקלים פיג ס"ב.	3)	רמב"ם דעות ס"ז ה"א.

ב יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע (ב) והוא המספר בגנות חברו אף-על-פי שאומר אמת. אבל האומר שקר, נקרא מוציא שם רע על חברו, אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר: כך וכך עשה פלוני, כך וכך היו אבותיו, כך וכך שמעתי עליו, ואומר דברים של גנאי, על-זה אמר הכתוב (4) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (5). המקבל לשון-הרע הוא גרוע יותר מן האומרו (6), ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון-הרע בלבד (7).

ג עד היכן לשון הרע, שאל אחד לחברו, אנה אמצא אש, ואמר לו: היכן נמצא אש, בבית פלוני, שיש לו הרבה כשר ודגים, ומכשלים שם תמיד (8).

ד ויש דברים שהם אבק לשון-הרע, כיצד, אמר שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה, וכיוצא בדברים אלו. וכן המספר בטובת חברו בפני שונאיו, הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו, ועל זה העניין אמר שלמה (9) מדרך רעהו בקול גדול, בבקר השכם, קללה תחשב לו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר לשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש, כמו שאינו מדבר בשנאה, הוא ששלמה אמר בחכמתו (10) כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, כן איש

שערים מצויינים בהלכה

(ב) לשון הרע עי' בפתחי תשובה למהרי"א סוויילנא (סי' קנו) דאף שהרעישו כל ספרי מוסר על עון לשון הרע מ"מ יש לתת לב שלא ימנע עצמו מדבר במסום הנצרך להציל העשוק מיד עושקו במי שראה באחד שאורב על חברו לעשות לו רעה בערמה אל ימנע עצמו מלהודיע לחבירו משום איסור לשון הרע והא עובר על לא תעמוד על דם רעך וכן בענין ממונ שרואה שאחד רוצה להפסיד לחבירו שמטעהו במקח וממכר או שרוצה ללות מחבירו והוא גברא דלאו פרענא הוא, יודיע זאת לחבירו וכן בענין שידוכין שיודע שזה שרוצה להתחתן הוא איש רע ובליעל, יודיע זאת לחבירו והוא בכלל השבת אבירה והכלל הוא כך אם כוונתו לטובת השני להצילו ולשמרו אז היא מצוה רבה ואם אין כוונתו לטובת השני אלא לרעת הראשון הוא בכלל לשון הרע, ועי' בספר חפץ חיים (רכילות כלל ט')

(4) תהלים י"ב ד.	(8) שם ט"ו.
(5) רמב"ם שם ה"ב.	(9) משלי כ"ז י"ד.
(6) פסחים ק"ח.	(10) שם כ"ו י"ח.
(7) ערכין ט"ו.	

רמה את רעהו ואמר משחק אני. וכן המספר לשון הרע ברמאות, שעושה עצמו כאלו מספר רק לפי תומו, ואינו יודע שזהו לשון הרע, וכשגוערין בו, אומר, איני יודע שזהו לשון הרע, או שאלו מעשיו של פלוני.

ה אחד המספר לשון הרע בפני חברו או שלא בפניו, והמספר דברים שנורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו. ואפילו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע. ואם כבר נאמרו הדברים בפני שלשה, מסתמא כבר נתפרסם הדבר, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר⁽¹¹⁾. מה תקנתו של אדם שלא יבא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא, יעמוק בתורה, ואם עס-הארץ הוא ישפיל דעתו⁽¹²⁾.

ו אמר ר' ירמיה בר אבא, ארבעה כתות אין מקבלות פני השכינה, כת לצים, כת חנפים, כת שקרים וכת מספרי לשון הרע. „כת לצים“, דכתיב⁽¹³⁾ משך ידו את לוצצים (פירש רש"י משך ידו הקדוש ברוך-הוא מהיות את לוצצים). „כת חנפים“ דכתיב⁽¹⁴⁾ כי לא לפניו חנף יבא. „כת שקרים“, דכתיב⁽¹⁵⁾ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. „כת מספרי לשון-הרע“, דכתיב⁽¹⁶⁾ כי לא חפץ רשע אתה לא יגורך רע (פירש רש"י לא יגורך רע לא יגור עמך רע, וגבי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב בהאי פרשתא כי אין בפייה נכונה וגו') צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע⁽¹⁷⁾, ואמרו רבותינו ז"ל⁽¹⁸⁾ כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודת אלילים⁽¹⁹⁾, דכתיב⁽¹⁹⁾ ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו וגו'.

שערים מצויינים בהלכה

ג) בר מליצנותא דע"ז כש"ס (סנהדרין סנ: מגילה כה:): איתא דליצנותא דע"ז שרא ומשמע דרק שמותר ולא שיהא בה מצוה אבל בספר התומים (ח"מ סי' ח') איתא שם רבב שנתמנה בשביל כסף מצוה לבזותו דכל ליצנותא אסורא בר מליצנותא דע"ז והוא כמו אלפי כסף. ועי' בספר דברי תורה (ח"נ סי' נב) ממרן הנה"ק ממונקאטש שדיכר שם מזה והביא שנם בסידור האריו"ל (סידור ר' שבתי הלכות דרך ארץ)

(11)	לשון הרמבים שם.	(16)	שם ה' ה'.
(12)	שם בגמ'. הושע ד ה'.	(17)	סוסה מ"ב.
(13)	הושע ד ה'.	(18)	סנהדרין ס"ג.
(14)	איוב י"ג ס"ו.	(19)	מלכ"מ י"ח כ"ו.
(15)	תהלים ק"א ד.		

ז הנוקם מחברו¹⁹) עובר בלא תעשה שנאמר²⁰) לא תקום. וכיצד היא הנקימה, אמר לחברו: השאילני קרדומך, אמר לו: איני משאילך, כמו שאתה לא השאלתני כאשר שאלתי ממך, הרי זה נוקם ועובר בלאו. אלא כשיבא לו לשאול, יתן בלב שלם, ולא יגמול לו כאשר גמלו, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו, על כל דברי העולם, שאצל המכינים הכל דברי הבל והבאי, ואינן כדאי לנקום עליהם. וכן אמר דוד המלך עליו השלום²¹) אם גמלתי שולמי רע ואחלצה וגו'²²) (איסור קללה כתבנו בסימן ו' סעיף ג').

ח אם תרצה להנקם מאויביך, תוסיף מעלות טובות ותלך בדרכי ישרים, ובזה ממילא תנקם משונאיך, כי הוא יצטער על מדותיך, ויתאבל בשמעו שמך הטוב, אבל אם תעשה מעשים מכוערים, אז ישמח שונאך על קלונך וחרפתך, והנה הוא מתנקם בך²³).

ט כל הנוטר לאחד מישראל, עובר בלא תעשה, שנאמר²⁴) ולא תטור את בני עמך. כיצד היא הנמירה, ראובן שאמר לשמעון: השאילני דבר פלוני, ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לשאול איזה חפץ מראובן, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך, ואיני כמותך, לא אשלם לך במעשיך. העושה כזה, עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו, ולא יזכרנו כלל, וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ, ומשאם ומתנם של בני אדם זה-עם-זה²⁵).

שערים מצויינים בהלכה

כתב שם בזה"ל כשם שהליצנות עבירה גדולה כך מצוה גדולה להתלוצץ מע"ז וממנהיגי רשעים, עכ"ל⁵.

ד) הנוקם מחבירו בש"ס (יומא כג.) איתא כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח ומקשה והכתיב לא תקום ולא תטור, ומתריך דנפ"מ דנקוט ליה בלבו [ופרש"י שאם בא אחד לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק] וכשמפיסו יתפיים, ועי' בסמ"ק (סי' קלא) תלמיד חכם שביזוהו ברבים אסור למחול עד שיפייסוהו ברבים.

20) ויקרא י"ט י"ח.	23) חובת הלבבות.
21) תהלים ד' ה'.	24) ויקרא י"ט י"ח.
22) רמב"ם שם.	25) רמב"ם שם.

פא. שכל כוננת האדם יהיו לשם שמים. וכו' ז' סעיפים.

א אמרו רבותינו ז"ל (1) איזוהו פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, בכל דרכיך דעהו א (2), פירוש שאפילו כדרכיך שאתה עושה לצורך גופך, דע את ה', ועשה את הדברים לשמו יתברך. כגון האכילה, השתיה, ההליכה, הישיבה, השכיבה, הקימה, התשמיש והשיחה כל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת כוראך, או לדבר הגורם לעבודתו (3).

ב אכילה ושתייה כיצד, אין צריך לומר שלא יאכל וישתה דברים האסורים חס-ושלום, אלא גם כדברים המותרים, והיה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו, אינו משובח, אלא יתכוין באכילתו ושתייתו, שיהיה לו כח לעבודת הבורא (4). לפיכך לא יאכל כל שהחיק מתאוה לו, ככלב וחמור, אלא יאכל דברים המועילים וטובים לבריאת הגוף, ויש אנשי-מעשה, שקודם אכילה אומרים: הנני רוצה לאכול ולשתות, כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת הבורא-יתברך-שמו.

ג הישיבה והקימה וההליכה כיצד, אין צריך לומר שלא ישב כמושב לצים, ושלא לעמוד בדרך הטאים, ושלא לילך בעצת רשעים, אלא אפילו לישב בסוד ישרים, ולעמוד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו, להשלים הפצו ותאותו, אין זה משובח אלא יעשה לשם שמים. ומכל מקום גם אם אי אפשר לו לכוין לשם שמים

שערים מצויינים בהלכה

(א) בכל דרכך דעהו עי' בשו"ת בית דוד (סי' קעו) שנשאל שם כמה שחונגים את חג הלירה כשנעשה בן ששים או בן שבעים אי אין בזה איסור משום מנהג האומות, והביא דברי הש"ס (מועד קטן כה.). דרב יוסף כי הוה בר שתין עבוד להו לרבנן יומא טבא, אמר נפקי לי מכתת, וכן בספר לקט יושר (יו"ד עמוד מ') וז"ל ביום שסיום הנאון וצ"ל עשה סיום מסכת כדי לפטרו גם מסעודת ששים, עכ"ל, ומשמע שזה מנהג ישראל וגם קצת חיוב. ובשו"ת חות יאיר (סי' ע') כתב דסעודת בן שבעים יש להסתפק אי יברך שהחיינו ומ"מ לא יחייב שהוא סעודת מצוה וכו' ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רלט) כתב שלא מלאו לבו להורות לברך שהחיינו כי גם הלשון החות יאיר לא נראה כן להלכה, ועי' כפרמ"ג (מ"ז סי' תמד ס"ק ט') שסיום ג"כ בצ"ע בענין ברכת שהחיינו וסיום שם בבית דוד שעכ"פ נראה מזה שאין בזה מנהג עכו"ם.

(3) או"ח סימן רל"א.

(4) שם בסור.

לא (1) ברכות ס"ג.

(2) משלי ג' ו'.

דוקא, אל ימנע את עצמו מדברים אלו, כי מתוך שלא לשמה יבא לשמה. **ד** שכיבה כיצד, אין צריך לומר בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות, אם מתגרה בשינה לענג את עצמו, שאינו ראוי לעשות כן, אלא אפילו בזמן שהוא יגע, וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו, אם עשה להנאת גופו אינו משובח, אלא יתכוין לתת שינה לעיניו, ולגופו מנוחה לצורך בריאת גופו, ושלא תמרה דעתו בתורה, מחמת מניעת השינה.

ה תשמיש כיצד, אין צריך לומר שלא יעבור עבירה חס-ושלום אלא אפילו בעונה האמורה בתורה, אם עשה להנאת גופו, או להשלים תאותו, הרי מגונה. ואפילו אם נתכוין כדי שהיו לו בנים, שישמשו אותו וימלאו מקומו, אינו משובח, אלא יתכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או שיתכוין להכרות את גופו, ולקיים מצות עונה כאדם הפורע את חובו.

ו השיחה כיצד, אין צריך לומר לספר לשון-הרע או רכילות וליצנות ונבלות-פה חס-ושלום, אלא אפילו לספר בדברי חכמים, צריך שתהא כוונתו לעבודת הבורא, לדבר המביא לעבודתו.

ז וכן כשהוא עוסק במשא ומתן ב), או במלאכה להשתכר בה, לא יהא בלבו לקבוץ ממון בלבד ג), אלא יעשה כדי שיהיה לו לפרנס בני ביתו, ולתת צדקה ולגדל בניו לתלמוד-תורה. כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו, ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת-הבורא-יתעלה יעשהו, ואם לאו לא יעשהו. ומי שגוהג כן, נמצא עובד את בוראו כל ימיו, אפילו בשעת שבתו וקומו והילוכו, ובשעת משאו ומתנו, ואפילו באכילתו ושתייתו אפילו בתשמישו ובכל צרכיו, וכל ענין זה צוו רבותינו ז"ל ואמרו ה) וכל מעשיך יהיו

שערים מצויינים בהלכה

ב) כשהוא עוסק במשא ומתן תלמיד חכם אעפ"י שראוי לו להיות תורתו קבע ראוי לו להיות מפנה שעה אחת ביום ליתן בה לב לעסקיו ונכסיו דרך הערה וראיה מהא דאיתא בש"ס (חולין קה.) דאמר שמואל אנא לגבי הא מילתא חלא בר חמרא אנא דאלו אנא צייר נכסיה תרי זימני ביומא ואלו אנא חר ביומא. (מאירי חולין קה.)

ג) לקבוץ ממון בלבד ועי' במהרש"א (יומא עה.) בהא דאמרו חז"ל כל הנותן עיניו בכוסו כל העולם רומה עליו כמישור. דגרסתו כל הנותן עיניו בכיסו והיינו הממון דמשום חימוד ממון אינו מונע עצמו משום דבר רכך משמע מרש"י שכך הוא הנירסא.

לשם שמים, ובדרך הזה זקף רבינו הקדוש אצבעותיו למעלה בשעת מיתתו, ואמר (6) גלוי יידוע לפניך שלא נהניתי מהם אלא לשם שמים (7).

לב. שמירת הגוף על פי הטבע. ובו כ"ז סעיפים.

א הואיל והיות הגוף בריא ושלם, מדרכי השם הוא, אי-אפשר שיכין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך האדם (א) להרחיק את עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג את-עצמו בדברים המכריין והמחלימים את הגוף (1), וכן הוא אומר (2) ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

ב הבורא ברוך-הוא וברוך-שמו ברא את האדם, ונתן בו חוּם הטבעי, וזהו החיות של האדם, שאם יכבה האש הטבעי אפס חיותו, והחזקת החום הזה, הוא על ידי המאכל אשר האדם אוכל. כמו האש הכוער, שאם לא יוסיפו עליו תמיד עצים יכבה לגמרי, כן האדם אם לא יאכל, יכבה האש אשר בתוכו וימות. המאכל נסחף בין השינים, ומתערב עם מיץ ורוק ויוֹתך, ומשם יורד לאצטומכא ונמחן גם שם, ומתערב עם המיצים, מיץ האיצטומכא ומיץ המרה, ויוֹתך ויתבשל מהחום והמיצים ומתעכל. הברור שבו, ממנו נזונים כל האיברים ומקיים חיות האדם, והפסולת שהוא המותרות נדחה לחוץ. ועל זה אנו אומרים בכרכת אשר יצר (לפירוש א') ומפליא לעשות, שנתן הקדוש-ברוך-הוא את הטבע באדם, לברור את טוב המאכל, וכל אבר מושך אליו מזונו הראוי לו, והפסולת נדחה לחוץ. שאם נשאר הפסולת בתוכו יתעפש, ויבא לידי חולאים רחמנא לצלן. ולכן רוב בריאות הגוף וחלשתו, תלוי בעיכול המאכל. אם מתעכל בדרך קל וטוב, אז האדם בריא, אבל אם מתקלקל העיכול, אז נחלש האדם, ויכול לבא לידי סכנה חס-ושלום.

ג העיכול הטוב הוא אם המאכל איננו רב, ושיהא קל להתעכל, שאם אכל האדם הרבה והאיצטומכא מלא, אז קשה העיכול, כי

שערים מצויינים בהלכה

(א) לפיכך צריך האדם המחבר כאן האריך בענין שמירת הגוף על פי הטבע והוא ליקט כל זה מרברי הרמב"ם מהלכות דעות ומשאר ספרי

(6) כתובות ק"ד. לב (1) לשון הרמב"ם בפ"ד מה דעות.

(7) כל הסימן הוא לשון הסוד וגם מלשון (2) דברים ד ס"ו.

הרמב"ם שם בה דעות.

האיצטומכא אינו יכול אז להתפשט ולהתכווץ כראוי במכעו, ולמחון את המאכל כראוי, וכמו האש שאם ירכו עליו עצים יותר מדאי, אינו בוער יפה, כמו כן המאכל באיצטומכא. ולכן האדם אשר רוצה לשמור בריאות גופו, צריך לזוהר שלא לאכול רק בשיעור בינוני לפי מזג גופו, לא מעט ולא כל שבעו. ורוב החלאים הבאים על האדם, אינם אלא או מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא במנו ואוכל אכילה גסה, אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו⁽³⁾ שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, כלומר, שומר פיו מלאכול מאכל רע, או מלשובע, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו. ואמר החכם האוכל דבר מועט מדברים המזיקים, אינו מזיק לו כמו האוכל הרבה מדברים הטובים.

ד האדם בנעוריו כח העיכול שלו חזק, ועל-כן צריך מזון תדיר, יותר מן האיש אשר הוא באמצע ימיו. והזקן לחלישת כחו, צריך שיהיה מאכלו קל, ומעט בכמות והרבה באיכות להחזקת כחו.

ה בימי החום נחלשים כלי העיכול מן החום, ועל-כן ראוי שיהיה שיעור האכילה בימי החום פחות מבימי הקור. ושיערו חכמי הרופאים, לאכול בימות החמה, רק שני שלישים ממה שהוא אוכל בימות הגשמים. ו כלל גדול בדרכי הרפואה, שקודם האכילה ייגע בהליכה או בעבודה, עד שיתחמם גופו ואחר כך יאכל, וזהו שנאמר⁽⁴⁾ בזעת אפך תאכל לחם⁽⁵⁾, ולחם עצלות לא תאכל. ויתיר חגורתו קודם אכילה (ומינך⁽⁶⁾) ואקחה פת לחם, „אקחה“ ראשי תיבות למפרע, התר חגורה קודם אכילה, „פת לחם“ ראשי תיבות פן תבא לידי חולי מעיים), ובשעת האכילה, ישב במקומו או מסב על שמאלו, ואחר האכילה לא יתנועע הרבה, כי על ידי זה ירד המאכל מן האיצטומכא, טרם שיתעכל ויזיק לו, אלא ילך מעט ויניח, ולא יטייל ולא ייגע את עצמו לאחר האכילה ולא יישן אחר האכילה עד שתי שעות, שלא יעלו העשנים למוח ויזיקוהו וכן המרחץ וההקזה והמשגל, אינם טובים לאחר האכילה.

ז בני האדם אינם שווים במזגם, יש מי שמזגו חם ויש מי שמזגו קר, ויש מי שמזגו ממוצע, והמאכלים גם-כן משונים. ומי שמזגו ממוצע,

שערים מצויינים בהלכה

הרפואות והנה הרמב"ם בעצמו השמיט בספרו כמה עניני רפואות שהזכירו בש"ס ומעמו משום דנשתנו הטבעים ולא כל המקומות שווים בזה כמש"כ

(3) משלי כ"א כ"ג.

(4) בראשית ג' י"ט.

(5) משלי ל"א כ"ז.

(6) בראשית ה' י"ח.

יאכל מאכלים שהם גם-כן ממוצעים, אבל מי שאין מזגו ממוצע, צריך שיאכל מאכלים שהם קצת היפך מזגו. מי שמזגו חם לא יאכל דברים חמים, כמו תבלין ובשמים, אלא יאכל מאכלים שהם קצת קרים וחמוצים, ומי שמזגו קר, יאכל מאכלים שהם קצת חמים. וכן ישתנה המאכל לפי הזמן והמקום. בימות החמה יאכל מאכלים קרים, כמו בשר כבשים וגדיים רכים, ואפרוחי תרנגולת, וגם קצת מאכלים חמוצים, וכימי הקור מאכלים חמים, וכן במדינה קרה מאכלים חמים, ובמדינה חמה מאכלים קרים.

ח המאכל הממוצע הוא לחם חמה, ולא סולת ממש כי הסולת מתאחר מלהתעכל, אך יהיה בו גם קצת מהמורסן, והוא נתחמץ במצוה, ובו מלח ומאפה תנור, ויתר המאכלים שנעשו מהחמה אינם טובים. מיני הבשר הטוב הוא כבש בן שנתו וכן הגדיים היונקים, אך כל מיני בני מעיים וגם הראש, המה לא טובים. העזים והפרה-הזקנה והגבינה-הישנה המה מאכלים רעים ועבים. כל בשר עוף קל להתעכל יותר מבשר בהמה, והטוב שבעופות התרנגולת. אמרו הרופאים כי המאכל שהאדם רגיל בו אינו מזיק לו, ואפילו הוא מאכל רע, כי ההרגל נעשה טבע, ובלבד שלא ימלא בו כרסו.

ט אין לאכול לב בהמה (ז) או עוף (ח) משום דקשה לשכחה, וכן לא יאכל ממקום שאכל עכבר או חתול שגם כן קשה לשכחה (ט).

י זמן האכילה הוא כשיתאוו לאכול תאווה אמיתית לא זרה, ולהבדיל בין תאווה אמיתית לתאווה זרה היא זאת, הראשונה נקרא רעב (הונגער) כי האי צטומכא ריק, והשניה היא כשמתאווה מאכל מיוחד ונקרא (אפעטיט). ובדרך כלל האדם הבריא והחזק יאכל שתי פעמים ביום, וחלשים וזקנים יש להם לאכול אך מעט בפעם אחת, ויאכלו כך הרבה פעמים ביום, כי ריבוי המאכל יחליש את האי צטומכא. והרוצה לשמור בריאותו, לא יאכל עד שיהיה האי צטומכא ריק מן המאכל הקודם, וסתם עיכול בבני אדם הבריאים האוכלים מאכלים ממוצעים, ומתעמלים בדרך המוצע הוא לשש שעות. וטוב להשמיט סעודה אחת

שערים מצויינים בהלכה

בכסף משנה (רעות פ"ד הי"ח) דמה"ט לא כתב הרמב"ם הנהגת האדם בעניני הקזה כמש"כ בש"ס (שבת סוף פרק מפנין) משום דאין כל המקומות

(7) הוריות י"ג: סקיב.

(8) תשב"ץ מובא בש"ך יו"ד סימן ע"ב (9) הוריות שם.

בשכוע, כדי שישבות האיצטומצא מעבודתו, ויתחזק כח עיכולו, ונראה כי השמטה זאת טוב שתהא בערב שבת.

יא טוב להרגיל את עצמו לאכול פת בשחרית (10).

יב הרוצה לאכול כמה מיני מאכלים, יקדים לאכול תחלה את המשלשל, ולא יערבם עם המזון, אלא שוהה מעט ביניהם. וכן יקדים את המאכל הקל שהוא נוח להתעכל, כגון בשר עוף קודם לבשר בהמה, בשר בהמה דקה קודם לבשר בהמה גסה, ודכרים שמאמצים את בני מעיים, יאכל מיד לאחר האכילה ואל יאכל מהם הרבה.

יג מהיות כי התחלת העיכול הוא כפה על-ידי פחינת השינים והתערבות עם מיץ הרוק, לכן לא יבלע שום מאכל בלי לעיסה, כי אז תכבד העיכול באיצטומכא לבדו.

יד כבר אמרנו כי בני אדם אינם שווים במזגם, ויש לכל איש לבחור על פי רופאים במאכלים הטובים, לפי מזגו ומקומו ושעתו. וכדרך כלל הנה הרופאים הקדמונים חלקו את המאכלים במדרגות שונות, יש מאכלים שהם רעים ביותר עד מאד, וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם כגון הדגים הגדולים המלוחים-הישנים והגבינה המלוחה הישנה, והכמהין ופטריות והכשר המלוח ישן, ויין מגתו, והתכשיל ששהה עד שנדף ריחו, וכן כל מאכל שריחו רע, או מר ביותר, הרי הוא לגוף כמו סם המות. ויש מאכלים שהם רעים אבל אינם כמו הראשונים לרוע, לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהם אלא מעט, אחר ימים הרבה, ולא ירגיל את-עצמו להיות מזונו מהם או לאכלם עם מזונו תמיד, כגון דגים גדולים, וגבינה, וחלב ששהה אחר שנחלב כ"ד שעות, ובשר שורים גדולים ותישים גדולים, ולחם שעורים, ולחם מצות והכרוכ והחציר, והבצלים, והשומים, והחרדל והצנון. כל אלו מאכלים רעים הם. אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים, אבל בימות החמה לא יאכל מהם כלל.

טו ויש מאכלים שהם רעים ואינם כמו אלו, והם עוף המים (אוזא ובר אוזא) ובני יונה הקמנים ותמרים, ולחם שנילש בשמן, והסולת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מורסן, אין ראוי להרבות במאכלות אלה.

שערים מצויינים בהלכה

שוים ובגמרא לא אמרו אלא למדינת בבל עיי"ש ועי' בתוס' (מועד קטן יא. ר"ה כוורא) דרפואות שבש"ס אינם טובות בזמן הזה וכן הסנ"א (סי' 10)

מז לעולם ימנע האדם את-עצמו מפירות האילנות, ולא ירבה לאכול מהם אפילו יבשים ומכל-שכן רטובים, אבל קודם שיתבשלו באילן כל צרכן, הרי הן כחרבות לגוף, וכן החרובים רעים לעולם. הפירות החמוצים רעים, ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמים והתאנים והענבים והרמונים לעולם טובים, בין רטובים בין יבשים, ואוכל אדם מהם כל צרכו ומכל-מקום לא יתמיד אכילתם אף-על-פי שהם טובים מכל פרי האילנות.

יז בענין השתיה, המים הם המשקים הטבעיים לאדם ובריאים לגוף, אם הם זכי וצלולים מועילים, ששומרים הרטיבות שבגוף, ומסהרים להוציא את הפסולת. כשישתה מים, יבחר את הקרים, שהם מרוים את הצמאון, ומטיבים את העיכול יותר מאלו שאינם קרים, אך לא יהיו קרים מאד, שהם מכבים את החום הטבעי. ומכל-שכן כשהאדם הוא עיף ויגע, יזהר מאד שלא לשתות מים קרים, כי אז חלב הלב נתחמם, והוא מהותך מחמת העייפות והיגיעה, והמים הקרים יזיקו לו, עד שיוכל לבא לידי סכנה חס-ושלום. ואף כי המים טובים לבריאות הגוף מכל-מקום לא ישתה מהם הרבה. אין לשתות מים קודם האכילה, לפי שתתקרר האיציטומכא, ולא יעכל את המזון כראוי, וגם בתוך אכילתו לא ישתה רק מעט מים מוזג ביין, ורק כשהמאכל מתחיל להתעכל אז ישתה שיעור בינוני. וכן אין לשתות מים בצאתו מן המרחץ, שלא יתקרר הכבד ומכל-שכן שלא ישתה במרחץ. וכן לא ישתה אותם תיכף אחר המשגל, לפי שאז חום הטבעי הוא חלוש, ויהיה גורם שיתקררו האברים.

יח היין מחזיק החום הטבעי, ומטיב את העיכול, ומוציא את המותרות, ועוזרים לבריאות הגוף כשישתה מהם שיעור בינוני. מי שמוחו חלוש, יזהר מן היין שמוסיף על חלישותו, וממלא את הראש מעשנים, היין יפה לזקנים ומזיק לנערים, לפי שמעורר החום הטבעי והוא כמוסיף אש על אש. ויש לזהר מן היין עד כ"א שנה. אין ראוי לשתות יין קודם אכילה אלא מעט כדי לפתוח הבני מעיים ולא בעת רעבון, ולא אחר מרחץ וזיעה, ולא אחר עמל ויגיעה, ובתוך האכילה לא ישתה אלא מעט.

יט לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב, ולא ישתה אלא

שערים מצויינים בהלכה

קע"ג) כתב דנשתנו השבעיות והכל לפי טבע הארצות ובים של שלמה (פרק כל הבשר סי' י"ב) מוסיף ריש חרם הקדמונים שלא לסמוך על

כשהוא צמא, ואל ישחה נקביו אפילו רגע אחד, ולא יאכל עד שיבדוק את-עצמו יפה יפה שמה צריך לנקביו.

כ לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפויים כל ימיו, ויהיה קרוב לשלשול מעט, וזהו כלל גדול ברפואה, כל-זמן שהרעי נמנע, או יוצא בקושי, חלאים רעים באים, ולכן כשרואה אדם שמעיו נחלשו, ואין בהם כח הדוחה, ידרוש ברופאים להגיד לו כמה ירפה אותם, איש איש לפי מזגו ולפי ימיו.

כא היגיעה כדרך ממוצע טובה לכריאות הגוף, אבל היגיעה הגדולה וכן המנוחה מזיקין לגוף. בזמן החום אין להתייגע רק מעט, ובזמן הקור צריך יותר, האדם השמן צריך שיתיגע יותר מן האדם הכחוש.

כב הרוצה לשמור את הכריאות, צריך לדעת התנועות הנפשיות וליזהר מהם, והם כמו השמחה והדאגה, והכעס והפחד, שהם הפעוליות בנפש. וצריך המשכיל שיהא שמה בחלקו כל ימי הבלו, ולא ידאג על עולם שאינו שלו, ולא יבקש יתרונות, ויהיה בטוב לכב ובשמחה הממוצעת, כי היא סיבה לגדל החום הטבעי, ולעכל המאכל ולדחות את המותרות ולחזק אור העינים וכל ההרגשות, וגם יתחזק כח השכל. ואמנם לא להרכות השמחה במאכל ובמשתה כמו הסכלים, כי ברוב השמחה יצא החמימות לשטח הגוף, ויותר החום הטבעי ויתקרר הלב פתאום וימות בלא עתו כפתע. ובפרט יקרה זאת לאנשים שמנים כגופם, לפי שהחום הטבעי כגופם מעט, לפי שעורקיהם צרים ומרוצת הדם שהוא מקור החום הוא לאט, והדאגה היא היפוך השמחה, וגם היא מזקת לפי שמקררת את הגוף, ויתקבץ החום הטבעי אל הלב ויביאהו אל המות. הכעס מעורר חמימות הגוף עד שיוליד מין ממיני הקדחת. הפחד יוליד כגוף קרירות, ולכן יקרה למפחד רעדה, וכשיתרכב הקרירות אולי ימות, ומכל-שכן שצריך ליזהר שלא יאכל כשהוא כעס או כפחד או בדאגה, אלא כשהוא בשמחה ממוצעת.

כג השינה הממוצעת, טובה לכריאות הגוף, לפי שיתעכל מזונו וינחו החושים, ואם יקרה לו מחמת חולי שאינו יכול לישן, צריך שיאכל דברים המביאים את השינה, אבל רכוי השינה מזקת, לפי שיתמלא

שערים מצויינים בהלכה

רפואות שבתלמוד דתלוי לפי טבע הארצות עיי"ש וכן החתם סופר (יו"ד סי' ק"א) האריך בזה והביא מכמה מקומות דנשתנו הטבעים ויפת כתב

הראש מהאדים כי ירכה העשן העולה מן הבטן אל המוח, וימלא הראש עשן וזיק לגוף היזק גדול. כמו שיש לו לאדם ליוהר שלא לישן תיכף אחר האכילה, כן יש לו ליוהר שלא לישן כשהוא רעב, כי כשאין מזון בגוף יפעל החמימות במותרות, ויתילד ממנו עשן נפסד ויעלה למוח. כשישן יהיו מראשותיו גבוהים, לפי שיעזור לרדת את המאכל מפי האיציטומכא ויתמעטו העשנים העולים למוח. השינה הטבעית היא בלילה, ושינת היום מזקת, ואינה טובה אלא לאותן שהורגלו בה.

כד דרך הרהיזה, שיכנס אדם למרחץ משכעה ימים לשכעה ימים. לא יכנס למרחץ לא כשהוא רעב ולא כשהוא שבע, אלא כשיתחיל המזון להתעכל. וירחץ גופו בחמין ואחר-כך בפושרין ואחר-כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן. כשיצא מן המרחץ, ילכש בגדיו ויכסה ראשו היטב שלא תשלוט בו רוח קרה, ואפילו בימות החמה צריך להזהר בזה, וישהה לאחר שיצא עד שתתישב נפשו, וינוח גופו ותסיר החמימות, ואחר-כך יאכל, ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קודם אכילה, הרי זה יפה מאד.

כה לעולם ישתדל אדם לדור במקום שהאוויר זך ונקי, במקום גבוה ובנין רחב. ואם אפשר, לא ידור בקיץ במקום פתוח לצד צפון או לצד מזרח, ושלא יהא שם שום דבר מעופש. וטוב מאד לנקות אויר הבית תדיר, בריחות מובות ובעשנים מועילים.

כו האוויר הטוב לבריאות הגוף הוא, שיהא שוה, ממוצע בין הקור והחום. לכן יזהר כל אדם שלא יחמם את ביתו הרבה בימות החורף, כדרך אנשים כלי דעת, כי על-ידי רוב החמימות הרבה חלאים באים רחמנא-ליצלן, אלא יחממו באופן אשר לא ירגיש שום קרירות ולא יחם לו ביותר.

כז לשמור חוש הראיה יזהר מדברים אלו, לא יבא כחפזון בפעם אחת ממקום חושך לאור גדול. ואם צריך ליכנס ממקום חושך למקום אור, יפתח את הדלת מעט ויסתכל באותו אור מעט, איזה רגעים, ואחר כך יפתח יותר ויסתכל גם כן באותו אור איזה רגעים ואחר-

שערים מצויינים בהלכה

הרב בעל מצורת דוד בדברים כאילו שאין נוגע לדינא צריך לשמוע לעצת רופאי זמננו שהרי אפי' בכריתות ומיתת בי"ד שומעים לרופא (עי' שבת ס"מ. יומא פב. נדה כב:) ותנא רבי ר' ישמאל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרפאות (בבא קמא פה.).

כך יפתח כולו. וכן יעשה גם בכואו ממקום אור למקום חושך, כי התמורה מאור לחושך או מחושך לאור בלי ממוצע מוזק לראיה. ולכן ה' יתברך-שמו ברחמיו ברא את העולם בענין זה, שהשמש זורחת על הארץ מעט מעט, לא בפעם אחת, וכן שוקעת מעט מעט, ועל זה אנו מברכין המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים, שמאיר לנו ברחמים מעט מעט, ולא בפעם אחת פתאום. אור החוזר מן השמש פירוש שהשמש זורחת על איזה מקום ומשם בא האור, אור זה מוזק לעינים, לכן יזהר מלדור בבית אשר כל החלונות רק מצד צפון, כי השמש אינה באה לצד צפון, וכל האור אשר שמה הוא רק אור החוזר. וכן אפילו אם החלונות המה לצד מזרח או דרום או מערב, אם אין השמים נראין מתוך החלונות, כגון שיש כנגדן חומות גבוהות, הרי גם-כן האור הבא הוא רק אור החוזר, יזהר מלעסוק בכתיבה או לקרות בספר או לעשות כל מלאכה דקה, באור בין השמשות, וכן בעצם היום כאשר השמש בתקפה. וכן לא ירבה בכתיבה או לקרות בספר באותיות קטנות, ובכל מלאכה דקה לאור הנר בלילה. ההסתכלות הרבה בצבע לבן גם-כן מוזק לעינים, ולכן מראה השמים כמראה התכלת, לא לבן כדי שלא יזיק לעינים. וכן ההסתכלות הרבה במראה אדום צה, וכן באש מוזק גם-כן. העשן וריח גפרית מוזקין גם-כן, וכן אבק דק או רוח הבא לנגד לעינים, וכן הליכה מרובה ופסיעה גסה, בכיה מרובה כמז-שאמר-הכתוב כלו בדמעות עיני, והקשה מכולן הוא רוב המשגל, אבל מצות ה' ברא מאירת עינים.

לג. דברים האסורים משום סכנה. וכו' י"ד סעיפים

א. אסור לאכול דג עם בשר א¹, ואפילו עם שומן עופות ב² מפני

שערים מצויינים בהלכה

א) דג עם בשר עי' בש"ך (יו"ד סי' פ"ז ס"ק ה') ובטו"ז (שם ס"ק ג') דגנים עם חלב מותר לאכול וכן כתב במנ"א (או"ח סי' קעג) דמש"כ הב"י (יו"ד סי' פ"ז) שאסור לאכול דגים בחלב טעות סופר נפל שם וצ"ל דגים עם בשר אבל הפמ"ג (מ"ז יו"ד סי' פ"ז אות ג') כתב שלא לאכול דגים עם חלב כי חמירא סכנתא מאיסורא רק דגים עם חמאה ועם שומן הנקלט מע"ג החלב אין סכנה, עיי"ש.

לג 1) יו"ד סימן קס"ז סעיף ב'. 2) שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן קיד.

המכנה. ואין לצלות בשר עם דג בתנור אחד כשהוא תנור קפון, אלא כשאחד מהם מכוסה, אבל בתנורים שלנו שהם גדולים אין לחוש³.

ב כשאוכל דגים ואחר כך בשר או להיפך, יש לאכול ביניהם קצת פת, ולשתות איזה משקה⁴ דהוי קנוח והדחה⁴.

ג צריך לזהר מזיעת אדם, שכל זיעת אדם הוא סם המות, חוץ מזיעת הפנים. ולכן יזהר שלא יתן מאכל בין בגדיו לכשרו מפני הזיעה, וכן לא יתן מעות לתוך פיו שמא יש עליהן מעט זיעה, ועוד שיד הכל ממשמשין בהן ויש מהם חולים⁵.

ד צריך כל אדם לזהר תמיד כשמריח ריח איזה מאכל, יפליט כל הרוק שבפיו ולא יבלעו, כי אם בולעו יוכל לבא לידי סכנה חס-ושלום⁶.

ה יש לזהר שלא לשתות מים שנתגלו⁷.

ו אסור ליתן דבר מאכל או משקים⁸ תחת המטה אפילו הם מכוסים, מפני שרוח רעה שורה עליהם⁸. ובכפרים יש מחזיקים תפוחי-אדמה ושאר מאכלים תחת המטות, ויש להזהירם על זה.

ז וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה⁹, כי סכנתא המירא

שערים מצויינים בהלכה

ב ולשתות איזה משקה בש"ס (מועד קטן יא.) משמע שטוב לשתות מים אחר דגים ובתום (שם ד"ה נוורא) כתב שבוה"ז תופסים זה לסכנה ונשתנה הטבע בזה, עיי"ש. ובכסף משנה (דעות פ"ד הי"ח) כתב שתלוי לפי טבע הארצות. והיום נוהגים לשתות יין שרף.

ג מאכל או משקים עי' בדרכי תשובה (סי' קטז ס"ק לו) דרוקא בתבשיל הוי הקפדה אבל במאכל שמחוסר בישול או כבישה עד שיהיה ראוי לאכילה אין קפידא ודלא כפת"ש שכתב לאסור אפי' באוכלין חיון.

ד שרוח רעה שורה עליהן עי' בפת"ש (סי' קטז ס"ק ד') הביא משו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קה) דאם נתן אוכלין ומשקין תחת המטה אין אסורין בדיעבד ועי' בב"י (יו"ד סי' ו') שכתב בפירוש דדכר שאסור משום רוח רעה אז בדיעבד מותר, ועי' לעיל (סי' ב' ס"ק ב') מה שכתבתי כעין זה.

ה המביאים לידי סכנה כתב בחכמת אדם (כלל סח סעי' א') דאם נפל שממית (שפיו) לתוך אוכל או משקה אינו מועיל ס' דיש בו ארס, ובהנה שם ציון להמנ"א (סי' שטז ס"ק כ"ג) שכתב דאחר מאלף

(3) שם ברמ"א ובטו"ו.

(6) כתובות ס"א:.

(4) שם סעיף ג.

(7) שם סעיף א' ופ"ת.

(5) שם סעיף ד' ה' וכש"ך.

(8) שם סעיף ה'.

מאיסורא ו), ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור. ולכן אסור לילך בכל מקום סכנה כגון תחת קיר-נמוי, ועל גשר-רעוע, ולא יצא יחידי בלילה (9), ולא יישן יחידי בחדר בלילה (10), וכן אסרו לשתות מים מן הנהרות בלילה, או להניח פי וקילוה המים לשתות, שמא יבלע איזה דבר המזיק (11).

ח נזהגין שבשעת התקופה מניחין קצת ברזל על כל המשקים ומאכלים, ועל המבושלים או כבושים או מלוחים אין צריכין (12).
 ט אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קשה בהם, או מתוך כלים מאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, וכן לא יאכל בידיים מזהמות, שכל אלו הם בכלל אל תשקצו את נפשותיכם (13), ואפילו יאמר שאין נפשו קצה בהם, כמלה דעתו אצל כל אדם (14).
 י בהמה או עוף שהיו מסוכנים ונשחטו, אף-על-פי שהותרו בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלם (15).

שערים מצויינים בהלכה

היא מסוכנת ולכן אפשר להתיר, ע"י ס' וגם בספר הכרית כתב שאין לו ארס כלל. עיי"ש. ועי' ברכי תשובה (סי' קטז ס"ק ג') הביא עוד מאיזה אחרונים ובסוף דבריו העלה שעכ"פ בראיכא ששים יש להתיר וכמדרמה שכך נזהגין כל בעלי הוראה להתיר בנמצא שממית בתוך איזה תבשיל אם יש ששים, ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רפח) שכתב ג"כ שפשט המנהג להקל ועכ"פ אין לבטלו לכתחלה. והביא שם שנמצא במהרי"ל (בלקוטיו הלכות או"ה) שהתיר הדגים שנמצא בהם שממית.

ו) כי סכנתא חמירא מאיסורא עי' בטו"ז (סי' קטז ס"ק ב') דרבר שיש בו סכנה אינו בטל בששים ובנקודות הכסף שם חולק עליו וכתב דרוקא לענין ספיא מחמירין בסכנתא יותר מבאיסור אבל לענין ביטול אין חילוק ועי' בפת"ש (שם ס"ק ג') שהביא עוד מהרבה אחרונים דדעתם להקל דבטל בששים ועי' ברכי תשובה (שם ס"ק כא) שהאריך עוד בזה וסיים ג"כ שמהני ששים אבל הראה מקור שבעל נפש יכול להחמיר עצמו. ועי' עו"ש (ס"ק כ) שהעלה שאין לבטל לכתחלה אם לא היה מתחלה ששים, ועי' ס"ק הקודם.

ז) ולא יישן יחידי בחדר בלילה בש"ס (שבת קנא). איתא היישן יחיד בבית וכו' ובמג"א (סי' רלט) הביא ממהרי"ל דבית היינו חדר,

9) שם בהגה. 13) שם סעיף ר.

10) שבת קניא: 14) פמ"ג סימן י"ג במ"ז סק"א.

11) שם בהגה. 15) יו"ד שם סעיף ד' וסימן י"ז סעיף ג'.

12) שם ושי"ך סק"ה.

קצור שלחן ערוך לג

קפפ

יא אסור לקצוץ אילן מאכל (ה) העושה פירות, (אילן-זית שהוא עושה רובע הקב זיתים, ודקל העושה קב תמרים) ⁽¹⁶⁾ והוא סכנה. ואם הוא סמוך לאילנות אחרות שחשובים יותר ממנו והוא מכחיש אותן, וכן אם צריך למקומו, וכן אם דמיו יקרים לבנין יותר מלאכול, מותר לקצצו ⁽¹⁷⁾.

יב החושש במעיו, יש עושין לרפואה שמעמידין על בטנו כלי שיש בו מים חמים, ואסור לעשות כן מפני הסכנה ⁽¹⁸⁾.

יג אסור לעבור בנחל שמימיו רודפין אם המים מגיעים למעלה ממתנים, משום סכנה שלא ישטפוהו המים ⁽¹⁹⁾.

יד אסור להוציא מפיו דבר פורעניות על אדם מישראל, אפילו לומר: אלו היה פלוני קיים היה בא לכאן, כי ברית כרותה לשפתים ואין לעשות מורא לתינוק בדבר ממא, כגון לומר חתול או כלב יקחהו, וכן כל כיוצא באלו, צריך ליוזר מאד מהרגל הלשון ⁽²⁰⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשעה"צ (שם אות יז) שאם פתוח החרר לשאר החררים אין חשש. ועי' בירושלמי (שבת פ"ב ה"ו) דדוקא בבית אפל לא יישן ומשמע שאם יש נר דלוק אין חשש.

(ח) אסור לקצוץ אילן מאכל עי' בספר חסידים (סי' נח) שלא יתוץ אדם תנור וכירים כי סכנה גדולה כל עושה אלה ובספר בית דוד (סי' נו) כתב דזה דוקא לצורך רשות אבל לרבר מצוה כגון לעשות במקומו מקום מוכן לתלמוד תורה אין חשש והובא בררכי תשובה (סי' קטז ס"ק מה). ועי' בשו"ת אבני צדק (סי' מו) שקבלה בירו שכשרוצין להקל בעניני צוואות ר' יהודה החסיד יהיה לו דעת שלשה מסכימין להקל. ועי' בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' קט) דהיום אין נזהרים כ"כ בענין זה וכיון דרשו בו רבים שומר פתאים ד' וכזה כתב הרמ"א (אבהע"ז סי' ט') בענין קטלנית ויש אומרים שצוואת ר' יהודה החסיד לא נאמר רק לזרעו, עי' מזה בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ת אהע"ז סי' מט) ושו"ת שב יעקב (אבע"ז סי' כג).

(16) ב"ק צ"א: (19) יומא ע"ז:

(17) ט"ז שם סימן קט"ו סק"ו ופ"ח. (20) ש"ע התניא בשם שלי"ה.

(18) א"יח סימן שכ"ו סעיף ר'.

פד. הלכות צדקה, ובו ט"ו מעיפים.

א מצות-עשה ליתן צדקה א) לעניי ישראל, שנאמר ¹, פתוח תפתח את ירך לו. ונאמר ² וחי אחיך עמך. וכל הרואה עני מבקש, והעלים עינו ממנו ולא נתן לו צדקה, עובר בלא-תעשה שנאמר ³ לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון. הצדקה הוא סימן לזרע אברהם אבינו, שנאמר ⁴ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' לעשות צדקה. ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה, שנאמר ⁵ בצדקה תכונני. וגדול העושה צדקה ב) יותר מכל הקרבנות, שנאמר ⁶ עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ⁷ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע ולא היוזק בא בשביל הצדקה, שנאמר ⁸ והיה מעשה הצדקה שלום. כל המרחם מרחמין עליו, שנאמר ⁹ ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, וכל מי שהוא אכזרי יש לחוש ליחוסו. והקדוש-ברוך-הוא קרוב לשועת עניים שנאמר ¹⁰ וצעקת עניים ישמע, לפיכך צריך להזהר בצעקתם, שהרי ברית כרותה להם, שנאמר ¹¹ והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. ואמרו בירושלמי ¹² תרעא דלא תפתח לעניא תפתח לאסיה. ויתן האדם אל לבו, שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקדוש-ברוך-הוא, וכמו שהוא מבקש שהקדוש-ברוך-הוא ישמע שועתו ותפלתו, כך ישמע הוא שועת העניים. גם יתן האדם אל

שערים מצוינים בהלכה

א) מצות עשה ליתן צדקה עי' בשו"ת הרשב"א (סי' י"ח) הטעם שאין מברכין על מצות צדקה מפני שאינה תלויה כולה ביר האדם העושה שאפשר שלא יתרצה הכירו לקבל ונמצא מעשה מתבטל.

ב) וגדול העושה צדקה עי' בשו"ת עצי הלכנון להרה"ג צירלזאן (סי' נט) שהעלה רמה שהאשה מקמצת מברכת הבית המה רק משל הבעל ואפי' הוא דבר מועט שאין הבעל מקפיד על זה כדנקטינן בש"ס (כ"ק

לד' (1) דברים ט"ו ח.	(7) ישע"י א' כ"ו.
(2) ויקרא כ"ה ל"ו.	(8) שם לג' י"ז.
(3) דברים ט"ו ד.	(9) דברים י"ג י"ח.
(4) בראשית יח, יט.	(10) איוב ל"ד, כ"ח.
(5) ישע"י ג' י"ד.	(11) שמות כ"ב כ"ו.
(6) משלי כ"א ג.	(12) ליתא בירושלמי, רק במדרש שה"ש

קצור שלחן ערוך לד

קצא

לבו, כי הוא גלגל החזור בעולם, וסוף שיבוא הוא או בנו או בן בנו לקבל צדקה ואל יעלה על לבו לומר: איך אחסר ממוני ליתנו לעניים, כי יש לו לדעת שאין המסון שלו, אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד, וזה חלקו מכל עמלו בעולם הזה, כדכתיב (13) ותלך לפניך צדקך, והצדקה דוחה נזירות רעות ומוספת חיים (14).

ב כל אדם חייב ליתן צדקה ג) כפי השנת ידו, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, וכגון שיש לו מעט ממון שלו, ואינו נושא ונותן בהם, דמותר לו ליטול מן הצדקה, ביון שאין לו קרן כדי להתפרנס מן הריוח, מכל-מקום כיון שיש לו כמה להתפרנס, חייב ליתן צדקה ממה שיתנו לו. ואפילו אינו יכול ליתן אלא דבר מועט אל ימנע את-עצמו, כי המעט משלו חשוב כמו הרבה מן העשיר. וכן אמרו רבותינו ז"ל (15), נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח, ובעולת עוף אשה ריח ניחוח, ובמנחת אשה ריח ניחוח, לומר לך, אחד המרבה ואחד הממעיט וכלבד שיכוין לבו לאביו שבשמים. אבל כל שאין לו אלא די פרנסתו, אינו חייב ליתן צדקה, דפרנסת עצמו קודמת לכל אדם (16).

שערים מצויינים בהלכה

ק"ט.) אפ"ה אין לה בהן שום זכות וקנין ולכן השכר רוחני בעד פורון צדקה שייך בשלימותו רק להבעל כיון שאינה נותנת משלה רק משלו דלה אין שום קנין אפי' בדבר מועט דהא אין מחוייב מתנאי כתובה להספיק לה מעות לצורך צדקה. אמנם דוקא בעד עצם פורון הצדקה שייך הזכות להבעל אבל מ"מ יש להן הזכות בעד התעסקות וההשתדלות ונכנסות בסוג נכאי צדקה עיי"ש.

ג) כל אדם חייב ליתן צדקה כתב בש"ע (יו"ד סי' רמח סעי' ד') ראין מקבלין מהנשים אלא דבר מועט ולא דבר גדול שחזקתו ננוב ודבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועי' בבאר היטב (אבהע"ז סי' צא ס"ק י') דאשה הנושאת ונותנת בבית אם נדרה לצדקה צריך הבעל לשלם בשבילה אע"ג ריובל למחות לה להבא מ"מ טה שנרבה בכר צריך לשלם. ועי' בשו"ת טוב טעם ורעת (מהדו"ג סי' קפא) דהרב השואל רצה לחדש דבזה"ז שכותבין בהתנאים וישלטו בנכסיהון שוה בשוה, ממילא יש להנשים רשות ליתן צדקה והוא דחה שם דבריו דלשון זה רק שופרא דשטרא ולא תנאי גמור. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' מה) שהביא

(13) ישע"י ג"ח, ח.

(14) סור ויוד סימן רמ"ז, שבת קנ"א, (16) יוד סימן רמ"ח סעיף א, וסימן

ב"ב ס', ה, כתובות ס"ה. רנ"א סעיף ג'.

ג כמה נותנים לעני די מחסורו אשר יחסר לו^ד) והיינו בעני שמקבל בחשאי מחוייבים אנשי העיר ליתן לו כל מחסורו, כאשר היה רגיל מקודם שהעני, אבל עני המחזיר על הפסחים נותנים לו מתנה מועמט לפי ערכו¹⁷). ולכל הפחות יתנו לו בכל עיר לחם ומזון שיעור ב' סעודות ומקום ללון¹⁸). מפרנסין ומלבישין עניי עובדי-אלילים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום¹⁹).

ד כמה יתן האדם צדקה, שנה ראשונה המעשר מן הקרן מכאן ואילך יתן מעשר מן הריוח שהרויח כל שנה, זו היא מדה בינונית. ומצוה מן המוכחר שיתן חומש שנה ראשונה מן הקרן, ואחר-כך כל שנה חומש מן הריוח. ואל יבזבז אדם יותר מן החומש^ה) כדי שלא יצטרך הוא אחר-כך לבריות. ודוקא כל ימי חייו, אבל בשעת מותו יכול אדם

שערים מצויינים בהלכה

משו"ת מהרי"ק (שורש נו) שכתב בפירוש ראם כתבו לשון זה הוא תנאי נמור והנכסים בחזקת שניהם וכתב המהרש"ם דאפשר רבומן הש"ם לא כתבו לשון זה ולכן אמרו דאין מקכלין צדקה מהנשים ואף שאין לחדש דבר זה מעצמנו עכ"פ סניף גדול הוא. עיי"ש.

ד) די מחסורו אשר יחסר לו עי' בברכי יוסף (יו"ד סי' רננ) שלא יפה עושים אלו הגבאים שמקבצים הממון מה שהתנדבו הבעלי בתים להעני והם נותנים להעני פחות ממה שהתנדבו הבעלי בתים. וכעת ראיתי שגם כשו"ת חלק לוי להרב הגאון מנחם פאלאק מסערענטש (סי' קד) ריבר מזה על דבר המנהג כאיזהו מקומות כשבא אורח הגון הולכין שני בעלי בתים לקבץ מעות בעבורו ויזכרוהו בשמו ואח"כ אין נותנים לו כל הסכום שקבצו אלא נותנים לו פחות מהסכום והמותר מונח לשאר עניים, כתב שם לפרש הירושלמי המובא ברא"ש (בבא בתרא ח). דמותר עניים לעניים היינו אם העני שננבה לו המעות קיבל מה שצריך לו וניתותר וכנון שנבו לו מעות לקנות לו מלבוש וניתותר, אבל היכי שנבו מעות בסתם בוראי אין לפחות סמעותיו שקבצו, והכיא לזה עוד ראיות, עיי"ש. ומזה מוסר השכל לאיזה כתי כנסיות שעושין תעמולה (אפיל) לצורך עני או לאיזה מוסר והבעלי בתים מנרבים לזה והמנהלי ביהכנ"ס פוחתים מהסכום שנתקבץ והשאר מונח לאיזה דבר אחר ואינו נכון.

ה) יותר מן החומש עי' כשמה מקובצת (כתוכות מט). דתקנה זו שתקנו חז"ל שלא יבזבז יותר מחומש היינו דוקא לסתם צדקה אבל להחזקת התורה לא שייך כלל זה, וכן בברכי יוסף (שיורי ברכה סי' רמט) העלה

17) סימן ר"ג סעיף א' ג.

19) סימן רנ"א סעיף א.

18) שם סעיף ד.

ליתן עד שליש רכושו צדקה. אין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה ו), כגון נרות לבית-הכנסת, או שאר דברים למצוה, רק יתנהו לעניים. ואם נזדמן לו מצוה להיות בעל ברית, או להכניס חתן וכלה עניים לחופה וכדומה, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם, ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם, אם לא היה יכולת בידו, ולא היה עושה אותה מצוה מממון שלו, יכול לעשות ממעשר. אם קונה ספרים ממעות מעשר, צריך לזהר להשאילן לאחרים, אם לא כאשר הוא צריך להם אזי הוא קודם. וגם יזהר לכתוב עליהם שהם ממעות מעשר, למען לא יהיוקו בהם בניו אחריו²⁰).

ה הרוצה לזכות לעצמו, יכוף את יצרו הרע, וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם-שמים יהיה מהטוב והיפה: אם בנה בית תפלה, יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב, יאכילהו מהטוב ומהמתוק שבשלחנו, כסה ערום, יכסהו מהיפה שבכסותו. הקדיש דבר יקדיש מהיפה שבכנסיו, וכן הוא אומר²¹) כל חלב לה'²²).

ו הנותן לבניו וכנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם (שהם

שערים מצויינים בהלכה

בן והביא עוד מקור לזה ממד"ר (פ' בהר) עיי"ש. ובספר אנרא דפרקא (אות קפז) כתב דרוקא מי שלא חטא ונותן צדקה רק לקיים מצות צדקה או יש שיעור ונבול ליתן חומש אבל מי שחטא ונותן צדקה כמש"כ, וחטאך בצדקה פרוק" אין לזה שיעור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ולא גרע רפואת הנפש מרפואת הגוף וכן שמעתי בשם מרן הנה"ק בעל דברי חיים מצאנז, וכן כתב הנה"ק בעל התניא (אגרת התשובה פ"ג).

ו) אין לעשות ממעשר שלו דבר צדקה עי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רכט) דאף רקי"ל ביו"ד (סי' רנו סעי' ט') דלא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחר בלכר מ"מ אם אבותיו רחיקא להו שעתיא והם אנשים מכובדים שאין יכולין להתפרנס מקופה של צדקה ולהבין אין ירו משנת ליתן להם כל צרכם מותר שיתן כל מעשרו שרגיל להפריש לאבותיו ולא לתת לשום עני אחר כרי שיתפרנסו בכבוד, ועי' בשו"ת אבן יקרה (ח"ג סי' קנט) באחר שנוהג לעשר מריוח מסחרו ונותן מחצית לגיסו העני ומחצית השני נותן לשאר עניים שלא יהא נותן כל מעשרותיו לעני אחר ובעת יש לגיסו הנ"ל בת שהניעה לפרקה ונשאל הגאון בעל אבן יקרה האם רשאי לתת כל המעשר גם מחצית השני לגיסו הנ"ל והעלה שם דהכתב אין לה שום שייכות עם האב וממילא אין בזה משום נותן מתנותיו לעני אחר וגם מצוה מהמוכח שיעשה כך כמבואר בש"ע (יו"ד סי' רמט).

20) סימן רמ"ט סעיף א' ובחכ"א כלל 21) ויקרא ג' ס"ז.

קמ"ד סעיף י"א י"ב. 22) שם סימן רמ"ח סעיף ח.

יותר מבני שש שנים) כדי ללמד את הבנים תורה, ולהנהיג הבנות בדרך ישראל, וכן הנותן מתנות לאביו (שאינו יכול לפרנסו רק סמעות צדקה שלו), והם צריכים לכך, הרי זה בכלל צדקה, ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים, ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו הוא קודם לכל אדם, ועניי ביתו קודמין לעניי עירו, ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת, שנאמר (23) לאחיק לעניך ולאביונך בארצך (24). אבל גבאי צדקה המחלק את הצדקה, צריך ליוזר שלא ירבה לקרוביו יותר מלשאר עניים (25).

ז כל הנותן צדקה לעני במכר-פנים-רעות ופנים כבושות בקרקע, אפילו נתן לו אלק זהובים אבד זכותו והפסידה, ועובר על (26) ולא ירע לבבך וגו'. אלא צריך ליתן לו במכר-פנים-יפות ובשמחה ומתאוונ עמו על צרתו, כמו שאמר איוב (27) אם לא בכיתי לקשה יום עגסה נפשי לאביון, וידבר לו דברי תנחומים שנאמר (28) ולב אלמנה ארנין (29).

ח אסור להחזיר את העני ששאל ריקם, ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר (30) אל ישוב דך נכלם (31), ואם אין בידך כלום מה ליתן לו, פייסוהו בדברים. ואסור לגער בעני או להגביה קולו עליו בצעקה, מפני שלבו נשבר ונדכה, והרי הוא אומר (32) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוז, ואוי לו למי שהכלים את העני, אלא יהיה לו כמו אב בין ברחמים בין בדברים שנאמר (33) אב אנכי לאביונים (34).

ט הצדקה הרי היא בכלל הנדרים (ז) (35), לפיכך האומר הרי סלע

שערים מצויינים בהלכה

ז הצדקה הרי היא בכלל נדרים עי' בשו"ת מהר"ש למו"ר מראדמישל (ח"ו סי' קכח) באשה אחת שבתה נפלה למשכב וביקשה מצדק אחר לבקש רחמים עבורה והוא אמר לה שנתן איזה סך לצדקה ונתנה משכון ואח"כ מתה בתה וכעת אומרת האשה שנתנה המשכון בתנאי שאם יתרפא החולה וזה הצדק אומר שנתנה בסתם העלה שם דהא דאיתא ביו"ד (סי' רנח סעי' ו') רקודם שבא ליד הנבאי יכול לחזור ואח"כ אינו יכול

23	דברים ט"ו י"א.	מתנות עניים.
24	סימן רנ"א סעיף ב.	30) תהלים ע"ד כ"א.
25	סימן רנ"ז סעיף י.	31) רמב"ם שם פ"ז ה"ז.
26	דברים ט"ז י.	32) תהלים נ"א י"ט.
27	איוב ל' כ"ה.	33) איוב כ"ט ט"ו.
28	שם כ"ט י"ג.	34) רמב"ם שם פ"י ה"ה.
29	לשון הרמב"ם פ"י ה"ד מהלכות	35) ועיל סימן ט"ז סעיף ב.

קצור שלחן ערוך לד

קצה

לצדקה או הרי סלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד, ואם איחר עובר בכל תאחר, כיון שיכול ליתנה מיד, ואם אין עניים מצויים לו, מפריש ומניח עד שימצא עניים. ואם נדר בכית-הכנסת צדקה שנותנים לידי הגבאי, אינו עובר עד שיתבע אותו הגבאי ואז עובר עליה מיד, ואם לא כשיודע שהגבאי אינו צריך כעת המעות אלא שיניחו אצלו (38).

י מי שאמר: אתן סלע צדקה לפלוני, אינו עובר עד שיבא אותו עני. ויכול כל אדם להפריש מעות לצדקה, שיהיו מונחים אצלו לחלקו במעט מעט כמו שיראה לו (37).

יא הכופה אחרים שיתנו צדקה (ח), ומעשה אותן, שכרו גדול משכר הנותן, שנאמר (38) והיה מעשה הצדקה שלום, ועל גבאי צדקה וכיוצא בהם שגובים את הצדקה נאמר (39) ומצדיקי הרבים ככוכבים (40), וגבאי צדקה שהעניים מהרפים אותו, אין לו לחוש כי על-ידי-זה זכותו יותר גדול (41).

יב המעלה הגדולה שאין למעלה הימנה במעלות הצדקה, היא המחזיק ביד ישראל המך ומטה ידו, קודם שהעני לגמרי, שיתן לו מתנה הגונה בדרך כבוד, או שילוחו מעות או יעשה עמו שותפות, או ימציא

שערים מצויינים בהלכה

לחזור זה דוקא אם נתן גוף הדבר שהקדיש אבל באם נתן רק משכון יש בו עוד כח המקדיש ויכול לחזור ע"י שאלה לחכם עיי"ש.

(ח) הכופה אחרים שיתנו צדקה עי' בשו"ת עצי הלבנון (סי' נמ) בעיר שעשו תקנה שכל איש מדיירי העיר שלוקח בשר וקמח למאכלי אנשי ביתו מחוייב מכל משקל כו"כ ליתן משקל כו"כ לצרכי עניים והעמיסו דבר זה על הנשים שהם באים לקנות בשר מטבח וקמח מהחנות, ונשאל שם אי הנשים יכולות ליתן גם אם בעליהן מוחין בהן, העלה שם כיון שהיא תקנה מהרב וגבאי הצדקה הרי הוא כח בי"ד יפה ופסקינן ביו"ד (סי' רמח סעי' א') שיורדין לנכסיו וגובין ולכן רשאה האשה למסור תרומתה שעליה ליתן מכל כמות קמח ובשר והיא עושה שליחות בי"ד. עיי"ש. ועי' בנודע ביהורה תנינא (יו"ד סי' קנח) שמשמע שם מדבריו דעכ"פ בעי ידיעת הבעל אף שאינו מסכים ובלא ידיעתו הוה גזל ונס הבי"ד אין להם רשות ליקח בלא ידיעתו אלא שיכולין לכופו בעל כרחו, ועי' בפת"ש (סי' רמח ס"ג ג').

(36) סימן רנ"ז סעיף ג' וש"ך שם. (39) דניאל י"ב ג'.

(37) שם. (40) סימן רמ"ט, סעיף ה'.

(38) ישע"י ל"ב י"ז. (41) סימן רנ"ז סעיף ד'.

לו איזה עסק או מלאכה כדי לחזק ידו, עד שלא יצטרך לבריות, ועל זה נאמר והחזקת בו, כלומר החזק בו עד שלא יפול (ט 42).

יג יש לזוהר ליתן את הצדקה בהסתר בכל מה שאפשר, ואם אפשר ליתנה באופן שהוא בעצמו אינו יודע למי נותנה, וגם העני אינו יודע ממי קבלה טוב כאד 43). ועל-כל-פנים לא יתפאר האדם בצדקה שהוא נותן, אך אם מקדיש איזה דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן 44).

יד ביותר צריכין להשגיח על תלמיד-חכם עניי (י) לתת לו לפי כבודו, ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה, שמוכרים לו סחורה בזול, וקונים ממנו סחורתו וביוקר, ואם יודע להתעסק בפרקמטיא, מלויין לו מעות לסחור בהם 45). ואמרו רבותינו ז"ל 46) כל המטיל מלאי

שערים מצויינים בחלכה

(ט) החזק בו עד שלא יפול עי' בכרכי יוסף (סי' רנו אות ו') הביא מראב"ד בפ' תורת כהנים (פ' בהר) שאם בא העני ואמר לקרובו שיתן לו כדי דמו ואם לא יתן אז ימכר עצמו לעכו"ם ואז על כרחכם תפרו אותי ומה שתעשה לאחר המכירה תעשה עכשיו ותן לי עתה כדי דמי, אין נזקקים לו ואין ליתן לו עכשיו כלום שנא' „אחרי נמכר" והעלה שם בכרכי יוסף בעובדא שבא לידו בעני אחד שבא להגבאי שרגיל ליתן לו כפי חלקו ואמר לו שיתן לו יותר מפני שיש לו אוכלים מרובים ואם לא יוסיף על קצבתו ישכיר עצמו למלאכה שבה יוכרח גם לחלל שבת, העלה שם שהגבאי אינו מחוייב לרחוק עצמו בעבורו אם אין לו בקופה כדי להוסיף לו והביא ראיה מראב"ד הנ"ל דרק אחרי שנמכר נזקקים לו אבל לא קודם דלמא עושה הערמה, ובשיווי ברכה שם הביא עוד ראיה מספר חסידים (סי' שיו) דאם צדיק ורשע באים ליטול צדקה ואין בכים כי אם לאחד והרשע אומר שאם לא יתן לו ישתמר או יעשה עבירה אחרת יתן להצדיק והרשע ילך לגיהנם, ואם הרשע מנזים להרוג לאחד אז יתן לו. עיי"ש.

(י) להשגיח על תלמיד חכם עניי עי' בכרכי יוסף (סי' רנא אות ה') שהעלה דה"ה בעל מעשים שמפורסם במעשיו הטובים דינו כמו ת"ח, אלא שצריך להיות הבעל מעשים גם חכים קצת, עיי"ש. ועי' בש"ס (פסחים מט:): וברש"י שם ד"ה גדולי הדור ומשמע שם דת"ח קודם לבעל מעשה ועכ"פ גם הת"ח בעי שיהי' ירא שמים ובכלל עושה מעשה עסק. דאם הוא שנה ופירש גרע מכולם.

45) סימן רנ"ג סעיף י"א.

46) פסחים ג"ג.

42) סימן רמ"ט סעיף ר.

43) שם סעיף ד.

44) שם סעיף י"ג.

קצור שלחן ערוך לה

קצו

לתלמיד-חכם זוכה ויושב בישיבה של מעלה, ואמרו⁴⁷) כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרקמטיא לתלמיד-חכם ומשיא בתו לתלמיד-חכם.

מז לעולם ירחיק אדם את עצמו מן הצדקה, ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות. וכן צוו חכמינו-ז"ל⁴⁸) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות א), ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעמוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת, ואל יצטרך לבריות⁴⁹).

מז כל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה, ומרמה את הבריות ונוטל, אינו מת עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול, ואינו יכול לחיות אלא אם-כן יטול, כגון זקן או חולה או בעל-יסורים ומגיס דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים, ומתחייב בנפשו, ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים. וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו, ודוחק את השעה וחי חיי צער, כדי שלא יסריח על הציבור, אינו מת עד שיפרנס אחרים, ועליו הכתוב אומר⁵⁰) ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו'⁵¹).

לה. הלכות חלה. ובו ט' סעיפים.

א עיסה מחמשת מיני דגן¹) חייבת בחלה. קודם שמפרישין החלה מברכין ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (יו"ד סי' מז) במי שבא לידו ת"ח לקבל צדקה והוא מיושבי חו"ל וגם איש פשוט בן ארץ ישראל מי קודם דהא מבואר בש"ע (יו"ד סי' רנא סעי' ג') דיושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוץ לארץ העלה שם דהתלמיד חכם קודם לכל, עיי"ש.
יא) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות עי' במג"א (סי' רמב ס"ס ב') ובטו"ז שם דהיינו באם יש לו לכל יום מזון שני סעודות לא יטול מהצדקה וכוונתו מהקופה שנתחלקת בכל שבוע אבל סתם צדקה מותר לו ליקח אם אין לו קרן שיוכל להתפרנס מן הריוח כמש"כ ביו"ד (סי' רננ סעי' א').

(47) ברכות ל"ד.	(51) שם סעיף ב.
(48) שבת ק"ח.	לה (1) חסין ושעורין, כוסמין, שבלת
(49) סימן רנ"ח סעיף א.	שועל ושיפון, יו"ד סימן שכ"ד
(50) ירמ"י י"ז ד.	סעיף א.

להפריש חלה (2). ונומלין כזית מן העיסה ושורפין אותה באש (א). והמנהג לשרפה בתנור שיאפו שם את הלחם (3).

ב כמה שיעור חטיסה שיתחייב בחלה, כל שנעשה מחמשת רבעים קמח, והם כמו מ"ג ביצים וחומש ביצה (ב) (ועי' בכללים איך מודדין) (4).

ג המצות שאופין לפסח, אף-על-פי שבכל עיסה בפני עצמה לא היה שיעור חלה, מכל-מקום כיון שמניחין אותן לתוך כלי אחד, הכלי מצרפן וחייבין בחלה, וצריכין להשגיח שיהיו כל המצות מונחות בתוך הכלי. ואף-על-פי שקצת מן המצה בתוך הכלי, וקצתה כולמת חוץ לכלי גם כן מצטרפות, אבל אם מצות שלמות מונחות רק למעלה, ולא בתוך הכלי, אינן מצטרפות, ואפילו כיסה אותן במפה לא מהני, אבל אם מניח המצות במדין, ומכסה אותן גם כן עם הסדין נחשב הסדין כמו כלי ומצטרפן, ואף שבאמצע מגולים, רק יוהר שלא תצא מצה שלמה חוץ לכיסוי (5).

ד שאור שנומלין מן העיסה, כדי לחמץ בו עיסה אחרת, צריכין ליקח קודם שמפרישין החלה, אבל שאור שנומלין לחמץ בו משקה שקורין „בארשם" צריכין ליקח לאחר שהפרישו חלה (6).

שערים מצויינים בהלכה

א) ושורפין אותה באש עי' בברכי יוסף (יו"ד סי' שנב אות ג') במעשה שאשה הפרישה חלתה והניחתה אצלה והיא הלכה קצת משם לתקן איזה תבשיל ואדרכי בא עוף או חתול וחספו החלה שהפרישה ואכלוה ובאתה בשאלה האם צריכה לחזור להפריש והעלה שם רבמצוה זו יש שתי מצות, מצות הפרשה ומצות נתינה לכהן ובזמן שהיו מקיימים שתיהן היו צריבין בעובדא כזו להפריש עוד הפעם אבל בזמננו שאין מקיימין רק מצות הפרשה ואח"כ שורפין כיון שאשה זו הרימה חלתה כבר קיימה המצוה שבירה ונפטרה העיסה ואין צריכה לחזור ולהפריש.

ב) מ"ג ביצים וחומש ביצה עי' בש"ך (סי' שכר ס"ק ג') שהוא שיעור ג' קווארט או זיידיל פחות מעט ובבאה"ט שם כתב דנקרא גם פונט ועי' בחק יעקב (או"ח סי' תנו ס"ק ג') האריך שם בשיעור הפונט וסיים שאין לשער רק בשיעור הביצים משום דהמדות משתנות ובערוך השלחן (סי' תנו סעי' א') כתב רבארץ רוסיא מוחזק ג' ליסרות קמה לשיעור חלה וכ"כ בתורה תמימה (שלח טו אות מג) דהעולם נוהגין ג'

(2) סימן שכ"ח סעיף א'. (5) מ"ג או"ח במש"ז סימן תנ"ז סק"א.

(3) סימן שכ"ב סעיף ה'. (6) סימן שכ"ד סעיף י"א.

(4) סימן שכ"ד סעיף א'.

קצור שלחן ערוך לה

קצמ

ה לאחר פסח שלוקחין שאור מאיננו-יהודי לחמץ בו העיסה, צריכין לזוהר להפריש חלה יותר גדולה ממה שהיה השאור (7).

ו העושה עיסה כדי לבשלה או למגנה, מפרישין ממנה חלה בלא ברכה, ואם עושיין לאפות קצת ממנה אפילו דבר מועט, מפרישין ממנה חלה בכרכה (ג) (8).

ז אם העיסה נלושה בכיזים או בשאר מי-פירות, יש בה כמה ספקות, ולכן צריך לערב בעיסה בשעת לישה קצת מים או חלב או דבש-דבורים או יין או שמן זית, דאז מפרישין ממנה חלה בכרכה (9).

ח מצות הפרשת חלה שייכה להאשה בעלת הבית (ד), אך אם

שערים מצוינים בהלכה

פונטין ובמצודות לדור על המצש"ע הביא שהנאון מווייטצען (בעל מעשה למלך) החליט שיעור חלה בקמח דק 1 קילא 960 גראם ובקמח גס קילא ומחצה דהיינו שלשה פונט ובחיי ארם (סי' קכח סעי' טו) כתב דיש אומרים שהוא ה' קווארט ובספר ערות לישראל העלה הגר"א הענקין לחייב בחלה דק על חמשה פונט האמריקאים ומשלשה עד חמשה יפרש בלא ברכה ומחמשה ויותר יברך ג"כ ועי' לקמן (ח"ג סי' קיח ס"ק ט') מה שכתבתי שם שיש אומרים דהכיזים נתקטנו היוב.

ג מפרישין ממנה חלה בכרכה עי' ברמ"א (סי' שכג סעי' א') באם החלה שהפריש חזרה ונתערבה בעיסה ואין בה ק"א כדי לבטלה, ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר והטו"ז (שם ס"ק ב') חולק עליו, ועי' בכרכי יוסף (שם אות א') רכל גדולי עולם נהגו כהרמ"א שמהני בה שאלה ויפריש אח"כ עוד הפעם ועכ"פ בשמפריש החלה שנית לא יברך שיש לחוש גם לדעת הטו"ז והכרכות אין מעכבות. ועי' בשו"ת חתם סופר (סי' שכ) ששמע שם שיברך כשמפריש שנית וגם כתב שם רכששואל על הפרשתה מאיזה טעם שיהיה אין חשש על הברכה ראשונה שהיתה לבטלה שכך היא הפרשת חלה שיש לו כח לשאול עליה. ועי' במשפטי צדק (סי' צא) שכתב ג"כ כך רכיון בשעת הברכה היתה הפרשה כדון אין כאן בית מיהוש לכרכה לבטלה וכן כתב הרש"ש (נדרים כט). דהכרכה הראשונה אינה לבטלה והוסיף עוד רכשמפריש פעם שנית אינו מברך שנית ויוצא בכרכה שנירך בהפרשה ראשונה ואף שעסק אח"כ בענינים אחרים רומה למפסיק באמצע המצוה.

ד שייכה להאשה בעלת הבית וממילא כשאירע דבר בחלה כגון שנתערבה שיש תיקון ע"י שאלה כמש"כ בס"ק הקודם, צריכה האשה להתחרט ולשאול על נדרה להחכם, ולא בעלה. ועי' בשו"ת חתם

(9) שם סעיף י.

(7) שם בסו"ז סק"ז.

(8) סימן שכיט סעיף ג ד' ובשי"ד סק"ד.

האשה אינה כביתה, ויש לחוש כי בעוד שתבא תתקלקל העיסה, אז יכולה גם המשרתת או אדם אחר להפריש¹⁰).

מ שכה להפריש חלה בערב שבת, בחוצה-לארץ אוכלין בשבת ומניחין חתיכה אחת ומפרישין ממנה חלה במוצאי שבת, וצריכה שתהא חתיכה כדי להפריש ממנה חלה, וישאר ממנה עוד חולין, דבעינן שיהו שיריה ניכרין¹¹) וערב פסח שחל להיות בשבת, ושכחו להפריש חלה מן החלות שאפו לכבוד שבת, יש בזה מכוכה גדולה, על כן צריך כל איש להזהר בערב שבת ולהזכיר על הפרשת חלה¹²).

ל. הלכות מליחה. וכו' כ"ח סעיפים.

א קודם שמולחין את הבשר, צריכין להדיח אותו יפה במים א), ושורין אותו במים לערך חצי שעה¹) וצריך שהמים יכסו כל הבשר²), במקום שיש דם בעין על הבשר, צריכין לשפשפו במי השריה ולהסירו, וכן בעופות צריכין לשפשף היטב במקום השחימה, וכן מכפנים במקום שיש דם בעין³). ולפעמים נמצא בבשר או בעוף מקום שנצטרך בו דם מחמת מכה, צריכין לחתוך המקום הזה ולהסירו קודם השריה⁴). כשהמים קרים מאד, יניחם תחלה במקום חם קצת להפיג צינתן, קודם

שערים מצויינים בהלכה

סופר (יו"ד סי' שכ) דבין השליח ובין בעה"ב יכולים לשאול על החלה ומהיות טוב שישאלו שניהם השליח וגם הבעה"ב. עיי"ש.

א) להדיח אותו יפה במים ואם נמצא במקום שאין שם רק מי הים אי מותר לשרותו במים אלו עי' ביד אפרים (סי' סט סעי' ב') בעוברא שבא לירו ששרו בשר בהם במקום הרחה קמיתא העלה להתיר אם לא שהה שם שיעור כבישה (קרוב ל"ח מינוטין) ואם שהה שם שיעור זה יש לאסור באין הפסד מרובה ובהפסד מרובה יש להתיר לצליה, ובדרכי תשובה (סי' סט ס"ק ככה) הביא משו"ת טוב טעם ודעת (מהד"ת קונ"א סי' נז) שהעלה להטריף לגמרי אף בהפסד מרובה עיי"ש. ונראה דאם הוא במצב כזה שאין מים אחרים כמו אנשי הצבא שהם על השדה

- 10) שם סימן שכ"ח סעיף ב'. לו
 11) שם סימן שכ"ג ואו"ח סימן תק"ו (2) פ"ת סק"ה.
 12) סעיף ג'. שפ"ד שם סק"ב וחכ"א.
 (1) יו"ד סימן ס"ט סעיף א'.
 (2) שפ"ד שם סק"ב וחכ"א.
 (3) שפ"ד שם סק"ב וחכ"א.
 (4) סימן ס"ז סעיף ד'.

ששורין בהן את הבשר, כי סחמת הקרירות שבמים, יתקשה הבשר ולא יצא אחר-כך הדם במליחה⁽⁵⁾.

ב אם שכחו ונישרה הבשר במים מעת לעת, הבשר וגם הכלי אמור⁽⁶⁾. וכבד שנשרה במים מעת-לעת, יעשה שאלת חכם ב⁽⁷⁾.

ג בערב שבת שאין לו פנאי, או בענין אחר שהשעה דחוקה, די לשפשף היטב את הבשר במים, וישרה אך מעט במים, וכשאינן אדמומית במים, יכולין למלוח אותו⁽⁸⁾.

ד אם לאחר השריה חתכו חתיכה אחת לשתיים, צריכין להדיח היטב מקום החתך, מפני הדם שישנו שם⁽⁹⁾.

ה בשר שנקרש מהמת הקור, צריכין להשגיח שיפשר⁽¹⁰⁾, אבל לא יניחוהו אצל התנור שהוסק⁽¹¹⁾, ובשעת הדחק יכולין לשרותו במים פושריין ג⁽¹²⁾.

שערים מצויינים בהלכה

וכדומה בעת המלחמה שנתקלקל המכוננית נהלת מים יש לצרר שירחה הבשר היטב במים אלו ולא ישרה אותו דהא ברעבכר סני בהרחה היטב בלא שרייה כמש"כ הרמ"א (סי' סט סעי' א') ואם הוא במקום שאין לו מים כלום יש לו עוד תקנה ע"י צלי על גבי גחלים או בשפוד דלצלי אין צריך הרחה כמש"כ הש"ך (סי' עו ס"ק א') וביד אפרים (סי' סט סעי' א') הביא משו"ת רדב"ז (ח"ב סי' לז) ראם צולה ע"ג גחלים בלא הרחה קמייאת יקלוף החיצון משום דם שעל פניו ואם הוא סמוך לשחיטה שלא נתייבש עוד הדם על פניו סני בקינוח וא"צ קליפה.

ב יעשה שאלת חכם בפת"ש (סי' עג ס"ק ד') האריך בזה והביא דברי החות יאיר (סי' ב"ז) להחמיר ודברי הפרי חדש להתיר וברכי תשובה (שם ס"ק לג) גם כן האריך בזה והביא הרבה דעות להקל ולעומתם מביא הרבה דעות להחמיר ולכסוף מביא מהנהות חתם סופר דאף להפ"ח ורעמיה שמקילין בכבד שנשרה מעל"ע היינו לאכלו רק צלויה אבל אם אחר הצלייה בישלה או סיגנה אח"כ בשומן אין להתיר דביון שנכבשה עם דמה מאן יימר שהצלי פועל אח"כ להוציא כל דמה וא"כ כשמכבשה או סוגנה אח"כ אוסרת ונאסרת. עי"ש.

ובשר או כבד שנקרש במקרר (פרי"ודיר) ונעשה עליו קרח אי יש לדנוגו כבשר שנכבש במים, עי' לקמן (ס"ק י').

- (5) פ"ת סימן ס"ט סק"א בשם כ"י. (9) סימן ס"ט סעיף א.
 (6) שם סעיף ס"ו. (10) ש"ך סק"א.
 (7) עיין פ"ת סימן ע"ג סק"ד ופמ"ג. (11) שפ"ד סימן ס"ח סק"א.
 (8) חכ"א כלל ל' סעיף ג.
 (12) שם סעיף י"א.

- ו הכלי המיוחד לשריית בשר, אין להשתמש בו דבר אחר של מאכל¹³.
- ז לאחר שנשרה הבשר צרכין להטיף ממנו המים, כדי שלא ימס המלח מן המים ולא יוציא את הדם. וצריכין להשגיח שלא יתייבש הבשר לגמרי, בכדי שלא יפול המלח מעליו¹⁴.
- ח המלח לא יהא דק מאד כקמח דאס-כן נמס מיד על הבשר ואינו מוציא דם, וגם לא יהא גס מאד שמא יפול מעל הבשר¹⁵, אלא יהא בינוני כמו המלח שנעשה על ידי בישול¹⁶, ויהא יבש שיתפור היטב¹⁷.
- ט צריכין לפזר המלח על הבשר בכל הצדדין^ד, שלא ישאר שום מקום בלי מלח, ולכן העופות צריכין לפתוח אותן היטב^ה, כדי שיוכל למלחן היטב גם מבפנים¹⁸.
- י הבשר במלחו צריך להניח במקום שיוכל הדם לזוב ממנו היטב ולכן לא יעמיד את הסל עם הבשר על-גבי-קרקע כי לא יוכל הדם לזוב היטב. ואפילו לאחר שכבר שהה הבשר במלחו שיעור מליחה קודם הדחה, לא יתנהו במקום שאין הדם יכול לזוב היטב, וכשמולחין על-גבי דף צריכין להניחו בשיפוע כדי שיוזב היטב, ושלא יהיה בו גומא שיתקבץ בו ציר¹⁹. והמולח עופות או דופן שלמה שיש לו תוך ובית קיבול, צריך להפוך צר החלל למטה, כדי שיוכל הדם לזוב היטב²⁰.

שערים מצוינים בהלכה

- ג) יכולין לשרותו במים פושרין עי' ברכי תשובה (סי' סט ס"ק מז) דצריך לזוהר שאחר שנפטר לגמרי יש לשרותו מחדש חצי שעה קודם המליחה שהשרייה בעת קרישתו קודם שנפטר לא מהני לזה, עיי"ש. וכדיעבר מותר אם הודח היטב כמש"כ הרמ"א (שם סעי' א') ויש לזוהר כזה במדינתנו שמשמים הבשר במקרר (פרידושידער) ונקרש שם, והנכון להכשיר הבשר קודם שמשמין הבשר לשם, ועי' לקמן (ס"ק י').
- ד) בכל הצדדין ואם פותת הבשר ע"י המכונה לפתיתים ופוררים קטנים ושכח למלחו מקודם קשה הדבר להתיר ויעשה שאלת חכם.
- ה) העופות צריכין לפתוח אותן היטב עי' בשו"ת שער אפרים (סי' נט) בתרנגולה שלא נפתחה ונמלח כך מותר דוקא לצלי וכן בשו"ת נחלת שבעה (ח"ב סי' כז) נראה ג"כ מדבריו שמותר דוקא לצלי, עיי"ש.

13	סימן ס"ט סעיף א.	17	נתיבות עולם על הסמ"ק.
14	שם בסריז.	18	שם סעיף ד.
15	שם סעיף ג.	19	שם סעיף ס"ז, כ.
16	שלחן גבוה.	20	סימן ע' סעיף א.

יא יהא הבשר מונח במלחו שיעור שעה, ובשעת הדחק די כ"ד מינומין (21).

יב לאחר שהיה הבשר מונח במלחו כשיעורו, ינפץ ממנו המלח היטב ומדיחין אותו ג' פעמים במים היטב היטב (22). ואשה יראת ה' יש לה להשגיח בעצמה על הדחת הבשר, כי לפעמים המשרתת אשר בכתף תשא את המים, תצמצם ויכולין לבא חס-ושלום לאיסור דם. וצריכין ליוהר שלא להניח את הבשר בתוך כלי בלי מים קודם שהודח (23).
יג צרכין ליוהר בעופות להסיר את הראש קודם השריה. ואם נמלח העוף עם הראש יעשה שאלת חכם (1). וכן צריכין ליוהר בזה בבהמה (24).

יד בשר שלא נמלח עדיין, לא יניחו אותו במקום שלפעמים יש שם מלח, ויש ליחד כלי לבשר לחוד, שלא להניח בכלי זה ירקות או פירות, וכיוצא בו דברים שדרכן לאכול בלא הדחה, כי דם מן הבשר נדבק בכלי ומן הכלי נדבק בהם (25).

טו הראש צרכין לחתכו קודם שריה, וליקה את המוח ולקרוע את הקרום שעליו, ולשרותו ולמלחו בפני עצמו. ואת הראש צריכין למלחו מכפנים ומבחוץ, ויכולים למלחו גם על השערות (26).

טז עצמות שיש בהן מוח, אם עדיין הן דבוקות בבשר, מולחין עם הבשר ביחד כמו שהן אבל אם נפרדו מן הבשר, ימלחם בפני עצמם, ולא ינחו במלחן אצל הבשר (27).

יז רגלי בהמות צריכין לחתוך ראשי המלפים קודם השריה,

שערים מצויינים בהלכה

אבל הפר"ח (סי' עב ס"ק יא) דעתו להתיר אף לבישול וכן הפמ"ג (סי' סט ס"ק יג) כתב להתיר גם בבישול ובהנהות מהרש"ק שם כתב רהלב והרסין יש לאסור והכבד מותר עם העוף גופה, ועי' בדרכי תשובה (סי' סט ס"ק פ"ה) משמע ג"כ שדעתו לסתום כהנהות מהרש"ק.
 (1) יעשה שאלת חכם וכתב בפמ"ג (סי' סה ס"ק ח') דאפי' בריעבר יש לאסור אם לא הסיר הראש ולא נטל חוסי הצואר.

(21)	כ"ט וחכ"א.	(25)	סימן ס"ט טו"ז סקי"ב ופי"מ.
(22)	סימן ס"ט סעיף ו.	(26)	סימן ס"ח סעיף ד' וסימן ע"א
(23)	ד"ע.		סעיף א' ג.
(24)	סימן ס"ה סעיף ג.	(27)	סימן ע"א סעיף ג.

למען יוכל הדם לזוב מהן, וצריכין להניח אותן כאופן שיוכל הדם לזוב, ויכולין למלחן גם על השערות (28).

יח הלב צריכין לקרוע קודם השריה שיצא הדם ממנו (29).

יט הריאה נוהגין גם-כן לחתכה ולפתוח הקנקנות הגדולות שבה קודם השריה (30).

כ הכבד יש בו הרבה דם, לפיכך אין לו תקנה לבשלו על-ידי מליחה אלא צריכין לצלותו על האש (ז), אבל צריכין מקודם לחותכו היטב, ולהניחו בחיתוכו על האש למען ישאב האש היטב כל הדם שבו, ומדיחין

שערים מצויינים בהלכה

(ז) לצלותו על האש במדינתנו כאן שמשמטשין לצורך בישול רק האש הגאז צולין הכבד עליו ע"י רשת ברזל המנוקבת יפה ושלֵהבת הגאז שולט על הכבד דרך שם כי לא נמצא בפוסקים להצריך דוקא גחלים ואף להצל"ח (ריש כיצד צולין) שמפפק קצת אי נכון לצלות הכבד כאויר התנור שנגרף ממנו הגחלים ונצלה מחרסים התנור באופן שהדם זב ממנו למטה התם אין אש ממש שם והכא יש שלֵהכת וגם רוב אחרונים אינם מודים לו ומתירים גם שם כמו שהוכח בדרכי תשובה (סי' עג ס"ק ג') ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שנו) שנשאל אי מותר לצלות הכבד על גבי אש של קש ותכן שאין שם גחלים והשיב שמותר דהא גם בשריפת הפרה איתא (פרה פ"ד מ"ג) שרפה אפי' בקש ונבכא כשרה. וממילא נראה שהוא הרין מותר לצלותה ע"ג אש חשמלי (עלעקטרי) דלא גרע מתנור גרוף ועריף מיניה דהכא עכ"פ אש מתכות יש דדוקא לענין כיבוי חילקו בין גחלת של מתכות לגחלת של עץ דבגחלת של מתכות לא שייך כה כיבוי שאין נעשה פחם (עי' רש"י שבת קל"ד ד"ה גחלת) ומצאתי עתה בספר משנת אברהם להרה"ג אברהם אהרן פרייס (ח"ב סי' ה') שכבר האריך בזה והעלה ג"כ כמו שכתבתי והוסיף עוד דאסור לצלות ע"י כח החמה והביא מהמאירי (שבת לט.) שכתב דבחמה אין בה תורת בישול ומה"ט אמרו נותנים המים צוננים בחמה כדי שיחמו, עיי"ש. ולי נראה שאין ראייה משם דהמאירי מיורי לענין שבת ובעי שירמה למשכן אבל הכא דהעיקר שנצלה כדי אכילה דאז אמרינן שיצא כבר דמו וא"כ מה לי אור או שמש ובפרט אם יצלה ע"י זכוכית שמתענגל בו ניצוץ השמש והבשר יתלה באויר ויזוב ממנו הדם דאז גם בשבת יש איסור דרבנן כדאיתא התם כש"ס. וראיתי בארחות חיים החדש (סי' רנה) הביא משו"ת לב חיים (ח"ג סי' סח) דאם הדליק בשבת ע"י זכוכית המתענגל בו כח השמש עוכר על "לא תבערו אש" וכתב שגם החות יאיר כתב כן עיי"ש טעמם, וגם כן אין לומר דאין אנו יודעים אם יש בו כח

(28) שם סעיף ב' וסימן ס"ח סעיף ה'. (30) שם סעיף ד'.

(29) סימן ע"ב סעיף א'.

אותו קודם שמניחין אותו על האש. וכשכונח על האש מולחין אותו שם קצת וצולין אותו עד שיהא ראוי לאכילה, ואחר כך מדיחין אותו יפה מן הדם שפלט. ויש ליוזר להדיחו ג' פעמים ואחר-כך יכולין לבשלו (81).
כא צריכין ליוזר לצלותו דוקא על האש ולא בתנור גרוף (ח), וכן

שערים מצויינים בהלכה

לשאוב הדם דהא גם על הגזז או עלעקטיר יש להסתפק כן ואנו משתמשים בהם ועל כרחק כיון דנצלה כרי אכילה בודאי יצא דמו ועי' בדרכי תשובה (סי' עג ס"ק ג') דגדולי אחרונים היו מסופקים אי גם תולדות האור יש בו כח לשאוב הדם והעלו שאין נפק"מ דכיון דנצלה בודאי יצא דמו עיי"ש וה"נ כן. וכעין זה ראיתי בשו"ת מחזה אברהם להגאון מבראך (סי' קה) נשאל אי נכון לאפות המצות ע"י כח העלעקטריציטעט מפני שאין כאן לא שלהבת ולא אש לא מעליו ולא מתחתיו ואיתא בש"ע (סי' תסא סעי' ב') דאם אופין בטפא או באלפס בעי שהאור יהלך מתחתיו, והשיב דכיון שהמצה נאפית מהר ע"י החום הגדול אין שום חשש דכבר כתב החתם סופר דהנמיון מעיד יותר מאלף ראיות עיי"ש. ועי' בחק יעקב (סי' תסא ס"ק ה') דיכול לאפות המצות בחום השמש אם החום גדול כ"כ שיוכל לאפות את הבצק וכו' ומתאפי' להון מחומתא דשמשא חרירין פטירין, וא"כ כשצולה כבר או בשר שלא נמלח בכח השמש כגון ע"י זכוכית שמתעגל בו ניצוץ השמש והבשר תולה באויר וזב ממנו הדם הוא דומה לתנור גרוף ובאנו למחלוקת הצ"ח ושאר אחרונים הנ"ל ואפשר לומר דהכא עדיף מתנור גרוף דהתם אין אש ממש שם אלא שהתנור יש בו עוד החמימות מהנחלים שהיו בו מקודם אבל הכא במשך הצליה נצוצי השמש צולים הבשר ע"י הזכוכית צ"ע אי יש לאסרו והגרי"א הנקין מוסיף עוד שאפילו אם מייבשו היטב ע"י כח השמש ג"כ יש לומר דמהני דמצד הדין דם שלא פירש מותר א"כ אם מייבש הכבר או הבשר שלא נמלח היטב שלא יפרוש אח"כ די אלא שלא מצא מפורש היתר זה רק לענין כחל (סי' צ') ולכן יש להחמיר עיי"ש. ולדעתו אינו דומה כלל לכחל דהתם אם נתיבש דהיינו לאחר ל' יום אם עבר ובשלו עם בשר מותר כמש"כ שם הרמ"א (סעי' ב') ובאיסור דם בודאי גם לאחר ל' יום יש האיסור של בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה והחילוק פשוט דהתם החלב מפקיד פקיד ובקריעה שתי וערב וסיחה בכותל די אבל בבשר שיש בו דם בעי דוקא מליחה או צלי להוציא דמו אבל בייבוש מי יודע אם לא יצא אח"כ ע"י בישול, משא"כ בנצלה ע"י הזכוכית בכח השמש כיון שנצלה כרינו בודאי יצא דמו. ולדינא צ"ע עוד גם בזה כי לא מצאתי עוד בשום פוסק דבר זה.

(ח) דוקא על האש ולא בתנור גרוף עי' ס"ק הקודם. ואנו צולים

הכבר על רשת ברזל המנוקבת מונח על האש ויכול הרם לזוב משם ונצלה שפיר מחום האש ולא מחמת דבר אחר, ועי' בחות דעת (חירושים סי' עו ס"ק יז) צריך לצלות הכבר או בשר על מקום הנקרא כלי מנוקב לענין מליחה או על גבי נחלים דוקא.

ועתה נתחדש מין כלי נקרא „ברויילער חשמלי" והוא כלי יש בו חלל ולמעלה משולי קרקעית הכלי פרום על שטחו מין רשת ברזל מנוקבת ועליה מניחים הבשר ועליה נותנים כיסוי ששם הם חוטי עלעקטרי בוערים והאש הזה צולה הבשר המונח תחתיו על הרשת והרם יורד לתוך הקערה אשר למטה מהרשת, עי' בספר משנת אברהם הנ"ל (סי' ה') שהעלה לאסור לצלות בו בשר שלא נמלח דהחלק התחתון של הבשר לא נצלה יפה אם לא יהפכו לצד מעלה וגם חלק העליון שהם כלפי חוטי החשמל יש לאסור מפני דלא מצינו בכל הש"ס שהיו צולים בשר אלא ע"ג האש דנורא משאיב שאיב ונופל הרם למטה ושם הוא כלה ונשרף, אבל כאן שהאש הוא למעלה ומוציא אצלו הרם אבל אין בכחו למשוך אצלו כ"כ בכדי לשרפנו וחוזר ונופל על הבשר ונכנס בו ומתבשל בתוכו. אבל הגרי"א הנקין (גדפסה תשובתו כעת. בהפרדס תשי"טבת) העלה להתיר וטעמו רהא קיי"ל דם שלא פירש מותר ולכן מותר לאכול בשר חי אחר הרחה בלי מליחה כלל, כמש"כ בש"ע (יו"ד סי' ס"ז סעי' כ') משום דבכל בשר יש דם ושם בשר עליו כל זמן שלא פירש אלא שחייבתו תוה"ק להוציא דמו ע"י מליחה או צלייה לצורך כישול וכיון שעשה מה שעליו ושהה שיעור מליחה ובצלייה כחצי צלייתו אף שנשאר בו עוד דם הרי הוא בכלל בשר וחמך בישראל ודונמא לזה יש מדין שהייה במיעוט בתרא אף רסני שחיטה ברובא אפ"ה כל זמן שעוסק כשחיטה שם שחיטה עליו ונפסל בפסולי שחיטה והכי נמי כאן מה שיוצא במליחה שם דם עליו והשאר הרי הוא חמך בישראל ולכן אין לאסור משום דהאש הוא למעלה ואין יכול להוציא אצלו דהא גם אם צלי היה מצמת ג"כ היה מותר ודוקא בבשרא ראסמיק שהאדים הבשר מחמת מכה דניכר הרם שם כזה אין שם בשר על הרם וצריך להוציא דמו לחוץ ולא סני בצמיתה (חולין צנ:): והאריך בזה בכמה ראיות, עיי"ש. וכשבאתי בדברים עם הגאון ר' יונתן שטייף מבוראפעסט אמר לי שהוא חושש שמא מחמת שנצלה בכלי שמכוסה מכל הצדדין יצר שם הבל וזיעה ואפשר שגורם שנתבשל ע"י ההבל וזיעה אבל הגרי"א הנקין דעתו הוא כיון שהרם שיוצא נופל למטה ואינו חוזר ונבלע אין לחשוש משום כישול וכמש"כ הרא"ש (פרק כל הבשר סי' מה). ומכל הטעמים הנ"ל העלה להתיר בברויילער עלעקטרי שהבשר מונח על חוטי ברזל והנוטף ממנו רחוק מהבשר ואינו נוגע בו אבל בברויילער שנתחדש שהחוטים שמונח עליהם הבשר מתגלגל כסדר זה אסור לפי האחרונים, וכן צריך לזהר שלא לצלות בשר שכבר נמלח על ברויילער שצלו בו בשר שאינו נמלח עד שיסיקו אותו כראוי ויתלבן הרשת שהבשר נצלה עליו, וכן אין לצלות עליו מאכלי חלב אפי' לאחר הליבון משום חשש חילוף, עיי"ש. והגאון מהר"ם פאָללאַק (בעמ"ח שו"ת חלק לוי) כתב לי שדעתו להתיר את הברויילער ואין לחלק

לא יכרכו אותו בנייר לצלותו כך ואפילו בנייר גרוע (פלוס פאפיר) ⁽³²⁾.

כב אבל אין למלוח כבד קודם צליה כדרך שמולחין בשר, ומכל שכן שאין למלוח כבד עם בשר ביחד ^(ס) ⁽³³⁾.

כג הטחול דינו כשאר בשר, רק צריכין להסיר ממנו קודם שריה את הקרום שעליו, שאסור משום חלב (וגם צריכין לנקרו משום הגידין), נומל ראש הגיד ומושך אותו ונמשכין עמו ג' חומין שבתוכו, וצריך ליוזר שלא יפסק שום חום, ואם נפסק צריך לשרש אחריו ⁽³⁴⁾.

כד החלחולת ושאר מעיים מולחין בצד החיצון שהשומן דבוק שם ⁽³⁵⁾.

כה קיבה של עגל שנמצא בה חלב, שופכין את החלב קודם שריה והרי היא כשאר בשר ⁽³⁶⁾.

כו ביצים שנמצאו בתוך עופות בין שהם קטנים מאד, בין שנגמרו לגמרי עם קליפתן צריכין שריה ומליחה וחדחה, אבל לא ימלחם אצל

שערים מצויינים בהלכה

בין אם האש הוא למעלה או למטה משום דכל החום שיש שם הוי כאש נופא רכן כתב התוס' (פסחים עה. ר"ה ונרפו) בשם הירושלמי דמקשה כשהפסח נצלה כתנור והנחלים תחתיו הלא חום התנור ג"כ מבשלו והוי צלי מחמת דבר אחר, ותירץ דהיכא דאיכא אש או האש נוצח את כח התנור והוי כאילו כל התנור מלא מאש וכש"כ לשאר האחרונים רגם תולדות האור מוציא הרם בודאי אין חשש כלום במה שהאש הוא למעלה וכן אין חשש דהרם שנוסף למטה עולה ממנה הזיעה על הבשר ואוסרתה דהא כתב הרא"ש (חולין פרק כל הבשר סי' לו) דהכלי שצלו בו הבשר אסור משום דנבלע בו הרם עיי"ש, והרי לך שיש דם על הכלי ואפ"ה לא אסר בזיעה שלו והיינו טעמא דאמרינן בה משריק שריק והוי גם ספק דאפשר שאין שם זיעה כלל ודם שבשלו דרכנן והוי ספיטא דרבנן, עכת"ר. ובעיקר הענין של הברווילער יש עוד מחמירין ומקילין.

ט שאין למלוח כבד עם בשר ביחד ואם מלח ביחד עם בשר בדיעבד מותר (רמ"א סי' ענ סעי' ה') וכלבר שלא יכוין לעשות כן לכתחלה שכל העושה כן באיסורים אוסרים עליו אפי' כדיעבד (דרכ"ת שם ס"ק לו).

(35) סימן ע"ה סעיף א.

(36) סימן צ' סעיף ד.

(32) פ"ת שם.

(33) שם סעיף ה.

(34) סימן ס"ד סעיף י"א וסימן ע"ד.

הבשר אלא יניחם במקום שלא יזוב עליהם הדם מן הבשר⁽³⁷⁾. וכיצים אלו אפילו נגמרו לגמרי אסור לאכלן בחלב⁽³⁸⁾.

כז בשר ששהה ג' מעת לעת (י) אסור לבישול אלא אם-כן נשרה בינתים⁽³⁹⁾.

כח נוהגין בעופות שלאחר שהסירו הנוצות, מהבהבין אותן באור להסיר את הנשאר. וצריכין ליוהר שלא להבהבן כי אם בשלהבת של קש ותבן, ולא יעשו שלהבת גדולה, ויוהרו להוליך העופות אנה ואנה לכל יתחממו⁽⁴⁰⁾.

לז. הלכות טבילת כלים. ובו י"ג סעיפים.

א הלוקח כלים השייכים למעודה מעובד-כוכבים (א) אפילו הם כלים חדשים, אם הם של מיני מתכות או זכוכית אסור להשתמש בהן שום תשמיש אפילו בצונן, עד שטובלין אותן במעין או במקוה במקום שכשר

שערים מצויינים בהלכה

(י) בשר ששהה ג' ימים מעת לעת ובשר ששהה ג' מעל"ע במקרה (פרידזשודער) בלא מליחה ונקרש עד שנעשה כאבן ועליו נעשה קרח. עי' מזה בבאה"ט (סי' סט ס"ק ח') ופת"ש (שם ס"ק ו') ודרכ"ת (שם ס"ק ג') בבשר שנשרה במים ונקרש הבשר עם המים ונעשה קרח שיש אוסרים בשהה אפי' מעת לעת אחד כרין בשר שכבוש במים דהקרח חשוב במים ויש אוסרים רק בשהה ג' ימים דהקרח לא חשוב כמים ולא נאסר במעל"ע אחד רק בג' מעל"ע כרין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ויש שרוצה להתיר אפי' לאחר ג' ימים מפני שאין האור שולט בו לייבשו ותמיד הוא במצב לח. ורוב אחרונים ס"ל דהקרח לא חשוב כמים ולא נאסר במעל"ע אבל חששו לזה שיאסר בג' ימים כרין בשר ששהה ג' ימים. ועי' מזה עור ביד אפרים (סי' סט) ובשו"ת טומו"ד (מהד"ק סי' קמ"ב) ובשו"ת פני מבין (יו"ד סי' נט) ואפשר שיש לסמוך עכ"פ על השיטות שאמרו דאין כזה איסור בשר ששהה ג' ימים לענין שיוכל לבשלו אחר הצליה ואז צריך שיהיה מליחה כהוגן וגם צלייה כל צרכו. ועי' בדרכ"ת (סי' סט ס"ק רכד).

(א) הלוקח כלים מעכו"ם עי' בשו"ת תשורת שי (מהד"ת סי' קג) דכלים של משומד (מומר) מסתברא דרינם ככלים שנקחים מן הגוי

(37) סימן ס"ט סעיף י"ב.

(38) סימן ע"ה סעיף א'.

(40) סימן ס"ח סעיף ג'.

(39) סימן פ"ז סעיף ה'.

למבילת אשה נדה, כדי שיצאו מטומאתו של עובד-כוכבים לקדושתו של ישראל (ב¹) וקודם המבילה מברכין על כלי אחד אשר קדשנו במצותיו וצונו על מבילת כלי, יעל שמים או יותר מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על מבילת כלים (ב²).

ב כיון שהכלים צריכין מבילה דוקא במקום שכשר למבילת

שערים מצויינים בהלכה

וצריכים מבילה שיצאו מטומאה לטהרה והובא בדרב"ת (סי' קכ ס"ק ד') ועי' בשו"ת אבני נזר (ח"א סי' קט) נשאל ג"כ על דבר הקונה כלים מן המומר אי צריכין מבילה ובן כלים שקנאם המומר מן הגוי ולא הטבילם אי מותר לשאול כלים אלו ממנו מי אמרינן דמומר דינו כגוי והקונה ממנו צריך מבילה וממילא השואל ממנו הוא ברין השואל מן הגוי שאין צריך מבילה או דלמא דרינו בישראל והקונה ממנו אין צריך מבילה, וכלים שקנאם המומר מן הגוי ונתחייבו מבילה השואל ממנו אסור להשתמש בהם בלא מבילה. והעלה דהמומר יש לו חומרי זה וזה דינו בישראל דאי קדיש בת ישראל קידושיו קידושין וגם דינו כגוי דהבא על המומרת קנאין פוגעין בו. כלל של דבר דנין אותו להחמיר ולא מטעם ספיקא אלא שהוא גוי מחמת מעשיו וישראל מתולדתו ולכן יש בו חומרי זה וזה ובנרון דידן הקונה כלים ממנו חייבין בטבילה והשואל כלים ממנו והוא קנה הכלים מנוי אין צריכין מבילה דנם כשהיו אצלו הכלים לא שייכי בהם מבילה דהוי בטובל ושרץ בידו. עיי"ש.

(ב) לקדושתו של ישראל טעם מבילה זו מבואר בירושלמי (ע"ז פ"ה ה"ו) שאלו לר' ירמיה [על בלי של עכו"ם] אמר, צריך מבילה לפי שיצאו מטומאת עכו"ם ונכנסם לקדושת ישראל. ועי' בדרבי תשובה (סי' קכ ס"ק ד') הביא שם דלפ"ז נראה דגר שנתנייר כל כליו צריכין מבילה ותמיה שלא נמצא דבר זה בפוסקים. ובשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' קג) כתב ג"כ דמומר שחוזר לדת ישראל כליו צריכין מבילה, עיי"ש. וידידי הרב מהר"א זויברמאן מוירדנוב הראה לי בשו"ת חרות יעקב (סי' מב) הביא בשם הגה"ק מהר"א מטשעבנוב דבר חדש דכשהפקיר עכו"ם כלי וזכה הישראל מהפקר אין צריך מבילה דלא בא מרשות עכו"ם לרשות ישראל, וזוה מיישב קושית המפורשים מפני מה נצטוו על מבילת כלים במלחמת מדין ולא במלחמת סיחון ועוג שהיה קודם, אלא דהם היו בכלל לא תחיה כל נשמה ונשארו הכלים הפקר, משא"כ במדין שהחיו הנקבות ובמקום שאין בן אז הנקבה יורשת ושוב באו הכלים מרשות עכו"ם לרשות ישראל ולכן בעי מבילה. ודפח"ח. והלשון הירושלמי שהבאתי משמע קצת כן שכתב שיצאו מטומאת עכו"ם ונכנסם לקדושת ישראל ומשמע דדוקא אם זכה הישראל מעכו"ם ולא בהפקר.

נשים, לכן צריכין לזוהר שלא להטבילן בנהרות ג) בשעה שהן גדולות מגשמים והפשרת שלגים, וזה שכיח מאד קודם פסח שהנהרות גדולות וטובלין שם כלים ואינו נכון 6).

ג כלי עץ אינן צריכין טבילה, ואם יש עליהם חשוקי-ברזל צריכין טבילה בלא ברכה 4), כלי חרס גם כן אין צריכין טבילה, ואם מצופין מכפנים כאבר שקורין „גלעזירט“ צריכין טבילה בלא ברכה, וכן כלי פורצליין ד) 5).

ד אם הוא כלי ישן שנשתמש בו העובד-כוכבים באופן שצריך הכשר בהגעלה או ליבון, צריכין להכשירו מקודם ואחר כך לטבלו 6).

ה אם שאל או שכר כלי מעובד-כוכבים אינה צריכה טבילה, ואם שואל או שוכר כלים מחנוני ישראל צריכין טבילה בלא ברכה ה), והחנוני יודיע זאת למי שיקנה אחר-כך שלא יטבלוהו שנית בכרכה 7).

ו ישראל המחזיק „הומע“ 1), שעושים שם כלי זכוכית, והפועלים הם אינם יהודים, הכלים שנעשים שמה צריכין טבילה בלא ברכה 8). ז ישראל שנתן כסף או שאר מיני מתכות לאומן עובד-כוכבים

שערים מצויינים בהלכה

ג) שלא להטבילן בנהרות וברכי תשובה (סי' קכ ס"ק ככ) מכיא מכנה"ג שמותר להטבילן בנהרות אפי' כיומי ניסן ולא חיישינן שרכו הנוטפין על הזוחלין. ועי' כחכמת אדם (כלל עג סעי' יט) דכשעת הדחק מותר להטביל כלי זכוכית כשלג דטבילתו וראי דרכנן הוא אכל לא כלי מתכות.

ד) כלי פורצליין ועתה נתחדש ככל יום כל מיני כלים נעשים מחומר חימי וכללא של דבר דאם נשבר יש לו תקנה ע"י התכה כאש הוי ככלי זכוכית וצריך טבילה ואי לא א"צ טבילה.

ה) טבילה בלא ברכה עי' נפת"ש (סי' קכ ס"ק ט') הכיא מפר"ח דלצורך סעודות גדולות מותר להשתמש בהם בלא טבילה. וכן העלה בערוך השלחן (סי' קכ סעי' מה) דכן המנהג ששואלים כלים מחנוני ואח"כ מחזירין לו ואין טובלין אותן. עיי"ש.

ו) ישראל המחזיק „הומע“ עי' כדרכי תשובה (סי' קכ ס"ק פא) העלה שם שהכל הולך אחר כעל החרשת שאם הוא ישראל והפועלים הם נכרים פטורים מהטבילה ולהיפוך אם המחזיק הכית חרשת הוא גוי והפועלים ישראלים צריכין טבילה אמנם כמקום שכעל החרשת הוא ישראל והפועלים

3) דעת עצמו. 6) שם סימן קכ"א סעיף ב'.

4) שם ב"ד סעיף ו' ובש"ך. 7) שם ס"ז סימן ק"כ סק"י.

5) סעיף א' שם ועי' פ"ת בשם ר' יעב"ץ. 8) חכ"א כלל ע"ג סעיף ר'.

שיעשה לו כלי או שיתקן לו כלי שהיה נקוב ולא היה מחזיק רביעית, צריך גם כן מבילה בלא ברכה⁹.

ח אינו צריך מבילה אלא כלי שמשתמשים בו למאכל שהוא ראוי לאכלו מיד, בלי שום תקון אחר, אבל הברזלים שמתקנים את המצות, ושחותכין בהם את העסה, והמחט שתופרין בה מולייתה וכיוצא בהן אינן צריכין מבילה. אבל סכין של שחיטה, ומכין שמפשיטין בו כיון שאפשר להשתמש בסכין זה למאכל שנגמר, וכן פסים שמניחים עליהם מצות צריכין מבילה בלא ברכה, ו„דרייפוס“ שמעמידין עליו את הקדרה, כיון שאין המאכל בעצמו נוגע בו אין צריך מבילה¹⁰. אבל שפוד של מתכות שצולין עליו בשר צריך מבילה בכרכה¹¹. יש אומרים דכלי זכוכית גדולות (פלאשען בומלען) שאין שותין מתוכן, רק שמחזיקין בהן את המשקאות לערות מהן לתוך הכוסות, לא חשיבי כלי מעודה ואין צריכין מבילה, ויש אומרים דצריכין מבילה¹². ויש להטבילין בלא ברכה.

ט רחיים של פלפלין צריך מבילה משום המתכות, אבל התחתון שמקבל את התבלין כיון שהוא של עץ אין צריך מבילה, ורחיים של „קאפע“ יש למבול בלא ברכה¹³.

י צריכין להשגיח קודם הטבילה שיהא הכלי נקי, ולא יהא עליו שום לכלוך או חלודה¹⁴ (אך רושם חלודה או שחרורית בעלמא, שדרכו בכך ואין מקפידין עליו אינו מזיק)¹⁵. וצריכין למבול כל הכלי בפעם אחת שיהא כולו במים¹⁶. וכלי שיש לו יד צריך להיות עם היד בפעם

שערים מצויינים בהלכה

הם נכרים והבית חרשת עובר גם בשבת ויו"ט ע"י שטר מכירה לשבת כנהוג כוראי צריך מבילה בכרכה כיון שהבעה"ב והפועלים הם נכרים. כתב החזון איש (יו"ד סי' יב אות טו) דאם לקח בלי זכוכית מחנוני ואינו יודע אם הבית חרשת הוא של ישראל נראה דחייב לטבולו אם רובא נכרים אע"ג דישאל סבוע אפ"ה חשיב פירש כפי הרגיל שאין תחנוני מוציא בירו מבית החרשת אלא המוכר שולח לו את הסחורה ללוקח והו"ל פירש.

9	י"ד שם סעיף י' ובשי"ך.	14	שם סעיף י"ג.
10	שם סעיף ד' ה' ובשי"ך.	15	שם ועיין י"ד סימן ר"ב סעיף ב', ובסו"ו או"ח סימן תנ"א סק"ו.
11	חכ"א.	16	עיין חכ"א.
12	עיין ביד אפרים.		
13	סעיף ד' ובשי"ך סק"ד ועי' פ"ת שם.		

אחת כולו במים. והאדם הטובל ואוחז הכלי בידו, צריך לטבול מתחילה ידו במקום שהוא טובל, ולא יאחוז את הכלי בכח אלא בדיבוק בינוני (17). ואם טובלין על-ידי שקושרין את הכלי בחבל, כגון שטובלין בבאר צריכין להשגיח שיהיה הקשר רפוי, שיוכלו המים לבוא בכל מקום הכלי (18) **יא** אם טובל כלים שפיהם צר, צריך להשגיח שיהיו במים עד שיתמלאו מים, כי צריכין שיבואו המים אל הכלי מבפנים ומבחוץ (19).

יב קמץ וקמנה אינן נאמנים על טבילת כלים (ז) (20).

יג אסור להטביל כלי בשבת ויוֹטוב, ואם שכח להטביל מקודם (ח), יתנהו לנכרי במתנה ויתזור וישאלנו ממנו (21). ואם הוא כלי שראוי להביא בו מים, במקום שמותר למלטל, ישאב בו מים ויביא לביתו, דלא מחזי כמטביל ולא יברך עליו (22).

שערים מצויינים בהלכה

(ז) אינם נאמנים על טבילת כלים עי' בשו"ת מו"ד מהר"ש ענגיל (ח"ו סי' נ') במי שבא באקראי ליהודים החשודים שלא לטבול בליהם אי רשאי לאכול ולשתות אצלם. העלה שם רבבלי זכובית רטבילתם היא רבבנן כוראי אין לחוש מספק אלא גם בבלי מתכות רדוב הפוסקים סבירא להו רטבילתם היא ראוריתא מ"מ אם יש להסתפק שמא הכלים מבית חרשת ישראל יש לסמוך אזה בשעת הרחק. עיי"ש.

(ח) ואם שכח להטביל מקודם עי' בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רעט) אורות המנהג שנהגו במקום אחד שאם שכחו לטבול בליים קודם השבת נוהגין שטובל האדם עצמו והכלים בידו ע"י הערמה ומצדד שם ליישב מנהגם.

ובלי שלא נטבל שנתערב בכלים שנטבלו יש לדון בה דהא איתא בש"ע (יו"ד סי' קב סעי' ג') רבלי שיש בה בליעת איסור שנתערב באחרים בטל ברוב ולא דנינן כדבר שיש לו מתירין לפי שצריך להוציא הוצאות להגעילו והש"ך (שם ס"ק ח') הביא ממהרי"ל שחולק על זה והגעילה הוא רבר מועט וסוים שיש לחשוש לזה באין הפסד מרובה. ועי' שם בש"ע (סעי' ב') ראם בידו לעשות ההיתר בלא הפסד הוי בכלל רבר שיש לו מתירין. וכתב כחכמת אדם (בלל נג סעי' בג) דבאיבא טורח גדול הוי בהפסד גדול וא"ב נראה דליכך להטביל במקוה כל הכלים פשוט הרבר שזה

(17) סימן ק"כ סעיף ב'. סי' סעיף ט.

(18) שם ועין יו"ד סימן ר"ב בש"ך סק"ה. (21) שם סעיף ט"ז.

(19) סימן ר"ב סעיף ח'. (22) או"ח סימן שכ"ג סעיף ז'.

(20) סימן ק"כ סעיף י"ד, ועיין סימן

ל. הלכות פת ובישולי עובד-כוכבים וחלב עובד-כוכבים. ובו ט"ו סעיפים.

א אמרו חכמים לאכול פת של עובד-כוכבים א). ויש מקומות שמקילין

שערים מצויינים בהלכה

טרחה גדולה כפרט בזמנינו שהמקומות רחוקים ויש עוד גם הוצאה כסף לזה. והנה ברכי תשובה (סי' קב ס"ק מו) כתב דהיכא שאין צריך להוציא הוצאות אעפ"י שמחוסר מעשה הוי רבר שיש לו מתירין עיי"ש. ולדעתי נראה דזה דוקא שאין בזה טרחת הגוף אבל בטרחה משמע בש"ס דערך אחר יש לשניהם הוצאת כסף או טרחת הגוף דהא איתא בש"ס (ברכות ט:): דאמר ר"י לר' זירא דהיה לו לתת שכר כדי לראות פני המלך משום דאמר ר' יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת המלך וכו' הרי לך דמרמה הש"ס נתינת שכר לטרחת הגוף דהיינו ריצה. ועי' עוד בש"ס (ברכות לב:): גדולה תענית יותר מן הצדקה מ"ט זה כגופו וזה בממונו ובש"ס (פסחים י:): איתא להיפוך בגופיה אטרחהו רבנן בממוניה לא אטרחהו רבנן ומשמע דממון חשוב יותר מטרחת הגוף. ויש לרחות. והרב הגאון מהר"ם פאללאק מסערענטש כתב לי ראייה ברורה דטרחת הגוף הוה בהוצאת כסף ועוד עדיף מינה דהא איתא בש"ס (בבא מציעא עז:): דשוכר את הפועל ונשלמה מלאכתו בחצי היום נתן לו שכרו כפועל בטל דהיינו ששמין מי שהשכיר עצמו למלאכה זו כמה היה רוצה לפחות משכרו לישב בטל עיי"ש הרי לך דהאדם מרוצה שיפחתו לו משכרו ויהיה יושב בטל כדי למנוע עצמו מטרחה עכ"פ דהרב תלוי אם היא טרחה גדולה או מעשה כל דהו, דאם היא טרחה גדולה יש לדוננו כאין לו מתירין ושפיר בטל. ובעיקר השאלה הנ"ל כתב לי דלכאורה יש עוד להסתפק אי גם במצוה שייך ביטול שע"י הרוב יפטר האדם מביטול כל י והביא מהמרדכי (חולין קלד.) שכתב על המשנה רחורי הנמלים שבתוך הקמה ר"מ הבל לעניים דהקשה רבנו משולם אמאי לא אזלינן בתר רובא ורובא דקמה לבעה"ב הוא עיי"ש הרי לך שהקשה בפשיטות דליזול בתר רובא לפטור ממצות לקט אע"ג דקמה בחזקת חיובא קיימא. ומוכח בפירושו דדינא דביטול ברוב שייך גם במצוה. וכעת בשעת הדפסה הראה לי ידירי הרה"ג מהר"ח קאָהן מבוראפעסט בשו"ת תשורת שי (מהר"ת סי' קד) שדן בשאלה זו וכ' בפשיטות דחשיב דשיל"מ משום דאפשר לכתלו.

א) לאכול פת עכו"ם טעם האיסור הוא משום חתנות כמש"כ בש"ס (ע"ז לה:): וכתב הרמ"א (סי' קיב) דאפי' במקום דליכא משום חתנות אסור כגון פת הכומרים שאין להם בנים או פת הנעשה בבית המלך והשרים שהם לא יתחתנו עמנו אפ"ה אסור (כ"כ הבאה"ט וכנה"ג בהנהות הטור שם) ועי' בפתחי תשובה שם דפת של מומר שרי דמשום חתנות ליכא ראעפ"י שחטא ישראל הוא ומותר לישא בתו. ועי' בשו"ת

ולוקחין פת מנחתום עובד ככבים במקום שאין שם נחתום של ישראל ב), או אפילו יש, אלא שאין הפת יפה כמו זה. אבל כפת של בעל-יבתים עובדי-כוכבים לא היו מקילין¹, אך בשעת הדחק. ומי שהוא בדרך, אם יכול להשיג פת כשר צריך להמתין² עד פרסה. ולא מקרי פת בעל-הבית אלא אם עשאו בשביל בני ביתו, אבל אם עשאו למכור מיקרי נחתום אף-על-פי שאין דרכו בכך, וכן נחתום שעשאו לבני-ביתו מיקרי בעל-הבית, ויש מי שאומר דבמקום שאין נחתום מצוי, מותר אפילו כפת של בעל-הבית, ואינו צריך להמתין על פת כשר, וכן נוהגין³.

ב אם ישראל השליך ג אפילו רק עץ אחד לתוך התנור בהיסקו, מותר הפת ולא הוי פת עובד-כוכבים⁴.

ג לא אסרו פת של עובד-כוכבים אלא של חמשה מיני דגן, אבל פת קמניות אינו בכלל פת וגם אינו אסור משום בישולי עובד-כוכבים, דהא אינו עולה על שלחן מלכים⁵.

ד פת שפניו מוחים בביצים אסור משום הביצים שעליו, ויש בהם משום בישולי עובד-כוכבים, ואותן ריקים שנאפים על ברזל ויש

שערים מצויינים בהלכה

מהר"ם שיק (או"ח סי' רפא) שמפסק בזה והביא ראייה מר"ן (חולין ר:): דמותר אף שלא נזרו על כנותיו מ"מ כיון דגוי הוא ככלל הגזירה הוא. ועי' בשדי חמד (מערכת המ"ם כללים כלל פח) שהביא לזה עוד כמה ראיות. ובשו"ת טוב טעם ודעת להנאון המהרש"ק (ח"ב סי' טז) הוסיף עוד דאפי' מחלל שבת בפרהסיא אסור לאכול מבישולם ופתם. ובשו"ת מהר"י אשכנזי (יו"ד סי' טז) דעתו להקל והדבר תלוי אם הוא מחלל שבת להכעיס או לא. ועי' לקמן (ח"ב סי' עב ס"ק ו').

ב במקום שאין שם נחתום ישראל ועי' בישועות יעקב (סי' קיב ס"ק נ') דבק"ק לכוב נתייסר המנהג דכיום ראשון אחר חג הפסח דעדיין פת ישראל אין כנמצא לסיבת חמץ שעבר עליו הפסח לוקחים מפלטר עב"ם דרמי כמו שאין מצוי פלטר ישראל והביא ראיות וסמוכין להמנהג עיי"ש.

ג אם ישראל השליך עי' בשו"ת אכני נזר (ח"א יו"ד סי' ק') דיש תקנה לבישול עב"ם שיצלנו ישראל אח"כ ואם נצלה ע"י עב"ם יבשלנו הישראל אח"כ דיש בישול אחר צלי ויש צלי אחר בישול וכן

לח 1) יו"ד סימן קי"ב סעיף א' ב' ה'. 4) שם סעיף ט'.

2) שם סעיף ט"ו. 5) שם סעיף א'.

3) שם סעיף ה'.

לחוש שנמשח הברזל באיזה שומן, אמורים בכל ענין משום בליעת איסור.⁶

ה פת ישראל שאפאו עונדי-ככבים גרע מפת עובד-כוכבים, ואסור משום בישולי עובד-כוכבים אם לא הכשיר את התנור בהשלכת עץ⁷. וצריכין לזהר בזה כששולחין לאפות או לצלות אצל נחתום עובד-כוכבים שהישראל ישליך עץ לתוך התנור, או שיניח הישראל את הפת או המחבת לתוך התנור.⁸

ו דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת⁹ או לפרפרת שבישלו או צלאו עובד-כוכבים, אפילו בכלי ישראל ובבית ישראל, אסור משום בישולי עובד-כוכבים. אבל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי, או שהוא דבר שאינו חשוב ואינו עולה על שלחן מלכים, אין בו משום בישולי עובד-כוכבים.¹⁰ ואין לחוש להכלים דמתם כלים אינן בני יומן¹¹.

ז שפחה עובדת כוכבים בבית ישראל המכשלת בשביל הישראלים נוהגין להקל מפני שאי-אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית באש¹¹.
ח אבל אם היא מכשלת בשביל עצמה לבדה, אין רגילות שיחתה

שערים מצויינים בהלכה

פת עכו"ם אם בשלו ישראל אח"כ וחזר ואפאו יש להתיר עיי"ש. ועי' בדרכי תשובה (סי' קיב ס"ק עה) שהביא ג"כ כזה מספר עץ חיים והוא הביא שם חבל של אחרונים משו"ת התשב"ץ ושו"ת מהרי"ל ועוד שכולם סברו דמ"מ האיסור שבו נשאר שם עיי"ש.

ה ללפת בו את הפת וכמדינתנו אוכלין בסעודת שחרית מיני דגן מבושלים בחלב ויש מהן קלויים כגון אורז (רייז קריספס) ודומיהן, עי' במהרת מים (סי' ס') שמבאר שם אופן עשייתם שמרתיחים אותם מתחלה ע"י קיטור (סמים) ומייבשים אותם ואח"כ מעבירים אותם לרנע דרך חדר מחומם ע"י נאז לעשות מראיתם חום (ברוין) והביא שם מהגרי"א הנקין שאין בו איסור בישול עכו"ם משום דצריך שיעלה על שלחן מלכים דוקא ללפת בו ולא בתור מאכל בפני עצמו לשבוע והוא עצמו כתב הטעם משום דנרתח ומתבשל ע"י קיטור וכבר הביא הדרכי תשובה (סי' קיג ס"ק טז) דבישול ע"י מכונת הקיטור אין בו איסור בישול נוי, עיי"ש. ולי נראה דאורז הקלויים אנו רואים שאין עוד ראויים לאכילה אלא ע"י

- 6 הגה סעיף ג.
7 שם סעיף י"א.
8 שם וסימן קי"ג סעיף ד ועיין לקמן 11 סימן קי"ג בהגה סעיף ד.
9 סימן קי"ג סעיף א.
10 סימן קכ"ב סעיף ד.
11 סימן קי"ג בהגה סעיף ד.
סימן ע"ב סעיף ב.

ישראל, ואפשר דלא מהני בזה חיתוי, דגרע מאלו מבשלת בשביל ישראל, ולכן אם בשלה דברים שיש בהם משום בישולי עובד-כוכבים, לא לבד התבשיל אלא גם הקדירה נאסרה לבשל בה לכתחילה, ובדיעבד יעשה שאלת-חכם⁽¹²⁾.

ט עובד-כוכבים שבישל בשבת בשביל חולה, התבשיל אסור במוצאי שבת אפילו להחולה אם אפשר בתבשיל אחר. ובכלים יש להתיר, אחר מעת לעת^(ה)⁽¹³⁾.

י ביצה אף-על-פי שראויה לגמעה היה^(ו), מכל מקום כיון דזה הוי רק אכילה על-ידי הדחק, אם בשל העובד-כוכבים אסורה, וכן כל כיוצא בזה⁽¹⁴⁾.

יא פירות שלא נתבשלו באילן כל צרכן, ואינן נאכלין חיינן אלא על ידי הדחק, שהאומנים סמגנים אותן בצוקר, אסורין משום בישולי עובד-כוכבים⁽¹⁵⁾.

יב שכר של תבואה^(ז) ושל דבש, נוהגין בו היתר לשתותו אפילו בבית שמוכרין אותו העובדי-כוכבים ואין בו משום בישולי עובד-כוכבים

שערים מצויינים בהלכה

שנותנים בהם חלב ובפני עצמו אינה ראוי לאכילה.
 (ה) ובכלים יש להתיר אחר מעל"ע ועי' בשו"ת שואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סי' טו) שכתב רכאן בלכוב בבית החולים שיש הרבה חולים שצריך לבשל להם בשבת אי אפשר לאסור הכלים למוצאי שבת שהוא הפסד מרובה לכן מותרים הכלים למוצאי שבת, עיי"ש. ומשמע שמתרין מיד בלא מעל"ע.

(ו) שראויה לגמעה חיה ובענין חלב אי יש בה בישולי גוים לא כתב בש"ע כלום אבל הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז הי"ד) כתב גוי שבישל לנו יין או חלב או דבש וכיוצא באלו דבר הנאכל כמות שהוא חי הרי אלו מותרין ולא נזרו אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי כגון בשר ודג תפל וביצה עיי"ש. ועי' בתוספת (תענית ל. ד"ה ערב ט"ב) שכתבו כל דבר שנאכל כמו שהוא חי כגון חלב עיי"ש. הרי לך בפירוש דבחלב אין איסור בישול עבו"ם.

(ז) שכר של תבואה עי' בשו"ת שם אריה (יו"ד סי' רב) שהביא שם טעם ההיתר שנוהגים באכילת צוקער משום שאין מבשלין על האש ממש אלא נתבשל ע"י קיטור הבא ממים רותחים דרך קנים וצינורות ולא אסרו רק מה שנתבשל על האש ממש והוא דחה שם טעם זה דגם מה

(12) שם סעיף ט"ז ובש"ך סכ"ב. (14) שם סעיף י"ד.

(13) טו"ז שם וחכ"א כלל ס"ו סעיף י"ב. (15) טו"ז סקי"ד וחכ"א.

דהתכוואה בטלה כמים¹⁶), רק שצריכין לחקור אם אין מעמידין אותן בשמרי יין¹⁷). ובמקום שישראלים מולזלים ומקילים ביון של עובד-כוכבים, יש לבעל נפש להחמיר על-עצמו גם בשכר¹⁸). ובענין שתיית קאפפע (כלא חלב, דעם חלב ודאי אסור) וכן שאקאלאדע וטהע אצל עובד-כוכבים שומר נפשו ירחק את עצמו¹⁹). ויש מתירין לשתות דרך ארעי, אבל דרך קביעות אסור²⁰).

יג חלב שחלכה עובד-כוכבים (ח) ואין ישראל רואהו, אסורה אפילו לעשות ממנה גבינה, ולכתחילה צריך הישראל להיות בתחילת החליכה

שערים מצויינים בהלכה

שנתכשל ע"י תולדות האש ג"ב אסור ונתן שם טעם אחר על ההיתר אבילת צוקער. וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ג ח"א סי' ר"ל) האריך על ההיתר אבילת צוקער עיי"ש. ובעיקר הרבר אי גם דבר שנתכשל על תולדות האש נאסר עי' בררבי תשובה (סי' קיג ס"ק מז) שהביא עוד מכמה גדולי מחברים שהחזיקו בשיטה זו דע"י תולדות האש אינו נאסר. עיי"ש.

ח חלב שחלכה עכו"ם ברין חלב שחלכה עכו"ם ידוע מחלוקת אחרונים עי' מזה באריכות בררבי תשובה (סי' קטו ס"ק ו') ורוב אחרונים סבירא להו דהדין חלב שחלכה עכו"ם נוהג גם בזה"ז אף שאין דבר טמא מצוי בעדר ואף שמחוק ערכאות אסור לערב בו דבר טמא מ"מ אסור שלא בלבר חשש איסור ראודייתא עירוב דבר טמא אסור חלב שחלכה גוי אלא שהוא תקנה ונדר ועי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קז) שמבאר שם חומר איסור זה. ועי' ברמ"א (סי' קטו סעי' א') דגם הכלים שנתכשלו בהם החלב עכו"ם אסורים, ומ"מ מי שבא למקום שאין נוהדין בחלב עכו"ם יבול לאבול מהכלים שם דהרבה אחרונים סבירא להו רבזמנינו אין אוסרים הכלים עי' מזה באריכות בררבי תשובה (שם ס"ק יח).

ועתה נתחדש מין אבק-חלב (פאודער-מילק) שמוציאים המים מהחלב ומחפכים את החלב לאבק רק וכשרוצים לשתות חלב שופכים לתוך האבק מים רותחים ונמס האבק בהמים ורב גרול אחר צידר לומר רבזה אפשר שאין באן איסור חלב גוי מפני דפנים חדשות באו לבאן ועל זה לא גזרו ולי לא נראה בן דהא ביון מתחלתו קורם העשותו אבק היה נאסר א"ב אף בשנעשה אבק לא אוזיל לה האיסור ורומיא לזה בתב בשו"ת מהרי"ל (סי' קסה) דיש מי שרצה להתיר פת עכו"ם ע"י בישול שיבשלו לאחר האפייה דהא יש בישול אחר האפייה וליתא דנהי רבישול מפיעו מתורת לחם מ"מ איסור שבו להיכן אוזיל והובא בבנה"ג בהגהות הטור (סי' קיב

19 פ"ת סק"א וחכ"א.

20 יד אפרים.

16 ש"ך סימן קי"ד סק"א.

17 שם סעיף ד.

18 סעיף ב' ובחכ"א.

ויראה שהכלי הוא נקי. ונהגו להחמיר שלא יחלוב לתוך הכלי שדרכו של העובד-כוכבים לחלוב לתוכו. ושפחות שחולבות הבהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל-מקום שאין בית עובד-כוכבים מפסיק, ואין לחוש לבהמה מטאה מותר אפילו לכתחלה להניחן לחלוב, אבל אם בית עובד-כוכבים מפסיק, צריך שיהא שם ישראל, ואפילו קמן או קטנה בני תשע שנה סני²¹).

יד גבינות העובד-כוכבים (ס) אסורה, ואם הישראל רואה החליבה

שערים מצויינים בחלבה

אות ה' וידידי הנר"א זויברמאן הרב מיורדנוב הראה לי מש"ע (סי' קטו סעי' א') דכתב הרמ"א דחלב עכו"ם שנאסרה גם אם יעשה הישראל אח"כ מטאה ממנה נשארת באיסורה, והכי נמי כן אף שנעשה מנוזל וראוי לשתיה דבר יבש ואבק מ"מ האיסור שבו להיכן אזיל אם לא שנימא שאין ראוי לאכילה כשהוא אבק אבל חזינן שמערבים האבק-חלב באבק-קאוי ובתוכם צוקער וכך אוכלים אותו. וכן אין לומר שזה האבק-חלב הוא בכלל מטאה וכמו שהמטאה מותר מן הדין כשהנוי בעצמו עשאה מפני שחלב טמא אינה נקפה וה"נ האבק כיון שנקפה ונעשה נוש מסתמא לא נעשה מחלב טמא זה אינו דחול"ל אמרו שחלב טמא אינה נקפה היינו מעצמו אבל ע"י פעולה אפשר שנקפה והכא ע"י פעולה נתהפך לאבק ולא ע"י עצמו. ולכן נראה שהוא עוד בכלל חלב גוי, ולכאורה אפשר להביא ראיה דבנתייבש אין איסור חלב גוי, דו"ל הב"י (יו"ד סי' קיג) השיב ר"ת על החמאה דהיכא דאיכא למיחוש לתערובת נסיובי דחלבא בד' ימים מתייבש ואז שריא עכ"ל. והרי לך דאם כבר נתייבש אין איסור חלב גוי אבל אין כל כך ראיה דיש לומר דדוקא בנסיובא דחלבא דאם נתייבש לא נשאר שם חלב כלום אלא חמאה אבל לא בחלב דבלא"ה איכא חילוק בין נסיובא דחלבא לחלב ממש כמו שהובא בדרכי תשובה (סי' קטו ס"ק ל"ט) והבאתי מזה לקמן (ס"ק יב) וממילא קשה לי על הכרם שלמה (סי' קיג) שכתב שם בזה"ל, כתב הב"י דחמאה של נכרי צריך שיעמידנה ר' ימים ואז אם יש בו צחצוחי חלב כבר נתייבש ולית לן בה ע"כ. ובאמת לא כתב הב"י רק בנסיובא דחלבא ולא בחלב ממש. וצ"ע.

(ט) גבינות עכו"ם עי' ס"ק הקודם. ועי' ברמ"א (סי' קטו סעי' ב') ובש"ך (שם ס"ק כ"א) דאם אנו יודעים שדעת העכו"ם לעשות מהחלב גבינה מותר להישראל לעשות ממנה גבינות ולא חיישינן שמא עירב דבר טמא דהא חלב טמא אינה נקפה וכתב עוד הש"ך (שם ס"ק כג) דדוקא אם קונה לפי סכום הגבינות דמאחר דחלב טמא אינה נקפה אינו מערב בו דבר טמא אבל אם קונה החלב במדה אסור דיש לחוש

ועשיית הגבינות י). אם הגבינות בשעת עשייתן הן של ישראל מותרות, אבל אם הן בשעת עשייתן של עובד כוכבים אסורות א(22).

שערים מצויינים בהלכה

שמא עירב בו דבר טמא ועי' בשו"ת אבני נזר (ח"א סי' קא) ברבר בית חרשת של נבינות הנעשה מחלב שקונים מגוים ואין ישראל רואה החליכה העלה שם רג"כ אסורים כיון שקונים לפי מרת החלב יש לחשוש שיערב הגוי חלב טמא ואין היתר רק אם קונים לפי משקל הגבינות שיעשו מהם אז יש להתיר דכיון דחלב טמא אינו מעמיד אינו מרויח ממה שיערב בה חלב טמא. ובשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' לו) העלה דגם אם מוכר לפי המדה אלא שיש חווה (קאנטראקט) דאם יזיף החלב יענש בעונש כסף וראי מירתת הגוי לזיף שאפשר לעמוד עליו ע"י אומן (כעמיסער).

י) ועשיית הגבינות עי' בשו"ת עצי הלכנון (סי' מנ) בנרון האבק רק (קעזלאכפולווער) שמגבנים על ידו הגבינות והאבק זה בא מעור סיבות נבלות וטריפות מכאן שם מתחלה אופן עשיית האבק שנעשה באופן כזה מתחלה מנקים היטב קיבת הענל ואחרי שמנפחים אותה כשלאחופית מניחים אותה להתייבש עד העשותה כעץ ואח"כ נחתך לקרטין ונותנים מהם משקל מאה גראמס תוך ליטרא אחת מים ומערכים בתוכה חמשים גראמס מלח וארבעים גראמס חומצה-הבארית ובמצב כזה משהים את התערובת משך חמשה ימים ואח"כ מסננים במסננת עבה ומוסיפים עוד מים הבלולים עם מלח וחומצה-בארית ואח"כ מהפכים את הבלול הזה בעזרת אמצעים חימיים לחומר-מקשה הנטחן לאבק רק וכף קטנונית מאד מלא עם האבק כחו לגבן מאה ליטרות חלב. והביא שם דברי הרמ"א (סי' פו סעי' י') שכתב עור הקיבה שמולחין ומייבשין אותו כעץ וממלאין אותו חלב מותר ואף שהנודע ביהודה (סי' כו) כתב דבשאר איסורים צריך שהעור יתייבש כ"כ עד שיפסל מאכילת כלב מ"מ רוב פוסקים לא סבירא להו כן ועור שמי השריה הם פגומים מצד הרבה המלח ומצד החומצה-בארית שמטבעה אינה ראויה לשום אכילה ונפסלים גם מאכילת כלב על כן אפוי' להש"ך (שם ס"ק לג) שכתב דדוקא בדיעבד מותר זה דוקא אם נפסל מאכילת אדם והכא שנפסל גם מאכילת כלב מותר גם לכתחלה. והאריך כזה עיי"ש. ועי' בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ג סי' כג) דן שם נמי בענין האבק הנ"ל ונקרא „רענעט" והעלה שם להתיר ומסורו מהרמ"א הנ"ל ועתה מצאתי בפירוש בערוך השלחן (יו"ד סי' פו סעי' מג) שכתב כזה"ל „ואצלנו עושים הגבינות ע"י עור הקיבה שנתייבש עד אשר רק לעפר עם עור דברים כידוע" וכן הגרי"א הנקין דן בזה והעלה להתיר (עי' בעדות לישראל מדור ההלכה) ולכתחילה בודאי ראוי לקנות דוקא רענעט כשרה.

טו החמאה יב) תליא במנהג המקומות. יש מקומות שאין אוכלין חמאה של עובד-כוכבים ויש מקומות שאוכלין אותה. ומי שהולך ממקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלין אותה, אף-על-פי שדעתו לחזור למקומו אוכל שם עמהם. וההולך ממקום שאוכלין אותה, למקום שאין אוכלין אותה אסור לאכלה שם²³). כעת נשמע שמזייפין את החמאה בשומן חזיר על-כן שומר נפשו ירחק²⁴).

לט. דין מי שרוצה לאכול או לשתות קודם הסעודה ובו ג' סעיפים.

א הרוצה לאכול קודם נטילת-ידיב דברים שיאכל ממינים אלו גם בתוך הסעודה, בין שהם דברים שצריכין לברך עליהם תוך הסעודה, כגון פירות, בין שהם דברים שאין צריכין לברך עליהם תוך הסעודה, כגון מיני לפתן ומיני קטניות „וערד-עפעל“, וכן אם רוצה לשתות איזה משקה (חוץ מן היין), קודם נטילת-ידיים, וגם בתוך הסעודה ישתה, יש כזה מחלוקת הפוסקים אם הדברים שאכל או שתה קודם נטילת-ידיים, נפטרים בכרכת-המוון, כמו שנפטרים אלו שאכל בתוך הסעודה, או שאלו

שערים מצויינים בהלכה

(יא) של עכו"ם אסורות כ"כ הש"ך (סי' קטו ס"ק כ) אכל בפת"ש (שם ס"ק ו') הביא משו"ת נורע ביהודה (תנינא או"ח סי' לו) ראם ראה החליבה ועשיית הגבינות לעולם מותר אף שהן של עכו"ם וכתב שכן פשט המנהג, ובזמנינו יש מקילין ויש מחמירין ועי' בפר"ח (סי' קטו ס"ק טו) דאף לרעת הש"ך שאוסר אם הם גבינות עכו"ם אפי' כשראה הישראל החליכה והגבינה אכל כשהישראל הוא שותף עמו אף שאין לישראל רק חלק אחד מותר משום רגבינות גוים אסרו וזו לא נכנסה תחת הגזירה.

יב) החמאה עי' ברכי תשובה (סי' קטו ס"ק לט) שרן שם ברכר הנסיונא דחלבא (סמעטענע-קרים) אי הוי בכלל חלב או חמאה והביא שני רעות כזה ריש אומרים דהוא בכלל חמאה ותלוי במנהג ויש אומרים דהוא בכלל חלב וסיים כן לרינא ועי' בדרב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים רצא) שכתב בפירושו דהוא בכלל חלב וכן בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קסד) העלה כן לרינא אלא רעתו נראה שיש לנסות ע"י אומן (כעמיסער) ואומן כזה בודאי לא מרע אומנתיה.

שאכלן קודם נטילת-ידיים אינן נפטרים בכרכת-המזון. ולכן יש למנוע מזה ולא יאכל ולא ישתה מהם רק קודם הסעודה, ויברך ברכה אחרונה, ולא יאכל ולא ישתה מהם בתוך הסעודה. ואם לא בירך תחלה ברכה אחרונה, יברך בתוך הסעודה או אפילו לאחר המזון. ואם אכל או שתה ממינים אלו גם בתוך הסעודה, יהדר אחר ברכת המזון לאכול או לשתות איזה דבר, ולברך ברכה אחרונה, לפטור גם מה שאכל או שתה קודם נטילת-ידיים⁽¹⁾.

ב אם רוצה לשתות יין קודם נטילת-ידיים, אפילו לא ישתה יין בתוך הסעודה, מכל-מקום יש-אומרים כיון דהיין בא לפתוח בני המעיים, ולהמשיך תאות האכילה, אם-כן הוא בכלל הסעודה ונפטר בכרכת-המזון (א) ויש-אומרים דאפילו אם שותה יין גם בתוך הסעודה מכל-מקום אין היין שלפני המזון נפטר בכרכת-המזון. ולכן יש למנוע מלשתות קודם נטילת-ידיים, אלא אם-כן ישתה כוס יין גם לאחר ברכת-המזון, שיברך אחריו על הגפן, ויפטור גם מה ששתה קודם נטילת-ידיים. ואם רוצה לשתות יין-שרף קודם הסעודה, בין שישתה גם בתוך הסעודה, בין לא ישתה, יזהר שלא לשתות קודם הסעודה רק פחות מכזית. אבל אם שתה כזית או יותר, נפל לידי ספק ברכה אחרונה⁽²⁾.

ג אם רוצה לאכול קודם נטילת-ידיים מיני מזונות, כגון „האניג קובען“, „איער קובען“ וכדומה, שברכה אחרונה שלהם היא על המחיה. בין שיאכל מהם גם בתוך הסעודה, בין שלא יאכל מהם בתוך הסעודה, מכל-מקום הם נפטרים בכרכת-המזון (כי ברכת המזון פוטרת ברכת על המחיה) ובלבד שלא יפסיק הרבה בין אכילה זו לנטילת-ידיים. אבל אם צריך להפסיק הרבה, צריך לברך תחלה על ברכת המחיה על מה שאכל, ואפילו יאכל ממינים אלו גם בתוך הסעודה⁽³⁾.

שערים מצויינים בחלכה

(א) ונפטר בכרכת המזון ואפ"ה בברכה ראשונה אין ברכת המוציא פוטרתו וצריך לברך על היין והטעם עי' בערוך השלחן (סי' קעד סעי' א') דברכת המזון דאורייתא משא"כ ברכת המוציא לכן אין כח לפטרו שהיין חשוב שבכמה מקומות מברכין אעפ"י שאין צריך לשתיה.

לט (1) או"ח סימן קע"ד סעיף ה'. (3) ח"א כלל מ"א ועיין ש"ע התניא (2) שם במג"א ומחה"ש סקי"ד ועיין סימן קס"ח סעיף ה'.
בש"ע התניא.

מ. הלכות נטילת ידים לסעודה. ובו כ"א סעיפים

א הרוצה לאכול פת שמכריז עליו המוציא, צריך ליטול ידיו מקודם. אם הפת גדול כביצה מברך על הנטילה, ובפחות מזה אין מברכין על הנטילה⁽¹⁾.

ב נטילת-ידיים צריך להיות דוקא מן הכלי, וצריך שיהיה הכלי שלם בלי שום נקב או סדק מפולש^(א), וגם למעלה יהיה שוה בלי שום חריץ או בלימה. ואותן קנקנים שיש להם כמין מרוב בולט כגובה לשפת הכלי, שיוצקין ממנו דרך שם, אין נוטלין ממנו לידים דרך שם, כי שם אין לו דין כלי כיון שאינו מחזיק שם משקים, אלא צריכין ליטול דרך שפת הכלי מקום שמחזיק משקין⁽²⁾.

ג כלי שאינו יכול לעמוד אלא על ידי סמיכה, אם מתחילתו נעשה כך להשתמש בו על ידי סמיכה יש לו דין כלי, אבל אם לא נעשה להשתמש בו כך, כגון כיסוי כלי אין נוטלין ממנו. ויש בזה כמה חילוקי דינים בשלחן ערוך⁽³⁾.

ד שיעור המים קשה לשער בצמצום, וצריכין לשפוך על כל יד מים בשפע, דאמר רב חסדא⁽⁴⁾ משאי מלא חפני מיא ויהבי לי מלא חפני טיבותא. ונוטלין תחלה יד ימין ואחר-כך יד שמאל⁽⁵⁾, ויבאו המים על כל היד, דהיינו עד הקנה של זרוע⁽⁶⁾ ולא ישאר מקום בלי מים, ועל כן יפריד קצת האצבעות, ויגביהם קצת כלפי מעלה, בכדי שיגיעו המים בכל אורך האצבעות ובראשן וברחבן סביב⁽⁷⁾, ויבאו המים

שערים מצוינים בהלכה

א) בלי שום נקב או סדק מפולש עי' בטו"ז (סי' קנ"ט ס"ק א')
 רבנסרק נ"כ לא פסיל אלא אם יוצא דרך הסדק טיף אחר טיף, ועי' במשנה ברורה (שם ס"ק יא) שהביא מתוספתא (סוף כלים) דבכלי זכוכית אפי' אם הסדק רק מאד שאינו מוציא כלום אם אין הכלי יכול לקבל החמין כצונן אין ליטול בו, ובביאור הלכה שם מצדד לומר דהא דמשערין בחמין היינו דוקא שתשמישו בחמין, וסיים בצ"ע, ועי' בשו"ת חלק לוי (סי' סא) נשאל נ"כ בזה והביא ראיה מלשון הרמב"ם (כלים פי"ב הי"ד) שיש לחלק בין תשמישו בחמין או לא עיי"ש.

- ב) 1) או"ח סימן קנ"ה סעיף א' ב'. 5) כדלעיל סימן ב' סעיף ב'.
 2) סימן קנ"ט סעיף א' ומג"א סק"ד. 6) סימן קס"א סעיף ד'.
 3) שם סעיף ג' ה'. 7) באה"ט סימן קס"ב סק"א.
 4) שבת ט"ב:.

בשפיכה אחת, ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר ב) ואין המים יורדין בכת-אחת⁸). ונכון לשפוך על כל יד שתי פעמים⁹).

ה לאחר שנמל שתי ידיו, ישפשפן ביחד ויגביהן נגד ראשו¹⁰). כמו שאמר הכתוב¹¹) שאו ידיכם וגו' וקודם שמנגבן יברך ג) אשר קדשנו במצותיו וצונו על נמילת-ידיים (ואף-על-גב דכל המצות מברך עליהם קודם עשייתן¹²). מכל מקום בנמילת-ידיים, כיון שלפעמים אין ידיו נקיות קודם הנמילה, לכן תקנו בכל נמילת-ידיים לברך אחר הנמילה. ועוד דגם ניגוב הידים הוא מן המצוה) ומי שנוהג לשפוך על כל יד שתי פעמים ישפוך תחלה על כל יד פעם אחת וישפשפן ויברך, ואחר-ישפוך פעם שנית על כל יד¹³). ויזהר לנגב ידיו יפה, ולא ינגבן בחלוקו משום דקשה לשכחה¹⁴).

ו אם לאחר ששפך המים על ידו אחת, נגע שם בידו השניה, או אם אדם אחר נגע שם, אזי נמטאו המים שעל ידו, וצריך לנגבן וליטול פעם שנית, אך אם אירע לו כן לאחר שכבר בירך לא יברך שנית¹⁵).

ז מי שאין לו כלי, יכול למבול ידיו בנהר¹⁶) או במקוה הכשרה למבילת נשים, או כמעין אפילו אין בו ארבעים סאה רק שמתכנסים בו ידיו בפעם אחת, ומברך גם-כן על נמילת-ידיים¹⁷). ובשעת הדחק יכול

שערים מצויינים בהלכה

ב) מכלי שפיו צר כך כתב המנ"א (סי' קסב ס"ק ה') אבל הטו"ז (שם ס"ק ה') כתב דאם אין פוסס מלזוב אעפ"י שאינו זב בפעם אחת על כל היר מותר. ועי' בשו"ת חלק לוי (סי' סב) שהביא עור מכמה אחרונים כדעת הטו"ז והעלה דבשעת הדחק כשהוא על הרך יש על מי לסמוך. עיי"ש.
ג) וקודם שמנגבן יברך עי' כרמ"א (סי' קנח סעי' יא) דאם שכח לברך ער אחר ניגוב מברך אח"כ והטו"ז (שם ס"ק יב) כתב דאחר הניגוב לא יברך והמנ"א (שם ס"ק טז) כתב כהרמ"א דמברך אלא אחר ברכת המוציא לא יברך. ובמשנה ברורה (שם ס"ק מד) כתב שאין הלכה כהטו"ז. עיי"ש.

8	מג"א שם סק"ה.	כך אלא תמיד מברכין קודם הניגוב.
9	שם סעיף ב.	שם סעיף י"ב ובמג"א.
10	שם סעיף א' וח"א כלל מ' סעיף ד.	14) סימן קס"ב סעיף ד.
11	תהלים קל"ד ב.	15) ועיין לקמן סימן קס"ב סעיף י"ב
12	כדלעיל סימן ט' סעיף ח.	16) דין הגהרות.
13	סימן קנ"ח סעיף י"א, ולא נהגו	17) סימן קנ"ט סעיף י"ד י"ט ואתרוגים.

למבול ידיו בשלג, אם יש על פני הארץ הרבה כמו שיעור מקוה⁽¹⁸⁾.
 ואם צריך ליטול ידיו מתוך „פלומף“^(ד) יניח ידו אחת סמוך לארץ,
 ובידו השניה ימשוך להביא עליו את המים, ואחר כך יחליף ידיו או
 שחברו ימשוך לו. אבל אם הידים גבוהות מן הארץ לא עלתה לו נטילה⁽¹⁹⁾.
 פ מים שנשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת איזה דבר
 שנפל לתוכן פסולין לנטילת ידים, אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים.
 מים שנעשה בהם מלאכה, כגון שהודחו בהם כלים או ששרו בהם ירקות
 או שנתנו בהם כלים עם משקים לצננן, או שמדד בהן מדות גם-כן
 פסולין. ויש פוסלין גם מים שנמאסו, כגון ששתה מהם כלב או חזיר
 וכדומה, משום דנעשו כשופכין ויש לחוש לדבריהם⁽²⁰⁾.
 מי שלא נטל ידיו ונגע במים לא נטמאו המים, ולכן היוצא
 מכית-הכסא יכול לשאוב מים בחפניו מן החבית לרחוץ ידיו, והנשארים
 כשרים לנטילת-ידים, אבל אם שכשך ידיו בתוך החבית לנקותן, ואפילו
 טבל בו רק אצבעו הקטנה לנקות, נפסלו כל המים מפני שנעשה בהם
 מלאכה⁽²¹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(ד) ליטול ידיו מתוך פלומף הטעם שצריך להניח ידיו סמוך לארץ
 משום דכפלומף אין שם בלי בלל ורק בתורת טבילה באין עלה ולכן אם
 הידים סמוך לארץ הוי כטובל כמעין עצמו אבל אם יחזיק ידיו גבוהות
 מן הארץ הוי כטובל בכיפין ולא מהני (מ"ב סי' קנט ס"ק מז).
 ואי מותר ליטול ידיו מן הכרזא שבכותלי הבית שהמים באים מהמבונת
 נהלת מים (קראן), הנה בתורת נטילה בודאי לא מהני שאין שם בלי
 במש"ב חמנ"א (סי' קנט ס"ק ד') דצנור לא מקרי בלי אלא שיש לרונן אי
 מהני בתורת טבילה, ובטבילה בעי לכתחלה שיהיה מ' סאה במש"ב הרמ"א
 (סי' קנט סעי' יד) ובדיעבד או בשעהר"ח די שמתכסין ידיו בכת אחת
 (עי' שם בש"ע) וגם בעי מים בשרים ולא שאובים אלא אם הוא שאובים
 שהמשיכו כולה ג"ב בשר במש"ב בש"ע (שם סעי' טז) ובל החששות
 שנאמרו במים שהעיר מספקת לתושביה ע"י מבונת נהלת מים לא שייך
 באן דהא להראב"ד המובא בש"ע שם גם שאובין בשר כשהובא כרקע,
 ובשאיבה שהמשיכו כולה לכו"ע בשרה ולכן המהלך בדרך או בשהוא
 במקום שאין לו בלי יכול להניח ידיו על המזחילה (סינק) שהיא מחוברת
 לקרקע ונעשה לשם קרקע והמים שבאים לשם מסהרים הידים בתורת

(18) סימן ק"ס סעיף י"ב ובמג"א שם, (20) סימן ק"ס סעיף א' ב' ד' וע"י מג"א.

ועיין סו"ז סימן קנ"ט סק"כ. (21) שם סעיף י"א.

(19) דרך החיים.

י' מים מלוחים ה), סרוחים ומרים או עכורים, אם אין ראוין לשתית כלב פסולים לנטילת ידים⁽²²⁾.

יא' קודם הנטילה צריכין להשגיח על הידים שיהיו נקיות בלי שום חציצה. ומי שצפרני אצבעותיו גדולות, צריך לדקדק לנקותן שלא יהא בתחתיהן מים וצואה, משום דהוי חציצה, וכן צריך להסיר הטבעת שלא יהיה חציצה⁽²³⁾.

יב' מי שידיו צבועות, אם אין שם ממשות הצבע כי אם חזותא בעלמא לא הוי חציצה אבל אם יש עליהם ממשות הצבע, אפילו רק מעט הוי חציצה. אך אם הוא אומן בכך דהיינו שהוא צובע, וכן מי שהוא טבח וידיו מלוכלכות מדם, או שהוא סופר ואצבעותיו מלוכלכות מדיו, והוא רגיל בכך, וכל בעלי אומנות זאת אין מקפידין בכך, לא הוי חציצה אלא אם כן הוא ברוב היד. וכן מי שיש לו מכה על ידו ועליה רפיה שמצמער להסירה, לא הוי חציצה. ועיין עוד מסימן קס"א דיני חציצה בטבילת נשים והוא הדין לנטילת-ידיים⁽²⁴⁾.

יג' המים צריכין שיבאו על הידים מכה גברא, אבל אם המים באים מאליהם לא הוי נטילה. וחכית שיש בו ברזא והסיר את הברזא, אוי המים הבאים בכח הראשון, דהיינו קלוח הראשון לכדו נחשב מכה

שערים מצויינים בחלכה

טבילה ומצאתי בספר טהרת מים (סי' נט) שרן כבר על זה והעלה שם דצריך שיהיה המים באים מתחלה להמזחילה (סינק) ואחר שיהיה שם כבר מים כ"כ ער שיתכסו ידיו יניח ידיו לשם, ומכאן רבריו עפ"י המערני יו"ט (חולין קז רא"ש סי' יג אות מ') אבל מהמשנה ברורה (שם ס"ק מ"ז) לא משמע כן. ובנוסף הברכה עי' בש"ע וברמ"א (סי' קנט סעי' כ')

דיכול לברך ענט"י או טבילת ידים או שטיפת ידים.
ה) מים מלוחים ומי הים עי' במג"א (סי' קס ס"ק יב) אם הרתיחו אותן חזרו ראויין לשתית כלב וכשרין לנטילה ולטבילה מותרין בכל ענין (מ"ב שם ס"ק לח). ובשלג מותר בשעהר"ח לטבול ידיו בו אפי' אינו מפורש כיון דנטילת ידים דרבנן, אבל צריך להיות מ' סאה מחובר ביחד (מג"א שם ס"ק טז).

וחמי טבריה ושאר מעינות החמין עי' בש"ע (שם סעי' זח) רבחמי טבריה אין נוטלין מהן ידים אבל טובלין בהן מפני שאין ראויין לשתית הכלב ובשאר מעינות אם הם ראויין לשתית הכלב נוטלין מהן לידים.

(24) סימן קס"א סעיף ב' ובאחרונים שם.

(22) שם סעיף ט'.
(23)

(23) סימן קס"א סעיף א' ב.

גברא, אבל המים הבאים אחר-כך אינם נחשבים מכה גברא, אלא כאלו באו מאליהם. ולכן מי שהוא רוצה ליטול את ידיו דרך הברזא, צריך לידע שבקילוח הראשון נתכסה כל היד, ויסתום את הברזא ויחזור ויפתחהו לשפיכה שניה, ומי שאינו יודע לשער אין לו ליטול ידיו בדרך זה. ומכל-שכן שאין ליטול ידיו מן הכיור שיש לו ברזא קמן וקילוח הוא דק⁽²⁵⁾.

יד אסור לאכול בלא נטילה, אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה. ואם הוא בדרך ואין לו מים, אם יודע כי בעוד דרך ד' מילין (ו) לפניו או מיל לאחוריו ימצא מים, מחוייב ללכת לפניו ד' מילין או לחזור לאחוריו מיל ליטול ידיו לאכילה, אבל אם גם שמה לא ימצא מים, או שהוא עם חבורה ומתירא להפרד מהם, וכן מי שיש לו אונם שאינו יכול ליטול ידיו, יכרוך ידיו במפה או ילבש בתי-ידיים (האנדרשוה) ויאכל כך⁽²⁶⁾.

טו העושה צרכיו קודם אכילה (ו), שהוא צריך ליטול ידיו לברכת אשר יצר, וגם צריך ליטול ידיו לסעודה יש בזה כמה ספיקות. על כן הנכון שיטול תחילה ידיו שלא כדין נטילת-ידיים לסעודה, דהיינו שישפוך רק מעט מים לחפנו אחת, וישפשף שתי ידיו במים אלו וינגבן היטב ויברך אשר יצר, ואחר-כך יטול ידיו כדין נטילת-ידיים לסעודה ויברך על נטילת-ידיים⁽²⁷⁾.

טז מי שבאמצע סעודה נגע בגופו במקומות המכוסים, או שחיכך בראשו או שהשתין מים, צריך ליטול ידיו פעם שנית אבל לא יברך עליהם. וכן אפילו אם עשה צרכיו ונוטל ידיו באמצע הסעודה, אינו צריך לברך על נטילת-ידיים⁽²⁸⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(ו) דרך ד' מילין וכשהוא נוסע בגמלא פרחא ונתיבות הברזל אין חושבין לפי אורך הדרך אלא לפי חשבון הזמן של הילוך ד' מילין לאדם בינוני שהוא שיעור ע"ב מינוטין ורוקא כשהוא רעב הרבה (ביאור הלכה סי' קסנ סעי' א').

(ז) העושה צרכיו קודם אכילה ובמשנה ברורה (סי' קסא ס"ק ב') מצדד נם שיכול לברך מתחלה „על נטילת ידיים" ואח"כ „אשר יצר" ויש לסמוך על זה ברעבר שבכר נטל נטילה אחת כדין או אפי' לכתחלה שיש לו רוחק במים. וזה מצאתי בספר הפרדס לרש"י (סי' סד) שאלו

(25) סימן קנ"ט סעיף ט' ומג"א סימן 28) סימן קס"ד סעיף ב', סו"ז בשם

(26) סימן קס"ג סעיף א' רש"ל וכן גוהנין.

(27) סימן קס"ה סעיף א' ובמג"א.

יז האוכל דבר שטבולו במשקה, או שבאה משקה על המאכל ועדיין הוא לח מן המשקה, אף-על-פי שהוא אינו נוגע במקום המשקה מכל-מקום צריך ליטול ידיו תחלה, רק לא יברך על נטילת ידים. והרבה מקילין בדבר זה, אבל כל ירא שמים יש לו להחמיר על עצמו (29).

יח משקים לענין זה המה שבעה, ואלו הן: יין וכן חומץ מיון, דבש דבורים, שמן זית, חלב, ובכלל זה גם מי-חלב, מל, דם של בהמה חיה ועוף (והיינו כשאוכלין לרפואה) מים, ומימנם י"ד שח"ט ד"ם. אבל שאר מי פירות אפילו במקום שרגילין לעשות משקים לשתיה מסחיטת איזה פירות, אין להם דין משקה לענין זה (30).

יט פירות שמרוקחין בצוקר אין צריכין נטילת-ידים כי הצוקר לא הוא משקה, ונס הלחלוחית שיצא מן הפירות לא הוא משקה שהוא מי פירות, אבל אם מרוקחין בדבש, אם נקרב הדבש היטב אזי יצא מכלל משקה ונעשה אוכל ואין צריך נטילת-ידים, אבל אם לא נקשרו היטב אלא נתעבו מעט ועדיין הם נגרים צריכים נטילת-ידים. וכן חמאה שהיא בכלל החלב, אם היא קרושה אינה משקה רק אוכל, אבל אם היא נימוחה הרי היא משקה (31).

כ דברים שדרכן לאכלן בלא כף ומזלג, אפילו הוא אוכל על ידי כף או מזלג צריך נטילת-ידים, אבל דבר שאין דרכו לאכול רק על-ידי כף, כגון לביבות וכיוצא בהן, וכן פירות מרוקחין בדבש במקום שאין דרכן לאכלן רק על-ידי כף (ה) או מזלג אין צריך נטילת-ידים (32).

כא כל שנעשה ממים הוא בכלל מים (כי המים אף-על-פי שנקרשו

שערים מצויינים בהלכה

תלמידים לרבנו שלמה הנפנה ונוטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחת לאכילה או לאמר להם אף אני כך שאלתי את רבנו יעקב בר' יקיר ואמר צריך לחזור וליטול ולברך על הראשונה „אשר יצר" ועל שניה „על נטילת ידים" אבל סבירא לי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן וראיה לדבר מהא רב עכ"ל. כוונתו דאמר רב נוטל ארם ידיו שחרית ומתנה על כל היום (חולין קו).

ה) שאין דרכן לאכלן רק ע"י כף כ"כ הטו"ז (סי' קנח ס"ט ט') ועי' בשו"ת נחלת בנימין (או"ח סי' מד) דמה"ט מי שאוכל פת הבאה בכיסנין פתיתים קטנים בתוך קאפה אין צריך נטילה כיון דדרכן לאכול ע"י כף ולא עביד דיגע במשקין או בפתיתים.

(29) סימן קנ"ח סעי' ד', ועי' באה"ט סק"א. (31) שם בטו"ז ומג"א, ועיין ח"א.

(30) שם ובאה"ט בשם מסה יוסף. (32) ש"ע התניא ודה"ח.

לא יצא מכלל משקה) ולכן הטובל צנון וכדומה כמלח זה צריך נטילת-ימים³³). יין שרף שנעשה מתבואה ומן מפירות אינו משקה לענין זה, דלא הווי רק זיעה מן התבואה ומן הפירות, ואף-על-פי שיש גם מים ומזוג גם-כן במים מכל-מקום הם המיעוט, ולכן הטובל בו איזה דבר ואוכלו אין צריך נטילת-ימים. אבל יין-שרף שנעשה מן החרצנים והזגים או מן השמרים של יין, נראה דהוי משקה³⁴).

מא. הלכות בציעת הפת וברכת המוציא. ובו י' מעיפים.

א על לחם גמור א) שהוא מחמשת מיני דגן מברכין לפניו המוציא ולאחריו ברכת-המזון¹.)

ב יש לזהר שלא להפסיק בין נטילת-ימים להמוציא, אבל מותר לענות אמין על איזה ברכה שהוא שומע. ושהיה כדי הילוך כ"ב אמה, או מכית לבית אפילו הילוך מעט, וכן אם דיבר מה שאינו לצרכי הסעודה מקרי הפסק, ובדיעבד אם הפסיק לית לן בה, ובלכד שלא עשה איזה מעשים בנתיים, או שהפליג בדברים דאז הוי היסח וצריך נטילה שנית²).

ג כוצע כפת במקום המוכחר שבו מפני כבוד הברכה, והמוכחר הוא מקום הקשה, ששם נאפה היטב, והוא המקום שכנגד המתבקע, כי במקום שמתחיל לאפות, נדחק העיסה עד שמתבקע הצד שכנגדו, אך זקן שקשה לו לאכול פת קשה, יבצע במקום הרך. ומהיות כי אין להפסיק בשהיית החיתוך ב) בין ברכת המוציא לאכילה, על-כן חותך מעט מביב

שערים מצויינים בהלכה

א) על לחם גמור עי' בחיי אדם (כלל נא סעי' יז) באם עשה לחם מחטים שגדלו בעצין שאינו נקוב אינו מברך „המוציא" אלא בורא מיני מזונות דאינו נקרא ארץ וציון להירושלמי (כלאים פ"ז ה"ו) ומכל מקום מברך עליו ברכת המזון עיי"ש. ובשרי חמר (כללים מערכת כ"ף סי' ס') מפלפל בזה הירושלמי והוכיח משם דאדרבה דמשמע משם דמברך המוציא והעלה כן להלכה והביא שעוד מחבר גדול אחר העלה כן ועי' ברמב"ם (ברכות פ"ג הי"א).

ב) כי אין להפסיק בשהיית החיתוך ואם היא גלוסקא קטנה

מא 1) סימן קס"ח, וסימן ר"ה.

2) סימן קס"ו ועיין פמ"ג שם.

33) דרך החיים.

34) שם ופמ"ג.

הפת כעין טבעת בענין שאם יאחז בפרוסה יעלה כל הככר עמו, שאם-לא-יכן חשיב כפרוסה ואנן בעינין שיברך ברכת המוציא בעוד שהפת שלם, ויניחה מחוברת לפת ויברך ברכת המוציא ואחר שסיים הברכה יפרידנה כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם, וכן כשבוצע מככר שאינו שלם, לא יחתוך לגמרי קודם הברכה, כדי שתהא בשעת הברכה יתר גדול, ובשבת לא יחתוך כלל בככר עד אחר הברכה, כדי שיהיו הככרות שלמים ממש וגם בחול אם הוא עוגה דקה, יברך קודם הכציעה כיון שאין שהיה בשבירה⁽³⁾.

ד לא יבצע פרוסה קטנה, מפני שנראה כצר-עין, ולא פרוסה יותר מכביצה לפי שנראה כרעבתן. ודוקה כשאוכל לבדו, אבל אם אוכל עם הרבה בני-אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית, מותר לבצוע כפי מה שצריך לו, ובשבת אפילו אם אוכל לבדו מותר לבצוע כפי מה שצריך לכל הסעודה מפני כבוד השבת, להראות חביבת סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה⁽⁴⁾. יש לאכול את הפרוסה שבצע עליה קודם שיאכל פת אחר, והוא משום חכוב מצוה כיון שבירך עליה. וטוב ליוהר שלא יתן ממנה לנכרי או לכהמה ועוף⁽⁵⁾.

ה קודם שיברך יתן שתי ידיו על הפת, שיש בהן עשר אצבעות כנגד עשר מצות התלויות בפת: לא תחרוש בשור וחמור, כלאים, לקט, שכחה, פאה, לא תחוסם, תרומה, מעשר-ראשון, מעשר-שני, חלה. ולכן יש עשר תיבות בכרכת המוציא, ועשר תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו, ועשר תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה, ועשר תיבות בפסוק ויתן לך. וכשיאמר את השם יגביה את הלחם, ובשבת יגביה שתיהן ויברך בכוונה⁽⁶⁾, וידקדק להוציא היטב את הה"א של המוציא⁽⁷⁾, ויתן ריוח קצת בין תיבת „לחם” לתיבת „מן” שלא להבליע את המ"ם⁽⁸⁾. ולאחר הברכה יאכל מיד, כי אסור להפסיק בין הברכה לתחלת האכילה אפילו לעניית אמן, ויש לאכול כזית בלי הפסק⁽⁹⁾.

שערים מצויינים בחלכה

שארין שהייה בשבירתה וחתיכתה אין צריך לחתוך בה קודם הברכה (ביאור הלכה סי' קסז סעי' א').

3	סימן קס"ז סעיף א.	7	באה"ס שם סק"ד.
4	שם וסימן רע"ד סעיף ב.	8	שם סעיף ב.
5	שם סעיף כ' ומג"א.	9	שם סעיף ג.
6	שם סעיף ד' ומג"א סק"י.		

ו מצוה להביא על השלחן מלח ג) קודם שיבצע, ויטבול פרוסת המוציא במלח לפי שהשלחן דומה למזבח והאכילה לקרבן, ונאמר (10) על כל קרבנך תקריב מלח. ולפי שהשלחן דומה למזבח, טוב לזוהר שלא להרוג עליו כנה (11).

ז אם מחלק פרוסת המוציא להמסוכין, לא יורקן דאסור לזרוק את הפת, וגם לא יתננה לתוך ידו אלא יניחנה לפניו (12).

ח מצוה לבצוע על הפת החשובה יותר, ולכן אם יש לפניו חתיכה פת ופת שלמה, ודעתו לאכול תוך הכעודה משתיהן, ושתייהן ממין אחד אף-על-פי שהפת השלמה היא קטנה יותר מן החתיכה, וגם אינה נקיה כמו החתיכה מכל-מקום יבצע על השלמה שהיא חשובה יותר. אבל אם אינן ממין אחד אלא שהשלמה ממין גרוע, כגון שהשלמה היא פת כוסמין והחתיכה היא פת חטים, אפילו היא קטנה מברך על של חטים. ואם השלמה היא של שעורים אף-על-פי שהיא גרועה מחטין, מכל-מקום כיון שגם שעורה נזכר בפירוש שבפסוק, וגם היא שלמה לכן ירא שמים יחלוק כבוד גם לזה של שעורים ושלמה. כיצד עושה, מניח את החתיכה תחת השלמה ובוצע משתייהן יחד, אם שתייהן שלמות או שתייהן חתיכות ושתייהן ממין אחד, יברך על הנקיה יותר, ואם שתייהן שוות בנקיות וברך על היותר גדולה (13).

ט אם יש לפניו פת ישראל ופת עובד-כוכבים ואינו נוהר מפת עובד-כוכבים, אם שתייהן שלמות או שתייהן פרוסות וגם שוות בגדולות והן ממין אחד, יברך על פת ישראל. ואם זה של ישראל אינה נקיה כמו של עובד-כוכבים אלא שהובא בשביל אורח, יש לסלקה מן השלחן עד לאחר ברכת המוציא (14).

שערים מצויינים בהלכה

ג) להביא על השלחן מלח ובאין לו מלח מקיים המצוה גם בצוקער כמש"כ בהלכות קטנות (סי' ריח) דשרו למלוח הקרבנות בצוקער וכ"כ בעקרי הר"ט (או"ח סי' יד אות לו) דהצוקער נרוץ כמלח לענין מליחת הקרבנות וכ"כ בשו"ת דברי חיים (ח"א יו"ד סי' כה) עיי"ש, דהא כתב החינוך (מצוה קיט) טעם למליחת הקרבנות לפי שהמלח מקיים כל דבר ומציל מן ההפסד והרקבון לרמוז כי במעשה הקרבן

10) ויקרא ב' י"ג.	13) סימן קס"ח סעיף א' ומביא שם
11) שם סעיף ה' ומביא סק"ג.	14) שם סעיף ה'.
12) שם סעיף י"ח וסימן קע"א סעיף א'.	

י כל דין קדימת החשוב אינו אלא אם בדעתו לאכול בתוך הסעודה משתיה, אבל אם אין דעתו לאכול בתוך הסעודה רק ספת אחת, יבצע על זה שהוא רוצה לאכול, ואין משניחין בזה על החשיבות (15).

מב. הלכות סעודה. ובו כ"ג מעיפים.

א מי שיש לו בהמות או עופות שמוזנותיהן עליו, אסור לו לאכול כלום עד שיתן להן מאכל א), דכתיב(1) ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, הקדימה התורה מאכל בהמה למאכל האדם. ולשתיה האדם קודם, דכתיב(2) שתה וגם גמליך אשקה, וכן כתיב(3) והשקית את העדה ואת בעירם(4).

ב לא יאכל אדם ולא ישתה דרך רעבתנות, לא יאכל מעומד ולא ישתה מעומד, ויהא שולחנו נקי ומכוסה יפה, אפילו אם אין לו לאכול רק דבר שאינו חשוב. לא יאחו פרוסה גדולה כביצה ויאכל ממנה, ולא יאחו המאכל בידו אחת ויתלוש ממנו בידו השנית, לא ישתה כוס יין בפעם אחת, ואם שתה הרי זה גרגרן, בשתי פעמים זהו דרך ארץ, ובשלש פעמים הרי זה מגסי הרוח. אם לא כשהוא כוס גדול ביותר, יכול לשתותו אפילו בכמה פעמים, וכן קטן מאוד יכול לשתותו בפעם אחת(5).
ג לא ישוך פרוסה ויניחנה על גבי השלחן, או יתננה לחבירו או

שערים מצויינים בהלכה

ינצל האדם מן ההפסד. והצוקער ג"כ מקיים ומגין מן ההפסד, עיי"ש באחרונים. ולכן בראש השנה טובלין פרוסת המוציא ברבש וצוקער במקום מלח.

א) עד שיתן להן מאכל עי' בשו"ת מהר"ם בר' ברוך החדשות (סי' שב) שהוא איסור נמור מדאורייתא ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' יג) כתב שהוא רק מדרבנן וקרא אסמכתא היא. ועי' בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' יז) שהמגדל חתול או כלב בביתו מצוה עליו לפרנסן ומכל מקום כמרומה לי שאין כל כך קפידא להקדים להם מזונותיהן אם לא סתורת חסירות ואסור לגדל יותר מכלב אחד בביתו ולשחוק פשיטא דאסור ומעשה עכו"ם הוא.

(15) הגה שם סעיף א'.
מב (1) דברים י"א ט"ו.
(2) בראשית כ"ד י"ד.
(3) במדבר כ' ח".
(4) סימן קט"ז סעיף ו' ומג"א סק"ח.
(5) סימן ק"ע.

לתוך הקערה כי שמא הוא מאוס לחברו, ולא ישתה מכוס ויתן לחברו ב) לשתות המותר, כי יש לכל אדם לזוהר שלא לשתות משיוורי כוס ששתה חברו, וזה שמא מחמת הכושה ישתה בעל-כרחו⁶.

ד לא יהא אדם קפדן בסעודתו, כי האורחים ובני הבית מתביישים אז לאכול, כי חושבים פן מתרגו ומקפד על אכילתו⁷.

ה אין משיחין בסעודה אפילו בדברי תורה מפני הסכנה שמא יקדים קנה לושט ואפילו מי שנתעמש אסור לומר לו „אסותא“. אבל שלא בשעת אכילה מצוה לומר על השלחן דברי תורה, ויש לזוהר בזה מאוד. ומנהג טוב לומר אחר אכילת פרוסת המוציא, מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר שהוא תורה וגם תפלה על מזונותיו⁸. ולאחר גמר הסעודה נוהגין לומר כחול, על נהרות בבל וגו', וכשבת ויום-טוב וכל הימים שאין אומרים בהם תחנון, אומרים שיר המעלות בשוב ה' וגו'⁹. וכשלומד על השלחן מתוך הספר, צריך להשגיח מאוד כי שכח להיות בספרים תולעים קטנים ויוכל לבא לידי איסור חס-ושלום¹⁰.

ו שנים שיושבין על השלחן אפילו כל אחד קערה שלו לפניו, או במיני פירות שיש לכל אחד חלקו לפניו, מכל-מקום הגדול פושט ידו תחלה. והשולח ידו בפני מי שנדול ממנו הרי זה גרגרן¹¹.

ז שנים שאוכלין מתוך קערה אחת והפסיק אחד מלאכול כדי לשתות, או לעשות איזה דבר קטן, דרך ארץ הוא שגם השני ימתין עליו. אבל אם המה שלשה אין השנים פוסקין בשביל האחד¹².

שערים מצויינים בהלכה

ב) ויתן לחבירו ועי' בדברי תורה להנה"ק בעל מנחת אלעזר (ח"א סי' יג) בענין השיריים שנוהנים החסידים לאכול ומראה מקור מירושלמי (מועד קטן פ"ב ה"ג) רר' יוחנן היה בשחרית יורד לביהכנ"ס שישבו שם אתמול בסעודת קידוש החדש והיה מלמט הפירורין שנפלו מהסעודה ואכלן שהיתה חביבה עליו המתאספים בחבורת סעודת מצוה ועוד אמרו בש"ס (גיטין ע.) סעודה שהנאתך ממנה משוך ירך ממנה וכ"כ הרמב"ם (דעות פ"ד ה"ו) ואיתא בסה"ק שהכוונה להפסיק באמצע אכילתו לשבר תאות אכילה והוא כהקרכת קרבן, ולכן הצדיק שאובל בבחינה זו השיריים הם בבחינת שיוורי מצוה, ע"כ.

- 6) שם סעיף ה' ס"ז ועיין סו"ו סק"ח. 10) וגם לידי סנה, שבת צ'.
 7) שם סעיף ה' ובעטרת זקנים. 11) שם סעיף י"ב במגיא ופמיג.
 8) שם סעיף א' וחי"א. 12) שם סעיף ב',
 9) מגיא סימן א' סק"ה בשם שלי"ה ופמיג.

ח עושה אדם צרכיו בפת, והני מילי דלא ממאים ביה אבל מידי
דמאים ביה לא, הלכך אין סומכין בו את הקערה אם היא מלאה דבר,
שאם יפול על הפת ימאם. וכשאוכלין איזה תבשיל עם חתיכות פת,
והפת היא לו במקום כף, צריך לזוהר לאכול בכל פעם קצת מן הפת,
והנשאר לו מן הפת גם כן יאכל אותו אחר כך¹³.)

ט אסור לזרוק פת אפילו במקום שאינו נמאם, כי הזריקה היא
ביזיון. ושאר מיני אוכלים אם נמאסין על-ידי הזריקה אסור לזרוק, אבל
אם אינן נמאסין כגון אגוזים וכדומה מותר. לא ישב על שק שיש בו
פירות שנמאסים על ידי כך. אין נוטלין את הידים ביין או בשאר משקה
משום ביזיון. כשרואה איזה אוכל מונח על הארץ צריך להנביתו. מאכל
שהוא ראוי לאדם אין מאכילין אותו לבהמה ג) משום ביזוי אוכלין¹⁴.)
י אם צריך לעשות איזה רפואה בפת, או בשאר דבר מאכל, אף-
על-פי שנמאם בכך מותר¹⁵.)

יא יזהר מאוד בפירורין שלא יזרקם, דקשה לעניות, אלא יקבצם
ויתנם לעופות¹⁶.)

יב השותה מים לא ישתה בפני רבים, אלא יהפוך פניו. ובשאר
משקין אין צריך להפוך פניו¹⁷.)

יג אין מסתכלין בפני האוכל והשותה, ולא כחלקו שלפניו כדי שלא
לביישו¹⁸.)

יד כל המאכל ומשקה שמביאין לפני האדם שיש לו ריח, והאדם
תאב לו צריך ליתן ממנו מיד דבר מועט להמשמש, לפי שמזיק לאדם
שרואה לפניו מאכל שהוא מתאוה לו, ואינו אוכל ממנו¹⁹.)

שערים מצויינים בהלכה

ג) אין מאכילין אותו לבהמה עי' בשו"ת בתכ סופר (או"ח
סי' לנ) שהקשה מש"ס (חולין סיב) דשמאל שרי לכלבא, ועוד מכמה
מקומות בש"ס, והעלה שם דע"ב צריבין לפרש דאיסור זה נאמר רק
לכהמת חבירו שאין לו שום הנאה מזה אבל לכהמתו ותרנגוליו שיש
לו הנאה ותועלת מזה אין באן איסור כיווי אוכלין. ועי' מזה עוד בשו"ת
אבן יסרה (מהר"ת סי' בה).

13) סימן קע"א סעיף א' ב.

14) שם סעיף א' ב' ובמג"א.

15) מג"א בריש הסימן שם.

16) סימן ק"פ סעיף ד'.

17) סימן ק"ע מג"א סק"ז.

18) שם סעיף ד'.

19) סימן קס"ט סעיף א'.

מז לא יתן אדם לאכול אלא למי שיודע בו שיטול ידיו (ו) ויברך (20).
מז אשה שאין בעלה עמה, אין לה לשתות יין, ואם היא במקום אחר שלא בביתה אפילו אם בעלה עמה אסורה לשתות. והוא הדין שאר משקין המשכרין. ואם היא רגילה לשתות יין בפני בעלה מותרת לשתות מעט שלא בפני בעלה (21).

יז אסור לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם ליתן ליד בנו או בתו של בעל הבית, כי שמא אין לבעל הבית יותר ממה שהביא לפניהם, ויתבייש שלא יהיה להם די, אבל אם יש על השלחן מוכן הרכה מותר (22).
יח הנכנס לבית לא יאמר: תנו לי לאכול, עד שיאמרו לו הם (23).
 אסור לאכול מסעודה שאינה מספקת לבעליה, שזהו אבק גזל, אף-על-פי שהבעל-הבית מזמינו לאכול עמו; והוא עון גדול ומן הדברים שקשה לשוב עליהם (24).

יט אסור לצאת ממקומו קודם שיברך ברכת-המזון. ואפילו ללכת באמצע הסעודה לחדר אחר לגמור שם סעודתו, או יחזור אחר-כך, לכאן לגמור סעודתו, ואפילו ללכת רק חוץ לפתחו ולחזור אחר-כך לכאן לגמור סעודתו יש ליוזר מזה. עבר ויצא, בין שהוא גומר סעודתו במקום שהוא שם, בין שהוא חוזר לכאן לגמור סעודתו, אינו צריך לחזור ולברך המוציא, דכיון שקבע סעודתו על-הפת אף-על-פי ששינה מקומו, מכל-מקום נחשב הכל לסעודה אחת. רק שיוזר לאכול לכל הפחות כזית פת במקום שיברך ברכת המזון, אבל בשאר דברים אינו כן (25).

שערים מצויינים בהלכה

(ד) שיודע בו שיטול ידיו ובבתי מסעדות שבאים לשם לאכול ולשתות ובתוכם גם אלו מקלי הדעת שאוכלים בלי נטילת ידים ובלי ברכת המוציא, עי' מזה בשו"ת תורת חסד להנאון מלובלין (סי' ה') שנשאל כבר מזה והעלה רד"ן זה נאמר רק אם נותן לו במתנה דאז הוא כמו תרי עברי דנהרא שאינו יכול ליטול בעצמו ועובר אז הנותן על "לפני עור" אבל כשקונה ממנו במחיר כסף שבידו לקנות זה בכל מקום ליכא איסורא ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' יז) נשאל ג"כ בזה והעלה ג"כ רבמכירה ליכא איסור וגם משום מסייע ליכא אלא חיבי

(24) רמב"ם פ"ד מה' תשובה.

(25) סימן קע"ח סעיף ב' בהגה, וע"ל סימן

ג' סעיף י"ג.

(20) שם סעיף ב'.

(21) מג"א סימן ק"ע סק"ו.

(22) סיעף י"ט ובמג"א שם.

(23) סימן ק"ע סעיף י"ג.

כ אם אוכלין בחבורה, ויצאו קצת מהם על דעת שיחזרו לכאן כיון שנשאר אפילו רק אחד מהן כאן במקומו, לא נתבטלה הקביעות, וכשחוזרין לקביעותן חוזרין, ולא הוי הפסק (26).

כא אם בשעת ברכת המוציא היתה דעתו ללכת אחר-כך לבית אחר, לגמור שם סעודתו ולברך ברכת המזון, נוהגין להתיר, וצריך לזוהר לאכול גם שם לכל-הפחות כזית פת. ואין לעשות כן אלא לעת הצורך לסעודת מצוה (27).

כב המתפלל בתוך הסעודה, כשחוזר לאכול אין צריך לברך עוד המוציא, וכן אם ישן בתוך הסעודה שינת ארעי אף-על-פי שנמשך איוה זמן לא מיקרי הפסק ה, וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות כגון שהוצרך לנקביו וכיוצא בזה. ומכל מקום בכל אלו בעי נמילת ידיים מחדש, משום דהוי היסח הדעת אלא-אם-כן שמר ידיו, אך לא יברך על הנמילה, כי משום היסח הדעת אין מברכין על הנמילה (28).

כג משגמר סעודתו ונתן דעתו לברך ברכת המזון, אם חוזר ורוצה לאכול או לשתות, יש בזה הרבה חילוקי דינים לענין הכרכות, על כן יש למנוע מזה, אלא מיד כשנתן דעתו לברך ברכת המזון, יברך ברכת המזון (29).

מג. הלכות ברכות לדברים שאוכלים ושותים בתוך הסעודה.
ובו ז' סעיפים.

א כל מה שאוכלין בתוך הסעודה, מדברים שרגילים לאכלם בתוך

שערים מצויינים בהלכה

שמסיעו בנופו או בממונו אבל במכרו לא, ועי' בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' כט) ובשו"ת מהרי"א אסאר (סי' ד').

ה) לא מקרי הפסק עי' בהגהות מהרש"ם (סי' קע"ח אות ה') כתב שנשאל בחולה ביום הכפורים שצריך לו לאכול פחות פחות מכשיעור ולשהות בנתיים אם הוי הפסק וצריך לו לברך בכל פעם והשיב דלא הוי הפסק כיון שאין עושה מעשה ובפרט לרדן גם תפלה לא הוי הפסק עיי"ש. ומצאתי עתה השאלה והתשובה הנ"ל נכתבה בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' מה).

(26) שם סעיף ר ד ומג"א שם.

(26) שם.

(29) סימן קע"ט סעיף א ג.

(27) טו"ו ומג"א שם.

הסעודה לשבוע כגון בשר, דגים מיני-לפתן, דייסא, ומיני לביבות, אפילו דברים שאוכלין בלא לחם, כולם אינם צריכין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, שכיון שאוכלין אותן לשבוע הרי הן בכלל הסעודה, וכל הסעודה נגדרת אחר הלחם שהוא עיקר חיי האדם, ולכן כולן נפטרין בכרכת המוציא ובכרכת המזון. ואפילו אם נשלחו לו מבתים אחרים אין צריך לברך עליהם, דמסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו (1).

ב וכן אין צריך לברך על כל מיני משקין, שהמשקין גם-כן בכלל הסעודה הם, שאין דרך אכילה בלא שתיה, חוץ מעל היין לפי שהיין הוא דבר חשוב (שבכמה מקומות מחויבין לברך עליו, אף-על-פי שאינו צריך לשתות כגון קידוש והבדלה), צריכין לברך עליו גם בתוך הסעודה (2), ואם בירך על היין קודם נטילת-ידיים והיה דעתו לשתות גם בתוך הסעודה, או שהוא רגיל בכך לשתות יין בתוך הסעודה, אינו צריך לברך עליו שנית, כי נפטר בכרכה שבירך עליו לפני הסעודה (3). ויין-שרף במדינתנו דאין דרך לשתותו תמיד בתוך הסעודה הוי ספק אם הוא בכלל הסעודה או לא. ולכן אם דעתו לשתות יין-שרף בתוך הסעודה ישתה מעט קודם נטילת-ידיים, דהיינו פחות מכוית ויברך עליו, ויכוין לפטור גם מה שישתה בתוך הסעודה, ואם לא עשה כן יברך מתחלה על קצת צוקער ויפטור את היין-שרף. ויש נוהגין לסבול מעט פת בתוכו, אבל יש מפקפקין על זה (4).

ג אם רוצה לאכול בתוך הסעודה פירות בלא פת א, כיון שאין הפירות מעיקר הסעודה, לכן אפילו אם היו מונחין על השלחן קודם ברכת המוציא, מכל-מקום אינן נפטרין בכרכת המוציא וצריך לברך עליהם ברכה ראשונה, אבל ברכה אחרונה אינן צריכין כי נפטרין בכרכת המזון, ואם אינו רוצה לאכול הפירות רק עם פת, אין-צריך לברך עליהם כי הם טפלים להפת. ואם רוצה לאכול קצתן עם פת, וקצתן בלא פת, צריך לזהר לאכול תהלה בלא פת ויברך עליהם, ואחר-כך יכול לאכלן

שערים מצויינים בהלכה

(א) פירות בלא פת ובשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סוס"י סו) כתב דעושים [שנוהגים לאכול בסעודת שמחה] הוא ספק ברכה ונהג עצמו לאכלן עם מעט פת בתחלה וסוף, ובהנהות מהרש"ם (סי' קעז) העלה דאם

מג 1) סימן קע"ז סעיף א' ה'.

ל"ט סעיף ב'.

2) סימן קע"ד סעיף א' ז'.

3) מג"א שם סק"א.

4) שם סעיף ד' ושיע' התניא, וע"ל סימן

גם עם פת, אבל אם יאכל תחלה עם פת ואחר-כך יאכל בלי פת, איכא ספיקא בכרכה (5). ויש שרגילין לאכול בין מאכל למאכל איזה דבר שממשיך תאות האכילה, כגון זית מלוח, „לימוני“, מלוחים, צנון, וכדומה, זהו נקרא מחמת הסעודה, כיון שעל ידי כן הוא יאכל יותר, ולכן אין צריך לברך עליו שהפת פוטרו (6).

ד אם קובע עיקר סעודתו על הפירות שיאכלם עם הפת כיון שהם עיקר הסעודה נפטרים בכרכת המוציא, אפילו לא היו אז על השלחן, רק צריך שתחלת אכילת הפירות יהיה עם הפת, ואחר-כך גם מה שיאכל בלא פת אינו צריך לברך עליהם (7).

ה פירות המבושלין לצרכי הסעודה, כמו שרגילין לבשל (צור-שפיז) בין עם בשר בין בלא בשר, יש לאכול מהם בתחלה ובסוף קצת עם פת, ובאמצע יכול לאכול מהן גם בלא פת ואין צריכין ברכה (8).

ו מעשה אופה, „צוקער-קוכען“, „טארט“, „מאנדעל-קוכען“ וכדומה אם אוכל מהן מחמת רעבון כדי לשבוע מהן, אינו צריך לברך עליהן, אבל אם אוכל מהן רק לתענוג יש ספק ברכה, ועל כן ראוי לאדם לכיין בשעת ברכת המוציא לפטור גם מה שיאכל ממינים אלו (9).

ז אם לאחר גמר הסעודה קודם ברכת-המזון שותה קאפּפּע, כדי לעכל המזון שאכל צריך לברך עליו ברכה ראשונה, כי מה שהוא בא לעכל אינו נחשב מצרכי הסעודה (10). ומכל-מקום טוב לברך על מעט צוקער ברכת שהכול לפטור את הקאפּפּע.

מד. דין מים אחרונים וברכת המזון. ובו י"ח סעיפים.

א בדין מים-אחרונים הרבה מקילים, אבל נכון לכל ירא-שמים

שערים מצויינים בחלכה

אינו רגיל בהן צריך לברך עליהן ואולי שמרן הרברי חיים היה רגיל בהן. משמע שגם הרברי חיים היה נוהג לאכלן עם פת רק בתחלת אכילתן ובסופן ובאמצע היה אוכל לברן. ועי' מש"כ המחבר כאן (סעי' רה).

(5) סימן קע"ז סעיף א' בסו"ז ובמג"א שם. (8) יד הקטנה.

(6) עיין מג"א סימן קע"ד סק"א. (9) ח"א כלל מג סעיף ט.

(7) סימן קע"ז סעיף ג' ד'. (10) שם.

ליוהר בהם (1). ואין צריכין ליטול אלא עד פרק שני מן האצבעות, וישפיל ידיו קודם שמנגבן, והמברך הוא נומל בראשונה (2).

ב אין נומלין על-גבי קרקע במקום שבני אדם הולכין, מפני שרוח-רעה שורה על מים אלו (א), אלא יטול לתוך כלי, או תחת השלחן, ומנגב ידיו ואחר-כך מברך ברכת-המזון, ולא יפסיק בין הנמילה לברכת-המזון (3).

ג אין להסיר המפה והלחם עד לאחר ברכת-המזון, שיהא פת מונח על השלחן בשעת ברכת-המזון, להראות כי יש שפע מאת ה' יתברך-שמו לאכול ולהותיר, וכמו שאמר אלישע למשרתו (4) כי כה אמר ה' אכול והותר. ועוד משום דהברכה אינו שורה על דבר ריק, אלא כשיש שם איזה דבר כמו שאמר אלישע לאשת עובדיה (5) מה יש לך בכית (6).

ד נוהגין להסיר את הסכינים מעל השלחן קודם ברכת-המזון או לכסותן, כי השלחן דומה למזבח, ובמזבח נאמר (7) לא תניף אליהם ברזל, לפי שהברזל מקצר ימיו של אדם, והמזבח מאריך ימי האדם, ואינו בדין שיונף המקצר על המאריך, וגם השלחן מאריך ימיו של אדם ומכפר עונותיו, בהכנסת אורחים, שגדול כחה של לגימה שמשרה שכינה, ונהגו בהרבה מקומות שלא לכסותן בשבת ויום-טוב, כי בחול מכסין אותן מפני שהן כחו של עשו, ובשבת ויום-טוב אין שמן ואין פגע רע, ומנהגן של ישראל תורה היא (8).

שערים מצויינים בהלכה

(א) שרוח רעה שורה על מים אלו פי' על המים שהם על הקרקע שורה רוח רעה אבל הידים שהן טופחות ממים אלו אין שורה הרוח רעה, וכן משמע מרש"י (חולין קה. ד"ה סינסא) ומה"ט כתב המחבר (ש"ע או"ח סי' קפא סעי' ה') דמים אחרונים אין צריכים ניגוב וכתב במ"ב (שם ס"ט יט) דכן הלכה עפ"י הדין אלא שנכון להחמיר, ולפ"ז ניחא מש"כ רש"י (יומא פנ: ד"ה מים אחרונים) דדרך הנוטלים לקנח שפמם בידים טופחות. ובמים השורה רוח רעה עליהם בודאי אין נכון לקנח שפמו אלא ע"כ שאין שורה רוח רעה אלא לאחר שירדו על הקרקע.

מ"ד 1) סימן קפ"א במג"א סק"י.	5) שם ד' ב.
2) שם סעיף ד' ה' ו'.	6) לבוש ומג"א סימן ק"פ סק"א.
3) שם סעיף ב' ח' ומג"א סק"ה.	7) דברים כ"ז ה'.
4) מלכ"ס ד' מ"ג.	8) שם סעיף ה' ושי"ע התניא.

ה אפילו לא אכל רק כזית פת ב), צריך לברך ברכת המזון (9).
 ו לא יברך מעומד, ולא מהלך, אלא מיושב, ואפילו היה הולך בתוך ביתו כשאכל, או שהיה עומד או מיסב, כשצריך לברך צריך לישב, כדי לכיין דעתו ביותר, וגם לא יהא מיסב שהוא דרך נאווה, אלא ישב וילבש מלבוש העליון. וגם יניח הכובע בראשו שיהא מורא שמים עליו. ויעורר הכונה ויברך באימה וביראה, ולא יעשה שום דבר בשעה שהוא מברך (10).
 ז נוהגין שהשומעים עונין אמן לאחר הרחמן שבברכת המזון, משום דאיתא במדרש כששומע אחד מתפלל דבר, או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם, חייב לענות אמן (11).

ח עבר ושהה מלברך ברכת המזון עד שיעור עיכול, דהיינו שמתחיל להיות רעב, אין לו עוד תקנה לברך. יש-אומרים דשיעור עיכול הוא שעה וחומש, ומכל מקום כמעודות גדולות לפעמים יושבים בין האכילה לברכת המזון יותר מזמן זה, והיינו מפני שגם בינתיים עוסקים בשתיה ופרפראות. ומכל-מקום הנכון שלא לשהות הרבה ג) (12).

ט עבר ויצא ממקומו קודם שבירך ברכת-המזון, אם יש לו במקום שהוא שם, קצת פת יאכל שם, ואין צריך לברך עליו ברכת המוציא, ויברך אחר-כך ברכת-המזון שם, ואם אין לו שם פת כלל צריך לחזור למקומו לברך, ואם הוא רחוק כל-כך שיש לחוש שעד שיחזור למקומו, ישהה שיעור עיכול, יברך במקום שהוא שם (13).

י בשבת שחל בו ראש חדש או יום-טוב או חול המועד, אומרים תחלה רצה ואחר-כך יעלה ויבא, מפני שהשבת תדיר ומקודש יותר מהם (14).

שערים מצויינים בהלכה

ב) רק כזית פת עי' בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז) שהעלה דאף רבאכילה של איסורין חייב בכזית מצומצם עם מה שבין החניכים אבל בביהמ"ז אכילה במעיו בעינן משום דכתיב ושבעת ובעי שישבעו מעיו ולכן בעי כזית חוץ ממה שבין החניכים. ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכז) שהביא לו ראיות עיי"ש.

ומי שאכל והקיא אי צריך לברך עי' לקמן (סי' נא סעי' טו) וחולה שרופאים מאכילים אותו ע"י שפופרת שלא כדרכו עי' לקמן (סי' נ' ס"ק א').
 ג) הנכון שלא לשהות הרבה ועי' בבאר היטב (סי' קפד ס"ק

9) סימן קפ"ד סעיף ו'.

10) סימן קפ"ג סעיף ט' ומג"א סק"ה.

11) שם סעיף א' ב' ומג"א.

12) סימן קפ"ח סעיף ה' וב"י בשם הכלבו.

12) סימן קפ"ד סעיף ה' ומג"א סק"ס.

יא מי ששכח ינסתפק לו ד) אם בירך ברכת-המזון או לא, אם הוא שבע (דאז ברכת-המזון דאורייתא) צריך לברך פעם שנית. וכן אם נרדם בשינה באמצע ברכת-המזון, וכשהקיץ אינו יודע היכן פסק, צריך לחזור לראש ברכת המזון¹⁵). ואשה שנסתפקה אם ברכה או לא אינה צריכה לברך פעם שנית¹⁶).

יב טעה בשבת ולא אמר רצה, או ביום-טוב ולא אמר יעלה ויבאה), אם נזכר קודם שהזכיר את השם מן הברכה של ברוך אתה ה' בונה ברחמיו ירושלים, אומר שם רצה או יעלה ויבא ואחר-כך ובנה וכו', אבל אם לא נזכר עד לאחר שהזכיר את השם, מסיים את הברכה בונה ברחמיו ירושלים אמן. ואומר שם בשבת ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת. וביום-טוב אומר שם ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את ה' חג (פלוגי) הוה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל יום-טוב בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבא, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית,

שערים מצויינים בהלכה

ח) הביא בשם יד אהרן וכן אמרו הרופאים ששיעור עיכול בינוני הוא שש שעות וכן כתב הלכות קטנות (ח"א סי' קמה) עיי"ש. ובנימוקי או"ח להנה"ק ממונקאטש (סי' תעד) כתב שעל זה סומכים רבותינו הצדיקים שמאריכים בסעודה שלישית כאמירת דברי תורה ובזמירות כמה שעות.

ד) מי ששכח ונסתפק לו עי' באגרא דפרקא להנה"ק מהרצ"א (אות רט"ז) שנסתפק לו באם אינו יודע אם בירך ביהמ"ז דדינו שצריך לברך עוד הפעם האם יכול להוציא גם אחרים שבדאי לא בירכו דכיון דלרמב"ם ספיא דאורייתא מן התורה לקולא ורק מדרבנן לחומרא, א"כ הא דמחוייב הוא עצמו לברך עוד הפעם להרמב"ם רק מדרבנן, וממילא לא אתי דרבנן ומפיק האחרים שמחוייבים מדאורייתא. ועי' בדברי תורה לנכרו בעל מנחת אלעזר (מהרו"ק אות צב) שהעלה דכיון דאנן פסקינן כהרשב"א דספיא דאורייתא מן התורה לחומרא (עי' יו"ד סי' סי), ודבר שנפסק בש"ע אין יכולין לסעון קים לי כהדעה האחרת וממילא מחוייב גם הוא לברך ביהמ"ז עוד הפעם מדאורייתא, וא"כ מוציא גם האחרים שלא בירכו. עיי"ש.

ה) טעה ביו"ט ולא אמר יעלה ויבא כתב בשו"ת רבי עקיבא

וימים טובים לששון ולשמחה, את יום חג (פלוגי) הזה, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. ואם אמר רצה ולא אמר יעלה ויבא, אומר כמו ביום טוב לבד. ואם אמר יעלה ויבא ולא רצה, אומר כמו בשבת בלבד⁽¹⁷⁾.

יג אם לא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאחריה, שהיא ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם האל אבינו וכו', אפילו לא אמר רק תיבות ברוך בלבד, שוב אין לו תקנה כברכת אשר נתן, ולכן אם הוא בשתי מעודות הראשונות חוזר לראש ברכת-המזון. וכשלא אמר עדיין רק ברוך אתה ה' יסיים למדנו חקיך, כדי שלא יהיה לבטלה, ואחר-כך חוזר לראש ברכת-המזון. אבל במעודה שלישית שאפילו בשבת אינו מחויב לאכול פת דוקא, ומכל-שכן שביום-טוב, וברכת המזון אינה חובת היום עליו, לכן אינו חוזר לראש, אלא גומר כך ברכת-המזון. אבל אם נזכר במקום שיכול לתקן כברכת אשר נתן וכו' מחויב לתקן אפילו בכמה מעודות שאכל⁽¹⁸⁾.

יד טעה בראש חדש ולא אמר יעלה ויבא, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם (אין חילוק בזה בין ביום בין כלילה). ובחול-המועד אם לא אמר יעלה ויבא, יאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג (פלוגי) הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ובראש השנה אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאחריה אינו חוזר לראש, משום דבראש-השנה וראש-חדש וחול-המועד אינו מחויב לאכול פת דוקא⁽¹⁹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

אינר (סי' א') רנשים אין חייבות לאכול פת כיו"ט דהיא מצות עשה שהזמן גרמא ולכן אם שבתו להזכיר של יו"ט בברהמ"ז אינם חוזרות לכרך דהוי יו"ט לרידהו כמו ראש חדש לרין זולת כליל ראשון רפסח דמחוייבות במצה וכן בשבת דמחוייבות בקירוש ואין קירוש אלא במקום מעודה חוזרת כדי לומר רצה ועי' בפתחי תשובה למהרי"א סוויילנא (סי' פפח) שהניח דבריו בצ"ע. וכן מצא בשו"ת שאילת שמואל (סי' יא)

(17) שם סעיף ד.

(18) סימן קפ"ח סעיף ג.

(19) שם ובש"ע התניא.

מן ראש-חדש שחל בשבת ושכח רצה וגם יעלה-ויבא, ונזכר ואומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ברית, וראשי חדשים לזכרון, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. אף-על-פי שבראש-חדש לכד אינו חותם, הכא כיון שהוא חותם בשביל שבת מזכיר גם ראש-חדש. אם אמר רצה ולא אמר יעלה-ויבא ולא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאחריה אינו חוזר לראש, דהא של שבת אמר, ובשביל ראש-חדש אינו חוזר. ואם אמר יעלה-ויבא ולא אמר רצה, והוא חוזר לראש צריך-לומר גם יעלה-ויבא, והוא-הדין לחול המועד ראש-השנה (20).

מן בחנוכה ובפורים אם שכח לומר על הנסים, ולא נזכר עד לאחר שאמר את השם מחתימת הברכה, שאמר ברוך אתה ה', אינו חוזר, אך בתוך הרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו' בימי מרדכי וכו' (21). ין היה אוכל בשבת וחשכה לו (1), כיון שעדיין הוא לא התפלל ערבית אומר רצה. וכן ביום-טוב, ראש-חדש, חנוכה ופורים, כיון שהתחלת הסעודה היתה ביום, צריך להזכיר מענין היום אף-על-פי שמכרך כלילה. ואם אכל בערב ראש-חדש ונמשכה סעודתו גם תוך הלילה, ואכל גם כלילה כזית פת צריך לומר יעלה-ויבא, וכן בחנוכה ובפורים. ואם התחיל לאכול בשבת ונמשכה סעודתו תוך הלילה, ואכל גם כלילה כזית פת ולמחר הוא ראש-חודש, אומר רצה וגם יעלה-ויבא, וכן בחנוכה ופורים. ויש חולקים משום דהוי כתרתי דסתי (22), על-כן יש למנוע שלא לאכול אז כלילה. יח אם יש עכו"ם בכית כשמכרך ברכת המזון, יאמר אותנו בני ברית כולנו יחד (23).

שערים מצויינים בהלכה

דאם שכחו ביו"ט ההזכרה בכיהמ"ו חוזרת ומברכת. עיי"ש.
 (1) היה אוכל בשבת וחשכה לו עי' בברכי יוסף (סי' קפח אות יד) דדוקא לענין הזכרה אזלינן בתר התחלת סעודה אבל בשבע ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך השבע ברכות. והובאו דבריו גם בשע"ת (סי' קפח ס"ק ח').

(22) סימן קפ"ח סעיף י' ועיין באה"ט שם.

(20) שם סעיף ה'.

(23) מג"א סימן קפ"ט סק"ב.

(21) סימן קפ"ז סעיף ד'.

מה. הלכות ברכת הזימון. ובו כ"ג סעיפים.

א שלשה שאכלו ביחד צרכין לברך בזימון¹, ומצוה שיברכו על הכוס. אם אפשר צריכין להדר שיהיה כוס יין, ואם אי-אפשר בין יהיה שכר א) או „מעטה“ או יין-שרף כשהוא חמר מדינה, דהיינו שאין יין גדל שם כדרך יום מן העיר, ועל-כן הוא ביוקר, ורגילים לשתות משקים אלו במקום יין. ויש-אומרים דברכת-הזמון אפילו ביחיד טעונה כוס. ונוהגין המדקדקין כשמברכין ביחיד שלא לאחוז הכוס ביד, רק מניחין אותו על השלחן לפניהם².

ב מוזנים את הכוס תחילה ואחר-כך נוטלים לידיים³
ג יין ששתו ממנו, כל הנשאר בכלי נעשה פגום, ופסול לברכת הזמון עד שיתקנו, דהיינו שנותן לתוכו קצת יין או קצת מים שאינם פגומים. וכיון שצריך למלאות את הכוס לשם ברכה לכן אם הכוס פגום והוא מתקנו, צריך לשפכו לתוך קנקן, ומתוך הקנקן לתוך הכוס לשם ברכה⁴.

ד הכוס שמברכין עליה צריכה שתהא שלימה, ואפילו נשבר רק הכסים של מטה פסולה, ואפילו פגימה כל שהיא בשפת הכלי, או שנסדק פסולה, ומעונה הרחה ככפנים ושטיפה מכחין, או מקנחה יפה שתהא נקיה, ושופך מן הקנקן לתוכה לשם ברכה, ותהא מלאה. והמכרך מקבלה

שערים מצויינים בהלכה

א) ואם אי אפשר בין יהיה שכר עי' בשו"ת דרכי שלום (סי' כא) נשאל אי מותר לברך על מי זודה (סלצר) ורב אחד הורה שהם חמר מדינה והביא ראיה דהא אמרינן בש"ס (נדרים נד.) דכל מילתא דמימלך עליה שליוח מיניה הוא וה"נ אי שלחינן שליוח להביא שכר ולא מצא, בא להמליך ולשאול אם לקחת מי זודה, ש"מ דמיניה הוא. והוא דחה שם ראיתו דדוקא בנדרים דגם אם נכלל בלשוננו רק על צד מיעוט אמרינן סתם נדרים להחמיר, וכיון דאין מברכין על המים ממילא הוא הרין גם במי זודה ואין לחלק משום דיש להם שם לווי, עיי"ש. והביא שהסכימו עמו הגאונים ר' מאיר אריק מטארנא ור' אברהם מנדל שטיינברג מברארי. והגאון מהר"ם אריק הראה לו דברי המנ"א (ריש סי' תפא) דהכל תלוי בשם מים.

מה 1) סימן קצ"ב סעיף א.

2) סימן קמ"ד סעיף א' ב' ומג"א.

4) מג"א סימן קפ"ב סק"ס.

3) כדי לתפוך הנטילה לבהמ"ז בכל מה

בשתי ידיו (להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלה בכל כחו) וכדכתיב (5) שאו ידיכם קודש וברכו את ה', ומסיר אחר-כך ידו השמאלית ואוחזה רק בימינו לכדה בלי סיוע השמאלית (שלא יהא נראה כמשא עליו). ונותן עיניו בה כדי שלא יסיח דעתו ממנה, ומחזיקה למעלה מן השלחן טפח, דכתיב (6) כוס ישועות אשא וכשם ה' אקרא. ואיטר-יד יאחזה בימין דידיה (ב), שהוא שמאל של כל אדם (7). ויש להסיר מן השלחן הכלים הריקים (8).

ה אם בני המסיכה שוים במעלה, ויש ביניהם כהן, מצוה לכבדו בכרכת המזון, שנאמר (9) וקדשתו, אבל אם יש ביניהם אדם גדול וחשוב יברך הוא. ונוהגין לתת לאכל לכרך (א), ודוקא כששוים במעלה. וראוי לכבד בכרכת המזון למי שהוא טוב עין, שזנא בצע וגומל חסד בממונו, שנאמר (10) טוב עין הוא יבורך, אל-תיקרי יבורך אלא יברך (11).

ו המכרך יאמר מתחלה: הב לן ונברך, כי כל מילי דקדושה בעי הזמנה, או יאמר כמו שנוהגין לומר בלשון אשכנז: „רכותי וויר ווילען בענשען“, והמסובין עונין יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם. ואחר-כך אומר המכרך ברשות וכו' נכרך שאכלנו וכו', והמסובין אומרים ברוך שאכלנו משלו וכו', וחזר המכרך ואומר גם הוא ברוך שאכלנו וכו'. אמן, ובקצת מקומות לא נהנו לומר אמן. גם יש מנהגים שונים בענין אמירת ברוך הוא וברוך שמו. יש נוהגין שהמכרך אומר כשמוזמנין רק בשלשה, ויש אומרים שאין לאמרו אלא כשמוזמנין בעשרה שמזכיר את השם אז יאמרו, וכן יש לנהוג, והמסובין לא יאמרוהו, ומכל-שכן מי שמכרך ברכת המזון בלא זימון שלא יאמרו (12).

שערים מצויינים בהלכה

(ב) ואיטר יד יאחזנה בימין דידיה בפמ"ג (א"א סי' רו ס"ק ו') נסתפק בזה אם יאחזנה בימין דידיה או בימין דעלמא, ובשו"ת דברי מרדכי פרידבורג (סי' טו) העלה דגם האיטר יאחזנה בימין דעלמא רכל הטעם רצריך ימין כאן הוא משום חשיבותא, הובא בשדי חמד (מערכת ברכות אות כה).

(ג) ונוהגים לתת לאכל לכרך עי' בשו"ת שכות יעקב (ח"א

5	תהלים קליד ב.	10	משלי כ"ב ט.	ל
6	שם קט"ז י"ג.	11	סימן ר"א ושע"ת, וסימן קפ"ג סעיף	
7	סימן קפ"ג מסעיף א' עד סעיף ר.		ז' בהגה.	
8	עיין בקב הישר סימן ס"ד.	12	סימן קצ"ב סעיף א' ואחרונים שם.	
9	ויקרא כ"א ח'.			

ז המברך יברך בקול, והמסובין יאמרו עמו מלה במלה בלחש, ובסוף כל ברכה יקדימו לסיים להמברך, כדי שיענו אמן על ברכתו (13).

ח אחר ברכת המזון מברך על הכוס שבירך עליה, ושונה שיעור רביעית כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה. אם הכוסות של המסובין הן פגומות, צריך המברך ליתן מכוסו מעט לתוך כוסות שלהם, אחר שבירך בורא-פרי-הגפן קודם שישתה הוא, כדי שיברכו גם הם על כוסות שאינן פגומות. וכן אם כוסות שלהן ריקנות, נותן לתוכן מעט מכוס של ברכה, ולא יטעום עד שיטעום המברך. אבל אם יש להם כוסות בפני עצמם ואינן פגומות, אין המברך צריך ליתן מכוס שלו, ויכולין לטעום קודם שיטעום הוא, וכן נכון, וטוב אם אפשר שיהיה לכל אחד כוס מלאה (14).

ט אם המברך אינו רוצה לשתות, יש-אומרים דיכול ליתן לאיש אחר מן המסובין שיברך בורא פרי הגפן וישתה שיעור רביעית ויברך ברכה אחרונה, ויש-אומרים דאין לעשות כן, אלא דוקא המברך בזימון הוא יברך על הכוס וכן נכון לעשות (15).

י שנים שאכלו ביחד, מצוה לבקש שלישי שיצטרף עמהם לזימון ד) ואפילו אם בא השלישי לאחר שהשנים כבר גמרו מלאכול, אלא שאם היו מביאין להם עוד איזה דבר לקינוח סעודה היו אוכלין, מצוה עליהם לצרף את זה השלישי לזימון, דהיינו שיתנו לו לאכול כזית שיתחייב בברכה אחרונה ויצטרף עמהם (16). יש-אומרים דבעינן דוקא פת, ויש אומרים דסגי גם בשאר מיני דגן, ויש-אומרים דאפילו פירות או ירקות סגי, ויש-אומרים עוד דאפילו אינו אוכל רק שותה רביעית מאיזה משקה חוץ מן המים מצטרף, וכן נוהגין (17). ואף-על-פי שלא אכל אלא שתה, יכול לומר שאכלנו, כי שתיה בכלל אכילה (18). ולאחר שסיימו הזן את

שערים מצוינים בהלכה

סי' סכ) רכל משך ימי אבלתו רהוא י"ב חרש יברך בזימון והוא לתועלת המת. ונס ביום היאָרצייט כשאינו מתענה נכון שהוא יברך ברכת הזימון. ד) שיצטרף עמהם לזימון והפועלים שעושים מלאכה אצל אחרים, ובצהרים יש להם זמן לסעוד קצת סעודה אין להם להמתין על הזימון (כ"כ הסמ"ע חו"מ סי' שלו) והמנ"א (או"ח סי' קצא ס"ס א') העלה שצדיקין להמתין, ועי' במשנה ברורה (סי' קצא ס"ס ב') דאם גמרו כל השלשה ביחד בוראי מחוייבין, אך אם כשאוכל הפועל עם אנשים אחרים

16) סימן קצ"ג סעיף א.

17) קצ"ז סעיף ג.

18) מג"א סימן קצ"ח.

13) סימן קצ"ג סעיף ז.

14) סימן קצ"ז סעיף א' ב.

15) סעיף ד שם.

הכל, או יברך הוא ברכה אחרונה על מה שאכל או שתה, ואם בא השלישי לאחר שכבר נמלו ידיהם במים אחרונים, שוב אינו מצטרף עמהם⁽¹⁹⁾.

יא שלשה שאכלו ביחד, כיון שנתחייבו בזימון אינם רשאים ליחלק, וכן ארבעה או המשה אפילו אחד מהם אינו רשאי לברך בפני עצמו, שכולן נתחייבו בזימון, אם הם ששה או יותר עד עשרה יכולין ליחלק, שישאר זימון לכל חבורה⁽²⁰⁾.

יב אם הם עשרה נתחייבו לברך בשם ה', דהיינו שהמברך אומר נברך אלקינו שאכלנו משלו וכו' ולא יאמר נברך לאלקינו, והמסובים אומרים ברוך אלקינו שאכלנו משלו וכו'. וכיון שנתחייבו לברך בשם, אמרין ליחלק אלא אם-כן הם עשרים או יותר, אז מותרים ליחלק שישאר לכל חבורה זימון בשם⁽²¹⁾.

יג אם טעה המזמן בעשרה, וגם העונים ולא הזכירו את השם בכרכת הזימון, אינם יכולים לחזור ולזמן בשם, כיון שכבר יצאו ידי חובת זימון, אלא שבמלו מצות הזכרת השם, ומעוות שלא יוכל לתקון הוא. אבל אם העונים עדיין לא ענו אחריו, כיון שעדיין לא נתקיימה מצות זימון, יחזור המברך ויזמן בשם⁽²²⁾.

יד אם שכעה אכלו פת, ושלשה אכלו פירות או שתו משקין וכו', בענין שחייבין ברכה אחרונה יכולין לזמן בשם (בכאן כולו-עלמא מודו דמגי בפירות ובמשקה). ומצוה להדר אחר עשרה לברך בשם, אבל אם רק ששה אכלו פת אינם יכולים לזמן בשם, דרוכא דמינכר בעינן⁽²³⁾.

שערים מצויינים בהלכה

והוא כבר נמר סעודתו אין לו להמתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו.

ה) נתחייבו לברך בשם יש נוהגין לעמוד על הגליהם כשאומרים „ברוך א' שאכלנו משלו" מפני דבל דבר שבקדושה שהוא בעשרה צריך להיות בעמידה, ובארחות חיים (סי' קצב) הביא שבך נהג הה"ק ר' משה ליב מסאסוב ובילקוט הגרשוני (סי' קצב) ציין לשו"ת החתם סופר (סי' נא ר"ה והרמב"ם) שנראה משם ראין צריך לעמוד.

ו) או שתו משקין המנ"א (סי' קצו ס"ק ו') כתב דגם מים מצטרף רשתיה בכלל אבילה וכן העתיק דבריו להלכה בש"ע הרב הגרש"ז

(19) מג"א וש"ע התניא סימן קצ"ו סעי' ד'. (22) שם סעיף ב'.

(20) סימן קצ"ג סעיף א'. (23) סי' קצ"ג סעיף א' וסימן קצ"ו סעי' ב'.

(21) שם וסימן קצ"ב סעיף א'.

מזן כל שאכלו ביחד, אפילו לא אכלו כל הסעודה ביחד, אלא שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא, אפילו כל אחד אוכל מכבר שלו, כיון שנקבעו יחד בין בשלשה בין בעשרה אינן רשאים ליחלק, ואפילו אחד רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים אינן רשאים ליחלק, ואפילו אחד רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים אינן רשאים ליחלק. אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת הסעודה, אלא שלאחר ששנים כבר אכלו, אפילו לא אכלו עדיין רק כזית, ובא השלישי וקבע עמהם, אם גמר סעודתו עמהם חייבים בזימון, אבל אם רצה לגמור סעודתו קודם להם, כיון שלא התחיל עמהם וגם לא גמר עמהם, רשאי ליחלק ולכרך בפני עצמו⁽²⁴⁾. ומכל-מקום מצוה היא להמתין שיברכו בזימון⁽²⁵⁾. אם הוא אונס או מתיירא מהפסד אפילו קבע עצמו עמהם בתחלה, מותר לגמור סעודתו קודם להם, ולכרך בפני-עצמו, אבל אם אין הדבר נחוץ צריך להחמיר⁽²⁶⁾.

מזן שלשה שאכלו ביחד ושכח אחד מהם ובירך ברכת המזון בפני עצמו, יכולין לזמן לאחר שגמר זה ברכת-המזון, ויענה גם הוא ברוך שאכלנו וכו'. אבל אם זה נצטרף לזימון עם שנים אחרים, שוב אינו יכול להצטרף לזימון עם אלו. ואם שנים ברכו אפילו בפני-עצמם כמל זימון⁽²⁷⁾.

יז שלשה שאכלו ושנים גמרו סעודתן ורוצים לכרך, ואחד עדיין לא גמר סעודתו ואינו רוצה לכרך, צריך הוא להפסיק מסעודתו, כדי שיברכו בזימון, ויענה גם הוא עמהם ויוצא ידי זימון, וימתין עד שסיים המכרך הזן את הכל, ואחר-כך יכול לאכול. ואין-צריך לכרך ברכה ראשונה, כיון שדעתו היה לאכול עוד, וכשיגמור סעודתו יכרך ברכת-המזון. אבל שנים אינן צריכין להפסיק ז' בשביל אחד, אלא אם ירצו

שערים מצויינים בהלכה

(סו' קצו סעי' ב') ורעת המשנה ברורה (שם ס"ק יב) נראה כהמחבר שם רמים לא מצטרפי ובערוך השלחן (שם סעי' ה') העלה דעכ"פ מים המתוקים כמו סלצר לימון וכדומה מצטרף.

ז) אבל שנים אין צריכים להפסיק עי' בביאור הלכה (סו' ר' עי' א') דרוקא מסעורתן אין צריכין להפסיק אבל משגמרו את סעורתן שוב אין להם רשות לשהות יותר לעכב את השלישי הרוצה לזמן רחבי

(26) ח"א כלל מ"ח סעיף ב'.

(27) סימן קצ"ד סעיף א'.

(24) סימן קצ"ג סעיף ד' וטו"ו.

(25) שם סעיף ב' בהגה.

לעשות לו לכבודו לפנים משורת הדין. ועשרה שאכלו ביחד צריכין ארבעה להפסיק בשביל ששה שהם הרוב, ואינם צריכין להמתין רק עד שאמר ברוך אלקינו, ולאחר שגמרו הם סעודתם, יזמנו לעצמם בלי הזכרת השם (28).

יח במעודות גדולות שהרבה מסובין שם, יש לבחור שיברך מי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המסובין מן המברך לכל הפחות עד הזן את הכל. ואם אי-אפשר בכך, יברכו בחבורות של עשרה עשרה (29).

יט שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים, אם מקצתן רואין אלו את אלו (ה) מצטרפות לזימון, ואם לאו מזמנין לעצמן, ואלו מזמנין לעצמן. ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן, וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד. וכל היכא שמצטרפות צריכין שישמעו כולן מן המברך לכל-הפחות עד הזן הכל (30).

כ מי שהוא אצל המברכים בזימון, והוא לא אכל ולא שתה עמהם, כשהוא שומע שהמברך אומר נברך שאכלנו משלו, עונה הוא: ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואם מזמנין בעשרה, ואומר המברך נברך אלקינו וכו', עונה גם הוא ברוך אלקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואם בא לאחר שכבר אמר המברך נברך כו' ושומע שהעונים אומרים ברוך שאכלנו וכו', או ברוך אלקינו שאכלנו וכו' עונה אחריהם אמן (31).

כא שלשה שאכלו כל אחד מכבר שלו, ואחד מהם אכל פת עובד-כוכבים, ושנים נזהרים מפת עובד-כוכבים, מכל מקום מצטרפין לזימון, ויברך זה שאכל פת עובד-כוכבים, שהוא יכול לאכול גם עם האחרים,

שערים מצויינים בהלכה

משמע לישנא הנמרא (כרכות מו.) דקאמר אין שנים מפסיקין והיינו מהסעודה. עיי"ש. ומשמע מזה דגם אם השנים רוצים עוד לומר ומירות מענינא דיומא אין להם כח לעכבו כיון שכבר נמרו סעודתן.

(ח) אם סקצתן רואין אלו את אלו עי' בשו"ת לכ חיים (ח"ג סי' טו) שהעלה שם דאם רואים אלו את אלו עי' מחיצה של זכוכית הוי ראייה מעליא, וכשרי חמד (אסיפת דינים מערכת ויין אות ו') האריך קצת בזה והעלה ג"כ המצטרפין אבל עי' מראה (שפיגל) שרואים השתי חבורות אחד את חבירו כמראה ורואים שם רק הצל מחבירו בודאי אין מצטרפין, ועי' לעיל (סי' ה' ס"ק ז') שכתבנו שם חילוק זה. עיי"ש.

(28) סימן ר סעיף א ועיין שע"ת.

(30) סימן קצ"ה סעיף א ג.

(31) סימן קצ"ח.

(29) סימן קצ"ג מג"א סק"ד.

וכן אם אחד אוכל מאכלי חלב ט, ושנים מאכלי בשר, מצטרפין ויברך זה שאכל מאכלי חלב, שהוא יכול לאכול גם עם האחרים. אך אם זה שאכל מאכלי חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שכר שהוא חדש והוא נזהר מחדש, מוטב שיברך זה שאכל בשר בכוס מלברך בלא כוס. ואם אחד אכל גבינה קשה ושנים בשר, יש-אומרים דאינם מצטרפין, ויש אומרים דמכל-מקום מצטרפין כיון שיכולין לאכול מלחם אחד, ויש להקל³²).

כב נשים שאכלו עם אנשים שנתחייבו בזימון, נתחייבו גם הנה וצריכות לשמוע ברכת הזימון³³. קטן נוהגין שאין מצטרפין לזימון, עד שהוא בן שלש-עשרה שנה ויום אחד, או מצטרף ויכול לברך גם הוא בזימון, אף-על-פי שלא נבדק אם הביא שתי שערות³⁴.

כג מי שאינו קורא קריאת-שמע שחרית וערבית, או שהוא עובר עבירות בפרהסיא אינו מצטרף לזימון³⁵. גר גמור מצטרף לזימון, וגם הוא יכול לברך ולומר על שהנחלת לאבותינו דכתיב באברהם כי אב המון גוים נתתיך, ודרשינן לשעבר היה אב לארם, ומכאן ואילך לכל הגוים³⁶.

מו. הלכות מאכלות אסורות. ובו מ"ז סעיפים.

א דם הנמצא בכיצים אסור א, ולפעמים כל הביצה אסורה, ולכן כשעושים מאכל עם ביצים יש לבדוק אותן¹.

שערים מצויינים בהלכה

ט) ויברך זה שאכל מאכלי חלב וכארחות חיים (סי' קצו) הביא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' ו') דאם זה שאכל מאכלי חלב אינו יכול לאכול מאכלי בשר עפ"י פקודת הרופאים דהם מזיקים לו אינם מצטרפים לזימון דשניהם אינם יכולין לאכול זה מזה והיינו כשהוא מוכרז לאכול דוקא גלוסקא שנילוש כמעט חלב.

א) דם הנמצא בכיצים אסור ודוקא אם הוא מראה דם או מראה שחור ממש דכללא היא האי שחור אדום הוא אכל מראה שנוטה קצת

35) שם סעיף י"א.

36) שם סעיף ד'.

מו 1) יורה-דעה סימן ס"ו סעיף ח'.

32) סימן קצ"ו סעיף ג' ובח"א.

33) סימן קצ"ט סעיף ד'.

34) שם סעיף י'.

- ב דם דגים מותר, אך אם קבצו בכלי אמור מפני מראית העין (ב).
 לפיכך אם ניכר שהוא מדגים כגון שיש בו קשקשים מותר (ג).
 ג אם נשך כבר וכדומה ויצא דם משיניו על גבי הככר, צריך לחתוך מקום הדם ולורקו, אבל הדם שבין השיניים מוצצו בחול, כיון שלא פירש, ולא בשבת (ג).
 ד לפעמים נמצא דם בתוך החלב, שהדם יוצא עם החלב מדדי הבהמה, וצריכין לעשות בזה שאלת חכם (ג) (ד).
 ה בשר בחלב אמור באכילה ובכישול (ד) ובהנאה, ולכן אם נאמר איזה דבר מתערובות בשר בחלב, צריכין לעשות שאלה מה לעשות בו, כי לפעמים נאמר גם בהנאה ולפעמים אינו נאמר בהנאה (ה).

שערים מצויינים בהלכה

- לשחרירות יש להקל כ"כ בדרכי תשובה (סי' סו ס"ק כב) וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' עח)
 (ב) מפני מראית העין ובכרתי ופלתי (יו"ד סי' פו) כתב דלא החמירו חז"ל רק בדם דגים משום דהוא עכ"פ דם ויש לחוש למראית העין אבל אם הוא יין אף שהוא בתכלית האדמימות אין חשש מראית העין ומותר, דהא ידוע מחכמי הטבעיים דיש הרבה ירקות אשר ירמו לשרצים וכי תיסק אדעתן לאסרן באכילה דלא ימעו בשרצים וישתקע הדבר.
 (ג) לעשות בזה שאלת חכם עי' מזה בפתחי תשובה (סי' פא ס"ק י') דאם יש בהחלב שורייקי סומקי יש לאסור דררכו דאף כשמסנן החלב חוזר הדבר כמקדם, אבל כשהחלב בפני עצמה היא נקי וצלול ורק אח"כ נחלב בו קצת מדד הבהמה יש להתיר ע"י ששים. ועי' בדרכי תשובה (סי' פא ס"ק סו) האריך בזה ורובם מחמירים וגם אח"כ כשהבהמה כבר פסקה לצאת ממנה דם בשעת החליבה ג"כ אין מתירין עוד את חלבה עד אחר שיבחינו את חלבה שמניחים מעט חלב לעמוד יום שלם ובאם לא נשקע בשוליו שום אדמימות זהו סימן שחזרה לבריאתה.
 (ד) ובכישול עי' ברמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט ה"ו) דחלב (החית בצירה) אמור לבשל בחלב (החית בקמצ) מן התורה, ועי' מזה בדגול מרבכה (סי' פו) וכתב בהגהות מהרש"ם (על הפמ"ג בפתחה) דהתיר לבשל בורית (זויה) בחלב (החית בקמצ) אף דהבורית נעשה מחלב (החית בצירה) מ"מ כיון דהבורית כבר היא לפגם מותר. ועי' בטו"ו (סי' צה ס"ק טו).

(2) שם סעיף ט.
 (3) שם סעיף י.
 (4) עיין פ"ת סימן פ"א סק"י ודרכי
 (5) יו"ד סימן פ"ו.
 תשובה שם.

ו שני ישראלים המכירים זה את זה אפילו הם מקפידים זה על זה אסור להם לאכול על שלחן אחד זה בשר וזה מאכל חלב, עד שיעשו איזה היכר, כגון שיאכל כל אחד על מפה שלו או שיניחו על השלחן בין המאכלים איזה דבר שאין דרכו להיות שם. ויהיו זהירים שלא לשתות מכלי אחד, מפני שהמאכל נדבק בכלי (6).

ז וכל-שכן שצריכין ליוהר שלא לאכול מכבר אחד עם בשר ועם חלב. וכן נוהגים ליחד כלים למלח, אחד למאכלי בשר ואחד למאכלי חלב כי לפעמים טובלים במלח ונשארים שיורי מאכל במלח (7).

ח נוהגין לרשום את הסכין המיוחד למאכלי חלב, וכן כל כלי חלב שלא יבאו לידי חילוף (8).

ט אכל בשר או אפילו רק תבשיל של בשר, לא יאכל מאכלי חלב עד שישהה שש שעות. והלועם לתינוק (ה) צריך גם-כן להמתין. ואף-על-פי ששהה כשיעור, אם מצא בשר בין השיניים צריך להסירו. אבל אינו צריך להמתין אחר-כך רק יקנח את פיו וידיחו, דהיינו שיאכל מעט פת ויקנח בו פיו, וגם מדיחו במים או בשאר משקה (9).

י אם לא היה בתבשיל לא בשר ולא שומן של בשר, אלא שנתבשל בקדירה של בשר, אפילו לא היתה מודחה יפה, מותר לאכול אחריו (חלב 10).

שערים מצויינים בהלכה

ה) והלועם לתינוק עי' בררכי תשובה (סי' פט ס"ק יא) על דבר השיניים שמושיבים הרופאים לתוך הפה, הביא משו"ת שאילת שלום (תנינא סי' קצה) דמותר לאכול בהם מאכלי בשר וחלב מפני שנעשו ממין דבר קשה ושוע שאינם בולעים. ומוסיף עוד שרופא אחר אמר לו שמההכרח שיעשו מרבר קשה שאינם בולעים כי בלתי זה ויהיה בלוע בהשיניים יבא ענין עיפוש לשם ויצמיח מזה חולאים, עיי"ש. ועם כל זה הוא נוהג לכל הבא לשאול אותו משיב שירא שמים מהראוי שיהיה לו שיניים של בשר בפני עצמו וכן של חלב, עיי"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קצז) נשאל ג"כ בזה והעלה ג"כ להסל עפ"י האו"ה (כלל לר) שכתב דשיעור יד סולדת בו הוא כשיעור שיר ארם בינוני נכוה, ומסתמא אין אוכלין רותחין כזה, ועי' בשו"ת מי באר (סי' כד) שכתב רגם החמר (קויטשאק) שמעמידין בו השיניים ג"כ אינו בולע רמסתמא אין אוכלין חמין כזה, עיי"ש. ולענין פסח עי' מה שכתבתי לקמן (ח"ג סי' קמו ס"ק ג').

(6) סימן פ"ח סעיף ב.

(7) שם.

(8) סימן פ"ט סעיף ד.

(9) שם סעיף א' ושיך סק"ו.

(10) שם סעיף ג.

יא אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד בסעודה אחרת, ובלבד שיבדוק ידיו אם אין שום דבר מהגבינה נדבק בהן, או ירחצן במים, וגם ינקר שיניו (ו) וידח פיו. ואם היה הגבינה קשה, דהיינו שהועמדה בקיבה וישנה ששה חדשים, או שהוא מתולעת, אם רוצה לאכול אחר-כך מאכלי בשר, צריך גם-כן להמתין שש שעות (11).

יב מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לבער מעל השלחן שיוורי פת שאכל עם הגבינה, ואסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בשר, וכן להיפוך. גם אסור לחתוך בסכין של בשר לאכלו עם גבינה וכן להיפוך, ואפילו אם הסכין נקי. ובשעת הדחק כגון שהוא בדרך, מותר לו לחתוך בסכין של בשר כשהוא נקי, ומקונח היטב היטב לאכול עם גבינה וכן בהיפוך (12).

יג אם חתך בסכין של בצל בצלים, או שאר דבר חרף, ונתנם למאכל חלב או בהיפוך צריך לעשות שאלת חכם (13).

יד העושה תבשיל מבשר, בחלב שקדים, צריך להניח בתוכו שקדים מפני מראית העין (14).

טו נוהגין שלא להגעיל (ז) כלי חלב להשתמש בו בבשר (ח) או איפכא (15).

שערים מצויינים בהלכה

(1) וגם ינקה שיניו עי' בחידושי חתם סופר (חולין דף קה.). דמי שיש לו בשיניים נקבים אין צריך לנקר הבשר או הגבינה משם דהם נמסים ונפסלים מיד. והובא ב"רכ"ת (סי' פט ס"ק ז').

(2) נוהגין שלא להגעיל נשאלתי אורות המכונה שנתחדשה שרוחצת ומנקית הכלי סעודה ואופן עבודתה היא שנותנים בה כלי הסעודה ונשטף בה זרם חזק מים רותחים מאד ועל ידי כך נשטף מהם שיוורי אכילה ורוצים להשתמש בה לכלי בשר ולכלי חלב על ידי שישטף בה מים רותחים ביניהם קודם שישתמש בה המין אחר ויחשב השטיפת מים רותחים כהגעלה שנעל ביניהם. והנה מעשה עבודתה לא ראיתי עוד בעיני אך הא לך השיטות בזה ותראה שמנהיגו לאסור שלא להגעיל מבשר לחלב או להיפוך. המנ"א (סי' תקט ס"ק יא) כתב שהעולם נוהגין איסור שלא להגעיל מבשר לחלב או איפכא והטעם שאם יעשה כן לעולם לא יהיה לו רק כלי אחד ויגעילנו בכל פעם שישתמש בו וזה אסור דלמא אתי למטעי כדאיתא

(14) סימן פ"ו סעיף ג.

(11) שם סעיף ב' ובט"ו.

(15) מג"א סימן תק"ט סק"א.

(12) שם סעיף ד' ובש"ך סק"ב.

(13) סימן צ"ו סעיף א' ב'.

טז יין ובשר וחתיכת דג שאין בו סימן שמפקדין או שולחין ביד עובד-כוכבים, ומכל-שכן ביד ישראל חשוב, צריך שני חותמות (ט).

שערים מצויינים בהלכה

בש"ם (חולין ח.) לענין סכיני טבח וכו' אבל ע"י ליבון ליכא למגזר, עיי"ש. ועי' בש"ך (יו"ד סי' קכא ס"ק טז) דמשמע שם שמותר וכן בש"ך (סי' פט ס"ק כב) משמע שם דעתו שמותר להכשיר מבשר לחלב, ובהנהות יד שאול שם הרגיש בזה וכתב עליו דרוקא באקראי מותר ולא בתמידות. ובאמת גם בשו"ת הרא"ש (כלל כ' אות כה) כתב דמותר להכשיר דזה לשונו כפות וקערות של עץ שאכלו בהן בשר רותח מנעילן במים רותחים ומותר לאכול בהן חלב, עיי"ש. ומשמע דגם ע"י הנעלה [לא בליבון] מותר. ובספר ערוך השלחן (יו"ד סי' קכא סעי' יא) כתב ג"כ דאין לחוש לחילוף ומותר להכשיר מבשר לחלב או איפכא. אבל עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קי) דהמנהג לאסור רק אם מכשירו בלאו הכי לצורך פסח מותר להחליף כרצונו כיון שלא היה ההכשר לכונת בשר בחלב אלא לחמץ. וכן כתב הפמ"נ (א"א או"ח סי' תקט אות יא) דלחגעיל מבשר לחלב נוהגין להטריף הכלי מקורם וכן כתב הפמ"נ (או"ח סי' תנא א"א אות ז') ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רמא) דדן שם אי יש לאסור גם בדיעבד והעלה שאין לאסור בדיעבד כשכבר הנעיל דהוא רק מנהג בעלמא ואין להוסיף בה חומרא כראיתא בירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד) אין מוסיפין על הנזירה וכו' ובכה"ג שהוא טעות שאינו מצוי לכולי עלמא לא נזרינן (עי' במנ"א סי' פט ס"ק ג').

נשאלתי ג"כ אודות הברוילער העלעקטרי (עי' לעיל סי' לו ס"ק ח') אי מותר להשתמש מבשר לחלב או איפכא. והנה כאן שההכשר שיעשה ביניהם הוא מין ליבון שניסק ע"י חוטי העלעקטרי, ומלשון המנ"א (סי' תקט ס"ק יא) משמע דע"י ליבון מותר להשתמש מבשר לחלב או איפכא. וכן כתב בפירוש בשער המלך (יו"ט פ"ד ה"ח) דלדעת המנ"א מותר ללכץ מבשר לחלב אבל בפמ"נ (א"א סי' תנא ס"ק ז') כתב דגם בליבון אסור ולכן לכתחלה בודאי ראוי להחמיר.

ח) כלי חלב להשתמש בו בשר ואי מותר להנעיל כלי בשר או חלב על כלי סתמי (לא של חלב ולא של בשר) עי' מזה ברכי תשובה (סי' קכא ס"ק נט) הביא מספר יד יהודה דמותר להנעיל וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רמא) בשם הנה"ק בעל דעת קרושים שאין בזה מנהג לאסור ומותר להנעיל מכלי בשר לכלי סתמי ואם אחר זמן ירצה לייחדו לתשיש חלב ג"כ מותר וגם מבשר לחלב אם עברו י"ב חדש שלא שימש בו כלל ג"כ יש להקל, עיי"ש.

ט) צריך שני חותמות והיום פוקסים הבקבוק כפקס ועליה זופפים במין זפת ונייר דבוק עליהם ונכתב תיבת "כשר", ועי' בברכי יוסף (שיורי ברכה סי' קיח אות ג') שכתב דזה הוי כשני חותמות, ועי' בערוך השלחן

אבל יין מבושל וכן החומץ של יין וחלב ופת וגבינה סגני בחותם אחד⁽¹⁶⁾.
יז אם שולח או מפקיד איזה דבר בשק, צריך שיהיו התפירות
מכפנים ולקשרו ולחתמו⁽¹⁷⁾.

יח אם אירע ששלח על-ידי עובד-כוכבים בהמה או עוף שחוטמים
או שאר דבר בלא חותם יעשה שאלת חכם⁽¹⁸⁾.

יט גבינות ושאר דברים שהם ביד עובד-כוכבים אף-על-פי שהם
בחותם או בדפוס שהם כשרים, כל שלא ידענו מי חתמן אמורין⁽¹⁹⁾.

כ יש ליוהר שלא לבשל או לצלות, ישראל ועובד-כוכבים שתי
קדירות זו אצל זו, זה בשר כשר וזה בשר טריפה, אם הקדרות או
המחבות מגולות. וכן יש ליוהר שלא להניח הקדרות אצל השפחות,
כשאינן ישראל בבית ואינו יוצא ונכנס⁽²⁰⁾.

כא מי שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות^(י), אמור לקנות
ממנו יין או שאר דברים שיש לחוש בהם לאיסור. מיהו אם נתארח אצלו,
אוכל עמו כל שלא נודע לו שהוא חשוד⁽²¹⁾.

כב יש ליוהר מלהניח בבית עובד-כוכבים כלי שיש לחוש שמא
נשתמש בו, ואפילו נתנו לאומן לתקנו, אם יש לחוש שמא נשתמש בו
יעשה שאלת חכם⁽²²⁾.

כג לפעמים לוקחין עוף כפות, ומשליכין אותו ארצה ואחר-כך
שוחטים אותו, והוא איסור גמור, כי בהמה או עוף שנפל אין לו היתר
עד שרואין אחר-כך שהלך ארבע-אמות הילוך יפה, וגם בכבשים ובעגלים
צרכין ליוהר בזה מאד⁽²³⁾.

כד בימי הקיץ שכיח מאד בכר-אוזות, שנמצאו בועות קטנות

שערים מצויינים בהלכה

(סי' קיח סעי' יח) שכתב ג"כ רזה הוי בחותם בתוך חותם, עיי"ש.
(י) שהוא מוחזק בכשרות עי' בערוך השלחן (סי' קיט סעי' יא)
ראין הכונה שיהיה צדיק וחסיד או ירא שמים מרכים אלא כל שמתנהג
עפ"י דת ישראל מניח טלית ותפילין ומתפלל ג"פ בכל יום ונוטל ידיו
לאכילה ומנהיג את בני ביתו בכשרות זה נקרא מוחזק בכשרות ואפשר
שבאיזה פרט הוא חשוד הוא מפני קלות הדבר בעיניו ולשאר הדברים
הוא מוחזק בכשרות.

(16) יו"ד סימן קי"ח סעיף א'.	(20) שם סעיף י"א י"ב.
(17) שם סעיף ד'.	(21) סימן קי"ט סעיף א' ועיין חכ"א.
(18) שם סעיף ו'.	(22) סימן קכ"ב סעיף ט'.
(19) שם סעיף ט'.	(23) סימן ג"ח.

כמין יבלת בבני מעים והרכה נמרפות על ידי כך. על-כן. צריכין לזוהר מאוד לבדוק הבני מעיים, וכשנמצא בועות קמנות יעשה שאלת חכם (24).

כה אין לשון עיסה בחלב, שמא הפת עם בשר, ואם לש כל הפת אסור אפילו לאכלו לבדו, גזירה שמא יאכלו עם בשר. ואם היה דבר מועט כדי אכילה פעם-אחת או ששינה צורת הפת שיהא ניכר שלא לאכלו עם בשר מותר, וכן הדין אם לש עיסה עם שומן של בשר. ואין לאפות שום פת עם „פלאדין“ או „פשמידא“ בתנור, דחיישינן שמא יזוב מן החמאה או מן השומן תחת הפת, ואם זכ תחתיו דינו כאלו נלוש עמו דאסור לאכלו אפילו לבדו (25).

כו פת שאפאו עם הצלי בתנור אחד, אם היה התנור סתום והצלי מגולה, אסור הפת לאכלו בחלב. אבל אם הצלי היה מכוסה או שהיה התנור פתוח, והוא תנור גדול כתנורים שלנו מותר, ומכל-מקום לכתחלה יש לזוהר שלא לצלות בשר בתנור שאופין בו פת, דחיישינן שמא יזוב מן השומן תחת הפת, ואפילו הצלי הוא במתחת יש לחוש (26).

כז תנור שזב בקרקע שלו שומן או חלב, צריך היסק כדון עד שילכו הגחלים על פני כולו ויתלכן (27).

כח תרנגולים (א) מסורסים נוהגים לאכלם, משום דסומכין דמסתמא העובד-כוכבים המסרם הוא אומן ובקי בדבר, שלא יעשה בתפירה איזה

שערים מצויינים בחלכה

ועי' בשו"ת לכושי מרדכי (יו"ד סי' עז) נשאל שם אי אשה מותרת להיות משנחת בבית אפיה של נכרי העלה שם עפ"י הרמ"א (יו"ד סי' קכו סעי' ג') והש"ך (שם ס"ס ל') ראין אשה נאמנת במקום שיש טורח דעצלניות הן וכנדרון זה צריכה להיות נעורה כלילה ולהשגיח בהשגחה יתירה על טהרת הכלים מתערוכות, ועוד רחא אי אפשר שתהיה שם בלא יחוד וכש"כ כלילה ואשה אסורה להתייחר אפי' עם כמה אנשים אם אינם בשרים ורוב נכרים פרוצים הם במש"כ באהע"ז (סי' ז') וכיון שעוברת על איסור יתגר האיך נאמינה על השנחתה, עיי"ש. ועי' לקמן (ח"ג סי' סי' ס"ס יט) מה שכתבתי אי האשה נאמנת לקנות ממנה מצות שמורים.

(א) תרנגולים עי' בשו"ת אמרי יושר להנאון מהר"ם מטארנא (ח"א סי' קמה) גרן העופות הנולדים מכיצים שנתחממו ע"י מכונה ויצא

(24) סימן מ"ו פמ"ג במ"ו סק"ו.

(26) שם סעיף ג' וסי' ק"ח.

(27) שם בסימן צ"ו ואריה סימן תס"א

(25) סימן צ"ו סעיף א'.

ריעותא בכני מעים. אבל אם נמצא בהן איזה ריעותא, אפילו רק שאינן מונחין כראוי הרי הן אסורין⁽²⁸⁾.

כט בקצת מקומות נוהגין העובד-כוכבים המפטמין אווזות למכרן לישראלים, שדוקרין אותן תחת כנפיהן במחט וכדומה, כדי שיתנפח הכשר ותתראינה שמנית, ויש בזה שאלת חכם אם הן כשרות או לא⁽²⁹⁾. וכן בהמה אשר לפעמים מחמת רוב אכילה מסתכנת, ורפואתה שדוקרין אותה במרצע נגד הכרס, יש בזה גם-כן שאלת חכם אם היא כשרה⁽³⁰⁾.

ל נוהגין לעשות פירות מרוקחין, שנותנים את הפירות תוך צלוחית, ומסמין וקושרין את פיו בשלפוחית בהמה, וכך מעמידין אותו לתוך תנור חם שירוקחו הפירות, צריכין לזהר שתהא השלפוחית מכהמה כשרה, והוכשרה גם במליחה והדחה כראוי⁽³¹⁾.

לא בארות ונהרות שמוחזקין שיש במימיהם תולעים יב, אסור

שערים מצויינים בהלכה

עליהם קלא שאינם חיים י"ב חדש ודעתו שם לאסרם עפ"י התוס' (נדה כג. ד"ה לאיתסורי) דמבואר משם דרבר שאינו מתקיים י"ב חדש הוי טריפה, ועי' בשו"ת חבצלת השרון (להגאון מהר"ם באב"ד מטארנאפאל מהר"ת סי' נא) האריך בנדון זה והעלה עפ"י הלכה להתירם ואפ"ה סיים שכעת לא אומר עוד לא איסור ולא היתר כי שמע שהיום נשתנו לטוב שחיים יותר משאר עופות ויחקרו אח"ז, ובשו"ת מהר"ש ענגיל למו"ר מראדאמישל (ח"ד סי' טל) נ"כ נשאל בזה והעלה עפ"י הלכה שאין שום פקפוק בזה ומפרש דאין כונת התוס' שם דמפני שאינו חי י"ב חדש חשוב תיכף טריפה אלא כוונת התוס' דאינו חי י"ב חדש שלא תהיה נעשית אח"כ טריפה ומותר לאוכלם בלי שום חשש, עיי"ש. וכן בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שעח) העלה להתירם. ובכאן במדינת אמריקא מגדלים מהם עדרים עדרים וחיים כמו שאר עופות ואין מפסקין בהם.

ובנדון העופות שצוארם ערום בלא נוצות וגם אדום שם בכל חלקת צוארם, עי' מזה בדרכי תשובה (סי' פב ס"ק לג) הביא שם מכמה שו"ת ופסקים יש מתירין ויש אוסרין ורובם מחמירין וכן המנהג. ובנדון העופות הנקראים „פערלהינער“, עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכז) שכתב באמצע התשובה (דרך אגב) שאין אוכלין אותן, וכן בשו"ת מהרי"א אסאד (ה"ד סי' ער) אוסרם.

יב) שיש במימיהם תולעים עי' בערוך השלחן (סי' פד סעיף לו) ששמע בשם חכמי הטבע שבכל מיני מים וביחוד במי גשמים מלא ברואים

(28) סימן מ"ו באה"ט ס"קה ופ"מ"ג שם. (30) עיין שו"ת סוב"טעם ודעת סי' ע"ה.

(29) עיין שו"ת אמרי אש יו"ד סימן כ"ד. (31) סימן פ"ז סעיף י' בהגה ופ"מ"ג שם.

לשתותם עד שיסננו אותם, ואפילו בדיעבד אם בישל באותם מים יש לאסור, וכן אסור לשרות במים אלו בשר או להדיח בהם דבר מאכל, כי התולעים נדבקים במאכל⁽³²⁾.

ל כשמסננין את המים צריכים לזוהר לסננו דרך מפה, שלא יהיה באפשרי לעבור אפילו תולע דק שבדקין⁽³³⁾.

ל חומץ שהתליע אסור על-ידי סינון, כי אפילו תולע דק שבדקין שנתהוה בחומץ, עובר דרך כל מפה. והסינון גרוע גרעיה ויותר טוב שלא לסננו, כי התולע המתהוה במשקים שבכלים, אינו נאסר כל זמן שלא פירש, ועל-ידי הסינון איכא למיחש שמא יפרוש על המסננת ואחר כך יחזור. והמובחר להרתיח תחלה את החומץ ולסננו אחר-כך, דמאחר שהתולע מת על-ידי הרתיחה שוב לא יעבור בסינון⁽³⁴⁾.

ל תולעים הגדלים בפירות בעודם במחובר אסורין, אף-על-פי שלא פירשו ממקום למקום. ולפעמים נמצא בפרי וכן בפולין וקטניות כמין נקודה שחורה, והוא מקום שהתחיל התולע להתרקם, וצריך ליטלו משם בעומק, דאסור כמו התולעת עצמה⁽³⁵⁾.

ל כל פרי שדרכו להתליע בעודו מחובר, אם עברו עליו שנים עשר חדש משנתלש מותר, כי כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת שנים עשר חודש, וכבר נעשה כעפרא בעלמא. ומשום חשש שמא התליע בתלוש, צרכין לבדקן ולהשליך התולעים, והיבחושיין שנמצאו בחוץ, ואחר-כך יתנם למים צוננים ויערבן יפה יפה, ויעלו התולעים והמנוקבים למעלה וישליכם ואחר-כך יתנם במים רותחין, שאם נשאר

שערים מצויינים בהלכה

דקים שאין העין יכולה לראותם רק אם מסתכל בזוכיית המגדלת והן ברבבות פעמים במים. ולפ"ז איך אנו שותים מים. אמנם האמת היא דלא ניתנה תורה למלאכים דאם לא כן הרי כמה מהחוקרים כתבו שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים וכשהאדם פותח פיו בולע כמה מהם ועל כרחק כיון שאין העין שולט בהם לאו כלום הוא, עיי"ש. ועי' בחכמת אדם (בינת אדם כלל לח אות לד) רהמסתכל ע"י כלי הראות (מיסראסמאפ) רואה בהחומץ מלא תולעים ואפ"ה אין לאסרו משום דלא אסרה תורה מה שבכח אלא מה שבפועל וכל שלא נראה לעיני האדם לא אסרה תורה, ועי' לקמן (ס"ט טו).

(34) עי' מהר"ם שיק יו"ד סי' ק"ה.

(35) סימן ס"ד סעיף ו'.

(32) חכ"א כלל ליח סעיף ה' ו'.

(33) שם סעיף ו'.

בו תולעת ימות מיד ולא יפרוש. ואין לסמוך על זה רק בקמניות ועדשים וכדומה, ודוקא לאחר שנים עשר חדש⁽³⁶⁾.

15 כל הפירות שצריכין בדיקה, צריך לפתוח כל אחת ואחת, ולהשליך את חגרעינין למען יוכל לבדקן יפה יפה, וצריכין לזוהר בזה מאוד כשמרקחין פירות בדבש וצוקר, וכן כשעושיין „לעקפאר יג“⁽³⁷⁾. ולא מהני מה שבדק מקצתן, ואפילו בדק את הרוב לא מהני, אלא צריך לבדוק כל פרי ופרי⁽³⁸⁾.

16 לפעמים נמצא בקמח וכיוצא בו תולעים גדולים, וסגי כשמנפה אותו בנפה שאין התולעים עוברים, אבל אם נמצאו בו „מילכין“ ד) לא מהני הנפה. ומי שיש לו חמין מתולעין יעשה שאלת חכם איך יסחינם⁽³⁹⁾ 17 כל דבר שהתליע, והוא דבר שאין הדרך לבדוקו מתולעים, אסור למכרו לעובד-כוכבים כשיש לחוש שמא יחזור וימכרנו לישראל. ומותר לעשות סמנו ייך-שרף, ולא חיישינן שמא יבא בו לידי תקלה לאכלו כך, ובלבד שלא ישהנו זמן רב⁽⁴⁰⁾.

18 הרבה מיני ירקות שמוחזקים בתולעים, ויש שמוחזקים „במילכין“, ומה שהנשים אומרות שמהבהבין את הירק באש אינו

שערים מצויינים בהלכה

יג) וכן כשעושיין „לעקפאר“ הוא הנקרא ג"כ „פאווירלא“, „רושעם“, ועי' בשו"ת צמח צדק (סי' נב) דהתיר אותם הנלקחים מנוים דרגילין לפתחן ולברקן, ועוד שאין ששים נגד התולע ומשום בישול גוים ליבא דנאבלין כמות שהן חייין. ועי' בשו"ת ערוגת הכשם (יו"ד סי' עט) שכתב ג"כ להתיר הנעשיין סתם ע"י ישראלים שאינם בורקים מתולעים דכוראי יש בכל אחת ששים נגד התולע ועפ"י רוב נעשיין מאותן פירות שנתבטלו בסוף גמר בישולם ובאלו אין התולע מצוי כלל, ועי' בחכמת אדם (בלל לח סעי' יג) דאין כל המדינות שוין בזה.

יד) אבל אם נמצאו בו „מילכין“ וירוע דכימי הקיץ מצוי הנמלים (מילכין) כמפחים ואי אפשר להמלט מהם, ועי' בכרתי ופלתי (סי' ק') שסמך בזה על הפוסקים הר"ש והרשב"א דבריה בטלה כתתק"ס ועוד דהא כדיה אינה בטלה דוקא כשהוא אסור מתחלת כרייתו ונמלה אין אסורה מתחלת כרייתה דהא קודם שפירשה היתה מותרת ובכתב סופר (יו"ד סי' סג) כתב עוד מעם מפני דרדשים הללו פגומים ואין צריכים ביטול כלל להרבה שיטות וזה המעם כתב גם בערוך השלחן (סי' ק' סעי' יז).

(39) סעיף י"ד ובאחרונים שם.

(40) סעיף ה' ופתי"ש סק"ג.

(36) שם סעיף ח'.

(37) שפ"ד סקכ"ז שם.

(38) סעיף ח' בהג"ה.

מועיל⁴¹). ויש מיני פירות וכן מיני ירקות שמוחזקים כל-כך בתולעים עד שכמעט אי אפשר לבדקם, (ט), וראוי לכל ירא שמים שלא לאכלן כלל, ויש מיני פירות שהגרעינין מוחזקים בתולעים ואסור לאכלם⁴²).

מ באנוזים שכיחים מאוד, "מלכין" והמבחן לזה, כשלוקחין את האוכל מתוך הקליפה, ומכין בקליפה על איזה מקום חם קצת, יוצאין מילכין שנשארו בתוך הקליפה, וצריכין ליוהר בזה מאוד.

מא לפעמים נמצא בפירות מרוקחים בדבש וצוקר שיש למעלה סביב הכלי, "מלכין", ינקו אותו היטב, ויקחו קצת מן המאכל, עד שיהא ברור שלא נשאר בתוך המאכל⁴³).

מב חתך פרי או צנון בסכין וחתך גם התולעת שהיה בהם, יקנח את הסכין היטב וגם מן הצנון או מן הפרי יקלוף קצת במקום החתך⁴⁴).

מג בתוך הדגים נמצאו לפעמים תולעים במוח או בכבד או במעים או בפה או באזניים, ובפרט בדג הנקרא, "העכט" יש בו תולעים דקים וארוכים, ובמקום השכיח צריכין בדיקה, וכן, "בהערינג" שכיח בתוך החלב תולעים דקים וצריכין בדיקה. ויש מקומות שיש על הדגים מבחוץ⁴⁵ אצל הסנפירין, וגם על הסנפירין, ובתוך הפה, ואחורי האזניים שרצים קטנים מאד, והב עגולים כעדשה, וצריכין לבדוק שם ולגרדם היטב⁴⁵).

מד תולעים הנמצאים בנבינה, אם אינן נמאסין עליו, מותרין כל זמן שלא פירשו לגמרי⁴⁶).

שערים מצויינים בחלכה

(טו) אי אפשר לבדקם עי' בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' סכד) דאפשר לברוק עי' כלי סנדיל הראות אבל בשו"ת טוב טעם ודעת (קונ"א סי' נג) כתב דרבר שמוחזק בו תולעים לא מהני הבדיקה עי' כלי הנ"ל דהא אומרים שבכל מיני מים יש שם תולעים הרבה ואפשר לראותם עי' כלי סנדיל הראות ואפ"ה אנו שותים המים דראיה עי' כלי לא שמיה ראיה וכיוון שאין סומכין ע"ז להחמיר מכש"כ לקולא לא נסמוך ע"ו במקום דלא מהני בדיקה. ועי' לעיל (ס"ס יב).

(טז) שיש על הדגים מבחוץ עי' בדרכי תשובה (סי' פד ס"ס ספר) דהרג שמורין קארפין יש לו שני עורות א' עור דם על הקשקשין וא' עור הדג שנתחת הקשקשין ואם נמצאו תולעים תחת עור הדג העליון אסורים

44) סימן צ"ו בסו"ו סק"ג.

45) שם בחכ"א.

46) סימן ס"ד סעיף ס"ז ושפ"ד.

41) עיין בינת אדם אות ג"ב.

42) חכ"א.

43) עיין בינת אדם אות ג"ד.

מה הרבת אוהרות הזהירה התורה בשרצים, ועוברין עליהן בכמה לאויז ומטמאין את הנפש כדכתיב (47) ונטמאת כס, ולכן צריך האדם לזהר במאוד מאוד שלא יכשל בהם (48).

מן השואל למורה הוראה יז) איזה שאלה ואסרו, אסור לו לשאול עוד למורה הוראה אחר אלא אם-כן הודיעו שכבר הורה הראשון לאסור (49).

מז. הלכות סתם יינם והכשר הכלים ממנו. ובו כ"ב סעיפים.

א סתם יינם בזמן הזה, וכן מגע עובד-כוכבים ביין שלנו יש-אומרים דאינו אסור רק בשתיה ולא בהנאת. ולכן מותר לישראל לגבות בחובו סתם יינם, מפני דהוי כמציל מידיהם, והוא הדין בשאר הפסד, כגון עבר וקנה. אבל לכתחלה אסור לקנות כדי להשתכר בו, ויש מקילין גם בזה. וטוב להחמיר (1).

ב מותר לעשות מרחץ א) מסתם יינם לחולה שאין בו סכנה (2).

שערים מצויינים בהלכה

דהעור העליון לא נחשב לעור ותחת העור התחתון כשרים. ובשו"ת אמרי יושר (ח"כ סי' יא) כתב שאם חכמי הטבע יבררו ויאמרו שהתולעים מנוף הרג נשרצו יש מקום להתיר, עיי"ש.

יז) השואל למורה הוראה עי' בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ג ח"א סי' שיז) שיצא קול על השמנים שמערכין בהם שומן חזיר ובחנו אותו עפ"י חכמת החימיה והם גוים ונשאל שם אי יש להאמין לגוים אלו והעלה רבכה"ג אמרינן אומן לא מרע אומנתיה ובודאי לא ישקר דהיא מילתא דעבידא לנלווי ע"י אומנים אחרים, ועי' בשו"ת בית יצחק (ח"א יו"ד סי' קמא) נשאל ג"כ בכזה והעלה ריש לסמוך על האומן הכעמיקער, הובא כדרכ"ת (סי' קיד ס"ס מז) ושנים הנ"ל התירו בצירוף טעמים אחרים, עיי"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רטו) שהעלה להתיר כאופן שיוודיעו להאומן שהם ישאלו גם לשני אומנים אחרים והם באמת ישאלו עכ"פ לאחר ואז יש לסמוך, ועי' בשו"ת אבן יקרה (ח"ב סי' יג) סמך ג"כ על בדיקת האומן וכן בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סי' כז) ג"כ העלה שיש לסמוך על בדיקת האומן.

א) מותר לעשות מרחץ כך הוא לשון הרמ"א (יו"ד סי' קנה

47) ויקרא י"א מ"ג. מז 1) יורה דעה סימן קכ"ג סעיף א.

48) פרי"ח.

2) סימן קנ"ח סעיף ג.

49) יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"א.

ג יין כשר שנתבשל דהיינו שהרתיה ונתמעט ממדתו על-ידי הרתיה אם נגע בו עובד-כוכבים מותר אפילו בשתיה. אבל יין שנותנין לתוכו לענה שקורין „ווערמוט“ כל ששם יין עליו ולא נתבשל נאסר (3).

ד תבשיל שיין מעורב בו, ואיננו ניכר, אפילו עדיין לא הרתיה אינו נאסר במגע עובד-כוכבים (4).

ה יין מוזג אם יש בו ששה חלקים מים במל היין. ואינו נאסר במגע עובד-כוכבים, אבל יין צמוקים שנתן מים על הצמוקים הרי זה כיון גמור (5).

ו התמד דהיינו מים שנותנים על החרצנים או על השמרים, כל שהוא משוכח לשתיה אין להתירו אם נגע בו עובד-כוכבים (6).

ז ענבים דרוכות כגיגית, כיון שנמשך ממנו אפילו מעט, או ששאב ממנו יין בכלי נקרא הכל יין ונאסר במגע עובד-כוכבים אפילו לא נגע אלא בחרצנים ובזגים (7). ולכן גיגיות ענבים דרוכות העומדות בבית

שערים מצויינים בהלכה

סעי' ג') והוסיף עוד ובלבד שלא ישתה האיסור הואיל ואין בו סכנה, ועי' במג"א (סי' שכח ס"ק ט') שכתב בשם תשובת רמ"א להתיר אפי' בשתיה בחולה שאין בו סכנה ובנתיב חיים שם כתב דלא נמצא זה בתשובת הרמ"א ובשו"ת השיב משה (סי' לא) בתחלה צידד להקל עפ"י המג"א הנ"ל ולבסוף כשחפש ולא מצא בתשובת רמ"א החמיר ועי' בחיי אדם (נשמת אדם כלל סט אות ג') הביא דברפוס המבורג נכתב בתשובת רמ"א (סי' קכג) ובדפוס אמסטרדם השמיטו זה ואפשר עפ"י ציווי החכ"צ ור"מ חגיז ור' נפתלי כ"ץ, ועי' בדרכי תשובה (סי' קנה ס"ק סג) האריך בזה והביא מתירים ומחמירים ורובם מחמירים, ובשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' מט) העלה להתיר באופן שיערב בו דבר מר שלא יהנה בשתיתו וגם אי אפשר כלל למצוא יין כשר והרופאים צוו זה לתרופה, עיי"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח'ד סי' קלז) נשאל אי מותר לחולי חסר-דם (בלוטארים) לשתות יין הנקרא אייזנוויין והיא סתם יינם העלה להתיר אם הוא מר דהוי שלא כדרך אבילתן ובתרי דרבנן יש להתיר דהא גם סתם יינם בזה"ל דרבנן ושלכד"א נמי דרבנן לכן יש להתיר באופן זה, גם נכון שישתה דרך שפופרת דבש"ם (סוטה יח.) הוי בעי' דלא איפשטא אי הוי דרך שתיה ובדרבנן סמכינן לקולא.

(3) סימן קכ"ג סעיף ג' ועיין באה"ט סק"ו. (6) שם סעיף ט.

(4) שם סעיף ה'. (7) שם סעיף י"ז י"ח.

(5) שם בהגה סעי' זי י"א.

עובד-כוכבים, יש לאסור שמא המשיך מהם (8). ואסור לדרוך על-ידי עובד-כוכבים, אפילו בגיגית פקודה (6).

ח יש להזהר מלהוציא את החרצנים והזנים מן הנתות על-ידי עובד-כוכבים, אפילו לאחר שהוציא מהם יין ראשון ושני, כי שמא יש עליהם עוד מופח יין (10).

ט עובד-כוכבים ששפך מים לתוך היין, אם נתכוין למוגו אסור בשתיה, ואם לא נתכוין למוגו ואפילו הוא ספק מותר (11).

י חומץ יין שנעשה מיין כשר, אם הוא חזק כל-כך שמבעבע כששופכין אותו על הארץ, שוב אינו נאסר במגע עובד-כוכבים, אבל אם נעשה מסתם יינם לעולם הוא באיסורו (12).

יא וכן יין שרף שנעשה מסתם יינם (2), וכן מהחרצנים והזנים והשמרים, הרי הוא כיון עצמו (13), אבל הנעשה מיין כשר, או לאחר שנעשה יין-שרף אין מגע עובד-כוכבים אוסרתו (14).

יב וויינשמיין (1) נתפשט המנהג להתיר כיון שאין בו הנאה לחיך (15).

שקרים מצויינים בהלכה

ב) וכן יין שרף שנעשה מסתם יינם עי' בשו"ת אבן יקרה (ח"ב סי' קט) נשאל שם אודות מדינה אחת שכל מסחר היי"ש הוא תחת הממשלה שהיא לקחה מכל בתי המשריפות את כל היי"ש אל אוצרותיה ומשם תחלק את הסחורה לכל החנותים בבקבוקים חתומים ובין אלה בתי המשריפות יש שעושין היי"ש גם מיין אך הם מועטים נגר אלה שעושים מתבואה, האריך שם בנרון זה והעלה באם בעלי החנותים לוקחים מהממונים (סימונים) והם לוקחים מאוצר הממשלה יש להתיר משום ראזלינג בתר רוב דכל דפריש מרובא פריש, ואפי' אם בעלי החנותים בעצמם לוקחים מאוצר הממשלה נ"כ יש להתיר ראין לאסור משום רלוקח ממקום קבוע רהא קבוע שאינו ניכר הוא ובכה"נ אין בו דין קבוע כסכרת התום' (פסחים ט: נזיר יב.) ובפרט שהוא דרבנן.

ג) וויינשמיין נעשה משמרי יין הנקפה ונקרש ברופני החבית וקשה כעץ וכבר כלה ממנו כל לחלוחית היין וכעפר בעלמא הוא, עי' מזה ביו"ד (סי' קנ"ט) ובררכי תשובה (שם ס"ק נג), ועי' בשו"ת אחיעזר (יו"ד סי' יא) על דבר מין אנק דס הנעשה משמרים סתם יינם

(8) שם סעיף י"ט.

(9) שם סעיף כ"א.

(10) שם סעיף כ"ב.

(11) שם סעיף י"ז.

(12) שם סעיף י"ח.

(13) שם סעיף י"ט.

(14) שם סעיף כ"א.

(15) שם סעיף כ"ב.

יג מגע עובד-כוכבים על-ידי דבר אחר, וכן הבא מכחוד), יעשה
שאלת חכם (16).

שערים מצויינים בהלכה

אי מותר לעשות ממנו צימראן-זאלץ ע"י שמערכים בתוכו מין סיד שרוף
ואלים העלה ג"כ שם להתיר מפני שנשרף ונפגם ממנו טעם היין וכן מה
שאפשר ע"י תחבולות חימיות לשנות האיסור לדבר אחד ולצורה אחרת
הוי פנים חדשות ונפקע האיסור, כמש"כ הר"ן (ע"ז לט). לענין דבש
גוים דאין חוששין שמא נתערבו בו דברים סמאים וניסחו לדבש משום
דעד שלא נמוח מסריח וה"נ כן אפי' רעל ירי תחבולות חימיים מהפכים
הדבר לאוכל משובח זה הוי כפנים חדשות ודמי למוסק שכתב המג"א
(סי' רטז ס"ק ג') דאזלינן בתר השתא, עוד כתב בפעם השני בענין כזה
בספרו שו"ת אחיעזר (ח"ג סי' לא) ועוד שם (סי' לח) ודעתו להתיר
משום טעמים הנ"ל, ועי' בשו"ת תבליים בנעימים (ח"ה סי' יז) על דבר
הגליצערין שנעשה מחלב בהמה ועל ירי חומץ וגפרית וסממנים אחרים
מסירים ומפרידים כל חלקי שמנונית בפעולות חימאות ופוגמים אותו
ממאכל אדם ועל ירי ההרכבה באו לו פנים חדשות, העלה ג"כ להתיר
מטעמים הנ"ל, ועי' בשו"ת יר יצחק (ח"ג סי' רעג) שהעלה ג"כ כזה
לענין הרפואות שעושין מרם, עיי"ש. ועי' בשו"ת אבן יקרה (ח"ב סי'
קמ) שכתב דכלל זה דאזלינן בתר השתא ולהתיר דבר איסור שנפרש
ממנו חלקי האיסור ונשתנה לצורה אחרת לא נאמרו רק אם נשתנה
האיסור למין אחר טבעי שבטבע היצירה הם שני מינים דומיא למש"כ
הר"ן הנ"ל דהבשר נהפך לרביש אבל בדבר שעל ירי מלאכת חימי או
מעצמו פשט צורתו ולבש צורה אחרת ולא נשתנה למין אחר טבעי לא
אמרינן כלל זה והביא עוד ראיות, עיי"ש. ולפ"ז אין לנו היתר גם על
הגליצערין או דושעלאמין הנעשים ממאכלי איסור כמו שעושין מעורות
רכים כעור החזיר ודגים סמאים אלא שיש גם מיני דושעלאמין הנעשים
מצטחים והוא בוראי כשר ויש שעושין מעצמות קשים וכזה המין מיירי
הגאון רח"ע בספרו אחיעזר (ח"ג סי' לח) שמצדד שם להתיר וכן הגרי"א
הנסין דעתו להתיר במין זה הניתנים במשקאות כדי להחליש ההריפות
שע"י משריק שריק בגרון כידוע, אבל אם נותנים כדי נתינת טעם אין
לנו היתר ברור בזה. ולקמן (בסי' קצב) אאריך עוד בזה בענין הרפואות
הנותנים לחולים.

ד) וכן הבא מכחו נשאלתי, יין שנעשה ביסקים וגתות ע"י כח
עלעקטרי דהיינו שמכניסים הענבים בנת וסותמין וסוגרין פתח הכניסה
והדפין והגלגלין הדורכין וכותשין הענבים הוא הכל בכח העלעקטרי
ובחדר השני שם המכונה (מאטאר) שעל ידו סובבין הגלגלים וכובש

יד השולח יין על-ידי עובד-כוכבים צריך להשגיח הימב ככל מקום שיש ברזא או מגופה, לחתום שם בשני חותמות (17).

מן ישראל שעושה יינו של עובד-כוכבים בהכשר, כדי למכרו אחר-כך לישראלים, יש בזה כמה חילוקי דינים, ולפעמים אפילו שני חותמות וגם מפתח לא מהני, וצריך לשאול למורה הוראה כדת מה לעשות, ושומר נפשו ירחק מיין כזה (18).

שערים מצויינים בהלכה

המכבש הענבים והפועל במכונה הוא עכו"ם ולא בא בחרר השני מקום הענבים והיין.

תשובה: כתב בש"ע יו"ד (סי' קכג סעי' ככ) העכו"ם שדרך היין ולא נגע בו והרי ישראל עומד על גבו וישראל הוא שכנסו בחבית הרי זה אסור כשתיה. פי' שאינו אסור בהנאה כשאר יין שנגע בו עכו"ם, וכתב הטו"ז (שם ס"ק יז) הטעם לפי שלא נגע בו אפי' ברגל ואין כאן אלא כח עכו"ם וכן כתב הש"ך (שם ס"ק מח) ורדיכת יין בלא נגיעה היינו ששם עצים ורפים על הענבים ועלה העכו"ם על העצים והרפים ונדרכו מכחו כך כתב הש"ך (ס"ק מד).

ועי' בטו"ז (סי' קכד ס"ק לא) ובש"ך (ס"ק עא) שכתבו עפ"י דברי הרמ"א שם רבכל מקום שאינו אסור מצד הדין אלא בשתיה לדין שרי אף בשתיה כיון שעכו"ם בזה"ז לאו עובדי עכו"ם הן, ועי' עוד בש"ך (סי' קכה ס"ק ב') רבכחו יש להקל מפי והוא דוקא במקום הפסד מרובה נמצא לפ"ז בנדרון שכתב הש"ע דאסור בשתיה לדין מותר אף בשתיה במקום הפסד מרובה.

וכתב עוד בש"ע יו"ד (סי' קכה סעי' ב') ראם הוא כח כח כח כח כח כח קורת הגת שנגלגלה עכו"ם שיש שם ג' כחות הרפין והגלגל והקורה בדיעבד מותר אפי' בשתיה ובש"ך (שם ס"ק ד') כתב דלכתחלה אסור אפי' בעשרה כחות [ויש לעיין בדברי הש"ך אי כונתו דוקא כשהם עובדי עכו"ם דארברי המחבר קאי דמיירי בכי האי גוונא כדמשמע מעובדא דרבי יעקב מנהר פקוד (ע"ז ס.) או אפי' בזה"ז שאינם עובדי עכו"ם אפי' הכי לכתחלה אסור אפי' בהרבה כחות, וצ"ע].

והנה במעשה עלעקטרי שהארם גורם את תנועת העלעקטרי אי חשיב כבא מכחו הבאתי בספרי שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"י אות כג) לענין מצות מצוה שנעשים ע"י מכונה כח העלעקטרי אי חשיב כמעשה אדם והעיר רב גדול אחד מתבואות שור (סי' ז') שכתב דינא דמרמא (חולין טז.) בזה"ל: קבעו סכין בגלגל וסבב הגלגל בידו או ברגלו עד שמנע את הסכין לצואר הבהמה או העוף ושחטו כהוגן בסיבוב

מז כלים של סתם יינם, אם הם כלים שאין הדרך להחזיק בהם יין אלא זמן קצר וגם לא היה בהם היין מעת לעת, בין שהם של עור בין שהם של עץ ושל זכוכית ושל אבן ושל מתכות, אם אינם מזופתים, מדיחן היטב במים שלש פעמים ומותרים, ואם הם מזופתין יש להם דין אחר, וכן כלי חרס יש להם דין אחר⁽¹⁹⁾.

יין כלים העשויים להכניס בהם יין לקיום, דהיינו שמיחדין אותם להחזיק בהם יין לכל-הפחות שלשה ימים, אף-על-פי שהכלי הוא של ישראל, והעובד-כוכבים החזיק בו את היין רק זמן מועט מכל-מקום צריך הכשר על-ידי עירו, דהיינו ממלאין את הכלי מים על כל גדותיו, ויעמוד כך לכל-הפחות עשרים וארבע שעות, מעת לעת, ואחר כך שופך את המים ונותן בו מים שניים, ויעמוד כך לכל-הפחות מעם לעת, וכן עושה פעם שלישית. ואין צריכין שיהיו השלשה מעת-לעת דוקא רצופין. ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם, לא עלתה לו אלא למעת-לעת אחד⁽²⁰⁾. יש-אומרים דאם היין היה בו מעת-לעת לא מתכשר בעירו משום דכבוש מכבושל ובעי הנעלה⁽²¹⁾. ובמקום שאין צורך גדול יש להחמיר כן⁽²²⁾.

שערים מצויינים בהלכה

זה שחיתתו כשרה רחא מכחו של אדם נשחט ואפי' אם אחר שהתחיל לנגלגל סר ירו הרי היא מתנגלגלת מכה התחלתו ושחטה ואפי' מתנגלגלת מכה זה כמה פעמים והוא כבר סר ירו והשחטה נעשית כסיבוב אחרון מ"מ הכל מכחו בא וכשרה. וה"נ במצות שע"י המכונה כיון שהאדם גורם את תנועת העלעקטרי וראי כשרים המצות למצות מצוה, עיי"ש.

ולפ"ז בנרון רידן אם אנו חושבין מעשה המכונה כמעשה אדם לענין מצות מצוה יצא לנו הדין לענין יין נסך נמי כמעשה אדם והיין נעשה מכחו ועפ"י הדין היה אסור בשתיה ורק בזה"ז מותר בשתיה בהפסד מרובה וכנ"ל ואם יחשבו שלא חשוב כמעשה אדם ולא ככא מכחו א"כ גם בהמצות הדין כן ואין יוצאים בהם י"ח מצה ואי אפשר להקל בזה ובזה וכפולי בית שמאי וכפולי בית הלל. וכיון שאנו חושבין מעשה המכונה כמעשה אדם וחשוב ככא מכחו יצא לנו הדין כאן שהיין מותר בריעבר בהפסד מרובה וכהש"ך והטו"ז הנ"ל.

אלא שיש לומר דהכא הוי כהרבה כחות שהוא מניע הכפתור והברג ועי"כ הזרם העלעקטרי מסכב את הגלגלים ושאר כלי המכונה

(19) סימן קל"ה סעיף א' י"א.

(21) ש"ך שם סקל"ג.

(20) שם סעיף ד' י"ב.

(22) עיין פ"ת סק"ב בשם נוב"י.

יח כלי זכוכית כיון שהם חלקים וקשים, אף-על-פי שמכניסין בהם יין לקיום סני להו בהדחת שלש פעמים (23).

יט כלי שהיה בו יין שלנו, ועירו את היין ובעוד שהיה הכלי טופח על-מנת להטפיה ננע שם עובד-כוכבים סני ליה בהדחה שלש פעמים אף-על-פי שהוא כלי שמכניסין בו לקיום (24).

כ הא דמהני הדחה או עירוי זה כשלא נשתמש בו יין רק בצונן, אבל אם נשתמש בו בחמין צריך הגעלה כמו משאר איסורין (25).

כא כלי הגת אף-על-פי שאין מכניסין בהם יין לקיום, כיון שמשתמשין בהם יין בשפע חמירי, וצריכין שאלת חכם איך להכשירן (26).

כב כל הכלים שישנו שנים עשר חדש מותרים כי בודאי כלה כל לחלוחית יין שבהם, ואפילו נתן לתוכן מים תוך שנים עשר חדש אין בכך כלום (27).

שערים מצויינים בהלכה

ובהרבה כחות מותר בדיעבד גם שלא כהפסד מרובה, ועי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קיח) שנשאל אי נגיעת עכו"ם ביין ע"י סודר שכרך בירו אי אוסר או לא כמו דאמרינן דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ה"נ נגיעה ע"י דבר אחר שמה נגיעה וכן אם העכו"ם הדורך היין כרך סודר סכיב המקל שדורך בו אי הוי כשני כחות והעלה דנגיעה ע"י סודר לא שמה נגיעה דכל דבר שחוצץ לא שמה נגיעה והדורך ע"י הפסק סודר אוסר ע"י כחו ולא חשיב כשני כחות דכל דבר הצריך להדבר אחר נפיק מכלל טפל ונעשה עיקר וחשיב ככה לפני עצמו והכא כיון שהמקל אין צריך להסודר הו"ל טפל ובטל להמקל משא"כ בנגיעה אף שאינו צריך להסודר אין זה נגיעה, עיי"ש היטב. והכא בנדרון דידן כיון דכל כלי המכונה צריכים זה לזה נפיק מכלל טפל ונעשה עיקר וחשבינן כל דבר ככה לפני עצמו ועכ"פ בין כך וכין כך לכתחלה אסור וכדיעבד מותר. וכשבאתי בדברים עם הרבה גדולי זמנינו הסכימו לזה שהוא סברא ישרה.

(23) שם סעיף ה'.
 (24) שם סעיף א' בהגה.
 (25) שם סעיף ר' בהגה.
 (26) סימן קלי"ח.
 (27) סימן קלי"ה סעיף ס"ז.

מת. דיני ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן. ובו " סעיפים.

א לחם שהוא מחמשת מיני דגן אלא שהוא פת הבאה בכיסנין, אם אוכל ממנו פחות משיעור קביעות סעודה אינו צריך נטילת-ידיים, ואין מברכין עליו המוציא אלא בורא מיני מוננות ולאחריו על המחיה, אבל אם אוכל ממנו שיעור קביעת סעודה אזי דינו כלחם גמור, צריך נטילת-ידיים ומברכין עליו המוציא ולאחריו ברכת המזון¹.

ב מהו פת הבאה בכיסנין, יש-אומרים שהוא פת שנעשה כמין כיסים, ממולא בפירות או בכשר או בגבינה וכיוצא בו, וכן כשנעשה כמו „פלאדין“, ויש אומרים שהוא פת שנילוש בשמן או בשומן או בדבש או בחלב או בכצים או בשאר מי פירות א) אפילו עירוב בו נם מים אלא שהוא המועט. ואנן נקטינן כדברי שניהם להקל, ומחזיקין אלו ואלו לפת הבאה בכיסנין².

ג שיעור קביעת סעודה לאו בדידיה משערינן, אלא ברוב בני אדם כמה שרגילין לאכול בסעודת צהרים או בסעודת ערב לשבוע, אם הוא אוכל כשיעור זה אף-על-פי שאינו שבע מכל מקום דינו כמו לחם ד). ואם אוכל פת זה עם לפתן משערינן גם-כן אחרים אם היו אוכלין אותו

שערים מצויינים בהלכה

א) או בשאר מי פירות עי' בשו"ת תפארת יוסף (סי' יד) דאם נילושה ביין צמוקים או בשכר שעורים יש לו דין פת הבאה בכיסנין, עיי"ש. ועי' בשו"ת חסד לאברהם (סי' טז) דאם נילושה במי תפוחים שכובשין אותם במים יש להסתפק בה אם יש לו דין פת הבאה בכיסנין, ולכן ראוי שיאכל אותו בתוך הסעודה, עיי"ש. ומשמע דדוקא אם התפוחים נכבשו במים אז יש להסתפק באלו המים אבל במי תפוחים עצמם דהיינו מיץ ומוהל התפוחים דינם כמי פירות. ובשו"ת הרי בשמים (מהר"ת סי' כה) נשאל בעוסד שנילושה במי אורז שבישלו האורז ולשו במימיו העיסה, מצדד שם לומר דאם היו הרבה אורז בהמים שבישלו בו עד שנעשו המים עבים ביותר יש לחשבו כמי פירות, ואפ"ה סיים שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה, ועי' עוד בארצות חיים (סי' קסח) מה שכתב עוד מזה. ובערוך השלחן (סי' קסח סעי' כז) כתב דאם נילוש במי חלב (סערוועטקא) נמי יש לדון כמי פירות דהא תנן במכשירין (פ"רמ"ה) מי חלב הרי הן כחלב, עיי"ש טעמו.

מה 1) אורח חיים סימן קס"ח סעיף ר'. 3) ב"י בשם שיבולי הלקט.

2) שם סעיף ד'.

בלפתן היו שבעים. ואם אוכל בלא לפתן שיעור קטן והוא שבע, ואחרים אם היו אוכלין כך לא היו שבעים, אלא שאם היו אוכלין אותו עם לפתן היו שבעים הוי ליה גם כן דין לחם (4).

ד אם מתחלה היה בדעתו לאכול רק מעט, ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך נמלך לאכול שיעור קביעת סעודה, אם בזה שהוא רוצה לאכול עוד אין בו שיעור קביעת סעודה אלא בצירוף מה שאכל קודם, אוכל כך ומברך אחר כך בכרכת המזון. אבל אם בזה שהוא רוצה לאכול עוד יש בו שיעור קביעת סעודה, צריך ליטול ידיו ולברך ברכת המוציא על מה שהוא רוצה לאכול. אבל ברכת על המחיה אין צריך לברך על מה שאכל, לפי שיצטרף עם מה שיאכל ויפטר בכרכת המזון (5).

ה עיסה שנלוושה במים ובלילתה רכה, אם אפאו בתנור או אפילו כאלפס בלא משקה, ואפילו משח את האלפס בשומן, שלא ישרף העיסה זה לא חשיב משקה, ודינו כמו לחם גמור, ואפילו אוכל ממנו רק כזית צריך נטילת-ידיים והמוציא וברכת-המזון. ואם טגנו במשקה לאו לחם הוא אפילו אוכל ממנו כדי שביעה (6). וכן אותן ריקקין שהן דקין מאד, שאופין בדפוס בין שני כרזלין, אין להם דין לחם ואפילו אוכל מהם כדי שביעה מברך רק בורא-מיני-מזונות ולאחריו על-המחיה. ולפעמים עושין עיסה רכה מאוד דהיינו שנותנין קמח ומים בקדרה, ומערבין אותם בכף ושופכין אותה על עלי ירקות ונאפה בתנור על העלים, אז יש לו דין פת הבא בכיסנין (7).

ו עיסה שנתבשלה ואחר-כך נאפה, כגון „בייגיל“, „פרעצין“ (ב) לחם גמור הוא, ודוקא כשנאפה היטב (8).

ז לחם גמור שבשלו או טגנו כחמאה וכדומה, אפילו העביר ממנו תואר לחם, כגון שטחו בכיזים, אם יש בפרוסה כזית, כל דין לחם עליו, ואם אין בכל פרוסה כזית, אף-על-פי שעל-ידי הבישול נפחו, ויש בכל

שערים מצויינים בהלכה

(ב) „בייגיל-פרעצין“ וכו' וזה לשון הפמ"ג (סי' קסח ס"ט לט) ומיהו יראה דבעי שיהא אפוי בתנור שאין חוטין נמשכין ממנה דאי לאו הכי רק מבשלין במחבת ואח"כ משהין בתנור מעט כדי קרימה כל דהו אין זה לחם עכ"ל (5), ואפשר שעל זה סומכין באיזהו מסומן שמברכין „מיני

(7) שם סעיף ח'.

(8) עיין פמ"ג סימן קס"ח סקל"ט.

(4) מג"א שם סק"ג.

(5) שם ומג"א סק"ד.

(6) שם סעיף י"ד.

פרוסה כזית, או שנדבק על-ידי הבישול ונעשה גוש גדול, ואפילו יש עליהם תואר לחם, מכל מקום אין לו דין לחם ומברכין עליו רק בורא מיני-מזונות ולאחריו על המחיה, ואפילו אכל כדי שביעה, ואם לא בשלו אלא שעירה עליהם רומב רותח הוי ספק ברכה משום דמספקא לן אי עירוי חשוב בישול לענין זה או לא. ואין לאכול זאת אלא בתוך הסעודה ואם לא בשלן אלא שראן במשקין או במרק וכדומה, ואין בפרוסות כזית, כזה תלוי אם יש בהן תואר או לא. שאם יש להם תואר לחם הוי להו דין לחם גמור, ואם אין להם תואר לחם אין להם דין לחם, ואפילו אכל כדי שביעה מברך רק בורא-מיני-מזונות ולאחריו על המחיה. אם נשתנה מראה המשקין מחמת הפרוסות, בידוע שנאבד מהם תואר לחם, וכן אם נשרו ביין אדום, אין להם עוד תואר לחם⁹).

ח עיסה שנילושה אפילו במים לבד ובשלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולאחריה על המחיה, אפילו אכל שיעור שביעה¹⁰). וכן גריסין (גרויפען) שנעשין מחמשת מיני דגן ובשלם, מברכין עליהם גם-כן בורא מיני מזונות ולאחריהם על המחיה, אפילו אכל שיעור שביעה¹¹). ואם אוכלם עם המרק, וכן כאכלי עיסה שאוכלין עם המרק או עם החלב שנכתשו בה, אין צריך לברך על המרק והחלב, כי המה מפלים ובטלים לגביהם. אבל אם בישל רק מעט לכיבות או גריסין, ועיקר כוונתו רק בשביל הרומב או החלב, בענין זה אינם בטלים ומברך עליהם שהכל, ואף-על-פי שאוכל גם הלכיבות והגריסין, אין הרומב והחלב בשלים, כיון שהם העיקר, ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב, ראוי לברך תחלה שהכל על הרומב או על החלב לבד ולשתות קצת, ואחר-כך יברך על הלכיבות או הגריסין בורא-מיני-מזונות שגם המה אינם מפלים, אף-על-פי שאין הכוונה בשבילם לפי שמין דגן הוא חשוב, ואינו נעשה מפל להפסיד ברכתו, כל שבא ליתן מעם בקדרה¹²).

שערים מצוינים בחלכה

מזונות" על הבייניל ואפשר שסמכו עוד על הדעה שלישית שהובא בש"ע (סי' קסח סעי' ז') דאף נילוש במים אך באפייתן נעשים יבשים עד שנפרכים ואין דרכם לאכול מהם הרבה רק כוססים אותם לתיאבון (עי' במשנה ברורה שם ס"ק לה).

(9) שם סעיף י' ובמג"א.

(10) סימן קס"ח סעיף י"ג וש"ע התניא.

(11) סימן ר"ח סעיף ב'.

ט מאכלים שעושים ממצה כתושה או מלחם מפורר (קנעדיל, או קרעמזיל) שמערכים אותן בשומן וביצים וחלב, וגובלין ומכשלין או מטגנין אותן, מברכין עליהם בורא-מיני-מוזנות ולאחריהם על המחיה (13).
 י דברים ממיני דגן שבשלם עם שאר מינים, כמו שהוא הדרך שמבשלים פירורי עיסה עם פולין או קמניות, (פערפיל עם באנדליך או ערבסין), ואפילו מין אחד הוא הרוב, מכל-מקום כיון שכל אחד מובדל בפני עצמו צריך לברך שתי ברכות, דהיינו שמברך תחלה על קצת פירורי עיסה בורא-מיני-מוזנות ואוכלם, ואחר-כך מברך על קצת פולין בורא פרי האדמה ואוכלם, ואחר-כך אוכלם ביחד, והרוטב הוא טפל ואין צריך לברך עליו (ועוד שהרי נפטר בכרכת בורא-פרי-האדמה) (14). אבל אם נתמעכו ונתערבו יחד ג), כגון מאכל שעושין שמערבין קמח וביצים וגבינה ומטגנים ומבשלים אותן, אף-על-פי שהקמח הוא המועט, מכל מקום כיון שהוא מחמשה מיני דגן הוא חשוב ומברכין עליו בורא מיני מוזנות ואחריו על המחיה. ואמנם דוקא כשנותנים את הקמח בשביל שיתן מעט, אבל עם לוקחין רק מעט קמח לדבק בעלמא, כמו שהוא הדרך שמתקנין מיני לפתן במעט קמח, וכן אופין מעשה אופה משקדים וצוקער וביצים, ונותנים בו רק מעט קמח לדבק בעלמא, או במל הקמח ואין מברכין רק על העיקר. וכן רוטב שמבשלין ומתקנין אותו עם קצת קמח קלוי ומטונן בחמאה, אין מברכין על הרוטב כי אם שהכל (15). אבל אם הוא כורך את הפירורים ומטוננין ואוכלם בפני עצמם, צריך לברך עליהם בורא מיני מוזנות, ואם אוכל מהם כזית צריך לברך אחריהם על המחיה (16).

שערים מצויינים בהלכה

ג) אם נתמעכו ונתערבו יחד עי' בספר טהרת מים (למהר"ן טעלושקין סי' ס') דן שם בדבר המיני דגן והם: „קארן-פלעקס“ — נעשה מן טערקישע ווייז; „רייז קריספיעס“ — נעשה מאורו — רייז; „אלל ברען — נעשה מקליפות של חטים; „ברען פלעקס“ נעשה מקליפות חטים אבל מהודק בו גם חלק מהחטה עצמה; וכו' ובמדינתנו עושים מהם תבשיל ע"י עירוב בתוכם חלב והביא משו"ת החתם סופר (או"ח סי' נ') דתבשיל

(12) מג"א סימן ר"ה סק"ו ומחה"ש. (15) סימן ר"ח סעיף ב' ר' ובח"א.

(13) סימן קס"ח במג"א סקכ"ח וע"י ח"א. (16) שם ועיין במסגה"ש.

(14) ח"א כלל נ"ד סעיף ט"ו.

ממ. דיני ברכת היין וברכת המזב והמטיב. ובו מ"ז סעיפים.

א על היין מברכין בורא-פרי-הגפן ולאחריו על הגפן וכו', ואין חילוק ביין אפילו הוא עדיין תוסם, ואפילו זב מעצמו ואפילו יין מבושל או קונדיטין, דהיינו שנתנו לתוכו דבש ובשמים (1) או לענה שהוא מר (2), אפילו היין מריח כחומץ, כיון שיש לו מעם יין הוי יין לענין ברכה. אבל אם מתחמץ בענין שיש בני אדם שנמנעין לשתותו מפני חמיצתו, יש ספק בברכתו (ואף שיכול לכרך בתחלתו שהכל, עדיין יש ספק בברכה אחרונה) ולכן אין לשתותו אלא אם-כן יברך תחלה על יין טוב (3).

ב החרצנים שהוציא מהם יין (א) רק על-ידי דריכה, ולא נעצרו בכית הבד, אם נתנו עליהם מים אפילו לא מצאו יותר ממה שנתנו, או אפילו מצאו פחות מכל-מקום אם טעמו יין מברכין עליו בורא פרי הגפן. אבל אם נעצרו החרצנים בכית הבד, ואחר כך נתנו עליהם מים או שנתנו מים על שמרי יין אינו אלא כמים (4).

שערים מצויינים בהלכה

שנעשה מטערקישע ווייץ דעתו קצת נוטה שיברך עליו, "שהכל נהיה בברכו" משום דאין נומעין אותן אלא לעופות ומפני שאין בידו לברר עוד מכריע שם החת"ם שיאכלנו כתוך הסעודה ובמשנה ברורה בשעה"צ (סי' רח אות לו) כתב דאם אי אפשר יברך עליו, "שהכל" ורייז קריספיעם דהוא אורז לשיטות הרבה פוסקים כמו שהובא במשנה ברורה (סי' רח ס"ק כה) מברך עליו בורא מיני מזונות כמש"כ במ"ב שם ובשאר המינין כגון, "ברען פלכס" הנ"ל וגם, "פעפ", "והיט קרעמבלעם", "שרערעד ווהיט" [כל ג' מינים אחרונים נעשים מחטים שלמות כצורות שונות] דינן פשוט כמש"כ בש"ע (סי' רח סעי' ב') דחמשת מיני דגן שנתמעכו ע"י בישול או שנחלקו לשנים קודם עשותן לתבשיל מברך, "בורא מיני מזונות", "והאלל ברען" שנעשה מקליפות של חטים דדינן שפטורין מהחלה כמש"כ במשנה (חלה פ"ב מ"ו) דמורסן פטורין מהחלה וכבר כתב המנ"א (סי' רח ס"ק טז) דדין החלה ודין המוציא שווים, וב"כ החת"ם (סי' נ') לכן יש לברך, "שהכל".

א החרצנים שהוציאו מהם יין עי' בתשב"ץ (ה"א סי' פו) דדין זה נאמר דוקא בחרצנים של ענבים אבל בחרצנים של צמוקים אפשר דליתא להאי דינא כלל דהא אפי' בצמוקים עצמם כתבו הפוסקים (או"ח סי' ערב סעי' ו') דבעי שיהא בהן דוקא לחלוחית קצת שאפשר לצאת

(3) סימן ר"ד סעיף ג' ד' ובמג"א.

(4) סימן ר"ד סעיף ה' ו' ובח"א.

מט (1) סימן ר"ב סעיף א.

(2) ח"א כלל נ"ה ועיין פמ"ג.

ג יין שנתערב במים, אם אין ביין אלא אחד משהה חלקים שבמים, ודאי בטל היין ואינו רק במים, ואם יש בו יין יותר, אם דרך אנשי המקום למוזג אותו כל-כך ולשתותו במקום יין מברך עליו כורא פרי הגפן ולאחריו על הגפן, ואם לא, בטלה דעתו (5).

ד כשם שהפת אם קבע עליה פוטרת כל מיני מאכל, כך היין אם קובע עצמו לשתות יין פוטר שאר משקין מברכה ראשונה ומברכה אחרונה. ודוקא אם המשקין היו עומדין לפנינו בשעה שבירך על היין או שהיה על-כל-פנים בדעתו לשתות אותן משקים, אבל אם לא היו לפניו ולא היתה דעתו עליהם היו ספק אם צריך לברך עליהם או לא. על כן ימנע את עצמו מהם עד לאחר שיברך ברכה אחרונה על היין, או שיברך על איזה דבר מאכל שהכל ויכוין לפטור גם את המשקין (6).

ה אם לא קבע את עצמו לשתות יין אלא שתה דרך ארעי, וגם לא היתה דעתו לשתות משקים אחרים, אלא דאכתי איכא ספק בברכה אחרונה, אם נפטרה בכרכת על הגפן שיברך על היין או לא, על כן יש לאכול איזה פרי שיברך אחריו כורא נפשות רבות לפטור גם את המשקין (7).

ו המקדש על היין ודעתו לשתות יין שרף או „קאפע“, יש ספק אם נפטרו בכרכה שעל היין או לא, על כן יש לו לכוין שלא לפטור, ואף-על-פי-כן יברך על מעט צוקער שהכל (ב) לפטור גם את המשקין (8).
ז כשמברך על היין בתוך הסעודה, ויש שם גם אנשים אחרים יאמר: מכרי רבותי, רצוני לומר תנו דעתכם לשמוע, כדי שיפסקו מאכילתם לשמוע הכרכה (9).

שערים מצויינים בהלכה

מהם בלא שרייה וכש"כ החרצנים מהצמוקים לא עדיפא מצמוקים שלמים גרועים ודינם כשמרי יין רבעי שיתן עליהם ג' סדות מים וימצא ארבעה, עיי"ש. והובא בביאור הלכה (סי' רד סעי' ו').

(ב) ואעפ"כ יברך על מעט צוקער „שהכל" דין זה כתב בחיי ארם (כלל נה סעי' ו') אבל עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' מז) שמתחלה נסתפק בדיון זה אי ברכת היין פוטר גם הצוקער שבפיו שמסתקו על ירו או לאו והעלה שבכל ענין פוטר היין את המשקין אף שאין המשקין

(8) שם.

(5) שם סעיף ה.

(9) סימן קע"ד סעיף ח' בהגה.

(6) סימן קע"ד סעיף ב' וטו"ז וח"א.

(7) שם ובח"א ועיין בגי"א.

ח שנתו מיינ אחד, בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה, והביאו להם יין אחר אינו מברך עליו בורא פרי הגפן, כיון שלא נמלך ולא אסח דעתיה מיינ, אבל מברך עליו הטוב והמטיב ג⁽¹⁰⁾ וכן אם הביאו להם עוד יין שלישי מברכים גם כן עליו הטוב והמטיב, וכן על הרכה⁽¹¹⁾ (ומעובדא דרבי על כל חבית וחבית. שהיה פותח, היה מברך הטוב והמטיב⁽¹²⁾).

ט ואם נמלך ממש כאופן שצריך לברך שנית בורא פרי הגפן, מברך תחלה הטוב והמטיב ד⁽¹³⁾ ואחר כך בורא פרי הגפן⁽¹⁴⁾.

י הא דמברכין הטוב והמטיב דוקא בסתם, שאינו ידוע שהשני גרוע מן הראשון, אף-על-פי שאינו ידוע אם משובח מן הראשון, אבל אם ידוע שהוא גרוע מן הראשון אין מברכין עליו. אך כשהוא בריא לגוף יותר מן הראשון, אף-על-פי שהוא גרוע במעם, מברכין עליו הטוב והמטיב⁽¹⁴⁾.

יא אפילו היה להם מתחלה שני יינות, אלא שלא היו לפניו יחד כשבירך בורא-פרי-הגפן מברך על השני המשובח הטוב והמטיב אבל אם היו שניהם לפניו על השלחן, אינו מברך הטוב והמטיב אלא בורא פרי הגפן מברך על המשובח לפמור גם את הגרוע⁽¹⁵⁾.

שערים מצויינים בהלכה

נצרכים להיין רמחמת חשיבות היין פוטר כל המשקין וגם הנטפלים להמשקין נ"כ נפטרים בברכת היין, עיי"ש.

ג) מברך עליו הטוב והמטיב במשנה ברורה (סי' קעה ס"ק ב') כתב בשם ספרים הטעם לברכה זו מפני שהארם צריך למעט בתענוגי העולם ויין הלא מביא לידי שמחה ויכול לבוא לידי קלות ראש לכך סידרו נוסח זה של „הטוב והמטיב“ שירוע דברכת הטוב והמטיב שבכהמ"ז תקנו על הרוני ביתר שנתנו לקבורה ועי"ז יזכור יום המיתה ולא ימשוך אחר היין הרבה.

ד) מברך תחלה הטוב והמטיב בשו"ת בית יהודה (סי' נג) כתב ראין מברכין הטוב והמטיב אלא על כוס של רשות ולא על כוס של חובה, ועי' בברכי יוסף (סי' קעה) הביא דמעשה היה כליל התקדש חג הפסח ולאחר כוס ראשון ראו שהיין הוא גרוע ונסתפקו אם ישלחו אחר יין טוב לצורך שלש כוסות הנותרים שלא יכנסו בספק ברכת הטוב

(10) סימן קציה סעף א.

(11) ש"ע התניא שם סעף ה.

(12) ירושלמי ברכות ס"ט כ"צ מברכין.

(13) ועיל בסימן ג"ז דין נמלך.

(14) סימן קציה סעף ב.

(15) שם סעף א.

יב אין מברכין הטוב והמטיב :לא אס יש עוד מן היין הראשון ורוצים לשתות את השני משום שנוי יין, אבל אם מחמת שהיין הראשון כלה מביאין את השני, אין מברכין עליו (16).

יג אין מברכין הטוב והמטיב אלא כשיש אחר עמו שהוא שותה גם-כן משני היינות, דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחכירו, והוא הדין אם אשתו ובניו עמו, אבל אם הוא יחידי אינו מברך עליו (17).

יד האורח שמיסב אצל בעל הבית, אם הבעל הבית נותן את הקנקן על השלחן שישתה מי שירצה כמו שעושיין בסעודות גדולות, אם כן היין הוא כמו בשותפות ומברכין הטוב והמטיב, אבל אם הבעל הבית נותן לכל אחד כוסו, אין מברכין הטוב והמטיב כיון שאין להם שותפות ביין, ואפילו הבעל הבית אינו מברך (18).

טו אחד יכול לברך להוציא את כולם, ויאמר תחלה : סברי וכו' שיתנו לב לשמוע ויענו אמן שיצאו בברכתו, ודוקא כשיש לכל אחד כוסו לפניו שיטעום מיה, שלא יהא הפסק בין הברכה לשתיה (19).

טז אם מברך ברכת המזון על כוס יין אחר, אינו צריך לברך עליו הטוב והמטיב, שהוא יוצא במה שאמר בברכת המזון הטוב והמטיב (20).

ג. כללים בברכה ראשונה מברכת הנהנין. ובו ט"ז סעיפים.

א כתיב (1) לה' הארץ ומלואה שהכל הוא כמו הקדש, וכמו שאסור ליהנות מן ההקדש עד לאחר הפדיון, והנהנה מן ההקדש בלא פדיון מעל, כמו כן אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה א', והברכה היא

שערים מצויינים בהלכה

והמטיב, והביא ראיה מש"ס (מנחות סד) בשחט בשבת חטאת כחושה אומרים לו הבא שמנה ושחוט הרי לך משום מצוה מן המובחר אין חוששין למלאכת דאורייתא וכש"כ הכא משום מצוה מהמובחר יביאו יין הטוב ויברכו הטוב והמטיב, וכן העלה הפמ"נ (ריש סי' קעה).

(א) אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה עי' בסח"ט נועם אלימלך (וישלח ברה"א"ו ויאבק איש עמו) כתב בשם הפוסקים דלכן אין מברכין על הנאת תשמיש משום דאי אפשר להיות בלא תערובות יצה"ר, ובספר

(19) שם סעיף ה'.

(20) מג"א שם סק"א.

ג 1) תהלים כ"ד א'.

(16) מג"א שם סק"א.

(17) שם סעיף ד'.

(18) מג"א שם סק"ד.

הפדיון, והנהנה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה יתברך שמו²). ואין שיעור לברכה ראשונה שאפילו אוכל או שתה כל שהוא, חייב לברך ברכה ראשונה³).

ב אף על פי שבדיעבד אם טעה ובירך שהכל על כל דבר, אפילו על פת או יין יצא⁴), לכתחלה אסור לעשות כן, אלא צריך ללמוד להבין איזה ברכה ב) יברך על כל מין ומין. ואך בדבר שאי אפשר לו להתברר מאיזה מין הוא, שנסתפקו הפוסקים ואי אפשר להכריע או יוצאין כברכת שהכל, ואם הוא דבר שיכול לפטרו בתוך הסעודה עדיף טפי⁵).

ג הדבר שמכרכין עליו, לאכלו או לשתותו או להריח בו, או לעשות בו מצוה, צריך שיקח אותו קודם הברכה ביד ימינו⁶). ויכוין איוו ברכה הוא צריך לברך עליו, כדי שכשיזכור את השם שהוא עיקר הברכה ידע מה ששייכים ויברך⁷). ואם לא אחזו כלל, אלא שהיה לפניו כשברך עליו⁸) יצא, אבל אם לא היה לפניו כלל כשברך, אלא שהביאו לו אחר-כך, אף-על-פי שבשעת הברכה היתה דעתו עליו, לא יצא וצריך לברך שנית⁸).

ד נמל בידו פרי לאכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה, וכן אם בירך על כוס משקה ונשפכה הכוס, אם

שערים מצויינים בחלכה

דרך פקודין (מ"ע א' פ"ו חלק הריבור) כתב רהוא לא ראה בפוסקים אבל לא ראינו אינו ראה ונאמן עלינו הקדוש הזה עיי"ש, וכתב הוא הטעם משום דלא נתנה להנאה אלא למצוה ועוד דמיכחש כחיש, ועוד כתב הטעם עפ"י מש"כ הרמב"ן והרשב"א דמה"ט אין מברכין על הצדקה משום דתלויה ברעת אחרים וה"נ בגרון זה תלוי ברעת האשה ואסור לבוץ האשה, עיי"ש.

ב) צריך ללמוד להבין איזה ברכה בש"ס (ברכות לח). איתא דמשבחי רבנן את רב זביר דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא ומשמע רהוא ענין והשיבות גדול וכן אמרו האי מאן רבעי למיהוי חסידו יקיים מילי דברכות.

ג) אלא שהיה לפניו כשברך עליו עי' בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' קז) במי שברך בחלומו ברבת, "שהכל" שחלם לו ששותה מים והקיץ

(2) ברכות ל"ה.

(3) אור"ח סימן ר"י סעיף א'.

(4) סימן ר"ו סעיף א'.

(5) סוף סימן ר"ב ור"ד ובמג"א שם.

(6) סימן ר"ו סעיף ד'.

(7) עיין לעיל סימן ר'.

(8) ש"ע התניא שם.

יש לפניו עוד ממין זה וגם דעתו היתה לאכול או לשתות יותר ממה שלקח בידו, ואם-כן היתה הברכה גם על הנשאר, ואינו צריך לברך שנית, אבל בסתם לא הלה הברכה רק על מה שהיה בידו, וצריך לברך שנית, וכן אפילו אם היתה דעתו לאכול או לשתות יותר, אלא שלא היה לפניו בשעת הברכה, והובא לו עתה צריך לברך שנית, אפילו בענין שאם היה אוכל או שותה את הראשון לא היה צריך לברך על זה שהובא לא, הכא שאני⁹).

ה צריך שלא יפסיק יותר מכדי דיבור בין הברכה לאכילה¹⁰, ואפילו בשעת לעיסה אמור להפסיק עד שיבלע (דהא על הלעיסה אינו צריך ברכה)¹¹. ואם הפסיק בדיבור בין הברכה לאכילה שלא מענין האכילה, צריך לחזור ולברך, אבל אם שהה בשתיקה אינו צריך לחזור ולברך, ושהיה שהוא לצורך האכילה לא חשיב הפסק כלל¹². ולכן כשרוצה לאכול פרי גדול ולחתוך ממנו חתיכות, יברך כשהפרי שלם, משום דמצוה לברך על השלם, והשהיה לא הוי הפסק משום שהוא לצורך האכילה, אך כשרוצה לאכול איזה פרי ואין לו יותר, ויש לחוש שמא פרי זו מתולעת שאינה ראויה לאכילה, יפתחנה ויבדקנה קודם הברכה¹³.

ו השותה מים ושופך מעט קודם שתייתו, משום חשש מים הרעים, ישפוך קודם שיתחיל לברך ולא אחר הברכה משום בזיון הברכה^ד¹⁴.

שערים מצויינים בהלכה

משנתו והוא צמא מאד ורוצה לשתות צריך לחזור ולברך כי בשעת השינה לא היה בר חיובא ולא יצא בברכתו, ועוד דהמים ששותה לא היה לפניו בחלומו.

ד משום בזיון הברכה כעת נוהגים הרבה בכואם לבית המרזח לשתות מים ושאר מיני משקים שותים ע"י קש חלול שנותנים בהבקבוק ומוצצים משם וכראי לחיים לב על זה דאין זה כבוד הברכה דהא איתא בש"ס (ברכות מג:) דיאחז הדבר שמברך עליו ביד ימינו משום חשיבות הברכה ובש"ס (סוטה ח.) הוי בעי' דלא איפשטא באם השקה את הסוטה ע"י שפופרת אי הוי דרך שתיה בכך וכתב רש"י דדרך התינוקות לשתות כך.

- 9 שם סעיף ו.
 10 שם סעיף ג.
 11 שם סעיף ו' וסימן ר"ו סק"ד במג"א.
 12 באה"ט ושע"ת סימן ר"ב סעיף א.
 13 עיין מג"א סימן קס"ו סקט"ו.
 14 שע"ת שם סק"א.

קצור שלחן ערוך ג

רעז

ז המועם את התכשיל אם צריך מלח וכיוצא בו ופולט ה), אינו צריך לברך אבל אם בולע יש ספק אם צריך לברך כיון שהוא בולע, או אין צריך לברך כיון שאין כוונתו לאכילה, ולכן יזהר שיכוין ליהנות ממנו בתורת אכילה ויברך עליו ויבלע¹⁵).

ח האוכל או שותה לרפואה, אם הוא דבר מוטעם ונהנה ממנו, מברך עליו לפניו ולאחריו ברכה הראויה לו, ואפילו הוא דבר איסור, כיון שהתורה התירה לו עתה, צריך הוא לברך עליו, ואם הוא דבר איסור, כיון שהתורה התירה לו עתה, צריך הוא לברך עליו, ואם הוא דבר מר שאינו נהנה ממנו אינו מברך עליו¹⁶). השותה ביצה חיה לצחצח קולו, אף שאינו נהנה מטעמו, נהנה הוא ממזונו ו) דמיון זיין ומברך עליו¹⁷).

ט נכנס לו דבר בגרונו ושותה משקין או אוכל חתיכת פת לבלעו, או שאר דבר שנהנה ממנו, צריך לברך עליו לפניו ולאחריו, אבל אם שותה מים שלא לצמאו אלא כדי להבליע מה שנכנס לו בגרונו או לצורך אחר, לא יברך לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא כשהוא שותה לעצמו¹⁸).

שערים מצויינים בהלכה

ה) המועם ופולט עי' במג"א (סי' רי ס"ק ט') שנסתפק באותם שמעלין עשן בקנה מקטרת או בסיגריות האם צריכין לברך אי דומה למועם ופולט או דומה לריח שמברך בש"כ הכא שהגוף נהנה ממנו וסיים בצ"ע, ועי' בשו"ת בתב סופר (סי' כד) האריך בזה וסיים דבמילי דברכות אזלינן להקל.

ו) נהנה הוא ממזונו עי' בסידור יעב"ץ (ריני ברהמ"ז אות א') דאם תחב לו חבירו אוכלין לתוך פיו בעומק הגרון או שבלע מאכלים שלימים בלי טעימת החיך והגרון או שברכנן בסיב ובלען בלי טעימת החיך אם שבע מהן מברך עליהן ומוציא אחרים וכ"כ בספרו (מו"ק סי' קצו), ועי' במהר"ם שיק (תרי"ג מצות סי' תלא) דלדעת החתם סופר דגם באכל פחות מכזית ושבע ממנו חייב בכהמ"ו דבשביעה תליה רחמנא לפ"ז ה"ה אם כרכן בסיב חייב בכרכת המזון כיון דשבע ממנו אבל במנחת חינוך (מצוה תלא) כתב דפשיטא כאם לא אבל בדרך אכילה אינו חייב בכהמ"ו דאכילה כתיב בה.

ועי' בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח ח"א סי' לב) באיש שמחמת החולי אי אפשר לו לאכול דרך הפה והרופאים המציאו לו תרופה שעל

17) שע"ת שם סק"ז.

18) שם סעיף ד ומג"א.

15) סימן ר"י סעיף ב' ובה"א.

16) סימן ר"ד סעיף ח' ט.

י שכח והכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם הוא דבר שאף אם יפלימו לא יהא נמאס, יפלימו לתוך ידו ויברך עליו, ולא יברך עליו בעודו בפיו משום דכתיב ימלא פי תהלתך, ואם הוא דבר שאם יפלימו יהא נמאס, כיון דאסור לאכד אוכלין, מסלקו בפיו לצד אחד ומברך עליו (19). ואם אירע לו כן במשקין שאי אפשר לו לסלקן לצד אחר, אזי אם יש לו עוד משקין יפלוט אלו לאיבוד, ואם אין לו יותר והוא דחוק על זה המעט שבתוך פיו, בולען ויברך אחר-כך ברכה ראשונה (דכיון דנזכר בעודו בפיו, דומה קצת לעובר לעשייתו), אבל ברכה אחרונה לא יברך, אך אם הוא יין ושתה רביעית יברך גם ברכה אחרונה (20).

יא היו לפניו שני מינים שברכותיהם שוות, כגון אגוז ותפוח שיכול לברך על אחד ולפטור גם השני חייב לעשות כן, ואסור לו לברך על אחד בכוונה שלא לפטור את השני, כדי לברך גם עליו בפני עצמו, משום דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה, ויברך על היותר חשוב ונפטר השני אף-על-פי שלא היתה כוונתו לפטרו. אבל אם בירך על זה שאינו חשוב אינו נפטר החשוב אלא אם כן היה דעתו לפטרו. אבל אם בירך בסתם צריך לחזור ולברך על החשוב, דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב לחשוב דרך גררא (21)

שערים מצויינים בהלכה

ירי שפופרת ודרך צלעותיו משפעת מזון לקיבתו האם מחוייב בברכה, והביא שם דברי הכתב סופר (סי' קיז) דמחלק בין אכילה לשתייה לענין יום הכפורים דבאכילה תלוי בהנאת מעיו אבל בשתייה אמרו חז"ל (סוכה מט.) דיון מגרונו שבע ויש לרונ להכא וכן הביא משו"ת מהרש"ם (ח"א סי' סכנ) שנשאל אורות מה שהרופאים עושים חוקני מזון דרך המעיים אי הוי בכלל איסור אכילה ביוהכ"פ והעלה שם המהרש"ם דאף להחת"ס (סי' סכז) דסבירא ליה רחיוב יוהכ"פ ליכא אלא בהנאת מעיו מ"מ מורה דצריך שיבא דרך פיו וממילא יש לרונ לנרונ דירן ולבסוף מחלק הלבושי מרדכי בין יוכ"פ לענין ברכה וסיים בצ"ע. ועי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' סא) שכתב נמי דאם מכניסין להחולה אוכלין ומשקין דרך החלחולת ע"י חוקן (פליסטער) אין בזה סוג אכילה עיי"ש, אלא שהוא מיירי נמי ביוהכ"פ. והנה כל ההסתפקתא של הגאון בעל לבושי מרדכי אפשר דק לדעת היעב"ץ והמהר"ם שיק הנ"ל אבל להמנחת חינוך הא גם באכל דרך פיו מ"מ אם אכל כדרך אכילה אינו מברך בהמ"ז.

21 סימן ר"א במג"א סק"א.

19 סימן קע"ב סעיף ב'.

20 שם סעיף א' ובמג"א.

יב אבל אם הם שני מינים, כגון פרי העץ ופרי האדמה או דבר שברכתו שהכל, אף על גב דבדיעבד אם בירך על כולם שהכל, או שבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא, מכל-מקום לכתחלה אמור לעשות כן, אלא יברך על כל אחד ואחד ברכה המיוחדת לו⁽²²⁾, וברכת בורא פרי העץ קודמת⁽²³⁾, ואפילו יש לפניו יין וענבים, ורוצה לשתות יין קודם ומברך בורא פרי הגפן, אף על פי שאם הוא מתכוין לפטור בברכה זו גם הענבים, יכול לפטרו⁽²⁴⁾, מכל-מקום לכתחלה לא יעשה כן, אלא יכוין שלא לפטור את הענבים, כדי לברך גם עליהם ברכה המתוקנת שהוא בורא פרי העץ⁽²⁵⁾.

יג בכל הדברים חוץ מן הפת⁽²⁶⁾ אם שינה מקומו, אף על פי שלא הסיה דעתו נחשב כמו היסח הדעת, ולכן מי שאוכל או שותה בחדר אחד ואחר כך הולך לחדר אחר ז' לגמור שם אכילתו ושתיתו, אפילו ממין הראשון, אפילו איחזו בידו את המאכל או המשקה ונשאו אל החדר האחר, מכל מקום צריך לברך עליו שם מחדש ברכה ראשונה, אבל ברכה אחרונה על מה שאכל תחלה אינו צריך, כי הברכה שיברך בסוף תעלה לשניהם⁽²⁷⁾.

יד וכן אם הלך לחוץ ואחר כך חזר למקומו לגמור אכילתו, צריך לברך מחדש ברכה ראשונה, במה דברים אמורים כשהוא אוכל לבדו, או כשהוא אוכל עם אחרים וכולם שינו את מקומם, אבל אם אחד נשאר על מקומו, אזי גם אלו שהלכו כיון שדעתם לחזור לכאן אל זה שנשאר כאן ולגמור כאן אכילתו, לכן כשחוזרין ואוכלין או שותין אינם צריכים לברך מחדש דכיון שנשאר כאן אחד לא נתבטל הקביעות, וכולם חוזרין לקביעותו ונחשב הכל כמעודה אחת⁽²⁸⁾.

שערם מצוינים בהלכה

ז) ואחר כך הולך לחדר אחר עי' במג"א (סי' קסו ס"ט ג') הביא דברי האגודה דהרוצה לשתות בבית המרחץ יברך בבית החיצון על דעת לשתות בפנימי והמג"א חולק עליו רהוי הפסק, ובבאר היטב (סי' פד ס"ט ב') העתיק דברי האגודה ובערוך השלחן שם נ"כ כתב כן ובמשנה ברורה (שם ס"ט ז') העלה כהפמ"ג שיברך בבית החיצון וישתה מעט

- (22) סימן ר"ו סעיף א' ב' ושי"ע התניא. (26) ע"ל סימן ע"ב סעיף י"ט כ' כ"א.
 (23) סימן ר"א סעיף ג'. (27) סימן קע"ח הגה סעיף ב'.
 (24) סימן ר"ח סעיף י"ד ט"ו ובמג"א. (28) שם.
 (25) מג"א ופמ"ג סימן ר"ו סק"ב.

מז בחדר אחד מפינה לפינה אף על פי שהחדר גדול מאוד לא הוי שינוי מקום⁽²⁹⁾.

מז אם אוכל פירות כגון שהוא מוקף מחיצות, ובירך על פירות מאילן אחד על דעת לאכול גם מאילנות אחרים, יכול לאכול גם מאילנות אחרים אף על פי שאינו רואה מקומו, כל שלא הסיח דעתו, ואין צריך לברך שנית. אבל אם אין הגן מוקף מחיצות ומכלשכן מנגן זה לגן אחר לא מהני דעתו⁽³⁰⁾.

נא. כללים בכרכה אחרונה. ובו מ' סעיפים.

א על פירות האילן חוץ משבעת המינים ועל כל פירות האדמה וירקות, וכל דבר שאין גדולו מן הארץ, מברך לאחריהם בורא נפשות וכו' ואפילו אכל ושתה נפטר בכרכה אחת⁽¹⁾.

ב ברכה אחרונה וכן ברכת המזון אין מברכין אלא אם כן אכל כשיעור דהיינו כזית א', אבל על פחות מכשיעור אין צריך ברכה אחרונה ועל משקין יש אומרים דאינו חייב בכרכה אחרונה אלא אם כן שתה רביעית ב', ויש אומרים דגם על משקין אם שתה כזית חייב בכרכה אחרונה, ולכן לצאת מידי ספיקא יש ליוזר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית, ואין חילוק בין יין שרף לשאר משקים⁽²⁾.

ג דבר שהוא כברייתו דהיינו אגוז אחד או שאר פרי, ואפילו

שערים מצויינים בחלכה

על דעת לשתות גם במרחץ עיי"ש. ובביאור הלכה (סי' סב) כתב ההשותין בבית המרחץ ע"י הרהור שלא כדון עושין.

א אכל כשיעור דהיינו כזית עי' בשערי תשובה (סי' רי ס"ק א') דפת סופגנין שנתפח ער שאין האוירים שבו נרגשים, האוכל כזית ממנו כמות שהוא אינו מברך דלפי האמת לא אכל כזית, פי' דבריו. שנכנס בו הבל של אויר לח ועי' במשנה ברורה (שם ס"ק א') הוסיף עוד דכן אם היה כזית ונתממט ונתמעט כשיעורו אין מברכין אחריו אלא א"כ חזר ונתפח.

ב שתה רביעית שיעור רביעית לפי הדין בש"ס ופוסקים הוא כביצה ומחצה, אמנם נפל פלוגתא בין האחרונים דיש אומרים דהביצים

נא 1) סימן ר"ז ובמג"א.

2) סימן ר"י סעיף א'.

29) שם ובמג"א סק"ח.

30) שם סעיף ג'.

קמנית אחת, יש אומרים אף על פי שאין בו כזית מכל מקום כיון שהוא פרי שלם, מברכין אחריו ברכה אחרונה, ויש חולקין, לכן לצאת מידי ספק אין לאכול פחות מכזית. ואם נתחלק הדבר קודם האכילה בשל ממנו השיבותיה, ולכולי עלמא אין מברכין עליו ברכה אחרונה בפחות מכזית³.)

ד כל האוכלין מצטרפין לכזית, ואם אכל כחצי זית מדבר שמברכין אחריו כורא נפשות רבות וכחצי זית מדבר שמברכין עליו ברכה מעין שלש, או אפילו כחצי זית פת מברך לאחריהן כורא נפשות רבות. ונראה לי דהוא הדין אם אכל כחצי זית מפירות שמברכין לאחריהן על העץ, וכחצי זית ממין שמברכין לאחריו על המחיה, או כחצי זית פת (דהשתא אין כאן שום מין שברכה אחרונה שלו כורא נפשות רבות מכל מקום) מברך לאחריהן כורא נפשות רבות, ואם אכל כחצי זית ממין שמברכין לאחריו על המחיה, וכחצי זית פת, מברך לאחריהן על המחיה. ושתיה עם אכילה אין מצטרפין⁴.)

ה אכל כחצי זית ושהה², וחוזר ואכל כחצי זית, אם מתחלת האכילה הראשונה עד סוף האכילה לא היה זמן יותר כי אם כדי אכילת פרס, מצטרפין שתי האכילות ומברך ברכה אחרונה, אבל אם שהה יותר אין מצטרפין. ובשתיה אפילו שהה פחות מזה אין מצטרפין⁵.)

ו שתה משקה חמה במעט מעט^ד (כמו טעע, קאפפעע) כיון שאינו שותה בפעם אחת כשיעור אף על פי שדרך שתייתה בכך, מכל מקום אין מצטרפין ואינו מברך ברכה אחרונה⁶.)

שערים מצויינים בהלכה

נתקטנו ולכן בעי כעת שיעור שלשה ביצים ודברי מחלקותם וההכרעה עי' מזה לקמן (ח"נ סי' קיח ס"ק ט').

ג) אכל כחצי זית ושהה עי' בברכי יוסף (סי' רי אות ג) דאם אכל כחצי זית והקיא וחזר ואכל חצי כזית אחר ריש להסתפק אם מצטרף לדברי הפנים מאירות (ה"ב סי' כז) מפורש יוצא דאינו מצטרף דלענין ברכה אזלינן בתר הנאת מעיו ולא בתר הנאת הגרון, ועי' בסו' הקודם (ס"ק ו').

ד) שתה משקה חמה במעט מעט כך העלה בכאה"ט (סי' רד ס"ק יב) ובהנהות מהרש"ם (סי' רד סעי' ז') הביא דמצא בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז) דצריך לברך כורא נפשות וכן בשו"ת מוצל

(5) שם במג"א.

(3) שם בסימן ד"י וחי"א.

(6) באה"ט סק"ב ושע"ת שם.

(4) מג"א שם סק"א ומחה"ש.

ז בשבעה מינים נשתבחה ארץ ישראל, דכתיב (ז) ארץ חסה, ושעורה, וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן, ודבש, וכתר הכי כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, ואכלת ושבעת וברכת וגו'. וכיון שבלחם מכואר בתורה ואכלת ושבעת וברכת, לכן על הלחם מחמשת מיני דגן שהן חמה ושעורה המפורשין, ומכוסמין ושכולת שועל ושיפון שהם גם כן נכללין בחמה ושעורה, מכרכין אחריו ברכת המזון שהן שלש ברכות שלמות, וגם ברכת הטוב והמטיב (שנתקן אחר-כך ביבנה). אבל כל שאינו לחם גמור אלא מיני מזונות מאלו חמשת מיני דגן, וכן על הגפן דהיינו יין וגם ענבים, בין לחים בין יבשים בין גדולים בין קטנים, ותאנים ורמונים וזיתים ותמרים שהם דבש האמור בתורה, לפי שמהם זב הדבש, על כל אלו מכרכין ברכה אחרונה ברכה אחת מעין שלש, שהיא כוללת בקצור השלש ברכות וגם הטוב והמטיב שכברכת המזון (ז).

ח בכרכה מעין שלש שלאחר מיני מזונות, פותח על המחיה ועל הכלכלה, וחותרם ונודה לך על הארץ ועל המחיה, ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. ועל היין פותח על הגפן ועל פרי הגפן, וחותרם על הארץ ועל פרי הגפן, ברוך אתה ה' על הארץ ועל פרי הגפן. ועל הפירות פותח על העץ ועל פרי העץ, וחותרם על הארץ ועל הפירות, ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות (ובארץ ישראל או אפילו בחוץ-לארץ אם אכל מפירות ארץ ישראל אומר על הארץ ועל פירותיה). אבל

שקרים מצויינים בהלכה

מאש (סי' טז) כתב כן וכן נהגו הנאונים בעל שואל ומשיב והמנתת הינוך ועי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' פה) שכתב שהוא נוהג עצמו לברך דמסתמא אינו נמשך השתיה ח' מינוטין וכבר כתב החת"ם (ח"ו סי' טז) דשיעור אכילת פרס הוא ח' מינוטין.

בקונטרס „הפוסק“ (תשה"תת"רעו אות ב') ראיתי „שאלה“ אי מכרכין ברכה אחרונה על גלידה (אייזקרים) שמפני הקרירות לוקקים אותה לאט לאט ואי אפשר לכולעה ולנומעה בפ"א ושוהין זמן רב מתחלת לקיטתו עד כדי שיעור, ומראה מכום לדין הכתוב בש"ע (באה"ט סי' רד ס"ט יב) בשתה משקה חמה דנוהגין שלא לברך מפני שאינו שותה בפ"א, וה"נ בן. עוד הביא שם באלו האנשים הסובלים משיעור ורפואתם למצוץ צוקר קנריל שמוצצים ויונקים ואין אוכלים ממנו שיעור כזית, והביא משו"ת כפי אהרן (סי' לא) דמהלך בין גלידה לצוקר דבגלידה מרוב הקרירות מוכרח להפסיק בין טעימה לטעימה נמצא דפסק הנאתו ולכן אין מצטרפין

מיני מזונות וגם שתה יין, כולל שניהם בכרכה אחת ה) וכן פירות ויין, ואפילו ענבים ויין, פירות ומיני מזונות, או אפילו מיני מזונות ויין ופירות כולל שלשתן ויקדים על המחיה ואחר-כך על הגפן ואחר כך על העץ . וכשכולל על המחיה עם שאר מין, לא יאמר בחתימה ועל הכלכלה, אלא יאמר ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן, או על המחיה ועל הפירות, או על המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות⁶). וכבר נדפס הנוסחה במידורים וצריך כל איש ישראל להיות בקי בכרכה זו בעל פה.

מ בשבת ויום טוב וראש חודש מזכירין בה מענינא דיומא, ואם שכח ולא הזכיר אין מחזירין אותו¹⁰).

י יש להחמיר בכרכה זו כמו בכרכת המזון בדברים שזוכרו בסימן מ"ד סעיף ו'¹¹).

יא בכרכת בורא נפשות ו) יש אומרים שכראת¹²). ויש אומרים שכרא וכן עיקר¹³). ופירוש של הכרכה הוא: בורא נפשות רבות וחמורונן, שכרא הנפשות וגם מחסורן, דהיינו כל צרכי סיפוקן, שהם

שערים מצויינים בהלכה

הטעימות אבל בצוקר שמחזיקו כפה בלי הפסק ואינו לוועסו רק מוצץ ויונק כיון שלא פסק הנאתו שפיר סברך ברכה אחרונה דרך אכילתו בכך. ובשו"ת חלק לוי (סי' עא) ריבר שם בענין מה שנוהגין העולם שלוחחים צוקערל (קענרי) לתוך פה ומחזיקים שם זמן רב הלוך וטעום המתיקות עד שנימוח ומפסקין בשיחה בשעת מציצתו קודם שבלעו והאריך לברר רגם הלעיסה או המציצה צורך בליעה היא ולכן השח אי אפשר לומר עליו רהפסיק בין ברכה לאכילה והאריך לתרץ שלא יקשה מהמג"א (סי' קסו ס"ק טז) עיי"ש.

ה) כולל שניהם בכרכה אחת בשו"ת מהרש"ג (סי' נג) נשאל באם שכח להזכיר שניהם בתחלת הכרכה ולא הזכיר שם אלא אחת ולבסוף בהחתימה נזכר עצמו והזכיר שניהם ריצא בדיעבד והביא קצת ראייה משע"ת (סי' תפ סעי' ט') רבשבת חוה"מ שכח ולא הזכיר מוסף של שבת כל שחתם מקדש השבת וישראל והזמנים יצא וה"נ כן. וכן העלה בשו"ת פני מבין (סי' מא).

ו) בכרכת בורא נפשות כתב בברכי יוסף (סי' ריג) דאם ישבו שנים ואחר אכל פירות שכרכתם „בורא נפשות" והשני שתה

9) שם סעיף י' י"א י"ב.

10) שם סעיף י"ב ובמג"א סק"ת.

11) סימן קס"ג סעיף א'.

12) מג"א סימן ר"ז.

13) ראי"ש וטור והגרי"א.

דברים הכרחיים לצורך קיום חיותן, כמו הלחם והמים, וגם על כל שאר הדברים שברא שאינם הכרחיים כל כך, אלא להתענג בהם כמו פירות וכדומה אנו מכרכים אותך⁽¹⁴⁾, חי העולמים. צרכין לומר החי"ת בפתח⁽¹⁵⁾ (הגאון רבי אליהו מוויילנא זצ"ל הסכים עם הפוסקים שכתבו לחתום הברכה בשם, ולומר ברוך אתה ה' חי העולמים)⁽¹⁶⁾.

יב אכל פירות שכרכה אחרונה שלהם ברכה מעין שלש, וגם פירות העץ שכרכה אחרונה שלהם הוא בורא נפשות, מברך ברכה מעין שלש, וכיון שהוא מזכיר בהם פרי עץ נפטרים בזה כל פרי עץ שאכל. אבל אם נתחייב ברכת בורא נפשות על מין אחר, אינו נפטר בכרכה מעין שלש, ויברך תחלה ברכת מעין שלש ואחר כך בורא נפשות⁽¹⁷⁾.

יג לכתחלה אמור לאדם לצאת ממקומו, או לעסוק באיזה דבר עד שיברך ברכה אחרונה, שמא ישכח מלברך⁽¹⁸⁾. ובדיעבד כשיצא ממקומו, אם הוא צריך לברך בורא נפשות רבות יכול לברך במקום שהוא שם, אבל אם צריך לברך ברכה מעין שלש, צריך שיחזור למקומו כמו בכרכת המזון לעיל סימן מ"ד סעיף ט'⁽¹⁹⁾.

יד אכל ושתה ולא בירך מיד ברכה אחרונה, יכול לברך עד שעת עיכול, דהיינו כל זמן שאינו תאב לאכול פירות, ולאחר שתיה כל זמן שאינו צמא, ולאחר זמנים אלו אינו יכול לברך עוד. ומי שאינו בקי לשער, ראוי לו כשנזכר שלא בירך ברכה אחרונה, יברך על מין ממין שאכל, ויברך ברכה אחרונה לפטור גם את הראשון⁽²⁰⁾.

טו אכל או שתה והקיא⁽¹⁾, לא יברך ברכה אחרונה דלא גרע מנתעכל⁽²¹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

משקין שברכתם נ"כ, "בורא נפשות" האחר מוציא לחבירו ואין סברא לחלק דאובלין ומשקין אין מצטרפין והביא קצת ראיה דפסס בש"ע (סי' תקפח) דאם אחר צריך לו תקיעה לפניה וזה צריך תקיעה אחרונה תקיעה אחת מוציאה את שתיהן.

(ז) אכל או שתה והקיא עי' לעיל (ס"ק ג') ובסי' הקורם (ס"ק ו')

(14) שם לשון הביי. סקיג ותי"א.

(15) שע"ת סקיב. (19) סימן קפ"ד סעיף ג'.

(16) והעולם לא נהגו כן (משנה ברורה). (20) שם סעיף ב' ה'.

(17) סימן ר"ח סעיף י"א. (21) שע"ת סימן ר"ח סקי"א.

(18) סימן קע"ח סעיף ה' ופמ"ג בא"א

נב. דיני ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה ושהכל.
ובו י"ח סעיפים.

א על פירות הגדלים באילן מברכין בורא פרי העץ א⁽¹⁾, ועל פירות הגדלים באדמה והם כל מיני ליפתן וירקות וקטניותב), וטאמארקע" ועשבין מברכין בורא פרי האדמה. ולא נקרא אילן אלא זה שהענפים שלו נשארים גם בחורף, ומוציא אחר-כך עלים מן הענפים, ואפילו הם דקים כנבעולי פשתן, אבל אם הענפים כלים לגמרי בחורף, ואינו נשאר רק השורש לא נקרא אילן, ומברכין על הפירות בורא פרי האדמהג).

ב על דבר שאין גדולו מן הארץ, כמו בשר, דגים, חלב, גבינהג). וכן על כל מיני משקים חוץ מן היין ושמן זית מברכין שהכלד), ותיבת נהיה יש-לומר היו"ד בקמץה).

ג כמהין ופטריות (שוואמען), אף-על-פי שהן גדלן מלחלוחית הארץ, יניקתן אינה מן הארץ אלא מן האויר, ולכן אינן נקראין פרי האדמה ומברכין עליהן שהכלה).

ד אין מברכין בורא פרי העץ, או בורא פרי האדמה אלא על דבר

שערים מצויינים בחלכה

א) בורא פרי העץ אם אמר, "יוצר פרי העץ" או שבמקום "פרי האדמה" אמר, "פרי הארץ" עי' בשרי חמר (ברכות סי' א' אות לה) הביא מספר פתח הרביר (סי' רב) דיצא דלא אמרינן כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה אלא אם חיסר מנוסחתו או שהוסיף בנוסחתו כגון במקום שאמרו לחתום בברכה לא חתם וכן להיפוך אבל כאן לא חיסר ולא הוסיף אלא שינה בנוסחתו ואמר ענין הברכה בנוסח אחר אעפ"י שאינו רשאי לשנות ברעבר יצא והביא ראה מכסף משנה (ברכות פ"א) והרשב"ז (בחדשות ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' נא), עיי"ש.

ועי' בברכי יוסף (שיורי ברכה סי' רג) דכתב בשם הרשב"ז הטעם שתקנו נוסח "בורא פרי האדמה" ולא "בורא פרי הארץ" משום דסתם "ארץ" הכוונה על ארץ ישראל כמו שתקנו בברכת מעין שלש "על הארץ ועל הפירות" וכאן הכוונה על כל נידולי קרקע לכן תקנו בנוסח "הארמה".

ב) וירקות וקטניות עי' בברכי יוסף (סי' רה אות ר') דאם טעה וברך על הירקות בורא מיני רשאים יצא ברעבר וכן אם בירך על הקטניות בורא מיני זרעים יצא ברעבר. ועי' ס"ק הקורם.

נב (1) סימן ר"ב סעיף א.	4) סימן ר"ב סעיף ח.
2) סימן ר"ג סעיף ג.	5) מג"א סימן קס"ז סק"ח.
3) סימן ר"ד סעיף א.	6) סימן ר"ד סעיף א.

שהוא טוב לאכול חי, וגם הדרך הוא לאכול חי. אבל אם אין הדרך לאכול חי אלא במבושל, אף-על-פי שהוא טוב למאכל גם כשהוא חי, מכל-מקום אינו חשוב כל-כך, ואין מברכין עליו ברכתו אלא כשאוכלו מבושל, אבל אם אכלו חי אינו מברך עליו אלא שהכל. וכבוש הרי הוא כמבושל. ולכן על כרוב (קרויט) כבוש מברכין בורא פרי האדמה, וכן מליח הוא כמבושל לענין זה (7).

ה על הצנן מברכין בורא פרי האדמה (8), וכן על שומים ובצלים כשהן רכין, ודרכו לאכלם חיים, אף על פי שעל פי הרוב אין אוכלין אותם רק עם פת, מכל-מקום גם אם אכלם בלא פת מברכין עליהם בורא פרי האדמה, אבל אם הזקינו שהם חריפים מאד ואין דרכן לאכלם חיים, מי שאכלם חיים מברך עליהם שהכל (9).

ו דברים שהם טובים יותר כשהם חיים משהם מבושלים שהבישול מגרע אותן, אין מברכין עליהם כשהם מבושלים אלא שהכל. ואף על פי שבישולם עם בשר ועל ידי הבשר נשתבחו, מכל מקום הבשר הוא העיקר ואין מברכין עליהם אלא שהכל. אבל אם בישלן באופן שהן העיקר ומכל מקום נשתבחו, כגון שמיגנם בשומן או בדבש וכיוצא בו, מברכין עליהם הברכה הראויה להם, דמה לי אם נתבשלו במים או בשומן ודבש (10).

ז מיני פירות הגרועים, הגדלים על אטמים וקוצים או בשאר אילנות שיצאו מאליהם ולא נמעי להו אינשי, כמו תפוחי יער וכדומה, שכשהם חיים אינם ראויין לאכילה, אף על פי שבישולם או מיגנם בדבש וצוקער והם ראויין לאכילה, אין מברכין עליהם אלא שהכל, אבל לזיין (האזעלניססע) אף על פי שגדלים ביער חשובים הם, ומברכין עליהם בורא פרי העץ (11).

שערים מצויינים בהלכה

ג על הצנן מברכין בורא פרי האדמה וכתב במנ"א (סי' רג סק"ה) דאעפ"י שאם מניחין אותו בארץ סופו להקשות מ"מ כיון שזורעין אותו אדעתא לאוכלו כשהוא רך מברך בופה"א. — בילקוט הגרשוני (סי' רג) הביא דהיה פלוגתא בין חכמי דורותיו אודות חטים ותגרמים (טערקישער ווייץ-קארן) שאוכלין אותו כשהוא רך לקינוח סעודה

(7) סימן ר"ב סעיף י"ב, וסימן ר"ה סעיף (9) סימן ר"ה סעיף א' וטו"ז סק"ב.

א' ובמנ"א. (10) שם.

(8) סימן ר"ג סעיף ח'. (11) סימן ר"ג סעיף ה' ובטו"ז שם.

ח עשבים הנדלים מאליהם בלי זריעה, אף-על-פי שהם ראויין לאכול חיין, ואפילו בישראל והוא מאכל חשוב, מכל מקום כיון שאין זורעין אותם אינם חשובים פרי ומכרכין עליו שהכל. אבל „סעלאמ” וכדומה שנזרע מכרכין עליו בורא פרי האדמה, ונס בעשבים הנדלים מאליהם, אם יש בהם פירות חשובים כגון „יאגדעס”, „ומאלינעס” מכרכין עליהם בורא פרי האדמה⁽¹²⁾.

ט דבר שאינו עיקר הפרי אינו חשוב כמו הפרי עצמו, אלא יורד מדרגה אחת, שאם הוא עץ מכרכין על הטפל בורא פרי האדמה, ואם הוא פרי האדמה מכרכין על הטפל שהכל. ולכן אילן צלף (קאפערנבוים) שהעלין שלו ראויין לאכילה, ויש בעלין כמו תמרים בולטים, כמו בעלין של ערבה, ואביונות הן עיקר הפרי וקפריסין הן הקליפה שמביב הפרי, כמו קליפות האנוזין וראוי נס-כן לאכילה, על האביונות שהן עיקר הפרי מברך בורא פרי העץ, ועל העלין ועל התמרות ועל הקפריסין בורא פרי האדמה⁽¹³⁾. וכן על וורדי (ראָזענבלעמער) שנרקחו בדבש וצוקער מכרכין בורא פרי האדמה, אף-על-פי שנדלים באילן מפני שאינן עיקר הפרי⁽¹⁴⁾. וכן קליפות „פאמערנאצין” (ד) שנרקחו בדבש וצוקער מכרכין עליהם בורא פרי האדמה⁽¹⁵⁾, ועל קליפות קישואין שמטננין בדבש וצוקער מכרכין עליהם שהכל. ועל השרכיטין מהקטניות שזורעין בשדות אף על פי שהן מתוקים אם אכלן בלא הקטניות מכרכין עליהם שהכל. ואלו שזורעים בננות על דעת לאוכלם חיין בשרכיטיהם אפילו כשאוכל השרכיטין לחוד, יש לברך בורא פרי האדמה⁽¹⁶⁾.

י נרעינן של פירות אם הם מתוקים, מברך עליהן בורא פרי האדמה, אבל גרעינים המרים אינם נחשבים כלל, ואם אוכלם כך אינו

שערים מצויינים בהלכה

כיצד מברך ורעת הגאון ר' ישעי' זילברשטיין מווייצען (בעל מעשי למלך) לחלק בין אותן הנזרעים לאוכלן כשהן רכים ומברך עליהן „בופה” א” ובין אותן הנזרעים למחנן או לבהמות ולעופות ומברך עליהן „שהכל” ורעת הגאון מהרי”ם טינערמאן דנס אותן שנזרעו שלא לאוכלן רכין אפ”ה כל זמן כשהם רכים מכרכין עליהן „בופה” א”.

ד) וכן קליפות פאָמערנאצין במשנה ברורה (סי' רב ס”ג למ)

(12) סימן ריד סעיף א' וטויו סקיה וחי"א. (15) טויו סימן ריד סקטיו וש"ע התניא.

(13) סימן ר"ב סעיף ד'. (16) טויו סי' ריד סקיד וע"י פמ"ג ושע"ת.

(14) סימן ריד סעיף י"א.

מברך עליהם כלל, ואם מתקנן על ידי האור וכדומה מברך עליהם שהכל¹⁷).

יא שקדים המרים, כשהם קטנים שאז עיקר אכילתן היא הקליפה שאינה מרה, ועל-דעת כן נוטעין אותן, מברך עליהם בורא פרי העץ, וכשהם גדולים שאז עיקר האכילה הוא מה שבפנים והוא מר, אם אוכלן כך אינו מברך כלל, אבל אם מתקן על-ידי האור או דבר אחר, כיון דפרי גינהו וגם על דעת כן נוטעין אותן מברך עליהן בורא פרי העץ¹⁸). שקדים המחופין בצוקער אף-על-פי שהצוקער הוא הרוב, מכל מקום מברכין עליהם בורא פרי העץ¹⁹ „וקאלמוס“ מחופה בצוקער מברכין רק שהכול, כי הקאלמוס אינו פרי²⁰).

יב פירות שלא נגמר כישולן על האילן, אפילו כישלם או מייגנס בדבש וכדומה, כמו שהוא הדרך למגן פירות שלא נגמרו בדבש או צוקער, מברך עליהם שהכל²¹). אך על אתרוג מסוגן כרבש או בצוקער יש לברך בורא פרי העץ²²).

יג נובלות, והן פירות שנשרפו מן החום ונבלו ונפלו מן האילן קודם שנתבשלו, כיון שהוא דבר שנתקלקל אין מברכין עליו רק שהכל, וכן פת שעופשה ותבשיל שנתקלקל קצת מברכין עליהן שהכל. אבל אם נתקלקלו לגמרי עד שאינן ראויין לאכילה אין מברכין עליהן כלל. וכן חומץ גמור (שמבעבע כששופכין אותו על הארץ) אין מברכין עליו כלל, ואם ערבו במים עד שראוי לשתיה מברכין עליו שהכל²³).

יד ויש מיני פירות שדרכן בכך שאינן מתבשלות לעולם על האילן, אלא לאחר שנוטלין מן האילן מניחין אותן בתוך קש ותבן וכדומה ועל ידי כך מתבשלים כגון האגסים (בירנען) הקטנים (אשריציז) כיון שדרכן בכך מברכין עליהן בורא פרי העץ²⁴).

שערים מצויינים בהלכה

ובשעה"צ שם חושב שם כל האחרונים דחלקו כזה ולכן יש לברך שהכל וכדיעבד אם בירך בפה"ע או בפה"א ג"כ יצא ועי' במנחת פתים (סי' רב) דבאתרוג ודאי יש לברך על הקליפה בפה"ע שהוא עיקר הפרי ומה"מ חשוב עצו ופריו שוה משום דעיקרו הוא הקליפה ובחידושי הר"ן (שבת קח. ד"ה אתרוג) כתב דאתרוג וצנון קליפתן חשוב יותר מגוף הפרי.

17) סימן ר"ב סעיף ג' והגרי"א ועי' שע"ת. 21) מג"א סימן ר"ב סק"ה.

18) שם סעיף ה'. 22) טו"ז סי' ר"ה סק"ג ועיין שע"ת סק"ד.

19) באה"ט סימן ר"ד סק"ט ופמ"ג. 23) סימן ר"ב סעיף ט', וסימן ר"ד סעי' א'.

20) ח"א. 24) מג"א סימן ר"ד ובמחה"ש סק"ב.

טז יש מיני פירות שאין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך החרצנים ונקראים „קאלינעס" ואינן ראויין לאכילה, אלא מוצצין אותן וזורקין הקליפות, מברכין על מציצה זו שהכל (דכיון שעיקרו אינו אלא למשקה היוצא ממנו, אין עליו שם פרי כלל), ואפילו הוא בולע גם הקליפה והגרעין אינו מברך רק שהכל⁽²⁵⁾.

טז אין מברכין בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה (ה) אלא כשניכר במקצת שהוא פרי, אבל אם נתרסק עד שאינו ניכר כלל מה הוא, כגון „לעקפאר", „פאָוואַדלע", „לאטווערג" שמבשלין משזופין וקטניות שריסקן לגמרי וכדומה, מברכין עליהם שהכל. ובדיעבד אם בירך עליהם ברכה הראויה להם יצא, ואם רוב דרך אכילת אותם פירות הוא על-ידי ריסוק שמרסקין אותם לגמרי מברכין עליהם אף לכתחלה ברכה הראויה להם⁽²⁶⁾.
יז אורז ודוחן (הירז ורייז) שתנבשלו, אם לא נתמעכו מברך עליהם בורא פרי האדמה, ואם נתמעכו או שטחנם ועשה מהם פת, יש חילוק בין אורז לדוחן, כי מצד הדין על האורז מברך בורא מיני מזונות ועל הדוחן שהכל, אלא שיש לנו ספק אם אורז הוא „הירז" ודוחן „רייז" או להיפוך, לכן ירא שמים לא יאכל בין הירז בין רייז שנתמעכו אלא בתוך הסעודה. ובשעת הדחק שאין לו פת מברך בין על הירז בין על רייז שהכל, ולאחריהם בורא נפשות⁽²⁷⁾, על פת העשוי מקטניות „טענגרא, קיקריץ, מעלייע, טירקישען-ווייץ" אפילו במקומות שדרכם בלחם זה מברכין עליו שהכל⁽²⁸⁾.

יח על „הצוקער"⁽¹⁾ מברך שהכל, וכן המוצץ קנים מתוקות, שהכל. וכן „צימרינד, ולאקרייץ" שכוססין וכולעין רק טעם ופולטין העיקר מברכין שהכל⁽²⁹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(ה) בורא פרי העץ-ובורא פרי האדמה אמרו בירושלמי אדם נוטל פיטמא מאבטיה ופיטמא מתפוח ומתאחין ונעשין כלאים כלומר ונעשה פרי מעורב מאבטיה ותפוח. ונראה לי דמברך „בורא פרי האדמה" אבל אם גזעו מחליף הוא אילן גמור ומברך „בפה"ע" (שיורי ברכה סי' רג בשם הרדב"ן), ועי' לקמן (סי' נט) אי מברכין שהחיינו על כלאים.
 (ו) על הצוקער עי' לעיל (סי' נא ס"ט ר').

(25) מגיא סימן ר"ג סק"א.

(26) סימן ר"ב סעיף ז' וש"ע התניא וחי"א. (29) סימן ר"ב סעיף ט"ו ובחי"א.

(27) סימן ר"ח סעיף ז' ח'.

נג. דין רוטב ומשקה של פירות וירקות. ובו ו' סעיפים.

א כל הפירות וירקות שסחטן והוציא מהן משקין, מברך על המשקין שהכל, וכן דבש מן התמרים, כי אין משקה נקראת פרי רק היין ושמן זית א), והיין שהוא חשוב מאד קבעו לו ברכה מיוחדת בורא פרי הגפן ב), ושמן זית שהוא נס־כן חשוב, אם נהנה ממנו כענין שהוא צריך לברך עליו מברכין עליו בורא פרי העץ ג).

ב פירות שאין דרכם לבישול אלא לאכלם היין, אם בשלם מברך על הרוטב שהכל, אבל פירות שדרכם ליבשם ולבשלם והם שכיחים לרוב ונמעי להו אדעתא דהכי, אם בשלם כדי לאכול הפירות ונס לשתות את הרוטב מברך על הרוטב בורא פרי העץ, ואפילו אינו אוכל מן הפירות, וכן קטניות וירקות במקום שדרכם לבשלם, לאכלם וגם לשתות הרוטב, מברך על הרוטב בורא פרי האדמה, ואפילו אינו אוכל מן המאכל (והחילוק שבין זה למה שכתוב בסעיף א', יש אומרים משום דהתם אין דרכם בכך לסחוט את הפירות או ירקות להוציא מימיהם והכא דרכם בכך. ויש אומרים משום דיותר נכנס טעם הפרי והירק במים שמבשלין אותן בהם, מאשר הוא במשקה שזב מהן) אבל אם אין כוונת הבישול רק בשביל הפירות או הירקות, אזי כשאינו אוכל מן הפירות והירקות אלא שותה את הרוטב לכד מברך שהכל, ואם בשלן עם בשר ביחד אפילו אם כוונת הבישול גם בשביל הרוטב, לעולם מברך על הרוטב שהכל, כי הבשר הוא העיקר ד).

ג פירות ששראם או בישלם רק בשביל הרוטב מברך עליו שהכל, ולכן מברכין על „קאפפעה“ ועל „טעע“ שהכל ג), וכן על השכר, בין שהוא מתמרים בין שהוא משעורים ד).

ד ירקות או פירות שכובשין אותם במים שיתחמצו, אף-על-פי

שערים מצויינים בהלכה

א) רק היין והשמן זית לשונו מנומנם קצת דמשמע דהיין והשמן נקראים פרי ובש"ס (תולין קכ:): משמע דגם היין אין נקרא פרי ועי' בשו"ר ברכה (סי' רב) בשם התשב"ץ דגם יין אף דלא אקרי פרי מ"מ מברכין על היין פרי הנפן דפרי לא אקרי אבל פרי הנפן אקרי, עיי"ש.
 ב) בורא פרי הגפן ואם טעה ובירך בורא פרי העץ יש מחלוקת הפוסקים אי יצא וספק ברכות להקל (משנה ברורה סי' רח ס"ק ע').

3) סימן ר"ה במג"א סק"ו.

נג 1) סימן ר"ב סעיף א' ד' ח.

4) סימן ר"ד סעיף א'.

2) סימן ר"ב סעיף ג' ומג"א.

שדרכן בכך כגון „גורקען אוגערקיס. ראַטהע-ריבין, צוויקעל, בוראקעס, קרויט“ מכל מקום אין מברכין על הרוטב כי אם שהכל. ואף-על-פי שמעם הירק והפרי ברוטב, מכל מקום הואיל ואין עיקר הכבישה בשביל שיתנו טעם במים, אלא בשביל שגם המה בעצמם יתוקנו על ידי הכבישה לכן מברכין רק שהכל⁵), ומכל מקום אם אכל תחלה את הירק וברך בורא פרי האדמה ואחר כך רוצה לשתות גם הרוטב, יש ספק אם צריך לברך על הרוטב כי שמא יצא בכרכת בורא פרי האדמה גם על הרוטב כי שמא יצא בכרכת בורא פרי האדמה גם על הרוטב, לכן לא יעשה כן⁶).

ה וכן פירות וירקות וקטניות וכדומה שבשלם במשקה שיש לה טעם בעצמותה, כגון בחומץ או „בכארשט“ או בחלב, מברכין על הרוטב שהכל, ואם אכל תחלה את המאכל יש ספק אם אין הרוטב נפטרה בכרכה זאת⁷).

ו צמוקין שיש בהן לחלוחית כל כך שאם היו דורכין אותם יצא מהם דבשם, אם כתשם ושרה אותם במים לצורך שתיה ולא לצורך אכילת הצמוקין, אם שרה שלשה ימים ותוסס⁸), ולאחר שלשה ימים עירה מהם את המשקה לכלי אחר, הרי משקה זו יין גמור, מברכין עליו בורא פרי הגפן ולאחריו ברכה מעין שלש, ובכל מקום שצריכין כוס יין יוצאין בו, וצריכין לראות שיהיו הצמוקין יותר מחלק ששית שבמים, ומשעריין את הצמוקין כמו שהיו בלחותן קודם שנתייבשו⁸). ודוקא כשנעשה על ידי שריה, אבל אם בישל הצמוקין במים, אינו נעשה יין על ידי הבישול⁹). ואם שרה או בישל את הצמוקין על דעת לאכול גם את הצמוקין, יש כמה ספיקות בכרכה שעל המשקה¹⁰).

שערים מצויינים בחלכה

ג) אם שרה שלשה ימים ותוסס הטו"ו (סי' דב ס"ק י') והמנ"א (שם ס"ק כז) והש"ך (יו"ד סי' קכנ ס"ק כד) כתבו דבעי דוקא שלשה ימים אבל בחכמת אדם (כלל עה סעי' ח') ובהנהות יד שאול (יו"ד סי' קכנ) כתבו דלדידן דכבוש הוי מעת לעת ה"ה כאן סני במעל"ע, ובארחות חיים (סי' דב) הביא בשם הנה"ס בעל דברי יחזקאל משנאווא שהשיג על היר שאול ואין להקל בפחות מנ' ימים.
ד) אינו נעשה יין על ידי הבישול ובחיי אדם (הלכות שבת כלל

8) עיין שע"ת סימן ר"ד סעיף ה'.

9) סי' החיים.

10) ש"ע התניא סימן ר"ב סעיף י"ב.

5) טו"ז סימן ר"ב סק"י.

6) מג"א סי' ר"ה.

7) טו"ז סימן ר"ה סק"ה וחי"א.

נד. דין עיקר ומפל. ובו ט' סעיפים.

א אם אכל שני דברים או אוכל ושותה והאחד עיקר אצלו והשני הוא מפל לו, שאין כוונתו לאכלו אלא בשביל העיקר, ואם לא היה לו העיקר לא היה אוכל כלל את המפל, כגון שחלש לבו, וכדי לחזק לבו אוכל דג מליח או צנון, אלא מפני שהם דברים חריפים אוכל גם מעם פת א, או דבר אחר למתק החריפות, וכן אם מתאוה לשתות יין שרף ושותה, ובכדי למתק החריפות אוכל אחריו מעט פת ב, או איזה פרי, מכרך רק על העיקר, ועל המפל אינו צריך לכרך לא לפניו ולא לאחוריו, כי נפטר בכרכה שעל העיקר וגם נמילת ידים אינו צריך ג.

ב ודוקא אם אוכל את העיקר תחלה ואחר כך את המפל, ובשעה שבירך על העיקר היה דעתו לאכול גם את המפל, או שהוא רגיל בכך דהוי כאלו היתה דעתו לכך ואוכל את המפל באותו מעמד, לאפוקי אם הלך כנתיים לחדר אחר שאז צריך לכרך גם על המפל ג.

ג וכן אם אוכל מתחלה את המפל ואחר כך את העיקר, כגון שרוצה לשתות יין או יין-שרף וכדי שלא לשתות אליבא-דריקנא, אוכל תחלה איזה דבר קטן, צריך לכרך גם על המפל ג אמנם כיון שהוא רק

שערים מצויינים בהלכה

ו' סעי' ז' כתב רמותר לבשל ולקדש עליו ובהגהות מהרש"ם (סי' ערב סעי' ח') משמע ג"כ דעתו להקל ע"י בישול, ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מה) דעתו להחמיר.

א) אוכל גם מעט פת עי' בפתחי תשובה (סי' ריב) בשם שו"ת משיבת נפש (סי' ה') דאם אכל מהרג שהוא העיקר פחות מכשיעור והמפל שהוא הפת אכל ממנו כשיעור מצטרף המפל להעיקר והוי כאכל מהרג כשיעור ומכרך, כורא נפשות".

ב) אוכל אחריו מעט פת עי' בחיי אדם (כלל נו סעי' ג') דאם הפת שאוכל לשם מפל הוא גרול כביצה צריך נמילת ידים בלא ברכה, אבל בשו"ע הרב הגרש"ז (סי' ריב סעי' ו') דכל פת שהוא טפילה לענין ברכה היא טפילה ג"כ לענין נט"י ואין צריך ליטול ידיו אפי' אוכל כביצה, ועי' פלוגתא זו במג"א (שם ס"ק ג') וכתב שם עוד דטוב למנוע מלאכול פת בשעת השתייה כי מי יוכל להבחין אם אוכלו משום מלוי כדס ראו צריך לכרך המוציא או אכלו למיתוס השתייה.

ג) צריך לכרך גם על המפל עי' בטו"ו (סי' ריב ס"ק ו') משמע שם מדבריו דדוקא אם השתייה העיקר והאכילה מפל צריך לכרך גם על

טפל עתה יש-אומרים דירד מברכתו ואין מברכין רק שהכל, ויש חולקין³, ולחוציא את-עצמו מידי ספיקא, ישתה תחלה קצת מן העיקר, ויברך עליו לפטור את הטפל⁴.

ד אם כוונתו לשניהם, כגון שהוא שותה יין שרף ואוכל גם מיני כיסנין ודובשנין „האניג-קוכען“ או מרקחת וכדומה, צריך לברך על שניהם, ויברך תחלה על הכיסנין או על המרקחת שהם חשובים, ואחר כך מברך על היין שרף. ומכל-שכן אם אוכל פת כיסנין ושותה גם-כן „קאפפעע“ שצריך לברך על שניהם דהיינו תחלה על הפת כיסנין ואחר כך על ה„קאפפעע“ שהרי כוונתו לשניהם⁵.

ה שני מינים שנתכשלו יחד, אם כל מין מובדל לעצמו מברך על כל מין בפני עצמו ברכה הראויה לו, אבל אם נתעמכו ונתדבקו אזי אזלינן בתר רובא, ומה שהוא הרוב זהו עיקר ומברכין עליו והשני נפטר. אך אם אחד הוא מחמשת מיני דגן אף-על-פי שהוא המיעוט הוא העיקר⁶.

ו מאכל שנתן לתוכו חלב או מרק לאכלם ביחד, אם עיקר כוונתו המאכל, אזי מברך רק עליו והחלב או המרק מפלים, ואם כוונתו רק על המרק והחלב מברך עליהם והמאכל הוא טפל, ואם כוונתו על שניהם (ואין ברכותיהן שוות) מברך תחלה על המאכל ואוכל ממנו מעט, ואחר כך מברך שהכל על המרק או על החלב, ואין הולכין בזה אחר הרוב, ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לענין זה⁷.

ז בשמים שחוקים שעירבן עם צוקער, תכשמים הם העיקר ומברכין עליה ברכה הראויה להן. על אגוז „מושקאמ“ בורא פרי העץ, על „צימרינד“ בורא פרי האדמה, וכן על זנגכיל (אינגכער) בורא פרי האדמה⁸.

שערים מצויינים בהלכה

הטפל כשמקדים הטפל לאכילה משום דאי יברך רק על העיקר שהיא השתיה ויקדים האכילת טפל או יהיה הפסק בין ברכה לשתיה במידי דאכילה אבל אם שניהם העיקר והטפל הם דבר אכילה כגון מליח ופת יכול להקדים אכילת פת דדוקא אכילה לנבי שתיה מקרי הפסק ולא אכילה

- (3) שם בהגה ובמג"א סק"ר. (7) ש"ע התניא סימן ר"ב סעיף י"ג.
 (4) ח"א. (8) סימן ר"ב סעיף י"ו, י"ח, וסימן ר"ג.
 (5) סימן ר"א באה"ט סק"ט. סעיף ו' ז'.
 (6) כמ"ש לעיל בסימן מ"ח סעיף י' ע"ש.

ח השותה שמן זית כמו שהוא, אינו מברך עליו כלל מפני שהוא מזיק לו, ואם עירבו עם שאר דברים הוא הספל ומברך רק על העיקר, אך אם יש לו איזה מיחוש שהוא צריך את השמן לרפואה, ובכדי שלא יזיק לו הוא מערבו בשאר דבר, מאחר שעיקר כוונתו על השמן אף על פי שהוא המעוט, מברך עליו ברכתו שהוא בורא פרי העץ ופוסט את הדבר האחר, ואם הוא צמא ועיקר כוונתו לשתות לצמא, אלא שאנב הוא נותן בו שמן לרפואה מברך רק על המשקה. וכן הדין אם נותן לתוך המשקה אגוז „מושקאם“, או „צימרינד“, או „אינגבער“, דאזלינן בתר הכוונה (9).

ט כל מיני מרקחת, הדבש והצוקער הן טפלים ומברכין על עיקר הפרי ברכתו הראויה לו (10).

נה. דין קרימה בברכות. ובו ה' מעיפים.

א מי שיש לפניו מיני פירות הרבה והוא רוצה לאכול מכולם, אם ברכתיהן שוות, יברך על זה שהוא חביב לו וחפץ בו יותר (1), ואם שניהם שווים לו בחביבות, אזי אם יש ביניהם ממין שבעה שנשתבחה בהם ארץ ישראל (2) יברך על זה, אף על פי שאינו אלא חצי פרי והשאר הם שלמים, ואם אין ביניהם ממין שבעה, אם אחד שלם ואחד אינו שלם, שלם עדיף; וכן אם אין ברכתיהם שוות, אלא שאחד ברכתו בורא פרי העץ ואחד ברכתו בורא פרי האדמה שצריך לברך על שניהם, אם האחד חביב עליו יברך תחלה על החביב, ואם שניהם שווים לו יברך תחלה על זה שהוא ממין שבעה אפילו הוא חצי, ואם אין

שערים מצויינים בהלכה

לנבי אכילה, ועי' במנחת פתים (סי' ריב) דנם זה הוא דוקא בדיעבר ולא לכתחלה דהא איתא בירושלמי (פ"י ה"ז) דכירך על הפסח פטר את הזבח משום דהפסח עיקר והזבח טפילה, ועל ברוך אכל הזבח תחלה דהפסח נאכל על השובע, וכאן שניהם מידי דאכילה ואפ"ה נקט לשון דיעבר, עיי"ש.

(9) סימן ר"ב סעיף ה' ובמגיא סעל"ד. נה (1) סימן ר"א.

(10) סימן ר"ג סעיף ז'. (2) ונפרטים לעיל בסימן ג"א סעיף ז'.

ביניהם ממין שבעה, שלם עדיף. ואם שניהם שלמים או שניהם חסרים, יקדים בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה (ג).

ב אם כולן הן ממין שבעה ושנים לו בחיבות, צריך להקדים את זה שהקדימו הפסוק (א). וארץ בתרא שנאמר בפסוק הפסיק את הסדר, נמצא לפי זה כי תמרים קודם לענבים, לפי שתמרים הם שני לארץ בתרא, וענבים הוא שלישי לארץ קמא. ודוקא ענבים אבל יין כיון שהוא דבר חשוב וקבעו לו ברכה לעצמו הוא קודם לכל הפירות (ד).

ג הא דיש מעלה למין שבעה, דוקא כשנגמרה הפרי, אבל פרי שלא נגמרה אין לה מעלה דלא משתבח קרא במידי דלא חזי, וכן אם אכזו שלא כדרך הנאתו, כגון הכוסם חמה אין לה קדימה (ה).

ד אם יש לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, וגם דבר שברכתו שהכל ורוצה לאכול משניהם, ברכת בורא פרי העץ וברכת בורא פרי האדמה קודמות שהן חשובות, לפי שהן מכוררות יותר שאינן פוטרות אלא מין אחד ושהכל היא ברכה כוללת הרבה. ואפילו אם זה שברכתו שהכל הוא חביב לו יותר, מכל מקום צריך להקדים בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה (ו).

ה ברכת בורא מיני מזונות (ב) קודמת גם לברכת היין, ומכל-שכן המוציא, שהרי היא קודמת גם לברכת בורא מיני מזונות (ז), ולכן בשבת ויום-טוב כשמקדש על היין צריך לכסות את הפת שלא יראה בושתו שמקדימין לו ברכת היין. וכן בשחרית שמקדש ואוכל אחר כך מיני מזונות צריך לכסותן בשעת הקידוש (ח).

שערים מצויינים בהלכה

(א) צריך להקדים את זה שהקדימו הפסוק אם דין זה הוא מדאורייתא או מדרבנן, עי' מזה בהעיסור (הלכות יציאת שער א') דמשמע שם רהוא מדאורייתא, ועי' במנחת פתים (סי' תרנא) מה שמקשה מזה על הרא"ש, עיי"ש.

(ב) ברכת בורא מיני מזונות קודמת הרבה פעמים ראיתי מאיזה חסידים ומדקדקים דלאחר תפלת שחרית היו שותים מעט יי"ש וטועמים עליו חתיכת דבשן ומקדימין היי"ש למזונות. ועתה ראיתי בילקום הגרשוני

3) שם סעיף א' ג' ובמג"א.	6) סימן ג' ומג"א שם.
4) שם סעיף ד'.	7) סעיף ה'.
5) שם סק"ח.	8) סימן רע"א סעיף ט"ו.

גו. דין טעות בברכות. וכו' ז' סעיפים.

א טעה ובירך על לחם גמור כורא מיני מזונות, או על פת כיסנין המוציא יצא. אבל אם בירך על תבשיל אפילו ממיני דגן המוציא, לא יצא⁽¹⁾. טעה ובירך על ענבים כורא פרי הגפן, יצא. וכן אם טעה בכרחה אחרונה ובירך על הגפן, יצא, שהרי גם הענבים פרי הגפן הם⁽²⁾.

ב טעה ובירך על פרי העץ כורא פרי האדמה, או שהיו שתיהן לפניו וטעה והקדים לברך על פרי האדמה ונתכוין לפטור בזה גם את פרי העץ יצא, שהרי גם העץ יונק מן האדמה. אבל אם בירך על פרי האדמה כורא פרי העץ, לא יצא. ולכן אם מסופק באיזה פרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה, ואי אפשר לו לברר בשום אופן יברך עליו כורא פרי האדמה⁽³⁾.

ג טעה ובירך על היין כורא פרי העץ אם נזכר מיד, יאמר תוך כדי דיבור כורא פרי הגפן, ואם לא נזכר מיד יצא כדיעבד⁽⁴⁾.

ד על כל דבר אפילו על הפת ועל היין אם טעה ובירך שהכל, יצא⁽⁵⁾.

ה אף על פי שלכתחלה צריך לדקדק ולכוון על מה שהוא מברך, מכל מקום כדיעבד אם טעה בכוונה, כגון שלקח כוס קסבור שהוא יין, ובירך על דעת שהוא יין, וקודם שאמר כורא פרי הגפן נזכר שהוא מים או שכר וסיים שהכל נהיה בדברו, אין צריך לחזור ולברך, דמשום טעות מכוונה אין צריך לחזור ולברך, וכל שכן אם טעה בהיפך שהיה סבור שהוא שכר או מים ובירך על דעת לומר שהכל, וקודם שאמר שהכל נזכר שהוא יין וסיים כורא פרי הגפן שיצא, שהרי אפילו אם ה' מסיים כפי הכוונה היה יוצא⁽⁶⁾.

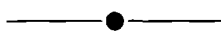
ו אפילו אם סיים כל הכרחה בטעות אלא שנזכר תוך כדי דיבור ותיקן אמירתו, כגון שלקח כוס מים או שכר קסבור שהוא יין ובירך

שערים מצויינים בהלכה

(ס' ריא) שראה בספר שבילי דוד (פתיחה כללי ברכות דף ח.) שכתב בזה"ל ודע כי יש ענין הנראה לפום ריהטא להפליא כי הנהוג כשמביאין

- גו (1) ח"א. ושע"ת שם.
 (2) סימן ר"ח סעיף ט"ו. (5) סימן ר"ב סעיף י"ח.
 (3) ס' ר"ז סעיף א' ב' וס' ר"ב סעיף י"ח. (6) סימן ר"ט סעיף א'.
 (4) עיין מג"א ס' ר"ח סק"ב ובאה"ט

בורא פרי הגפן ונזכר מיד שהוא מים או שכר וסיים שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו, יצא 7).
 ז ואם לא נזכר תוך כדי דיבור, צריך לברך מחדש ברכת שהכל אם הוא רוצה לשתות כוס זה, ואם היה בדעתו לשתות גם יין אחר, יקח יין וישתה מעט ואין צריך ברכה שניה כל שלא הפסיק בדיבור. ואפילו מעם תחלה מן הכוס ועל ידי מעימתו נודע לו שהוא מים או שכר, מכל מקום לא הוי הפסק בדיעבד 8).

נו. דין בירך על מאכל או משקה ואחר-כך הביאו לו עוד. ובו ז' סעיפים.

א בירך על הלחם ולא היה בדעתו לאכול יותר ממה שהכין לו, כגון שקנה לו לחם או גלוסקא וסבר שיהיה לו די, ושוב נתאוה לאכול יותר ושלח לקנות לו עוד, אפילו יש לפניו עוד ממה שהכין לו בתחלה, מכל מקום צריך לברך שנית המוציא על מה שהביא לו, משום דהוי נמלך, אבל מי שיש לו לחם בכיתו וחתך לעצמו חתיכה, שהיה סבר שיהיה לו די, ואחר כך נתאוה ליותר וחתך לו עוד, אף על פי שאין לו עוד מן הראשון, אינו צריך לברך שנית, דזה לא מקרי נמלך כי הדרך הוא כך 1).

ב בירך על הפירות שהוא אוכל והביאו לו אחר כך עוד פירות, אם בשעת הברכה היתה דעתו על מה שיביאו לו, אזי אפילו אם אין לו עוד מהראשונים, ואפילו אינם ממין הראשון אלא שבכרכותיהן שוות אין צריך לברך שנית על אלו שהביאו לו. ואם הוא נמלך ממש, דהיינו שמתחילה לא היה דעתו לאכול רק אלו שהם לפניו, ואחר כך נמלך לאכול יותר, אזי אפילו הם ממין הראשון וגם יש לפניו עוד גם מהראשונים מכל מקום צריך לברך שנית על אלו שהביאו לו 2).

שערים מצויינים בהלכה

לפני אורחים לעסוק (רבשן) וי"ש מברכין על יי"ש תחלה והרי ז' מינין קורמין מבש"ב, בורא מיני מזונות" ובפנים (בסוס"י ריא) הבאתי חרושי

זו 1) סימן קע"ד סק"ו בסו"י.

2) סימן ר"ו מג"א סק"ו.

7) שם סעיף א.

8) שם ובאה"ט סק"ד.

ג ואם בתחלה היתה דעתו סתם לא כך ולא כך, אזי יש חילוק שאם בשעה שהביאו לו השניים לא היה לו עוד מהראשונים צריך לברך שנית, אבל אם היה לו אז עוד מהראשונים יש ספק אם צריך לברך שנית על השניים או אינו צריך, לכן טוב לזוהר שכשהוא מברך תהא דעתו על כל מה שיביאו לו, ואם לא היתה דעתו כך אלא מסתמא כיון דאיכא ספיקא בכרכה יש לו למנוע את עצמו מלאכלם⁽³⁾.

ד הביאו לו פרי שהוא חשוב וחכיב עליו יותר מן הראשונים, או שהוא ממין שבעה, אפילו יש לפניו עוד מהראשונים צריך לברך על זה שהביאו לו, כי מה שאינו חשוב אינו יכול לפטור את החשוב דרך גררא, אלא דוקא כשנתכוין לפוטרו⁽⁴⁾.

ה בירך על השכר ונתכוין לפטור כל מה שיביאו לו מכרכת שהכל, והביאו לו דגים אינו צריך לברך על הדגים. אבל אם היתה דעתו סתם, אפילו אם בשעה שהביאו את הדגים עדיין היה שכר לפניו, מכל מקום צריך לברך על הדגים. ולא דמי לפירות, שאפילו אלו תפוחים ואלו אגוזים מכל מקום הכל מין אוכל הוא, אבל שכר ודגים המה לגמרי שני מינים מחולקים זה אוכל וזה משקה, ואינם פוטרין זה את זה, אלא אם כן היו לפניו בשעת ברכה או שהיתה דעתו עליהם⁽⁵⁾.

ו כל זאת לא זיירי אלא באדם האוכל משלו, אבל אם הוא אוכל אצל חכרו כיון שבירך על מין אחד פוטר כל מה שיביאו לו, אפילו אין לו עוד מהראשונים, דהכל תלוי בדעת בעל הבית. אך אם נמלך ממש אז צריך לברך שנית. ואם לא היה בדעת בעל הבית להביא יותר, רק לבקשת האורחים נתן להם, גם כן אינן צריכין לברך, לפי שהאורחים סומכין בדעתם שהבעל הבית מסתמא יתן להם כל צרכם⁽⁶⁾.

ז מי שבא לסעודה ונתנו לו כוס וכירך עליו ואחר-כך שוב נתנו לו כוסות, אם המנהג הוא כן, מסתמא היה דעתו על כולם ואינו צריך לברך עוד⁽⁷⁾.

שערם מצויינים בהלכה

הרשב"א (ברכות פ"ו) דכל דבר שבא להמשיך תאות המאכל קודם לשבעת המינין, עיי"ש.

(3) שם ועיין ח"א. (6) סימן קע"ט סעיף ה' וח"א כלל ס'.

(4) פמ"ג. (7) סימן קע"ב סו"ז סק"ו.

(5) מג"א שם סק"ז וח"א.

נח. דין ברכת הריח. ובו י"ד סעיפים

א כשם שאסור לו לאדם ליהנות ממאכל או משקה קודם שיברך, כך אסור לו ליהנות מריח קודם שיברך עליו, שנאמר (1) כל הנשמה תהלל יה. איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו (א) הוי אומר זה הריח. אבל לאחריו אינו צריך לברך משום דכשםפסיק הריח מחוממו כבר עברה הנאתו, והוי כמו אוכל שנתעכל במעיו (2).

ב כיצד מברך על הריח הטוב, אם זה שיוצא ממנו הריח הוא פרי שהוא ראוי לאכילה, בין שהוא פרי העץ בין שהוא פרי האדמה, אף-על-פי שאינו ראוי לאכילה אלא על-ידי-תערובות כגון אגוז, „מושקאט“ „צימראנען“ ואתרוג (בשאר ימות השנה, חוץ סוכות) (3), מכל-מקום כיון שעיקרו לאכילה מברך אשר נתן (ויש אומרים הנותן) ריח טוב בפירות. ודוקא כשנתכוין להריח בו, אבל אם לא נתכוין להריח אלא לאכילה והריח בא לו ממילא, אינו צריך לברך על הריח. המריח ב„קאפפע“ קלוי שיש לו ריח טוב, מברך אשר נתן ריח טוב בפירות (4).

ג אם זה שיוצא ממנו הריח הוא עץ או סין עץ, מברך בורא עצי בשמים. ולכן על ההדס ועל ורד שקורין „ראזען“, ועל הלבונה וכיוצא מהם מברכין בורא עצי בשמים, דכיון דעיקרו אינו לאכילה אלא להריח לא הוי פרי (6). על פלפלין ועל זנגביל (אינגבער) יש-אומרים דמברכין (6) ויש-אומרים דאין מברכין (7), על כן אין להתיר בהם.

שערים מצויינים בהלכה

(א) ואין הגוף נהנה ממנו כב"י (או"ח סי' רצז) הביא מארחות חיים ראפי' מי שאין לו חוש הריח מברך ברכת הריח רמב"ל מקום הנאה יש לו שמחוק ראשו וגו', ועי' בשו"ת-שבות יעקב (ח"ג סי' כ') שכתב עליו רכן מסתבר דהא מחייבין לברך על הריח אעפ"י שאין הגוף נהנה ממנו ועל כרחק אף שהגוף אין לו חוש הריח ואין הגוף נהנה מ"מ הנשמה שפיר נהנה ממנו, ובהלכות קטנות (ח"ב סי' קפג) תמה שם על הארחות חיים הנ"ל ובש"ע (סי' רצז סעי' ה') כתב נמי דאם אינו מריח אינו מברך על הבשמים במוצ"ש אלא א"כ נתכוין להוציא ב"ב הקטנים או את מי שאינו יודע לברך.

- נח 1) תהלים קיג ר. 5) שם סעיף ב' ג.
 2) ברכות מג מ"ד וסימן רס"ז סעיף א'. 6) מג"א סימ רצ"ו סק"א וסו"ו סק"ח.
 3) עיין לקמן סימן קל"ז סעיף ר. 7) ש"ך י"ד סימן ק"ה בנה"כ.
 4) ס"י ר"סו סעיף ב' ובה"ה סק"ו.

ד על עשב וירק מברכין בורא עשבי בשמים, (העי"ן בחירק והבי"ת רפויה, כי החירק הוא תנועה קלה וגם הבי"ת של בשמים רפויה, דסמוך לאהו"י). והסימן לידע מה הוא עץ ומה הוא ירק, כל שהגבעול הוא קשה כגבעול של פשתן ומתקיים משנה לשנה, ומוציא עליו זהו עץ, ואותם שהגבעול לעולם רך הוא עשבי בשמים (8).

ה אם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המוסק (פיזאם), מברך עליו בורא מיני בשמים (9). וכן על „שוועמליך" יבשים שיש להם ריח טוב, אם מריח בהם, נראה לי דיש לברך בורא מיני בשמים.

ו על שמן אפרסמון הגדל בארץ ישראל, לחשיבותו שגדל בארץ ישראל קבעו לו ברכה בפני עצמו, ומברכין עליו בורא שמן ערב (10).

ז בירך על של עץ עשבי בשמים, וכן להיפוך, לא יצא (11). אבל אם בירך ב) בורא מיני בשמים על כל המינים יצא. ולכן בכל דבר שהוא מסופק בכרכתו, ואי אפשר לו להתברר מברך עליו בורא מיני בשמים (12). ונראה לי דאם בירך על פרי העץ בורא עצי בשמים יצא. ועל-כן נראה לי כי על „נעגליך" וכן על קליפת „פאָמעראנצען, וציטראנען יש לברך בורא עצי בשמים (13).

ח שמן או יין שבשמו בבשמים, אם בעצי בשמים מברך עצי בשמים, ואם בעשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים, ואם היו בו עצים ועשבים מברך בורא מיני בשמים. וכן בכל מקום שיש ריח מעורב ממינים שונים מברך בורא מיני בשמים. אם הוציאו הבשמים מן השמן ומן המים, יש ספק אם מברכין עליהם כיון שלא נשאר שם העיקר, על כן אין להריח בהם (14).

ט היו לפניו פרי המריח, ועצי בשמים, ועשבי בשמים, ומיני

שערים מצויינים בהלכה

ב) אבל אם בירך עי' כפרמ"נ (סי' רט"ז מ"ז ס"ק ג') דאם בירך ברכת „שהכל" יצא וכן משמע מתוס' (ברכות מג ר"ה ועל ההרס) וכברכי יוסף (סי' רטו) הביא משו"ת בית יהודה (סי' מב) דלא יצא ומשמע שם דרעת הברכי יוסף שם דיצא, עיי"ש.

(8) שם סעיף ב' ובח"א.	(12) שם סעיף ב'.
(9) שם.	(13) עיין סו"ז ומ"ז סק"ד.
(10) שם סעיף ד'.	(14) שם סעיף ה'.
(11) מג"א שם סק"ו.	

בשמים, מברך על כל אחד ברכה הראויה לו ג). ומקדים לברך תחלה על הפרי, ואחר כך על העץ, ואחר כך על עשבי בשמים, ואחר כך על מיני בשמים 15).

י מוגמר, דהיינו שמשמין בשמים על גחלים שיעלה ריח טוב, מברכין עליו משיעלה העשן קודם שיגיע לו הריח, כמו בכל ברכת הנהנין, אבל לא יברך קודם שעולה העשן, דבעינן ברכה סמוך להנאה. אם המוגמר הוא מין עץ מברך עצי בשמים, ואם של עשב, עשבי בשמים, ואם של שאר מינים, בורא מיני בשמים 16). ודוקא כשמגמר בשביל להריח, אבל מה שמעשנין בשביל לבטל הסרחון, כדרך שנותנים בשמים אצל המתים, אין מברכין עליו כלל 17).

יא וכן כל דבר שאינו עומד להריח, כגון בשמים המונחים בחדר לסחורה, וכן מוגמר שמגמרין בו את הכלים, שלא נעשה להריח בעצמו רק ליתן ריח בכלים, אין מברכין עליהם אף על פי שהוא מתכוין להריח 18).

יב הנכנס לתוך חנות של בשמים או „אפאטהקעקע“ ונתכוין להריח מברך בורא מיני בשמים, כי בשמים שבחנות עומדין להריח, דניחא ליה לבעל החנות שיריחו בני אדם ויקנו. נכנס ויוצא נכנס ויוצא, אם היה דעתו מתחלה אינו צריך לברך, ואם הסיוח דעתו או שיצא ושהה זמן מרובה, או שנכנס לחנות אחר, צריך לברך בכל פעם 19).

יג ריח שאין לו עיקר, כגון בגדים שהם מוגמרים, או שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט ריח, וכן הממשמש באתרוגים או בשאר פירות המריחים ונשאר בידו או בכגדו ריח, אין מברכין עליו 20).

יד בסימן קנ"ב סעיף ח' יבואר דאסור להריח בבשמים של אשה, ובסימן קס"ו סעיף ז' יבואר דאסור להריח בריח שנעשה לעבודת כוכבים, וכל שכן דאסור לברך עליהם.

שערים מצויינים בהלכה

ג) ברכה הראויה לו ועי' לקמן (סי' ס' סעי' יח) דאין מברכין שהחיינו על הריח והיינו שושנים וורדים המתחדשים משנה לשנה.

18) שם סעיף א' ב' ובמג"א.

19) שם ודרה"ח.

20) שם סעיף ג'.

15) סעיף י'.

16) סעיף י"ב י"ג.

17) סימן רי"ז סעיף ב' ג'.

נט. דין ברכת שהחיינו והטוב והמטיב. ובו כ"א סעיפים.

א על שמועות טובות א) ששמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר, ומכל שכן אם הוא בעצמו ראה את הדבר אם היא טובה רק לו לכדו מברך שהחיינו, ואם היא טובה לו וגם לאחרים מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב, כלומר טוב לו וגם מטיב לחברו (1). אם בשעה שהוא רואה או שומע את השמועה אינו יכול לברך מחמת גופו או מחמת מקומו, יכול לברך אחר כך, וכן בברכת דיין האמת (2).

ב חייב האדם לברך את ה' יתברך שמו גם על הרעה, שנאמר (3) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. „בכל לבבך” בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע (פירוש גם כשהוא עוסק בעניני עולם הזה יקיים בכל דרכיך דעהו) (4). „ובכל נפשך” אפילו הוא נוטל את נפשך „ובכל מאדך” בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, בין מדה טובה בין מדה פורעניות, הוי מודה לו. מה הוא מברך, על שמועות רעות מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת. אם באו לו כמה שמועות בבת-אחת, בין טובות בין רעות, די לו בכרכה אחת (5). וחייב אדם לברך גם על הרעה בדעה שלמה ובנפש חפצה כמו שהוא מברך על הטובה, שנאמר (6) חסד ומשפט אשירה לך ה' אומר, אם „חסד” אשירה ואם „משפט” אשירה, כי גם הרעה לעובדי ה' יתברך שמו היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל באהבה מה שגזר עליו ה' יתברך שמו באמונתו, כי הכל כפרת עונותיו, נמצא כי בקבלת רעה זו הוא עובד את ה', והעבודה היא שמחה לו (7).

ג הגיע אליו טובה ב) או ששמע שמועה טובה, אף על פי שהדברים מראין שטובה זו תגרום לו רעה, כגון שמצא מציאה, ואם ישמע הדבר

שקרים מצויינים בהלכה

א) על שמועות טובות עי' ברמ"א (סי' רכנ) ובמג"א (שם ס"ק ג') דרבים מקילים באלו הברכות והיינו ברכת שהחיינו משום דאיתא בש"ס (עירובין מ:): שהיא רשות וסוים המג"א שם דאינו נכון.
ב) הגיע אליו טובה עי' בשו"ת חתם סופר (סי' קנו) בכהנ"ס

- נט 1) סימן רכ"ב סעיף א' ומג"א. 5) סימן רכ"ב סעיף ב' ובאה"ס סק"א.
2) עיין פמ"ג סימן רכ"ג סק"ב. 6) תהלים ק"א א.
3) דברים ו' ה'. 7) שם סעיף ג'.
4) עיין לעיל סימן ל"א.

למלך יקח כל אשר לו, מכל מקום מברך הטוב והמטיב. וכן אם נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה, אף על פי שהדברים מראין שרעה זו גורמת לו טובה, כגון שבא לו שטף על שדהו ומזיק תבואתו, וכשיעבור השטף טובה היא לו שהשקה את שדהו, מכל-מקום מברך דיון האמת, שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שאירע עתה⁽⁸⁾.

ד לעולם יהא ארם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא למט עביד⁽⁹⁾.
ה ילדה אשתו וזכר מברך הטוב והמטיב, וגם האשה תברך כן, ואם מתה האשה בלדתה מברך שהחיינו, דהא ליכא הטבה לאחרינו. וכן אם מת האב קודם שילדתו, היא מברכת שהחיינו⁽¹⁰⁾.

ו מת אביו או אחד משאר קרוביו, או אפילו אינו קרובו אלא שהוא אדם כשר, ומכל שכן תלמיד חכם שהוא מצטער עליו, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיון האמת, ועל שאר אדם שאינו מצטער כל כך, אומר ברוך דיון אמת בלא שם ומלכות. אם נשאר מאביו ממון לירש, מברך גם שהחיינו, ואם יש לו עוד אחים לחלוק בירושה אזי במקום ברכת שהחיינו מברך הטוב והמטיב⁽¹¹⁾.

ז בנה או קנה בית או קנה כלים או מלבושים חשובים, אפילו היו לו כיצא באלו תחלה, אלא שאלו לא היו שלו מעולם (לאפוקי מכרן וחזר וקנאן) והוא שמח בהם, מברך שהחיינו. ויש לברך בשעת הקנין או גמר הבנין⁽²⁾, אף על פי שעדיין לא נשתמש בהם, כי אין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן⁽¹²⁾.

שערים מצוינים בהלכה

שנשרף וחזרה נבנתה על תלה לא שייך לברך שהחינו אביהכ"ס שנשרף אבל הטוב והמטיב שייך דהא גם בהרוגי ביתר שניתנו לקבורה ברכו ברכת הטוב וה"ג כיון שזכו להעמיד חורבותיו יברכו "הטוב והמטיב" ובארחות חיים (סי' רכג) הביא משו"ת לב חיים (סי' מג) ומשו"ת שער הזכנים שלא לברך לא שהחינו ולא הטוב והמטיב, עיי"ש. ובמשנה ברורה (סי' רכג סקי"א) פסק לברך.

ג בשעת הקנין או גמר הבנין בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' נב) כתב דאם קנה בהקפה שלא היה לו יכולת בידו לפרוע אפי' אם בקרב הימים פרע מ"מ כיון שעתה לא קנאה יש סברא שאין צריך לברך. ועי' בערוך השלחן (סי' רכג סעי' ד') דמשמע ג"כ דבכה"ג אין לברך שכתב

(8) שם סעיף ד.

(11) שם סעיף ב' ומג"א סקי"ד.

(12) שם סעיף ב' ד.

(9) סימן ר"ל סעיף ה'.

(10) סימן רכ"ג סעיף א'.

ה וכשילבש המלבוש יברך מלבוש ערומים, ואף שכבר בירך שחרית מלביש ערומים חוזר ומברך כשלובשו, אך אם לבשו שחרית נפטר בכרכה זאת. יש-אומרים דהקונה כובע כשמשו בראשו יברך עומר ישראל בתפארה, ובאזור, יברך אזור ישראל בגבורה, ויש חולקין. על כן טוב ללבשם פעם הראשונה שחרית ויכוין לפטרם בכרכות אלו שאומר אותן בסדר הכרכות⁽¹³⁾, קנה לו מלית של מצוה אזי לאחר שעשה כה את הציצית יברך שהחיינו, ואם לא בירך אז יברך בעיטוף הראשון לאחר שכירך להתעטף בציצית⁽¹⁴⁾.

ט קנה כלים שנשתמשו בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב⁽¹⁵⁾.

י אם נתנו לו כמתנה, מברך הטוב והמטיב שהוא טובה לו וגם להנותן טובה. כי אם זה המקבל הוא עני הרי הוא טובה להנותן שזכהו השם יתברך ליתן צדקה, ואם המקבל הוא עשיר, שמח הנותן שזה מקבל ממנו מתנה⁽¹⁶⁾.

יא על ספרים חדשים ד) שקנה אינו מברך שהחיינו משום דמצות לא ליהנות נתנו⁽¹⁷⁾.

יב על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק, או מנעלים, ואנפלאות, אין לברך, ואפילו אם הוא עני ששמח בהם⁽¹⁸⁾. ועשיר גדול שקנה כלים חדשים, שראוי לבינוני לשמוח בהם, אלא שהוא לעשרו אינם חשובים אצלו כל-כך ואינו שמח בהם, גם-כן לא יברך⁽¹⁹⁾.

יג נוהגין לומר למי שלבש בגד חדש: תבלה ותחדש. ועל מנעלים או שאר בגדים שנעשו מעורות, אפילו מבהמות וחיות טמאות, ואפילו

שערים מצויינים בהלכה

המעם ראין מברכין על נשיאת אשה משום רבשעת ארוסין אינה עדיין שמחה שלימה ובשעת נשואין שכבר ננמרה השמחה אי אפשר לברך דעצם הרבר כבר נגמר באירוסין לכן אין מברכין, עיי"ש. וה"נ כן בשעת הקנין אינה עדיין השמחה שלימה מפני שלא פרעה ובשעת הפרוע אין שייך לברך דעצם הרבר כבר נגמר.

ד) על ספרים חדשים עי' בשערי תשובה (סי' רכג) הביא שני דעות באם גמר ספרו בכתיבה ובהרפסה אי יברך שהחיינו דעת המור

(17) שם במג"א סק"ה.

(18) שם סעיף ר' ופמ"ג ודה"ח.

(19) מג"א שם סק"י.

(13) שם ובאה"ט סק"ג.

(14) סימן כ"ב.

(15) סימן רכ"ג סעיף ה'.

(16) שם ובמג"א ודה"ח.

אם העורות הם תפורות רק תחת הכנף, אין אומרים תכלה ותחדש, כי אם יחדש כנף כזה צריכין מתחלה להמית בעל חי, וכתוב ורחמיו על כל מעשיו²⁰).

יד פרי שהוא מתחדש משנה לשנה, בפעם הראשונה בשנה שהוא אוכלו יברך שהחיינו. ויברך תחלה שהחיינו ואחר כך ברכת הפרי, ואם שכח וברך תחלה ברכת הפרי, יכול לברך גם אחר כך שהחיינו ולא הווי הפסק, ואם לא בירך באכילה הראשונה שוב אינו מברך²¹. אם יש לפניו כמה מינים חדשים, די בברכת שהחיינו אחת לכולם²². שני מינים (ה) אף על פי שהם דומים קצת כמו „קירשען, ווינקסעל“, ואפילו אין חלוקין בשמות אלא בטעם, כמו תאנים לבנים ותאנים שחורים, אם בירך שהחיינו על מין אחד כשנודמן לו אחר כך מין השני מברך גם עליו שהחיינו כי שתי שמחות הן²³).

טז אם בירך שחיינו על ענבים, יש אומרים דאין צריך לברך עוד שהחיינו על היין החדש, כי שמחה אחת היא שהיין יוצא מן הענבים ויש אומרים דמכל מקום צריך לברך שהחיינו גם על היין החדש, משום דיש בו שמחה יתירה מבענבים. ועל כן טוב שאם בירך שהחיינו על ענבים, אזי כששותה יין חדש, יברך, תחלה שהחיינו על איזה מין חדש לפטור גם את היין, אבל אם בירך תחלה שהחיינו על היין לכולי-עלמא אינו מברך עוד על ענבים. וכל זה דוקא כשהוא שותה את היין כשהוא ירוש, שהוא ניכר שהוא יין חדש, אבל אם אינו שותהו עד שהוא יין, אפילו לא בירך שהחיינו על ענבים, אינו מברך עליו שהחיינו, משום דאינו ניכר בין חדש לישן²⁴).

שערים מצויינים בהלכה

וקציעה (היעב"ץ) שיברך ודעת המחזיק ברכה (החיר"א) שלא לברך, עיי"ש. ועי' בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' רנט) שהעלה שלא לברך משום שהוא כבר נמר מצוה, ועי' בשו"ת פני מבין (יו"ד סי' קפז) נשאל באם סיים כל הש"ס אי יברך ברכת שהחיינו, וכתב ג"כ דלא מצינו ברכת שהחיינו רק בתחלת מצוה ולא לאחר שנמרה ואם הוציא ספר לאור ומתקבל אפשר דצריך לו לברך.

(ה) שני מינים עי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ס') דעל פירות מורכבים אין לברך שהחיינו הגם דמותרת באכילה משום דמאיסו אבל

- (20) שם סעיף ר' בהגה. (21) סימן רכ"ה סעיף ג' ופמ"ג שם. (22) אשל אברהם שם. (23) שם סעיף ד' ומג"א סקי". (24) שם סעיף ה' ומג"א ובאה"ט.

טז אינו מברך שהחיינו על הכוסר אלא כשהכשילו האשכולות ענבים, וכן כל פרי אחר גמרו⁽²⁵⁾.

יז נוהגין שאין מברכין שהחיינו על ירקות ומיני לפתות, מפני שהם מתקיימים זמן רב על ידי שממטינין אותם בקרקע ובחול, וגם הם מצויין וגם אין בהם שמחה כל כך⁽²⁶⁾.

יח אין מברכין שהחיינו על הריח, משום דמן הריח נהנה הנשמה והנשמה היא נצחיית⁽²⁷⁾.

יט עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. רבי אלעזר הוי מצמצם ליה פרימי וקנה לו מכל דבר פעם אחת בשנה ואכל⁽²⁸⁾.

כ הרואה את חברו⁽¹⁾ לאחר שלשים יום⁽²⁹⁾ והוא חביב עליו מאד ומכל שכן אדם שהוא גדול ממנו, כגון אביו או רבו ושם בראיתו מברך שהחיינו, אף על פי שבתוך הזמן קבל ממנו סתת. ואם רואהו לאחר שנים עשר חדש מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מחיה המתים, מפני שנשכח מן הלב כמו שהמת נשכח לאחר שנים עשר חדש, דכתיב⁽³⁰⁾ נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אוכד, מה כלי מי שאכד אותו ולא מצאו בתוך שנים עשר חדש מתיימש ממנו, אף המת נשכח מן הלב לאחר שנים עשר חדש, ואינו מברך שהחיינו. אבל אם קבל ממנו סתת

שערים מצויינים בחלכה

כשאילת יעב"ץ (ח"א סי' סג) שכתב דאפי' אם בירך שהחיינו על שני מיני פירות ואח"כ ראה פרי מורכב משניהם יחזור ויברך שהחיינו כיון שאינו אסור באכילה (דרס כלאי הכרם אסור) והוא לא עשה שום פעולה אסורה דעל הגוי לא נאסר להרכיב כלאים וכן בשו"ת חינא דחיי (סי' פג) העלה לברך על פירות המורכבים, עיי"ש. ועי' לקמן (סי' ס').

1 הרואה את חברו בנימוקי או"ח (סי' רכה) כתב הטעם שאין מברכין כעת ברכת שהחיינו על חברו אם רואה אותו לאחר ל' יום כראיתא בש"ע שם וכן אין מברכין ברכת מחיה המתים לאחר י"ב חדש משום דבנלוותנו רובם ככולם נתפסו בקנאת ושנאת איש לרעהו ורס בפניו מסביר לו והוא גונב דעתו ואם לא יברך עליו יראה רעהו שאינו חביב עליו ויגרום לו רעה במסחרו או במצבו ואם יברך מפני דרכי שלום יברכו ברכות לבטלה על כן הנהיגו חכמי הרודות משום לא פלוג שלא לברך ברכות אלו.

(28) ירושלמי סוף קידושין.

(28) שם סעיף ג' ומג"א.

(29) עיין סימן שאח"ז סעיף י"ב.

(26) שם סעיף ו'.

(30) תהלים ל"א י"ג.

(27) מג"א סימן דס"ו סק"א.

בתוך הזמן, או ששמע בתוך הזמן משלומו, אינו מברך מתיחה המתים אלא שהחיינו, ואין חילוק בין זכרים לנקבות, דאפילו האיש שהוא רואה את אשתו או אמו או אחותו או בתו, וכן האשה שהיא רואה את בעלה או אביה או אחיה או בנה, מברכין כן (31).

כא חכרו שלא ראה אותו מעולם, אלא שעל ידי מכתבים שהריצו מזה לזה נעשו אוהבים, אם רואהו אחר כך אינו מברך על ראייתו, דכיון שלא התראו מעולם פנים אל פנים, אין האהבה גדולה כל כך שיהא שמח בראייתו (32).

(דין הטוב והמטיב על שינוי יין כתוב בסימן מ"ט).

ס. דין ברכות הראיה. ובו ט"ו סעיפים.

א ה'רואה אילני מאכל א' שמוציאין פרח מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו כריות טובות ואילנות טובים ליהנות בהם בני אדם. ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה, ואם איחר מלברך עד שנדלו הפירות לא יברך עוד (1). יש אומרים דאם לא בירך בפעם הראשונה שראה את הפרחים שוב לא יברך (2).

ב על הזיקים, והוא כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום, ונמשך אורו כשבת, ועל הכוכב שיש לו זנב ושבת של אורה, ועל רעידת הארץ, ועל רוחות שנשבו בזעף, ועל הברקים, על כל אחת מאלו מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית

שערים מצויינים בהלכה

(א) ה'רואה אילני מאכל בשו"ע (סי' רכו' סעי' א') כתב ה'רואה אילנות בימי ניסן ובברכי יוסף שם כתב דברכה זו שייכה דוקא לימי ניסן אבל רוב אחרונים סבירא להו דלאו דוקא ואורחא דמילתא נקט, עי' מזה במשנה ברורה (שם ס"ט א') שסתם ג"כ כן, ועי' בשו"ת השיב משה (סי' ה') דגם אחר ניסן מברך והז"ל דנקטו הלשון ביומי ניסן לדידי דדוקא פ"א בשנה מברך ובילקוט הגרשוני (סי' רכו') הביא מהנהגות חתם סופר דהלשון יומי ניסן משמע דה"ה אדר וכש"כ אידר. ועוד הביא בשם המהר"ם שיט דיש לכרך עוד שלשים יום אחר התקופה דאם חל תקופת ניסן בכ'

(31) ברכות ג"ח, או"ח סימן רכ"ה סעיף א' (1) סימן רכ"ו.

(2) שם.

באה"ט ושע"ת.

(32) שם סעיף ב'.

(ואינו מברך על הזיקים כי אם פעם אחת בלילה, אף על פי שראה עוד כוכב אחר רץ, ועל הכוכב שיש לו זנב כיון שבירך עליו אינו מברך עוד, אלא כשלו רואהו עד לאחר שלשים יום). ועל הרעם, אם שמעו לאחר שעבר הברק מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם. ואם ראה את הברק ושמע את הרעם ביחד מברך רק ברכה אחת, עושה מעשה בראשית, וכן אם בירך על הברק עושה מעשה בראשית, ובתוך כדי דיבור להברק נשמע הרעם אינו צריך לברך עליו, כי נפטר בכרכה שעל הברק. אין מברכין על הברק או על הרעם אלא תוך כדי דיבור אבל אם הפסיק יותר שוב לא יברך⁽³⁾.)

ג כל זמן שלא נתפורו העבים נפטר בכרכה אחת. נתפורו העבים והשמים נזדככו בין ברק לברק ובין רעם לרעם, צריך לחזור ולברך, והברקים שנראים בלא רעם אלא מחמת החום, אינם ככריקם ממש ואין מברכין עליהם⁽⁴⁾.

ד הרואה קשת מברך ב' ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן כבריתו וקיים במאמרו. אסור להסתכל הרבה בקשת⁽⁵⁾.

ה על הימים ועל הרים הגבוהים המפורסמים בעולם מחמת גובהם מברך עושה מעשה בראשית⁽⁶⁾.

ו הרואה חמה בתקופתה ג' והיא משמנה ועשרים לשמנה ועשרים שנה, שתקופת ניסן אז בתחילת ליל רביעי, מברכין ביום רביעי בבוקר

שערים מצויינים בחלכה

ניסן יש עוד זמן לברך עד ב' אייר. וראיתי בספר אחר כמי שהוא בארצות הדרום ורואה אילנות מלכלבין בחדש שבט אם הוא קודם ט"ו בשבט אינו מברך משום שבירך כבר בניסן העבר ואם רואה לאחר ט"ו מברך ואז אין צריך לברך בששב אל ארצו ורואה האילנות מלכלבין באדרניסן.

ב) הרואה קשת מברך הגאון מהרש"ם (ח"ב סי' קבר) נשאל באם ראו הקשת בלילה אי יברך דהא התרגוב יונתן ביאר ותתחמי קשתא ביממא והשיב דאורחא דמילתא נקט דעפ"י הרוב הוא ביום וביון שלא נזכר בשום פוסק תילוק בין יום ללילה שפיר יש לברך גם בלילה, וסיים דשמע שהרה"ס מהר"י מבלזא זצ"ל בירך על הקשת בלילה, עיי"ש. ושמעתי מקשים מתוס' (ר"ה בר. ד"ה גירי) שכתב דאין קשת אלא ביום. וצ"ע.

ג) הרואה חמה בתקופתה עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נו) שכתב דמקדם לא נהגו בכרכה זו ומ"מ אחרי דכבר נהגי עלמא לברך

(5) סימן רכ"ט סעיף א'.

(3) סימן רכ"ז סעיף א' ובשע"ת.

(6) סימן רכ"ח.

(4) שם סעיף ב' ובח"א.

כשהיא זורחת ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית, וקודם הברכה יש לומר המזמור הללויה הללו את ה' מן השמים וגו', ואחר כך אומרים הברכה, ואחר כך אל אדון וכו' עד וחיות הקודש, ואחר כך מזמור השמים מספרים כבוד אל וגו', ואחר כך עלינו לשבח וקדיש (7).
 ז לכתחלה יש לברך בכוקר מיד בהנץ החמה, משום דזרזוין מקדימין למצות, וטוב אם אפשר לברך כאסיפת עם, משום דכרוב עם הדרת מלך (ויש להכריז ביום שלפניו למען ידעו להתאסף). אם אי אפשר להתאסף תיכף בכוקר, אל יתאחרו משביל זה, אלא כל אחד יברך מיד כשרואה זריחת השמש, כי ענין זרזוין מקדימין דחי ענין כרוב עם, ובדיעבד אם לא בירך בכוקר יכול לברך עד שלש שעות על היום, ובשעת הדחק עד חצות היום. ולכן אם בכוקר יש עננים המכסים אותה (ד) ימתין עד קרוב לחצות אולי תתגלה ויברך בשם ומלכות, ואם לא נתגלה יברך בלא שם ומלכות (8). שנת קידוש החמה היתה שנת תרכט ותהיה אמ-ירצה-השם בשנת תרנ"ז. יהי רצון שנוכה לאור שבעת ימי בראשית.
 ח מי שעשה לו הקדוש-ברוך-הוא גם שלא כדרך הטבע, כשרואה את המקום שנעשה לו הנם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה לי גם במקום הזה (9). וגם בנו וכן בנו אפילו אותם שנולדו קודם שנעשה הנם גם כן מברכין. כיצד מברכין, בנו מברך שעשה גם לאבי במקום הזה, ואם הם רבים אומרים לאבינו, כן בנו אומר לאבותי, ואם הם רבים אומרים לאבותינו, ומי שנעשה לו נסים הרבה, בהגיע לאחד

שערים מצויינים בהלכה

עפ"י הגאונים והשו"ע אין לזוז, ולכן הנשים שאין להם מנהג זה אין להוסיף עלה ואין להם לברך, עיי"ש. וכן בשו"ת כתב סופר (סי' לד) מחזיק במנהג שהנשים לא יברכו, ובשו"ת חבלים בנעימים (ח"ג סי' ח') כתב המעם דהנשים אין מברכים משום שהמנהג לברך ברב עם ובפרהסיא, ואין נכון זה לנשים.

(ד) יש עננים המכסים אותה בשע"ת (סי' רכט) הביא שם בשם שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' לח) שמצדד קצת לומר דיברכו אף בשם ומלכות והוא הורה לברך בלא שם ומלכות, עיי"ש. ועי' בשו"ת חתם סופר (סי' נו) דאם ניכר רושם החמה בעננים יש לברך ואם לא ניכר לא יברכו. ועי' בישועות יעקב (סי' רכט ס"ק ב') דכדיעבד יש לברך עד חצות היום וכן כתב במ"ב (סי' רכט ס"ק ח').

(7) כרם שלמה בשם הגאון בעל חתם (8) סימן רכ"ט סעיף ב' ושע"ת.

(9) ע"ל ס"א סעיף ג'.

סופר וצ"ל.

מכל המקומות שנעשה לו נס, צריך להזכיר כל שאר המקומות, ויכלול כולם בברכה אחת, ויאמר, שעשה לי נס במקום הזה, ובמקום פלוני, וכן בניו מזכירין כל שאר המקומות⁽¹⁰⁾.

ט הרואה חכם גדול בתורה מישראל מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו (לפי שישראל הם חלק אלהי ודבקים בו, לכן אומר שחלק). והרואה חכם גדול בחכמת העולם מאומות העולם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם⁽¹¹⁾.
י הרואה מלך ה' ממלכי אומות העולם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם. ואפילו אינו רואה את המלך ממש, אלא שהוא רואה בכבודו ויודע בבירור שהמלך הוא שם, יכול לברך ברכה זו. וסומא יברך בלא שם ומלכות. ומצוה להשתדל לראות בכבוד מלכים, ואם רואה אותו פעם אחת אל יבטל יותר מלימודו לראותו, אלא אם בא אחר-כך בחיל יותר ובכבוד גדול יותר⁽¹²⁾.

יא הרואה קברי ישראל מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וכו', ועל קברי עובדי כוכבים אומר⁽¹³⁾ בושח אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה⁽¹⁴⁾.

יב כל ברכות הראיה הנזכרות, אם חזר וראה אותם הדברים בעצמם אינו חוזר ומברך, אלא אם-כן היתה בין ראה לראה שלשים יום, דהיינו חוץ מיום הראיה הראשונה וחוץ מיום הראיה הזאת, יהיה שלשים יום, אבל אם רואה דבר אחר כזה שראה אז, כגון מלך אחר וקברים אחרים וכדומה, חוזר ומברך גם בתוך שלשים יום⁽¹⁵⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ה) הרואה מלך ראיתי בספרי הנה"ס בעל מנחת אלעזר (שכחתי איה מקומו) דגם אם אין מלך במדינה רק יש שר שנתמנה ע"י העם נ"כ מברכין עליו כיון שיש לו הכח להטות חסד (אמנעסמיא) למי שיצא חייב בדינו והביא הרבה פסוקים שגם שר נקרא בלשון "מלך" וכמש"כ (שמואל ב') "הכל נתן ארונה המלך" וכתב רש"י דהוא שר, עיי"ש. ועי' בשו"ת לכ חיים (ח"ג סי' נה) דגם אם המלך הוא רשע נ"כ מברכין אם רואהו דהא כל המעם שמברכין היא שאם יזכה לעוה"ב ויראה בכבוד מלך המשיח יבחין בין כבודם לכבודו כדאיתא בש"ס (ברכות נח). ולפ"ו אינו מברך על כבודם אלא על שם העתיד ולכן אפי' אם הם רשעים נ"כ יברך.

10) סימן רי"ח סעיף ד' ה' ושע"ת. 13) ירמיה ג' י"ב.

11) סימן רכ"ד סעיף ר' ז'. 14) שם סעיף י"ב.

12) שם סעיף ה' ט' ומג"א. 15) שם סעיף י"ג ומג"א.

יג הרואה כושי וגיחור, דהיינו שהוא אדום הרכה, והלוקן שהוא לבן הרכה, והקפח, דהיינו שהוא ארוך ודק, והננס, והדרקונה, דהיינו מי שהוא מלא יבלת, ופתויי הראש שכל שערותיו דבוקות זו בזו, ואת הפיל ואת הקוף מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משנה הבריות, ואינו מברך אלא בפעם הראשונה שהשנוי עליו גדול מאד (16).

יד הרואה את החיגר, ואת הקמע דהיינו שנקמעו ידיו, ואת הסומא ומוכה שחין, ובוהקנין, והוא מי שממטר בנקודות לבנות, אם הם ממעי אמם מברך בפעם הראשונה שהוא רואה אותם משנה הבריות, ואם נשתנה אחר כך והוא מצער עליהם מברך דיין האמת (17).

טו הרואה אילנות טובים ובריות נאות אפילו עובד כוכבים (שראה אותו בראיה בעלמא, כי אסור להסתכל בו) או בהמה (ו) מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו, ואין מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים אלא אם כן היו נאים מהם (18).

סא. ברכת הגומל ועוד קצת ברכות פרטיות. ובו י' סעיפים.

א ארבעה צריכים להודות א), יורדי הים כשיגיעו למחוז חפצם ב),

שערים מצוינים בהלכה

(ו) אפי' עכו"ם או בהמה עי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רסה) ראין לברך על פרדה נאה ברכה זו משום דנעשתה ע"י כלאים ומאיסי, ועי' בשאילת יעב"ץ (ח"א סי' סג) דגם על ממור ובן הנדה נ"כ מברכין, עיי"ש טעמו.

(א) ארבעה צריכין להודות בכאה"ט (סי' ריט) הביא משו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קסא) דמה שאין האשה מברכת טפני שצריך לזה עשרה ולא אורח ארעא דכל כבודה בת מלך פנימה. ובשם כנה"ג הביא שיברכו בעזרת נשים לפני נשים וישמע גם איש אחד וכן במשנה ברורה הביא אלו שני דעות ובברכי יוסף (סי' ריט) סתם כדעה זו דגם הנשים יברכו, עיי"ש. ואנו נוהגים שאין הנשים מברכות. וקמן אינו מברך דלא שייך לומר לחייבים טובות דהא לאו בר עונשין הוא (מנ"א סי' ריט).
(ב) כשיגיעו למחוז חפצם עי' בעטרת זקנים (סי' ריט) ראין לברך רק עד אחר שנמרה הטובה והיא שלימה ומה"ט תיקנו לומר „גמלני כל

(16) שם סעיף ז'.

(17) סימן דכ"ה סעיף ח' ט.

(18) שם.

וכן חולכי מדבריות או בשאר דרך שמוחזק שיש בו סכנה כשיגיעו למחוז חפצם¹). ובכלל זה גם מי שהיה בסכנה אחרת וניצל הימנה, כגון שנפל עליו כותל או נגחו שור או שבאו עליו לסמים בדרך ושוודי לילה וניצול מהם וכדומה, ומי שהיה חולה שיש בו סכנה כגן מכה של חלל, או שהיה מוטל במטה שלשת ימים טחמת החולי ונתרפא והולך על בריו²), ומי שהיה חבוש בבית האסורים אפילו רק על עסקי ממון ויצא, וסימנך וכל החיי"ם יודיך סלה, חולה, יסורים, ים, מדבר. מה סברך, טברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה³).

ב צריך לברך ברכה זאת בפני עשרה חוץ ממנו⁴), ושנים מהם יהיו תלמידי חכמים שעומקים בהלכות, שנאמר⁵ וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו, ואם אינם נמצאים לו תלמידי חכמים אינו מעכב, ונוהגין לברך כשעולה לתורה לאחר שבירך ברכה אחרונה⁶). ולכתחלה אין לאחרה יותר משלשה ימים, ולכן אם ניצל כיום ב' יברך מיד בלא ספר תורה³) ולא ימתין עד יום ה', וכן אם היה אבל שאינו רשאי לעלות לתורה לא ימתין אלא יברך מיד, אך יברך מעומד בפני עשרה, ובדיעבד אם איחר יותר משלשה ימים יכול לברך גם אחר כך⁷).

ג מי שנעשה לו נס, יש לו להפריש לצדקה ממון כפי השגת ידו, ויחלק ללומדי תורה ויאמר: הריני נותן מעות אלו לצדקה, ויהי רצון

שערים מצויינים בחלכה

טוב". ועי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' נד) במי שנוסע בספינה ובאיזה עירות עומדת אצל הנמל ויוצאים לתוך העיר ואח"כ נוסעים להלאה ראין סכרבים עד שיגיעו למחוז חפצם. וכן בספר מאור ושמש (פ' ויצא) עה"פ הפעם אודה את ר' הביא בשם הה"ק מלובלין זצ"ל דארבעה הצריכין להורות הוא דוקא אחר שכבר יצאו מן הצער לנמרי, עיי"ש. ולכן נהגנו בעת המלחמה הנוראה בעת שהכדורים (באמבעס) היו נופלים ואחר זה שהאוירונים טסו בחזרה לא ברכנו עוד הברכה משום דלא יצאנו מהצער והסכנה לנמרי דלאחר שעה או יום ויומים חזרו לעשות בן.

ג) יברך מיד בלא ספר תורה עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נא) דגם בלי"ה יכול לברך ודלא בחכם אחר שרצה לומר ראין סכרבין אלא

- סא 1) סימן רי"ט סעיף א' ד.
 2) שם סעיף ח' ט' ובח"א.
 3) סעיף א' ב' ובשע"ת שם.
 4) שם באה"ט סק"ד.
 5) תהלים ק"ז ל"ב.
 6) סעיף ג' ובמג"א שם.
 7) שם סעיף ו' ובמג"א.

שיהא נחשב כאלו הקרבתי תודה (ועיין סדר אמירת קרבן תודה בספר היי אדם סוף חלק ראשון), וטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה יתבודד להודות לה' יתברך שמו ולספר את הנס (8).

ד הנכנס להקזיז דם, קודם שיאכל או ישתה או יעשה איזה דבר לרפואה, יתפלל קודם תפלה קצרה ויאמר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיהיה לי עסק זה לרפואה כי רופא חנם אתה. ואם דבר זה שהוא אוכל או שותה לרפואה צריכין לברך עליו (9), יאמר תחלה תפלה זאת ואחר כך יברך (כנוצר לעיל שלא להפסיק בין הברכה לאכילה). לאחר שהקזיז דם מברך ואומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם רופא חולים (10).

ה המתעמש אומר לו חברו: אסותא, והוא יאמר לו: ברוך תהיה. ואחר כך, אומר לישועתך קויתי ה', דהמתפלל על חברו הוא נענה תחלה (11).

ו המתפלל על מה שעבר, כגון ששמע קול צוחה בעיר ואומר: יהי רצון שלא יהא קול זה בתוך ביתי, או שהיתה אשתו מעוברת ולאחר ארבעים יום מעיבורה מתפלל ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, כי מה שהיה היה. אבל בתוך ארבעים יום מועיל תפלה ויכול להתפלל, ולאחר ארבעים יום יכול להתפלל שיהא הולד זרע קיימא, טוב לשמים וטוב לבריות (12).

ז הנכנס למוד את גרנו וכיוצא בו, יתפלל ויאמר, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה (ואומר בלא שם ומלכות). מודד ואחר כך התפלל הרי זו תפלת שוא, שאין הברכה מצויה אלא בדבר הנעלם מן העיני (13).

ח מי שנעשה בנו בר מצוה, כשעולה לתורה בפעם הראשונה, לאחר שבירך ברכה אחרונה על ספר התורה, מברך האב ואומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר פטרנו מעונשו של זה. ומצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה, דהיינו ביום שנכנס לשנת

שערים מצויינים בהלכה

ביום משום דהיא במקום קרבן תודה, וכן בשו"ת מהר"ם שי"ם (סי' פח) העלה כן דאף בלילה יכול לברך.

(8) מג"א סימן רי"ח סק"ב.	(11) מג"א שם סק"ו.
(9) ע"ל סימן ג' ס"ח.	(12) שם סעיף א' וא"ר.
(10) סימן ר"ל סעיף ד'.	(13) שם סעיף ב'.

י"ד, ואם הנער דורש הוי מעודת מצוה אפילו אינה באותו יום (14).
מ אם היה עצירת גשמים, אפילו במדינותינו שהגשמים תדירים ואינן נעצרים כל כך, אם אירע שנעצרו כל כך עד שהיה העולם בצער, אזי כשירדו הגשמים, אם ירדו כל כך ורכו על הארץ שמעלים אבעבועות מן המטר, והולכין זה לקראת זה צריכין לברך עליהם (15).
 י מה מברך, אם אין לו שדה אומר, מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו, ואלו פיננו מלא שירה כים וכו' (כמו שהוא בברכת נשמת), עד ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו, ברוך אתה ה' אל רוב ההודאות ותשבחות (16). ואם יש לו שדה בשותפות עם ישראל אחר מברך הטוב והמטיב, ואם אין לו שותף ישראל בשדה אף על פי שיש לו אשה ובנים מברך שהחיינו (17). ברכת הטוב והמטיב וברכת שהחיינו מברך אף על פי שאינו רואה את הגשמים אלא שהוא שומע שיוורדים גשמים, אבל ברכת מודים אנחנו אינו אומר אלא מי שהוא רואה את הגשמים (18).

פב. הלכות משא ומתן. וכו' י"ח סעיפים.

א צריך ליוהר מאד שלא להונות את חברו א, וכל המאנה את חברו, בין שהמוכר מאנה את הלוקח, בין שהלוקח מאנה את המוכר עובר בלאו, שנאמר (1) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו (2). והיא השאלה הראשונה ששואלין את האדם בשעה שמכניסין אותו לדין, נשאת ונתת באמונה (3).

שערים מצויינים בהלכה

(א) שלא להונות את חברו עי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' סה) ברבר היין שלא הותר רק בהפסד מרובה דיותר דוקא לבעל היין ולבני ביתו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחלה וקרוב ודאי שמחוייב להוריעם השאלה זו שיש על היין ואם לא הודיעם ומכר סתם אפשר דהוי מסח בעות, וע' בפמ"ג (מ"א סי' תסז ס"ק כ"ה) דאם יש רעה להחמיר ואינו

(14) סימן רכ"ה סעיף ב' ובמג"א שם. (18) מג"א שם וחי"א.

(15) סימן דכ"א טו"ז סק"א ועיין סמ"ג. סב (1) ויקרא כ"ה י"ד.

(16) ובש"ע סימן רכ"א לא נזכר תיבת (2) חושן המשפט סימן רכ"ז סעיף א'. ותשבחות. (3) שבת ל"א.

(17) עיין באה"ט שם סקי"ב ובא"ר.

ב כשם שיש איסור אונאה במשא-מתן, כך יש איסור אונאה בשכירות (4) ובקבלנות (5) ובחילוף (מטבע) (6).

ג הנושא ונותן באמונה אינו חושש לאונאה. כיצד, חפץ זה בכך וכך לקחתיו, כך אני רוצה להשתכר בו, אף על פי שהוא נתאנה בלקיחתו, וכל המתאנה אינו רשאי להונות אחרים בשביל זה מכל-מקום זה מותר, שהרי זה כמפרש שלא יסמוך על שווי המקח אלא על הדמים שנתן הוא בעדו (7).

ד מי שיש לו איזה דבר למכור אסור לו ליפותו כדי לרמות בו, כגון להשקות בהמה מי טובין שמנפחין וזוקפין שערותיה כדי שתראה סמנה, או לצבוע כלים ישנים כדי שיתראו כחדשים, וכל כיוצא בזה (8).

ה וכן אסור לערב מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למכרם בחזקת יפים, או לערב משקה רעה ביפה, ואם היה מעמו ניכר מותר לערב, כי הלוקח ירגיש (9).

ו מותר להגזיז לחלק קליות ואגוזים לתינוקות, כדי להרגילם שיקנו ממנו, וכן יכול למכור בזול יותר מהשער כדי שיקנו ממנו ואין בני השוק יכולין לעכב עליו (10).

ז המודד או שוקל חסר לחברו, או אפילו לעובד-כוכבים, עובר בלאו, שנאמר (11). לא תעשו, עול במדה במשקל ובמשורה, ועונש המדות

שערים מצויינים בחלכה

הלכה כן אין הלומח יכול לטעון אני רוצה להתמיר וחיוב לשלם. והנאון מהרש"ם בספרו דעת תורה ונילווי דעת (בפתיחה שם אות נב) האריך בזה והעלה עפ"י המס"נ הנ"ל רהוא הרין אם מותר בהפסד מרובה חייב לשלם אבל לא הביא שם דברי החתם סופר הנ"ל.

(ב) ואין בני השוק יכולין לעכב עליו נשאל הנאון מו"ר מהר"ש (ח"ו סי' יט אות ב') בבית חרשת שיש להם רב המכשיר אותה וכעת דוצים בעלי החרשת להקים עוד בית חרשת במקום אחר שיש שם רב מרא דאתרא והוא רוצה ליתן ההכשר ולעכב להרב המכשיר לבוא ועירו להכשיר ולהשגיח על הבית חרשת העלה שם כיון והסתורה מעלמא אתי ולעלמא אזלי אין כח ביד הרב המרא דאתרא לעכב וציין להש"ם (בבא בתרא כב).

(8) שם סימן רכ"ח סעיף ט.

(9) שם סעיף י"א.

(10) שם סעיף י"ח.

(11) ויקרא י"ט ל"ה.

(4) חו"מ שם סעיף ל"ה.

(5) שם סעיף ל"ו.

(6) שם סעיף ס"ז.

(7) שם סעיף כ"ז.

והמשקלות קשה מאד, שאי אפשר למודד או לשוקל שקר לשוב בתשובה הגונה, שאינו יודע מה ולמי ישיב, ואף שיעשה צרכי רבים אין זאת תשובה הגונה¹²).

ח כתיב¹³ לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקמנה, לא יהיה יך בביתך איפה ואיפה גדולה וקמנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך וגו' ותיבת „בכיסך” וכן תיבת „בביתך” נראין לכאורה כמיותרין, ודרשו רבותינו ז”ל¹⁴. לא יהיה לך בכיסך ממון, מה טעם משום אבן ואבן. לא יהיה לך בביתך צרכיך, מה טעם משום איפה ואיפה. אבל אבן שלמה וצדק אם יהיה בביתך יהיה לך ממון. וכן איפה שלמה וצדק אם יהיו בביתך יהיו לך צרכיך. עוד אמרו רבותינו ז”ל¹⁵ מה יעשה אדם ויתעשר, ישא ויתן באמונה ג) ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו, שנאמר¹⁶ לי הכסף ולי הזהב.

ט צריך למדוד ולשקול בעין יפה, שיהיה עודף על המדה, שנאמר איפה שלמה וצדק יהיה לך, מה תלמוד לומר „וצדק” אמרה תורה צדק משלך ותן לו¹⁷).

י צריך למדוד כמנהג המדינה ולא ישנה כלל, מקום שנהגו לגדוש לא ימחוק אפילו ברצון הלוקח שפיתת לו סדמים, ומקום שנהגו למחוק לא יגדוש אפילו ברצון המוכר שמוסיף לו דמים, כי התורה הקפידה על עוות המדות, פן תצא תקלה על ידי זה שיראה הרואה שמוודין כך וידמה לו שכך היא מידת העיר וימדוד כן לאחר שאינו יודע גם כן את המנהג וימעהו¹⁸).

שערים מצויינים בחלכה

ג) ישא ויתן באמונה עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' לר) באחד שמכר שטרי הגרלה (לאָטעריי) ואחר זה נודע שכבר עבר יום המשכת הגורלות וגורלו הצליח ורוצה המוכר לחזור ולבטל המסח במענת שהוא לא ידע שכבר עבר יום ההמשכה ויצא לחקור שם אי שטרי הגרלה הנ"ל דינם כשטרות שאין להם דין אונאה והביא משאילת יעב"ץ (ח"א סי' פה) דרעתו שם דשטרי הגרלה אין להם דין שטרות וסוים להלכה דאם ידע המוכר שכבר עבר יום המשכת הגורלות והיה אפשר גם להוודע מי הצליח א"כ פשיטא דאיהו דאפסיד אנפשי' וגם אם לא היה אפשר להוודע אז

12) שם סימן דליא סעיף א י"ט, ועיל 15) גדה ע"י.

13) סימן קפ"ב סעיף א ד.

14) חגי ב' ח.

15) דברים כ"ה י"ד.

16) ב"ב פ"ה, וחז"מ סימן רליא סעיף י"ד.

17) בבא בתרא פ"ט.

18) שם סעיף ח' וסמ"ע סק"ד.

יא חייבים ראשי הקהלה להעמיד ממונים שיהיו מחזירים על החניות, וכל מי שנמצא אתו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים רשאים להכותו ולקנסו כנראה בעיניהם⁽¹⁹⁾.

יב אסור לאדם להשהות מדה חסרה בכיתו או בחנותו, אף על פי שאינו מודד בה יאם שוהה עובר בלאו, שנאמר לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקמנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקמנה, ואפילו לעשות את המדה עביט למי רגלים אסור, שמא יבא מי שאינו יודע וימודד בה. ואם יש מנהג בעיר שאין מודדין אלא במדה הרשומה ברושם הידוע, וזו אינה רשומה, מותר להשהותה⁽²⁰⁾.

יג המחזר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין ממלמלים בין מעובד כוכבים בין מישראל וכבר השוו על הדמים, וקודם שגמרו את הקנין בא אחר וקנאו או שכרו נקרא רשע. אבל אם עדיין לא השוו על הדמים, אלא שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה בפחות מותר לאחר לקנותו. ואסור להשיג גבול רעהו בשכירות בתים וכדומה מעובד כוכבים⁽²¹⁾.

יד חנותן מעות לחברו לקנות לו קרקע או ממלמליו, והלך השליח וקנה את החפץ במעותיו בשביל עצמו הריזוה רמאי. ואם קנאו ממעות של המשלח, מחויב ליתנו לו אף על פי שקנאו לעצמו⁽²²⁾.

טו מי שנתן אפילו רק מקצת דמים על המקח, או שרשם על המקח סימן בפני המוכר, או שאמר לו המוכר: רשום מקחך אף-על-פי שהוא בענין שלא קנה בזה ד), מכל מקום כל החוזר בו בין הלוקח בין

שערים מצויינים בהלכה

מ"מ כיון שלא המתין עד שיוודע ארעתי' רהכי נמר ומקני ולכן הריוח להקונה זולת אם יבורר שהמוכר לא ירע שכבר עבר יום המשכת הגורלות אז המסך בטל וחוזר. ובענין הגרלה עי' עור בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קסב) ובזכור לאברהם (ערך גורל) ובדברי גאונים (כלל כ').

ד) שהוא בענין שלא קנה בזה עיין בשו"ת הרא"ש (כלל יג) מי שמכר לחבירו העבירות שלו והמוכר נתן מעות להקונה ועשה גם תסיעת כף מהני המכר אף שאין כאן קנין כסף רבשאר מכירה וקנין נותן הקונה המעות והכא נתן המוכר המעות מ"מ כיון רהיה תסיעת כף מהני המכר אף שמכר לו דבר שאין בו ממש. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קנא"רה) דאם מסר מודעה על המכר והקנין שעושה רק לפנים המעשה

(19) שם סעיף ב. 21) סימן רל"ז סעיף א.

(20) שם סעיף ג. 22) סימן קפ"ג סעיף ב ג.

(19) שם סעיף ב.

(20) שם סעיף ג.

המוכר לא עשה מעשה ישראל, וחייב לקבל „מי שפרע“²³, דהיינו שאורדין בבית דין ואומרים: מי שפרע מאנשי דור המבול, ומאנשי דור הפלגה, ומאנשי סדום ועמורה, וממצרים שטבעו בים, הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו²⁴.

מזו וראוי לו לאדם לעמוד בדיבורו, שאפילו לא נתן עדיין מעות, ולא רשם את הדבר: לא נגמר הקנין, אם השוו על המחיר, אין לשום אחד מהם לחזור. ומי שחוזר בין הלוקח ובין המוכר הרי זה ממחוסרי אמנה, ואין רוח חכמים נוחה הימנו²⁵, כי ראוי לאיש ישראל לעמוד בדיבורו, כמו שנאמר²⁶ שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, וירא שמים יש לו לקיים אפילו מחשבת לבו, שאם חשב וגמר בלבו למכור לו בסכום זה, והלה לא ידע ממחשבתו, והוסיף לו על סכום זה, לא יקח ממנו כי אם סכום זה שנמר בלבו, לקיים מה שנאמר²⁷ ודובר אמת בלבבו. וכן הלוקח שנמר בלבו לקנות בסכום כך וכך, אין לו לחזור בו, וכן כל כיוצא בזה בשאר דברים שבין אדם לחברו, יש לו לקיים מחשבות לבו, אם נמר בלבו לעשות איזה טובה ויש בידו לעשותה, אבל צרכי עצמו כל שאין בהם סרך מצוה, אין צריך לקיים אפילו מוצא שפתיו²⁸.

יז וכן מי שאושר לחברו ליתן לו איזה מתנה קמנה, שזה סמך דעתו שבודאי יתן לו, אם חזר ולא נתן לו הרי זה ממחוסרי אמנה, אבל מתנה מרובה אין בה חסרון אמנה, שהרי זה לא סמך דעתו על זה. ומכל מקום בשעה שהוא אומר ליתן לו צריך להיות בדעת גמורה, ולא יהא

שְׁעָרִים מְצוּיָנִים בְּהַלְכָה

בטייל ואעפ"כ ראוי לעונש יען שחילל שם שמים כאלו כופר בשכר ועונש דיהודי כשר מתירא לעשות קנין זה ואיתרע חוקת כשרות. ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהר"ק סי' ריו) כתב באחד שמכר רבע חלקו מעולם הבא ולא עשה שום קנין רק כתב לו על פיסת נייר אני מוכר לך רבע מחלק העולם הבא שלי וקיבל ממנו הכסף על זה ובעת חזור בו ומחזיר לו הכסף והלוקח אינו רוצה לחזור והעלה שם הנאון המהרש"ק דשחוק ישחוק המוכר ללו. אם אינו רוצה ליקח הרמים דעולם הבא לאו בת מכירה היא כראיתא בש"ס (סוטה כא.) דא"ל שבנא להלל תא נעריכ ונפליג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'. ונפסק רק בש"ע (יו"ד סי' רמו סעיף א) דאם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור. והדין כן גם בשאר מצות.

23	סימן ר"א סעיף א.	26	צמניה ב י"ג.
24	סימן ר"ד סעיף ד.	27	תהלים ס"ו ב.
25	שם סעיף ז.	28	ש"ע התניא ה' מכירה.

בדעתו לשנות, כי לדבר אחד כפה ואחד בלב אסור מן התורה, שנאמר (29) איפת צדק והין צדק יהיה לכם. מה תלמוד לומר „הין צדק” והלא הין בכלל איפה היא, אלא שיהא „הן” שלך „ולאו” שלך צדק, וכל זאת לעשיר, אבל האומר ליתן לעני, בין מתנה מועטת בין מתנה מרובה אינו יכול לחזור בו מן הדיון, מפני שנעשה כמו נדר, ואפילו גמר בלבו ליתן צריך לקיים מחשבתו (30).

יח הרוצה למכור קרקע או בית, ובאו שנים כל אחד אומר: אני אקח בדמים אלו, ואין אחד מהם בעל המצר, אם היה אחד מהם מיושבי עירו והשני מעיר אחרת, בן עירו קודם, היו שניהם מיושבי עירו ואחד מהם שכנו, שכנו קודם. ואם השני הוא חברו הרגיל עמו ושכנו אינו רגיל עמו כלל, חברו קודם. היה אחד מהם חברו ואחד מהם קרובו, חברו קודם, שנאמר (31) טוב שכן קרוב מאח רחוק, אבל לשאר כל אדם קרובו קודם, חוץ מתלמיד חכם שקודם ואפילו לשכנו וחברו הרגיל אצלו. אבל אם היה אחד מהם בעל המצר, הוא קודם לכולם, ואפילו לאחר שמכרו לאחר, יכול בעל המצר ליתן את הדמים להלוקח ולמלך אותו, ואפילו הלוקח הוא תלמיד חכם ושכן וקרוב למוכר, והמצרן הוא עם הארץ ורחוק מן המוכר, המצרן קודם וממלך את הלוקח. וכל קדימות אלו מצות חכמים הם, לקיים מה שנאמר (32) ועשית הישר והטוב בעיני ה' (33).

שערים מצויינים בהלכה

ועי' בשו"ת משיב דבר (ח"ג סי' יד) דאף אם נעלה על הדעת שאפשר למכור שכר מצוה אבל שכר תורה בודאי אי אפשר למכור דשכר תורה היא שזוכה ויושב בישיבה של מעלה ומה יעשה שם אם לא למד הלא ישבע קלון וחרפה כי לא יבין שום דבר, עיי"ש. ולפי דבריו מוכרח לומר דהא דאיתא (במדרש בראשית) ריששכר וזבולון עשו שותפות היינו על מצות לימוד התורה ולא על שכר תורה להבין אותה אמנם מי שעסק בתורה ומחמת קוצר דעתו לא הבינה יזכה להבינה לעוה"ב כדאיתא בסח"ס.

(32) דברים ז יח.

(29) ויקרא י"ט ל"ו.

(33) סימן קע"ה סעיף ג וש"ע התניא שם.

(30) שם בש"ע התניא.

(31) משלי כ"ז ז.

סג. אסור להונות בדברים ולגנוב דעת הבריות. ובו ה' סעיפים.

א כשם שאונאה אסורה במקח וממכר, כך אסורה אונאה בדברים, שנאמר (1) ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך, זו אונאת דברים א). וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, זה בממונו וזה בגופו, והצועק על אונאת דברים נענה מיד, וצריך ליוזר ביותר מאונאת אשתו, שלא לצערה בדברים, לפי שהאשה רכה במעק, ועל צער מעט היא כוכה, והשם יתברך מקפיד על הדמעות, ושערי דמעות לא ננעלו (2).

ב כיצד הוא אונאת דברים, לא יאמר לחברו, בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה, והוא אינו רוצה לקנותו. היה אחד מבקש לקנות תבואה, לא יאמר לו, לך אצל פלוני, והוא יודע שאין לו למכור, אם היה חברו בעל תשובה לא יאמרו לו, זכור מעשיך חראשונים. אם באו יסורים על חברו רחמנא ליצלן לא יאמר לו כדרך שאמרו חברי איוב לאיוב (3), הלא יראתך כסלתך זכר נא מי הוא נקי אבד (והם כמו שאמרו לו כן, מפני שהיה מעוות כלפי השנחת השם יתברך ומדותיו). אם שאלו מאתו איזה דבר חכמה, לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה, מה אתה תשיב בדבר הזה, וכן כל כיוצא בדברים אלו שהם צער הלב (4).

ג מי שיש לו כינוי לגנאי, אף על פי שהוא רגיל באותו כינוי, ואינו מתכייש בו, אם זה כוונתו לכיישו, אסור לקרותו בכינוי זה משום אונאת דברים (5).

ד אסור לגנוב דעת הבריות (פירוש לרמות בדברים, אף על פי שאין בו חסרון ממון), אפילו דעת עובד כוכבים, לכן אסור למכור לו

שערים מצויינים בהלכה

א) זו אונאת דברים כתב הרמ"א (חו"מ סי' רכח סעי' א') מי שמאנה את עצמו מותר להונות בדברים, ובסמ"ע (שם ס"ק ר') כתב משום דאין ררך בני אדם להונות עצמו ומשום הכי אינו כבלל ישוב ודרך ארץ ואינו נקרא „עמיתך" ובשם הלבוש כתב דאם אינו ירא אלקים הרי הוא מאנה את עצמו ומותר להוניהו שנא' ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ומצות.

סג 1) ויקרא כ"ה י"ז. 4) חו"מ סימן רכ"ח סעיף ד'.

2) חו"מ סימן רכ"ח סעיף א' ג' וסמ"ע. 5) שם סעיף ה'.

3) איוב ד' ז'.

בשר נבלה בחזקת שחוטתה. אם מוכר איזה דבר שיש בו מום אף על פי שהדבר שזה כמו שהוא מוכרו לו, מכל מקום צריך להודיע להלוקח את המום (6) (ובמתנה ליכא משום גניבת דעת) (7).

ה לא יבקש מחבירו שיאכל אצלו כשהוא יודע שלא יאכל. לא יתן לו מתנה כשהוא יודע שלא יקבל. וכן כל כיוצא בזה שהוא אחד בפה ואחד בלב, יראה לחברו שהוא מכבדו, ואין כוונתו שלמה אסור אלא יהא תמיד פיו ולבו שוים, וינהוג בשפת אמת ורוח נכון ולב טהור (8).

סד. שלא לעשות סחורה בדבר האסור. ובו ד' סעיפים.

א כל דבר שאסור מן התורה באכילה, אף על פי שמותר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל (א), אסור לעשות בו סחורה או להלוות עליו, ואפילו לקנותו להאכילו לפועלו אינו יהודי אסור (1). אבל דבר שאינו עומד לאכילה, כגון סוסים וחמורים מותר לעשות בהם סחורה, וחלב גם בן מותר בסחורה (ב), שהרי נאמר בו (2) יעשה לכל מלאכה (3).

שערים מצויינים בהלכה

(א) אם הוא דבר המיוחד למאכל בפתחי תשוכה (יו"ד סי' קיז) הביא מהפרי תואר שמותר לסחור כדם משום דאיתקש למים וכ"כ כנודע כיהודה (מהד"ת יו"ד סי' סכ) וכשו"ת חתם סופר (סי' קו) ובררכי תשוכה (שם ס"ק ד') הביא משו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' כז) שכתב להחמיר אע"ג דדם שבשלו מדרבנן מ"מ מצינו דהחמירו חז"ל בו כדאורייתא, עיי"ש.

ועי' כשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קנב) נשאל אם מותר לסחור בקיבות לחות מנבילות וטריפות כתב שם רכיון שמעמידין בהן הוי כעומד לאכילה ולכן יש לנהוג שיסנה מהנכרי באופן שהקנין יחול לאחר שנתיבשו דאז אינם ראויים לאכילה.

ועי' בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' מ') שמתיר מטעם כזה לסחור ברקין של נבילות וטריפות לעשות מהן כרכשאות — נקניקים אם היו יבשין בשעת המכירה.

(ב) וחלב ג"כ מותר בסחורה כתב הש"ך (סי' קיז ס"ק ד') דדוקא חלב של בהמה טהורה אבל של בהמה טמאה אסור לעשות בו סחורה,

(6) שם סעיף רי. (7) ש"ך יו"ד סימן קי"ז סק"ג.

(8) שם בחו"מ, ודמבי"ם ה' דעות פ"ב ה"ו. (3) שם.

1 יורה דעה סימן קי"ז.

- ב** אם נזדמן לאדם באקראי דבר אסור, כגון שצד דגים ועלה במצודתו דג טמא, וכן מי שנזדמנה לו נבלה וטרפה בכיתו, מותר למכרם כיון שלא נתכוין לכך, וצריך למכרו מיד ולא ימתין עד שתהא שמנה אצלו. ויכול למכרם גם על ידי שליח (ג) אף על פי שהשליח ירויח בו, אבל לא שיקנה השליח לחלוטין, דאם כן הוי אצלו סחורה (ד).
- ג** וכן מותר לגבות בחובו דברים טמאים וימכרם מיד, דאסור להשהותן כדי להשתכר בהם, אבל מותר להשהותן בכדי שלא יפסיד מן הקרן (ה).
- ד** דבר שאין איסורו אלא מדרבנן, כגון גבינות של נכרי מותר לעשות בהן סחורה (ו).

סה. הלכות רבית. ובו ל' סעיפים.

- א** לפי שנפשו של אדם כמבעו חומד ומתאוה אל חמסון, וקרוב יותר שיהא אדם נכשל באיסור ריבית מכשאר איסורין שבחמסון. כי

שערים מצויינים בהלכה

עיי"ש. ואפ"ה נוהגים היום שקונים חלב חזיר לעשות ממנו כורית משום דעפ"י הרוב כבר נפנס ואינו ראוי לאכילה ועומד למלאכה, עי' מזה בדרכי תשובה שם שהאריך בזה והביא מחמירין ומקילין.

(ג) גם על ידי שליח ואי מותר להיות סרסור בדברים האסורים, האריך בזה הדרכי תשובה (סי' קיז ס"ק נא) והביא מהרבה אחרונים שמתירים ולכסוף כתב משו"ת בית שלמה (ח"א יו"ד סי' קצב) שתלוי הדבר אי.שייך החשש דלמא אתי למיכל מיניה או לא, עיי"ש. ועי' בערוך השלחן (סי' קיז סעי' רח) שכתב להתיר דלא גזרו אלא היכי שהוא קונה או מוכר והכא שאינו קונה ואינו מוכר אפשר להתיר, ובשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' לט) ג"כ כתב להתיר עפ"י האחרונים חמתירים, עיי"ש.

ואי מותר לישראל להיות פועל באיסורים, הדרכי תשובה (שם ס"ק נ') הביא חולקים בזה, ועי' בשו"ת אבני נזר (ח"א סי' קה) כתב בפשיטות לאיסור, ובשו"ת לכושי מרדכי (מהר"ר סי' רטו) משמע דעתו להתיר, ובשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' קיח) כתב ג"כ דמותר להיות פועל באיסורים אצל עכו"ם אבל גבי ישראל אסור משום דמסייע ידי עוברי עבירה, עיי"ש.

בגזל ואונאה וכדומה הרי זה משגיח על עצמו שלא יהא נגזל ושלא יתאנה, וגם זה שהוא רוצה לגזול או להונות את חברו, לפעמים הוא נמנע מחמת כושה או מחמת יראה, מה שאין כן ברבית, כי הלוח נותן לו ברצונו הטוב והוא שמח, כי מצא מקום ללוות על כל פנים ברבית, וגם המלוה חושב בדעתו כי הרי הוא עושה טובה גדולה עם הלוח, שיוכל להרויח בממון זה כפלי כפלים יותר מן הריבית, ולכן נקל מאוד שיהא אדם נתפתה חס ושלום מן היצר הרע להיות נכשל באיסור זה. על כן החמירה תורתנו הקדושה מאד באיסור זה והרבה לאוין נאמרו בו, המלוה עובר בששה לאוין, ולא יקים בתחיית המתים, שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח וחיה לא יחיה, הלוח עובר בשלשה לאוין, הסופר והעדים והערב עוברים כל אחד בלאו אחד, וכן הסרסור שהיה ביניהם או שסייע לאחד מהם כגון שהורה מקום להלוה ללוות, או שהורה מקום להמלוה להלוות גם כן עובר בלאו אחד (1).

ב מי שנכשל ולקח רבית מחויב להחזירו (מלבד רבית מוקדמת ורבית מאוחרת א) דלקמן סעיף ו' (2).

ג אפילו לא פסק עמו את הריבית בשעת הלוואה, אלא שהלוה לו בחנם עד זמן פלוני או שמכר לו איזה סחורה בהקפה עד זמן פלוני, או שחייב לו בענין אחר לשלם לו, יהיה מאיזה ענין שיהיה, ובהגיע זמן הפרעון פוסק לו איזה דבר, בשביל שירחיב לו את הזמן, גם זאת היא רבית (3).

שערים מצויינים בהלכה

א) מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת כללא דרבית כך הוא: רבית דאורייתא, רבית דרבנן שהוא אבס רבית, ורבית מוקדמת ומאוחרת ג"כ מדרבנן, רבית דאורייתא היינו שפסק עמו בדבר קצוב והיתה בדרך הלוואה, ורבית זה כופין אותו להחזיר ומענישין אותו כדי שיחזור; ואבס רבית היינו שפסק עמו אלא שהיתה בדרך מסח וממכר או שהיתה בדרך הלוואה אבל לא פסק ולא הותנה עמו וקודם הפרעון נתן לו (ב"ב החות רעת סי' קס ולהאמרי ברוך שם גם אם נותן לו בשעת הפירעון, עיי"ש) ורבית זה אין כופין אותו להחזיר אבל לצאת ידי שמים יחזיר; ורבית מוקדמת ומאוחרת היינו ג"כ שלא הותנה עמו בשעת הלוואה אלא נותנו סתם קודם הלוואה או אחרי הפרעון (ולאחור"ד גם בשעת הפרעון) וזה אינו מחוייב להחזיר אפי' לצאת ידי שמים (שו"ע קסא ובאחרונים שם) וכל רבית

ס"ה (1) רמב"ם פ"ד מהלכות מלוה ח"ב. (2) סימן קס"א סעיף ב' ה'.
ויו"ד סימן ק"ס סעיף א'. (3) סימן קס"ו סעיף ב' ובש"ך שם.

ד אפילו אם הלוח נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון, שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו בשביל ריבית גם כן (אסור ב' 4).

ה אפילו אומר לו הלוח בשעת נתינת הריבית שהוא נותנו לו במתנה, גם כן אסור לקבלו ממנו. אבל אם כבר לקח ממנו ריבית והמלוה עושה תשובה, ורוצה להחזירו להלוח והוא מוחל לו מותר (5).

ו אסור להקדים את הריבית או לאחר אותו. כיצד, היה ראובן רוצה ללוות משמעון מעות ומקדים ושולח לו מתנה ופירש לו בשביל שילוהו, או שהיה מתנה מרובה, דמסתמא הוי כאלו פירש לו שהיא בשביל שילוהו, זהו ריבית מוקדמת. לוח ממנו והחזיר לו מעותיו, והיה שולח לו מתנה בשביל מעותיו שהיו במלות אצלו, זהו ריבית מאוחרת (6).

ז אם אחד מלוה מעותיו לחברו על זמן מה, כדי שיחזור זה וילוהו פעם אחרת סך יותר לזמן כזה, או סך כזה לזמן ארוך יותר, זה ריבית גמור. ואם מלוה לו על מנת שילוה לו פעם אחרת סך כזה לזמן כזה, יש אומרים שגם כן אסור ויש אומרים דמותר ויש להחמיר (7). אך אם לא התנו כן אלא שהוא מלוה לו ברצונו פעם אחרת, אף על פי שאינו עושה כן אלא מחמת שזה גם כן כבר הלוח, בזה יש להקל (8).

ח צריך המלוה ליזהר שלא ליהנות מן הלוח שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוחו, שכיון שנהנה שלא ברשותו, נראה שסומך עליו שבשביל מעותיו שבידו ימחול

שערים מצויינים בהלכה

דרבנן מותר במעות של הקדש עניים או יתומים או תלמוד תורה או לצורך ביהכנ"ס (שם קס סעי' יח) ובדרכי תשובה (שם ס"ק קמח) כתב דה"ה מי שחיבר ספר חידושי תורה ורוצה להדפיס להוציא לאור מותר לו ללוות לצורך הוצאת הרפוס ע"י אבק רבית, עיי"ש.

(ב) ג"כ אסור והחות רעת (ביאורים סי' קס אות ב') כתב דאם כבר קיבל המלוה המעות אין צריך להחזיר כיון שנותן לו בשעת הפרעון ומדעתו הוי רק ריבית מאוחרת כמש"כ הב"י (סי' קס"קסו) דרוקא אם נותן לו בעוד שמעותיו בידו קודם הפרעון הוי אבק ריבית אבל אם נותן לו בשעת הפרעון וכש"כ לאח"כ הוי רק ריבית מאוחרת ומבואר (בס"י קסא סעי' ב') דריבית מאוחרת גרע מאבק ריבית דאפי' לצאת ידי שמים אינו מחוייב להחזיר, ועי' ס"ק הקודם.

(7) שם סעיף ט' בהגה ובהגרי"א.

(4) סימן ק"ס סעיף ד'.

(8) ש"ע התניא ומסיים והמחמיר תבוא

(5) שם סעיף ה'.

עליו ברכה.

(6) שם סעיף ו'.

לו, אבל אם נהנה ממנו מדעתו, מותר בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלווהו, ובלבד שלא יהא דבר של פרהמיא⁹.)

מ אם לא היה הלוה רגיל להקדים להמלוה שלום בפעם אחרת, אסור להקדים לו¹⁰, ואסור לכבדו^ג באיזה כיבוד בבית-הכנסת או במקום אחר אם לא היה רגיל כן גם בפעם אחרת¹¹. וכן שאר ריבית דברים בעלמא אסור, שנאמר נשך כל דבר אשר ישך אפילו דיבור אסור¹². וכן המלוה מזהר על רבית דברים, כגון אם אומר להלוה, הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני, אף-על-פי שאינו מטריחו אלא באמירה בעלמא, אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על חלואתו לצוות עליו, מפני שהוא נכנע לו הרי זה ריבית. ואם תאמר והא כתיב¹³ עבד לוח לאיש מלוה, זהו אינו אלא לענין אם נפל ביניהם דין ודברים, ואומר המלוה נלך לבית דין הגדול לדון שם והלוה אומר לדון כאן, מחויב הלוה לילך כמו שרוצה המלוה, והמלוה אינו מחויב ללכת לבית-דין הגדול שבמקום אחר, משום שנאמר עבד לוח לאיש מלוה¹⁴.)

י אפילו טובת-הנאה שאינו מסוין, אסור להמלוה ליהנות מן הלוה, כגון שאם המלוה הוא בעל מלאכה והלוה הזה אין דרכו ליתן לו מלאכה בפעם אחרת, רק עתה מחמת שהלוהו רוצה לתת לו מלאכתו אסור¹⁵.
יא אסור להלוות לאחד סאה תבואה^ד שיחזור לו אחר כך סאה תבואה אפילו מין במינה, כי שמא תתייקר בנתיים התבואה ונמצא זה מחזיר יותר ממה שלוה, אך יעשנו דמים, שאם תתייקר התבואה לא יתן

שערים מצויינים בהלכה

ג) ואסור לכבדו ועי' בשו"ת טוב טעם ודעת (מהרו"ג ח"ב סי' לה) דה"ה דאסור לכבד את המלוה במצות סנדקאות, ועי' מזה בדרכי תשובה (סי' קסו ס"ק ד') מש"כ עוד מזה. ובשו"ע (סי' קס סעי' י') איתא עוד דאסור ללמוד עם בנו מקרא ונמרא.

ד) אסור להלוות סאה תבואה כתב הש"ך (סי' קסב ס"ק א') דהלוואת סאה בסאה הוא דרבנן הלכך אינה יוצאה בריינים והטו"ו (שם ס"ק א') כתב דאם היה דרך מקח דהיינו שמוכר לו סאה שישלם לו בזמן קצוב סאה אחרת תחתיה דאפי' בהלוואה אין בזה רק איסור דרבנן מפילא כשהוא דרך מקח מותר לנמרי, עיי"ש.

9) סימן ק"ס סעיף ז'.

סעיף י"ב.

10) שם סעיף י"א.

13) משלי כ"ב ד'.

11) שיך סימן קס"ו סק"א.

14) שם וש"ע התניא.

12) בבא מציעה ע"ה: ורמ"א סימן ק"ס 15) שם סעיף כ"ג.

לו רק הדמים. ואם יש ללוח אפילו רק מעט ממין זה, מותר ללוות אפילו כמה כורין. וכן אם יש לו לאותו מין שער קבוע בשוק, מותר ללוות אף-על-פי שאין ללוח כלום מזה המין, וכל זה מין במינו, אבל מין בשאינו מינו, כגון להלוות סאה הימין בסאה דוחן אסור בכל ענין, אף-על-פי שהן בשער אחד ויש לו דוחן. וכדבר קמח שאין הדרך להקפיד ביוקרא וזולא, מותר בכל ענין, ולכן מותרת אשה להלוות ככר לחם לחברתה (16).

יב המלוה מעות על משכון בית או שדה, או מקום בבית הכנסת, והמלוה יקח את הפירות מהמשכון, צריך להיות בנכייטא, דהיינו שינכה לו מן החוב דבר קצוב לכל שנה, שזוהו, יהיה השכירות שנותן המלוה, ואפילו השכירות שוה יותר ממה שקצבו ביניהם מותר, אבל לא יחזיר המלוה וישכירו להלוה עצמו (17). ועוד יש בענין משכנתא הרבה חילוקי דינים (18). ואין לעשות כ-אם על-פי שאלת חכם.

יג דבר שיש לו שער ידוע, אסור למכרו ביותר מן השער, מפני שממתיך לו את המעות ה), אבל דבר שאין לו שער ידוע אף-על-פי שאם היה נותן לו עתה את המעות, היה נותנו לו בפחות, ובשביל שהוא ממתין את המעות מוכר לו קצת ביותר, מותר. ובלכד שלא יעלהו הרבה (דהיינו שתות או יותר) עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו. וגם אם לא מעלהו הרבה, אלא שהוא מפרש ואומר, אם תתן לי מיד את המעות הרי לך בעשרה ואם בהקפה תתן לי אחד-עשר, אסור. וכן אם הקונה קונה את הסחורה ביוקר כדי למכרה מיד ולהפסיד, כשביל שיהיה המעות בידו איזה זמן גם כן אסור (19).

שערים מצויינים בהלכה

ומותר להלוות מעות במטבע במטבע אע"נ דהוקרי וזולי ואין במטבע משום הלוואה סאה בסאה ולכן אם פחתו המטבע מכמו שהיתה שאינה שוה כקורם או שהוקר ששוה כעת יותר משלם תמיד המטבע שהלוה לו (חות דעת קסה אות א') ואם עשו מטבע חדשה וגזרה הממשלה שיפרעו ממטבע חדשה דינא דמלכותא דינא (רמ"א קסה).

(ה) מפני שממתיך לו את המעות כתב בשו"ע (סי' קעג סעי' ג') מכר לו סחורה בי"ב על מנת לפרעו לאחר זמן יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה וכתב הרמ"א דרוקא אם כבר נגמד המקח בי"ב וזכה בו הלוקח כבר אבל קודם שנגמר המקח אם אמר לו תפרע לי עכשיו י' אסור ליסח ממנו אחר זמן י"ב. וכתב שם בפת"ש דאפי'

(18) שם ועיין בסימן קס"ד.

(19) סימן קע"ג סעיף א'.

(16) סימן קס"ב סעיף א' ב' ג'.

(17) סימן קע"ב סעיף א' ב'.

יד מי שיש שטר חוב על חברו, מותר למכרו לאחר בפחות, ואפילו קודם זמן הפרעון, ויכתוב המוכר להלוקח, אני מוכר לך שטר זה, וקני לך איהו וכל שעבודיה, וצריך שיהא האחריות על הלוקח (ו) רק אחריות שבא מחמת המוכר, כגון שהשטר פרוע וכדומה יכול להיות על המוכר. וכשם שיכול למכור את השטר לאחר בפחות, כמו כן יכול למכרו גם להלוה בעצמו (20).

מז ובאופן זה יכולין להועיל, כגון ראובן שצריך למעות בניסן, הולך אצל שמעון, ושמעון נותן לו שטר חוב על עצמו שהוא חייב לפרוע לו מאה זהובים בחדש תשרי, (וכנגד זה נותן גם ראובן שטר חוב כזה לשמעון, שהוא חייב לפרוע לו מאה זהובים בתשרי, כדי שיהא שמעון בטוח), והולך ראובן ומוכר את השטר חוב שיש לו על שמעון ללוי עתה בניסן בעד תשעים זהובים (ומכל-שכן שאם יש לשמעון שטר-חוב על יהודה, אשר זמן הפרעון הוא לאחר זמן, שהוא יכול למכרו לראובן בהקפה עד הזמן, וראובן יתן לו שטר-חוב על זאת, ושוב ימכור ראובן את השטר-חוב הזה בעד כמה שיוכל), אבל אם ראובן יכתוב שטר חוב על עצמו למכרו לשמעון, אפילו על-ידי שליח, אסור (21).

מז אסור לקנות תבואה (ז) או שאר דבר בהקדמת מעות, ושיתן לו

שערים מצויינים בהלכה

שזה י"ב ג"כ אסור כיון שנתרצה ליקח י' אם היה נותן לו מיד ורק בשביל המתנה נותן לו י"ב אבל בחכמת אדם (כלל קלט סעי' ה') כתב דאם המקח בכל החניות י"ב והמוכר הזה צריך למעות ואמר אם תרצה ליתן לי במזומן אמכר לך בי' ואם לא איננו מוכר אלא כפי השער ככל החניות מותר שזה רוצה לזלזל בשביל המעות, עיי"ש. ומקורו משו"ע (שם סעי' ב'), ועי' בשו"ת אמרי יושר (ה"ב סי' קצב) במה שנהנו הסוחרים שאומרים דאם תפרע לי מיד המחיר כו"כ וכשהלוקח אומר שרוצה בהקפה אומרים לו שהמחיר יותר כתב שם טעם ההיתר כי עכשיו יתכן שהעלית המקח הוא מחשש הזלת המעות במשך הזמן ואינו ניכר כ"כ ענין הרבית ויש מקום להתיר עפ"י מש"כ הרב הגרש"ז (רבית סעי' כא), עיי"ש.

(ו) וצריך שיהא אחריות על הלוקח עי' בשו"ת פני מבין (יו"ד סי' קלא) שכתב דאם יש טרחה לגבות וצריך לילך בדיניהם ורוצה לוותר משלו שלא יצטרך לילך בערכאות שהוא לו לטרחה גדולה מותר למכור השטר בכל ענין בפחות מהסכום.

(ז) אסור לקנות תבואה עי' בשו"ת פני מבין (יו"ד סי' קלג)

(21) חו"ד שם וחכ"א כלל קמ"ג.

(20) שם סעיף ד'.

את התבואה לאחר זמן, דחיישינן שמא כנתיים תתייקר התבואה אחר כן בזמן שיתן לו את התבואה, נמצא הלוקח נופל יותר משיעור מעותיו בשביל שהקדים את המעות. אבל אם יש להמוכר גם עתה כל התבואה שהוא מוכר, אף-על-פי שלא יתגנה להלוקח עד לאחר זמן מותר, כי מה שיש להאדם יכול למכור אפילו בזול הרבה כרצונו. ואפילו התבואה לא נגמרה עדיין לגמרי כראוי, אלא שצריכה עוד מלאכה אחת או שתי מלאכות, נחשב כאלו היא גמורה ומותר, אבל אם מחוסרת עוד שלש מלאכות (אסור ח) (22).

יז ואם הוקבע השער לתבואה, יכול לקנות בהקדמת מעות כפי השער (ט), אף-על-פי שאין להמוכר כלום, שהרי אפילו תתייקר אחר-כך התבואה. אין הלוקח מרויח במה שהקדים את המעות, כיון שהיה יכול לקנות אז תבואה במעותיו כשאר זה. ומאחר שפסק בהיתר אף-על-פי שנתיקרה אחר-כך התבואה בשעת הפרעון, ואינו רוצה לתת לו את התבואה שפסק עליה, יכול לשומה על סחורה אחרת שיתן לו, או שיתן לו מעות כשווי של עתה (23).

יח מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, ואמר לו חברו, תנה לי סחורה זאת ואוליכנה למקום היוקר, ואמכרנה שם, ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני, ואפרענה לך כפי מה שהיה שוה

שערים מצויינים בחלכה

נשאל כמה שנהגו הסוחרים לקנות תבואה חרשה העתירה לכוא שלא נתנדלה עדיין ופונים אותה במחיר קצוב ויש בה חשש רבית דחסר עוד שלשה מלאכות והעלה להתיר עפ"י מש"ב המחנה אפרים (רבית סוס"י ל') דאם כבר היא בעולם וחסר עוד שלש מלאכות זה נרע יותר מדבר שלא בא לעולם כלום רכל שאינו בעולם אין כאן איסור וה"ל כיון שלא נתנדלה עדיין ולא בא עוד לעולם אין איסור רבית, עיי"ש מעמם.

ח) אם מחוסרת עוד שלש מלאכות אסור ואפי' אם עושים כל המלאכות ע"י מעשה מכונות שנעשית במהירות ובקלות ג"כ אסור דלא דלא חילקו בה. (שו"ת יד יצחק ח"ב סי' צ').

ט) בהקדמת מעות כפי השער נשאל הגאון מהרש"ל (יו"ד סי' נב) באיש אחד ירא שמים שררכו ומסחרו לקבל מסרסור אחד מעות על סחורה והוא חוזר ופונה הסחורות במעות הללו ואח"כ בשמוסר לו הסחורה מסבלו הסרסור בעד מחיר היומי שבעיר חבירה ומנכה לו אחוז אחד (פראצענט) מפני שנתן לו המעות כמוסרם וחסרסור הנ"ל הוא מקלי הרעת

קצור שלחן ערוך מה

שכמ

שם לאחר נכיון ההוצאה שעלו על הסחורה, אם האחריות בהליכה היה על הלוקח אסור, ואם האחריות על המוכר מותר, והוא שיתן להלוקח איזה דבר בשביל מרחו²⁴).

י מותר להלוות לחברו מאה דינרין שיקנה בהם סחורה על היריד, ובשובם לביתם יתן לו הלזה מאה ועשרים דינרין בעדה, ובלבד שיקבל המלוה את הסחורה ויוליכנה לביתו ויהיה אחריות הדרך על המלוה, דהוי כמו שיש לו חלק בריוח הסחורה הואיל ומקבל עליו אחריות²⁵.

כ ראובן שהולך למקום שקונים סחורה בזול, יכול שמעון לומר לו, הבא לי סחורה משם ואני אתן לך ריוח כך וכך, ובלבד שתהא אחריות הסחורה על ראובן^י עד שהוא מוסרה לשמעון²⁶.

כא מותר להרכות שכר הקרקע. כיצד, השכיר לו את החצר ואמר לו קודם שהחזיק בו, אם תתן לי את השכירות מיד, הרי הוא לך בעשרה זהובים לשנה, ואם תשלם לי בכל חדש תתן לי בעד כל חדש זהוב אחד, מותר. והטעם בזה, משום דמצד הדין שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, הלכך כאשר לוקח ממנו זהוב בכל חודש דהוי ליה שנים עשר זהובים, אין זאת שכר המתנת המעות, שהרי אינו מחויב לשלם

שערים מצויינים בהלכה

שאינו חושש לאיסור רבית העלה לו עצה שלא יכשל באיסור רבית דהיינו שימכור לו הסחורה [כעיר הבירה] בניכיון פחות אחוז אחד כפי הפחיר היומי דשם דאע"ג דאם אין לו הסחורה אסור לו למכור פחות מחשער מפני הקרמת מעות כמבואר בש"ע (קעג סעי' ו' קעה סעי' ד') מ"מ מעט סחורה בודאי יש לו ובכה"ג כתב הרמ"א (סי' קעג סעי' ו') להתיר ואף להטו"ז ולהש"ך שם שחולקים זה דוקא לגבי הלוקח שהוא המלוה שהקדים המעות אבל לגבי הלזה [דהיינו המוכר] דבלא"ה מבואר (סי' קס סעי' א') דברבית דרבנן אין הלזה עובר רק על "לפני עור" והרכה פוסקים סבירא להו דבאיסור דרבנן אינו שייך "לפני עור" יש לסמוך על הרמ"א הנ"ל דביש לו מעט סחורה מותר וגם באין לו סחורה כלום יש לצרד דהא רק מוכר לו פחות מהשער כעיר הבירה אבל אינו מוכר לו פחות מהשער שבעיירות שהמוכר הוא שם וקנה שם הסחורות, עיי"ש.

י) ובלבד שתהא אחריות הסחורה על ראובן כתב ביד אפרים (סי' קע) בשם שאילת יעב"ז (ח"א סי' קמח) בעשיר שרוצה לקבל מעותיו מתלמיד חכם להאכיל פירותיהם בדבר קצוב ה' או ו' לכל מאה והעשיר

26) שם סעיף ס"ז.

24) סימן קע"ג סעיף ט"ו.

25) שם סעיף י"ח בהגה.

לו במוקדם, ומה שאמר לו אם תתן לי מיד הרי היא לך בעשרה, אז היה מוחל לו שני זהובים, לפי שמקדים לו לשלם קודם זמן הפרעון, וזאת מותר ⁽²⁷⁾.

כב ודוקא בשכירות קרקע מותר להרבות בענין זה, מפני שהקרקע נקנית לו מיד, אבל להרבות בשכירות פועל אסור בענין זה. דהיינו שאם שוכר את האדם שיעשה לו מלאכתו לאחר זמן, ומקדים לו שכרו היום קודם שנכנס למלאכה, ובשביל זה יעשה לו את המלאכה בפחות מן הראוי, זאת אסור, דכיון דהפועל אינו משתעבד מהשתא הוי ליה כמו הלואה, אך אם הפועל נכנס למלאכתו מיד, אף על פי שלא יגמור את המלאכה עד לאחר ימים הרבה, מותר להקדים לו שכרו בשביל שיעשה בזול, דכיון שיתחיל מיד במלאכה הוי ליה שכירות ולא הלואה ⁽²⁸⁾.

כג מותר להרבות בנדוניית-חתנים, כגון שפסק נדוניא לבתו, והתנה עם חתנו שכל שנה שיניח אצלו את הנדוניא, יתן לו כך וכך שכר מותר, שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניא, וכאלו אמר לו, אני נותן לך מתנה כך וכך לזמן פלוני, ואם לא אתן לך לזמן פלוני, עוד אני מוסיף לך כך וכך, דמותר. ודוקא כשהתנו כן מיד בשעת כתיבת התנאים דכיון דעד עתה לא היה עליו שום חיוב, אם כן הכל הוא חיוב אחד, אבל אם בשעת כתיבת התנאים, נתחייב בסתם סך נדוניא, ובשעת החתונה רוצים להפשר לתת לו דבר מה בשביל הרחבת הזמן אסור, וצריכין לעשות בדרך היתר ⁽²⁹⁾.

כד ישראל שלוח מעובד-כוכבים בריבית וישראל אחר יהיה ערב, אם הוא בענין שאין העובד-כוכבים יכול לתבוע תחילה אלא את הלוח, ואך כשלא יהיה אפשר לגבות מן הלוח אז יכול לתבוע מן הערב מותר, אבל אם הוא בענין שהעובד כוכבים יכול לתבוע תחלה את הערב, אם כן הוי כאלו הערב לוח מן העובד-כוכבים והלוח לישראל הלוח ואסור ^(א).

שערים מצויינים בהלכה

אינו צריך למעותיו אלא לטובת הת"ח אם כל האחריות על הנותן דהיינו על הת"ח שרי ואם האחריות על המקבל דהיינו העשיר אך שאינו עוסק בהם ואינו מרויח מאומה ונותן לו מכיסו הריוח וראי שרי דמתנה בעלמא יהיב ליה.

יא) והלוח לישראל הלוח ואסור עי' בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי'

(27) סימן קצ"ו סעיף ו' וש"ך שם.

(29) שם סעיף ו' ובסו"ז.

(28) שם סעיף ח'.

וכן עובד כוכבים שלוח מישראל בריבית, וישראל אחר הוא ערב, אם הוא בענין שאין המלוה יכול לתבוע תחלה אלא את העובד כוכבים הלוח, ואך כאשר לא ימצא אצל העובד-כוכבים הלוח אז יגבה מן הערב מותר, אבל אם הוא בענין שיכול לתבוע תחלה גם את הערב, אם כן הערב הוא כמו לוח ואסור. ואם הישראל ערב רק בעד הקרן ולא בעד הריבית מותר⁽³⁰⁾.

כה עובד כוכבים שאמר לישראל, לוח בשבילי מעות בריבית מישראל על משכון זה, או אפילו אינו נותן לו משכון אלא שטר חוב, והמלוה סומך את עצמו רק על המשכון, או על השטר של עובד כוכבים ועל השליח אין שום אחריות מותר, ואפילו אם הישראל השליח מביא את הריבית להמלוה מותר לקבלו, ובלבד שהמלוה יגמור זאת בדעתו, שכל אחריות המשכון והמעות בין בהכאה בין בחזרה הכל על אחריותו, ועל השליח לא יהיה שום אחריות⁽³¹⁾.

כו וכן ישראל שנתן משכון או שטר-חוב לישראל חברו, שילוח בשבילו על זה מעות בריבית מעובד כוכבים, אם העובד כוכבים אינו סומך רק על המשכון או על השטר, ועל השליח אין שום אחריות מותר⁽³²⁾.

שערים מצויינים בהלכה

עה) באחר שביקש מירידו להלוות לו מעות ע"י הבנק והלך המלוה להבנק ומסר שם שטר חוב עם חתימת ידו וקיבל המעות מהבנק ומסר להלוה, אי אין חשש כנראה שהמלוה הוא לוח נגד בעלי הבנק ומשלם להם דבית והוא חוזר ומלוה המעות הנ"ל להלוה ומסבל ממנו הריבית שהוא יחזור ויתן להבנק. העלה שם שאין להתיר רק באופן שהמלוה יתן השטר חוב בחתימת ידו להלוה והלוה בעצמו ילך עם השט"ח הנ"ל להבנק ויקבל משם המעות ויש לצרד להתיר גם שבעל הבית המלוה בעצמו יקבל המעות מהבנק ובאופן זה שהמליה ימסור מקורם השט"ח להלוה ונתחייב כבר לשלם לו רמי השט"ח ואחר כך ימסור בחזרה השט"ח להמלוה החתום עצמו בתורת שליחות שהוא ילך להבנק להכיא לו המעות דכיון שלא מסרו לו בחזרה השט"ח בתורת פרעון רק בתורת שליחות אין כאן חשש מירי דמצינו כעין זה בחו"מ (סי' עב סעי' ג) ראם מסר הנפקד להמפקיד חפץ של המפקיד בתורת פקרון או שאלה אכתי חשוב כאלו הוא ברשות הנפקד וה"נ כן. אלא שרין זה יש עור מחלוקת בו כמש"כ הש"ך שם על כן לכתחלה אין לשלח הבעה"ב המלוה בעצמו אלא איש אחר אפי' אחד מבני ביתו של בעה"ב המלוה, עיי"ש

(32) שם סעיף י"ז.

(30) סימן ק"ע.

(33) שם סעיף כ"ו.

(31) סימן קס"ט סעיף י"ג.

וכן אם הישראל הלוח תחלה לישראל חברו על משכון, ואחר כך אמר להמלוכה, לזה מעות מעובד כוכבים בריבית על משכון זה, ועלי לשלם הקרן והריבית, אם העובד כוכבים סומך עצמו על המשכון לכד מותר⁽³³⁾.
כז ישראל שהלוח לעובד כוכבים על משכון בריבית כך וכך לחדש, ואחר כך בא הישראל לחברו שהוא ילוח לו את המעות על משכון זה, ושהוא יטול את הריבית שיעלו עד הפרעון מותר. אבל אם הישראל הראשון כבר זקף את הקרן עם הריבית לכל זמן ההלואה הרי הכל היא בקרן של ישראל, ואסור ללוות על משכון זה מישראל חברו בריבית. דהוי כאלו נתן את הריבית מכיסו⁽³⁴⁾.

כח מעותיו של ישראל מופקדים ביד עובד כוכבים, והלוח אותם לישראל בריבית, אם היו באחריות העובד כוכבים שאם יאכר החוב יתחייב הוא לשלם במעותיו מותר, ואם אינו באחריות העובד כוכבים אסור⁽³⁵⁾. ולכן במקום שיש קבוצות מעות (שפארקאמטע) יב) וכדומה שיש לישראל חלקים (אקציען) שמה וישראלים ליום משם בריבית, אף על פי שהממונים המה עובדי כוכבים, מכל מקום נראה לי דאיסור גמור

שערים מצוינים בהלכה

יב) במקום שיש קבוצות מעות (שפארקאמטע) ובהנהות לחם הפנים חזר המחבר דבר זה בשנינו והעלה עוה"פ לאיסור וכתב שמהאי טעמא יש להחמיר גם בענין הגודלות (לָאָזען) וכן הבטחת הילדים (קינדער אסקוראציאָן) אבל בשו"ת שערי צדק (יו"ד סי' קכד) הביא דברי בעל הקצש"ע וחולק עליו כיון דרוב בעלי המניות הן אינם יהודים יש להתיר מטעם ברירה רמעות של ישראל הולך בהלואה להנכדים וכשבא ישראל ללוות הוא לוח ממעות הנכדים וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהד"ק ח"ג סי' לא) והמהר"ם שיק (יו"ד סי' קנח) רחה טעם ההיתר משום ברירה, עיי"ש, וכתב טעם היתר מפני שענין הבאנק לא נעשה דוקא לטובת בני החבורה בעלי המניות להרויח ממון כי עיקרה נתייסדה לטובת בני אדם הצדיכין מעות והרוחים שמקבל הבאנק אין זה ביחוד שכר המתנה אלא מפני שהבאנק יש לו הוצאה גדולה שכר דירה ושכר המתעסקים וסופרים ושאר המשרתים שצדיכין לזה והרבה פעמים שיש להם הפסד לזאת קבעו לכל הלוחים מחיר קבוע כמה יתנו שיכסו את ההוצאות הנ"ל. ועוד הרבה אחרונים טפלו בענין ההיתר הבאנק עי' מזה עוד בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' כ"ו יוח"ד סי' קלח) מנחת פתים (סי' קס) שו"ת אמרי יוסף (סי' קפ"ט) שו"ת פני מבין (יו"ד קי"ט) שו"ת יד יצחק (ח"ג סי' קל"ט) ועי' עוד באדיכות בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' ג"ו).

הוא, ולכן אסור ליתן לשם מעות (כי שמא ילוח ישראל שאינו הגון) וכן אסור ללוות משם, כי שמא נתן לשם ישראל שאינו הגון.

כט שותפין שצריכין ללוות יג) מעות בריבית מעובד כוכבים, יעשו שאלת חכם איך לעשות³⁶.

ל מומר יד) אסור ללוות ממנו בריבית, וגם להלוות לו בריבית יש להחמיר³⁷.

פו. הלכות עיסקא. וכו' י"ב סעיפים.

א הנותן לחברו מעות שיתעסק בוא, והריוח יהיה לחצאין וגם ההפסד יהיה על שניהם בשוה, זה נקרא עיסקא ואסור, מפני כי החצי

שערים מצויינים בהלכה

יג) שותפין שצריכין ללוות עי' בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' נט) בישראל ונוי שיש להם מסחר בשותפות מהו לענין לקיחת ונתינת רבית והעלה שם רהנוי ילוח באחריות דידיה שאם יאבד החוב יתחייב הוא לשלם במעותיו וכן אם לוה ילוח הגוי לצורך עצמו והוא לבדו יתחייב להמלוה ואח"כ ילוח הישראל משותפו הנכרי וכן יש עוד צד להתיר אם התנו מתחלה כשהשתתפו שכל מה שירויחו מרבית של ישראל יהא של הנכרי ולעומת זה מה שירויחו מרבית הנכרי יהא של ישראל וכן לענין ההוצאות כל שיוציאו לשלם רבית לישראל יוציאו מממון של נכרי וכל שיוציאו לשלם רבית לנכרים יוציאו מממון של ישראל, והישראל לא יקח רבית מישראל ולא ישלם רבית לישראל אלא כל עסקים שיש בהן שום צד רבית יעשה הנכרי, וכיון שהתנו כן בתחלה א"כ מתחלה אין לישראל שום חלק בהני עסקים ומותר כמו לענין שבת (סי' רמה) ואם לא התנו בתחלה יבטלו השותפות ויחזרו וישתתפו ויתנו מתחלה כמו לענין שבת.

יד) מומר ובפת"ש (סי' קנט) כתב שטוב להשמט ממנו שלא ילוח לו כלל דגם בלא רבית אסור ללוות לו, ועי' בשו"ת אבני נזר (ח"א יו"ד סי' קמג) שנתן בזה חילוקים דאם הוא מומר לכל התורה ונרדק בדת גויים מצוה ליקח ממנו רבית, ואם הוא מומר לאכול נבילות להכעיס מותר להלוותו ברבית [להרמב"ן] ולא הייש לזרע מעליא], ואם הוא מומר לערלות אסור להלוותו ברבית [גם להרמב"ן], מסור ג"כ אין ליקח ממנו רבית, ואם הוא מומר לאכול נבילות לתיאבון או לדברי הכל אסור ליקח ממנו רבית, עי"ש שהאריך בה.

א) הנותן לחבירו מעות שיתעסק בו שאול שאל הגה"צ מהרא"ע

ממעות אלו היא מלוה ביד המקבל, שהרי היא באחריות שלו והוא נוסל את הריוח, וגם ההפסד עליו, והחצי הוא פקדון אצלו שהרי היא באחריות הנותן והוא לוקח את הריוח מחצי זה, וגם ההפסד מחצי זה עליו, והמקבל שהוא מתעסק ומורח בחצי הפקדון שהוא שייך להנותן, זהו רק מפני שנותן לו את החצי בהלוואה, והוי ריבית ואסור. ויש היתר לזה אם הנותן נותן להמקבל איזה שכר בשביל העמל והמורח שהוא מתעסק בחלקו, ויש לקצוין או שיתן לו מיד בשעת נתינת המעות שכרו, ודי אפילו בדבר מועט¹).

ב יכולין להתנות שלא יהא המקבל נאמן לומר שהפסיד מן הקרן, כי אם על פי עדים כשרים ועל הריוח לא יהא נאמן כי אם בשבועה².
ג גם יכולים להתנות שהכרירה הוא ביד המקבל, שאם ירצה לתת להנותן כך וכך בעד החלק הריוח שלו, יהא הרשות בידו, וכל מותר הריוח ישראר לו. ודרך זה הוא נכון, כי מסתמא המקבל לא ירצה לישבע, ויתן לנותן כפי מה שיקצבו ביניהם, וזהו היתר עיסקא הנהוג בינינו. ואפילו אם המקבל יודע אחר כך בעצמו שלא הריוח או אפילו אם הפסיד יכול ליתן להנותן את הקרן עם הריוח שקצבו ביניהם ואין כאן שום איסור, דכיון שיש עליו חיוב שבועה, יכול לפטור את עצמו בממונו מן השבועה³.

ד אבל שיקנה המקבל את חלק הריוח של הנותן בכך וכך, שיהיה מחויב לתת אחר כך כך-וכך בכל אופן, זהו אסור, אלא צריך שתהיה להמקבל הכרירה⁴.

שערים מצויינים בהלכה

איגר מלובלין את הנאון מו"ר מהר"ש ענגיל (ח"ה סי' רב) בדבר אשר עלה בלבו לתקן תקנה שכל איש ישראל מקורם שיתחיל לנהוג מסחר יבא לפני בי"ד ויחתום כתב שכל העסקים שיעשה הן ללוות והן להלוות יהיה הכל על צד היתר עיסקא. וממילא אם ישכח אח"כ לעשות היתר עיסקא ביחוד או שיהי' אנוס, נאמר רכל עשיתו על דעת הראשונה הוא עושה וכעין זה אמרינן בש"ס (נדרים כג.) דעומד אדם בראש השנה ואומר כל נדרים שאני נודר יהיה בטל וכתב הטו"ו (סי' ריא ס"ק ג') דאם נדר ובשעת נדרו שכח התנאי ואח"כ הזכיר עצמו מהתנאי אז אם תוך כדי דיבור של הזכירה שם על לבו לקיים התנאי הנדר בטל. וה"נ נימא כן דאם מגלה דעתו מקורם שכל מסחרו יהיה עפ"י היתר עיסקא אף דאח"כ

1) סימן קע"ז סעיף ה' ו'.

2) שם בטו"ו סק"ב.

3) סימן קע"ז סעיף ב'.

4) סימן קס"ז ש"ך סק"א.

ה נתן לו עיסקא על זמן, ונתעכב אצלו המעות גם אחר זמן הפרעון, צריך המתעסק ליתן לו ריוח גם בעד הזמן שאחר כך, כי מסתמא נשאר בידו על תנאי הראשון. ומכל מקום טוב יותר לכתוב תיכף בתוך השטר עיסקא, שאם ישאר המעות אצל המקבל לאחר הזמן, יהיה גם כן בתנאי זה⁶.

ו נוסח שטר עיסקא: מודה אני חתום מטה שקבלתי לידי מאת ר' ראובן הורוויץ מאונגוואר סך מאה זהובים בתורת עיסקא לחצי שנה מיום דלמטה, והתחייבתי את עצמי שכל סחורה טובה שתהא נראה בעיני, שהיא היותר קרובה להרויח בה, מחויב אני לקנות בעד סך הנזכר לעיל והם קודמין למעותי, וכל הריוח שיתן ה' לידי מאותה סחורה, יהיה המחצה לי והמחצה לר' ראובן הנזכר לעיל, וכן חסוּשלוּם להפסד, הוא חלק כחלק. ומיד לאחר כלות חצי שנה מיום דלמטה, אני מחויב לחזיר לר' ראובן הנזכר לעיל את הקרן וגם חצי ריוח שלו, ולא יהא לי נאמנות לומר הפסדתי, אלא על פי שני עדים כשרים, ועל הריוח לא אהא נאמן רק בשבועה. ואולם תנאי היה בינינו, שאם ארצה ליתן לו בעד חלק ריוח שלו עשרה זהובים, אזי אין לו עלי שום תביעה, כי המותר שייך לי לבד, אפילו יבורר שהיה הרבה ריוח, וכל דין תורת נאמנות לבעל השטר אף לאחר זמן פרעון, וכל זמן שלא אחזיר את המעות הנזכר לעיל הם בידו בעיסקא באופן הנזכר לעיל.

אונגוואר, כ"ח שבט, תרל"א לפ"ק. שמעון איזענשטיין.

בפנינו עדים לוי בלוישטיין

יהודה הויכבערגער

ו אם השעה דחוקה ואי אפשר להם לכתוב שטר עיסקא, יכולין להתנות כל הדברים הנזכרים לעיל בעל פה.

שערים מצויינים בהלכה

שכח התנאי או נאנם מלעשות היתר עיסקא אפ"ה נימא דהכל עושה על דעתו הראשונה. והסכים עמו הנאון מהר"ש דזהו עצה טובה ואף דלכתחלה אין לסמוך על זה אבל עכ"פ בשכח יהיה תועלת להינצל מאיסור רבית ומצטרף עמו להיות הנ"ל שגם הרבנים הנאונים מהר"א מלובלין והנאון מהר"ם מטארנא הסכימו לזה, עיי"ש. ונשאל על זה גם הנאון מהרמ"ם באב"ד מטרנפול בשו"ת חכצלת השרון (ח"א יו"ד סי' סט) והוא מיאן להסכים לזה שישכח מכח זה כל מעשה ההיתר עיסקא שיסמכו על מה שעשו כבי"ד ויועץ שם עצה אחרת דהיינו שהחברות שיש בעיר תדפיס

ח אם מקדים מעות על סחורה, יכתבו שמר היתר עיסקא בענין זה: מודה אני חתום ממה שקבלתי מאת ר' ראובן וויינשטאק מאונגוואר סך מאה זהובים להתעסק במעות זה. במאשין שאני מחזיק בכפר זאהאן עד ראש חדש ניסן הבא עלינו למוכה, והריוח שיעלה לערך מעות אלו לאחר נכיון כל ההוצאות, יהיה מחצה שלי ומחצה לר' ראובן הנזכר לעיל, וכן חס-ושלום ההפסד יהיה חלק כחלק. ומיד בראש חדש ניסן הבא עלינו למוכה אני מחויב להחזיר לר' ראובן הנזכר לעיל את הקרן עם חלק ריוח שלו, ולא אהא נאמן לומר הפסדתי אלא בבירור על פי שני עדים כשרים ועל הריוח לא אהא נאמן כי אם בשבועה. אך זאת הותנה בינינו שאם ארצה בראש חודש ניסן הבא עלינו למוכה ליתן לר' ראובן הנזכר לעיל בעד הקרן וגם בעד חלק הריוח שלו סך חמש מדות שפיריטום, אזי אין לו עלי עוד שום תביעה יותר, וכל דין תורת נאמנות לבקל השמר אף לאחר זמן פרעון. וקבלתי שכר עמלי.

אונגוואר, י"א תשרי, תרל"א, לפ"ק שמעון בלומענטהאל

בפנינו עדים לוי בלוישטיין

יהודה הלוי טויב

ט אם הנותן רוצה שהמקבל יתן לו שמר חוב פשוט ואמין כחק המדינה, בכדי שאם המקבל יסרב מלפרוע או ימות, יהא לו נקל לגבות מעותיו על ידי ערכאות, אלא שבעל-פה הם מתנים שהמעות האלה הן בתורת עיסקא לא מהני. ואפילו השמר אינו אלא על הקרן לבד, דכיון שהנותן יכול לגבות כל המעות בשמר חוב שבידו, אפילו אם יהיה הפסד ברור אסור. ואפילו אם המקבל מאמין להנותן והוא אדם חסיד, מכל מקום לא מהני, ואפילו אם המקבל נותן להנותן גם שמר עיסקא, שכתוב בו כי המעות שנכתב בשמר חוב הוא בתורת עיסקא גם כן לא מהני. דאיכא למיחש שמא הנותן או יורשיו יעלימו אחר כך את השמר עיסקא ויגבו בשמר חוב. ואין היתר לזה אלא שישלישו את השמר עיסקא ביד שלישי, או שהנותן יחתום את עצמו על השמר עיסקא, ויהא מונח ביד

שערים מצויינים בחלכה

הרבה ניירות נכתב עליהם, נעשה כל זה על צד ההיתר עיסקא והשכר עמלה מוותר המסכל שתפול לכים החברה" והמלוה יקח לו מהחברה נייר כזה לצרף להשטר ההלוואה וישלם בעד הנייר איזה פרוטות וזה יהיה לשכר עמלה, רהא כל ההיתר עיסקא הוא מטעם שחציו הוא הלוואה וחציו הוא פקדון והמסבל עוסק בחלק הפקדון שהריוח יהיה להנותן ושליחתו עביר אלא שיש חשש שהמסבל דהיינו הלוה יתעסק בחלק הפקדון בשכר

המקבל, או שיכתבו על השטר חוב שהוא על פי אופן המכואר בשטר עיסקא, או לכל הפחות ייחדו עדים שהשטר חוב הוא בתורת עיסקא, ובכל אופנים אלו אפילו אם נכלל בשטר-חוב הקרן עם הריוח שפיר דמי⁶)
 י שטר עיסקא לא מהני להתיר, אלא אם האמת כן הוא שהוא נוסל את המעות לעשות בו איזה עסק, אבל אם אינו נוסל את המעות לצורך עסק, אלא לפרוע איזה חוב וכדומה, אז לא מהני שטר עיסקא כיון שהוא שקר. אבל יכולין לעשות באופן זה, כגון ראובן שהוא צריך למעות, ויש איזה סחורה אפילו במקום אחר, יכול למכרה לשמעון אפילו בזול גדול, ובתנאי שהכרירה ביד ראובן, שאם לא ימסרנה לידי שמעון יתן לראובן את המעות, ויעשו קנין סודר לקיום המקח, דהיינו ששמעון הלוקח יתן קצת מכנדו לראובן שיתפוס בו, וזוה הוא קונה את הסחורה של ראובן, ואפילו שלא בפני עדים, הסחורה היא באחריותו של שמעון הקונה.⁷

יא וכן ראובן שהיה חייב לשמעון מעות, ובהניע זמן הפרעון אין לו מעות לראובן והתפשר ששמעון ימתין לו איזה זמן, בזה גם כן אין תקנה בשטר עיסקא, אלא שראובן ימכור לשמעון איזה סחורה שיש לו באופן הנזכר לעיל, ושמעון יחזיר לו את השטר חוב שהיה לו עליו מכבר, וראובן יתן לו שטר על הסחורה אשר קנה מאתו באופן הנזכר לעיל⁸.
 יב ישראל שנתן לחבירו בהמה לגדלה ושיחלקו אחר כך בריוח, דינו כמו שנתן מעות בעיסקא⁹.

מן הלכות נדרים ושבועות. ובו י"א סעיפים.

א אל תהי רגיל בנדרים א¹, כל הנודר כאלו בונה במה בשעת

שערים מצויינים בהלכה

המתנת מעותיו חלק המלוה לכן צריך המלוה לשלם להמקבל שכר עזלה אלא שהלוה מוותר השכר להחברה וממילא יהא גם קצת הכנסות להחברות, עיי"ש.

א) אל תהי רגיל בנדרים עי' בשו"ת התם סופר (יו"ד סוס"י ר"מ)

6) סימן קע"ז סעיף כ"ד ובחכ"א ובי"א (8) שם.

9) ועיין ביו"ד סי' קע"ז סעיף א' וסעי' כ"ב.

7) שם סעיף ד' וסימן קס"ז בסו"י, וש"ע (1) יו"ד סימן ר"ג סעיף א'.

התניא.

איסור הבמות, והמקיימו כאלו תקריב עליו קרבן שחייב משום שחומי חוין, כי טוב יותר שישאל על נדרו ויתירו לו. והני מילי בשאר נדרים, אבל נדרי הקדש מצוה לקיימם, שנאמר (2) נדרי לה' אשלם, ולא ישאל יליהם אלא בשעת הדחק (3).

ב וכן יתרחק מן השבועה (4). אבל אם עבר ונשבע על איזה דבר, לא ישאל עליו אלא יעמוד בשבועתו אף על פי שהוא מצטער, שנאמר (4) נשבע להרע ולא יסיר, וכתוב אחריו עושה אלה לא ימוט לעולם, ואין נשאלין על השבועה אלא בשעת הדחק (5).

ג צריך לזוהר שלא ידור שום דבר, ואפילו לצדקה אין טוב לידור, אלא אם יש לו בידו מה שהוא רוצה ליתן יתן מיד, ואם אין לו ימתין עד שיהיה לו ויתן בלא נדר. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בפירוש שהוא פוסק בלי נדר, וכן כשמוכרין נשמות שנודרין לצדקה יש לומר בלי נדר, אם הוא בעת צרה מותר לו לנדור (6).

שערים מצויינים בהלכה

באחד שעלה לתורה ונרר לצדקה לאחת מחברות קדושות שבעיר ושכח לאיזה מהם פרט אי לחברת תלמוד תורה או לחברת ביקור חולים וברומה, העלה שם דכיון רקי"ץ רספק נדרים להחמיר מחוייב לשלם לכל החברות באופן שלא ישאר לו שום ספק אבל אין כופין אותו על זה ואם ירצה מניח לפניהם הסכום שנדר ויסתלק מהם.

ב וכן יתרחק מן השבועה בחשב"ץ (ח"ב סי' קסג) כתב שהנשבע שלא לעבור לפני התיבה הוי כנשבע שלא לעשות סוכה ושלא לאכיל מצה דאין השבועה חלה עליו רהוא מצוה דאורייתא להוציא הרבים ידי חובתן בדברים שבקדושה כראיתא בש"ס (ברכות כא:) מנין שאין יתחיר אומר קדיש וקדושה שנא' „ונקדשתי בתוך בני ישראל" וקרה"ת נמי דאורייתא היא והרמב"ן הכניסם במנין המצות.

ג בעת צרה מותר לנדור כתב הרמ"א (סי' רכח סעי' מה) דנדר בשעת צרה אין מתירין לו רק לדבר מצוה. ובפת"ש (שם ס"ק לט) כתב דדוקא אם פירש אז „אם יצילהו ר' " דומיא ריעקב שאמר „אם יהיה א' עמדי ושמרני" אבל אם נדר בסתם בעת צרה יכולים להתיר לו. ועי' בשו"ת בית יצחק (ח"ב יו"ר סי' עח) דאם הנודר הוא עני דחוק הוה רבד מצוה שצריך להחיות נפשו ויכולין להתיר לו ודוקא אם נדר ולא השליש המעות מה שנדר אבל אם השליש אין להתיר, עי"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם

(2) תהלים קס"ז י"ד. (5) רמב"ם סוף ה' שבועות וי"ד סי' ר"ל.

(3) יו"ד סימן ר"ג סעיף ג'. (6) סימן ר"ג סעיף ד' ה'.

(4) תהלים ס"ז ד'.

ד אם דעתו לקבוע לו איזה לימוד בתורה או לעשות איזה מצוה, זהו ירא פן יתירשל אחר כך, או שהוא מתירא פן יסיתהו היצר לעשות איזה איסור, או למנעו מלעשות איזה מצוה, מותר לו לזרוזי נפשיה בנדר או בשבועה. דאמר רב (ז) מנין שנשבעין לקיים את המצוה לזרוז את עצמו, אף על פי שהוא מושבע ועומד מהר סיני, שנאמר (ס) נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך, ואפילו אם לא אמר בלשון נדר או שבועה אלא בדיבור בעלמא הוי נדר, ומחויב לקיים. ולכן צריך האדם ליזהר כשהוא אומר שיעשה איזה דבר מצוה שיאמר „בלי נדר“ (ו). ושוב שירגיל האדם את עצמו כן אפילו באמרו לעשות דבר רשות, כדי שלא יכשל חס ושלום בעון נדרים.

ה מי שנדר נדרים כדי לתקן מדותיו הרי זה זריז ומשובח. כיצד, הרי שהיה זולל ונדר שלא יאכל בשר איזה זמן, או שהיה שונה בין, ואסר עליו את היין ושאר משקין המשכרין, וכן מי שהיה מתנאה בפינו, וקבל עליו נזירות וכיוצא בזה, נדרים כאלו המה עבודת השם-יתברך-שמו, ועל אלו אמרו חכמינו ז"ל (י) נדרים סיג לפרישות, ומכל מקום גם בנדרים כאלו אין לו לאדם להרגיל את עצמו, אלא יש להתנבר על יצרו גם בלא נדרים (יא).

ו אין הנדר חל אלא אם היה פניו ולבו שוים (ד), אבל אם נדר

שערים מצויינים בהלכה

(סי' לב) דגם בנדר בעת צרה מותר עב"פ לשנות הצדקה מעני לעני היותר דחוק.

(ד) פיו ולבו שוים עי' בשו"ת שבות יעקב (או"ח סי' בר) כאשה שקבלה על עצמה שלא ללבוש בגדים שרגילה ללבוש ביו"ט דגם הטבעות שרגילה להשים על ידיה ביו"ט ג"כ בכלל וכן הסנדלים בכלל מלבושים, ומביא ראיה ממשנה (נגעים פי"ג) היה לבוש בכליו וסנדליו ברנליו וטבעותיו בידיו וכו', ובגליוני הש"ס מהגאון ר' יוסף ענגיל (ברכות מא). דחה זה דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

אם נדר אחד ליתן מלבושיו לעניים לא הוי טלית ותפילין בכלל אף ששייך ענין מלבוש גם עליהם מ"מ בזה הולכין אחר לשון בני אדם (שו"ת הרשב"א סי' קפנימהרש"ם ח"א סי' קמח).

(10) אבות פ"ג מ"ז.

(11) יו"ד סימן ר"ג סעיף ז'.

(ז) נדרים ח'.

(8) תהלים קי"ט ק"ו.

(9) יו"ד סימן ר"ג סעיף ו' ובש"ך.

במעוות שלא היה דעתו כמו שהוציא בשפתיו^ה), או שהרהר בלבו נדר ולא הוציא בשפתיו אין זה נדר¹²).

ז מי שנהג איזה חומרא בדברים המותרים מדינא מחמת סיג וגדר ופרישות, כגון תעניות שבימי המליחות, או שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין משבעה עשר בתמוז ואילך וכיוצא בו אפילו לא נהג כן רק פעם הראשונה, אלא שהיה בדעתו לנהוג כן לעולם, או שנהג כן שלש פעמים, אף על פי שלא היה בדעתו לנהוג כן לעולם, ולא התנה שיהא בלי נדר, ורוצה לחזור מפני שאינו בריא, צריך התרה, ויפתח בהרמזה שהוא מתחרט על מה שנהג כן לשם נדר. לכן מי שהוא רוצה לנהוג באיזה חומרות לסיג ופרישות, יאמר בתחלה שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההיא, או בפעמים שירצה, ולא לעולם¹³).

ח כיצד מתירין את הנדר או השבועה, הולך אצל שלשה אנשים בני תורה, ואחד מהם יהיה בקי בהלכות נדרים, שידע איזה נדר יכולין להתיר, ואיזה מהן אינן יכולין להתיר, ואיך מתירין, והם יתירו לו¹⁴. ומי שנדר בחלום, טוב שיתירו לו ישרה בני תורה¹⁵).

שערים מצויינים בהלכה

ה) כמו שהוציא בשפתיו עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' סט) במי שנדר על דעת רבים [שאינן לזה התרה] שלא לבוא לחבורה פלונית ואח"כ נודמן אצל אחד מסכיריו שעשה סעודה והלך לשם ובהיורו שם באו גם אנשי החבורה הנ"ל לשם, העלה דאינו מחוייב לצאת משם כיון שהוא בבית שאינו שייך להם ונמצאים שם גם אנשים אחרים והוא לא קיבל על עצמו אלא שלא יבוא הוא אליהם וכה"ג מצינו בש"ס (פוסה יא.) שאמרו המצרים נדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מכול לעולם והם אינם יודעים דהוא אינו מביא אבל הן באין ונופלין לתוכן. הרי לך חילוק כזה.

ובמפתחות שם הביא עוד בנשבע ראובן שלא יכנס לבית שמעון ולא יראה עוד פניו ואחר זה מת שמעון, וראובן הוא מחברה קדושה אי מותר לו ליכנס לביתו לעסוק במהרתו, והעלה דאם לא אמר שלא יראה עוד פניו רק אמר שלא יכנס לביתו בודאי מותר ליכנס לאחד מותו לביתו מפני דכשמת כבר אינו ביתו רק של היורשים כדאיתא בש"ס (נדרים מו.) אבל במה שנשבע שלא יראה עוד פניו צריך עוד עיון, והעלה דאם לא אמר עד עולם יש להתיר אבל אם אמר שלא יראה פניו

14) סימן רכ"ח סעיף א'.

12) שם סימן ר"י סעיף א'.

15) סימן ר"י סעיף ב'.

13) סימן ר"י סעיף א'.

ט אף-על-פי שלענין כל המצות שבתורה, אין הבן נעשה נדול עד שיהיו לו שלש עשרה שנה והביא שערות, והבת אינה גדולה עד שיהיו לה שתיים עשרה שנה והביאה סימנים, אבל לענין נדר ושבועה יש להם קדימה שנה אחת, ויום אחד, אפילו לא הביאו סימנים, אם מבינים לשם מי נדרו, ונשבעו, נדריהם נדר ושבועתם שבועה. אבל פחותים מזמן זה אפילו מבינים אין דבריהם כלום, ומכל-מקום גוערין בהם ומכין אותם שלא ירגילו לשונם בנדרים ושבועות. ואם הוא דבר קטן וקל שאין בו עינוי נפש, גוזרין עליהם שיקיימוהו⁽¹⁶⁾.

י האב מפיר נדרי בתו עד שתתבגר, דהיינו שיהיו לה שתיים עשרה שנה וששה חדשים, והוא שלא נשאת, והבעל מפיר נדרי (אשתו ו¹⁷). כיצד, מפירין, אומר שלש פעמים, „סופר“ או במל“ או שאר לשון המורה שהוא עוקר את הנדר באב ובעל⁽¹⁸⁾. וגם אין יכולין להפר רק ביום שמעם, דהיינו אם שמעו בתחלת הלילה מפירין כל הלילה וכל היום שלאחריו, ואם שמעו מיד סמוך לצאת הכוכבים, אין מפירין רק עד צאת הכוכבים, ויותר אינן יכולין להפר⁽¹⁹⁾. בשבת לא יאמר לה „סופר ליכ“ כמו בחול, אלא מבטל בלבו ואומר לה „מלי אכלי“ וכיוצא בזה⁽²⁰⁾. ואם האב או הבעל אמר תחלה שהוא מרוצה על הנדר, אף-על-פי שלא אמר בפירוש, אלא שאמר לשון שהוא מורה שהוא מרוצה, ואפילו אם רק בלבו חושב שהוא מרוצה בנדרה, שוב אינו יכול להפר⁽²¹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ער עולם אי אפשר להתיר, ומביא ראיה מזה"ק (פ' בשלח) כפסוק וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, עיי"ש. ועי' בשערי תשובה להנאונים (סי' ר') שכתב בפירוש, וששאלתם מי שנשבע שלא יכנס אצל אחיו ומת אי מותר להכנס אצלו או לקברו כך אנו רואים כל זמן שאחיו חי לא יכנס אצלו ואפי' לְקַבְרוּ אבֵל אִם מֵת אֵין זֶה נִכְנָס אֲצֵלוֹ וּמוֹתָר לִיכְנֵם לְקַבְרוֹ. והמהרש"ם שם רמז על השערי תשובה הזה.

ו) והבעל מפיר נדרי אשתו בשו"ת מהרש"ם (ה"ה סי' מב) נשאל במי שנדר שאם תלך אשתו זכר יתן כ"ה כסף לצדקה ואם תלך נקבה יתן רק המחצה והיא ילדה תאומים זכר ונקבה האם צריך ליתן כ"ה כסף בעד הזכר ועוד המחצה בעד הנקבה או סגי בכ"ה כסף לזכר רהא לא נדר רק על אחד וממה נפשך סגי בזה, והביא ממשנה (תמורה כז:)

(19) שם סעיף כ"א.

(20) שם סעיף כ"ד.

(21) שם סעיף כ"א.

(16) סימן רל"ג וברמ"א שם.

(17) סימן רל"ד סעיף א' ב"י.

(18) שם סעיף ל"ו.

יא איזה נדרים יכולין האב או הבעל להפר, דוקא דברים שיש בהם עינוי נפש, כגון רחיצה, קישוט, כיחול, ופרכוס, וכיוצא בזה. והבעל יכול להפר גם דברים שאין בהם עינוי נפש, אם הם מן הדברים שבין איש לאשתו, וגורמים איבה ביניהם, אבל אלו אינם מותרים אלא כל זמן שהיא יושבת תחתיו, ולאחר שנתאלמנה או נתגרשה אסורה בהם (22).

סח. דין תפלת הדרך ושאר דברים שצריכין ליהדר בדרך. וכו' י"ב סעיפים.

א היוצא לדרך א) בין מכיתו בין ממקום שהיה לן בדרך, וכן כחזרתו לביתו, לאחר שיצא מעיבורה של העיר, דהיינו שבעים אמה ושני שלישי אמה לאחר שכלו כל הבתים, מתפלל תפלת הדרך, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליינו לשלום וכו', אומרה בלשון רבים, רק „ותתנני לחן" אומר בלשון יחיד. ויותר טוב לאומרה לאחר שיצא מיל מעיבורה של עיר וכשהוא כבר בדרך ולן באיזה עיר, יכול לאמרה בכוקר גם קודם שיצא 1).

שערים מצויינים בהלכה

אם זכר עולה ילדה זכר יקרב עולה, ואם נקבה זכרי שלמים ילדה נקבה תקרב שלמים, ואם ילדה זכר ונקבה הזכר יקרב עולה והנקבה תקרב שלמים וכו'. ואע"ג דנדר רק על אחד אפ"ה אם ילדה שניהם חלה הקדושה על שניהם וה"נ בנדרן דירן ישלם על שניהם. ואם ילדה שני זכרים, נראה לו רחייב רק פ"א לשלם כ"ה כסף דהא בסיפא איתא שם דאם ילדה ב' זכרים אחר מהם יקרב עולה והשני ימכר לחייבי עולה ודמיה חולין, ופירש"י שם דעל שניהם חלה קדושת עולה ומיהו לא נדר רק חר. וה"נ כן.

א) היוצא לדרך ואי מותר היום לרור בארץ מצרים וחזינן שנים הרמב"ם והרדב"ז ושאר גדולי עולם דרו שם, עי' בריטב"א (יומא לח.). ריש אומרים שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן והתורה לא אסרה אלא באותן עיירות, ובסמ"ג (סי' רכז) חולק על זה הטעם והוא אומר רלא אסרה התורה אלא בדרך הזה היינו לנסוע מארץ ישראל למצרים רכך כתיב „לא תוסיפון לשוב בדרך הזה" אבל

ב אין להתפלל אותה אלא-א-ס-כ-ן יש לו ללכת לכל הפחות פרסה, ולכתחלה יש לו להתפלל בתוך פרסה הראשונה. ואם שכח, יכול להתפלל כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שעדיין לא הגיע לתוך פרסה הסמוכה לעיר שהוא רוצה ללון בה (2).

ג תפלת הדרך צריכין לאמרה סמוך לברכה אחרת, ולכן אם יוצא בבוקר ואומר בדרך ברכת השחר, או שהיה לן בדרך באיזה עיר (שאו יכול לומר תפלת הדרך גם קודם שיצא) ואומר אפילו קודם שיצא בברכת השחר, יאמרה אחר ברכת הגומל חסדים טובים לעמו ישראל (3). ואם הולך לאחר התפלה מכיתו, יאכל או ישתה איזה דבר על הדרך, ויברך ברכה אחרונה, וסמוך לה יאמר תפלת הדרך, או יטיל מים ויברך אשר יצר ויסמכה לה (4).

ד יש לאמרה בעמידה, ואם הוא רוכב או הולך בעגלה (5) אם אפשר להעמיד הבהמה יעמידה, משום דרכוב כמהלך דמי, ואם לאו אומרה כך (6).

שערים מצויינים בחלכה

משאר ארצות מותר לבוא לגור שם ועוד שלא נאסר אלא בזמן שישראל על ארמתן אבל כשהן מפוזרין מותר. ועי' בשרי חמד (כללים מערכת יור כלל מו) האריך בזה.

ואי מותר לגור היום במדינת שפאניא נשאל הנה"ק בעל מנחת אלעזר (טובא ברכי חיים ושלום אות תתקעב) על זה שיצא קלא דלא פסיק כי בעת שנתגרשו משם קבלו על עצמם בחרם ואיסור שלא לשוב לארץ הזה והשיב שאין צריך לחוש לפול הזה ריש אומדנא שאינו אמת יען שלא נמצא דבר מזה בספרי הקרמונים כמו חר"ג ודר"ת שנמצא בספר כלבו ומהר"ם מרוטנבורג וגם מרן הב"י שאבי אביו היה ממגורשי ספרד שנת רנח וגם הב"י בעצמו היה אז כבן עשר שנים בזמן הגירוש ולא הזכיר כלום בספרו ואפי' אם יהיה ספק חרם מ"מ אין אנו (האשכנזים) מבני בניהם שנקבל עלינו החרם הלז. ומצאתי כעת בשו"ת שאלת שלמה (ח"ב סי' נג) שכתב שם תשובה להגה"ק הנ"ל וצ"ל והעלה נמי שאין ברור שעשו חרם על זה דהא אברבנאל (בתחלת פירושו לספר מלכים) מתאר באורך הגירוש מספרד ולא זכר שם מאומה מהחרם וסיים דעכ"פ טוב שיתקצו רבני הזמן ויתירוהו.

ב או הולך בעגלה עי' בערוך השלחן (סי' קי סעי' יא) דגם אם נוסע במסילת הברזל או שנוסע בספינה על הים ועל הנהרות צריך

(4) מג"א שם.

(5) שם סעיף ד' ומג"א.

(2) שם סעיף ד'.

(3) שם סעיף ה'.

ה איך-אומרים אותה אלא פעם-אחת בכל יום שהוא הולך, אבל אם חנה באיזה עיר על דעת ללון שם, ואחר-כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, אומרה פעם שנית. אם הולך ביום ובלילה או שהיה לן שלא במקום ישוב, פעם הראשונה אומרה בחתימה, ובשאר הימים אומרה בלא חתימה, כי כל זמן שלא לן במקום ישוב, נחשב הכל כדרך אחד (6).

ו טרם צאתו לדרך יש לו ליתן צדקה, שנאמר (7) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. ויש ליטול רשות מהגדולים שבעיר שיברכו אותו שיצליח בדרך (8). ויש להשתדל שילוו אותו איזה אנשים, והמלה את חברו, כשהוא פורש ממנו צריך לעמוד במקומו, עד שההולך יתעלם מעיניו (9). המברכים לההולך בדרך לא יאמרו לו „לך בשלום“ אלא „לך לשלום“, שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה, ויתרו שאמר למשה לך לשלום עלה והצליח (10). כשהוא בדרך יעסוק בתורה, שנאמר ובלכתך בדרך, ויאמר בכל יום איזה מזמורי תהלים בכוונה והכנעה (11), ויזהר שיהא לו פת עמו אפילו הולך במקום קרוב. גם יש לו ליקח עמו ציצית שמא תפסל ציצה ולא ישיג אחרת ויתבטל ממצוה (12). לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, פירוש כשיכנס ערבית לבית המלון, יכנס בעוד החמה זורחת, ולמחר ימתין עד הנץ החמה ויצא ואז טוב לו, כמו שנאמר (13) וירא אלהים את האור כי טוב. לא יאכל הרבה כשהוא בדרך (14).

ז באכסניא שהוא אוכל שמה (א), צריך לדקדק אם הבעל-הבית

שערים מצויינים בהלכה

לומר תפלת הדרך וכן כנימוקי או"ח (סי' קי) כתב בן דנם כמרכבת הקיטור או שנוסע באויטאמאכיל יש סכנות רכל הדרכים בחזקת סכנה ואין להקל בה.

ג) באכסניא שהוא אוכל שמה כשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' עה) נשאל אם נתארח אשכנזי אצל ספרדי אם מותר לו לאכול כשר שמה כי הספרדים בענין כריקת הריאה נגדרים אחר הב"י ואנחנו כני אשכנזי אחר הרמ"א, הכיח שם משו"ת דכר שמואל (סי' שך) שכתב דספרדי אוכל

6) סעיף ה' ובשע"ת.	11) מג"א ושע"ת.
7) תהלים פ"ה י"ד.	12) ח"א.
8) באה"ט שם.	13) בראשית א' ד'
9) שע"ת והרעב"ץ.	14) מג"א שם סק"י.
10) יו"ד מג"א מגמרא ברכות ס"ד.	

ואנשי ביתו כשרים ונאמנים המה. ואם רוצה לאכול בשר במקום שאינו ידוע לו, צריך לחקור ולדרוש היטב מי הוא השוחם, ומי הוא הרב המשגיח עליו, כי בעונותינו הרבים רבה המכשלה, והמשכיל יבין. ומכל-שכן ביון, אשר בעונותינו הרבים רבו המתפרצים וצריכין חקירה ודרישה¹⁵).

ח כשהוא מתפלל תפלת שחרית בדרך, יזהר להתעמף במלית גדול כמו שהוא מתפלל בבית הכנסת, כי המלית קמן רחוק שיהיה כשיעור, אם הולך ברגליו, אוי כשאומר הפסוק שמע ישראל וכו' וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד צריך לעמוד שיכוין לכו היטב, ואם רוכב או יושב בעגלה מותר¹⁶, ובתפלת שמונה-עשרה יעמוד, ואם הוא נחוץ לדרכו, אם יכול לעמוד לכל הפחות בשלש ברכות ראשונות ובשלש ברכות אחרונות מוטב ואם לאו יתפלל מיושב בעגלה, יעשה הכריעות מיושב¹⁷. ואמנם טוב יותר שיתפלל אפילו מיד בעלות השחר, וגם מנחה אפילו מיד חצי שעה אחר חצות היום, כדי שיוכל להתפלל מעומד וכראוי¹⁸, (השיעור, שהוא מחוייב לחזור אחר מים וכדי להתפלל בעשרה כתוב בסימן י"ב סעיף ה' וסעיף ח').

ט המהלך בדרך והגיע עת האוכל ולא מצא מים ו' נתבאר בסימן מ' סעיף י"ד, ובסימן מ"ב סעיף י"ט נתבאר שהאוכל פת אסור לצאת ממקומו עד שיברך ברכת המזון, ובסימן מ"ד סעיף ו' נתבאר שצריך לברך מיושב דוקא. ואמנם אם אכל בדרך כשהוא מהלך, מותר לברך ברכת המזון גם-כן כשהוא מהלך, מפני שאין דעתו מיושבת עליו אם יצטרך להתעכב¹⁹. אבל אם אכל מיושב גם ברכת המזון צריך לברך מיושב²⁰).

שערים מצויינים בהלכה

אצל אשכנזי והעלה באם אירע ריעותא ושאלה שהאשכנזים אוסרים יודיע הספרדי להאשכנזי והוא ימנע מלאכול עפ"י מנהג שלו, ריש בזה פלונתא באם אירע רבר שאלה ולשיטתו כשר ולשיטת האחר אסור אם מחוייב הוא להודיע להאחר כדי שיפרוש מזה, עי' מזה בריטב"א (סוכה דף י') ובערוך לגר שם. ו' ולא מצא מים ועי' שם שכתבתי אם נכון ליטול ממכונת נהלת מים (סיני, וואסערלייטונג).

- (15) יו"ד סימן קי"ט סעיף א' חכ"א. שם ובח"א כלל כ"ב.
 (16) כלל ע"א ב'. או"ח סימן קפ"ג סעיף י"א.
 (17) או"ח סימן ס"ג סעיף ג' ובמג"א. ח"א כלל מ"ז סעיף ד'.
 (18) סימן צ"ד סעיף ד' ה'.

י קצת נוהגין שבהיותם בדרך ואוכלים בבית עובד כוכבים אין מברכין בזימון, משום דלא הוי קביעות. ומכל מקום אם קבעו עצמן שם לאכול ביחד, אינו נכון לבטל הזימון, ויאמרו, הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה במקום הליכתנו ובמקום ישיבתנו עד עולם. ואם אוכלים משל אחד יכולין לומר, הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה, ואם לאו יאמרו הרחמן הוא יברך אותנו⁽²¹⁾.

יא מדינא אסור לילך בערב שבת יותר מן שלש פרסאות, בין לביתו בין למקום אחר כדי שיוכלו להכין צרכי סעודות שבת כראוי, ובמדינות אלו אין נוהגין בזה, מפני שרוב בני אדם מכינים כריח⁽²²⁾. ומכל מקום צריך כל אדם לזוהר מאד שיכנס לאושפיזא בעוד היום נדול כי הרבה חילול שבת בא על ידי מה שמתאחרים, לכן יהא נוהר מאד ולא יסיתנו היצר לומר, עוד היום נדול ודרך טוב⁽²³⁾.

יב מי שהוא ביום שבת קודש בדרך במלון ויש לו מעות, אם יכול להפקידן או להצניען אסור להחזיקן בכיסו שהרי הם מוקצה. ואם מתירא שמא יגנבו ממונו יתפרם ערב שבת בבנדו וישב בבית, ולא יצא בהם במקום שאין עירוב, אך אם יש לחוש שמא מחמת זה שאינו יוצא כל היום מכיתו, ירגישו שיש לו מעות וינזלם ממנו, מותר לצאת בהם כשהם תפורים בבנדו, אבל אם הם בכיסו בכל ענין אסור⁽²⁴⁾, (ועיין עוד במימון קפ"ט דברים שצריכין לזוהר בדרך).

טז. דיני תפלת מנחה. וכו' מ' סעיפים.

א אמר רב חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה, שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה, שנאמר⁽¹⁾ ויהי בעלות המנחה וינש אליהו⁽²⁾ והטעם שתפלת המנחה היא חשובה כל כך מפני כי תפלת השחר זמנה ידוע, בבוקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהיה טרוד בעסקיו, וכן תפלת ערבית בלילה זמנה ידוע, כבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו, אבל תפלת המנחה היא בעוד שהיום גדול והאדם טרוד בעסקיו, והוא צריך לשום אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל, על כן שכרה הרבה מאד⁽³⁾.

ב עיקר זמנה הוא בתשע שעות ומחצה ולמעלה, והיא נקראת

(21) או"ח סימן קצ"ג סעיף ג' מג"א (24) סימן שי"א סעיף ל"ג.
ובאה"ט. ס"ט (1) מלכ"מא י"ח ל"ו.

(22) או"ח סימן רמ"ט סעיף א' ומג"א. (2) ברכות ר'.
(23) ח"א כלל א' בהלכות שבת. (3) טור או"ח סימן רל"ב.

„מנחה קמנה“. ובשעת הדחק, כגון שהוא צריך לצאת לדרך או שהוא צריך לאכול, יכול להתפלל מיד לאחר שש שעות ומחצה, והיא נקראת „מנחה גדולה“, והמשך זמנה הוא לכתחלה עד שעה ורביעית שעה קודם הלילה ולא יותר, וזה נקרא „פלג המנחה“, כי משעת מנחה קמנה עד הלילה הוא שתי שעות ומחצה, והחצי מזה היא שעה ורביעית. ובדיעבד או בשעת הדחק יכול להתפלל עד צאת הכוכבים, וכן נוהגין עתה ברוב הקהלות שמתפללין מנחה סמוך ללילה א). ושעות אלו הנה שעות זמניות דהיינו לפי ערך היום, מזריחת החמה עד שקיעתה מתחלק היום לשנים עשר חלקים, ואם היום גדול שמונה עשרה שעות, אזי שעה ומחצה נחשבת לשעה 4).

ג אסור להתחיל לאכול אפילו סעודה קמנה סמוך למנחה קמנה. וסמוך, דהיינו חצי שעה קודם. ואם אינו קובע עצמו לסעודה אלא שאוכל או שותה דרך ארעי, פירות או תבשיל אפילו מחמשת מיני דגן יש מתירין, אבל יש להחמיר גם בזה. וכן אסור ליכנס למרחץ או להסתפר סמוך למנחה קמנה. וסעודה גדולה כגון סעודת נישואין או ברית מילה וכדומה, אסור להתחיל אפילו סמוך למנחה גדולה, דהיינו מחצות היום אסור, אלא ימתינו עד זמן מנחה גדולה, ויתפללו קודם הסעודה. ובמקום שקורין לבית הכנסת והוא רגיל לילך לבית הכנסת להתפלל בציבור, מותר להתחיל סעודה קמנה סמוך למנחה קמנה, וגם אחר-כך, ובלבד שמיד שקורין לבית הכנסת יפסיק ממה שהוא עוסק להתפלל. וסעודה גדולה סמוך למנחה קמנה אסור להתחיל, אפילו במקום שקורין לבית הכנסת, ואפילו סמוך למנחה גדולה יש להחמיר 5).

ד לתפלת מנחה צריכין גם כן נמילת ידים עד הפרק כמו לתפלת שחרית, וכמבואר לעיל בסימן י"ב סעיף ה' וסעיף ו' 6). וכן לתפלת מעריב אם הפסיק אחר מנחה, וכן למוסף אם הפסיק אחר שחרית צריך לימול ידיו 7).

שערים מצויינים בהלכה

א) שמתפללין מנחה סמוך ללילה בירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) ד' יוסי בר' חנינא היה מתפלל עם רמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום, ופי' הפני משה שם דהיינו תפלת שחרית היה מתפלל עם רמדומי חמה בעת שיוצא החמה לזרוח אבל בפירוש בעל החרדים כתב

6) ועיין ח"א כלל ל"ג סעיף ו.

7) סימן רל"ג סעיף ב' ובמג"א סק"ה.

4) סימן רל"ג סעיף א' ובמג"א.

5) סימן רל"ב סעיף ב' ג'.

ה אין לומר אשרי שקודם מנחה, עד שיהא מנין בבית הכנסת כדי שהשליח צבור יאמר הקדיש על מה שאמרו בעשרה. ואם אמרו אשרי בלא מנין, ואחר כך נשלם המנין, יאמרו איזה מזמור, ואחר כך יאמר השליח צבור קדיש. ויש להשליח צבור להתעמף במלית קודם אשרי, שלא להפסיק בין אשרי לקדיש, ואם לא היתה מלית עד לאחר שאמר אשרי, יתעמף ויאמר איזה פסוקים, שעליהם יאמר קדיש (8).

ו אם השעה דחוקה וקרוב ללילה, מתחיל השליח צבור מיד אחר קדיש השמונה-עשרה בקול רם, והצבור לא יתפללו אלא שומעים ועונים עד שאמר האל הקדוש, אז עונים אמן ומתפללים בלחש. ואם השעה דחוקה ביותר, ויש לחוש שאם ימתינו על השליח צבור עד לאחר שיאמר האל הקדוש, לא יסיימו תפלתם בעוד יום, יכולין להתפלל מיד עם השליח צבור בלחש מלה במלה עד האל הקדוש. וטוב אם אפשר שיהא לכל הפחות אחד, שיענה על ברכות השליח צבור אמן (9).

ז מי שבא לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין שמונה-עשרה מתפלל עמהם שמונה עשרה ויאמר אשרי לאחר השמונה-עשרה, ואם לא יוכל לגמור שמונה עשרה קודם שיבא השליח צבור לקדושה, ואם ימתין עד לאחר שיגמור השליח צבור כל השמונה עשרה עם הקדיש יעבור זמן תפלה, ימתין ויתפלל בלחש עם השליח צבור בחזרת התפלה מלה במלה, ויאמר עמו בשוה ברכת הקדושה וגם לדור ודור וכו' כמו שהוא אומר ויסיים עמו בשוה ברכת האל הקדוש, וברכת שומע תפלה, וגם מודים יאמר בשות, כדי שישחה עם הצבור. רק ביום תענית צבור לא יאמר עם השליח צבור עננו, אלא אומרו בשומע תפלה כמו שאר יחיד. וכן אם רוצה להתפלל מעריב עם הצבור, ואם ימתין עד אחר חזרת השליח צבור את התפלה יצטרך להתפלל ערבית ביחידות, יתפלל מנחה עם חזרת השליח צבור, ואם בא סמוך לקדושה ימתין עד לאחר שיאמר השליח צבור האל הקדוש ויענה אמן ואז יתפלל, ואף שיפסיד עניית אמן

שערים מצויינים בהלכה

דחינו תפלת מנחה והיה מתפלל בעת שהולכת החמה לשקוע, ובשער הכוונות (מנחה דרוש ב') כתב שהאריז"ל היה נוהר מאד שלא להתפלל מנחה אלא סמוך לשקיעתה, ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' יג) כתב ששמע מהגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווע בשם הגה"ק מהר"ש מבלזא כיון שתפלה היא מרדבנן על כן אפשר להקל להתפלל מנחה כל בין

(8) סימן רל"ד סעיף א' ובמגיא.

(9) סימן קכ"ד סעיף ב', וסי' רל"ב סעיף א'.

קצור שלחן ערוך ע

שממ

שלאחר שומע תפלה וגם מודים (שהם חיובים) מכל מקום הכי עדיף טפי, מלהפסיד תפלת ערבית עם הצבור, ומכל-שכן עם השעה עוברת מזמן מנחה⁽¹⁰⁾.

ח אם נמשכה תפלת המנחה עד הלילה, לא יאמרו תחנון, כי אין אומרים תחנון בלילה⁽¹¹⁾. וצריכין לזוהר ולהשגיח שלא תמשך עד הלילה ממש, כי אז אין אומרים קדיש תתקבל על התפלה שהתפללו ביום, כיון שהלילה שייך ליום המחרת⁽¹²⁾.

ט מי שבא בערב שבת למנחה בבית-הכנסת והקהל כבר קבלו שבת או יום טוב דהיינו בשבת אמרו מזמור שיר ליום השבת, וכיום טוב אמרו ברכו, לא יתפלל מנחה בבית-הכנסת הזאת, אלא ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל. ואם שומע שהשליח צבור אומר ברכו לא יענה עם הצבור, שאם יענה ברכו שוב אינו רשאי להתפלל אחר-כך תפלה של חול, (ואם טעה וענה, יתפלל ערבית שתיים כדלעיל סימן כ"א). ואם בא סמוך לקבלת שבת ויום טוב, אף על פי שלא יוכל לגמור השמונה-עשרה קודם שיקבלו שבת או יום טוב, יכול להתפלל כיון שמתחיל בהיתר⁽¹³⁾.

ע. דיני תפלת מעריב. ובו ה' סעיפים.

א זמן קריאת שמע של תפלת ערבית הוא, משנראין שלשה כוכבים קטנים, וכיום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו. ועכשיו נוהגין להתפלל בצבור מעריב תיכף אחר מנחה, אף-על-פי שעדיין אינו לילה מפני טורח הצבור, שהוא טורח לאסוף הצבור שנית, ובלכד שלא יהא

שערים מצויינים בהלכה

השמשות, ובנימוקי או"ח (סי' קלא) כתב עור ששמע מהנה"ק משינאווע הטעם דהצדיקים מתלמידיו בעש"ס מאחרים תפלת המנחה מפני שאז הוא התנכרות הדינין ובתפלה לוחמין כנגדן על כן ממשיכין ומאחרין כל מה שאפשר עפ"י הלכה להלחם כנגדן בעת התנכרותן ביותר, עיי"ש. ועוד כתב שיותר טוב להתאחר במנחה כרי שיתפללו ערבית בזמנה מלהתפלל מנחה ומעריב מבעוד יום דהא ההמון אינם מרדקדים בקר"ש שעל המטה לקרות כל השלש פרשיות ונם בפרשה ראשונה אינם מכוונים אז וקר"ש היא דאורייתא ותפלה היא רק דרבנן על כן יותר טוב לרדקס בקר"ש של ערבית בזמנה ממנחה בזמנה.

(10) מימן ק"ט.

(12) מג"א סימן רל"ד סק"א.

(13) סימן רס"ד סעיף ט"ו ס"ו.

(11) סימן קל"א מג"א סק"ט.

קודם פלג המנחה כי אז אפילו בדיעבד אינם יוצאין¹). ואשרי למי שמתפלל ערבית בצבור בלילה, ובין מנחה למעריב עוסק בתורה, לחבר הלילה עם היום בתורה שהוא ענין גדול²). ועל כל פנים לכל ירא שמים שאם התפלל בצבור קודם הלילה, לא יאכל קודם הלילה אלא ימתין, ומיד לאחר צאת הכוכבים יקרא שלש פרשיות של קריאת-שמע³), ומי שאינו מתפלל בצבור אסור לו להתפלל תפלת ערבית קודם צאת הכוכבים⁴).

ב לכתחלה צריך להתפלל ערבית מיד בצאת הכוכבים, ואסור להתחיל לאכול או לעשות שום דבר, ואפילו ללמוד חצי שעה קודם צאת הכוכבים, כמו סמוך למנחה קטנה⁵), ואם אין לו פנאי כגון שהוא לומד ברכים, על כל פנים לא יאחר יותר מחצות הלילה. ובדיעבד אפילו אחר חצות עד שלא עלה עמוד השחר יצא⁶).

ג מי שבא לבית הכנסת לתפלת ערבית, ומצא שהצבור עומדין להתפלל שמונה עשרה, אפילו עדיין אינו לילה אלא מפלג המנחה ולמעלה, מתפלל עמהם שמונה עשרה, ואחר כך כשיהיה לילה אומר הקריאת-שמע עם הברכות. ואם הצבור עומדין באמצע קריאת שמע וברכותיה, ויש לו שהות לומר קודם שיגיע לתפלת שמונה עשרה, קריאת שמע עם הברכות עד שומר עמו ישראל לעד, יעשה כן, וידלג ברוך ה' לעולם וכו' א), ואינו צריך לאומרו אחר כך לאחר התפלה⁷).

שערים מצויינים בהלכה

(א) וידלג ברוך ד' לעולם וכו' עי' בשו"ת סו"ר מהר"ש (ח"ו סי' 15) נשאל במי שמתפלל במתינות ולא יוכל בשום פעם להתפלל שמ"ע של ערבית בציבור רק אם יפסיק באמצע „ברוך ד' לעולם" אי עדיף טפי להפסיק באמצע כדי להתפלל בציבור או טפי עדיף שינמור ברכה זו ולא יתפלל עם הציבור, הביא שם דין זה שמסורו מהמג"א (סי' רלה) דיכול לדלוג כדי להתפלל עם הציבור ורוצה לחלק דרבני המג"א נאמר אם היה במקרה אבל אם בתמירות ינהג כך אפשר דלא ידלג והביא כמה ראיות לחלק בין מקרה לתמירי, עי' מזה בנודע ביהודה מהדו"ק (או"ח סי' לת) שכתב דאף דעבירה בשב ואל תעשה נדחית מפני כבוד הבריות, אבל עבירה בתמירות לא נדחית, והעלה לכסוף בנדון זה משום דברכה זו אינו רק ממנהגא יש לרחותה מפני תפלה בציבור אף בתמידות, עיי"ש.

ע 1) רליג סעיף א' ובמג"א שם.

2) מג"א סימן א' סק"א.

3) עיין טו"ז ומג"א סימן רליה.

4) שם ובמג"א סימן רליג.

5) ע"ל סימן ס"ט סעיף ג'.

6) סימן רליה סעיף ג'.

ואם הוא לא התפלל עדיין מנחה יתפלל תפלת שמונה עשרה מנחה, בשעה שהצבור אומרים קריאת שמע עם הברכות, וישהה מעט לכל הפחות כדי הילוך ארבע אמות ויתפלל אחר כך שמונה עשרה עם הצבור למעריב, ואחר כך כשיהיה לילה יאמר קריאת שמע עם הברכות⁽⁸⁾.

ד מן ברוך ה' לעולם עד יראו עינינו יש לומר בישיבה, ואסור להפסיק מן תחלת והוא רחום עד לאחר השמונה עשרה. ומה שהשמש מכריז „יעלה ויבא“, „טל ומטר“ לא הוי הפסק, משום דהוי צורך התפלה⁽⁹⁾.
ה אם נשאר אדם יחידי מתפלל מעריב בכית-הכנסת בלילה, חייב חברו להמתין עד שיסיים תפלתו, כדי שלא תתבלבל מחשבתו. ואם התחיל להתפלל בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו עם הצבור אינו חייב להמתין עליו, שהרי מוכחא מילתא דאדעתא דהכי נכנס שאינו מפחד⁽¹⁰⁾.

עא. סדר הלילה. ובו ה' סעיפים.

א אחר תפלת ערבית צריך לקבוע עת לתורה א, ולקיים „והגית בו יומם ולילה“, ויש לחוש בלילה אם יאכל תחלה תחטפנו שינה, מתוך שהוא יגע והטבע מבקשת מנוחה, ונמצא מתבטל מתורה. על כן יש ליוהר שיקבע לו עת ללמוד קודם האכילה, אך אם הוא רעב ולבו חלש, שלא אכל ביום לשבוע, ימעות מעט כדי לישב דעתו, ואחר כך ילמוד קצת, ואחר כך יאכל סעודתו די צרכו, ויחזור ללמוד תורה איש איש כפי השגתו. אמרו רבותינו ז"ל⁽¹⁾ לא אברי לילא אלא לגירסא, והיינו בלילי חורף, ומכל מקום גם בלילות הקצרים צריך ללמוד מעט בכל לילה, לקיים והגית בו יומם ולילה, ומן חמשה-עשר באב ואילך יוסיף מעט מעט

שערים מצויינים בהלכה

א צריך לקבוע עת לתורה עי' בבאה"ט (סי' רלח ס"ק ב') שלא לקרות מקרא בלילה והוא דעת המסובלים דבלילה לא יעסוק בתורה שבכתב רק בתורה שבע"פ חוץ מליל ששי וליל שבת ויו"ט דכן כתיב בפרקי דר"א (פ' טו) ר' יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עמד משה בהר קורא מקרא ביום ושונה משנה בלילה, ועי' בכרכי יוסף (סי' רלח אות ב') הביא מהילקוט (פ' כי תשא) דכשעה שהיה הקב"ה מלמדו מקרא יודע שהוא יום ובשעה שלמדו משנה יודע שהוא לילה, ועי' בשו"ת אבני

(7) אחרונים בשם מעשה רב והרעב"ז, (10) סימן צ' סעיף ט"ו.

(8) סימן רל"ו סעיף ג', (עא 1) עירובין ס"ה, ושם הגירסא

„סיהרא“.

(9) שם סעיף ב'.

ואמר ריש-לקיש כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר 'יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, מה טעם יומם יצוה ה' חסדו, משום: ובלילה שירה עמי. ואיכא דאמרי אמר ריש-לקיש כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה. הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא שהוא יום, שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, ומכל שכן מי שיש לו חק קבוע ללמוד בכל יום, ונתבטל ביום שהוא צריך להשלים חקו בלילה².)

ב ראוי לאדם בינוני הבריא למעט במעודת הלילה, ותהא קלה מסעודת היום, וירויח בזה ארבעה דברים: (א) ישמור בריאותו, (ב) יהא נשמר בדבר רע שלא יבא לידי מקרה לילה, שבא מחמת אכילה גסה ודברים המחמטים, (ג) שיהיו חלומותיו נוחים ומיושבים, כי מרוב אכילה ושתיה הרבה פעמים באים חלומות קשים וזרים, (ד) שלא תכבד שינתו עליו, ויקיץ בזמן הראוי, ודי לאדם הבריא לישן שש שעות, ויזהר שלא לישן בחדר יחידי, ולא לישן במקום חם ביותר ולא במקום קר ביותר³.)

ג ראוי לכל ירא שמים שקודם הליכתו לישן, יפשפש במעשיו שעשה כל היום, ואם ימצא שעשה עבירה יתחרט ויתודה עליה ויקבל על עצמו בלב שלם שלא לעשותה עוד, ובפרט בעבירות המצויות כגון חניפות, שקרים ליצנות ולשון הרע צריכין בדיקה ביותר. גם יתן האדם אל לבו למחול לכל אדם שחטא כנגדו, שלא יענש שום אדם מחמתו, דאיתא בגמרא כל מי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. ויאמר שלש פעמים: שרי לכל סאן די צערן, ואחר כך יאמר רבוננו של עולם הרינו מוחל וכו'⁴.)

שערים מצויינים בחלכה

צדק (יו"ד סי' קב) דברבים יכול ללמוד תורה שבכתב בלילה, ועי' בשו"ת לבושי מרדכי (מהד"ת סי' קפו) דאם לומד פרש"י או שאר ראשונים שעל המקרא הוי כתורה שבע"פ מפני שעל יסוד תורה שבע"פ נכתבו ונסדרו ורק עם פירוש לע"ז אין ללמוד בלילה. עוד כתב (שם סי' קז) דהסופרים מותרים לכתוב סת"ם בלילה אף שמוציאים בפייהם מה שכותבים אפ"ה כיון שצריכים ליהרהר בקרי וכתוב וחסירות ואותיות קטנות וגדולות ופתיחה וסתימה הכל לפי הדין המבואר בתורה שבע"פ סמיאל עוסקים אז בתורה שבע"פ, עיי"ש.

2. אריח סימן רליח ויוד סימן רמיו 3) מגיא סימן רלי"ס וריעבי"ך.
4) מגיא שם ובגמ' מגילה כ"ח. סעיף כ"ג.

ד אם לא קרא שלש פרשיות של קריאת שמע כשהיה לילה, אזי יאמר כל שלש הפרשיות בקריאות שמע שעל המטה, אבל אם אמרן בלילה אינו צריך לומר בקריאת שמע שעל המטה כי אם פרשה הראשונה בלבד. ומכל מקום למצוה מן המבחר יאמר כל שלש הפרשיות, ואחר כך אומרים מזמורי ופסקי דרחמי כמו שנדפס בסידורים. ואולם ברוב הסידורים נדפס ברכת המפיל קודם קריאת שמע, ויותר טוב לומר ברכת המפיל בסוף, שתהא הברכה סמוכה לשינה, ויאמר קריאת שמע עם המזמורים קודם שהולך למטתו, וברכת המפיל יאמר כשהוא על מטתו, וקודם שילך למטתו ילך אל המזוזה ויניח אצבעותיו עליה ויאמר: ה' שומרי וגו' ואחר כך יאמר שבע פעמים בכל דרכיך וגו', ולאחר שאמר ברכת המפיל לא יאכל ולא ישתה ולא ידבר עד שיישן. אם אינו יכול לישן יאמר עוד הפעם קריאת שמע והמזמורים ופסקי דרחמי, וחוזר וקורא עד שתחטפנו שינה, או יאמר כמה פעמים פסוקים אלו, תורה צוה לנו וגו', אש תמיד וגו' סעפים שנאתי וגו', אור זרוע וגו', עד שתחטפנו שינה, והיא סגולה להנצל ממקרה לילה רחמנא ליצלן. ותהא כוונתו בשינה לחזק כחו לעבודת קונו, ואזי נחשבת לו לעבודת שמים, אם צריך לשמש מטתו לא יאמר תחלה ברכת המפיל, אלא אחר כך קורא לכל הפחות פרשה הראשונה של קריאת שמע ואומר ברכת המפיל (5).

ה יפשיט מלבושיו מעליו ולא יישן במלבושיו. כשהולץ מנעליו ופושט בגדיו, חולץ ופושט של שמאל תחלה, ולא יניח מלבושיו תחת מראשותיו, כי משכח ליטודו, וצריך לזוהר מאד להרגיל את עצמו לשכב על צדו, ואיסור גדול לשכב פרקדן, דהיינו גבו למטה ופניו למעלה, או בהיפוך פניו למטה וגבו למעלה אלא דוקא על צדו. וטוב שישכב בתחלת שינתו על צד שמאל ובסוף על צד ימין, והוא טוב לבריאות הגוף, כי הכבד מונח בצד ימין, והאיצטומכא בצד שמאל, וכאשר ימה על צד שמאל אזי יהא הכבד על האיצטומכא, ויחממה בחומו ובוזה יתעכל המזון מהרה ואחרי שנתעכל המזון ראוי לו שיטה על צד ימין, כדי שתנוח האיצטאוכ וירד פסולת המאכל, ולא יתהפך מצד אל צד פעמים הרבה (6) (הלכות צניעות יבואר אם ירצה השם בסימן ק"ג).

ורמב"ם ה' דעות

(5) מג"א סימן רל"ח וסימן רל"ט.

(6) סימן ב' וגמ' גדה י"ד, הוריות י"ג

שלמי תודה

תודה וברכה לידידי הרבנים המפורסמים הגאונים הגדולים מנהלי
עזרת תורה ה"ה הרב ר' ישראל ראזענבערג שליט"א נשיא
החברה והרב ר' יוסף אל"י הענקין שליט"א מנהל החברה בעד
עזרתם להוצאת ספרי לאור.

תודה וברכה לידידי הרב הגאון רב פעלים המפורסם מו"ה
אל"י יונג שליט"א
בעד תמיכתו והענינותו להוצאת והפצת ספרי יעזרו הש"י להמשיך
עבודתו הפוריה.

